

Onomàstica del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant

FERRAN JOVÉ I HORTONEDA

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Onomàstica del terme
municipal de Vandellòs
i l'Hospitalet de l'Infant

Onomàstica del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant

FERRAN JOVÉ I HORTONEDA

Barcelona, 2013

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Jové i Hortonedà, Ferran, 1929-

Onomàstica del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant. —
(Treballs de l'Oficina d'Onomàstica ; 23)

Bibliografia

ISBN 9788499651798

I. Amigó i Anglès, Ramon, 1925-2011, ed. II. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica

III. Títol IV. Col·lecció: Treballs de l'Oficina d'Onomàstica ; 23

1. Topònims — Catalunya — Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant

2. Noms de persona catalans — Catalunya — Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant

804.99-311(467.1 CaB Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant)

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura de Ramon Amigó i Anglès,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Aquesta publicació compta amb el suport de l'Obra Social "la Caixa"
i la col·laboració de l'Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

© Ferran Jové i Hortonedà

© 2013, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre del 2013

Tiratge: 500 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Fotoletra, SA

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-179-8

Dipòsit Legal: B. 22075-2013

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

I només els pastors precisament,
perquè no duïen greix al pensament,
perquè sabien les quatre paraules
per dir els noms dels vents
i el nom dels torrents
i el nom de les herbes menudes
i el nom de l'ocell estantís
i el nom de les muntanyes del país
tan conegudes!
Però ells, lluny de tothom, ells, no tenien nom!!

Josep M. de SAGARRA,
El poema de Nadal, p. 19

Taula

PRÒLEG	9
INTRODUCCIÓ	15
El territori estudiat	15
Situació i extensió del terme	15
Perímetre de la zona estudiada	17
Notícia històrica. Els nuclis de població	17
Vandellòs	17
L'Hospitalet de l'Infant	18
Masboquera	19
Masriudoms	20
Castelló	21
Gavadà	21
Remullà	22
Fatxes	22
Masvalentí	23
L'Almadrava	24
La hidrografia	24
Apunts de demografia general	26
L'agricultura	27
Els sembrats	29
La vinya	30
Els garrofers	31
Els ametllers	32
Els olivers	32
Els avellaners	33
Els regadius	33
El bosc, les garrigues i els erms	34
La ramaderia	35
La pesca	36

La fauna	38
La flora	38
La indústria	38
El turisme	41
Els forasterismes	41
Talassònims o noms de lloc sotaiguats	42
Advertiments preliminars	42
Reflexions d'ordre metodològic	43
Breu introducció lingüística, pel doctor Pere Navarro	45
Els agraïments	46
 FONTS DOCUMENTALS	 49
Arxius	49
Manuscrits	49
Bibliografia impresa	53
Altres acrònims	57
 MAPES	
 LLISTA DE NOMS	 59
 APÈNDIXS	 655
I. Partides de terra	655
II. Llocs d'anomenada	656
III. Cognoms	657
IV. Noms de casa	658
V. Renoms	660
VI. Relació dels noms de lloc que corresponen als termes veïns, recollits amb l'acrònim (FT), de <i>fora terme</i>	661
VII. Poblacions veïnes	661

Pròleg

Ara fa quaranta anys que Ferran Jové i Hortonedà va guanyar el Premi Eduard Brossa 1970 de la Societat Catalana de Geografia, amb Toponímia de les Borges del Camp i el seu terme municipal, publicada l'any 1981 per l'Associació d'Estudis Reusencs. Era la seva primera incursió en el camp de l'onomàstica, però no en el de les lletres. Feia temps que col·laborava amb els seus articles, sobretot sobre costums, divulgació històrica i corresponsalia als diaris Avui, El Correo Catalán i Diario Español i alhora duia a terme una constant activitat en diverses associacions d'àmbit local i comarcal, com l'Òmnium Cultural del Baix Camp i el Grup d'Estudis Comarcals Miquel Joan Gili. Més endavant, formà part de la junta del Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies i durant molts anys ha encapçalat el grup redactor i editor de la revista local de les Borges del Camp, La Borja. Al començament de la dècada del 1970, participà també en el programa de difusió de la història de Catalunya emès per Ràdio Reus, fins que quedà interromput per ordre governativa. La seva constant i continuada activitat intel·lectual queda reflectida en les aportacions en els camps de la creació literària (el 1972 guanyà el Premi Simon Mossa als jocs florals de l'Alguer, amb el conte Història d'un fusell), la geografia (Guia de les Borges del Camp, Tarragona, Llibres de la Medusa, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1983), la memòria personal, l'onomàstica i la història.

Cal subratllar també que Ferran Jové formà part del nucli embrionari de la que seria, oficialment a partir del 1980, la Societat d'Onomàstica, nascuda per la iniciativa del doctor Enric Moreu-Rey, junt amb altres estudiosos, sobretot del Camp de Tarragona, a partir del Primer Col·loqui d'Onomàstica, celebrat a la Sala de Comalats l'estiu de 1973, amb l'assistència de l'amfitrió, Enric Moreu-Rey, i de reconegudes personalitats com Albert Manent, Ramon Amigó, Artur Bladé i Agustí Altisent, entre d'altres. Un nucli d'intel·lectuals ben heterogeni, aplegat però amb la mateixa preocupació i el mateix objectiu: la recollida i l'inventari dels noms de lloc i de perso-

na, abans que els canvis que s'estaven enregistrant no n'acabessin amb la pèrdua irreparable. Una preocupació que feia anys que manifestaven algunes veus, com la de Josep Iglésies, que el 1957 afirmava que s'estava en un moment decisiu per a la recollida dels topònims. «La vida moderna fa que moltes parts dels termes municipals de muntanya s'abandonin. Les terres de conreu difícil es deixen incultes. La gent no les ressegueix. Si es desconeix l'accident que porta un topònim singular, acaba per oblidar-se'n el nom. A les nostres muntanyes, en l'actualitat, sols es conreen les terres fàcils immediates als pobles» (J. Iglésies, pròleg a Ramon Amigó i Anglès, *Els topònims de la ciutat i del terme de Reus*, Reus, 1977).

Tot i que els treballs pioners sobre la toponímia catalana daten de la darrerria del segle XIX, no és fins al 1922 que es crea l'Oficina de Toponímia i Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans. La Societat Catalana de Geografia, filial de l'Institut, creada el 1935, publicà el fascicle «Per al recull de noms de lloc de Catalunya», el qual contenia instruccions generals sobre la metodologia dels treballs i indicacions sobre la manera de fer una notació fonètica simplificada, emprant de manera convencional els signes de l'escriptura corrent. Després de reiniciar, primer de manera clandestina, les seves activitats a patir de l'any 1947, instituí el Premi Eduard Brossa, per estimular la confecció dels registres de topònims de cada terme municipal.

Com en molts altres camps de les lletres, les primeres iniciatives en el camp de la toponímia tingueren uns protagonistes aliens als centres del que podríem anomenar «cultura oficial». Com diu Eva Serra, referint-se a la historiografia, però amb conclusions aplicables a tots els camps, durant dècades els estudis universitaris havien volgut menystenir l'alt nivell d'unes aportacions locals desvinculades de la producció acadèmica i no fou fins a la dècada dels 1970-1980 ençà que s'estaven aprenent a mirar i a valorar. L'oficialisme de la universitat, però també el sentiment d'una ineludible preparació universitària, contribuïa a allunyar els medis acadèmics de tasques que calia que haguessin fet seves, sense desplaçar les persones que n'eren el motor i que tenien una evident qualitat intel·lectual, perquè aquesta qualitat és obvi que no l'atorga la condició de funcionari de la Universitat (E. Serra, pròleg a Joaquim M. Puigvert, *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud*, Barcelona, 1986).

A partir del recull dels noms de lloc de les Borges, Ferran Jové s'endinsa cada vegada més en els estudis d'onomàstica. Els anys 1990 i 1991 publica el de Riudecols, en dos volums, el primer dedicat a donar notícies històriques sobre la població i el segon, al recull dels noms de lloc i de persona (Història i onomàstica de Riudecols i dels seus agregats, les Irlles i les Voltes, Reus, Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies). I encara, el 1999, el vast treball sobre el terme de Mont-roig (Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp, Mont-roig, 1999), un territori extens, difícil per a la recerca toponímica per la sistemàtica destrucció dels noms tradicionals, arraconats per noves denominacions. Com assenyalà Pere Anguera, el terme «té vuit quilòmetres de costa plana i arenosa que ha facilitat el boom turístic dels

darrers vint anys, amb l'aparició de càmpings, apartaments i hotels, construïts majoritàriament sense respectar l'entorn natural i històric del lloc, a més batejant-los, manta vegada, amb noms aberrants que alhora que introduïen una toponímia farcida de barbarismes anul·laven la tradicional» (P. Anguera, *Història dels pobles del Camp de Tarragona*, Reus, 1989).

L'any 2002, guanyà el Premi d'Investigació Antoni Pedrol Rius, en la seva XIX edició, amb el treball d'investigació històrica *Maties de Vall i Llaberia, mariscal de camp carlí (1802-1872)*, que fou publicat per les Edicions del Centre de Lectura de Reus, el 2003. El llibre és el resultat de llargs anys d'obstinada recerca en tots aquells arxius catalans, espanyols i francesos, on sospitava que podria trobar notícies sobre la biografia d'aquest aristòcrata de les Borges del Camp, significat dirigent militar i polític, absolutista convençut, sempre protagonista de les hostilitats dels anys centrals del segle XIX, decidit a agafar les armes i organitzar partida cada vegada que el govern de torn es mostrava tebi en la defensa i la imposició de les idees i de les estructures de l'Antic Règim.

Ara ens trobem davant del recull onomàstic del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, un terme d'uns 102 km², de gran complexitat per les seves característiques orogràfiques, per l'existència de nombrosos nuclis urbans, alguns dels quals despoblats de temps, i pels canvis en les estructures demogràfiques i econòmiques que ha sofert en els darrers anys, per causa del turisme i, sobretot, per la presència de dues centrals de producció elèctrica d'origen nuclear, primer, i unes altres de combustible convencional, després. Per tot plegat, es podrien tornar a aplicar textualment les paraules que escriví Dolors Roigé al pròleg del recull de Mont-roig: «Tots aquests factors en contra haurien fet desistir de l'empresa una persona que no reunís les qualitats intel·lectuals, l'experiència i el tremp personal de Ferran Jové i Hortonedà, veritable especialista i treballador meticulós, pacient i constant, com ho ha posat de manifest reiteradament al llarg de tants anys farcits d'estudis d'investigació històrica, d'articles d'assaig i de col·laboracions en diverses publicacions periòdiques, treballs modèlics de rigor i de metodologia».

Ferran Jové no ha passat per la universitat, sinó que pertany al nombrós grup dels investigadors autodidactes en el camp de l'assaig històric i geogràfic, però deixeble de Ramon Amigó i Anglès en el camp de l'onomàstica. Ramon Amigó emprengué, després dels reculls de Vilallonga de Ter i de Reus, junt amb Albert Manent, la tasca de recollida dels topònims dels pobles de les muntanyes de Prades que eren ja despoblats o en immediat perill de despoblar-se. A aquests pioners s'uniren més tard altres estudiosos, com Eugeni Perea, Miquel S. Jassans, Maria Teresa Muntanya, Dolors Roigé i el mateix Ferran Jové. El resultat del mestratge de Ramon Amigó ha estat decisiu per al coneixement i l'estudi de l'onomàstica comarcal. L'obra que tenim avui al davant, en la qual l'aportació tutelar de Ramon Amigó ha estat diligent i contínua, n'és també el millor exemple.

L'escola de Ferran Jové ha estat, doncs, la lectura i el treball pacient. Tanmateix, ha sabut sempre a qui s'havia de dirigir per cercar un consell, una orientació metodològica o una relació bibliogràfica, i ha esmerçat tot el temps que ha calgut a estudiar i a investigar sobre tot allò que l'ha interessat, sense estalviar-hi les hores. El seu gran mèrit és haver assolit un merescut grau de coneixements, avalat per les seves obres i premis, amb el seu esforç i la seva tenacitat, tenint en compte les dificultats que això comportava per a una persona de família humil d'ambient rural, per la qual els anys de formació coincidiren amb el període de més penúria econòmica i més intensa repressió franquista, que seguí l'acabament de la guerra civil.

Al llibre *Les pedres i els homes* (Reus, Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies, 2000), escrit en col·laboració amb el seu germà bessó Ricard, parla dels seus orígens: «A casa nostra érem família nombrosa i durant aquells anys vam haver de viure amb el jornal de picapedrer del nostre pare, la qual cosa va comportar que les germanes més grans i la mare haguessin d'ajudar en el que podien en el sosteniment de la casa realitzant feines domèstiques en cases de famílies benestants del poble i el germà gran fent ben aviat d'aprenent de rajoler, després de passar un parell de mesos a la pedrera, així que va complir l'edat de treballar. Nosaltres érem ben joves que anàvem a guanyar alguna cosa plegant avellanes, veremant, escarriant olives, espampolant ceps. Ambdós germans treballàrem molts anys a la pedrera, fent sobretot moles de molí, fins que cercàrem altres camins. I vam decidir intensificar la nostra formació per poder deixar l'ofici, estudiant en l'anomenada escola nocturna i aprofitant les estones de lleure i de la migdiada per repassar les lliçons. El mateix feiem quan plovia. De manera que la constància en l'estudi ens va permetre una formació una mica més consistent per poder deixar la pedrera».

Parlar d'un autor, sobretot quan es tracta de prologar la seva obra, i quan hi ha amb ell una relació d'amistat i afecte de tants anys, té el perill de caure en la temptació de voler fer-ne un retrat, que sempre serà, a part d'arriscat i complex, una visió massa esbiaixada i parcial. Tanmateix, de Ferran Jové es pot afirmar, sobretot, que és un home discret, però compromès, que fa poc soroll, que quan parla procura no aixecar gaire la veu, però que no renuncia mai a defensar allò que pensa, que sempre és ben diligent per incorporar-se a una activitat, col·laborar en qualsevol tasca, investigar un aspecte de la història, redactar un article de divulgació o un altre de denúncia d'un abús o d'una omisió. Generós amb tot allò que és seu i també amb el seu temps, ha deixat i deixa sempre l'amistat i el respecte pertot arreu on ha passat i passa. Quan emprèn un treball ho fa amb passió. Ben aviat estima com a seva la terra que trepitja i s'hi compenetra, incapaç d'adoptar l'actitud distant i freda de l'estricta investigació acadèmica. Escolta amb atenció les històries que hi ha sovint darrere d'una denominació o d'un renom i les inclou en l'obra. S'identifica del tot amb els seus informadors. Els respecta i admira pel pou de coneixements que tenen sobre el seu terme, per una saviesa que no ha estat manllevada, perquè es tracta sovint de gent de poca lletra,

la qual cosa ens fa venir a la memòria l'audaç observació de José Saramago, quan afirmava que l'home més savi que havia conegut en la seva vida no sabia llegir ni escriure.

En aquesta Onomàstica del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, Ferran Jové anteposa al repertori de noms de lloc i de persona una llarga introducció que situa el terme municipal des del punt de vista geogràfic i històric, seguint la mateixa estructura que ja emprà abans en els treballs sobre les Borges del Camp, Riudecols i Mont-roig del Camp. A la vegada que demostra el seu coneixement sobre el terme estudiat, permet al lector, sobretot al foraster, gaudir d'una visió general del territori i de l'evolució dels seus nuclis de població, de les activitats econòmiques, dels conreus i dels canvis demogràfics. Tanmateix, el camp de la seva recerca ultrapassa els límits de l'estricta terreny municipal i sovint fa referència a partides de terra, masades o accidents geogràfics situats fora del terme però de freqüent anomenada pels seus veïns. I encara, relaciona els noms de les senyes marítimes amb les quals els pescadors denominen els diferents indrets de la mar i de la costa, aprofitant l'estudi onomàstic del litoral entre Sitges i la Ràpita, que va dur a terme Maria Teresa Muntanya i Martí (Tarragona, 1991), i l'enriqueix amb les enquestes orals als pescadors de l'Hospitalet de l'Infant. Recull en aquest apartat el record d'alguns vaixells enfonsats durant la Primera Guerra Mundial (1914-1918), com el Correu de les Nines, davant de l'Almadrava, i el Medjerda, un vapor d'unes 2.000 tones que feia la línia regular entre Portvendres i Orà, abatut per un submarí alemany el maig de 1917, prop de l'Ampolla.

Més enllà del seu valor constructiu o estètic, en els marges de pedra seca, tan nombrosos al territori, Ferran Jové veu la lluita feixuga i dura per guanyar terreny al bosc i convertir-lo en conreu, a vegades per posar-hi només una tira de ceps. Cita com a exemple les parades del barranc del Llor («els treballats del Llor», com en deien abans), autèntic monument a l'esforç dels pagesos del terme. «Un bon margener», afegeix després de la descripció de ca l'Agustí del Senén. També ens parla de l'Acampador, una partida de terra on, per necessitat, molts pagesos de l'Hospitalet i de Masriudoms arrabassaren terres ermes, una acció que fou perseguida per la guàrdia civil. Si Josep Iglésies planyia la gent de Gavada, que el diumenge a hora alta anava al llunyà Vandellòs per proveir, Ferran Jové ens parla de la font del Beltran, on hi ha un rentador per a les dones de Castelló, i afegeix que ara sembla impossible que des d'aquest llogaret anessin a buscar l'aigua en un indret tan llunyà i encara més que hi anessin a rentar la roba. Ben diferent del cas de les Basses de l'Hospitalet, ben properes, on les dones podien anar a fer bugada, pagant una quota al propietari. No passa per alt la tragèdia que amaga la cova de n'Adell, al sector de l'Hospitalet de l'Infant, on després de la guerra mataren un home. En tot el recull de topònims i antropònims traspua sempre la preocupació de l'autor pels aspectes humans que van més enllà de la simple transcripció dels noms.

Tanmateix, Ferran Jové és ben conscient, i així ho expressa en la memòria que antecedeix el repertori onomàstic, de la dificultat de recollir els malnoms personals que són vius en el llenguatge popular, per la resistència de les persones consultades a revelar-los. El caràcter especial que tenen els renoms fa que siguin gairebé exclusivament d'ús intern i molt sovint vedats al foraster, de manera que aquestes denominacions extralegals estableixen una diferència entre els del poble i els que no ho són, i delimiten d'aquesta manera l'espai de relació. Segurament, hi ha menys dificultats per a accedir al renom col·lectiu, com és el cas del nom de la casa, que serveix per a designar les persones d'un mateix grup familiar.

Josep Iglésies, referint-se a Gavadà però en una afirmació que val per a molts altres llogarets de muntanya, deia, ara fa seixanta anys, que les hores del desavinent nucli semblen comptades, perquè els pobles grans seguiran xuclant el jovent de la muntanya i l'escalf de les llars s'apagarà per sempre més. Aleshores, el fuet destructor del temps assotará amb crueltat els murs i les teulades fins a derruir-los totalment. Masvalentí, l'altre llogaret situat al camí de Vandellòs, avui ja en estat de completa ruïna, ofereix a Gavadà la seva futura imatge (J. Iglésies, Les ciutats del món, Barcelona, 1948). Sortosament, la millora de les comunicacions i la creixent sensibilitat per a recuperar els indrets rurals, sembla obrir ara un horitzó d'esperança. De moment, quan aquesta obra surti de la impremta, ja s'haurà aconseguit salvar de l'oblit un gran nombre de les antigues arrels onomàstiques.

Ferran Jové i Hortonedà ens ha obsequiat una vegada més amb un treball molt extens, com ho palesa la ingent quantitat d'expressions recollides, perfecte en l'execució i amè en la lectura. L'enhorabona doncs a l'autor i als qui hi han col·laborat de manera directa, com és el cas de Ramon Amigó i Anglès. I també als qui van promoure el treball i van posar a la seva disposició els mitjans per dur-lo a terme.

CARLES MARISTANY I TIÓ

Introducció

EL TERRITORI ESTUDIAT

Situació i extensió del terme

Vandellòs, d'acord amb la divisió territorial aprovada per decret de la Generalitat de Catalunya l'any 1936 i ratificada per l'Estatut d'Autonomia de Catalunya el 1979, pertany a la comarca del Baix Camp i geogràficament forma part de la regió natural i històrica del Camp de Tarragona. És situat a l'extrem meridional de la comarca, ja al límit amb el Baix Ebre, a través de l'Ametlla de Mar, i amb la Ribera d'Ebre per la banda que afecta la partió amb Tivissa.

El terme, amb una extensa superfície de 101,98 km² (*Cens agrari* l'amplia a 102,7 km²), resulta el més gran del Baix Camp. És de formació geològica diversa, amb zones planeres en la part propera al mar (la històrica plana del Coll de Balaguer) i terrenys orogràficament accidentats cap a la part interior, amb l'àmplia vall que dóna nom al territori, situada entre els vessants meridionals de les serres de Llaberia i del Montalt i els orientals de la mola de Genessies que coronen els límits amb la Ribera. Més avall, els Dedalts, que decanten els vessants vers el Baix Ebre i, per sol ixent, la clouen la mola de Remullà i la serra de Santa Marina, per on toca amb el terme de Pratdip. Ja més a la plana, és amb el terme de Mont-roig del Camp. Aquesta gran extensió és formada per elevacions muntanyoses i pregones valls i afraus, obertes pels corrents dels barrancs, els vessants dels quals formen espadats i costers, però escassos dels elements per al conreu com són la terra per a plantar-hi arbres i sembrats, i l'aigua per a fertilitzar-los.

La lluita havia de ser feixuga i dura per a guanyar alguna feixa de terra per a dedicar al conreu, escalant rostos i espadats, a base de marges de pedra seca, a vegades per fer créixer una simple tira de ceps, o un parell d'olivers. Per guanyar parcel·les de terra conreable, tant a la plana com a la muntanya, va ser necessari, en molts

casos, rebentar la capa de tapassot o, fins i tot, de pedra calcària que la cobria fins a fer aflorar la terra que s'amagava al davall i així anar guanyant terreny cultivable. A la duresa del viure en aquests llocs, i de viure d'aquestes terres, s'hi referí Josep Iglésies en un lament ple de poesia i d'emoció. (V. *Les ciutats*, p. 90-93.)

Un dels exemples més il·lustratius del que acabem de dir, prou visible, el trobem a la partida del Llor, al coster que s'enfila des del fons del barranc d'aquest nom fins a l'altiplà dels Dedalts. Tot aquest vessant, extraordinàriament rostre, es coneix per *els conreus del Barranc del Llor* (*els treballats del Llor*, en deien als anys vint del segle passat), compost per una multitud de marges de pedra seca, formant paradetes. És un autèntic monument a l'esforç dels homes del terròs. Amb el seu treball, doncs, crearen secans i regadius, saber en aprofitar l'extensa zona forestal i les de pasturatge, com ho demostra que, malgrat aquesta migradesa de recursos, a l'interior d'aquest territori sota la capitalitat administrativa de Vandellòs d'ençà de 1818, i fins i tot des d'abans, com a nucli central de relacions humanes, existien fins a onze nuclis habitats: Vandellòs, Masriudoms, Masboquera, l'Hospitalet de l'Infant, Fatxes, Gavada, Castelló, Remullà, Masvalentí, la Pobla del Coll de Balaguer (que tingué una existència efímera), i modernament l'Almadrava.

El municipi, durant els darrers quaranta anys, ha experimentat una transformació urbanística i un creixement demogràfic excepcional, que ha modificat la plana i costa marítima, especialment a l'entorn de l'Hospitalet. Aquest creixement de l'antic llogarret de pescadors va fer necessària la modificació del nom del municipi i, a sol·licitud de l'Ajuntament, la Generalitat de Catalunya, el desembre de 1989, aprovà la nova denominació: *Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant*.

La transformació a què ens acabem de referir va arribar per una doble circumstància: la instal·lació, al final de la dècada dels seixanta, de la primera central nuclear i, pocs anys després, va venir la segona. Gairebé simultàniament es produí l'advenciment del turisme. Aquests esdeveniments requerien la contractació de persones especialitzades: enginyers, arquitectes, administratius, etc., però també es necessitava personal qualificat per a la construcció no solament de les centrals, sinó també dels habitatges, dels hotels, restaurants, etc. Feien falta paletes, manobres, cambrers, cuiners, personal de servei i un llarg etcètera. Tot això provocà l'arribada d'una allau de persones procedents d'uns altres territoris atretes per la possibilitat de millors condicions de vida, i també l'arribada, pels mateixos motius, dels pagesos i treballadors del camp i els pastors locals que abandonaren les terres i els ramats per tal de millorar la forma de vida. De manera que l'abandó de les terres es va incrementar. Tot el conjunt de circumstàncies agreujaren la possibilitat de desaparició de molts dels topònims tradicionals, especialment a la costa, substituïts per noms estranys, que s'anaven creant com a reclams turístics, en perjudici dels que són propis de la terra. De manera que la recollida i catalogació esdevingué imprescindible, si no es volia perdre aquest patrimoni cultural.

Perímetre de la zona estudiada

El territori de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant comença, per orient, a la punta del riu de Llastres, on trobem el terme de Mont-roig del Camp, i puja per la llera del referit corrent a trobar el terme de Pratdip. Aquest primer sector té una llargada d'uns 5,2 km; la línia divisòria amb Pratdip continua pel mateix barranc amunt, ressegueix alguns dels seus meandres, fins a deixar-lo en enfilars la serra de Santa Marina, passa per la carena, troba la mola de Remullà, des d'on se'n va vers el coll Roig i d'allí a trobar l'obaga de l'Estalella, on acaba aquesta partió, en un recorregut d'uns 11,2 km. A partir d'aquí, comença el límit amb Tivissa. La línia divisòria va en direcció a ponent, passa a poca distància al N de la punta del Martí i va dret a la font d'en Sanxo on forma un arc de 90° per seguir cap a migdia vorejant el peu del Montalt, passa per la serra d'en Coscoll, travessa el coll de Fatxes, des d'on puja a tocar la punta d'Atzavara, continua vers sol ixent per la moleta de Genessies, baixa a tocar la punta del Raig, a ponent de Gavada, passa pel Catanell, coll de l'Aumet, on recula un poc, per continuar en la mateixa direcció de sol ixent, toca a l'Abellar, el coll d'en Pau i la bassa d'en Terça, on acaba el recorregut de la partió amb Tivissa, que és el més llarg, amb uns 19,5 km. Aquí iniciem la ratlla que limita amb l'Ametlla de Mar, que baixa, seguint el barranc del Codolar, a trobar el mar, amb una llargada de 3,4 km, la més curta. En aquest lloc iniciem el recorregut pel litoral, és a dir, des del Cap de Terme fins a la punta del Riu, on hem començat. La línia marítima és d'uns 9,2 km, amb platges i penyals.

NOTÍCIA HISTÒRICA. ELS NUCLIS DE POBLACIÓ

Vandellòs

La carta de població del lloc de Vandellòs és del final de l'any 1191 i va ser atorgada per Albert de Castellvell i el seu castlà, Arnau de Fenollar, que van fer donació del terme a Ramon de Riudoms. Els límits que expressa la carta de població demostren que l'extensió del territori que li assignaven era inferior a l'actual. Es pot delimitar, amb concreció: per orient el limitava el riu de Llastres; per migdia, la costa marítima, igual com ara; per ponent, el torrent que davalla de Navalles (que gosem identificar amb el barranc de Llèria), i pel nord, el barranc de Vandellòs. Arribava al mar pel riu de Llastres. És a dir, que els dos barrancs tancaven el circuit pel nord-est i pel sud-oest, segons els límits que expressa la referida carta. La donació la feren amb l'encàrrec que en el terreny concedit havien d'establir dotze pobladors. (Donació per a poblar el lloc de Vandellòs. *Cartas*, vol. II, p. 687, 20 desembre 1191.)

Els altres pobladors, a més de Vandellòs, es devien establir en masies que han format els llocs que han arribat als nostres dies: Masboquera, Castelló, Remullà,

Fatxes, Masvalentí i, especialment, Masriudoms. I possiblement en alguns altres masos que hi havia antigament pel terme. No podem parlar del Coll de Balaguer, perquè sabem que no es va fer la donació d'aquest lloc fins a l'any 1276, ni de l'Hospitalet de l'Infant, que es va originar cap a la meitat del s. xiv. La concessió de la carta de població, però, no significava la segregació de Tivissa: la dependència eclesiàstica va continuar fins al darrer quart del s. xviii i la civil fins al començament del s. xix. El 1787 s'erigia l'església de Vandellòs com a vicaria perpètua, amb una certa dependència de la de Tivissa. I la civil no va arribar fins al 10 de març de l'any 1818, quan el Consell de Castella acordà accedir a la demanda de Vandellòs de separar-se de Tivissa i tenir Ajuntament propi. Quinze dies després, el 26 d'abril, el referit Consell envià còpia de l'acord a l'alcalde major de Tarragona, i el comissionà per portar a terme la disposició. Vuit dies més tard, el 3 de maig, el mateix alcalde es presentà a Vandellòs i convocà el Consell General de la vila i en aquesta assemblea es nomenà l'alcalde i dos regidors, a més d'altres càrrecs legals a l'època. Aquell dia es formà el primer Ajuntament de Vandellòs. El mateix dia 3, nomenà tres perits per tal que senyaleassin els límits del futur terme de Vandellòs (Bru, p. 267 i 283-284).

El moviment demogràfic de la vila no és fàcil de determinar. El 1497 tenia 21 focs, 13 el 1515 i 8 el 1553 (*Síntesi*, p. 15). El 1818 havia pujat a 330 habitants, 553 el 1850, 983 el 1900, 919 el 1909 (Morera-Geo., p. 442); vint anys més tard, el 1930, n'havia augmentat 71 i arribava als 990; i sobrepassava el miler el 1950, amb 1.007 ànimes. A partir d'aquí, inicià una davallada i el 1996 tenia 800 habitants. A la documentació consultada hem trobat diverses grafies d'aquest nom: *Valdelor* o *Valle de llor*, 1191; *Vayl delos*, *Vayl de Lors*, *Uayl de Lors* (*Capb.* s. xiv); *Vall de Lor* i *Vall de Loç* (Castellvell, p. 230 i 231, 1460); *Vall de Loz* i *Vall de Lloz* (Procés 1551, R:70/397-1); *Vandellors*, *Valldellos* (*Bapt.* 1667, f. 1r, 20 i 21r i 21v, 1667, 1688, 1689 i altres). El significat d'aquest nom és 'vall de llorers', segons Morán, Batlle i Rabella, *Topònims catalans. Etimologia i pronúncia*, Barcelona, 2002.

L'Hospitalet de l'Infant

Antic nucli habitat del terme de Vandellòs. S'originà amb la construcció de l'Hospital de l'Infant Pere, cap a mitjan segle xiv, aleshores integrat dins del terme de Tivissa. La situació, prop del litoral i del coll de Balaguer, en frenà el creixement. No va ser fins ja avançat el segle xix, amb motiu de la construcció de les carreteres de València i de Móra i del ferrocarril de Barcelona a València, que el moviment demogràfic va progressar una mica, per bé que amb oscil·lacions, sense sortir de la seva migradesa. *Recull*, p. 183, reporta una frase de *Pepe Malo* que diu «L'Hospitalet: vent i misèria». Amb aquestes perspectives, difícilment es podia desenvolupar. Cad. 1862 hi anota vint-i-vuit cases. A la primera meitat del segle passat, va patir

una certa minva d'habitants, però, amb l'arribada de les centrals nuclears i el boom turístic, contràriament al que havia passat històricament, la proximitat a la costa n'ha afavorit el creixement i ha passat a tenir més població que Vandellòs.

Unes notes sobre demografia ens il·lustraran sobre aquest fet. Els anys 1497, 1515 i 1553, comptava amb un foc (*Síntesi*, p. 15). Havia calgut esperar més de dos-cents anys per conèixer noves dades: l'any 1787 tenia 6 focs; el 1850, 106 hab.; el 1900, 434 (419, el 1909, segons Morera-Geo., p. 442); el 1930, 468, i el 1950 havia baixat a 375 (Bru, p. 267 i 313). El veritable creixement en el nombre d'habitants començà el 1970, que ja en comptava 1.180, i el 1996 havia passat a 3.226 (*Meteorologia*, p. 31). Segons Sancho, en construir-se l'església de Masriudoms, al primer quart del segle XIX, va formar part d'aquella parròquia i va ser inclòs al seu territori, l'any 1821. Per a més notícies sobre història antiga, v. *Ruinas*, de B. Hernández Sanahuja; *Ibers i grecs*, de X. Dupré, i *L'Hospitalet i Oleastrum*, de Jaume Massó i altres. (En endavant, sempre que ens referirem a aquesta població, ho farem amb el nom *l'Hospitalet*.)

Masboquera

És el més petit dels nuclis habitats, assentat a la falda sud i sud-oest del Tossal, i limitat per la Barrancada i el barranc del Prat. La situació, a la vora oriental de la carretera de Tivissa, pot haver ajudat que no hagi quedat despoblat, com ha passat amb altres nuclis allunyats de les vies de comunicació. Uns apunts sobre demografia ens ajudaran a conèixer les dificultats de la subsistència com a llogaret. L'any 1787, tenia 17 focs (dos més que Masriudoms) i podríem dir que els mantenia el 1818, quan se li atribuïen 86 hab. Havia pujat a 147 hab. el 1850 i a 278 el 1900 (el màxim assolit en la seva història), però havia minvat a 231 el 1909, el 1950 en tenia 183 (Bru, p. 267 i 313). Però la minva més important l'experimentà el 1996, que va quedar amb només 41 hab. (*Meteorologia*, p. 31). És a dir: en quaranta-sis anys n'havia perdut 142. A Cad. 1862, s'hi anoten 36 cases.

Entre el 1618 i el 1732, la documentació l'anomenava, indistintament, *Mas del Francesc*, *mas de la Rabosa*, *Mas de en Boquera*, *les Massades dites de en Boquera*, *Mas den Francisco*, *les Masies den Francisco* o *Boquera* (*Bapt.* 1667, f. 11v i s.). O el *Mas*: «Pere Vernet del mas» i «Joan Pentinat pages del mas» (*Bapt.* 1667, f. 2v, 1670); *Mas de la Rabosa* i *Mas den Francesc* (*Fundacions*, núm. 35 i 43, 1618 i 1636). No va ser fins fa poc que prengué definitivament la denominació actual, procedent de l'antropònim *Boquera*. A la documentació consultada trobem una notòria preferència a intercalar-hi el conjunt *d'en*. «En Mas den Boquera tienen por patrona á Sta. Isabel Viuda á 19 de noviembre» (*Llibreta* 1840, p. 4). A l'Hospitalet «els deien *rabosos* perquè venien de nit a treballar» (*Llunari*, p. 52). El cert és, però, que el nom *Rabosa* ja es documenta al s. XVII.

Masriudoms

Sense cap mena de dubte, és un dels nuclis de fundació més antiga del territori de Vandellòs. Alguns autors suggereixen que podria haver estat el lloc on s'establí inicialment el primer poblador: «Ramon de Riudoms rep dins de Vandellòs unes terres amb domini directe i plena propietat [...]. Evidentment, i a menys que es digui el contrari, va escollir Masriudoms» (*Arrels*, p. 22); «Entre sus unidades figura el vecindario de Mas de Riudoms, con una antigua torre, y cuyo nombre citado reiteradamente al par que Vandellós [...] parece revelar el ámbito originario de asentamiento del recipiendario de la donación *ad populandum* de 1191, y promotor de la población del lugar, Ramon de Riudoms» (*Cartas*, vol. II, p. 721, 20 desembre 1191). I cal remarcar una frase que clou la carta de població: «*Et donamus tibi Raimundo et tuis in villam Tevize unas terras (?) et unum ortum*» (*Cartas*, vol. II, p. 688). El transcriptor, J. M. Font, hi afegeix un interrogant. I és que el text fa pensar: per què aquesta nova i particular donació, si ja els havia concedit tot un territori per a repoblar? La menció expressa a la vila de Tivissa és desorientadora, però si prenem en consideració que tot el terme corresponia a aquesta vila, les terres a ell particularment concedides podrien indicar que fou el lloc on s'instal·là, és a dir, al Mas de Riudoms, que es convertiria, doncs, tal com proposen altres autors, en el primer lloc repoblat.

Fins al final del segle xx, constituïa el segon nucli de tot el terme en importància demogràfica. L'any 1515 tenia 8 focs i 5 el 1553 (*Síntesi*, p. 15). El 1787 comptava amb 15 focs (dos menys que Masboquera); 125 hab. el 1818; pujava a 219 el 1850, i assolí la seva cota màxima el 1900, amb 335 ànimes; baixà a 301 el 1920 (cota que ja li atribueix Morera-Geo., p. 442, el 1909) i 223 el 1950 (Bru, p. 267 i 313). Havia pujat poc el 1970, amb 229, i a partir d'aquest any tornà a baixar per quedar amb 146 l'any 1996 (*Meteorologia*, p. 31). Celebra la festa major per sant Jaume i santa Anna. Fins a l'inici del segle XIX, l'hem trobat escrit de diverses maneres: *Mas de Riudolms*, *Mas de Riu dolms* i *Mansi de Riu dolms* (Requisició 1342, R:68/282-3 i 68/283-1); o simplement *Riudoms*: «E devallant fins al *mas de Riudoms* [...] E prosseguint lo camí de *Riudoms* a Miramar» (Castellvell, p. 230, 1460); *Mas den Riudoms* (Insults 1494, R:70/406); *Mas de Riudomps* (Fog. 1553, p. 198); *Masos de Riudoms* (Bapt. 1667, f. 47v, 1706); *Masies del Mas de Riudoms* (Òbits 1688, f. 165r, 1751); *Masía de Riudoms* o *Masias de Riudoms* (Sancho, p. 16 i 17, 1815). Els límits territorials de la parròquia, d'acord amb la informació de Sancho, p. 21, 1821, comprenien una extensa àrea que anava des del barranc del Riu de Llastres, passant per la Pinyaula, el coll de Masvell i el de les Portes i serra enllà fins al coll de Balaguer, és a dir, que l'aleshores llogarret de l'Hospitalet en formava part. Cad. 1862 hi anota seixanta-dues cases.

Castelló

El llogarret va ser construït en uns pendents suaus entorn d'un turó anomenat *el Tossalet*, que domina el petit nucli. El conjunt forma un esglauó que trenca els rostos dels vessants de sota els cingles del nord-est dels Dedalts. Com arreu del terme, la manca d'aigua hi feia difícil la vida. Algunes de les cases tenien cisternes per a recollir l'aigua de la pluja per al consum domèstic i a cal Pauet «Santo» n'hi havia dues, una per al consum familiar i l'altra per al bestiar. Celebraven la festa major el dia de santa Llúcia. Una de les nostres informadores diu que l'única feina que feia aquell dia el seu pare era sembrar els alls, que això ho tenia com una cosa irrenunciable. Diverses de les cases de ponent van ser construïdes en terres de cal Pauet «Santo» i els mateixos que les havien edificat pagaven un cens anual al propietari de la terra.

El llogarret es comença a trobar documentat el 1273. I una cinquantena d'anys més tard es parlava de «mansi de casteylo». Tenia sis focs els anys 1515 i 1553 (*Síntesi*, p. 15), i havia pujat a deu el 1787; 77 hab. el 1818, 123 el 1850 i 142 l'any 1900, el seu punt màxim. Amb el segle xx s'accentuà l'èxode. Morera-Geo., p. 442, li atorga 32 edificis i 83 hab. el 1909, que gairebé coincideixen amb els 85 del 1910, de Bru; el 1930, 53, i el 1950 només hi vivien 2 persones (Bru, p. 267 i 313). Als segles xvii i xviii, se l'acostumava a designar *Masades de Castelló*, *Masia de Castelló* o *Masos de Castelló* (*Bapt.* 1667, f. 11v i 16r, 1681 i 1686); s'han restaurat algunes façanes; és com un maquillatge per a la celebració del pessebre vivent que cada any organitza, pels volts de Nadal, un grup de persones que estimen el llogarret.

Gavadà

El llogarret és documentat l'any 1204. És el nucli habitat més enlairat de tot el territori, a 450 m d'alt. També se l'ha designat *mas* i *masia*, o *la Masia*, però va ser una comunitat de veïns que hi convivia formant dos nuclis, un a cada costat del camí del Mas de l'Aumet. El més oriental és el *carrer d'Aquí*, amb les cases situades entre l'esmentat camí i el barranc Fondo; i el *carrer d'Allà*, les de més a ponent, sota l'antiga torre de Gavadà, a l'altre costat del camí. Al carrer d'Aquí hi havia una vintena de cases i una desena, al d'Allà, inclosa la torre. Del primer, n'han desaparegut algunes i les que conserven les parets formen grups, amb minsos carrers, pels quals és difícil de caminar. Del carrer d'Allà, també han desaparegut algunes cases, però la conservació de les que hi queden és òptima. No s'hi viu d'una forma permanent, sinó temporalment. Una part de les cases del carrer d'Allà s'han salvat de l'abandó gràcies a trobar-se a la part més alta. L'any 1787 se li atribuïen 4 focs; 45 hab. el 1818, 42 el 1850, 123 el 1900, que va ser quan assolí el màxim d'habitants. (Segons Morera-Geo., p. 442, havia baixat considerablement

el 1909, amb només 84 hab. i 25 edificis.) Només en tenia 65 el 1930 i 25 el 1950 (Bru, p. 267 i 313). Segons *OnCat.*, IV, 334a45, és versemblant que el nom de *Gavadà* tingui el seu origen en l'antroponímia visigòtica. El 1204 és escrit *Gauada* (*Capb.* s. XIV, p. 22), *Masos de Gabada* i *Masades de Gauada* (*Matrim.* 1688, f. 172v i 179r, 1694 i 1711). *Masia de Gavadà* (Sancho, p. 18, 1820). Celebrava la festa major el dia de santa Quitèria, el 22 de maig «en Gavadà [tienen por patrona] á Sta. Quitèria» (*Llibreta* 1840, p. 4). És fama que la gent de Gavadà era sorneguera i amb sentit de l'humor. En parlen dues dites populars: «Qui ha estat a Gavadà, si no ha estat burlat, ha estat a l'infern i no s'ha cremat». O també: «Rica, guapa i casada a Gavadà, xàcara hi ha» (*Llunari*, p. 52).

Remullà

El llogarret té forma allargassada, perquè les cases van ser construïdes al costat sud-oest del vell camí de Vandellòs al Motarro, al coll Roig i al mas d'en Sanxo, passant pels Vidriers. Mai no s'ha donat nom oficial als carrers. Però sí que en tenia vulgarment, entre els veïns, que els designaven *carrer Principal* i *l'altre Carrer*. S'hi documenta un molí, entre el 1269 i 1281. El moviment demogràfic que coneixem és de 9 focs el 1787; 71 hab. el 1818, 130 el 1850, 204 el 1900, que va ser el màxim de població que assolí, i a partir d'aquest any, com en altres llocs del terme, començà el despoblament. (Morera-Geo., p. 442, li consigna 46 edificis i 124 hab. el 1909 i l'anota *Remullar*.) El 1930 en quedaven 80, i 21 el 1950 (Bru, p. 267 i 313). L'emigració va ser indeturable i culminà el dia 1 de gener de 1962 quan abandonà el llogarret la família Bonfill Espelta, els darrers que hi quedaven. Celebrava la festa major el dia 8 de maig, festa de sant Miquel. El 1204 és escrit «in loco uocicato Remuila; Remujla» i pocs anys més tard, al mateix segle, «el loch apelat Remuylla» (*Capb.* s. XIV, p. 22 i 53); *Masades de Remulla* (MN 1730, 8-9-1730); *Masos de Remulla* (*Bapt.* 1667, f. 9v, 1679). A Cad. 1862, s'hi declaren trenta cases. Es pot trobar informació sobre aquest poblet a l'opuscle de Bonfill. Una antiga corrandà deia: «A Remullar em vull casar/ que paguen lo dot amb figures./ Per a menjar als dematins/ ne tindrem per a molts dies» (*Llunari*, p. 53).

Fatxes

A l'orient del coll de Fatxes, al peu de la mola del Jaume de l'«Isidro», o de Fatxes. A poc més d'un centenar de metres, al sud, passa la carretera de Móra. Les cases, enrunades, expressen l'abandó que ha patit el llogarret. Tenia 4 focs el 1787; 33 hab. el 1818, 43 el 1850 i 77 el 1900, el màxim d'habitants assolit. Amb el segle XX començà l'èxode de la gent. Morera-Geo., p. 442, li assigna 19 cases i 45 hab., el 1909, amb *Fatges* per nom; el 1930 hi havia 36 ànimes i 10 el 1950, fins a quedar

deshabitat poc després (Bru, p. 267 i 313). Celebrava la festa major el 16 d'agost, amb el patronatge de sant Roc, però el patronatge, i la festa, devia començar a la segona meitat del segle XIX. Socada parla de patronatges dels diversos llogarrets i diu: «En Mas de Valentí y Faches no tienen patron» (*Llibreta* 1840, p. 4). A Cad. 1862, hi hem trobat anotades tretze cases. La grafia del seu nom no ha variat gaire. *Fatxes* (*Capb.* s. XIV, p. 30, 31 i 48); *Fatxes* o *Fatges* (Castellvell, p. 230 i 231, 1460); *Faches* i *Masia de Faches* (*Bapt.* 1667, f. 1v, 2v i 17v, 1668, 1669 i 1686). Coromines el recull com a nom mossàrab (*Est. top.*, p. 251). Hi ha un grup japonès que res- taura algunes cases.

Masvalentí

El més petit dels nuclis habitats, a poca distància, a ponent de Vandellòs, i a 328 m d'alçada. A la documentació més antiga que s'ha pogut llegir, datada el 20 d'agost de 1645, se l'anomenava *mas d'en Serdà* o *Sardà*, que devia ser el nom d'algun dels propietaris, perquè la venda de 1645 la feia Pere Margalef, natural de Vandellòs, però resident a Benissanet. El comprador va ser Valentí Pentinat, de Vandellòs. El prenom *Valentí* arribà a substituir el cognom *Serdà*, però el procés de canvi es devia anar imposant amb els anys, segons es dedueix de la documentació. En Valentí Pentinat, amb la compra, s'encarregà de dos censals: «Allí se troba com lo dit Pentinat se encarrega dos censals», per misses de la família Sardà (*Fundacions*, núm. 97); «Angela pentinada doncella del mas den Serdá» (*Bapt.* 1667, f. 5r, 1673). Un centenar d'anys després d'aquella venda, el mas d'en Sardà tornava a canviar de propietari: «Ara paga totes les misses de las obligaciones del mas de en Serda Josep Castellnou, per haber comprat casa y hacienda del mas de en Serda»; era el 20 de maig de 1746. Tot i que la documentació continua anotant *mas d'en Sardà*, possiblement la gent ja devia parlar de *mas d'en Valentí*, perquè no s'entendria que el nom hagués canviat després d'aquest any, és a dir, amb el nou propietari. Quan el rector Socada transcrivía les notes de *Fundacions*, la família Castellnou encara pagava les misses: «En efecte esta paga en 1838, dit Ancho- nes, fill de Fran^{co} Castellnou y Teresa Gil – y marit de Antonia Pascual habitants en Mas den Valentí» (*Fundacions*, núm. 97). Aquí sí; aquí ja parla del nom que ha passat a la història. Però, com hem suposat suara, el nom de *Valentí* ja se li havia enganxat abans: «al final del segle XVIII ja s'anomenava Mas de Valentí, així, el dia 23 de setembre de 1789 es va casar Jaume Escoda Castellví [...] amb Maria Barce- ló Castellnou, de la Masia de Valentí» (*Cens* 1817, p. 54).

Coneixem algunes dades concernents a la demografia del llogarret: el 1787 se li atribuïen 2 focs; el 1818 tenia 36 hab.; 75 el 1850, el màxim que assolí en la seva història. Començà a buidar-se a la segona meitat del s. XIX. Havia baixat a 71 el 1900; Morera-Geo., p. 442, li atribueix 19 edificis i 26 hab. el 1909, amb *Mas*

Valentí, per denominació (aquí suposem que hi ha d'haver algun error, perquè un any després se li n'assignen 49); 49 el 1910, 27 el 1920, el 1930 hi quedaven 7 persones i el 1940 ja no hi quedava ningú (Bru, p. 267 i 313). Cad. 1862 hi anota tretze cases. Com Masboquera i Masriudoms, també té el seu origen en un antroponim.

L'Almadrava

Com a barri marítim es començà a poblar al primer quart del segle xx. És a l'extrem meridional del territori, ja al límit amb el terme de l'Ametlla de Mar, entre el coll de Balaguer i el Cap de Terme. Va néixer com un barri de pescadors, però s'ha convertit en una urbanització, afavorida per la seva posició prop de la costa i la platja. El 1930 hi havia 52 hab., 37 el 1940 i el 1950 havia fet un salt considerable amb 86 persones empadronades (Bru, p. 313). Sorprenentment, havia tornat a fer un salt, ara a la baixa, i el 1960 hi havia 7 persones, 28 el 1986 i 31 el 1996 (*Meteorologia*, p. 31). Hi ha una capella sota l'advocació de Sant Pere i Sant Jaume, per al servei religiós d'aquesta moderna urbanització.

De les almadraves, que van donar nom a aquest sector del terme, ja se'n parlava al final del segle xvi i començament del s. xvii. Efectivament, el 1594 l'Hospital de l'Infant Pere cobrava el delme de les tonyines que s'hi pescaven: «Quedan de lo que se gastó en el baluarte del Hospital del Infante y en las almadrauas del Coll de balaguer» (Baluard 1594, R:72/23-2); «En 1614 [...] Enric Folch de Cardona [...] firmà [...] un contracte autoritzant-los per a muntar i explotar una almadrava a l'Hospitalet de l'Infant» (Bru, p. 219).

LA HIDROGRAFIA

El territori de Vandellòs, malgrat les importants conques, rases i racons que la geomorfologia ha format en el seu sòl, no es pot dir que sigui gaire ric en aigües, ni fluvials ni subterrànies.

La principal conca que identifica el terme, i el nomina, és la que el travessa de ponent a llevant, és a dir, del coll de Fatxes (aiguavés de la punta d'Atzavara) a la punta del Riu (a orient de l'Hospitalet). És la depressió més llarga del terme, amb uns 17 km, i la més oberta en els seus vessants, a excepció de l'estret de Fatxes. És regularment seca i porta aigua intermitentment en èpoques de pluges abundants. Aquesta vall és formada pels barrancs de Fatxes, de la Figuerola i de Masvalentí, en el seu inici de ponent, i prendrà el nom de *Vandellòs* en passar per la vila, formant un ampli meandre que l'envolta de ponent a llevant. Cap al final d'aquest revolt és per on rep el barranc de Remullà, un dels afluents més importants del llarg curs fluvial. En avall de Vandellòs, anirà rebent, especialment per la riba de

migdia, les aportacions dels barrancs de Ruït, del Llor (per la Barrancada), el Ro-nyós i el de les Tàpies. Per la riba nord-est, en avall de Masriudoms, a tocar de la carretera de Reus, l'enriqueix la important aportació del barranc de la Dòvia, procedent del terme de Pratdip. A partir d'aquesta unió, canviarà de nom i passarà a dir-se *barranc del Riu de Llastres* o *el Llastres*, fins que desemboca al mar.

Són remarcables els tres barrancs que solquen els aiguavessos més pròxims a la costa marítima, que van a parar directament al mar: el de la Porrassa, el de la Basseta i el de Caladoques. Aquest és el de més llarg recorregut i actua de col·lector dels barrancs de les Tigelles, de l'Aigua al Coll i del Forat Negre. Fins aquí ens hem ocupat dels que porten les aigües torrencials al litoral del Baix Camp.

És una evidència dir que tot el terme de Vandellòs, amb la seva costa, pertany, administrativament, a aquesta comarca camperola, però hi ha un important sector del territori que, hidrogràficament almenys, forma part de la Ribera d'Ebre. Aquesta xarxa de barrancs calia relacionar-la a part de l'anterior. Atenent, doncs, a aquesta consideració geogràfica, són aiguavessants de la comarca veïna tots els de ponent del Coll de Balaguer com el barranc de Llèria, que desguassa al mar amb el nom de *barranc de la Batalla*, a l'indret conegut per *la Punta Grossa*, entre les dues centrals nuclears; i el de Mala-set, que ho feia per terres ocupades per la central nuclear II. Anem més cap al sud, ja prop de la partió amb Tivissa i l'Ametlla de Mar, per on s'escola el barranc de les Forques, noms històrics, que reben com a afluents importants el de Lleriola i la fou de la Figuerassa, entre d'altres de menor consideració. Aquests corrents drenen la part meridional del terme i en alguns trams actuen de frontera entre Vandellòs, Tivissa i l'Ametlla. Aquesta circumstància fa que el de les Forques també se'l designi, en atansar-se a la costa, *barranc del Cap de Terme* o *de l'Almadrava*.

Un altre grup el formen els que són tributaris directament del Baix Ebre, perquè surten del terme de Vandellòs i, per tant, del Baix Camp, com a conseqüència de la formació orogràfica d'aquell ampli sector del territori. Gairebé a la part central del terme s'aixeca el massís dels Dedalts. Aquest altiplà actua, en certa manera, de distribuïdor hidrològic: l'ala nord-oriental és la que forma la gran vall ja descrita al principi, i el sector sud-occidental el componen els que referirem tot seguit, que van a raure directament al Baix Ebre. Es tracta d'un entreteixit de corrents estructurat de tal forma que tot el conjunt s'uneix en un únic punt de sortida, el barranc de l'Abellar, de manera que totes les aigües torrencials, des del vessant oriental de l'Oró, passant per Genessies i baixant als Taixos, té sortida cap al terme de Tivissa per aquest únic punt. Hi fa cap el barranc Fondo, que neix a l'aiguavés nord-est de l'Oró i baixa fins a convertir-se en afluent del de l'Abellar. També a l'Abellar van a parar els barrancs del Taix, el del Racó d'en Perdigó, el del Povet, el de Cassear, el de Villiplana i el de l'Escaleró, tot i que aquest ja se li uneix al cap de poc d'haver entrat en terme de Tivissa. Aquests barrancs, amb la teranyi-

na hidrològica de barrancons, rases i racons que recullen, s'escolen fins al referit barranc de l'Abellar, que actua com a col·lector, i després s'endinsa al terme de Tivissa, el creua i entra al de l'Ametlla de Mar, per anar a desembocar al Mediterrani. Tot aquest vessant, doncs, tributa a la costa del Baix Ebre.

De tots els barrancs descrits, referits al terme de Vandellòs, no se'n coneix cap que porti aigua d'una forma permanent. Les sortides dels barrancs es produeixen estacionalment, en èpoques de pluges abundants. El més remarcable hídricament és el barranc de Remullà, que rega la zona més important del territori. Però no és pas perquè hi corri aigua des del seu naixement, sinó per les aportacions d'unes mines o fonts que té a prop de la llera, les aigües de les quals són aturades per basses i, més avall, per dues preses: la de Dalt i la de Baix i aprofitades pels pagesos.

Ultra la xarxa de barrancs descrita, caldrà referir-nos als nombrosos indrets on l'aigua afluïx a la superfície amb més o menys quantitat (més aviat menys que més). Se'n poden comptar una setantena, pel cap baix. Aquests llocs solen ser anomenats *fonts*, en general, però sovint són clots on l'aigua s'entolla per la surgència d'un degotall o regalim que les necessitats de subsistència aprofitaven per a fertilitzar horts destinats a l'autoconsum familiar, per a sulfatar, per a beure, per a l'abeurada del bestiar, etc.

De fonts on l'aigua neix procedent de minetes i raja a doll, n'hi ha poques: com a més importants, podem parlar de la *font de Llèria*, la més abundant de tot el terme, seguida, amb notable diferència, per la *de l'Aigua Calenta* i la *de Remullà*; de menys aportació són la de la Figuerola i la de Fatxes, la de l'Aigua al Coll i la de l'Irla (de Castelló) i, seguint amb aportacions minses, la de Dalt, la de Cassear, la del Motarro, la del Pau Cafè, etc.

APUNTS DE DEMOGRAFIA GENERAL

No es comencen a trobar dades sobre demografia concernents a Vandellòs fins al final del s. xv, al fogatge de 1496. Aquesta manca d'informació sobre el moviment de la població de la Vall és una conseqüència de la pertinença al terme general de Tivissa. Començarem, doncs, aquesta breu informació a partir del referit document. Vandellòs tenia, aleshores, 21 focs, que eren aproximadament (d'acord amb la mitjana teòrica, generalment acceptada, de 4,5 persones per família) uns 94 hab. El Coll de Balaguer i l'Hospitalet hi figuren amb un foc cadascun, de manera que podríem concloure que Vandellòs tenia 23 famílies i uns 103 hab. (*Fog. 1496*, p. 251).

Dinou anys més tard, el 1515, trobem que especifica una interessant distribució de la població, més dispersa, de manera que Vandellòs hi figura amb 13 focs, l'Hospitalet seguia amb 1, Llèria (que és anotada per primera i última vegada), hi surt amb 7, Castelló amb 6 i Masriudoms amb 8. Observem que ha desaparegut el

Coll de Balaguer, possiblement inclòs amb els de Llèria (*Síntesi*, p. 15). Els referits focs sumaven 35, amb un increment de 12 respecte de dinou anys abans. Aquest augment podria obeir a la inclusió dels masos de Llèria i de Castelló, que no anota el 1496. Calgué que passessin trenta-vuit anys fins a trobar el fogatjament de 1553. Aquest document presenta una remarcable disminució de llars. Vandellòs hi figura amb 8, Masriudoms amb 5, Castelló amb 6 i l'Hospitalet amb 1, 20 en total. És evident que faltaven focs. La resposta creiem trobar-la en el fet que en aquest fogatge declaren a banda dos dels llogarrets, que ja en sumaven 11, i que podrien haver estat inclosos entre els Masos de Muntanya, Gavadà, Genessies i Lleixares (*Fog. 1553*, p. 198).

Ja no es troba cap més recompte veïnal en tot el terme, fins al primer quart del segle XIX. Per tal d'omplir aquest període de més de dos segles i mig, ens aturarem a l'any 1786 quan, per un decret de l'arquebisbe de Tortosa de dos anys abans, la parròquia de Vandellòs (junt amb les altres que depenien de la de Tivissa), va ser segregada i formà parròquia pròpia, amb vicari perpetu. Amb aquest motiu, se li adjudicaren les següents masies i llogarrets, que la relació detalla amb els focs que els formaven: Masriudoms 15, Masboquera 17, Castelló 10, Remullà 9, Masvalentí 2, mas de la Molella 1, Coll de Balaguer 1, l'Hospitalet 6, mas de la Figuerola 1, mas d'en Sanxo 1, mas de Castellnou 1, Fatxes 4, Gavadà 4, mas d'Adzaet 1, mas de Genessies 1, mas del Motarro 1 i mas de la Molella 1 (remarquem que aquest mas surt anotat dues vegades). Un total de 76 llars (Bru, p. 266-268). La falta del nombre de llars de Vandellòs no permet treure'n cap conclusió estadística, de manera que no passa de ser una orientació que permet conèixer la població disseminada que entrà a formar part de la parròquia, però no del terme.

Bru, p. 313, publica un cens de veïns i un altre d'habitants i especifica amb detall cadascun dels llocs i llogarrets; assenyala que la font utilitzada eren els padrons i censos de l'Arxiu Municipal. Com que el nostre propòsit és donar una breu notícia demogràfica, només ens referirem a les dades dels habitants en els anys que s'indiquen a la taula de la pàgina següent.

Observem que tant Vandellòs com els llogarrets i masos del terme experimenten un creixement en la vuitantena d'anys que van del 1818 al 1900, excepte Gavadà que en minva 3 en el primer període, però n'augmenta 81 en el segon. En canvi, en els cinquanta primers anys del segle passat tots els disseminats minven d'una forma extraordinària, cosa que evidencia que el despoblament ja era un fet, a benefici de Vandellòs i, especialment, de l'Hospitalet.

L'AGRICULTURA

L'economia de Vandellòs, com la de la majoria de viles rurals del Baix Camp, s'ha sustentat en l'agricultura, complementada per la ramaderia i, darrerament,

	1818	1850	1900	1950
Vandellòs	330	563	983	1.007
Masies	32	40	90	38
L'Hospitalet	54	106	434	375
Masriudoms	125	219	335	223
Masdemboquera	86	147	278	185
Castelló	77	123	142	2
Gavadà	45	42	123	25
Masvalentí	36	75	71	0
Remullà	71	130	204	21
Fatxes	33	43	77	10
L'Almadrava	0	0	0	86
Total de municipi	889	1.488	2.737	1.972

durant el segle passat, respecte a l'Hospitalet, també, poc o molt, en la pesca. L'orografia del terreny, tan irregular, no facilitava gaire les activitats agrícoles. Com en tants altres aspectes, són poques les notícies que s'han pogut trobar sobre les feines del camp i els productes que les assedegades terres donaven per al sosteniment de les famílies vandellosenques en conjunt, tant les de la Vall com les de la plana. Unes quantes dades que ofereix el cadastre de 1862, evidentment tardanes, que nosaltres vam llegir per a l'onomàstica, i que Joan Vernet i Borràs, *Vandellòs al segle XIX. Notes històriques*, publicà alguns anys abans per fer un estudi econòmic de la vila. Aquest treball serà el que utilitzarem, per a aquest resum, mentre no diguem el contrari.

Al referit cadastre es constata que la major part de les terres de conreu del terme eren dedicades als cereals, seguides per la vinya, els garrofers, els ametllers, el regadiu (aprofitant la poca aigua que aflorava pel terme) i els olivers. El total de terres conreades aleshores era de 2.350 jornals, cosa que representava una cinquena part del terme. Vandellòs era el terme del Baix Camp amb l'índex més baix d'aprofitament del sòl. La resta del terme era ocupada per les garrigues, 3.500 jornals, els erms amb 5.433, i pel bosc amb només 250 jornals. L'activitat dels rabassers, esforçada i perseguida, va propiciar que durant el darrer quart del s. XIX i fins entrat el s. XX, les terres de conreu augmentessin considerablement.

Segons el referit cadastre, el nombre de propietaris rurals que es repartien el terme era de 347, 302 dels quals eren locals i 45, forasters. La terra, doncs, era repartida i, com passava pertot arreu, n'hi havia pocs que en tenien molta i molts que en tenien poca. Per tal de treballar aquestes terres i transportar els productes de les collites, el 1862 s'hi dedicaven 76 animals grossos, 116 de petits i 55 bous.

Al començament del segle xx, al terme de Vandellòs se li atribuïen 12.665 ha, 736 de les quals eren de secà, 13 de regadiu, 315 de sembrats, 438 de vinya, 21 d'olivers, 92 de garrofers, 133 d'ametllers, 4 d'avellaners, 1.606 de pinars, 5.675 de bosc feble o garrigars (boscall, diu), 3.305 d'erms i 327 d'inútils. Els productes que sortien de la terra eren 70 hectolitres de cigrons, 845 de blat, 2.211 d'ordi, 18 de moresc, 180 de faves i favons, 180 de fesols, 4.856 de vi, 410 d'oli, 60.000 kg d'ametlles, 2.000 d'avellanes, 92.000 de garrofes, 15.000 de patates i 5.000 de far ratges (Morera-Geo., p. 444).

Dades estadístiques d'època més recent informen del repartiment de les terres en el darrer quart del segle xx, segons el nombre d'explotacions i superfície censada, on podem constatar la disminució, tant del nombre d'explotacions com de les terres cultivades, entre els anys 1982 i 1999. El 1982, anota 360 explotacions, amb una extensió de 8.502 ha, 48 de les quals eren amb ramaderia, amb una extensió de 733 ha; i 312 explotacions eren sense ramaderia i una extensió de 7.769 ha. El 1999, les explotacions havien baixat a 205 i el total d'hectàrees es quedava a 6.616, repartides en 7 explotacions amb ramaderia, que ocupaven 183 ha, i 198 explotacions sense ramaderia i 6.433 ha. Resumint, podem dir que el 1999 la superfície agrícola utilitzada era de 927 ha de terres de conreu; que les destinades a pastura havien desaparegut; que el terreny forestal era de 5.312 ha, i que els terrenys improductius ocupaven 377 ha. En conjunt, doncs, les tres superfícies sumaven 6.616 ha (*Cens agrari*).

A l'activitat agrària, cap al final del segle passat, treballava un 5 % de la població en edat laboral i era, majoritàriament, dels nuclis habitats de l'interior, és a dir, de Masriudoms cap endins.

Els sembrats

Les terres dedicades als cereals, al referit document cadastral, hi són designades «sembradura». Aquestes gramínies compartien gairebé sempre la terra amb uns altres cultius, de manera que es troben propietats ocupades per sembrats i garrofers, o bé per sembrats i olivers, ametllers i fins i tot amb erms i garrigues. En les poques vegades que hem documentat cereals en documents antics, hi eren designats terra campa: «pagu a na Salvadora del Coyl de Balaguer per raho de una sort de terra campa que [...] avia al lapassar» (*Documents*, p. 61, 1364). Els sembrats, en les quatre categories en què eren classificats el 1862, ocupaven una extensió de 1.310 jornals: 96 de primera, 250 de segona, 450 de tercera i 514 de quarta, de manera que, amb més del cinquanta per cent de la superfície cultivada aleshores, era el conreu més important del terme. Es trobaven terres de sembrats a la major part de les partides, i una de les que més en posseïa era els Dedalts. Contràriament al que passava amb l'extensió de les terres conreades, concernent

als sembrats, Vandellòs era un dels termes del Baix Camp que més jornals hi dedicava. La terra dedicada als cereals s'incrementà cap al final del segle XIX, i l'any 1900 afectava una extensió de 1.051 ha (*Notes*, p. 46).

El nombre d'eres que hi havia dóna testimoni que els sembrats eren el cultiu més important. Respecte a les eres, però, cal afegir que també s'hi batien llegums, tant pels secans com pels regadius. Tanmateix, sorprèn que no es documentin molins fariners, tal com veurem més endavant. Podria ser per falta d'aigua.

Però els cereals havien desaparegut, almenys estadísticament, al final del segle passat: ni blat, ni ordi, ni civada, ni sègol, ni blat de moro, no s'anomenen el 1999. Tanmateix s'hi relaciona una explotació de 2 ha d'arròs. Tampoc no s'hi anoten llegums, tan corrents en temps passats (*Cens agrari*).

La vinya

Ocupava el segon lloc en extensió, per darrere dels sembrats. Era un dels conreus més presents a la major part dels pobles del Baix Camp i de les comarques veïnes i Vandellòs no podia ser una excepció. Aquest conreu ja es documenta, en el nostre terme, el 1364, a l'Hospitalet i a Masriudoms: «en lo clos de la vinya ab los macips de casa» i «tapiaren prop lo portall de la cloyça de la vinya en Ramon Pentinat i G^o Ripoll» (*Documents*, p. 46 i 51), aquests dos corresponen a l'Hospitalet, o «I vinya que havia comprat den Bernat Spelta del Mas de Riudoms [...] un altre vinya que havia comprada an ull al damunt de dit Mas de Riudoms» (*Documents*, p. 55). Això no significa que no n'hi hagués als altres llocs del territori, però no en tenim notícia. La pròxima informació es retardarà 384 anys, i la documentem a Remullà: «vna pessa de terra dita la vinya que afronta a llevant en lo Barranch de remullà» (MN 1730, 23 juliol 1734). La vinya, però, ja devia ser d'una certa consideració, car a la primera meitat del segle XIX al terme de Vandellòs hi havia quatre de les cases importants que tenien alambins o fàbriques d'aiguarent, anomenades olles (*Cens 1817*, p. 40).

El 1862 es troben vinyes a la plana i a la muntanya, a la major part de les partides. Ocupava una superfície de 720 jornals que representaven gairebé la tercera part de les terres cultivades. Cal tenir en consideració que dos anys més tard, el 1864, les vinyes eren afectades per l'oidium, que es convertí en una calamitat que delmà fortament les plantacions de ceps. No coneixem cap notícia concernent al terme de Vandellòs, però Vernet suposa que «va afectar considerablement les vinyes del terme» (*Notes*, p. 49). Diversos pobles del Baix Camp, entre els quals Mont-roig, arribaren a perdre gairebé tota la collita.

Superada aquella mala tongada per haver-se descobert el remei contra l'oidium, el conreu de la vinya es recuperà, afavorit per una nova plaga, la tristament famosa fil·loxera que feia temps destruïa les vinyes de les terres franceses. Cap a la dècada

dels setanta, es realitzaren noves plantacions de ceps i s'arribà a la màxima expansió del conreu amb 438 ha, amb un 35 % de les terres de cultiu, el 1880 (*Notes*, p. 49). Malaauradament, aquesta tongada favorable no havia de durar gaire. La fil·loxera saltà en aquesta banda del Pirineu i abans d'acabar el segle XIX ja havia arribat en algunes poblacions del Camp de Tarragona. A Vandellòs, tot i que en resultà afectat i perdé plantacions, la destrossa no va ser tan greu com en altres pobles del seu entorn (*Notes*, p. 51). Són testimoni de la presència de la vinya pertot arreu del terme el gran nombre de marges que es poden veure pels vessants de les muntanyes. També dona fe d'aquesta presència el rastre que han deixat a la toponímia que, a més dels històrics que hem vist del segle XIV, trobem ben vius, com *la Vinya del Puntaire*, *la Vinya Vella*, *les Vinyes*, *el Racó de la Vinya*, etc.

Anys més tard, el 1918, les terres dedicades a la vinya havien disminuït en un 30 % (*Notes*, p. 51) i aquest conreu ja no es recuperà mai més, ben al contrari, la disminució ha continuat a un ritme progressiu. L'any 1999, hi havia dedicades a aquest conreu 13 hectàrees en tot el terme (*Cens agrari*).

Els garrofers

La notícia més reculada que en tenim és del segle XVI. El document parla d'«una heretat de garrofes alla passat a la Plana del Spital» (*Capb.* s. XVI, f. 444v). Després ja hem d'esperar el cens de 1817 però en tot el document sols parla de «un pedazo de algarrobos» (*Cens 1817*, p. 95), cosa que no significa que només hi hagués aquest, perquè hi ha altres trossos que no especifiquen què s'hi feia. Més àmplia informació ens la dona el cadastre de 1862, on el trobem anotat en una quarantena de propietats, en tots els casos adscrites a la plana de l'Hospitalet. Va ser un dels cultius que arribà més tard no només a Vandellòs, sinó també per tota aquesta part meridional del Camp de Tarragona. A Mont-roig, terme veí, es comença a trobar documentat el 1542, i, a la meitat del s. XVIII, ocupava una minsa extensió de 66 jornals, tot i que al segle passat acabà essent el terme del Baix Camp que més extensió hi dedicava (*Mont-roig*, p. 56).

El nombre de jornals que enregistra el 1862 era de 153, que, per categories, es repartia així: 20 jornals de primera, 40 de segona, 50 de tercera i 43 de quarta. Aquest conreu representava el 6,6 % de terres de cultiu de Vandellòs. Anys més tard, el garrofer anà incrementant l'extensió repoblant les terres que havien quedat incultes per la fil·loxera, però també per haver guanyat terres de conreu amb les rompudes d'erms i de garrigues comunals que els rabassers havien artigit, especialment a l'Acampador. El 1918 els garroferals ja havien més que duplicat l'extensió, amb 343 jornals (*Notes*, p. 48) i devia seguir creixent, sempre per la plana, on ha deixat una notable petjada en la toponímia del sector. Recorden les gelades del febrer de 1956 que en va fer una destrossa.

Els ametllers

Aquest arbre era pràcticament inexistent al final del segle XVIII al terme de Vandellòs, car n'hi havia dos exemplars, i tots dos ben pròxims al nucli urbà: un al corral de Ca la Torre i l'altre on comença el carrer Nou, a la vora del camí de Tivissa, per on hi ha la plaça de Baix (*Llibreta 1840*, p. 20-21, 1790), notícia també citada per Vernet. El 1862, ja havia assolit una extensió més que notable, que cal qualificar d'extraordinària, si la contrastem amb els dos exemplars d'una setantena d'anys abans. Cadastre no els anota per extensió en jornals de conreu, sinó per unitats, cosa que demostra que compartien la terra amb uns altres conreus més extensos, és a dir, eren plantats entre el sembrat i la vinya i, alguns pocs, al regadiu. Aquest detall és confirmat en la relació de totals de conreus en la qual l'epígraf dedicat als ametllers diu: «Arbolado suelto de almendros» i els comptabilitza pel nombre d'unitats en cada una de les quatre categories: 500 ametllers de primera, 1.000 de segona, 1.500 de tercera i 2.250 de quarta, que feien un total de 5.250 exemplars! Vernet comenta que feien un càlcul, sobre la base de 50 unitats per jornal, de manera que resultava una expansió de 105 jornals (*Notes*, p. 46).

També aquest conreu seguí un procés d'extensió ascendent durant els darrers anys del segle XIX i el 1900 ja se li atribuïen 133 ha i un 7,5 % d'extensió de les terres treballades. Un altre salt espectacular el va fer en els divuit primers anys del segle XX, que va passar a 1.437 jornals (*Notes*, p. 46), fet que el convertí en el que havia experimentat un creixement més gran d'aquell període posterior a les calamitats de la fil·loxera a les vinyes de pertot arreu. Aquest extraordinari creixement no només l'havia originat la replantació de vinyes abandonades, com en altres conreus, també era motivat per les terres arrabassades als garrigars, boscos i erms del comú convertides en terrenys productius igualment per l'acció dels rabassers. Però, igual que els altres conreus, anà en forta regressió i l'any 1999 se'n conrea-ven 61 ha, 51 en terres de secà i 10 a les de regadiu.

Els olivers

És un conreu que, per les referències toponímiques que es troben fossilitzades a la part més planera del terme (*V. Oleastrum*, *Oleum*, o el modern *Llastres*), havia de tenir una presència antiga. Una altra notícia que demostra que l'oliver venia d'antic és que l'any 1578 ja es documenta un molí d'oli a Masriudoms i, al mateix llogarret, un altre molí el 1818 (Bru, p. 245). No se'n documenta cap més en tot el terme, on tardaran a aparèixer. Tot això pot demostrar que el conreu dels olivers es va abandonar durant anys i es devia començar a recuperar a partir de l'inici del segle passat.

Efectivament, segons el cadastre de 1862, aleshores era un conreu gairebé testimonial, amb 6 jornals de terra ocupats per olivers i encara, a les propietats on era

present, acostuma a sortir fraccionat en extensions inferiors al jornal de terra. Els sis jornals d'olivers de 1862 es distribuïen en tres categories. L'any 1900, les plantacions havien experimentat un lleuger augment, segons Vernet, que no especifica el nombre de jornals, i diu que representaven l'1 % de les terres cultivades. Però l'any 1918 ja assolien una extensió prou significativa, amb 248 jornals d'oliverars, també gràcies a les terres artigades, especialment a l'Acampador (*Notes*, p. 52). Aquest moviment en ascens justifica el fet que l'any 1921 ja hi hagués fins a nou molins oliers al territori de Vandellòs, tal com veurem més endavant.

Malgrat les gelades del febrer de 1956 («l'any del fred») que van delmar fortament els olivers per tot el terme municipal, aquest cultiu és dels pocs que han experimentat augment en l'extensió. El 1999 se'n relacionen 295 ha, 246 en terres de secà i 49 en les de regadiu (*Cens agrari*).

Els avellaners

És el conreu que més tardanament aparegué al terme. No n'anota cap extensió de cultiu el cadastre de 1862 però, segons Vernet, ja n'inscriu algun el cadastre de l'any 1900. Als termes de migdia del Baix Camp, Cambrils, Mont-roig i Vandellòs, va ser cap on l'avellaner arribà més tard i amb poca incidència respecte dels altres conreus. Els avellaners, però, ja ocupaven una extensió de 200 jornals l'any 1918 (*Notes*, p. 52 i 53). Aquest augment podria obeir, com hem vist amb els altres cultius, a l'abandó de la vinya. Com els olivers, també experimentà un notable creixement, ja que el 1999 se'n cultivaven 291 ha, 280 en terres de secà i 11 a les de regadiu (*Cens agrari*).

Els regadius

Al terme de Vandellòs no hi ha hagut regadius importants. La composició topogràfica del terreny i la manca d'aigua no han afavorit aquest conreu, si exceptuem la zona de Remullà, on l'aigua és més abundant per la gran conca que té al nord, que baixa del vessant meridional de la serra de Llaberia. És fama que el barranc de Remullà solia portar aigua, amb més o menys intensitat, gairebé tot l'any, però acostuma a sortir amb caràcter estacionari per les pluges abundants de la primavera i, especialment, de la tardor.

Aquesta zona, però, continua essent la més fèrtil de tot el terme, gràcies a les aportacions d'aigua de diverses fonts que són recollides en basses o a les dues preses artificials del barranc esmentat que la retenen per a l'aprofitament fertilitzador. És aquí on hi ha els regadius més remarcables del terme. D'horts i hortets, però, se'n troben en una gran part de les partides, fins i tot a la muntanya, encara

que de menor extensió que els que hi ha per Remullà. Són llocs més o menys planers o de notable inclinació, formen paradetes, que aprofiten petits afloraments, a manera de fonts, a l'entorn de les quals s'han anat formant regadius, que han fet possible el conreu d'hortalisses, de llegums i d'alguns fruiters, destinat tot a l'autoconsum. Segons l'amillament de 1862, el regadiu ocupava 21 jornals, 7 dels quals de primera i 14 de segona. A més de Remullà, se'n relacionen a Castelló, Fatxes, Gavada, Masriudoms, Vandellòs..., normalment en petites parcel·les. També amb les fonts, els horts o els degotalls, s'han creat topònims que recorden els punts on hi havia aigua, encara que sols fos per a sulfatar, per a beure o per a abeurar el bestiar. Moltes d'aquestes fontetes, aigüetes, s'han abandonat o, els més importants, són aprofitats per l'Institut per a la Conservació de la Naturalesa (ICONA), que recull l'aigua en basses en previsió d'incendis.

Igualment, les terres de regadiu han augmentat l'extensió, tot i haver disminuït les explotacions censades segons la superfície agrícola utilitzada, de manera que el 1989 hi havia 103 explotacions que ocupaven 92 ha, i, deu anys després, les explotacions s'havien reduït a 47, mentre que les hectàrees havien pujat a 104 (*Cens agrari*).

EL BOSC, LES GARRIGUES I ELS ERMS

És una evidència que aquestes terres eren les que ocupaven la major extensió del terme de Vandellòs, segons el cadastre de 1862. Quant al bosc, però, contràriament al que es pugui pensar, no era pas dels sectors més extensos del territori i, a més de les garrigues i els erms, també el superaven els sembrats i les vinyes. Les zones boscoses ocupaven una extensió de 250 jornals, 15 dels quals eren de primera, 20 de segona, 55 de tercera i 160 de quarta. Més extensa era la superfície on campaven les garrigues, amb 3.500 jornals, 200 dels quals eren de primera, 300 de segona, 1.000 de tercera i 2.000 de quarta. De fet, la terra erma era la que comprenia l'extensió més gran, amb 5.433 jornals, 500 de primera, 1.500 de segona i 3.433 de tercera.

Dels terrenys ocupats per zones de garrigars i ermots, la major part corresponien a terres comunals, segons l'assentament núm. 302 del reiterat cadastre. En aquest assentament veiem que el bosc comunal ocupava una minsa extensió de 9 jornals, 1 de primera i 8 de segona; el terreny de garriga s'estenia per 1.223 jornals, 323 de tercera i 900 de quarta, i els erms, amb 4.102 jornals, constituïen l'àrea més extensa, distribuïts en 794 de segona i 3.308 de tercera.

L'any 1878 l'Ajuntament de Vandellòs va sol·licitar al govern que l'autoritzés a efectuar un repartiment de terres comunals per tal que poguessin ser artigades i aprofitades per al conreu. La demanda, però, va ser denegada, fet que va provocar que les rompudes es fessin de forma furtiva, però coneguda en general per les

persones de cada lloc, incloses les autoritats, que feien els ulls grossos. Es donava el cas que es conrearen molts jornals de terra, i se'n recollien els fruits, sense tenir-hi legalment cap dret (*Notes*, p. 43). Amb els anys, però, la major part d'aquestes terres s'arribaren a adquirir per compra.

Aquests treballs d'amagat provocaren que els terrenys erms i les garrigues anessin perdent extensió en ampliar-se les zones de conreu, per la iterada acció dels rabassers, i l'any 1918 l'únic que es mantenia era el bosc, amb la mateixa superfície, però els garrigars havien baixat a 2.648 jornals, de manera que n'havien perdut 850, i els ermots es quedaven en 4.512, amb una minva de 920.

Les terres compreses en el cens agrari, que l'any 1982 ocupaven una extensió de 8.502 ha, el 1989 havien baixat a 7.237, i el 1999 ocupaven 6.616 ha, 5.312 de les quals eren de terreny forestal i 377 amb el concepte «altres», és a dir, totalment improductives (*Cens agrari*).

Entre les espècies referides a llenyosos, es poden esmentar els pins, àlbers, al·zines, eucaliptus, freixes, llorers, lledoners, magraners bords, oms, serveres, xiprers, xops, etc.

LA RAMADERIA

Com pertot arreu, aquesta és una activitat que ja apareix documentada, encara que sigui indirectament, en l'època de la repoblació del territori. La carta de població de Vandellòs s'hi referia quan diu «Et donamus vobis per totum terminum Tevize pascuis et lingnis» (*Cartas*, vol. II, p. 687, 1191), i en el document de fundació de la Pobla del Coll de Balaguer, al s. XIII, també s'assignaven uns terrenys per a dedicar-los a una devesa «damus et concedimus vobis deuesam bestiarum minuti et grossi» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb^o 1275); i molts anys més tard, el 1817, segons el cens que publica Vernet, hi havia tretze cases que tenien pastor a sou, més tres pastors que tenien ramat propi, és a dir, setze ramats. A Vandellòs 6; a Castelló, Fatxes i Masvalentí, 2 en cada llogarret, i a l'Hospitalet, Gavada, Masriudoms i Masboquera en tenien 1 cadascun (*Cens 1817*, p. 85 i s.).

Al cadastre de 1862 es relacionen vint-i-cinc propietaris que, a més de terres i cases, declaraven tenir un ramat, ja fos de cabres, la majoria, o d'ovelles. El nombre de caps de bestiar oscil·lava entre vint-i-cinc, el més petit, i vuitanta-sis, el més nombrós, que feien nou-centes vint cabres i cinc-centes vint ovelles. També s'hi declaraven quatre vaques. A més de Vandellòs, n'hi havia per tots els llogarrets. No seria rar, però, que en aquest cadastre no s'haguessin declarat tots els caps de bestiar de les cases del terme. Hi fa pensar un cens ramader del municipi que publicà Vernet mateix anys més tard, a *La Revista*, núm. 51, agost de 2008, amb l'epígraf *Cens ramader de Vandellòs de 1868*, on observem que el nombre de bès-

ties censades augmentà ostensiblement, fins al punt que sembla impossible que, amb només sis anys, s'hagués produït un creixement tan extraordinari, si exceptuem les cabres. Segons aquest cens, les ovelles havien augmentat en més de mil caps, ja que se'n declaraven 1.566; el nombre de cabres solament havia augmentat en un centenar i les vaques havien passat de quatre, en el primer cas, a cent dotze sis anys després. Cal dir que aquest cens no era un document oficial, sinó que es va fer amb motiu de l'arrendament de les pastures del terme per part de la Sociedad de Ganaderos de Vandellòs i, per tal de poder-lo pagar, els mateixos ramaders s'imposaren un tant per cap de bestiar i es devia produir una mena d'autocontrol que els obligà a dir la veritat, cosa que explicaria la diferència entre els dos documents. Considerem, doncs, més fiables les dades d'aquest cens que les del cadastre.

De la importància de l'activitat ramadera, n'és testimoni el nombre de corrals i de coves (apariades per a aquest servei) que es troben pel terme, a més dels que s'anomenen pels nuclis habitats i pels deshabitats. També les carrerades que s'anomenen per diversos indrets certifiquen la importància que assolí la ramaderia. Ver-net publica un resum de les professions dels homes majors de vint-i-cinc anys de l'any 1892 i no hi surt cap pastor (*Notes*, p. 38). D'entre els 504 que declaraven ser pagesos, alguns devien fer de pastors i també n'hi devia haver entre els de menor edat.

Els ramats experimentaren una minva al final del segle XIX i començament del segle XX, però tornen a augmentar després de la guerra espanyola. Sembla confirmar-ho el nombre de pastors anotats als censos electorals de la primera meitat del segle passat: 4 el 1912, 5 el 1919, 1 el 1924 (potser 4, perquè tres que declaraven ser-ho el 1919, ara figuraven com a pagesos), 3 el 1930, 7 el 1934 i 23 el 1946. Aquest increment possiblement s'explica per la manca de feina durant la postguerra, i perquè el bestiar de pastura es va convertir en un recurs de supervivència. No tenim informació per a determinar si els ramats que pasturaven, en aquests darrers casos, eren cabres o ovelles ni el nombre de caps dels ramats.

El 1982, s'anotaven 48 explotacions amb ramaderia i 733 ha de terreny; el 1989, s'havien rebaixat a 15 i 264 ha, i el 1999, n'hi havia 7 i 183 ha (*Cens agrari*).

LA PESCA

Les primeres notícies de la pesca a la mar de l'Hospitalet són del 1364, per compra de peix per a l'Hospital: «Item costa pex de barquas que avia al torm [...] Item costa pex aquest dia dels pescadors del torm» (*Documents*, p. 58), sense que la notícia especifiqui quina mena de peix compraven ni d'on eren els pescadors. La pròxima informació és del 1527, i es refereix a la pesca de la tonyina: «L'Hospital també cobrava el delme de les tonyines que es pescaven a l'almadrava, situada lla-

vors davant l'actual casa de Salamanca» (Bru, p. 168). Per un plet del final d'aquell segle (anys 1594-1595) sabem que s'hi continuava pescant tonyines: «esent senyors y posesors los dits [...] ducs y duquesa de Cardona de tot genero de pesca [...] ho son també de la pesca de madraues» (Almadraues 1594, R:72/108-2), però sembla que aleshores la pesca es feia un poc més al sud: «Quedan de lo que se gasto en el baluarte del Hospital del Infante y en las almadrauas del Coll de balaguer» (Almadraues 1594, R:72/23-2). Pocs anys més tard, el 1614, s'establia un contracte entre persones de Reus i Enric Folch de Cardona, procurador del duc de Cardona, perquè poguessin pescar «tonyines amb almadrava, ço és, rets, eixàrcies, barques i altres aparells» que els fossin necessaris. El contracte preveia que els arrendataris poguessin utilitzar les dependències «de l'Hospital de l'Infant, com també los magatzems [...] on se salen les tonyines» (Bru, p. 219 i 220). Vint anys abans, el 1594, tenim notícia de la construcció d'aquesta dependència per a salar tonyines; «Journals que se han fet en fer lo salador», «dit dia per lo cost de 33 taules per a fer les portes de dit salador» i «per lo cost de 300 teules [...] per cobrir lo caragol y acabar de cobrir lo salador» (Baluard 1594, R:72/18-1, 72/18-2 i 72/19-2). A part de les almadraues, per aquells anys, no tenim informació sobre l'activitat pesquera d'aquest sector, però n'hi devia haver perquè s'hi refereix la notícia que hem vist el 1595, que diu que els ducs de Cardona eren senyors de tot gènere de pesca.

Trobem més notícies de pescadors al primer terç del s. XVIII, «por haver vendido aguardiente a los pescadores en la playa y fuera de dicha Casa» (l'Hospital) [...] en dichos años también vió y experimentó, que los pescadores de las playas de el Coll de Balaguer» (MN 1730, 31-1-1733). Aquesta presència es detecta ja des d'una trentena d'anys abans, segons el mateix document i la declaració d'un dels testimonis. Ignorem, però, a quin tipus de pesca es dedicaven i si eren residents a l'Hospitalet; possiblement no, perquè hi havia pocs habitants al llogarret. Quant el tipus de pesca, devien ser tonyines.

L'any 1817, d'acord amb el cens que publica Vernet, hi havia dos pescadors a l'Hospitalet, tots dos de la mateixa família, de cognom *Grana*, «y son mui miserables» (*Cens 1817*, p. 95), de manera que el negoci de la pesca devia ser poc rendible.

Ens caldrà esperar fins al primer quart del segle passat per trobar homes que es dediquessin a l'ofici de pescador. Segons el cens electoral de 1919, n'hi havia set que es dedicaven a la pesca, domiciliats a l'Hospitalet. Sis anys més tard n'anota dotze i igual nombre el 1930, quatre dels quals residien a l'Almadrava. El nombre d'homes que sortien a la mar havia passat a ser de trenta-u l'any 1934, es mantien els vuit de l'Hospitalet i pujaven a vint-i-tres els de l'Almadrava. Podem dir que l'any 1946 es mantenia el nombre de pescadors (n'havia baixat un) però havien augmentat els de l'Hospitalet, que havien pujat a catorze, i a l'Almadrava havien baixat a setze. Però no sembla que es tractés d'un transvasament de persones que haguessin passat de l'Almadrava cap a l'Hospitalet, podria ser en un parell

de casos, però més aviat s'esdevingué que la majoria havien tornat al lloc d'origen, possiblement a l'Ametlla de Mar, on es troben la majoria dels cognoms dels pescadors que feinejaven a l'Almadrava.

LA FAUNA

Caminant pel terme de Vandellòs, trobareu una diversitat d'animals. Entre l'ocellada major, podem veure gaüssos, que són més petits que els ducs; àguiles, corbs, ducs, esparvers, falcons, gavines, mussols, òlibes, voltors, xibeques (o xups). Entre els mitjans: abellerols, cucuts, estornells, gaigs, garses, grives, guatlles, merles, perdius, picots, puputs, tords, tórtors, tudons. I entre els més petits: barba-roigs, bitxacs, cadernerres, capsigranys, cua-roges, falcilles, gafarrons, orenetes, pardals, passerells, pastorelles, pinsans, primaveres, roquerols, rossinyols, verderols... És igualment diversa la presència de mamífers: adalacs (segons alguns, són les fagines, uns altres diuen que són com els gats cervers), conills, eriçons, fagines, gats cervers, genetes, llebres, mosteles, raboses, rates, rates cellardes, rata-penades, ratolins, senglars, talps, teixons. I la de rèptils: dragons, escurçons, far-datxos (o llurts), sargantanes, serps. Entre els amfibis: granotes, gripaus (o galàpets), salamandres. I entre els mol·luscos: caragols de diverses menes, com bovers, cabretes, caragoles (amb fama de ser les més bones), caragolins, cristians, regines. I els llimacs o bavoses, no comestibles. I els escorpins.

LA FLORA

Arbustos i garrigues: arbocers (cireretes de pastor), argelagues, argelagues marines, baladres, boixos, brucs, coscolls, coscollina (les fulles no punxen), este-pes, figueres de moro, ginebres, ginesteres, mates, margallons, roldors, romers, savines, vimeteres, xipells, etc. Entre els herbacis, hi ha arítjols, blets, borratxes, canyotes, cards, esbarzers, esparregueres, esbernallacs, espígols, falgueres, fenasos, fonolls, fonolls marins, gavarres, grams, herba caragolera, heures, joncs, lletsons, malves, mastegueres, ortigues, ravenisses, roselles, rudes, sajolides, te de roca, timó, etc. També es troben bolets: burúgols (que tenen forma punxeguda, com d'un xipreret, són les múrgols), cametes de perdiu, carlets, cogomes, fredollics, llores, mataparents, mocoses, pebrassos, rovellons, rubiols, etc.

LA INDÚSTRIA

Hem trobat poca documentació que il·lustri sobre activitats industrials en temps antics. La primera que s'ha llegit és de Remullà: «Berenguer Tagel fa per I molj que ha el loch apelat Remuyla I kafizs de blat mig ordj mig forment» (*Capb.*

s. xiv, p. 53 [inscrit entre 1269 i 1281]). Vernet la reporta i la data l'any 1340 (*Cens 1817*, p. 56). En el quadre que publica Bru referit als anys 1578, 1660 i 1818 no documenta cap molí fariner. Vernet s'admira d'aquesta mancança i comenta: «Sembla bastant improbable que tot el blat produït al terme s'hagués de dur a moldre a Tivissa» (*Notes*, p. 56). I és ben cert. Cal dir, en suport dels dubtes que manifesta Vernet, que, com a mínim, n'hi havia un (si és que el de Remullà ja no funcionava, cosa probable): el de la Figuerola, documentat en una deixa testamentària al començament del segle XIX: «Año 1807. Josefa Pentinat de Vandellos consorte de Jose Pascual [...] sera cargada y obligada la fabrica del molino harinero que tengo en la Figuerola» (*Fundacions*, núm. 66), i el fet que es localitzi el 1807 no vol dir que no estigués en actiu anys abans i que no continués funcionant fins anys després, car el que esmenta Madoz l'any 1849, vol. II, p. 466, havia de ser aquest, del qual es conserven restes i és recordat.

Seguint amb els molins, anirem als d'oli. La seva presència documental és migrada. Bru, que se n'ocupà, n'anota un a Masriudoms, documentat amb una separació de més de dos segles: el 1578 i el 1818. D'acord amb aquesta informació, no n'hi havia cap a cap altre lloc del terme, ni en tot el segle XIX, de manera que calgué esperar fins al primer quart del segle passat per trobar molins d'oli a la vila. Efectivament, l'any 1921, el mateix autor n'anota quatre a Vandellòs, dos a Masriudoms, dos a l'Hospitalet i un a Masboquera. La mancança d'aquesta indústria anterior al segle passat cal considerar-la conseqüència de la poca extensió del conreu d'olivers en aquella època.

Una altra indústria documentada en la toponímia és la de les teuleries, que han quedat com a noms de terres. No parlen de bòbiles. Aquesta indústria es documenta en territoris pròxims als nuclis de Vandellòs, Gavadà, Masriudoms i Remullà, de manera que hi havia d'haver una certa activitat productiva. Es recorden els forns de Ca la Torre, el del «Severino» i el de Ca la Viuda, tot i que ja fa anys que van deixar de funcionar. Una d'aquestes partides, la més pròxima al nucli de Vandellòs, és documentada al s. XVIII com a *Forn de les Teules*. L'ofici de rajoler no es troba en cap dels censos consultats; hi devien ser inscrits com a pagesos.

En el mateix gremi de la construcció cal situar els forns de calç i els de guix, aquests, a més, amb les pedreres. Quant als de calç, també n'hem trobat un parell que han deixat testimoni en nom de partida de terra, un a Masriudoms documentat el 1862, i viu entre els noms actuals, i l'altre a Masvalentí, com a pretèrit documentat el darrer terç del segle XVII: «la burguera del forn de la cals» (*Fundacions*, núm. 77, 16-11-1671). Un que era propietat de Ca la Torre, també pretèrit: «an comensat a treballa los Calses de Calaseit al forn de la cals» i «Lo forn [de la cals] ha fet 300 quintars» (*Relacions*, 1870). Hem trobat record que hi va haver un forn de calç a l'Hospitalet, a la sènia del «Prudència». I n'hauran quedat alguns altres pel terme, que no ens han estat anomenats. Respecte a la indústria del guix, al

territori de Masriudoms, hi va haver en explotació, fins avançat el segle passat, un parell de pedreres, una allí on hi ha la zona esportiva, i l'altra a migdia, on hi ha restes del gran forn i el tall del banc de pedra que va quedar sense explotar en caure en desús aquesta indústria. També dins del nucli de Masriudoms hi ha record d'un forn i d'un molí al carrer Major. Igualment a l'Hospitalet trobem forn i molí, però hi baixaven la primera matèria de les pedreres de Masriudoms. De la importància de la indústria del guix en parlen els noms que són vius als llogarrets esmentats.

Per tal d'aprofitar més bé el producte de la vinya i poder convertir, per destil·lació, el vi en aiguardent, hi havia dos alambins, anomenats fàbriques, el 1817, un de Salvador Escoda, a cal Salvador, «por la fabrica de aguardiente», i l'altre de Pere Serrano, de Tivissa, però en terres de Vandellòs, possiblement a Masboquera, on tenia propietats un descendent (*Cens 1817*, p. 86 i 96), i el 1835 construïen un alambí a ca la Torre, conegut per *olla*: «Nota de lo que he de menesté per la Olla. [...] per la olla y canons» (Documentació, 1835). No hem trobat record de cap olla, ni de la de Ca la Torre, però algunes persones recorden haver sentit explicar que van guanyar una medalla als EUA, per la qualitat de l'aiguardent que fabricaven.

Una indústria desapareguda, que va existir durant uns cent cinquanta anys, a l'Hospitalet, és la del vidre. És documentada el 1806 a l'interior de l'Hospital, a la plaça del Pou (Anguera, p. 305 i 306) i, avançat el segle passat, va ser traslladada a la vora de la carretera, en una casa adscrita al terme de Mont-roig (*Recull*, p. 190).

La producció de carbó vegetal va ser considerable a Vandellòs, com en tants altres pobles de característiques semblants. Se'n té notícia des de l'any 1706 quan «Andres de Aguirre, carboner de la vila de Zagama en lo regne de Guipuzcoa», resident a Castelló, feia de padrí (*Bapt.* 1677, f. 47v, 30-1-1706); i tres anys després, el mateix Aguirre es casava i la inscripció del llibre de matrimonis diu que era «habitador de esta part de dotse años, poc mes o meñs, de este present poble y terme» (*Matrim.* 1688, f. 178r, 1709), de manera que aquest carboner basc devia haver arribat vers el 1697. Això no significa que no hi hagués carboners abans, només passa que no en tenim notícia. Sobre l'ofici de carboner, Vernet en dóna una acurada informació, segons la qual no era una activitat complementària sinó una font de riquesa: el 1817 s'hi dedicaven vint-i-dos caps de casa i uns altres catorze alternaven aquesta feina amb la de jornalers (*Cens 1817*, p. 42, 85 i s.). Carboners i lleunyataires subsistiren fins ben entrada la segona meitat del segle passat.

Una altra activitat, artesanal, que ajudava les economies domèstiques, era la que s'obtenia de les fulles del margalló, és a dir, de la palmera autòctona, amb les quals les destres mans de les dones elaboraven les senalles, sàrries, sarrions, etc. Aquesta producció d'artesanía popular també s'allargà fins ben avançada la segona meitat del segle xx.

EL TURISME

La zona costanera va des de la punta del Riu fins al Cap de Terme, amb platges magnífiques i penyals, afavorida pel teló de fons de la serra que s'estén des de la mola de n'Adell fins a la tossa de l'Alzina, amb la personalitat del Puntaire, amb 728 m d'alt —tot i ser tan prop del litoral—, sense oblidar la singularitat del coll de Balaguer; aquests llocs fan un conjunt que ha estat un element fonamental per a la creació d'una indústria turística, a l'extrem meridional del Baix Camp, la zona ara coneguda per *Costa Daurada* que ací ja és compresa a l'extrem del golf de Sant Jordi.

El moviment turístic ha aprofitat aquestes característiques i ha generat una proliferació de xalets, alguns destinats a segones residències i uns altres a residències habituals. També hi ha apartaments, càmpings, hotels, cases rurals, etc., preferentment a la terra plana de l'Hospitalet i alguns de pròxims a Masriudoms. Terra endins, a la gran extensió del mas de Figuerola, s'ha format un complex turístic considerable.

Aquesta indústria produeix un moviment sobretot estiuenc de visitants, majoritàriament catalans, seguits a distància d'aragonesos, bascos, murcians i valencians. També europeus de diversa procedència: francesos i, no tants, alemanys i italians i, amb menor incidència, anglesos i holandesos. Tot i que a Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant el turisme no arriba a tenir la importància que té en altres localitats del litoral del Camp, és tanmateix significatiu. El nombre de visitants en el sexenni 2004-2009 tingué un ritme ascendent fins al 2007: 10.790 el 2004, 11.460 el 2005, 17.499 el 2006 i 17.509 el 2007. Baixà el 2008, amb 13.343 i 13.298 el 2009.

Darrerament, s'han recuperat alguns antics camins —que anaven a masies i terres de l'interior—, interessants per a l'excursionisme i per a l'escalada. Això podrà ser un complement favorable per al turisme de sol i platja.

ELS FORASTERISMES

S'han trobat alguns castellanismes. Aquesta mena de contaminació de la llengua es fa present sobretot en els renoms, majoritàriament moderns; se n'han observat unes set dotzenes, alguns dels quals són, a títol d'exemple, Aceitero, Amores, Bueno, Panxon, Patos, Pepe Malo, Pontasquero, Remendo, Submarino, Torrero, Virgen, etc. Els prenomes d'adscripció forastera també són abundants, amb una mica més de mig centenar, com per exemple Alejandro, Alfonso, Bienvenida, Federico, Isidro, Júlio, Mariquildo, Nieves, Pepe, Teodoro, etc. Els cognoms són més poc rellevants perquè només n'hem comptat cap a dues dotzenes d'immigrats: Bruno, Castro, Chavarría, Gimeno, Marino, Molluna, etc. Els noms

de lloc són els més poc afectats, només cap a una quinzena, entre els quals alcan-tarilla, Apeadero, casilla, Matadero, etc.

Ben mirat, considerada la gran extensió del terme i l'elevat nombre de noms que s'ha recollit, els gairebé cent vuitanta castellanismes detectats es pot conside-rar una quantitat moderada.

TALASSÒNIMS O NOMS DE LLOC SOTAIGUATS

Anotarem, intercalats en el text, els talassònims detectats a la mar que corres-pon al terme de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, en la seva delimitació maríti-ma i en les seves proximitats, que és la que freqüentaven els pescadors de l'Hospi-talet, d'acord amb els que ens han estat anomenats o que manifesten conèixer els homes de la vila marinera que es dedicaven a aquesta feina, especialment un dels més veterans, en Jacint Roca i Año, conegut per «*Cinto Xacano*». La part bàsica dels noms sotaiguats l'hem tret de la relació publicada per la doctora Maria Te-resa Muntanya, l'obra de la qual inclou tota la mar de Sitges a la Ràpita. Aquesta publicació pot haver passat desapercebuda per molts dels habitants de Vandellòs i de l'Hospitalet. En canvi, és possible que aquest nostre recull arribi a més llars de les poblacions del territori estudiat. És per això que la considerem una aportació indispensable, perquè inclou noms sotaiguats o senyes que empraven els pesca-dors que feinejaven en la franja marítima. Qui hi estigui interessat podrà consul-tar aquella obra. Hi inclourem, també, aquells enfilalls que tenen una relació amb la mar de davant del terme objecte del nostre treball o que esmenten llocs de terra endins. Si cal, farem alguna observació. L'autora ha tingut cura d'acompanyar cadascun dels talassònims de les senyes corresponents que en permeten la localit-zació. A cada un dels noms sotaiguats o enfilalls que aportem, indiquem la pàgina del volum on és anotat. Les sigles C, A i H que figuren al final de cada senya trans-crita, corresponen a la localitat on s'han recollit, tal com indica Muntanya, és a dir, Cambrils, l'Ametlla de Mar i l'Hospitalet. Quan el nom no correspon a la mar de l'Hospitalet ho indiquem amb fm (fora mar), cosa que no significa que no si-guin coneguts pels pescadors locals. Per acabar, unes paraules de l'autora: «No tots els mots citats serien talassònims, ja que alguns procedeixen de les locucions situacionals o senyes, i dels topònims del litoral» (Muntanya, p. 6).

ADVERTIMENTS PRELIMINARS

Volem fer constar les dificultats que hem tingut a l'hora de consultar docu-mentació antiga com a conseqüència de la destrucció dels arxius municipals en les diverses èpoques de trasbalsos socials o polítics que ha patit la nostra terra, espe-cialment en la darrera guerra espanyola del 1936-1939, i la falta de manuals o altra

documentació notarial. Concernent aquesta documentació, hem trobat dos manuals conservats a l'Arxiu Comarcal del Priorat, a Falset, i dos capbreus que es guarden a l'Arxiu Històric Comarcal de Valls, tots del segle XVIII. Alguna cosa hi ha a l'Arxiu Parroquial dels segles XVII i XVIII, que vam poder consultar gràcies a la disposició de mossèn Omedes i a la col·laboració de Joan Vernet i Borràs. Poca documentació anterior al segle XX hem trobat a l'Arxiu Municipal: un *Amillaramiento* de 1862, incomplet. Confiàvem trobar documentació parroquial més antiga a l'Arxiu Diocesà de Tortosa, però vam ser informats que la manca d'una classificació i catalogació adequada fa impossible la localització de cap document concernent el territori de Vandellòs.

Igualment hem trobat inconvenients en la documentació de la Baronia d'Entença, perquè es guarda en els Arxius Ducals de Medinaceli de Sevilla. Aquest inconvenient s'ha pogut salvar, per les còpies microfilmades que es poden consultar a l'Arxiu Tarradelles del monestir de Poblet, secció Baronia d'Entença. Aquest fet significarà que, a l'hora de referenciar els documents, ens hàgim de valer de fórmules noves: «R» (rotlle), el número que correspon al rotlle i el que correspon al fotograma.

Del segle XIX hem consultat documents procedents de l'arxiu particular de ca la Torre, gràcies a la confiança que ens ha fet Joan Vernet i Borràs, que ens facilità la documentació fotocopiada. Es tracta d'una sèrie de papers diversos, desordenats. Són notes concernents les activitats agrícoles, comercials, industrials, bestreta de diners, feines del camp realitzades a les terres familiars, etc. La documentació, malgrat el desori, és interessant per al nostre estudi perquè informa sobre noms i renoms de les persones que habitaven al territori de Vandellòs, partides, trossos, etc. Els hem aplegat en cinc grups: *Contribució*, *Carpeta*, *Documentació*, *Relacions* i *Vària*. Cal dir que aquesta documentació ha deixat de formar un arxiu únic en ser dividit entre els hereus de la família, de manera que, en endavant, la consulta serà pràcticament impossible.

REFLEXIONS D'ORDRE METODOLÒGIC

El territori estudiat agrupa diversos llogarrets que formen part del conjunt de l'àrea que es va segregar de Tivissa i s'adjudicà a Vandellòs el 1818, i així va quedar aquesta vila com a capital i titular del terme, perquè era, i ho va ser fins al darrer quart del segle passat, el nucli habitat més important. Per als llocs que poden pertànyer a un determinat nucli, hem emprat les sigles següents: Vandellòs (V), l'Hospitalet (H), Fatxes (F), Masriudoms (Mr), Masboquera (Mb), Gavada (G), Castelló (C), Remullà (R) i Masvalentí (Mv). Un cas especial fa referència al llogarret que s'havia d'anomenar la Pobla del Coll de Balaguer, que, tot i que es va arribar a fundar, no va prosperar. Els límits que senyala la donació anaven del barranc de Caladoques al de la Batalla i del mar a les roques de les

Aliomes. Les terres que li van ser adjudicades eren al vessant solà des de Navalles fins enllà de la Portella (possiblement són les referides roques de les Aliomes), és a dir, les terres que miren al mar. Com que aquesta obra s'ha realitzat en una època en què l'Hospitalet ha fet una gran crescuda, hem cregut convenient atorgar-li molts dels topònims del referit vessant, o atribuir-los doble sigla, per exemple en el cas dels Avencs, o els cingles dels Avencs (H-Mr), perquè eren terres conreades majoritàriament pels pagesos de Masriudoms i de terra endins, més que no pas per pescadors de l'Hospitalet. Amb les de l'interior com, per exemple, els Taixos, les Rovires, les Moles, els Dedalts, Cassear, etc., també hem tingut dubtes perquè hi acudien pagesos dels diversos llocs: Castelló, Gavada, Fatxes i, àdhuc, de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms. També ofereixen dubtes les terres de l'extrem septentrional del terme: el Motarro, la Molella, el Pedral, etc., perquè són tan llunyanes de Fatxes com de Remullà, de manera que podrien ser adscrites a l'un o a l'altre territori. És per aquest motiu que les terres més llunyanes a qualsevol dels nuclis que havien estat habitats, optarem per designar-les sovint amb doble sigla.

Un altre aspecte que cal remarcar és la reiteració d'antropònims que sorgiran en aquesta relació, conseqüència d'aquesta diversitat de nuclis habitats del terme. Així, per exemple, *Cantina, cal* (V-R); o bé *Pacara, cal* (V-C) i (H-Mb), sols per posar uns exemples. Havíem pensat de fer una sola entrada per cada antropònim, amb indicació conjunta de tots els llocs on s'anomena. Però, a la pràctica, sovint se'ns complicaven les explicacions i vam creure que era millor modificar el procediment, de manera que els hem entrat en grups més petits, segons allò que ens ha semblat més pràctic en cada cas. Concernent les partides de terra, les hem particularitzat en tots els casos, malgrat que el topònim sigui idèntic, intentant determinar, de manera aproximada, el territori al qual pertanyien. Entrar-les en grups significava una complicació en la delimitació dels afrontaments, ja prou complicats per si mateixos.

Presentem aquest recull en forma de diccionari. Les entrades de cada article les fem pels específics o, també, si és el cas, pel mot més representatiu quan el topònim o l'antropònim són formats per més d'una paraula. Tret de quan un grup de paraules designa una partida de terra perquè, llavors, no es pot parlar de part genèrica ni de part específica, i es fa l'entrada sense trencar la successió dels vocables, com per exemple en *Coll de Balaguer, el*, quan és partida de terra, i *Balaguer, el coll de*; quan es designa el coll, entre d'altres casos. També hem fet una entrada complementària per als altres mots que formen part d'un conjunt, amb report a l'entrada principal.

Per la descripció dels noms actuals, les explicacions que hi calgui fer van a continuació de l'encapçalament de l'entrada. Si hi ha il·lustració documental, va anotada a continuació. En cas dels noms caiguts en desús, la transcripció dels

documents s'inscriu seguidament després de l'encapçalament. Si s'ha cregut convenient fer-hi comentari, l'hem posat en punt i a part, al final.

Anotem els cognoms amb l'ortografia considerada correcta, d'acord amb les normes ortogràfiques vigents; això no obstant, no és el nostre propòsit rebutjar les formes ortogràfiques que es consideren desviades, que respectem encara que en aquesta obra no les tinguem en consideració.

Volem deixar constància de la resistència que han posat les persones consultades quan ens hem proposat conèixer els malnoms. Passa pertot arreu. Ens ha calgut posar molta atenció en converses i tertúlies i parlar amb molta gent per recollir-ne una mostra. Cal dir que ens ha afavorit, en aquest recull, la diversitat de nuclis habitats perquè ha resultat que les persones consultades en un lloc, espontàniament, anomenaven els renoms de l'altre, tot evitant d'anomenar la seva àrea immediata. Aquests llogarrets han tingut sempre una intensa intercomunicació entre ells i amb la vila principal i el coneixement mutu no tan sols ha estat raonable, sinó necessari.

En el llenguatge espontani, redueixen a l'article definit el grup d'enllaç amb la preposició *de*, de la qual prescindeixen: *lo racó'l bassiet*, per exemple. En aquest recull d'onomàstica, hem defugit l'estudi etimològic dels noms, i hem evitat de fer-ne definicions.

La parla dels habitants dels nuclis de població del terme estudiat difereix de la dels pobles del Camp de Tarragona, malgrat formar-ne part, i cal adscriure-la al català occidental, amb alguns trets provinents de l'oriental, més especialment a l'Hospitalet.

Encara abans de cloure aquestes reflexions, volem comentar que si un recull onomàstic no acostuma a ser mai una meta, en el sentit que no pot tenir mai una pretensió exhaustiva, encara menys aquest que presentem de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant. En primer lloc, per la gran extensió del territori estudiat i pel considerable nombre de nuclis habitats en temps passats, i encara actualment, i també per la manca de documentació històrica dels arxius locals, destruïda o guardada en arxius llunyans, com de protocols notariais i altra mena de documentació. De manera que un inventari com aquest s'ha de considerar simplement com un punt de partida que es podrà reemprendre, ampliar o esmenar si algun dia sorgeix documentació nova o, simplement, perquè podran aparèixer noms que han quedat oblidats a l'hora de fer les enquestes de camp. Així ha passat sovint, per no dir sempre, en els reculls publicats pertot arreu.

BREU INTRODUCCIÓ LINGÜÍSTICA, PEL DOCTOR PERE NAVARRO

Qui llegeixi aquesta obra veurà que la transcripció fonètica del material enregistrat de vegades segueix la pronúncia del català occidental i de vegades la del

català oriental. Per aquest motiu, hem cregut que cal justificar la nostra transcripció.

El municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant es troba situat justament al sud de la zona de transició entre els dos grans blocs dialectals del català: l'occidental i l'oriental. Aquest és el municipi més meridional inclòs en aquesta franja de creuament d'isoglosses. Actualment estan habitats quatre nuclis de població que pertanyen al municipi esmentat, aquest és el cas de Vandellòs, Masboquera, Masriudoms i l'Hospitalet de l'Infant; nuclis com Castelló, Gavada, Remullà i Fatxes ja fa dècades que es van despoblar.

Dels quatre nuclis habitats, els parlars de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms participen, majoritàriament, dels trets propis del català occidental; en canvi, el parlar de l'Hospitalet de l'Infant s'inscriu, bàsicament, en el tarragoní, i per tant, en el bloc oriental. Tradicionalment els trets que s'han fet servir a l'hora de dividir el català en dos grans blocs dialectals han fet referència al resultat de les vocals llatines *ī* i *ē* en posició tònica ([e] per al català occidental i [ɛ] per al català oriental); al resultat articulatori de les vocals /e/, /a/ i /o/ en posició àtona (manteniment en el català occidental i neutralització en el català oriental: [ə], [u] respectivament).

Els parlars de Vandellòs, Masboquera i Masriudoms comparteixen amb el parlar de l'Hospitalet de l'Infant el resultat de [ɛ], procedent de *ī* i *ē* llatines en posició tònica. En canvi, no coincideixen en el resultat articulatori de les vocals àtones: mentre que el català de l'Hospitalet les neutralitza sempre, tant en posició pretònica com posttònica, el català de les altres tres localitats les manté sempre en ambdues posicions. S'ha de puntualitzar, però, que en aquests tres darrers nuclis la /a/ àtona en posició final és articulada [ɛ].

Encara hi ha d'altres trets lingüístics que serveixen per distingir els parlars occidentals dels orientals: l'increment incoatiu -īsc- (català occidental - *compartixo*, usual a Vandellòs, Masboquera i Masriudoms) o -ēsc- (català oriental - *comparteixo*, usual a l'Hospitalet). Entre d'altres trets lingüístics que ara no detallarem, hi ha el referit al nivell lèxic. És en aquest apartat on trobem més correspondències entre els quatre nuclis de població, de manera que el parlar de l'Hospitalet comparteix termes lèxics amb el català occidental, tal com ho fan els parlars de les altres tres localitats. Així, trobem d'ús general la forma *cementeri* (cementiri), *redó/redona* (rodó/rodona) i *roig* (vermell). Alguns d'aquests mots també són usuals a la resta dels parlars del Camp de Tarragona: *abadia* (rectoria), *fadrí/fadrina* (solter/soltera), *fesol* (mongeta seca), *romer* (romaní).

ELS AGRAÏMENTS

L'extensió del terme de Vandellòs ha fet necessària la intervenció d'un considerable nombre de persones col·laboradores. Han estat requerides les que, per

haver habitat en els diversos llocs del terme o per haver-hi transitat, en són coneixedores. Gràcies a aquestes persones, que ens han ofert ajuts entusiastes i desinteressats, ha estat possible aquest estudi.

És just, doncs, que figurin nominativament en aquesta relació, a títol d'homenatge. Començarem recordant Rafel Isern i Pallarès, dit *Cot* (H), 1925, caçador, coneixedor especialment de la zona pròxima al litoral, i el seu germà Francesc, conegut per «*Cisco*» *Cot* (H), 1907, que, per la seva edat, vam consultar només a casa seva; tots dos germans, ja traspassats, amb una memòria privilegiada. Josep Bonfill i Espelta, de cal «*Patet*» (R), 1921. El grup (de Mb) compost per Josep Boquera i Vernet, de cal «*Fernando*», 1927, i Josep Ramon Saladié i Vernet, de cal Soy, 1956. En aquest grup cal incloure Francesc Boix, dit «*Paco*» *Boix*, que va ser alcalde pedani del llogarret; Joan Josep Callau i Domènech, dit «*Juanjo*», (Catalino) (V), 1943, que va viure al mas de la Molella; Ricard Carrion i Castellnou, dit «*Ricardo*» (Moixarreta) (V), 1934, criat a Fatxes, on va fer de pastor; Remigi Margalef i Castellnou, de cal «*Remigio*» (V), 1936, també coneixedor del sector de Fatxes. Per Gavada, ens han informat Josep Margalef i Castellnou, de cal Blandis, dit *Pep Blandis* (G), 1930, i Pere Domènech i Margalef, de ca l'Anna, dit *Pere de l'Anna* (V), 1929. Per l'àmbit de Masriudoms, hem rebut l'ajut de Jaume Castellví i Gil, de cal Xeco, dit *Jaume de l'Andreu Xeco*, 1925; Esteve Sirici i Marlès, de ca l'Esteve, també conegut per *l'Estevet de la Plaça*, 1930, i Rossend Gil i Llorens, de ca l'Abeller, dit «*Rossendo*», 1943, tots de (Mr). Per la part de l'Hospitalet, s'ha parlat amb Àngel Burata i Castellnou, de cal Francès (H); Joan Marquès i Marquès, de cal Caque, dit *Joan Caque* (H), 1932; Ramon Miralles i Saladié, de cal Miralles, dit *Ramon de la Llibreria* (H), 1942; Joan Terme i Boquera, de cal Floro (Mb), resident a (H), 1930; Joan Miralles i Marquès, de cal Pep de la Rosalia (H), 1927; «*Gabino*» Martínez i Simon, de cal «*Pepe*», dit *el «Gabino»* (Reus), 1951, pastor i caçador, una mica per tot l'interior; Joana Espelta i Papió (V), 1939, de cal «*Balotxo*», dita *la «Juanita Balotxo*», que ens ha acompanyat en diverses enquestes locals; Santiago Guirro i Escoda, de cal Guirret o de ca la Fatxes, dit *Santiago Guirro* (V), 1943, que ens ha guiat per l'entorn de Castelló; finalment, Jacint Roca i Añó (H) 1923, de cal «*Xacano*», dit *el «Cinto Xacano*», pescador.

És igualment just anomenar diverses persones que han estat visitades per consultes de diversa índole: Josep Domènech i Callau, de ca l'Antònia del «*Carlos*», dit «*Pepito*» *de Genessies*, nat a Reus el 1945, amb qui hem pogut parlar mentre pasturava; també Josep Gil i Castellví, de cal «*Santo*» (V), 1933; Jaume Vernet i Borràs, de cal Pistolet (V), 1936; Maria Gil i Saladié, dita *la Maria de Cal Pauet «Santo»* (C), 1918, i Salvador Saladié i Ros, conegut per *Salvador de la Xata* (C), 1921. També volem recordar les persones anònimes que hem pogut consultar en les nostres excursions.

Volem fer constar, també, la nostra gratitud a l'historiador local Joan Vernet i Borràs que ens ha facilitat documentació diversa; al doctor Pere Navarro, professor de la Universitat Rovira i Virgili, que s'ha dignat revisar la transcripció fonètica; a Jordi Guirro i Sabaté, bibliotecari i responsable de l'arxiu de Vandellòs; a mossèn José Antonio Omedes, rector de la parròquia, que accedí a deixar-nos consultar documents de l'arxiu parroquial; a Montserrat Catalán, directora de l'Arxiu Josep Tarradellas, de Poblet, per còpies de documentació de la casa ducal de Medinaceli, i a Josep Teixidor, director de l'Arxiu Comarcal de Priorat de Falset.

Finalment, volem agrair a l'Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant les facilitats que ens ha concedit des de bon principi per al recull onomàstic, especialment a Josep Castelnou, aleshores alcalde, i a Maria Teresa Boquera, dita *la Maite*, que era la regidora de Cultura. També a Alfons Garcia i a Àngels Pérez, alcalde i regidora de Cultura actuals respectivament, que s'han dignat col·laborar econòmicament per a fer possible la publicació d'aquesta obra. El mateix agraïment a Alexis Castillo, també adscrit a Cultura, i a Josep M. Gomis Torres, que gestionà l'obtenció del permís municipal per a iniciar les consultes. A totes aquestes persones, moltes gràcies.

Fonts documentals

ARXIU

ACPF	Arxiu Comarcal del Priorat. Falset
ADMC	Arxiu Casa Ducal de Medinaceli a Catalunya. Monestir de Santa Maria de Poblet
AHCV	Arxiu Històric Comarcal de Valls
AHT	Arxiu Històric de Tarragona
AMV	Arxiu Municipal de Vandellòs
APP	Arxiu Parroquial de Pratdip
APT	Arxiu particular de ca la Torre (família Gil Vernet)
APV	Arxiu Parroquial de Vandellòs

MANUSCRITS

Almadraves 1594	Procés davant de la Reial Audiència entre Pedro Gamir i els arrendadors de les almadraves que la Duquesa de Cardona té i posseeix davant de l'Hospital, des del barranc del Riu de Llastres fins al barranc del Codolar. ADMC. Microfilm, R:72/101 (i successius).
Amill. 1945	<i>Amillaramiento reformado y depurado de acuerdo con lo dispuesto en la Ley de 26 de Septiembre de 1941, Orden Ministerial de 23 de Octubre del mismo año e Instrucción de 13 de Marzo de 1942. Año 1945. Ayuntamiento de Vandellós. Provincia de Tarragona. Tomos I i II. AMV. (Aquest ampli document de cadastre, és escrit a màquina i conté incorreccions toponími-ques.)</i>

- Baluard 1594 Relació de les despeses per fer el Baluard de l'hospital de l'Infant Pere, per posar-hi l'artilleria, i altres despeses per plets, comptes de sal, i altres obres. 1594-1595. Català. ADMC. Microfilm, R:72/15 (i successius).
- Bapt. 1667 *Llibre dels Batismes de la Parrochia de Vandellos, batejats per mi Jaume Jordi pre[vere] y vicari de dit lloc comensant a Regir dita Cura de Animes lo primer de setembre de 1667-1758.* Volum relligat en quart i numerat a tall de folis, però són pàgines. (Aquest volum conté relligats, a més a més, els següents llibres: *Òbits, Matrimonis, Fundacions i Notícies.*)
- Cad. 1862 *Provincia de Tarragona. Pueblo de Vandellós. [Resum]en del numero, clase, calidades y cultivo de los terrenos, casas y ganados, que [la Junta Peric]ial y el Ayuntamiento de este pueblo presentan, en vista de las operaciones prac[ticadas en la] formacion del amillaramiento de la riqueza imponible de este termino.* Lligall 2181. AMV. (El volum té les primeres pàgines esqueixades, despreses del conjunt i sols se'n conserven algunes parts. Els assentaments corresponents a cadascun dels propietaris van numerats de l'1 al 347, però sols són llegibles a partir del número 11. Anotarem les referències com si es tractés d'un cadastre i amb el número que correspon a l'assentament.)
- Capb. 1542 *Capibreuium Ville et terminum Tiucie et loci et terminum de Marça.* Any 1542. Document L-19/1028-1, ACPF, corresponent a l'Arxiu Ducal de Medinaceli a Sevilla. (Document en microfilm, de difícil lectura pel mal estat dels originals.)
- Capb. 1553 *Capbreu de l'Hospital de l'Ínclit Infant Pere.* Any 1553. ADMC, secció Entença, lligall 20, document 1051.
- Capb. s. xvi Capbreu de Tivissa del s. xvi. «Llevador de les [rendes e drets de la] vila de Te [visa]». ADMC (microfilm de Poblet, rotlló 76, lligall 19/1031, f. 415-459). (Aquesta documentació l'he d'agrar a Ventura Castellvell Díez.)
- Capb. 1756 Baronia d'Entença. *Capbreu de Tivissa, Mora y Pradtíp.* 1756, maig, 25 1758, abril, 20; f. 1-150. Secció Notaris / Notaris d'Alcover. Not. Ramon Cortès i Boronat. Lligall, núm. 29. AHCV.
- Capb. 1759 Baronia d'Entença. *Capbreu de Tivissa i Pradtíp.* 1759, agost, 30 – 1782, setembre, 14; f. 1-81. Secció Notaris / Notaris d'Alcover. Not. Ramon Cortès i Boronat. Lligall, núm. 30. AHCV.
- Carpeta 1882 Carpeta de Cargo y Data. Hi ha anotades operacions diverses: d'una indústria de fabricació de ceràmica (rajoles, toves, teules,

- etc.), compra i venda de verema; tasques en el conreu de la terra pròpia, etc. Recull dades d'anys diversos. APT.
- Censals 1572 Llibre dels censals i censos que diferents particulars feien a l'hospital de l'Infant Pere. 1572. Català. ADMC. Microfilm, R:77/129 (i successius).
- Censals 1604 Llibre de sensals, sensos, quart, dines j parts de les heretats tocants al espital del infant pedro del Coll de Balaguer (fragment). 1604. Català. ADMC. Microfilm, R:77/94 (i successius).
- Contribució 1865 *Contribucio q[u]e se paga. Añ 1865. Dia 1 de Mach.* Relació de contribuents. APT.
- Daurar 1882 *Señores que han contribuido á la doracion del altar de Sn. Antonio y cantidades satisfechas por cada uno. Año 1882. Lista que comprende los nombres de los vecinos de este pueblo que han contribuido p[ar]a la doracion del altar de Sn. Antonio en la forma siguiente.* APT.
- Documentació Documentació de la primera meitat del s. XIX. Inclou documents d'entre els anys 1830 i 1850, i un o dos de 1851, dedicats, com els altres reculls, a les activitats agrícoles familiars i a negocis diversos de compra-venda i d'emprèstits. APV.
- Fundacions *Libro de Fundaciones.* Recopilat per mossèn Socada. Són numerades del número 1 al 162. Les referències concernents a aquestes fundacions les anotarem consignant el número de la fundació corresponent i la data. Van des del s. XII fins al s. XIX. APV.
- Hospital 1344 *Institucion y fundacion del hospital del Infante don Pedro Conde de Ribagorça y de Ampurias en el Coll de Balaguer. Apridie idus setiembre Año de 1344.* Llatí. ADMC. Microfilm, R:70/546 (i següents).
- Insults 1494 Declaracions sobre els insults que Pere Cabrer digué contra Miquel Boquera, lloctinent de batlle de Vandellòs. 1494. Català. ADMC. Microfilm, R:70/406 (i següents).
- Llibreta 1840 *Parroquial de Vandellos ó Libreta de los sirvientes, fiestas, derechos, costumbres y otras circunstancias de la parroquia de dicho lugar, ordenada por Juan Socada Cura Ecónomo de ella. Año 1840.* Numerada per pàgines del número 1 al 73. APV.
- Man. Prat. *Manual de escrituras de 1658 á 1692.* Arxiu Parroquial de Pratdip. APP.
- Masos 1565 Declaracions davant el batlle de Tivissa de Joan Torner i Antoni Borràs, dels masos de la Figuerola, terme de Tivissa, pres per no pagar el delme del rector. 1565. Català. ADMC. Microfilm, R:68/183 (i següents).

- Matrim.* 1688 *Libro, y nomina de los que contraeran matrimonio en la Parrochia de Valldellos. Año: 1688 Fr[a] Nicolas Cirugeda vicario. De 1688 a 1756, folis del 170 al 203v. APV.*
- MN 1692 Manual d'escriptures de 1692 a 1740. 557 folis numerats. Arxiu Parroquial de Pratdip.
- MN 1722 Manual notarial 1722-1729. Fons Notarial. Notaria de Tivissa. Comunitat de Tivissa. Volum relligat en quart, sense numerar. Classificat per anys. Amb la tapa de portada deteriorada i la documentació en bon estat. Sig. 1.1. Arxiu Comarcal del Priorat. Falset. ACPF.
- MN 1730 Manual notarial 1730-1750. Fons Notarial. Notaria de Tivissa. —Comunitat de Tivissa. Volum relligat en quart, sense numerar. Classificat per anys. La tapa de portada és deteriorada, però la documentació és prou ben conservada. Sig. 2.1. ACPF.
- Òbits* 1688 *Libro i nomina de los difuntos de Vandellos. Echo por mi fr[a] Nicolas Cirugeda vicario por el Sr. Joseph Vidiella Rector de tiuissas. Año 1688. Folis 125r al 169r. APV.*
- Procés 1551 Procés entre els habitants de Vandellòs i la universitat de Tivissa i sentència inhibint els habitants de Vandellòs de l'obligació de col·laborar a la construcció de les muralles de Tivissa. 1551. Català. ADMC. Microfilm, R:70/396 (i següents).
- Relacions Relacions diverses. Inclou un gruix de documentació diversa, relacionada amb les activitats de la família de ca la Torre: alguna cosa de comerç, d'emprèstit i, especialment, les referides als treballs i a collites de les terres de la seva propietat. APT.
- Rendes 1309 Guillem d'Entença retorna les rendes i jurisdiccions que Elisendis de Fonollar, viuda de Bernat de Fonollar, tenia al Coll de Balaguer, al fill del matrimoni, que portava el mateix nom del seu pare. 1309. Llatí. ADMC. Microfilm, R:67/105 (i següents).
- Requisició 1342 Requisició feta als batlles de Vandellòs, Llaberia i Coll de Balaguer, del terme de Tivissa, sobre les seves actuacions. 1342. Llatí. ADMC. Microfilm, R:68/277 (i següents).
- Sentència 1303 Còpia del s. XVIII, d'una sentència dictada l'any 1303 en la causa seguida entre l'arquebisbe de Tarragona i Guillem d'Entença per la senyoria del terme de la plana del Coll de Balaguer. Llatí. ADMC. Microfilm, R:70/484 (i següents).
- Talla 1423 Talla feta als habitants de Vandellòs de 1.148 sous, 6 diners a pagar en dos vegades una d'elles per la festa de santa Maria. (Els jurats d'aquell any foren, entre d'altres, en Bernat Guerau i en

- Joan Pentinat.) APT. (Aquesta informació l'he d'agrair a Joan Vernet i Borràs.)
- Trasllat 1275 Trasllat del document original de la Carta de Població que Berenguer d'Entença i Bernat de Fonollar, el seu castellà, concedeixen per establir-se i poblar el lloc del Coll de Balaguer a deu pobladors. Idus feb^o 1275. Llatí. ADMC. Microfilm, R:70/439 (i següents).
- Vària 1887 Una llibreta sense títol, amb anotacions diverses: comptes, treballs en terres de ca la Torre. Comença amb: «Domenge 1 de Agost [1886] contat y liquidat an lo pasto tot hasta avuy y li ay donat 31 duro[s] que alcansava y am quedat an pau de tot hasta avuy». Hi ha poca cosa del 1886. Les referències que aprofitarem són del 1887. APT.

BIBLIOGRAFIA IMPRESA

- Aguadé *Els camins mil·lenaris del Baix Camp*, per Enric AGUADÉ I SANS. Reus: Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies, 1992.
- Albaigès *Diccionari de noms de persona*, per Josep M. ALBAIGÈS I OLIVART. Barcelona: Edicions 62, 1980.
- Amigó *Vandellòs*, per Ramon AMIGÓ I ANGLÈS. [Transcrivint unes notes d'Adolf Domenech] *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, núm. 90 (setembre 2002).
- Anguera *Història dels pobles del Baix Camp*, per Pere ANGUERA. Reus: Edicions del Reus Diari, 1989.
- Arrels *Les nostres arrels. Documents de la baronia d'Entença (Coll de Balaguer, Vandellòs, L'Hospitalet de l'Infant)*, per Manuel ROMERO TALLAFIGO i Maria Teresa PALET PLAJA. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, abril de 1991.
- Atles *Atles topogràfic de Catalunya*, 1:50.000. Volum II. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques: Institut Cartogràfic de Catalunya, 1995, p. 121-122 i 132-133.
- Balañà *Els noms de lloc de Catalunya: Aproximació al coneixement geogràfic-històric dels municipis i comarques del Principat*, per Pere BALANÀ I ABADIA. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència, 1990.
- Bonfill *Memòries de Remullà*, per Josep BONFILL ESPELTA. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2003.
- Bru *Fulls d'història de la vila de Tivissa i del seu territori antic*, per Màrius BRU I BORRÀS. Barcelona: Aymà, 1955.

- Capb. s. XIV* *Capbreu de la baronia d'Entença (s. XIV). Introducció històrica i estudi lingüístic*, per Teresa PALET PLAJA i Manuel ROMERO TALLAFIGO. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV: Diputació de Tarragona, 1987.
- Cartas* *Cartas de población y franquicia de Catalunya*, per José Mª FONT RIUS. Vol. I i II. Madrid; Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1969 i 1983.
- Castellnou* *Un cant a l'enyor: Gavada en la seva plenitud. Aproximació als masos de muntanya (1850-1950)*, per Cristina CASTELNOU I ESPELTA. Col·laboradors: Carme CARRIÓN ESPELTA, Joan CARRIÓN ESPELTA, Teresa ESPELTA PAPIÓ. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant: Cossetània Edicions, 2010.
- Castellvell* «La toponímia del Priorat i de la Ribera d'Ebre en un document de l'any 1460», per Ventura CASTELLEVELL Díez. *Butlletí interior de la Societat d'Onomàstica* [Barcelona], núm. 94 (2003), p. 209-232.
- Catàleg* *Catàleg espeleològic de Catalunya*, per J. BORRÀS I XAVIER, J. M. MIÑARRO I URRESTARAZU i F. TALAVERA I GARCIA. Vol. 7. Barcelona: Políglota Tècnica de Documentació, 1984.
- Cens 1817* *El municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant al primer terç de segle XIX. El cens de 1817*, per Joan VERNET i BORRÀS. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2005.
- Cens agrari* *Cens agrari*. Institut d'Estadística de Catalunya. Banc d'estadístiques de municipis i comarques. Informació obtinguda a través d'Internet.
- Coll-Amigó* *Onomàstica del terme municipal de Pratdip*, per Josep Maria COLL I CASADÓ i Ramon AMIGÓ I ANGLÈS. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010.
- Curiosidades* *Curiosidades y retratos (Manuscrit de l'Arxiu Parroquial de Vandellòs)*, per Joan VERNET i BORRÀS. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2002.
- Conejo* *Història il·lustrada de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant*, per Antoni CONEJO, Frederic BARCELÓ i Joan Maria VERNET. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2002.
- DCVB* *Diccionari català-valencià-balear*, per Mn. Antoni M. ALCOVER i Francesc de Borja MOLL, vol. que se citen.
- DECat.* *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, per Joan COROMINES. Barcelona: Curial; Caixa d'Estalvis "La Caixa", 1980-2001. 10 v.
- Documents* *Documents de l'Hospital de l'Infant Pere. Apunt de com era l'Hospital segons ens expliquen els documents*, per Antoni No-

- VELL I BOFARULL. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, abril de 1992.
- Els recursos* *Els recursos hídrics al terme de Vandellòs*, per Jordi SOCORÓ TALLARN i Lluís SALADIÉ GIL. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 13 de febrer de 1997.
- Estadístiques* *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, per Josep IGLÉSIES. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974. 3 v.
- Est. top.* *Estudis de toponímia catalana*, per Joan COROMINES. Vol. I. Barcelona: Barcino, 1965.
- Fog. 1496* *La població de les vegueries de Tarragona, Montblanc i Tortosa, segons el fogatge de 1496*, per Josep IGLÉSIES. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1987.
- Fog. 1553* *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*, per Josep IGLÉSIES. Vol. I i II. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981.
- Geo.* *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Vol. 7: *Tarragonès, Baix Camp i Alt Camp*. Direcció: Max Cahner. Autors: Salvador ROVIRA I GÓMEZ, Pere ANGUERA i Daniel VENTURA I SOLÉ. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1982.
- Guia* *Del Camp de Tarragona a l'Ebre: Guia itinerària precedida d'un esbós monogràfic*, per Josep IGLÉSIES i Joaquim SANTASUSAGNA. Reus: Centre de Lectura, 1931.
- Ibers* *Ibers i grecs a l'Hospitalet de l'Infant*, per Xavier DUPRÉ RAVENRÓS. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2006.
- Inventari* *Inventari de les restes arqueològiques i històriques de la plana del coll de Balaguer*, per Alfons TEJERO FARNÓS. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, abril de 2008.
- La Revista* Butlletí informatiu de l'Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant. Números que s'indiquen.
- Les ciutats* *Les ciutats del món*, per Josep IGLÉSIES. Barcelona: Editorial Montblanc-Martin, 1987. [Facsimil de la 1a edició de 1948]
- Les fonts* *Guia de les fonts del terme de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant*, per Josep Maria LLORACH i Teo CASTILLO. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2007.
- Llunari* *Llunari de noms i mots. Qüestions d'onomàstica, dialectologia i despoblament del Camp de Tarragona*, per Albert MANENT i SEGIMON. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2003.
- Madoz* Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó. A: *Diccionario geográfico-estadís-*

- tico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, per Pascual MADOZ. Barcelona: Curial, 1985.
- Meteorologia* *Meteorologia i climatologia a l'entorn del municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant*, per Francesc GONZÁLEZ TARDIU. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 1998.
- Mont-roig* *Estudi onomàstic de la vila i terme de Mont-roig del Camp*, per Ferran JOVÉ I HORTONEDA. Mont-roig del Camp: Ajuntament de Mont-roig del Camp, 1999.
- Morera-Geo.* *Geografia general de Catalunya*, dirigida per Francesc CARRE-RAS Y CANDI. «Provincia de Tarragona», per Emili MORERA Y LLAURADÓ. Barcelona, 1909-1915? 6 v.
- Muntanya* *Els noms de lloc sotaiguats de la mar sitgetana a la rapitenca. Inventari*, per Maria Teresa MUNTANYA I MARTÍ. Volum segon. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1991.¹
- Noms* *Els noms de lloc. Introducció a la toponímia*, per Enric MOREU-REY. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya, 1965.
- Notes* *Vandellòs al segle XIX. Notes històriques*, per Joan VERNET I BORRÀS. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 1996.
- Novell s. XII* *Compositio originalis ex manuscriptis: Coronae Aragonis Diocesis Dertusensis, Hispalensique Ducis Medinacoeli archivorum, a Domine Antonio Novell Bofarull, facta composita et delineata. Idus Ianuarii, anno primo regnante ohanne Carlo rege. Sig+num Novell*, per Antonio NOVELL BOFARULL. Valls: Imprès a Gràfiques Moncunill, 1984.
- OnCat.* *Onomasticon Cataloniae*, per Joan COROMINES. Barcelona: Curial Edicions Catalanes: "La Caixa", 1989-1997. 8 v.
- Pintors* *Els pintors prehistòrics de Vandellòs*, per Anna ALONSO I TEJADA i Alexandre GRIMAL. Ajuntament de Vandellòs - L'Hospitalet de l'Infant, 1989.
- Recasens* *La repressió franquista a la comarca del Baix Camp. Exclosa la ciutat de Reus (1939-1950)*, per Josep RECASENS LLORT. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2005.
- Recull* *Recull de les cases antigues de l'Hospitalet de l'Infant. Renoms i oficis de les famílies que l'habitaven fins als anys 60 del segle XX*, per Alfons TEJERO FARNÓS. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2006.

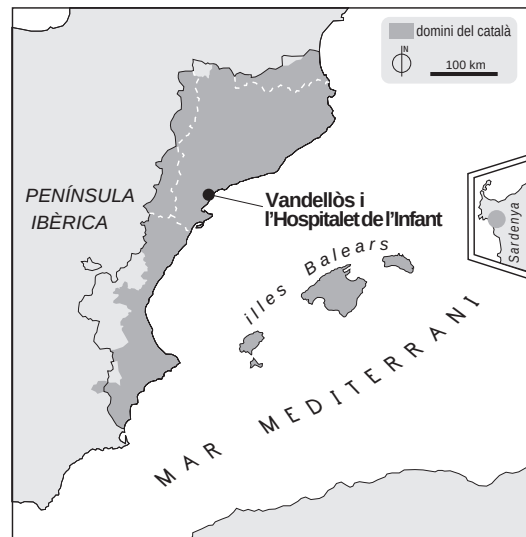
1. El treball publicat per la doctora Maria Teresa Montaña va sortir l'any 1991, amb el seu cognom amb grafia castellana, però posteriorment la doctora el va corregir, de manera que ara l'escriu correctament en català *Muntanya*. Nosaltres hem cregut que cal respectar la seva voluntat i els hem corregit tots.

<i>Renoms</i>	<i>Renoms, motius, malnoms i noms de casa</i> , per Enric MOREUR-REX. Barcelona: Milà, 1981.
<i>Riba</i>	<i>Història de Mont-roig del Camp</i> , per Francesc RIBA I MESTRE. Reus: Centre d'Estudis de la Comarca de Reus, 1983.
<i>Riudecanyes</i>	<i>Els noms de lloc i de persona de Riudecanyes</i> , per Dolors ROIGÉ FIGUERAS. Reus: Centre d'Estudis de la Comarca de Reus, 1989.
<i>Rosselló</i>	«Tornant a Riudullastre», per Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER. <i>Societat d'Onomàstica. Butlletí interior</i> (març 2001), núm. 84, p. 87-93.
<i>Ruinas</i>	<i>Ruinas del antiguo pueblo de Oleastrum. Manuscrit inèdit de 1865 conservat a la Real Academia de la Historia. Madrid</i> , per Bonaventura HERNÁNDEZ SANAHUJA. In <i>L'Hospitalet i Oleastrum</i> . Introducció, edició i notes a cura de Jaume MASSÓ i Joan MENCHON. Quaderns d'Història Local, núm. 1. Foment de Cultura de l'Hospitalet de l'Infant, 1991.
<i>Sancho</i>	<i>Els pobladors de Masriudoms i la construcció de la seva parròquia</i> , per Josep SANCHO GIL i Cristina CASTELLNOU ESPELTA. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 2004.
<i>Senders</i>	<i>Senders de les serres del mestral</i> , per Josep JORDANA (i altres). Barcelona: Associació Catalana de Senderisme, 2005.
<i>Síntesi</i>	<i>Síntesi de la població del Baix Camp a partir del segle XIV</i> . Josep IGLÉSIES I FORT. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1980.
<i>Solé</i>	<i>Catalunya sota les bombes (1936-1939)</i> , per Josep M. SOLÉ I SABATÉ; Joan VILLARROYA I FONT. Barcelona, 1986.
<i>Spital</i>	<i>El «Spital del Coyl de Balaguer» de l'Infant Fra Pere</i> , per Antoni CONEJO I DA PENA. Ajuntament de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, 1994.
<i>Tar. crist.</i>	<i>Tarragona cristiana</i> , per Emilio MORERA Y LLAURADÓ. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV: Excma. Diputació Provincial de Tarragona, 1982.
<i>Topog. 1918</i>	<i>Trabajos topográficos. Provincia de Tarragona. Término Municipal de Vandellós</i> . Tarragona: Instituto Geográfico y Estadístico, 1918.

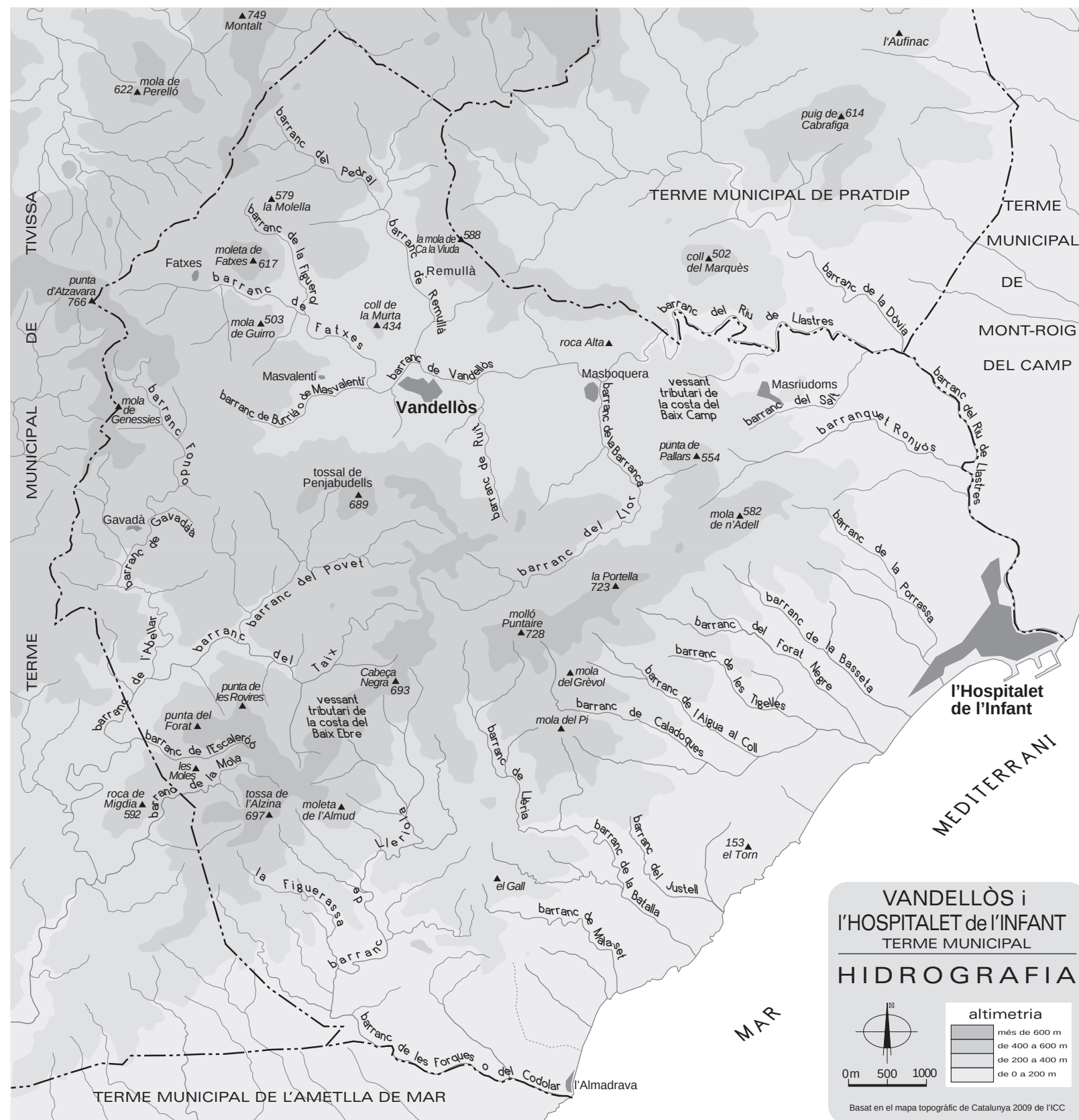
ALTRES ACRÒNIMS

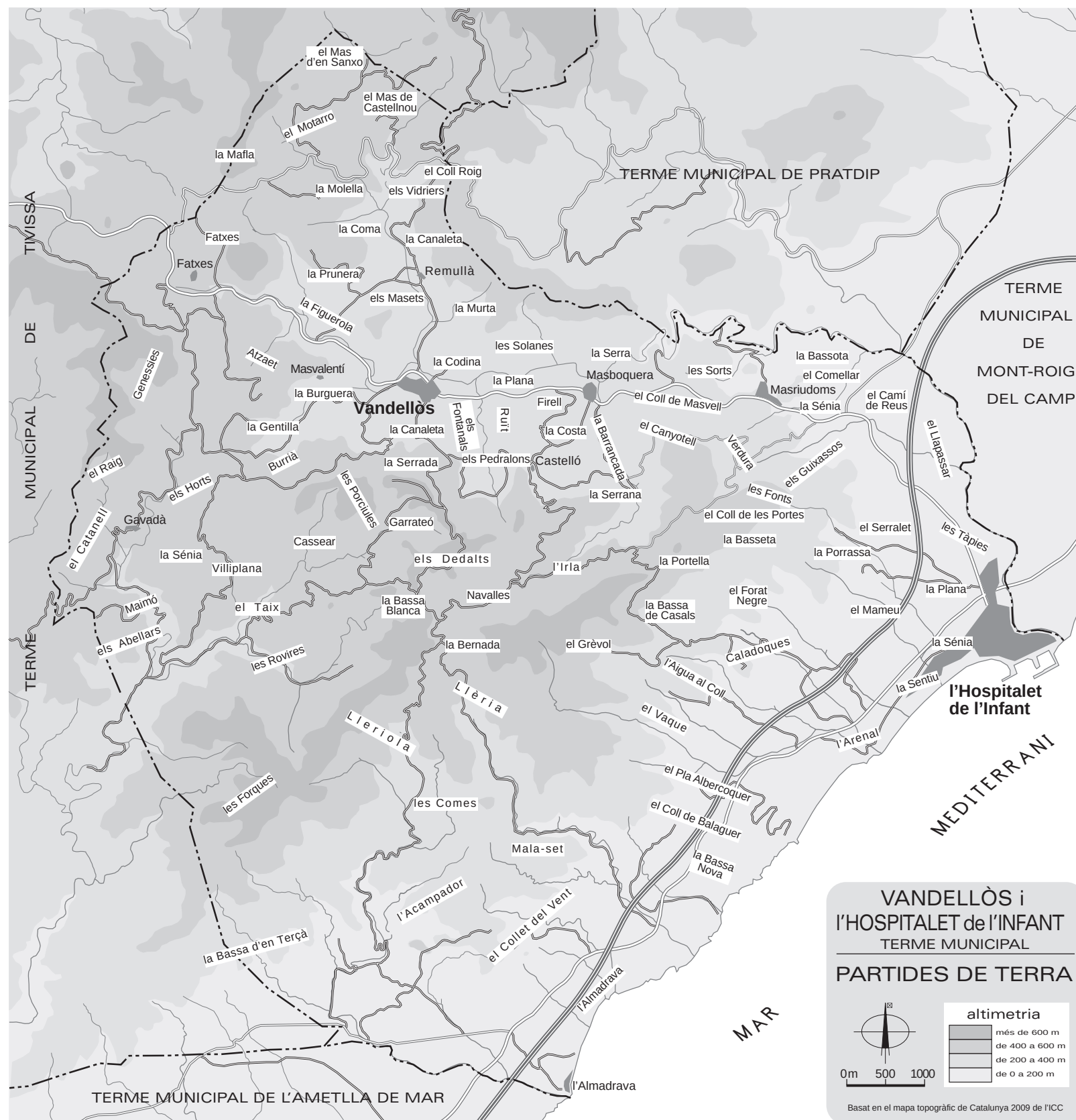
fm	fora mar
ft	fora terme

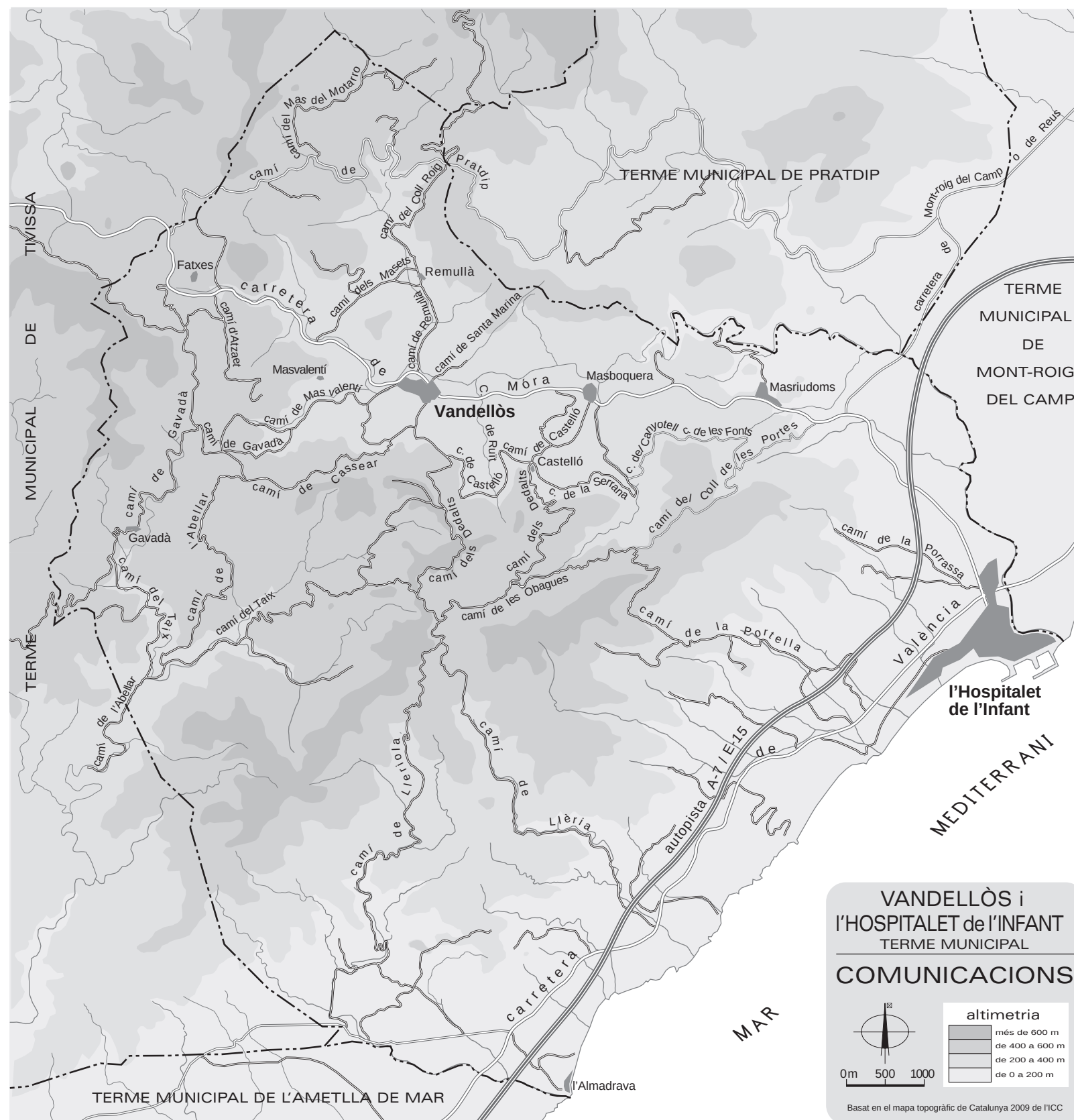
Situació del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant dins el conjunt de terres de parla catalana

JMRV 2012

VANDELLÒS i
l'HOSPITALET de l'INFANT

NUCLI URBÀ DE
VANDELLÒS

0m100

Llista de noms

Abadia, P (V-H-Mr)

[ʔaβaðiɛ] / [ʔəβəðiə]

Al carrer Major, davant de l'església, cantonada amb la plaça de Dalt. Resta tancada. Hi havia viscut el rector, però a partir de setembre de 2007, Vandellòs s'ha quedat sense rector resident i el servei religiós és a càrrec del de l'Hospitalet de l'Infant. La de l'Hospitalet era a la plaça del Pou, i va desaparèixer en vendre's la Capella. I la de Masriudoms, al carrer Major, al costat de cal Gargori. Hi vivia el vicari de l'església de Sant Jaume, mentre n'hi va haver. La casa és buida. Ha estat cedida a l'Ajuntament i s'està estudiant de donar-li una aplicació útil a benefici del llogarret.

«Aquesta població tenia un forn del Comú, situat al costat de l'abadia» (Bru, p. 118, 1660); «un forn de couer pa, derruït situat en dit lloch, afronta ab [...] y ab la Badia» (*Capb.* 1756, f. 64v i 65r); «el procés de creació de l'Església de Sant Jaume i la casa abadia de Masriudoms», «els veïns acorden en una reunió la construcció de la casa abadia», «Por las tablas para las puertas y ventanas que se hicieron para la Abadía» i «Vui, dia 24 de Abril de 1824 se han amprat a cal Sirisi per la Abadía [...] 300 rajoles» (Sancho, p. 9, 16, 23 i 25, 1816-1826).

Abadia, davall P (V)

«Paga Jaume Figueres [...] Especial una sort devall la abadia» (*Fundacions*, núm. 43, 1638).

Abaltida, P (V)

«Dia 14 mach a la Abaltida» i «Vella Abaltida dia 17 dbre. [...] Total la Abaltida» (*Relacions*, 1887).

Abaltit, ca l' (V) [ˈka ʎaβaʎtʰit]

A la banda septentrional del carrer de Santa Marina. També precedit de «*Mi-ano*». Hi ha preferència a designar-la *cal Mianet*.

«Dia 25 de id [juny] lo Juan Abaltit» (Documentació, 1844); «Vernet, abaltit, Juan» (Cad. 1862, núm. 280); «Juan Abaltit pel caba dia 21 mars» (Relacions, 1881); «Damian Vernet Barceló – Damià Abaltit» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

«Abante» (V) [aβante]

Cognom observat en els censos d'entre 1912 i 1946. De nom de casa *cal Coquí*.

Abellar

V. *Barranc de l'A., el pou del*.

Abellar, l¹ (Mr) [ʎaβe'ʎa] / [ʎoz aβe'ʎas]

Partida, al NE del llogarret, gairebé a tocar amb el terme de Pratdip, a través del riu de Llastres. Parteix amb els Cirers d'en Bru, el Comellar i la Pinyaula. A Cad. 1862, hi consten sis propietaris. Es refereix a la partida de Masriudoms, vist on tenien la casa o algun altre detall indicatiu.

«Posesion al Abellà» i «Otra al Abellà» (Cad. 1862, núm. 22 i altres).

Abellar, l² (G) [ʎaβe'ʎa] / [ʎoz aβe'ʎas]

Una altra partida d'igual nom, al SO del territori, ja a la partió amb el terme de Tivissa. Sovint l'anomenen en plural perquè s'endinsa al terme veí. Cal adscriure-la a Gavadà. És drenada pel barranc de l'Abellar. Parteix amb el racó d'en Perdigó, amb el Maimó i entra al terme de Tivissa. Les terres anotades a la documentació corresponen a Gavadà.

«tenent singulas uineas per Arnaldum [de Fenollar] iuxta abelar Petro de Monte Suspir» (*Capb.* s. xiv, p. 22, 1204); «Otra al Abellá» i «Posesion al Abellà» (Cad. 1862, núm. 172 i altres); «Los Abellás» (*Topog.* 1918); «Els Abellás» (*Amill.* 1945, I i II, folis diversos).

Abellar (o dels Abellars), el barranc de l¹ (G)

[ʎo βa'raŋ de ʎaβe'ʎa] / [ʎo βa'raŋ ðetʎ aβe'ʎas]

Pren aquest nom a partir de la confluència dels barrancs de Cassear i del Taix (que, a més, arpleguen les avingudes d'una xarxa), on formen un vèrtex anomenat *la punta del Futo*. En alguns trams actua de camí. Les seves aigües entren al terme de Tivissa i, doncs, afluïxen al litoral del Baix Ebre.

«Barrancs. Els més importants són els següents: [...] Barranc [...] de Gavadà o dels Abellars» (Bru, p. 15).

Abellar, el barranc de l'² (Mr)

«A tramontana confina [el territori de Masriudoms] con el barranco llamado del Abella» (Sancho, p. 21).

Potser el que en diuen *de les Ànimes*?

Abellar, el camí de l' (G) [tə ka'mi ðe t̪aβe'ka]

És la prolongació del camí de Cassear, que baixa vers la cova de l'Escoda, on es bifurca: un ramal va a l'Abellar i l'altre, als Taixos. El camí continua per diversos espais. A la partida s'hi pot anar per uns altres camins.

«Camino y Barranco del Abellá» (*Topog.* 1918); «es deixa [...] un camí que, per l'areny [del barranc de l'Abellar] avall, mena a l'Avellar» (*Guia*, p. 321).

Abellar, els cingles de l' (G) [təs 'sɪŋtɛz ðe t̪aβe'ka]

En parlen alguna vegada per indicar una vorada de penyals calcaris que corona el vessant de la partida que limita amb Maimó. Alguns són anomenats amb antropònims: el *del Mosqueta* i el *del Guerxo*, per exemple.

«Magnífica vista damunt els cingles de l'Avellar, que són visibles per l'ull del barranc» (*Guia*, p. 321).

Abellar, l'estret de l' (G) [t̪astɾəd de t̪aβe'ka]

Un pas angost entre penyals per on s'escolen les avingudes d'aquest corrent.

Abeller

V. *Àngel A.*

Abeller, això de l'¹ (Mr) [aj'fə ðe t̪aβe'ke]

Una terra al Camí de Reus, a ponent i no gaire lluny del barranc del Salt, que parteix amb això de Cal Viola.

Abeller, això de l'² (H) [əj'fə ðə t̪əβe'ke]

Un bocí de terra al costat de la carretera Vella. Parteix amb la sènia del «Pru-dèncio». L'Abeller és de Masriudoms, però la terra és a l'Hospitalet.

Abeller, ca l' (Mr) ['ka t̪aβe'ke]

Trobem dues cases d'igual nom: una al carrer de Sant Josep, cantonada amb la branca principal d'aquest carrer, amb la porta d'entrada al trencall que se'n deriva i va a l'era de Cal Pubill; i l'altra al carrer de Sant Pau, al costat de cal Gendre.

«Josep Llorens «Abellé»» (*Cens 1817*, p. 63); «Llorens, abellé, José» (Cad. 1862, núm. 199).

Abeller, la caseta de l'¹, i el corral de l'Abeller (H)

[tə ka'zɛtə də təβə'le] i [lu ku'raɫ də təβə'le]

Al racó dels Meners, amb un corral al costat, on tancaven un ramat de cabres. El corral també l'hem sentit anomenar, poc, *del «Rossendo» l'Abeller*.

Abeller, la caseta de l'², i el tros de l'Abeller (Mr)

[tə ka'zɛtə ðe təβə'le] i [tə 'trɔz ðe təβə'le]

És en bon estat. És al tros del mateix nom, a les Fonts. No gaire lluny, a orient, i a la mateixa propietat, hi ha la cova de l'Abeller. El tros és abandonat i s'hi poden veure avellaners, sobrevivint entre botges, matolls i pins. Abans hi solia haver arnes d'abelles.

Abeller, la cova de l' (Mr)

[tə 'kɔβe ðe təβə'le]

A les Fonts, en això de l'Abeller, al peu d'un cingle de la punta de Pallars.

Abeller, el pati de Ca l' (Mr)

[tə 'pati ðe ka təβə'le]

Al carrer de Sant Josep, a la bifurcació del mateix carrer que se'n va a l'era de Cal Sirici.

Abellera, ca l' (H)

[ka təβə'lerə]

Al carrer de Sant Pere. També se l'anomena alguna vegada *cal Miquel de l'Abellera* i *ca la Tereseta l'Abellera*.

Aberol (V)

Cognom. S'ha llegit un cop al cens de 1930.

abeurada

V. *Burrià*.

Abeurada, l' (C)

[təβew'raðe]

Hi portaven a abeurar el bestiar. Es refereixen a un entollament de la Barrançada. Hi va un senderó que es deriva del camí carreter de Castelló a Masboquera.

abeurador, l'¹ (V)

[təβew'raðo]

Al costat del camí que puja a Masvalentí, a la riba meridional del barranc de Fatxes. És una basseta que arreplega l'aigua de la fonteta de l'Escoda, que hi neix, al peu d'un marge que forma un angle, amb una cara al barranc i l'altra al camí.

abeurador, l'² (H) [təβəwrəðo]

Abeuraven els animals a la vora de la sènia i el pou del mig de la plaça del Pou. Feien pujar l'aigua per mitjà d'una manovella i l'omplien.

«Dilluns a xv de mayg doni de loger e misio a don Pere Pellegrí que pareda un abeurador que feya fer dins l'spital» (*Documents*, p. 44, 1364).

Abundi, ca l' (V) [ka t̪a'βundi]

Al carrer de les Sorts. També és coneguda per *ca la Maria del Teta*.

Acampador, l' (H) [təkəmpəðo]

Partida de notable extensió, a migdia del terme. Ocupa els terrenys que van del barranc del Cap de Terme al de la Batalla. Afronta amb la partida del Coll de Balaguer, la Bassa d'en Terça i l'Almadrava. És drenada pels barrancs de Lleriola i de Mala-set. És dividida per la carretera de València i per la via del tren. Garrofers i olivers, en els trossos que es conreen. A la resta, matolls i garrigues. Afecta els termes de Vandellòs i de l'Ametlla de Mar. També en plural: *els Acampadors*. Cad. 1862 l'anota set vegades. *Amill*. 1945 també hi anota olivers. La fil-loxera hi va portar molts pagesos de l'Hospitalet i de Masriudoms, a arrabassar les terres ermes. L'acció, feta per necessitat de supervivència, va ser perseguida per la guàrdia civil.

«hereditate dicta al Campador» (*Capb*. 1542, f. 28r); «Otra al Acampadó» (Cad. 1862, núm. 111 i pàssim); «Acampadó o Terrés», «Acampado y Pas del Garrofé» i «Acampadó – Cova del canó» (*Amill*. 1945, I, f. 22, 53 i 69).

Acampador, el camí de l' (H) [tu kə'mi ðə təkəmpəðo]

En el seu recorregut deixa ramals que menen cap en unes altres partides. És més conegut a partir del pas del Garrofer.

«El refugi de tropes inacabat del camí de l'Acampador» (*Inventari*, p. 155).

Acampador, la pedrera de l' (H) [tə pəðrərə ðə təkəmpəðo]

Una altra manera d'anomenar la *del «Simeon»*.

«El niu de metralladores de la pedrera de l'Acampador del barranc de les Forques» (*Inventari*, p. 160).

«Aceitero», ca l' (V) [ka t̪asej'tero] / [ka t̪asej'tiro]

Al carrer Nou. Diuen que aquesta família va arribar de Calaceit (Matarranya), cosa que confirmen els descendents. Un dels ascendents feia de peó de la carretera i la família vivia a la «casilla» del Coll de Balaguer. Poden ser els descendents dels «calses de Calaseit» que van venir a fer calç per la família de ca la Torre, do-

cumentats el 1879 i 1883, de manera que potser caldria parlar de «*Calaceitero*», en lloc de «*Aceitero*».

«Dimat[s] de Pascua an comensat á treballa los Calses de Calaseit al forn de Cals que me an de fe a 12 q[uartos] lo quinta y detenen á conte 3 cortans de guises» (Relacions, 1879).

«**Aceitero**», la caseta de l' (H) [tə kə'zɛtə ðə təsəj'terɪ]

A l'Acampador, a la vora del barranc de les Forques.

Adalacs, el cocó dels (H) [tu ku'ko ðə'tz əðə'taks]

Un bassiol on s'entolla l'aigua i hi van a beure els adalacs. Al Coll de Balaguer, a la part d'amunt de la coveta Fumada. V. «La fauna», a la introducció.

Adelaida, ca l' (V) ['ka tadə'tajðe]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de cal Pere de la Xanca. Algun cop en diuen *cal Joan de Cal Borràs*, que era el marit.

Adell (H)

«Berthomeu Adell per 3 jornals [...] Berthomeu Adell menor per 3 jornals» (Baluard 1594, R:72/15-2); «vobis Joan n·Adell paratorum llane ville de riudecanines [...] Joannis Adel» (*Man. Prat.*, f. 489v, 1680).

Adell, els cingles de n' (Mr) [təs 'sɪŋtɛz ðe naðeɫ]

Penyalada calcària que perfila com un voraviu la mola de n'Adell, pel nord-est i pel sud-est, des del coll de les Portes fins al collet del Puntal i des d'aquest punt fins al serret dels Avencs. Hi trobem sectors particularitzats amb nom propi. El nom *Nadell*, que figura en els mapes, és una aglutinació de *n'Adell*. El cognom és documentat a l'Hospitalet al final del segle XVI, cosa que confirma aquesta afirmació.

«enfront, es veuen els cingles de Nadell i dels Avencs i la Portella», «per alt, al llarg dels cingles dels Avencs i de Nadell» i «El camí davalla lleugerament, [...] el decliu del qual es precisa entre el Pallars i els cingles de Nadell» (*Guia*, p. 250, 251 i 271).

Adell, la cova de n' (H) [tə 'kɔβə ðə nəðeɫ]

És gran, al vessant de migdia de la mola de n'Adell, al Bosquet. Després de la guerra hi van matar un home. *Catàleg* la defineix com una balma, però es tracta d'una cova de considerable grandària. A l'època dels maquis (de fet, però, l'any 1951), un pastor va sentir cantar per davant de la cova i en arribar a casa va dir al seu pare: «Em fa por que avui ens fotran els cabrits; he sentit cantar un home dalt,

a la cova de n'Adell». El pare va avisar la guàrdia civil de l'Hospitalet. Va córrer la veu que a la cova hi havia maquis. Els servidors de l'ordre van portar més de dos-cents individus, a les ordres d'un coronel, i van ocupar la mola durant la nit, tot esperant que es fes de dia. Al matí, va sortir, confiat, l'home que s'hi amagava i, sense encomanar-se a ningú, els guàrdies el van cosir a bales. Aquí començà el desori. Des de les seves posicions, els guàrdies van cridar perquè sortissin els que s'amagaven dins del gran forat. Convençuts que era ple de gent armada, va venir el cangüeli. Cansats d'esperar, el comandament demanà que es presentessin voluntaris per a l'assalt. I afegí categòric: «Antes de las cinco de la tarde debe estar tomada la posición (la cova, és clar) y este asunto solucionado!». Va sortir un escamot de mitja dotzena de voluntaris, van instal·lar estratègicament una bateria de morter i totes les posicions estaven a punt d'atac. Els voluntaris avançaven vers la cova i en ser-hi a prop llençaren una bomba de mà a l'entrada. Ningú no va respondre des de dins, van entrar a l'assalt.... i la cova de n'Adell era buida. Solament el cadàver de l'orat, a la part de fora, esperava l'arribada d'aquella gernació de guàrdies.

«dalt del cingle de la mola de Nadell, es veu l'obertura negrosa de la cova de Nadell, en la qual s'hi ha arribat a tancar mil caps de bestiar» (*Guia*, p. 249-250); «Cova de Nadell [...] És una balma oberta sobre el racó dels Meners, al cingle de la Mola de Nadell» (*Catàleg*, p. 114).

Adell, la mola de n' (Mr-H) [ʔa 'moʔe ðe naðeʔ] / [ʔə 'moʔə ðə naðeʔ]

Sovint es limiten a dir-ne *la Mola*. Notable elevació, de parets verticals, tant al nord com al sud. Forma un extens planell al capdamunt, de superfície lleugerament inclinada cap al sud-est i assoleix una alçada de 582 metres. Confronta per la part oriental amb les Socarrades i els Pous; pel nord i nord-est, amb el Guixar; pel nord-oest, amb el Pallars i el coll de les Portes a través dels cingles i les canals que la limiten.

«denuo homines dicti loci del prat dip denunciarunt medio juramento que los ambits del terme nat[ural] y quadra de la [Ca]sa del dit Spital del infant en Pere de bona memoria [...] y de alli va fins al puntal dit den adell e va a ferir de dit puntal á les ribes blanques» (*Capb.* 1553, Secció Entença, lligall 20, doc. 1051).

Adell, la portella de n' (Mr) [ʔa poɾteʎe ðe naðeʔ]

O de l'*Arturet*. Una lleu depressió entre la mola de n'Adell i la Portella pròpiament dita. Forma un pas per on també es pot arribar a l'altiplà de la referida mola.

«Adolfo», ca l' (V) [ˈka ʔaðoʔfo]

Una altra manera d'anomenar *cal Pau Rasquerà*.

«Adolfo» Vell (V)

«el Sr. Adolf Domènech Barceló «Adolfo Vell»» (*Curiosidades*, p. 10).

Adroguer, ca l' (V) [ˈka ʎaðroˈɣe]

A la cantonada entre el carrer d'Estanislau Figueres i el de les Sorts, al costat de ca la Munda del Guirret.

«Juan Jardí Molluna – Adroguer» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Adroguer, això de Ca l' (R) [ajˈɟə ðe ˈka ʎaðroˈɣe]

Un tros de terra d'una notable inclinació, a la riba oriental del barranc de Remullà, part dels estreps occidentals de la mola de Ca la Viuda, a l'angle que formen el camí dels Vidriers i el del Coll Roig.

Adroguer, la pujada de l' (R) [ʎa puɟˈzaðe ðe ʎaðroˈɣe]

A l'inici del camí del Coll Roig, en el punt on es desprèn del camí dels Vidriers. En aquesta arrencada té un considerable pendent, però planeja un bocí més amunt. També n'hem sentit dir *la Pujada*.

«faldar de la mola de la Viuda. El camí es torna més ample i més bo i acaba allò que se'n diu la Pujada» (*Guia*, p. 224).

Adzaet

V. *Atzaet*.

Agaús, la fou de l' (H-Mr) [ʎə ˈfow ðə ʎəɣəˈus] / [ʎa ˈfow ðe ʎəɣəˈus]

A Lleriola, a ponent del barranc de Lleriola. Al nord té el racó de la Figuerassa i, al sud, més separada, la fou de la Figuerassa. L'agaús és una mena de duc, un ocell nocturn.

«Fou del Agaús» (*Topog.* 1918); «La Fou de l'Agaús» (Amigó, p. 26).

Agnès, ca l' (V) [ˈka ʎaɣˈnes]

Va deixar nom a la casa la dona del «Laureano» Roca, també dita, doncs, *ca «Laureano»*. El nom *Agnès* sembla venir de més lluny perquè s'havia parlat del *Joan*, del *Ramon* i del *Pau de l'Agnès*, segons il·lustren els documents que s'aporten.

«Die 12 [agost] deixat al Pau de la Agnes per pagá la terra» (Documentació, 1835); «atrasos des de lo año 37 asta la fecha [...] Lo Pau del Agnes deu que li ay deisat» (Documentació, 1844); «Agnes» (*Contribució* 1865); «Lo Juan del Agnes cuan van esta malals li vam deisa un matalas» (Relacions, 1877-1878); «Ramon Gil, Agnes» (Daurar 1882); «Ramon Agnes» [Segons una relació de podadors de 1887] (Carpeta 1882).

Agra (V)

«fill llegitim y natural de Joan gil y de Isabet agra sa muller» (*Bapt.* 1667, f. 1v, 12-2-1668); «Joan gil y de Isabet Agra» (*Bapt.* 1667, f. 6v, 19-1-1676).

Agrícola

V. *Cooperativa A.*

Aguiló (H)

[əɣi'to]

L'inscriuen, poc, els censos des del 1912 fins al 1934. Era ferroviari.

Aguiló, ca l' (H)

[ka təɣi'to]

A la plaça del Pou, sovint amb el prenom *Pere* anteposat. També hem sentit anomenar *cal* «*Marcelino*» *Pere Aguiló*. Ara hi ha preferència a designar-la *ca la Libèria*.

«Cal Pere Aguilo. El Pere Aguiló Rebull (1852) i la Teresa Castellví Pallejà van construir la casa» (*Recull*, p. 96).

Aguiló, el mas de l' (ft)

[tu 'maz ðə təɣi'to]

A sol ixent del barranc del Riu de Llastres, a l'esquerra de la carretera Vella, que donava entrada a l'Hospitalet de l'Infant, però formava part del terme de Mont-roig, on és conegut per *ca l'Aguiló* (*Mont-roig*, p. 118).

«Sortint de l'Hospitalet de l'Infant pel pont del riu Llastres [...] ens trobem amb el mas de l'Aguiló [...] una construcció coneguda a finals del segle XIX com cal Quico l'Aguiló» (*Recull*, p. 187).

«Aguirre, de» (C)

«foren padrins Andres de Aguirre carboner de la vila de Zagama en lo regne de Gipuzcoa de navarra» (*Bapt.* 1667, f. 47v, 30-1-1706); «desposi [...] a Andres de Agu[i]rre del Bisbat de Pamplona habitador de esta part de dotse años, poc mes o meñs, de este present poble y terme, fill [...] de Juan de Aguirre y de Maria Beratsetegui conjugues ab la honesta Cecilia Boquera [...] de les masades de Catello» (*Matrim.* 1688, f. 178v, 25-1-1709); «he batejat a Fra^{co}. Andres fill de Andres Aguirre Biscay y de Cecilia Boquera conjugues [...] de les masades de Castelló», «fill de Andres Aguirre Byscaí habitant en les Masades de Castello», «Andres Guirri Biscay [...] Masades de Castelló» i «Padrins francisco guirro fadry» (*Bapt.* 1667, f. 56r, 20-6-1709; f. 62v, 1-4-1714; f. 67r, 16-1-1717, i f. 96v, 10-1-1737).

Hem detallat la notícia de 1709 perquè informa de l'arribada d'aquest cognom a Castelló. Les anotacions de 1717 i 1737 han de ser uns primers indicis que el nom passava de *Aguirre* a *Guirri* i a *Guirro*, cognom força corrent.

Agulla, tros de l' (H)

«Tros de l'Agulla o Canterilla Grande» (*Amill*. 1945, II, f. 570).

Es tractava d'algun tros de terra pròxim a l'Estació, per on hi havia les agulles del canvi de vies. Confirma l'anotació d'*Amill*. 1945, la citació de Muntanya, p. 109: «Rita, l'Àncora de Santa Rita - Escornalbou per la Caseta de l'Agulla».

Agustí

V. **Joan de l'A., Maria de l'A., Sant A.*

Agustí, ca l' (Mr) ['ka ɫəɣus'ti]

Al carrer Major, al costat de ca l'«Assensio».

Agustí, la fou de l' (ft)

«Collet que hi ha entre la Fou de l'Agustí i la coma de l'Esteve. [...] La Fou de l'Agustí es mostra ferotge i esplèndida» (*Guia*, p. 303).

Agustí, el racó de l' (ft)

«s'és a l'extrem de la serrada del coll d'en Pau i es davalla [...]». Aquell és el collet entre el recó de l'Agustí i la coma de l'Esteve» (*Guia*, p. 303).

Agustí el Correu, ca l' (V) ['ka ɫəɣus'tit kə'rew]

Una altra manera de designar *ca l'Agustinet*, al carrer d'Estanislau Figueres. També és una altra manera de designar *cal Ramon Soqueta*, al carrer de Sant Josep.

Agustí del Benet, ca l' (V) ['ka ɫəɣus'ti ðət βe'net]

Al costat de ca la Maria de l'Agustí, a sol ixent del carrer Nou.

«Agustín Farré Caldach – Agustí Benet» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

Agustí del Pau (C)

«Agustin del Pau» (Daurar 1882).

L'anota entre els col·laboradors de Castelló.

Agustí del Senén, ca l' (H) ['ka ɫəɣus'ti ðət si'nen]

Al carrer Major, al costat de cal Nelo. Las part del darrere dóna al corredor de les Basses del Redín. Un bon margener. Era de Masboquera, on trobem *Senén* per nom de casa.

«Van desenvolupar aquesta feina [margener] l'Agustí *el Sinent*» (*Recull*, p. 51).

Agustí del Xalet, el tros de l' (F) [to 'troz ðe ʎaγus'ti ðeʎ tʃa'ʎet]

Una terra a ponent del camí de Gavadà. No gaire lluny, hi ha la caseta de l'«Antònio» Masdengil. L'Agustí del Xalet és de Vandellòs.

Agustí Descarrega, ca l' (R) [ka ʎaγus'ti ðeska'reγe]

Al carrer Principal, entre cal Guirro i cal «Severino». Com totes les altres, la façana s'aguanta bé, però a l'interior tot són ruïnes. El 1882 l'inscriu entre els col·laboradors de Remullà, sense indicar cap altre nom.

«Descarrega» (Daurar 1882); «El seu primer president va ser l'Agustí Descarrega», «Per a fer el vi hi havia a Remullà nou trulls: [...], el de ca l'Agustí Descarrega» i «Aferiré els noms de cada casa [...] ca l'Agustí Descarrega» (Bonfill, p. 6, 8 i 22).

Agustina

V. **Maria l'A.*

Agustina, ca l' (H) [ka ʎaγus'tinə]

És veïna de la Via Augusta i de la plaça de Catalunya.

«Ca l'Agustina. [...] la casa, que donava a la via Augusta i la plaça de Catalunya» (*Recull*, p. 168).

Agustinet

V. «*Augusto*» de *Ca l'A.*, *Estalella de Ca l'A.*, *Freginal de Ca l'A.*, *Planot*.

Agustinet, això de l' (R) [aɣ'ʃo ðe ʎaγus'tinət]

Un trosset d'hort de darrere la casa del carrer Principal de Remullà, a la riba oriental del barranc de Remullà, que fa partió amb l'hort de Cal Domènec. Formava part de *l'horta de Remullà*.

Agustinet, ca l' (R-V) [ka ʎaγus'tinət]

Hi ha dues cases d'aquest nom: la pairal és al costat de ca la Viuda, de la qual la separa un inici de carrer, ara convertit gairebé en un barranc. És una de les cases importants no només del llogarret, sinó del terme. És deshabitada. Forma part de l'Altre Carrer. La façana principal és en un eixamplament d'aquesta entrada meridional. La partió entre les dues principals cases del llogarret, i les seves terres, és a dir, ca l'Agustinet i ca la Viuda, passa pel mig del carrer i puja a trobar els cingles de la part sud-oest de la mola de Ca la Viuda; l'altra casa és al carrer Principal, entre cal Cantina i ca la Roses. La façana es manté dreta, però l'edifici és en mal estat de conservació. El nom va passar a Vandellòs, on es localitzen dues cases: una al carrer d'Estanislau Figueres i l'altra al de la Font.

«Josepa Jardí filla d'Agustí Jardí i Bàrbara Cirici “Agustinet”» (*Cens 1817*, p. 23); «Dia id [17 oct.] al Agustinet [per a dur a l'Estació] 25 sag» (*Carpeta 1882*); «Dia de Reis ay deisat al Agustinet de Remulla an sing Billets de Bang = Los ha tornat, 50 duros» i «Dia 28 agost ay deisat al agustinet de Remulla per paga lo primer trimestre de la contribucion del coren an 1887» (*Relacions*, 1887); «Manuel Jardí Escoda – Manuel Agustinet» (*Curiosidades*, p. 19, 1912); «es cercava algun lloc adequat per a fer-hi el ball. [...] es va arribar a fer en molts diversos llocs: a ca l'Agustinet» (*Bonfill*, p. 7).

Agustinet, el corral de l' (H) [tu ku'raʎ də ʎəɣusti'net]

Als Acampadors. S'hi tancava un ramat de cabres. L'Agustinet era de Remullà.

Agustinet, l'era de Ca l' (R) [ʎere ðe ka ʎəɣusti'net]

Encara s'endevina el lloc amb cairons, a sol ixent de Remullà, no gaire lluny de l'era de la Viuda.

«D'eres n'hi havia tres: [...] i la de ca l'Agustinet» i «De les famílies [...] del poble, tres eren considerades riques: ca la Viuda, ca l'Agustinet» (*Bonfill*, p. 8 i 11).

Agustinet, l'obaga de l'¹ (R) [ʎawβaye ðe ʎəɣusti'net]

És a la part ombrívola del Planot.

Agustinet, l'obaga de l'² (Mr)

«Resta, a l'esquerra, el barranc de la Cova d'en Boquer [...], un camí que ascendeix pel vessant. Aquest [vessant] s'anomena Obaga de l'Agustinet» (*Guia*, p. 281).

A Lleriola.

Agustinet, la sort de Ca l' (V) [ʎa 'sɔr ðe ka ʎəɣusti'net]

A les Sorts. No fa gaires anys, en una part d'aquesta propietat, es va construir la plaça de Catalunya.

Agutzil, ca l' (V) [ʎa ʎəɣwa'zit]

Al carrer Nou, al costat de cal Jaume Coix. Va fer d'agutzil de la vila. En diuen, així mateix, *cal Josep de la Rosalia*. També designen alguna vegada *ca l'Agutzil* el mas que hi ha a la riba oriental del barranc de Remullà, però prefereixen anomenar-lo *ca la Rosalia*.

aigua

V. **Françada, Juliana*.

Aigua

V. *Cova de l'A.*

Aigua, la cova (o la coveta) de l' (Mb) [ʔa 'kɔβɛ ðe 'ʔajɣwɛ] / [ʔa 'kɔβetɛ ðe 'ʔajɣwɛ]

Una cavitat, a ponent de la punta de Pallars, al peu del roquerar, a les parts més enlairades del Canyotell. Del sostre de la balma, o per les esclotxes obertes a la roca calcària, acostuma a degotar aigua. La persistència del degoteig forma xolls a l'interior. S'hi pot arribar des del camí del Canyotell (més detalls a *Les fonts*, p. 111).

«Cova de l'Aigua [...]. Balma oberta quasi al davant del Racó de l'Aigua, pel damunt de la casa del mateix nom» (*Catàleg*, p. 119).

Aigua, el dipòsit de l' (Mb) [ʔo ði'pɔzid de 'ʔajɣwɛ]

Un nom modern, i en fan ús, tot i que el dipòsit ja és abandonat. És al Tossal, a orient de l'era de Cal Macià. Proveïa d'aigua el llogarret. Ara l'aigua hi arriba per un altre sistema. La ubicació estratègica permetia que l'aigua arribés per gravetat a totes les cases.

Aigua Calenta, la font de l', i la séquia de l'Aigua Calenta (R)

[ʔa 'fɔn ðe 'ʔajɣwɛ ka'tente] i [ʔa 'sekɪɛ ðe 'ʔajɣwɛ ka'tente]

Al segle XIX es va conèixer com a partida, i ara es refereixen a la font que neix a la riba oriental del barranc de Remullà, a uns 150 m en amunt de la font de la Canaleta, entre el camí dels Vidriers i l'esmentat barranc. L'aigua, que surt a temperatura normal, la recullen a la bassa Gran, des d'on es distribueix d'una forma anàrquica, entre els regants, tots de Vandellòs. El primer que arriba rega i, si mentre està regant n'arriba un altre que té l'hort més amunt, li pren el torn. Les terres que rega són propietat de ca la Viuda. Anomenen una séquia per indicar el canal per on l'aigua és conduïda a la bassa.

«Otra á Remullá y Aigua calenta» (Cad. 1862, núm. 50); «Agua Caliente» i «Este. Agustin Jardí Escoda, mediante acequia de agua caliente» (*Amill.* 1945, I, f. 121 i 151); «L'aigua que recull Remullà ve de tres fonts [...] i la font de l'Aigua Calenta» (Bonfill, p. 12).

Aigua al Coll, l' (H) [ʔajɣwət 'kɔʎ]

Partida al vessant oriental de la muntanya, per sota de la portella del Xato, mirant cap a orient. Parteix amb el racó del Vaque, la mola del Grèvol i el racó de les Tigelles. Olivers, ametllers i garrofers. També coneguda per *el racó de l'Aigua al Coll*.

«A l'O., es dibuixen els recons de les Tigelles i de l'Aigua-al-coll» (*Guia*, p. 250); «Racó de l'aigua al coll» (*Amill.* 1945, I i II, f. 135, 161, 370, 677 i pàssim).

Aigua al Coll, el barranc de l' (H) [tu βə'raŋ də 'təjɣwət 'kɔʎ]

Té l'inici entre la portella de les Llongues i la del Xato i, després de passar per la font de l'Aigua al Coll, s'escola pel vessant vers orient, i esdevé subsidiari del de Caladoques a la vora de la carretera Vella, a prop d'on hi havia el Portatge.

«entre els barrancs de l'Aigua-al-coll i el de les Tigeles, damunt la Plana de Cadaloques» (Bru, p. 42).

Aigua al Coll, el camí de l' (H) [tu kə'mi ðə 'təjɣwət 'kɔʎ]

És la continuació del camí dels Corralets. Hi ha record de quan era un camí de ferradura.

«Enfilem, doncs, el camí de l'Aigüalcoll, que també està marcat com a camí de l'ermita de Sant Roc» (*Les fonts*, p. 35).

Aigua al Coll, la font de l' (H) [tə 'fɔn də 'təjɣwət 'kɔʎ]

Neix per davall d'una gran pedra. Abans hi havia un còm on abeurava el bestiar. L'aigua és arreplegada en una de les basses de la Forestal per utilitzar-la en cas de foc. És creença d'alguns informadors erudits que han llegit *Arrels* que el nom s'originà perquè l'aigua d'aquesta font la volien portar al Coll de Balaguer en concedir-li la carta de població el 1276.

V. t. **Francada, l'aigua de la*.

«Font de l'Aigua-al-coll, d'aigua abundant i ben apariada. Neix al llit del barranc i un gran i llarg caixó la recull per a l'abeurada dels ramats» (*Guia*, p. 293).

Aigua al Coll, el morral de (H) [tu mu'raʎ də 'təjɣwət 'kɔʎ]

Un cim de la partida de l'Aigua al Coll.

«amb els cingles dels morrals de la Mallola o de l'Aigua-al-coll i dels Avencs», «els morrals d'entre el barranc de l'Aigua-al-coll i el recó de la Mallola» i «hi ha una bella vista damunt [...] i les puntes de l'Aigua-al-coll i del Vaca» (*Guia*, p. 251, 292 i 293).

Aiguadolç, l' (ft) ['təjɣwa'ðoʎs]

Un punt, ja poc conegut, de la costa de Mont-roig, enfront del mas del Pallejà. Hi ha un sector de mar on l'aigua no és salada.

Aiguamoll, l' (V)

«Relasio dels jornals de sega y garbes de la asienda que yo conreio añ 1845. [...] Al Aiguamoll» i «Lo Bangal del Aigua Moll» (Documentació, 1845).

aigüeta

V. Terrers.

Aigüeta, l' (F)

«José Margalef. Posesion á la Aigüeta» (Cad. 1862, núm. 216); «Fatges» («Aigüeta») (*Amill*. 1945, II, f. 711).

Cad. 1862 l'anota una sola vegada, amb sembrats i vinya. El declarant tenia casa a Fatxes. *Amill*. 1945 la consigna com *Fatxes*, i hi ha una correcció amb llapis que posa *Aigüeta*. Es creu que ha de ser una altra manera d'anomenar la *font de Fatxes*, o el seu entorn. En suport d'aquesta esmena, se sent *aigüeta* per indicar una fonteta o lloc amb poca o molta aigua.

això

V. Abeller, Adroguer, Agustinet, «Antònio» Sabatera, Àurea Mosqueta, Barceló, Borseguí, «Calcinero», Carmeta la Viuda, Cassola, «Cion» del Toni, «Cisco» de la Ferreteria, «Cisco» de la Marina, Cota, «Cristalero», Cristí, Enriquet de Cal Tabanc, Felip, Fènia, Floro, Futo, Gargori, Guerxo, Joan de Cal Roig, Julià, «Júlio» de la Serafina, Llangost, Mossèn Josep Gil Llorens, Mosset, Nelo, «Nicàssio», Pau Cafè, «Pepo», Pere de l'Enric, Pilar de l'Isidre, Plomat, «Prioro», Racona, Ramon Boquera, Rector, Redín, «Remígio», Repau, Saladié, Sebastiana, «Serrano», Taverna, Vell «Nano», Víctor, Viola, Xeco, Xollador, Xolvi.

Aixobercoc, l' (ft)

[ˈajfoβerkək]

Parlen de la baixada, de la cala i de la punta de l'Aixobercoc, prop dels Penyals, a la costa del terme de Mont-roig, entre la Torreta i Maria Cristina, però solament els hem sentit d'alguns dels informadors de l'Hospitalet. Muntanya també el recull, però com a «Xibarcoc». No es pot descartar que el topònim s'hagués originat per aglutinació del renom *Albercoc* amb el genèric *això* (v. *Mont-roig*, p. 120).

«Xibarcoc, la Punta de Cal – A Mont-roig, entre cala Bot i el Penyal» (Muntanya, p. 414).

Ajuntament

V. Casa de la Vila.

Ajuntament, el pati de l' (H)

[tu 'pati ðə ˈædʒuntə'men]

Més que un pati, era un solar, al carrer de l'Estació. És edificat i habitat pel nostre informador Cinto Roca, dit «Xacano».

«Pati de l'Ajuntament. Era un pati propietat de l'Ajuntament» (*Recull*, p. 123).

Ajuntament, la plaça de l' (V) [ʔa 'plase ðe ʔadzunta'men]

És més coneguda per *la plaça de Dalt*.

«La foguera de Sant Joan a la plaça de l'Ajuntament (es cremava un pi guarnit amb andròmines)» (Conejo, p. 75).

Alaguera (V)

«tres Mises se ha encarregat: una per Paula Alaguera» (*Fundacions*, núm. 23, 1605).

Devia ser el femení de *Oleguer*.

Albercoquer

V. *Pla A.*, **Racó de l'A.*

Albí (V) [awβi]

Els censos de la primera meitat del segle passat l'anoten sempre ortografiat *Auvi*. Encara present. La vocalització *l > b* (v) és un pocés fonològic conegut.

«filla lletgima y natural de March Auby» (*Bapt.* 1667, f. 1v, 3-4-1668); «Maria Alvina muller de March Alvi della parroquia de Vandellos terme de Tivisa» (*Man. Prat.*, f. 315r, 26 febrer 1674); «A 6 de Agost 1690, se an desposat Matheo albi ab Andela grau tots de Valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 171r); «Mathey Albi» [de Vandellòs] (*Bapt.* 1667, f. 41v, 20-8-1702); «mori Maria Auuina fou enterada en lo fosal de Valldellos» (*Òbits* 1688, f. 144v, 28-1-1715); «havia solamente 13 casas, que son las siguientes. [...] 11. C^a Auvi.» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745).

Albiol (V) [aʔβi'ɔʔ]

L'anoten els censos des del 1912 fins al 1946, només a Vandellòs, encara actual.

«Bienvenido Albiol Borràs – Benido» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Albis, els (C) [ʔoz 'awβis]

Partideta de terra, al sud-est del llogarret. No és gaire lluny, en un fondal, a orient dels Dedalts. A Masboquera és la mateixa que en diuen *els Freginals*. En tot cas, seria l'una al costat de l'altra. Surt enregistrada cinc vegades a Cad. 1862, amb sembrats i ametllers. Dels cinc declarants, dos tenien casa a Castelló, un a Masriudoms, un era foraster i un que no en declara.

«Posesion als Albis» i «Posesion als Aubis» (Cad. 1862, núm. 31, 253 i altres).

Albis, el camí dels (C) [tə ka'mi ðetʒ 'awβis]

Una altra manera d'anomenar la part inicial del camí de la Serrana, baixant-hi des de Castelló.

«Se surt de Castelló pel carrer de Nicolau [...]. Se segueix el camí dels Aubis» (*Guia*, p. 259).

Alcaid

V. *Pepet A.*

Alcaid (Mr) [aʎ'kajt]

Cognom anotat també en els censos des del 1912 fins al 1946.

«Lucas Alcayt, eiusdem ville [Vandellòs]» (*Capb.* 1542, f. 7r); «doni sepultura [...] à Maria Theresa [...] filla [...] de Joseph Alcayt, y de Gracia Pasqual, y Alcayt» (*Òbits* 1688, f. 167v, 9-3-1754); «Dia 31 de octubre de 1740 [...] desposi [...] a Joseph Alcayt pages de vila nova [...] arcabisbat de Tarragona [...] y la honesta Gracia Pasqual donsellà [...] de vandellos» (*Matrim.* 1688, f. 194v); «fill [...] de Joseph Alcayt y de Gracia Alcayt, y Pasqual conjuges del mas den Boquera» (*Bapt.* 1667, f. 104v, 4-11-1742); «En quan al susodit Jusep Alcayt [...], este natural y vehi de Mas-riudoms [1754]» (*Fundacions*, núm. 96-III, 1838); «Dia 7 juín [1879] [...], Alcayt y Caterio de mas de mas [*sic*] de Riudoms» (*Relacions*, 1879).

Alcaid, ca l' (Mr) ['ka ʎaŋ'kajt]

Trobem dues cases del mateix nom, les dues al carrer de les Eres, una prop de l'era de Cal Sirici i l'altra un poc més endins, al costat de ca l'Estevet.

«alcantarilla»

V. *Alta, Bargalló, Casat, Gran, Grossa, Petita, Torn.*

Alcarràs (H) [əʎkə'ras]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat a Gavadà i a l'Hospitalet, amb *Redín* per nom de casa.

Alcarràs, allò de l' (H) [ə'ʎə ðə ʎəʎkə'ras]

Un tros de terra al Mallol, a migdia de l'esplanació per on passarà la que ja anomenen *la Via Nova*, a la partió amb això del Víctor.

«Alejandre», ca l' (V) ['ka ʎaʎe'χandre]

Amb *Josefina* per nom de fonts. Al carrer Nou, al costat de cal Castelló.

«Alejandro», ca l' (G)

[ˈka ɫaɫeˈkandro] / [ˈka ɫaɫiˈkandro]

Al carrer d'Aquí, al costat d'una casa de cal Barceló. S'hi allotjaven els pastors. Era prenom, de cognom *Pinyol*.

Alemaný (H)

«donamus et concedimus [a beren]gario alamagno [...], michaeli Alamagno, Joanni Alamagno, petri alamagno [...] et vestris [...] Signum berengarij Alamaný [...], Signum michaelij Alemanij, Signum Joanni Alamanij, Signum petri Alamanij» (Trasllat 1275, R:70/440-1 i R:70/440-3, idus feb^o 1275); «berengaris alamaný dicti loci [Coll de Balaguer]» i «Berengarius alamaný juratum Collis balagerij termini de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/293-1 i R:68/297-1).

Van ser alguns dels deu primers pobladors del Coll de Balaguer.

Alerany (H)

«Guillermo Alerany fuster que adoba la carreta que està trencada» i «Item doni de loger e missio an Pere Allerany ab lo seu mul» (*Documents*, p. 33 i 49, 1369); «afronta ab [...] ab esteve y fran^{co} Alerany y Domenech, ab Pere Margalef de faches» i «Item altra pesa de terra [...] afronta ab Juan Alerany de tartacó, y amb mi» (*Capb.* 1756, f. 119r i 121r).

Al s. xiv, *Documents* el localitza a l'Hospitalet i possiblement la família d'aquest cognom es va anar dispersant pel territori de Vandellòs i de Tivissa.

Alfama, el desert d' (ft)

[ɫo ðeˈzeɾ ðaɫfame]

Al terme de l'Ametlla de Mar, però conegut pels habitants de Vandellòs, especialment pels de l'Hospitalet que hi són més a prop.

«dono et concedo in perpetuum tibi Iohanni de Almenara et socio tuo Martino Vitalis [...] locum illum desertum in terra nostra qui vocatur Alfama cum terminis suis inferius assignatis quatinus ibi hospitale [...] in honorem Dei et sancti Georgii» (Donació del rei Pere I per a poblar el lloc d'Alfama, 24 setembre 1201, *Cartas*, vol. I, p. 293, núm 214).

«Alfonsita», ca l' (V)

[ˈka ɫaɫfonˈsite]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de cal Rafela.

«Alfonso», ca l¹ (V)

[ˈka ɫaɫfɔnso]

Al carrer de Sant Josep, al ramal de ponent, al costat de ca la Teresa del Xato.

«Alfonso», ca l² (H)

[ˈka ɫaɫfɔnsu]

A la plaça del Pou, al costat de cal Pere de l'Enric, a la muralla de l'Hospital. D'aquí va passar a sol ixent de la població que correspon al terme de Mont-roig.

«Ca l'Alfonso de la Piedad. [...] l'Alfonso Castellví Castellví, que va donar nom a la casa. [...] es coneixia com ca l'Alfonso, on van instal·lar un forn de vidre [...]. La casa també es va conèixer com ca l'Alfonsa» (*Recull*, p. 100-101).

«Alfonso», l'hort de l' (F) [tɔr ðe tɐl'fɔnsɔ]
Als horts de Fatxes.

Algars, els, o el racó dels Algars (H-G) [tuz ət'ɣas] o [tu rə'ko ðətɪz ət'ɣas] /
[toz a't'ɣas] o [to ra'ko ðetɪz a't'ɣas]

Una clotada que han deixat oberta les aigües que s'hi escolen entre roquerars, a la riba oriental del barranc de Llèria. És per on es deixa l'estret de Llèria, enfront del conjunt antigament habitable que formen el mas, el corral, l'era i la pallissa de Llèria. El conjunt dels Algars forma una gran rasa d'unes característiques geomorfològiques definides. La part més pròxima al referit barranc forma un portal, angost, entre roquerars i, més endins, es va eixamplant mentre s'enlaira per assolir el cim, no gaire lluny, a l'oest de la mola del Pi.

«Als deu minuts del Portal [de Llèria] [...]. La vall s'eixampla amb la confluència de les barrancades dels Algars i del Recó de la Bernarda» i «Collet entre els aiguavessos de Navaies i els Algars» (*Guia*, p. 266 i 289); «Los Algars» (*Atles*, 4540 – 318 i 319).

Algars, els cingles dels (H-G) [tus 'sɪŋɡtɪz ðətɪz ət'ɣas] /
[tos 'sɪŋɡtɪz ðetɪz a't'ɣas]

Formidables cinturons de roca viva que voregen la gran raconada, amb un aire feréstec i solitari.

«Davant es té el recó del Bassot i, per alt, els cingles dels Algars» (*Guia*, p. 288).

Algars, la font dels (H-G) [tə 'fɔn dətɪz ət'ɣas] / [tə 'fɔn dɪtɪz a't'ɣas]
Neix al racó del mateix nom. És d'aigua ferruginosa.

Alguer, la caleta de l' (H) [tə kə'tetə ðə tət'ɣe]

L'hem sentit de persones grans. És un nom que acabarà desapareixent per les extravagàncies dels reclams turístics que tendeixen a emprar noms desconeguts de les persones de la terra. És per la zona del Cap de l'Home. Hi sol haver claps d'algues. Modernament, la designen *la platja de la Barceloneta*, però de «Barceloneta», no n'hem trobat cap notícia en tot el terme.

Aliomes, les roques de les (H)

«collum de balaguer uidelicet a torrente de Caladoques vsque ad torrente de la batayla et a rupis de les aliomes usque in mare in qua [popula]tione damus et

concedimus vobis deuesam bestiarij minuti et grossi usque a torrente de Justell usque ad Caladoques et a rupis de les aliomes usque in mare» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb^o 1275).

Es podrien identificar amb el conjunt rocós del serret dels Avencs, el Puntaire i Navalles.

Aliu

«Castellnou, aliu, Jaime» (Cad. 1862, núm. 69).

Aliu, el mas de l' (F) [tə 'maz ðe tət'iw]

A la serra i al racó d'en Coscoll. També alguna vegada dit «caseta», perquè l'edifici no és gaire gran.

«Jaime Castellnou, aliu [...]. Posición a la Serra den Coscoll» (Cad. 1862, núm. 69).

Aliu, la punta de l' (F) [tə 'punte ðe tət'iw]

Indica un lloc més enlairat, a l'extrem de ponent del mas de l'Aliu. Hi ha *la pedra del Terme*, un torm que separa Tivissa i Vandellòs.

Aliu, el racó de l' (F) [tə ra'ko ðe tət'iw]

Diuen *racó* a un fondal encarat a sol ixent, per on parteix amb el mas del Samuel. Per l'altre costat és veí del Tabanc. Al sud-est de la carretera del Prat i al nord-oest de la mola de Fatxes.

Allà, el carrer d' (G) [tə ka're ða'la]

A occident de la carretera de Gavada, a la part oposada al *carrer d'Aquí*, que és a orient. Les cases que queden d'aquest rodal estan ben conservades i endreçades com a segones residències.

«Es el carrer d'Allà que voreja les terres del Cerverí» (*Les ciutats*, p. 90).

allò

V. Alcarràs, Amo, Balfegó, Batistet, Boter, Bou, «Conrado», Estanquer, Falcó, Gendre, Gravat, Guerxo, Jaume de l'Arremangat, Jaume Xato, Julià, Juliana, Lluís de la Miquela, Mercè de la Tenda, «Miano», Moran, Mosso, Pena, Pere el «Rullo», Raconer, Ramon Vives, «Rullo», Salamanquí, Salvador de la Xata, Salvadoret, Serafina, Sirici, Tovallòles, «Vaquero», Vidal, Viola, Xenca.

Almadrava, l'¹ (H) [tətməðraβə]

Com a nucli habitat, començà tardanament: el 1930. Com a equipament de pesca, d'on s'originà el nom, ja és documentat al final del s. xvi. V. la introducció.

«Ponit que esent senyors y poseors los dits [...] duchs y duquesa de Cardona de tot genero de pesca [...] en dit mar dalt confrontat ho son tambe de la pesca de madraves» (Almadraves 1594, R:72/108-2); «utilium inuentoribus (qualia sunt huius modi petra et piscationes thuñyna vulgo dicte Almadraues in hoc Chat-halonia principatu» i «in dicta facultate et iure piscandi cum dictis tuñinarijs vulgo dictis almadraues» (Almadraves 1594, R:72/109-1 i 109-3); «Compra de sal y Botes de la Almadraua del espitalet en lo present any de 1595» (Baluard 1594, R:72/21-1); «Quedan de lo que se gastó en el baluarte del Hospital del Infante y en las almadrauas del Coll de balaguer» (Baluard 1594, R:72/23-2); «L'Hospital també cobrava el delme de les tonyines que es pescaven a l'Almadrava» i «Enric Folch de Cardona, duc de Cardona i de Segorb [...] firmà juntament amb altres individus de Reus un contracte autoritzant-los per a muntar i explotar una almadrava a l'Hospitalet de l'Infant» (Bru, p. 168 i 219, 1527 i 1614).

Almadrava, l² (H)

[tətməðraβə]

Les terres de l'entorn de l'actual urbanització són considerades partida de terra, però Cad. 1862 no l'esmenta cap vegada, la qual cosa fa pensar que aleshores devien ser incloses en alguna de les partides veïnes. *Amill.* 1945 hi relaciona conreus d'ametllers, olivers, garrofers, avellaners, pinars, etc.

«Almadrava [...] Este. Playa. Oeste. Ferrocarril» (*Amill.* 1945, I, f. 52 i pàssim).

Almadrava, el barranc de l' (H)

[tu βə'raŋ ðə tətməðraβə]

És la continuació del de les Forques en passar per la partida de l'Almadrava. També se'l designa *del Cap de Terme*. Parlen poc del camí perquè hi anaven per la carretera Vella.

«Bº de la Almadraba o del Cap del Terme» (*Topog.* 1918).

Almadrava, el codolar de l' (H)

[tu kuðu'ta ðə tətməðraβə]

Per allí, hi ha la partida del Codolar, a la partió amb el terme de l'Ametlla de Mar, per on corre el barranc del Codolar, d'on ha derivat aquest altre nom.

«lo Codolar de l'Almadrava» (*Atles*, 4534 – 319 i 320).

Almadrava, el pas a nivell de l' (H)

[tu 'paz ə niβeɫ də tətməðraβə]

Va desaparèixer substituït per un pont. Hi va morir un home, el «Paco» Gras, atropellat per un tren, malgrat que tota la vida hi havia actuat de guardabarreres.

«un guardabarreres per al pas a nivell de l'Almadrava» (*Recull*, p. 126).

Almadrava, la plana de l' (H) [tə 'ptanə ðə tətmaðraβə]

Una altra manera de designar el *pla de la Batalla*. Modernament s'ha imposat, per estrany que sembli, el nom de *la plana del Vent*, que no havien sentit a dir abans.

«Planes.- Les més importants són: [...] i la de l'Almadrava, al SE.» (Bru, p. 14).

Almadrava, la platja de l' (H) [tə 'ptadʒə ðə tətmaðraβə]

És anomenada, sobretot d'ençà que el turisme hi fa estada. És la més meridional de la costa marítima de l'Hospitalet. També parlen de la *punta de l'Almadrava*, que és una altra manera de designar la *del Cap de Terme*.

«Playa de la Almadrava» (*Topog.* 1918).

Almadrava, les roques de l' (H)

«a la zona coneguda pels pescadors com les roques de l'Almadrava, entre la Punta del Riu i el port esportiu de l'Hospitalet de l'Infant» (*Inventari*, p. 32).

Almafla

V. *Mafla*.

Almarics

V. **Comellar dels A*.

Almet

V. *Aumet*.

Almud, la moleta de l' (H) [tə mu'ʔetə (ðə) tə'mut]

Un morro de roca calcària, envoltat de cingles, i pla a la part superior, en forma de cilindre, que s'eleva com una berruga. Suggerim que el nom pot tenir relació, per similitud, amb l'antiga mesura de grans i de líquids. Hi ha qui l'anomena *la roca del Pa*, per la seva forma aplanada, i també *la roca de Migdia*.

«Els avencs dignes d'ésser visitats son: [...] el de Vandellòs, a la Moleta l'Almut» (Bru, p. 14); «Moleta de l'Amut» (*Atles*, 4538 – 316).

Alta, l'«alcantarilla» (H) [tə kəntə'riʎə 'aʎtə]

L'hem sentit anomenar poques vegades. Una altra manera de designar l'«*alcantarilla*» *del Casat*.

Alta, la roca¹ (C) [tə 'rək 'aʎtə]

Un penyal de calcària arran del camí de la Costa, al costat sud, que es decanta lleugerament per sobre el senderó com si es volgués abalançar i caure. Alguns

fragments s'han anat desprenent d'aquesta cinglera i resten esmicolats pel seu entorn, i destorben el camí.

«Es passa per sota un cingleró conegut per la Roca Alta» (*Guia*, p. 257).

Alta, la roca² (Mb) [ʔa 'rɔk 'aʔtɛ]

Una altra massa rocosa, aquesta de molta altura i paret vertical, cap al sector oriental de Masboquera, pròxima al barranc del Riu de Llastres, pel sector de la Tormina. Ha donat nom a les terres del seu entorn.

«Otra á la Roca Alta» (Cad. 1862, núm. 30).

Altès (F) [aʔtɛs]

L'anomenen els censos de la primera meitat del segle xx, a Fatxes, i després passà a Vandellòs, on s'anomena.

Altès, el mas de l' (F) [ʔo 'maz ðe ʔaʔtɛs]

Parlen de *mas*, i és una caseta a sol ixent de Fatxes.

«Altés, José» (Cad. 1862, núm. 11); «Mas de l'Altès» (Amigó, p. 24).

altre

V. *Carrer*.

alzina

V. *Grossa, Viuda*.

Alzina

V. *Cova de l'A*.

Alzina (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Joan Alçina per quatre jornals [...]. Joan Alsina per sis jornals [...]. Guillem Alsina per quatre jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i 72/16-2).

Alzina, la cova de l' (G) [ʔa 'kɔβɛ (ðe) ʔaʔzine]

A ponent de la serra d'en Pentinat, a la part meridional, a uns 200 m del coll d'en Fraga. És en terres del nostre informador Pere Domènech de ca l'Anna, que recorda que hi tancaven bestiar. Ha donat nom a les terres del seu entorn com a partida.

Alzina, el mas de l' (R)

[tə 'maz ðe tətʒinə]

A orient de la Tossa. Aquest nom li és donat per un magnífic exemplar d'aquest arbre, de considerable grandària, de davant del mas. És a poca distància, a ponent de Remullà. Les persones de Remullà en diuen *el mas del Josep de la Viuda*.

«Hem de girar a la dreta per anar al mas de l'Alzina» i «A 7 minuts del barranc de Remullar pel camí dels Masets, s'enllaça amb el caminet del mas de l'Alzina» (*Les fonts*, p. 16 i 66).

Alzina, la tossa de l' (H)

[tə 'tɔsə ðə tətʒinə]

Forma part de la serralada del Coll de Balaguer, al sud-oest del terme, al límit amb el de Tivissa. És un tossal que assoleix els 697 m, al sud-sud-oest de la moleta de l'Almud. Terreny erm i pelat d'arbres. No hi ha record que el vessant oriental s'hagi vist mai poblat d'alzines; però per la part obaga, on hi ha el bosc de Cabrons, sí que hi ha alzinars. Això no obstant, no es pot descartar que aquest nom procedeixi d'un antropònim. Al segle XVI apareix a l'Hospitalet el cognom *Alcina*.

«Serralades del Coll de Balaguer. De l'Est es dirigeix al S., és paral·lela al mar i la componen les muntanyes [...] i Tossa l'Alzina (690 m.)» (Bru, p. 14); «treuen llur caparràs muscat els sobtats redreçaments de la tossa de l'Alzina» (*Les ciutats*, p. 91).

Alzinar, l' (R)

«Joan Boquera pages de les masades de remullà [...] vna heretat dita y anomenada lo Alsiná [...] Afronta a sol exent en lo barranch dit de Remullà» (MN 1730, 1 agost 1734).

Alzinar, el clot de l' (C)

[tə 'klɔd de tətʒinə]

Un fondalet a l'altiplà dels Dedalts, a no gaire distància de la Creu. Abans hi havia una flota d'alzines, però anys enrere en van talar una part per fer carbó. Ara se n'hi tornen a veure.

«Als sis minuts de la Creu, s'és al clot de l'Alzinar i enfront, immediata, hi ha la punta de Castelló. [...]. Passat el clot de l'Alzinar es deixa [...] el caminet que puja [...] a la punta de Castelló» (*Guia*, p. 260-261).

Alzines, les (F)

[təz atʒines]

Una floteta d'alzines en un i l'altre costat del camí de Fatxes que hi arriba des de la carretera de Móra. És un indret de molta anomenada per la gent del llogarret perquè hi havia alguns exemplars de considerable grandària, que podien tenir alguns centenars d'anys, però els van talar.

Amador, l'hort de l' (F) [tɔr ðe ʎama'ðo]

Al vessant oriental de la punta del Corb, a la partida de Fatxes, a l'antic territori d'aquest llogarret, prop de la carretera de Tivissa. És abandonat.

Amador, les pedrisses de l' (R) [ʎes pe'ðrisez ðe ʎama'ðo]

Una part de la pedrissa del Motarro, ja prop de la partió amb Tivissa.

Amàlia «Vaquero», ca l' (H) [ka ʎə'maliə βəkeru]

A la banda de mar de la carretera de València, al costat de cal Pacara.

Amarga

V. *Cara A.*

Ametlla de Mar, l' [ʎə'mɛʎʎə (ðə 'mar)]

Municipi veí, amb el qual parteix pel Cap de Terme. També n'acostumen a dir *la Cala*.

«El Petroli venia a peu [...] i descalç, des de l'Ametlla» (Conejo, p. 112).

Amo

V. *Lluís de l'A.*

Amo, de l' (H) [də ʎamu]

L'anoten els censos des del 1912 fins al 1946. Tant *José Maria com Cabo* (que potser era alguna mena de caporal), surten anotats moltes vegades a la documentació de ca la Torre.

«La primera notícia que tenim de la família del Amo [...] [és de] l'any 1830 el José Maria del Amo de Badajoz, marí» (*Recull*, p. 98); «Dia 10 Mayo... Jose Maria de Amo 1 [carga] [...] Dia 18 id [mayo] a Jose Maria de Amo 1 [carga]» i «Dia 20 junio al Cabo amo 1 [carga] [...] Dia 23 id [junio] al Cabo Amo 1 [carga]» (Documentació, 1844); «de la vendimia del hospitalet y Cadalojes [...] Al Enrique del Amo 11 dias» (Relacions, 1881).

Amo, allò del de l' (H) [ə'ʎo ðəʔ də ʎamu]

Un tros de terra a les Tàpies que parteix amb allò de Cal Gendre, a sol ixent de la carretera de Vandellòs. Forma part de la nova urbanització l'Infant.

«Amores», ca l' (V) [ka ʎa'mores]

Al carrer de la Font. També es recorda *el Joan de ca l'«Amores»*.

«an lo Jaume del Amores 6 duros que son un duro cada dia [...] al 19 de Gine del añ 79» (Carpeta 1882); «Juan Jardí Bargalló – Amores» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Ample, l'espenyador (C) [ʔaspana'ðo 'ampɫe]

Al Llor. Un dels nostres informadors hi va fer estimbar pins.

«es travessa l'Espanador Ample» (*Guia*, p. 259).

Amunt

V. *Carrer d'A.*, *Freu A.*, **Xanca A.*

Amunt, el carrer d' (V) [ʔo ka're ða'mun]

A la part alta del nucli urbà. Arrenca del carrer Major i pren una direcció nord-oest. Fa un llom pronunciat: primer puja, després planeja una mica i de seguida baixa en fort pendent fins a la capella del Guirro, on troba la carretera de Móra. És estret i una part de l'ala nord no és edificada perquè és limitada per la falda rocosa del turó conegut per *el Castell*. Diuen que va ser el primer carrer que es va formar a la vila, però segons *Llibreta*, s'hauria anat construint durant el segle XVIII. Cad. 1862 hi anota trenta-sis cases.

«El vecindario de este lugar en tiempo de cien años ha hecho un aumento extraordinario, pues los viejos de hoy han visto hacer muchas casas de la calle mayor; y levantar enteramente las de arriba, [...] en tiempo del Vicario Cascarosa [...] havia solamente 13 casas» (*Llibreta 1840*, p. 32-33, 1723-1745); «Sin dar la vuelta al pueblo, se va directamente [...], otro por la calle de arriba, hasta su extremo» (*Llibreta 1840*, p. 30); «Por una casa á la calle de Arriba» (Cad. 1862, núm. 13 i pàssim).

Ancait

V. *Alcaid*.

àncora

V. **Carrasclet*, **«Puntasco»*, **Santa Rita*.

Andalècia, ca l' (H) ['ka ʔandə'tesiə]

És variant dialectal del femení del nom d'home *Indaleci*. La casa és a la carretera de València, al costat de cal Josep Redín. Per la part posterior és veïna del corredor de les Basses del Redín.

Andreu

V. *Jaume de l'A.*, *Sant A.*

Andreu, la cova de l' (Mr) [ʔa 'kɔβe ðe ʔan'drew]

Una balma, no gaire gran; a l'espatat rocós d'un dels cingles de ponent de la mola de n'Adell, entre el canal de la Palmera i el coll de les Portes. Hi havia una paret que la convertia en corral on es tancava un ramat.

«Cova de l'Andreu. [...] Es tracta d'una balma preparada com a corral, oberta prop del Coll de les Portes, d'on surt un caminet que hi mena» (*Catàleg*, p. 118).

Andreu Fatxes (V)

«Andrés Escoda Bes - Andreu Faches» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Un renom del carrer de Baix, segons Vernet.

Àngel

V. «Patet».

Àngel, la cova de l', i el racó de l'Àngel (H)

[tə 'kɔβə 'ʎəndʒət] i [lu rə'ko 'ʎəndʒət]

A la Porrassa, cap a les parts més enlairades de la raconada. Hi tancaven un ramat i a la terra es collien garrofes i olives.

«Com a costum s'identificaven [els ramats] amb el nom del pastor, però generalment pel corral on tancaven el bestiar. Per exemple, [...], la cova de l'Àngel» (*Les fonts*, p. 198).

Àngel Abeller, ca l' (Mr)

[ˈka 'ʎəndʒet aβe'ʎe]

Són dues cases al carrer de Sant Josep, a la bifurcació del carrer que es desvia vers ponent i se'n va a l'era de Cal Sirici.

«Salvador Llorens Castellví – Àngel Abellé» i «Càndid Llorens Castellví – Àngel Abellé» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Àngel Abeller, el tros de l' (Mr)

[tə 'trɔz ðe 'ʎəndʒet aβe'ʎe]

Al Port de Carro, a la vora meridional de la carretera de Móra. Garrofers i olivers.

Àngel Masdengil, ca l' (R)

[ˈka 'ʎəndʒet 'mazðep'dʒit]

A migdia del camí de Remullà, a un centenar de metres abans d'arribar al llogarret, veïna, paret per paret, de cal Jaume Capdavall. És en estat ruïnós.

«ca l'Àngel Masdengil» (Bonfill, p. 22).

Àngela

V. «Cisco» de l'À., *Pepet de l'À., Pere de l'À.

Anguera (V)

«desposi [...] a fran^{co} Vernet fadri pages fill [...] de fran^{ch} Vernet, y de Chatarina Anguera, y vernet conguges [*sic*] de Vandellos» (*Matrim.* 1688, f. 202v, 13-10-1754).

Ànimes, el barranc de les (Mr) [tə βa'raŋ de tɛz 'animes]

Passa pels Cirers d'en Bru. Té el seu inici pel clot de Cal «Miano», a les Sorts, per la qual cosa també se l'anomena *el barrancó del «Miano»*, i desguassa al barranc del Riu de Llastres.

Anna

V. *Santa A.*

Anna, ca l¹ (V) ['ka 'ʎanɛ]

Al carrer de Baix, al costat de cal Cosmet, de la família de cal Barceló de Gavadà. L'anomenen igualment amb el prenom *Pere* o *Peret de l'Anna*. Hi ha record de quan només hi havia un pati.

Anna, ca l² (Mr) ['ka 'ʎanɛ]

A l'extrem occidental del carrer de Sant Josep, per on fa cantonada amb el de les Eres.

Anna, ca l³ (V) ['ka 'ʎanɛ]

Es refereixen a un tros de terra de ca l'Anna, a Ruït; ocupava tot el vessant dret del barranc de Ruït, fins en un turó que s'eleva a 370 m. Alguns mapes l'anoten, erròniament, *Calanes*.

Anna, el solà de l' (Mv) [tə so'ta 'ʎanɛ]

A la Burguera, al districte atribuïble a Masvalentí, una peça de terra que mira a migdia. Alguna vegada hi anteposen el grup *Peret de*.

Anoila, d' (C)

«Johan d'anoyla de casteylo del terme de vayl de lors e D^o pereylo del dit loch tenen I heretat a cap molto» (*Capb.* s. xiv, p. 52, 1273).

antina

V. «*Simeon*».

Antines, les (H) [təz ən'tinəs]

La informació de «Xacano» és coincident amb la de Muntanya i situa el nom entre la punta del Riu i l'actual port, al davant de la platja d'igual nom.

«Antines, les [...] També a l'Hospitalet, es dona aquest nom a un fons d'alguer que dista uns 50/60 metres de la platja. Situat respecte de terra, entre el lloc on es deixen les barques i la caserna de la Guàrdia Civil. Segons els rapitencs, és un roquer, la meitat sotaiguat i la meitat fora l'aigua, a uns 200 metres de la costa de l'Hospitalet» (Muntanya, p. 11).

Antines, la platja de les (H) [tə 'ptadʒə ðə təz ən'tinəs]

O de les Barques. Entre la punta del Riu i el port esportiu. El nom l'originaren uns morros de roca que, segons l'estat del mar, emergeixen prop de la platja, davant la Timba, a menys d'un centenar de metres.

V. *Timba*.

«Les sàrsies es quedaven a les coves que formava la timba de la platja de les Antines (també coneguda com la platja de les Barques)» (*Recull*, p. 65).

Anton, ca l'¹ (V) [ka tən'tɔn]

Al carrer de Baix, a la banda de ponent, al costat de cal «Camado».

«Federico Barceló Olivari – Anton» i «Josep Boquera Boquera – Anton» (*Curi- osidades*, p. 13 i 16, 1912 i 1936-1939).

Anton, ca l'² (Mb) [ka tən'tɔn]

A Masboquera hi ha dues cases del mateix nom, al carrer de Sant Agustí. Una, la de la part baixa, que era al costat de ca la Maria del «Venàncio», ja no existeix; en resta el solar. Encara està ben conservada la de la part alta, prop del Tossalet, al costat de cal Floro. Parlen del *Ramon de ca l'Anton*, un fill de la casa que, junt amb dos germans més grans, feia carbó a l'altre costat del Barranc Avall quan es presentà una tronada que va fer baixar el barranc, allò que ells en diuen «una sortida del barranc del Prat» i els deixà aïllats a l'altra riba. Els dos germans més grans van passar a gual el corrent, i en passar el Ramon, jovenet de tretze o catorze anys, la força de la barrancada se l'enduia. El van poder salvar llençant-li un cap de corda, però de l'esglai li van quedar seqüeles psíquiques que no l'abandonaren mai més.

Anton Pastisser, el tros de l' (H) [tu 'trɔz ðə tən'tɔm pəsti'se]

A la Sentiu, a sol ixent de la carretera Vella, partint amb el Pere Bou. Arribava al Jonquet. És urbanitzat, amb xalets.

Antònia

V. *«Cisco» l'A., **Maria A.*

Antònia, ca l' (G) [ˈka ʎanˈtoniɐ]

Al carrer d'Aquí, al costat de l'era. Ja no existeix. Ha deixat rastre en la toponímia.

Antònia, la caseta de l', i el corral de l'Antònia (G)

[ʎa kaˈzɛtɐ ðɐ ʎanˈtoniɐ] i [ʎo koˈraʎ ðɐ ʎanˈtoniɐ]

Alguna vegada parlen de *mas*, perquè, en determinades èpoques, s'hi quedaven. A la confluència del barranc del Taix amb el de Gavadà, veïna del mas del Fanala i del racó de l'Escaleró.

«Aiguabarreig del barranc de Gavadà amb el de l'Avellar. A la dreta, resta la caseta i el corral de l'Antònia» (*Guia*, p. 322).

Antònia, el cingle de l' (G) [ʎo ˈsiŋɡlɐ ðɐ ʎanˈtoniɐ]

Remarcable penyal que corona l'obaga del mateix nom.

«Per damunt del collet, que l'Obaga [...] treuen llur caparràs muscat els sobtats redreçaments de la tossa de l'Alzina [...], del cingle de l'Antònia» (*Les ciutats*, p. 91).

Antònia, l'obaga de l' (G) [ʎawβaɣɐ ðɐ ʎanˈtoniɐ]

A Maimó, per sobre del mas del Fanala.

Antònia del «Carlos», ca l' (V) [ˈka ʎanˈtoniɐʎ ˈkarʎos]

Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca la Ció Pinxo, fa cantonada per l'altra banda amb el carrer de Remullà. Hi ha preferència a anomenar-la *cal «Pepito» de la Carolina*.

«Antònio» Masdengil, la caseta de l' (F) [ʎa kaˈzɛtɐ ðɐ ʎanˈtonio ˈmazðɐŋˈdʒiʎ]

A ponent del camí de Gavadà, a poca distància d'on arrenca de la carretera de Móra. Ha estat reconstruïda i fa l'efecte de ser un xaletet, envoltat d'arbres.

«Antònio» Sabatera, això de l' (Mr) [aʎˈʃɔ ðɐ ʎanˈtonio saβaˈtɛrɐ]

Una terra, no gaire gran, a les Bassotes, fent partió amb la del Gregori.

«Antònio» Ventura, ca l' (V) [ˈka ʎanˈtonio βɛnˈtʉrɐ]

L'hem sentit anomenar *ca la Miquela*, al carrer d'Estanislau Figueres.

Anxera, el barranc de l' (ft) [ʎo βaˈraŋ ðɐ ʎaŋˈtʃɛrɐ]

Al terme de Pradip i conegut per les persones de Masriudoms i Masboquera. És afluent del del Riu de Llastres.

«Anxones»

V. *Esteve «A.».

«Anxones», ca l' (V) [ˈka ʎaɲˈtʃones]

S'indiquen dues cases d'aquest nom, una al carrer de Castelló i una altra al de Santa Marina. Eren originaris de Masvalentí.

«En efecte este [Jayme Castellnou] paga en 1838, dit Anxones, fill de Fran^{co} Castellnou i Teresa Gil» (*Fundacions*, núm. 97, 1840); «Castellnou, anchones, José» i «V^a de Pedro Castellnou, anchones» (Cad. 1862, núm. 72 i 294); «José Castellnou Llorens – Anchones» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

«Anxones», la caseta de l' (H) [tə kəˈzɛtə ðə ʎaɲˈtʃonəs]

O de l'«Arturo Anxones». A l'Acampador. Alguns han dit a la Portella Baixa, perquè és a migjorn d'aquesta depressió.

Anyeres, el barranc de les (ft) [tə ɓaˈraɲ de tɛz aˈɲeres]

És al terme de Tivissa, però alguna de les rases que hi tributen són pròximes a la partió amb el terme de Vandellòs, a ponent del coll de Fatxes. Les Anyeres és una partida del terme de Tivissa.

«Barranc de les Anyeres» (*Atles*, 4547 – 313 i 314).

«Apeadero», l' (H) [təpəjəðeru]

El lloc on hi havia el baixador. És prop del pont de la Batalla, de manera que quedava lluny de Vandellòs, tot i que en portava el nom.

«Ferrocarriils. El de València a Tarragona passa pel Territori i hi té dues estacions: Vandellòs (baixador) i l'Hospitalet de l'Infant» (Bru, p. 21); «hi ha un baixador denominat de Vandellòs, només construït per necessitats del servei» (*Guia*, p. 229).

Aquí, el carrer d' (G) [tə kaˈre ðaˈki]

Designa el grup de cases —el més nombrós i el més malmès— pròxim al barranc Fondo, al costat de ponent. Alguna vegada l'anomenen modificant el principal i diuen d'Ací.

«El glopet de cases més velles [...]. Es el carrer d'Ací» (*Les ciutats*, p. 90); «El renom Guerxo prové del carrer d'Aquí, de Gavada» (*Recull*, p. 154).

Aragonès (G)

«he desposat [...] A Pere Aragonès fadri pages» (*Matrim.* 1688, f. 182v, 7-10-1714); «Aragonès» (Daurar 1882).

Arboç (V) [ar'βos]

Llinatge que surt en els censos entre 1912 i 1946, sempre ortografiat *Arbós*. Hi és present. La documentació n'anota als llogarrets de Castelló i Masriudoms.

«desposi [...] a Juan Arbos fadri teixidor, fill [...] de Juan Arbos [...] del Prasdip [...] Ab la honesta Rosa Castellví doncella [...] del Mas den Riudoms» (*Matrim.* 1688, f. 189r, 5-8-1723); «Pau Arbos y de Rosa Arbos y Boquera Conjugues de la vila del Prasdip y Abitans en Castelló» (*Bapt.* 1667, f. 92v, 29-4-1734).

Arboç, la caseta de l' (G) [ʔa ka'zɛtɐ ðe ʔar'βos]

Ès coneguda. Abandonada, encara es conserva en un meandre que forma el barranc del Taix, poc abans d'arribar a l'estret del Taix. Plantada sobre un morro de roca, resta una mica enlairada, respecte del corrent, cosa que l'haurà salvat de desaparèixer en alguna barrancada.

«A l'esquerra, es troba la caseta de l'Arbós» i «S'ha eixit de l'estret del Taix. [...] es troba la caseta de l'Arbós» (*Guia*, p. 299 i 323).

Arboç, el fondo de l' (Mv) [ʔo 'fondo ʔar'βos]

Una clotada amb vessant vers el barranc de Cassear.

Arboç, mallola de l'

«Verema cullida a les nostres viñas en lo añ 1844 [...] id [mallola] del Arbos» (Documentació, 1844).

Arboçar

V. *Serra de l'A*.

Arbocet, ca l' (V) ['ka ʔarβo'sɛt]

Al carrer d'Amunt. De les dues cases que cita *Curiosidades*, una era en aquest carrer i l'altra, al de Sant Josep.

«José Vernet Escoda – Arbocet» i «José Escoda Arbós – Arbocet» (*Curiosidades*, p. 16 i 22, 1912).

Arbolí

V. *Ximo A*.

Arbolí (V)

«Gonçal erbolj ha I tros de terra el loch apelat casteylo» (*Capb.* s. xiv, p. 52); «Josefa Arbolí» (Daurar 1882).

El nom es documenta, antigament, a Castelló.

Arbolí, ca l' (Mb-Mr) [ˈka ʔarβoˈti]

Al carrer Nou, al costat de cal Salader, la de Masboquera; a Masriudoms hi ha dues cases d'aquest nom: una al carrer Nou, al costat de cal Julià, i l'altra al carrer de Sant Jaume, ben a la vora de la plaça de Sant Jaume.

«Josep Isern», «Jose Isern Arbolí» i «Jose Isern» (Sancho, p. 17, 19 i 22, 1815, 1820 i 1822); «Arbolí» (*Cens 1817*, p. 63); «Ysern, arbolí, Andrés» (Cad. 1862, núm. 183).

Arbolí, la caseta de l' (H) [ʔə kəˈzɛtə ðə ʔarβuˈti]

Caseta de tros, a la partida de Caladoques.

«Es deixa [...] la caseta de l'Arbolí i es troba [...] el camí [...] que va al recó de la Basseta» (*Guia*, p. 250).

Ardança (H)

«A 24 de abril [...] a gastat baltasar Ardança artiller en anar a Arbeca per a senallas y fer porta los dos migs sacres lo qual gasto an fet lo dit artiller y son peo y vna caualcadura» (Baluard 1594, R:72/17-1).

Arenal, l' (H) [ʔərəˈnaʔ]

Terres pròximes a la platja del mateix nom, a la vora de la Sentiu. Hem notat vacil·lació a l'hora de considerar-la partida de terra i fins hi ha qui creu que forma part de la Sentiu. No es pot descartar aquesta possibilitat, puix que aquesta és documentada al segle XIV i l'Arenal solament a *Amill.* 1945, que fa limitar amb la carretera de València, al nord, i la platja i el barranc de Caladoques, al sud, algunes de les propietats que hi anota.

«El Aranal» (*Amill.* 1945, I, f. 30 i 56); «Arenal [...] Sur. Barranco de Cadaloques» i «Arenal y Cadaloques» (*Amill.* 1945, II, f. 558 i 890).

Arenal, la platja de l' (H) [ʔə ˈpʎadʒə ðə ʔərəˈnaʔ]

Una franja marítima, llarga i sorrenca. Com a conseqüència del turisme, és la més anomenada d'aquesta zona, i en la seva llarga extensió n'inclou diverses que són popularment conegudes de sempre, com la de la Sentiu, la del Jonquet, de les Barques, etc.

Arengada, les mines de l' (ft) [ʔɛz ˈminez ðe ʔareŋˈgaðɛ]

Són conegudes perquè hi anà algú a treballar, però eren al terme de Tivissa. Se'n va treure ferro.

Aresta, la cova de l' (H)

«El cingle de la mola del Grèvol [...] Sota el cingle, s'albira la cova de l'aresta, que no és altra cosa que una balmeta» (*Guia*, p. 292-293); «Cova de l'aresta. [...] Es tracta d'una balma de grans dimensions, situada al cingle de la Mola del Grèvol, prop de la canal del Corb» (*Catàleg*, p. 123).

Hi ha contradicció entre les dues apreciacions: Iglésies, «una balmeta», mentre que *Catàleg*, «balma de grans dimensions».

Argelagar, l' (H)

«Collet del Piló [...] la sendera al recó de l'argelagar» i «Es té, a la dreta, el sot de l'argelagar i, a l'esquerra, el de l'Aigua-al-coll» (*Guia*, p. 290-291).

Argila, el collet de l' (C)

«Als deu minuts de la Barrancada s'és el collet de l'argila. [...] es veu de seguida el llogarret de Castelló» (*Guia*, p. 255-256).

Arínjol, la cova de l' (Mb) [ʔa 'kɔβɛ ʔa'ɾɪndʒoʔ]

Hem trobat vacil·lació a l'hora de situar-la. Ens inclinem pels que la situen a la partida del Llor, al vessant de ponent del barranc del Llor. També la hi situen *Guia* i *Catàleg*. És una balma poc fonda i oberta mirant a sol ixent.

«Enfront, a l'altra banda del barranc del Llord, [...] hi ha la cova de l'Arínjol» (*Guia*, p. 253); «Cova de l'arínjol. Cova de Cal Quirit. [...] Són dues balmes obertes als cingles del Barranc del Llord» (*Catàleg*, p. 118 i 119).

Ariola, l'

«Pere Reuuyyl ha I tros [...] e altre a la sentix [...] e altre eyl matex a l'Ariola» (*Capb.* s. XIV, p. 38).

Romero té dubtes sobre aquest mot. Anota «l'Ariola» i, a la p. 100, comenta: «Es difícil de llegir aquesta paraula i dubto de si es tracta d'*Ariola* o d'*Eriola*». Pel lloc on situa el nom, prop de Navalles, fa pensar que pot ser la forma primitiva de *Lleriola*.

Ariola, el portell de l'

«Pere forner de Nauatlle té I^a heretat a tascha el loch apellat Porteyl de Ariola, que fo establida per en Bernat Çabater batle en vayl de lors» (*Capb.* s. XIV, p. 54, 1278).

Arquer¹ (H)

«Digous a VI dies de juyoll [...] Doni de loguer e missio an Pere Arquer amb un parell de muls» i «Item a na Ramona Arquera per collir nous» (*Documents*, p. 49 i 52, 1364); «un noguer que avia fet tallar en Joan Arquer» (*Documents*, p. 33, 1369).

Arquer² (Mr)

«Raymundus arquerij mansi de Riu dolms parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/283-1).

Podria ser de la mateixa nissaga que el de l'Hospitalet.

Arrabassada, l' (H)

«doni de loger e missio a G^o Miranet per eyxobrir en la arrabacada» i «Dimarts a X dies d'uytubre doni de loger i missio an G^o Miranet que scampa arabaçada i sembraren faves» (*Documents*, p. 52 i 56, 1364).

Arremangat

V. *Jaume de l'A*.

Arturet, la portella de l' (Mr) [ʔa portelɛ ʔartu'ret]

Una altra manera de designar *la portella de n'Adell*.

«Arturo» del Gervasi, l' (Mb) [ʔarturo dzerβazi]

Té un tros de terra a Masboquera. També li diuen *l'Esteve de l'«Arturo»*. És de cal Gervasi de Vandellòs.

«Arturo» del Gervasi, el tros de l' (Mb) [ʔo 'troz ðe ʔarturo dzerβazi]

A la Barrancada, hi passa el camí del Besaculs. El propietari és de Vandellòs.

Asalep

V. **Salep*.

Ase

V. *Povet de l'A*.

«Assensio», ca l' (Mr) [ʔka ʔa'sensio]

A la banda oriental de cases del carrer Major, veïna de ca l'Agustí.

«Dia 6 de abril de 76 lo asencio a pres 2 [roves] 13 [lliures] garofes á 6 r[al]s la roba» (Relacions, 1876).

«Assensio», la caseta de l' (H) [tə kə'zɛtə ðə tə'sensiu]

Al Llapassar, no gaire lluny del mas del «Santo», a la vora meridional del barranc del Riu de Llastres.

Assistent, ca l' (V) [ˈka t̪asis'ten]

Ara hi ha preferència a designar-la *cal Cassola* o *cal «Sáez»*.

Assistent, el corral de l' (G) [t̪o koraɫ de t̪asis'ten]

A la vora del mas d'aquest nom.

«lo Catalino també havia tancat al corral de l'Assistent» (*Les fonts*, p. 152).

Assistent, el mas de l' (G) [t̪o 'maz ðe t̪asis'ten]

Vora de la llera del barranc del Taix, just havent passat l'estret del Taix. També en diuen *el mas del «Sáez»*.

Assistent, l'obaga de l' (H-G) [t̪əw'βaɣə ðə t̪asis'ten] /

[t̪əw'βaɣɛ ðe t̪asis'ten]

Una àmplia zona d'espadats i penyals, a l'aiguavessant nord-oest de les moles del Taix. Hem sentit poques vegades *barranc* per a designar un fondal que desguassa al nord de l'obaga d'aquest nom i afluïx al del Taix.

«Obaga de l'Assistent» (*Atles*, 4540 – 316 i 317); «i es voreja la capçalera del barranc de l'Obaga de l'Assistent» (*Senders*, p. 32).

Assistent, la pallissa de l' (H-G) [t̪ə pə'xisə ðə t̪asis'ten] /

[t̪ə pa'xisɛ ðe t̪asis'ten]

O *la caseta de l'Era*. És una caseta, però prefereixen dir-ne *pallissa* perquè servia per a guardar-hi palla. Al seu costat hi havia una era. Al vessant sud-est del barranc del Taix, gairebé equidistants entre el salt del «Carlos» i la caseta de l'Arboç.

Assistent, la punta de l' (H-G) [t̪ə 'puntə ðə t̪asis'ten] /

[t̪ə 'punte ðe t̪asis'ten]

Un dels cimadals, coronat per un penyal, que emergeix per sobre de l'obaga de l'Assistent. *Guia* l'anota amb el mot *roca*.

«enfront, a la dreta, la roca de l'Assistent. [...] S'entra de seguida a l'Estret del Taix i es té una magnífica vista damunt les Roques de l'Assistent i del Jaume de la Maria Antònia» (*Guia*, p. 299).

Assistent, l'ullal de l' (G) [tu'lat de ʔasis'ten]

A la riba meridional del barranc del Taix, a l'estret del Taix, uns 3 o 4 metres per sobre el nivell del barranc del Taix, a l'esquerra. És un trau d'uns 20 centímetres, per on brolla, després de pluges torrencials, un sortidor impetuós. Abans de sortir l'aigua se sent una remor a l'interior de l'ullal. És un fenomen que provoca l'aigua que, en pujar de nivell i córrer per les galeries subterrànies, expulsa l'aire, que surt a pressió per l'obertura, uns moments abans que hi brolli l'aigua. Segons en quines èpoques, abans d'escopir l'aigua, expulsa un núvol de vapor «una fumejada que fa esverar», explica Josep Domènech («Pepito» de Genessies). Quan feia de pastor, va tenir ocasió de veure-ho i sentir-ho.

Asturs, mola d'

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per la Bassa d'en Terçà, Coll d'en Pau, Mola d'Asturs» (Bru, p. 284).

Era una de les fites que s'esmenten en la senyalització del terme de Vandellòs, l'any 1818, quan es va segregar de Tivissa.

Atzaet¹ (Mv)

«Juan Adsayet» (Daurar 1882).

L'anota com un dels col·laboradors de Masvalentí, però interpretem que ha de ser com a renom.

Atzaet² (F) [adʒi'et]

Partida extensa, presidida pel mas d'Atzaet, a migdia de l'antic camí que baixava de Tivissa, per tant, de la carretera de Tivissa. Parteix amb les terres del mas de Genessies pel sud i sud-oest i amb Masvalentí per migjorn. Terrenys irregulars, amb elevacions i fondals; se'n conserven de cultivats en algunes parts, però hi ha molta terra abandonada, amb boscos i erms. Al segle XVIII, en una sola propietat, s'hi declaraven cinquanta jornals de terra. La mateixa família de 1756, Josep Margalef, és una de les dues que declaraven terres en aquesta partida el 1862, perquè conservava el nom, Josep Margalef, *Adgaet*, la propietat de la qual se n'anava entre setanta i vuitanta jornals d'extensió i ja hi declarava el mas. *Amill.* 1945 també l'anota com a partida de terra, amb vinya, avellaners i ametllers. També pinars i matolls.

«Joseph Margalef pages de Atzayet terme de la vila de tivisa [...] a saber vna pesa de terra situada, en lo dit terme de dita vila de tivisa y partida de Atzayet» (*Caph.* 1756, f. 67r); «Posesion á Adgaet», «Otra á Adsæt» i «una casa á Adsæt» (Cad. 1862, núm. 215 i 320); «Mas Escalt» (afegit amb llapis, al costat: «*Adxayet*») (*Amill.* 1945, II, f. 521).

Atzaet, d' (F)

«Al juriol a la dona del Josep de Adsaiet faches [...] Dia 2 sbre. de 77 a la dona del Josep de Adsaiet li ay deixat [...] Lo Josep de Adsaiet de faches resta de les 50 p[esetas]» (Relacions, 1877).

Atzaet, el barranc d' (F) [tə βa'raŋ ðadza'jet] / [tə βa'raŋ ðadzi'et]

És de petit recorregut: es forma a la partida d'Atzaet, al racó de les Figueres, prop del corral del mas. És subsidiari del de Fatxes.

«Barranco de Axaet» (*Topog.* 1918).

Atzaet, ca l' (V) ['ka tədza'jet] / ['ka tədzi'et]

Al carrer d'Estanislau Figueres. Són dues cases en una de sola, entre ca la Marina i ca la Mariana.

«Margalef, adgaét, Jose» (Cad. 1862, núm. 215).

Atzaet, el camí d' (F) [tə ka'mi ðadza'jet] / [tə ka'mi ðadzi'et]

Arrenca de la carretera de Tivissa, pren la direcció de migjorn, s'endinsa a la partida, passa pel mas i continua fins a Lleixares i a trobar el camí de Genessies.

«Camino de Axaet» (*Topog.* 1918).

Atzaet, la guixera d' (F) [tə vi'fere ðadza'jet] / [tə vi'fere ðadzi'et]

En terres del mas d'Atzaet. Se'n va extreure la pedra amb la qual feien guix.

Atzaet, el mas d' (F) [tə 'maz ðadza'jet] / [tə 'maz ðadzi'et]

Domina la partida d'Atzaet, deshabitat, amb corral de bestiar al costat.

«Joseph Margalef y de Candia Gardi y Margalef de la Masia de Atzaet» (*Bapt.* 1667, f. 79r, 31-5-1725); «in partita vulgo dicta de Faches [...] qua terminatur seu confrontatur ab oriente cum terris Josephi Margalef mansi de adsayet» (MN 1722, 30 maig 1726); «abitants en la Masia de Atzaet» (*Bapt.* 1667, f. 84r, 7-6-1729); «vna masia situada en lo terme de la present vila de tivisa dita lo mas de faches [...] afronta [...] y ab Joseph margalef datzaiet» (*Capb.* 1756, f. 51r); «à Joseph Margalef fadri pages [...] del mas de Adsaiet Parroquia de tivissa» (*Matrim.* 1688, f. 203v, 1756); «pagan los frutos de cada 12 partes una y del ganado de 16 una excepto la Masia de Atsaet que paga de cada 18 una» (Sancho, p. 1830); «en 17 de Junio de 1786 fué erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria Perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de [...] Atsaet» (*Llibreta* 1840, p. 34-35).

Atzaetà

V. «Cisco» de Ca l'A.

Atzaetà, l' (V) [ʔadzaje'ta] / [adzie'ta]

No tenia casa pròpia. Un membre d'aquesta família es va fer aviador durant la guerra espanyola.

«Lluís Margalef Vernet – Atzaetà» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Atzaetà, ca l' (F) ['ka ʔadzaje'ta] / ['ka ʔadzie'ta]

Al costat de cal Sanxo. Hi havia un corral i una era.

«José Margalef Pelejà – Atsayetana» i «José Margalef Bargalló – Adsietà» (*Curiosidades*, p. 18 i 26, 1912).

Atzaetà, el corral de l' (H) [ʔu ku'raʔ də ʔadzəjə'ta] /
[ʔu ku'raʔ də ʔadzie'ta]

A prop de la bassa d'en Terçà, entre la caseta dels Civils i la carretera Vella.

«la bassa d'en Terçà [...], i a la mateixa banda, es trobarà el corral de l'Atzetà» i «més enllà, arran de la carretera [Vella] hi ha els corrals també mig caiguts de l'Atzetà» (*Guia*, p. 282 i 305).

Atzaetà, l'hort de l' (F) [ʔɔr ðe ʔadzaje'ta] / [ʔɔr ðe ʔadzie'ta]

Un fragment dels horts de Fatxes, que pertanyia a aquesta família.

Atzavara, el camí d' (F-G) [ʔo ka'mi ðadza'βare] /
[ʔo ka'mi ðe dze'βare]

S'inicia al camí de Gavada, puja al portell de Jovara, entra al terme de Tivissa i baixa en aquesta població. A Tivissa en diuen *el camí de Jovara*.

«A uns 10 minuts de la font de Solcides s'arriba caminant a la bifurcació del camí de Jovara o d'Atzavara a l'esquerra» (*Les fonts*, p. 172).

Atzavara, el portell d' (F) [ʔo po'ɾeʎ dadza'βare] /
[ʔo po'ɾeʎ ðe dze'βare]

Una lleugera depressió de la carena entre la punta de l'Oró (a orient) i la punta d'Atzavara (a ponent). És una altra manera de designar *la Portella*, també dit *el portell de Jovara*.

Atzavara, la punta d' (F-ft) [ʔa 'punte ðadza'βare] /
[ʔa 'punte ðe dze'βare]

És una de les maneres d'anomenar-la els nostres consultats de Vandellòs i de Fatxes, però hi ha més costum d'anomenar-la *del Corb*.

AugustaV. *Via A.***«Augusto», ca l' (V)** [ˈka ɫawˈɣusto]

A la cantonada entre el carrer Nou i la plaça dels Doctors.

«Augusto» de Ca l'Agustinet, ca l' (V) [ˈka ɫawˈɣusto ðe ˈka ɫaɣustiˈnet]

Al capdavall del carrer de les Eres, a la cantonada amb el de Fatxes, guaitant a la carretera.

AumetV. *Mas de l'A.***Aumet, ca l' (V)** [ˈka ɫawˈmet]Sovint precedit del prenom *Miquel*. Al carrer de Sant Josep, al costat de cal Bòria. Va baixar del mas de l'Aumet.**Aumet, el coll de l' (G)** [ɫo ˈkɔɫ de ɫawˈmet]

El nom l'origina la masia, coneguda, del terme de Tivissa. El coll és una lleugera depressió, cap a migdia del Catanell, a l'extrem sud-oest del territori de Gavà. En aquest coll és per on el camí del Mas de l'Aumet, actualment carretera, salta al vesant meridional i entra al terme de Tivissa per les terres d'aquest mas.

Aumet, el mas de l' (ft) [ɫo ˈmaz ðe ɫawˈmet]

És al terme de Tivissa, però conegut per gent de Vandellòs, i sobretot de Gavà, que el tenen més a la vora.

«Bernat scoda d'Omet ha I tros de terra al bosch den Barra» (*Capb.* s. xiv, p. 47); «Gabriel margaleff, mansi de Almet» (*Capb.* 1542, f. 7r); «en Johan margalef menor de almet» (Masos 1565, R:68/185-1); «foren padrins Jaume lluch del Brell y Maria verneta sa muller habitant en Aumet terme de tivissa» (*Bapt.* 1667, f. 6r i 6v, 5-8-1675).

Aumet, la serra d' (G) [ɫa ˈsɛɾe ðawˈmet]

És la carena que parteix els termes de Tivissa i Vandellòs. Hi ha el coll de l'Aumet.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...] Serra d'Aumet» (Bru, p. 284, 1818); «Sierra de Aumet» (*Topog.* 1918); «Un cercle de penyals abruptes [...], la serra de l'Aumet, les Tossetes» (*Les ciutats*, p. 90 i 91).

Àurea de Cal Pubill, l' (H) [ˈɹawreə ðə ˈkaɫ puˈβiɫ]
 Més coneguda per l'*Àurea Mosqueta*.

Àurea Mosqueta, l' (V) [ˈɹawree mosˈkete]
 Una altra manera d'anomenar l'*Àurea de Cal Pubill*, perquè era casada a cal Mosqueta.

Àurea Mosqueta, això de l' (F) [ajˈʃə ðe ˈɹawree mosˈkete]
 Una terra, a Fatxes, a l'esquerra de la carretera de Gavadà.

Aurita, l'

«Bernat monet de castello parroquia de uandellos fa de pensio [...] per la heretat de la aurita» (Censals 1604, R:77/94-2).

La notícia correspon a un document de Pradip, però el propietari era de Castelló. No podem descartar que sigui terreny d'aquella vila, però Coll-Amigó no en parlen.

«Ausència»

V. «Assència».

Ausini, ca l' (V) [ˈka ɹawˈzini]
 Segurament fonètica relaxada del prenom *Orsini*.
 V. t. *Pacara, cal^l*.

Autre (V)

«filla llegendada y natural de Jaume Autre» (*Bapt.* 1667, f. 2r, 24-10-1668); «Jaume Autre pastor» (*Bapt.* 1667, f. 3v, 14-2-1672); «Bernat Autre frances habitant en Vandellós [...]. Fills. Jaume Autre (hereu)» (*Fundacions*, núm. 26, 20-8-1672); «una missa resada per la anima de ma filla Maria Utreva [...] La missa per Maria Autreva tambe es troba en lo racional de Sirugeda [...] paga [...] per una missa per la anima de Maria Autre» (*Fundacions*, núm. 9, 1765); «5. C. Autre, despues Escoda; ahora Bes (a) Citét juntamente con la casa de la Villa, que es una misma» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «Maria Autre de Vandellos [...] consta en lo testament de llorens figueres son pare [...], a 27 de juñ de 1646 [...] 1801. 2 Mises per Juan Gil, Maria Autre» (*Fundacions*, núm. 101, 1840).

Ha calgut aportar moltes citacions perquè quedi clara la procedència d'aquest cognom i dels noms *Utreva* i *Autreva*, amb què eren anomenades les seves descendents.

Autreva

V. **Autre*.

Auvi

V. *Albí*.

Avall

V. *Freu Amunt* i *Freu A*.

avellaners

V. *Capblanc*.

Avellaners, el racó dels (G)

«Als vint minuts del collet del Pomporiol [...]. Es travessa el recó dels Avellaners» (*Guia*, p. 288).

avenc

V. *Cabra*, *Caladoques*, **Codinetes*, *Coll de Balaguer*, **Forca*, **Gran de la Portella*, **Moles del Taix*, **Mort*, **Petit de la Portella*, *Pla Albercoquer*, **Quatre*, **Timo*, *Tormines*, *Tossa de l'Alzina*, *Vandellòs*.

Avenc, la mola de l' (H)

[tə 'mɔlə ðə təβɛŋ]

És un lloc una mica enlairat del racó de la Figuerassa, veí, per l'altre vessant, de Lleriola. El mar és visible per migjorn.

Avencots, els (V)

[təz əβɛŋ'kɔts]

Partida a tocar de les cases del nucli urbà, per migdia; per l'altre costat, parteix amb els corrals Caiguts. Cad. 1862 menciona un propietari que hi declara sembrats i vinya, amb casa a Vandellòs. Ara és tot bosc.

«Otra als Avencots» (Cad. 1862, núm. 121); «Avencots» (*Amill*. 1945, I i II, f. 295 i 633).

Avencs, els (H-Mr)

[tuz 'βɛŋs] / [təz əβɛŋs]

Diverses cavitats a ponent de la moleta de l'Almud, alguna de les quals de notable profunditat.

Avencs, els cingles dels (H-Mr)

[tus 'siŋgɫəz ðətʒ əβɛŋs] /

[tos 'siŋgɫəz ðətʒ əβɛŋs]

Nom que hem sentit dir alguna vegada per referir-se als penyals del serret dels Avencs. Ara no els anomenen així gaire.

«Enfront es veuen els cingles de Nadell i dels Avencs i la Portella» i «per alt, al llarg dels cingles dels Avencs i de Nadell» (*Guia*, p. 250 i 251).

Avencs, el serret dels (H-Mr) [tu sə'red dətz əβeɲs] /
[to sə'red dətz əβeɲs]

Una de les elevacions més anomenades del terme. La seva silueta, retallada, es remarca com un prodigi de la naturalesa tant si és vista des de mar com de l'altiplà dels Dedalts. És entre la portella del Xato i la Portella pròpiament dita. Amb preferència, n'hem sentit dir *serret*, però també *serral* i, menys sovint, *coll*. *Guia* l'anomena *serrada*. Cad. 1862 l'anota com a terres del comú, incultes.

«Otra llamada Molas del Taix, Lleriola, Basa den Tersa, Grevol y serrál dels avenchs» (Cad. 1862, núm. 302); «els racons de la Basseta i de la Mollola, sota la serrada dels Avencs» i «La vista damunt el serret dels Avencs i el Puntaire o Piló [...] és una cosa sorprenent» (*Guia*, p. 250 i 262); «Avencs del Serrat dels Avencs. [...]. Oberts a l'anomenat Serrat dels Avencs, ja prop del Puntaire, en un coll on hi ha una torre elèctrica molt visible» (*Catàleg*, p. 122).

«avenida»

V. «José Antonio Primo de Rivera».

avinguda

V. *Santa Anna*.

Axaet

V. *Atzaet*.

Badejo, la cova del (Mv) [ta 'kɔβet̪ βaðej̪ʒo]

A les solanes de Masvalentí. Una balma gran. Alguns l'anomenen *la cova de l'Arengada*.

Badia (H)

«pagades a pere badia, y a dos companjons serradors per 6 dies han serrat fusta per les cajxes de la Artilleria y plataforma» (Baluard 1594, R:72/17-2).

Bainot, cal (V) [kaɫ βaj'not]

Al carrer d'Amunt, on el Bainot ja residia el 1912.

«Fran^{co} Bargalló, Bainot» (Daurar 1882); «16 Obre. [...] Bainot 6 dias» (Carpetà 1882); «Francisco Bargalló Vernet – Quico Bainot [...] Jaime Bargalló Arbós – Bainot» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

Bainota, ca la (H)

[ˈka tə βəjˈnɔtə]

Era a la plaça del Pou. Feminització del nom que trobem a Vandellòs.

Baix

V. *Hort de B.*, *Salt de B. del Taix*.

Baix, el barranc de (V)

[tə βaˈraŋ de ˈβajʃ]

L'anomenen poques vegades, i amb dubtes, per indicar la part del barranc de Vandellòs una mica més avall d'on ha rebut el de Remullà.

«El dia 2 de juliol de 1817 va ser enterrat Francesc Castellví Castellví, de 13 anys: «*que murió ahogado en un lago del barranco de Baix del pueblo*» (*Cens 1817*, p. 24).

Baix, el carrer de¹ (V)

[tə kaˈre ðe ˈβajʃ]

S'inicia al carrer d'Estanislau Figueres, voreja la plaça de Dalt, passa pel darre-re de l'Abadia, i gira cap a l'esquerra per arribar a les escaletes del Carrer d'Amunt, on deixa el Racó, a l'esquerra, i puja, per les referides escales, fins al carrer d'Amunt. És planer fins que arriba a les esmentades escales. Cad. 1862 hi anota vint-i-dues cases.

«los viejos de hoy han visto hacer muchas casas de la calle mayor; y levantar enteramente las calles de arriba, abajo y nueva» (*Llibreta 1840*, p. 32-33); «una casa a la calle de Abajo» (Cad. 1862, núm. 14 i pàssim).

Baix, el carrer de² (Mb)

[tə kaˈre ðe ˈβajʃ]

Fins fa pocs anys, els carrers no eren retolats oficialment i no se'ls coneixia cap nom. Les cases d'aquest carrer són encarades entre sol ixent i migjorn i guaiten a la Barrancada. Per la part del darrere, arriben al carrer Nou.

Baix, la font de (G)

[tə ˈfɔn de ˈβajʃ]

Una altra manera d'anomenar *la de Gavadà*, també coneguda per *la font de Cal Barceló*.

«Per l'aigua de boca i l'abeurador del bestiar s'anava a la font de Baix o de Gavadà» i «La font [...] porta el nom de la masia de Gavadà [...]. També és coneguda com la font de Baix i per la font de Cal Barceló» (*Les fonts*, p. 184-185).

Baix, la plaça de (V)

[tə ˈplase ðe ˈβajʃ]

Nom tradicional de la *plaça dels Doctors Gil Vernet*. Hi conflueixen els carrers Major, d'Estanislau Figueres, de la Font i Nou. Antigament s'hi solien celebrar els actes festius i era el punt on s'aturaven els carros, després d'haver remuntat el

pendent del carrer de la Font. Durant el franquisme, se la denominà «*Plaza de José Antonio*».

«No estaven directament comunicats [el carrer Major i el Nou] ja que la plaça de Baix no es va urbanitzar fins l'any 1869» (*Cens 1817*, p. 50).

Baix, la presa de (R) [ʔa 'prɛzɐ ðe 'βajʃ]

Per oposició a la *de Dalt*, que és un tros més al nord de la llera del barranc de Remullà. Aquesta recull l'aigua que se sobreix d'aquella i d'algunes fontetes que hi ha entre les dues. És feta amb un muret de formigó i en reguen els horts pròxims a Remullà.

«L'aigua que recull Remullà, ve de tres fonts i de dos preses [...]. Quant a les preses són: [...] i la Presa de Baix» i «aquesta finca a més està situada al costat de la presa de baix» (Bonfill, p. 12 i 19).

baixada

V. *Cementeri, Font, Pepa*.

baixador

V. «*Dolores*».

Baix Camp, el carrer del (H) [ʔu kə're ðəʔ 'βajʃ 'kam]

En alguna part encara s'està formant. Ocupa un sector de la Cometa.

«al carrer de l'Estació cantonada amb el carrer del Baix Camp» (Recull, p. 119).

Baix del Taix, el salt de (G) [ʔo 'saʔ de 'βajʒ ðeʔ 'tajʃ]

És una manera freqüent d'anomenar el *salt de l'Escoda*. L'adverbi *baix* és per diferenciar-lo del *Salt de Dalt*.

«L'indret s'anomena saltant de l'Escoda o salt de Baix del Taix» (*Guia*, p. 323).

Baix Ebre, el carrer del (H) [ʔu kə're ðəʔ 'βajʒ 'eβru]

En parlen poc. Va del carrer de la Mar al de París; tots corresponen a l'exemple urbà.

«va cedir a l'Ajuntament [el terreny per a obrir] el carrer del Baix Ebre l'any 1970» (*Recull*, p. 104).

Baixeres, cal (H)

«La casa es va conèixer durant els anys 50-70 del segle xx com cal Baixeras» (*Recull*, p. 136).

Al carrer Major, al costat de ca la Nela. La casa no era seva, s'hi estava de lloguer.

baixest

V. *Mosques*.

Baixest de la Llosa, els (Mv)

«Otra als Baixés de la llosa» (Cad. 1862, núm. 20 i 21); «Font de Cassear [...] a la dreta resta el camí que ascendeix al Baixer de la Llosa» i «Als deu minuts del coll de Llissares s'és al collet del Baixer de la Llosa» (*Guia*, p. 296-297 i 319).

Partida que inscriu dues vegades Cad. 1862, en una trobem sembrats i a l'altra, garriga. Els dos declarants tenien casa a Masvalentí.

Balaguer

V. *Coll de B*.

Balaguer, el coll de (H)

[tɯ 'kɔɫ də βəɫə'ɣe]

Antic territori, al cap de la depressió prelitoral, que forma part del terme de Vandellòs i és a l'extrem meridional de la comarca del Baix Camp, per on limita amb el Baix Ebre. Des dels temps remots, ha estat un lloc de pas. Per aquí va passar la Via Heraclea, després dita *Augusta* i, d'ençà del segle XIX, la carretera de Barcelona a València, l'autopista i la via del ferrocarril que uneix les mateixes capitals. Antigament, aquest lloc va ser conegut per *coll de Llupià*. Al primer quart del segle XIX va ser considerat part de la parròquia de Masriudoms. Tot el sector, llunyà o immediat al coll, ha estat escenari d'enfrontaments en diverses guerres. La darrera, la guerra espanyola del 1936 al 1939.

«de ambas poblaciones griega [Labedúncia] i romana [Oleastrum] quedan a mi entender algunos leves vestigios en el pueblecito de Hospitalet, al pie del monte denominado Coll de Balaguer» (*Ruinas*, p. 7); «locum de Guardamar et ipsum Collem nostrum de balaguerio ultra torrentem qui dicitur Riudyllastre» (*Hospital 1344*, R:70/548-2); «A mediodía todo el vertiente de los montes que miran al mar Coll de Balaguer y toda costa del mar asia al Hospitalet y encuentro del Rio Llastres» (Sancho, p. 21, 1821).

«Baleares», cal (V)

['kaɫ βəɫe'aɾes]

La casa que es va segregar de cal Coquí, al carrer de Sant Jaume.

Balfegó, allò del (H)

[ə'ɫɔ ðəɫ βəɫfə'ɣo]

Un tros de terra al Mameu. Abans era de *la Teresa de la Rosalia*, i també se la sent anomenar amb aquest nom. I parlen de *allò del Pela amb Deu*.

Ballester, la coma del (H) [tə 'komət βəʎəs'te]

S'anomena poc. Un fondalet, de la partida de l'Acampador, però hem notat vacil·lació, tant pel que fa al nom com a la situació. Es deu tractar d'un tros de terra particularitzat a la partida de les Comes, més que a l'Acampador.

balma

V. **Roc*.

«Balotxo»

V. «*Cisco el B*».

«Balotxo», cal (V) [ˈkaʎ βaˈtɔtʃo]

Al carrer d'Amunt, cap al sector que baixa en pendent, al costat de cal Capblanc. És una casa singular: vista des del carrer és com les altres, però aprofitant l'espadat del terreny per la part del darrere, baixa un parell de pisos i té celler i hi havia l'estable. Hi hem vist unes voltes antigues, possiblement del segle XVII o XVIII, i una part d'aquests baixos es posen davall del carrer. També parlen de *cal Joanet de Cal* «Balotxo», que és una altra manera de designar *cal Pere el Soc*.

«Francisco Pascual Vernet – Baloch» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

«Balotxo», el coll del (F-R) [to 'kɔʎ deʎ βaˈtɔtʃo]

Al Motarro, formant una mica de llom, en amunt del Pedral i de la Molella, a septentrió de la carretera de Pratdip. El «Balotxo» va ser un rabasser que va rompre una llenca de terreny erm i se'n va apropiar.

Baltasar (C)

«Blasius baltezar loci de castello» i «Blasius baltesar loci de castelló» (*Caph.* 1542, f. 7r i 27v); «Castello [...] Blay Baltesar» (*Fog.* 1553, p. 198).

Baltasar, els garrofers del (H) [tuz γəruˈfez ðəʎ βəʎtəˈza]

Un garroferar que hi havia a la Via Augusta, partint, per mar, amb allò del Carrasquet, a la partida de la Cova del Gat. El Baltasar era de Tivissa. Aquesta terra ha estat urbanitzada i ocupada per blocs de pisos.

Baluard, el (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria», «pere bort nou obrer de la vila del prat [...] ha servit en fer la paret del baluart», «Mes 20 Ll. per tantes se nan pagat astall per acabar de Terraplenar lo terraple, o baluart» i «per 33 quar-

teres de guix ne ha portat per a fer lo caragol del baluart» (Baluard 1594, R:72/15-1, 72/17-3, 72/17-4 i 72/18-4).

És una evidència dir que correspon a unes obres de la muralla de l'Hospital de l'Infant Pere.

Balveis, de (H)

«donamus et concedimos [...] et benedicto de balveis et vestris perpetuo [...] collum de balaguer indelicet a torrente de Caladoques vsque ad torrente de la batayla et a rupis de les aliomes usque in mare [...] Signum benedicti de balveis» (Trasllat 1275, R:70/440-1 i 3, idus feb^o 1275).

Va ser un dels primers pobladors de la Pobla del Coll de Balaguer.

bancal

V. *Borrullet*, **Figuera Verdàl*, **Meliques*, *Redó*, *Torre*.

Bancal dels Noguers (V)

«Relasio dels jornals de sega y garbes de la asienda que yo conreio añ 1845. [...] Bancal dels anogues» (Documentació, 1845).

No descartem que fos un nom que formés part de l'argot familiar.

Bancalets, els (H-Mr)

[tuz βəŋkə'tets] / [tɔz βəŋka'tets]

Partida a la capçalera del barranc de Lleriola; pren part dels dos vessants. L'anomenen poques vegades, de manera que, més que partida, podria considerar-se un terreny singularitzat a l'interior de la gran extensió de Lleriola.

«Bancalets» (*Topog.* 1918); «Bancalets» (*Amill.* 1945, I, f. 56).

Bancalets, el barrancó dels (H-Mr)

«Es passa pel llit del barrancó dels Bancalets, sempre avall» (*Guia*, p. 279).

Bancalons, els (Mr)

[tɔz βəŋka'tɔns]

Una partideta de terra, a tocar del nucli urbà, a la partió amb el pla de les Sorretes, tocant a l'era de Cal Gendre. Cad. 1862 l'anomena en dues ocasions, amb ametllers i sembrats. Els dos propietaris tenien casa a Masriudoms.

«Otra als Bancalóns» (Cad. 1862, núm. 181 i 199).

bancals

V. *Mosqueta*.

Banyoles

V. **Castellet de B.*

Baptista de les Marines, cal (H) [ˈkaʎ βəˈtistə təz məˈrinəs]

A la carretera de València, a la banda de mar, al costat del pati de la Maria Agustina. Durant la passada guerra espanyola, hi va caure una bomba que la va deixar malmesa per l'incendi que hi va provocar. Posteriorment se la va anomenar *cal Marlès*.

«Baquero»

V. «*Vaquero*».

Bar

V. «*Dolores*» *del B.*

barbada

V. **Casa Alzina, Penyal, *Tres Senyes.*

Barber

«Esteve Barbe 3 fbre. 300 teules» (Relacions, 1881); «lo Esteve Barbe que treballava lo seu germa del Perello 300 raigoles [...] Esteve del Barbe 300 teules» (Relacions, 1882); «José Bordera Escoda – José Barbé» i «Esteban Calduch Auví – Esteve Barbé» (Curiosidades, p. 18 i 19, 1912).

Segons *Curiosidades*, residia al carrer de les Fonts.

Barca, la (G-Mr) [ˈta ˈbarke]

Una rocassa allargassada, ajaguda a la llera del barranc de Lleriola, pren el nom per la semblança amb una embarcació.

«Arran d'una gran roca ajaguda, anomenada la Barca, es deixa un senderonet» (*Guia*, p. 279).

Barceló

V. «*Florèncio*».

Barceló (V-G-Mv) [ˈbarseˈto]

Els censos de la primera meitat del segle passat l'inscriuen reiteradament en diversos llocs del terme. Igualment la documentació.

«jo Pere Barcelo pages de Gavada terme General de la vila de tivisa» (*Capb.* 1756, f. 50r); «Pedro Barceló de Gavada consorte de Maria Vernet» (*Fundaci-*

ons, núm. 63, 1-3-1798); «Gabriel Barceló de Mas de Valenti consorte de Francisca Castellnou» (*Fundacions*, núm. 64, 10-8-1799); «Francisca Castellnou Vda. de Gabriel Barceló, veïna de Mas den Valenti» (*Fundacions*, núm. 48, 1801); «Mayo... Atonia Barcelo. Dia 6 - 1 [carga]» (Documentació, 1844); «José Doménech Gil – Barceló» (*Curiosidades*, p. 26, 1912).

Barceló, això del (G) [aɪ̯ʃɔ̯ ðet̪ βarseˈto]

Una propietat agrícola gran que comprenia tot el sector oriental i meridional del llogarret de Gavada, a les dues ribes del barranc Fondo. Se'n van anar segregant diverses parts fins a quedar reduïda en extensió.

Barceló, cal (V-G) ['kaɫ βarseˈto]

Era una de les famílies bones de Gavada, d'on procedeix el nom. Hi havia dues cases al carrer d'Aquí. La casa pairal era a la vora del camí del Mas de l'Aumet, amb una era al costat, totes dues desaparegudes; l'altra, més petita, era on solien guardar els fruits o hi allotjaven els pastors que tenien cura dels ramats de la família. Aquesta era entre les runes de ca l'«Alejando» i de cal Blandis. A Vandellòs se n'anomenen dues, una al carrer d'Estanislau Figueres, l'altra al carrer de Sant Jaume, per on fa cul-de-sac. A la part del darrere, també té façana al carrer de les Sorts. També es parla de *ca la Pura Barceló*, al carrer de Baix, ben a prop del Racó, al costat de ca la Gervàsia.

Barceló, el corral del (H) [tu̯ kuˈraɫ dət̪ βərsəˈto]

A la Bassa d'en Terça, no gaire lluny de l'antiga carretera de València.

«el camí carreter del corral del Barceló. En retomar, es trobarà la carretera de Tarragona a València» (*Guia*, p. 281).

Barceló, l'era de Cal (G) [ˈtɛrɛ ðe 'kaɫ βarseˈto]

Al costat de ponent de la casa. Ja no existeix.

Barceló, la font de Cal (G) [ta̯ ˈfɔ̯n de 'kaɫ βarseˈto]

Una altra manera de designar *la de Gavada*, també dita *de Baix*. Sorgeix en terres de cal Barceló; era on anaven a proveir-se d'aigua les famílies de Gavada.

Barceló, l'hort de Cal (F) [ˈto̯r ðe 'kaɫ βarseˈto]

Una part dels que es coneixen per *horts de Fatxes*.

Barceló, el marranxer de Cal (G)

«18. Marranxer de cal Barceló. Era un espai on s'hi estaven els porcs, propietat de cal Barceló» (Castellnou, p. 93).

Barceló, el mas de Cal (H) [tu 'maz ðə 'kaʎ βərsə'to]

Era una caseta gran, aparellada amb una altra. Sempre l'han conegut com a mas perquè, en temps de collites, s'hi acostumaven a quedar. Els dos edificis eren de cal Barceló, però solen distingir-los entre si i a l'altre l'anomenen *del Cosmet*. A les Tàpies. Ja han estat engolits per la urbanització l'Infant.

Barceló, l'obaga del (G) [tawβayɛ ðet βarsə'to]

Hi ha dos indrets amb aquest nom, un a orient de Gavadà, que forma una raconada ombrívola, i un altre per allà als Taixos, al vessant on hi ha la cova del Colom. Les dues anotacions que segueixen corresponen a la més pròxima a Gavadà.

«Es el carrer d'Ací, que serva bona part de l'esguard obstruït per l'enorme bro-mera negrenca de l'obaga del Barceló» (*Les ciutats*, p. 90); «Recorda el naixement de la font [de Gavadà] [...] sent l'origen de l'aigua l'obaga de Cal Barceló» (*Les fonts*, p. 186).

Barceloneta, la platja de la (H)

Reclam turístic per a designar *la caleta de l'Alguer*.

Bardí (V)

«filla de f[rances]ch Bardi habitant en dita Parroquia» (*Bapt.* 1667, f. 13r, 1682); «mori Blas vardi aubat fill de franses vardi de valldellos» (*Òbits* 1688, f. 130r, 9-6-1697); «he desposat [...] a Francesch Bardi fill [...] de Francesch Bardi y Elisabet Juana Bardi» (*Matrim.* 1688, f. 177v, 28-4-1708); «C^a Bardi, Aora es de la villa; o es espital, habitala e[l] corredor» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745).

Bargalló (V-Mr-R) [barya'lo]

Cognom corrent en diversos llocs del terme. Els censos des del 1912 fins al 1946 l'inscriuen.

«Guillem Bargalló» (Talla 1423); «Margarita Bargallo de Remulla mulle de Gordi Bargallo de Pradtíp [...] en sufragio de su alma y de la de su hermana Margarita [...] 1607» (*Fundacions*, núm. 1, 1607); «filius Joannis Bargallo et tecla Vardi» i «Joan Bargalló del Mas de Riudoms» (*Bapt.* 1667, f. 43v, 20-5-1704, i f. 68r, 2-6-1717); «Jaume Bargallo» i «entregaran a [...] y a Jaume Bargallo colectores del presente año» (Sancho, p. 17, 19, 22 i 26, 1815 i 1827).

Bargalló, l'«alcantarilla» del (H) [tə kəntə'riʎət βərya'lo]

Una altra manera d'anomenar la *del Torn*.

Bargalló, cal (H) [ˈkaɫ βəɾɣəˈlo]

Al carrer Major, al costat de ca la Serafina; la part del darrere guaita al corredor de les Basses del Redín. Se la va conèixer per *ca la Tereseta del «Xacano»*.

«Item costa un quarter de vy que compri den Gº Barguallo» (*Documents*, p. 47, 1364); «Ramon Bargallo pastor del bestiar del Spital» (*Documents*, p. 33, 1369); «La casa la va heretar el Joan Bargalló Miralles, *el Roig*» (*Recull*, p. 139).

Bargalló, el tros de Cal (H) [tu ˈtroz ðə ˈkaɫ βəɾɣəˈlo]

A la Vinyeta, al sector que afecta el costat nord de la carretera de València, partint amb la parada de Cal Pere Bou i amb allò del Pere el «Rullo», també dit *de Cal Xenca*.

Bargalló, el vell (H)

«Eren capatassos [...] i el vell Bargalló» (*Recull*, p. 48).

Barques, el camí de les (H) [tu kəˈmi ðə tɔz ˈβarkəs]

Arrencava de la carretera de València i baixava a la platja, travessant el garroferal del Rector. L'antic camí ha passat a formar part del nucli urbà i ha pres la categoria de carrer, tot respectant-li l'específic. No fa gaires anys que tot eren camps de conreu al seu entorn, majorment garrofers. Ara ja està urbanitzat.

Barques, el carrer de les (H)

V. *Barques, el camí de les*.

Barques, la platja de les (H) [tə ˈplatʒə ðə tɔz ˈβarkəs]

Hi varaven les barques dels pescadors. Més que una platja, és un roquer. Se la designa també *la platja de les Antines*. Al capdavant del carrer de les Barques, entre la platja del «Simeon» i la del Salamanquí.

«es passejava sant Pere pel mar, portant-lo de la platja de les Barques fins a la platja del Chavarria i tornant» i «les barques es treien cada dia del mar i es quedaven a la platja de les Barques» (*Recull*, p. 78 i 181).

Barral (H)

«marchoni barral [...], collum de balaguer videlicet a torrente de Caladoques [...] Signum marchoni barral» (Trasllat 1275, 70/440-1 i 3, idus febº 1275).

barranc

V. *Abellar*, **Abellar*, *Aigua al Coll*, *Almadrava*, *Ànimes*, *Anxera*, *Anyeres*, *Atza-et*, *Baix*, *Barrancada*, *Basseta*, *Batalla*, **Bosc d'en Goner*, *Burrià*, *Caladoques*, *Cana-*

*leta, Cap de Terme, *Carredal, Casat, Cassear, Codolar, *Cova d'en Boquer, Cova del Colom, Dòvia, Escaleró, *Esteve, Fatxes, *Figuera, *Figuereta, Figuerola, Fondo, Forat Negre, Forques, Gavada, Gornata, Grèvol, Irla, Justell, Llèria, Lleriola, Llor, Macià, Mala-set, Mameu, Mas d'en Sanxo, Masboquera, Masvalentí, *Mola, Murta, *Ortigues, Pedral, Pinxo, Pònsola, *Pont, Porciules, Porrassa, *Pou, Povet, Prat, Racó d'en Perdigó, Remullà, Riu de Llastres, Ruït, Salt, Salt de Baix del Taix, Taix, Tàpies, Tigelles, Vandellòs, Vidriers, Villiplana.*

Barranc, la cova del (H)

«Cova del Barranc [...]. Es tracta d'una balma [...] oberta al Barranc de Cadaloques» (*Catàleg*, p. 111).

Barranc, la feixa del (R)

«ay donat a sega lo ordi de Remulla de la feixa del Barrang, y del ort de la Canaleta al Marles» (Carpeta 1882).

Barranc, l'hort del (F) [ˈɔr ðet βaˈraŋ]

En avall dels horts de Fatxes, a la riba nord del barranc d'igual nom, a tocar de l'areny.

«Otra pieza de tierra en la misma partida de Faches conocida por Huerto del Barranco, regadio [...] linda [...] al Sur con el Barranco de Faches» (*Amill*. 1945, II, f. 497 [full mecanografiat enganxat]).

Barranc de l'Abellar, el pou del (G) [to ˈpow ðet βaˈraŋ de ʎaβeˈʎa]

A la llera del barranc, per on hi ha la caseta del Guerxo. Hi ha altres pous per aquesta barrancada, però aquest és el més conegut perquè, com que és al mig de l'areny, les revingudes l'omplien de terra i pedra i l'havien de netejar per poder-lo utilitzar. Abans més que ara, perquè els pagesos necessitaven l'aigua.

«Pou del Barranc de l'Abellà» (Amigó, p. 21).

Barranc de Remullà, el (R)

«Posesion al Barranch de Remullá» (Cad. 1862, núm. 205); «Lo Marles ha de paga 2 cortans y mich de fesols per la part seua de sembra [...] y a lo Barang de remulla» (Relacions, 1884).

Els dos propietaris que hi declaren les propietats a Cad. 1862 tenien casa a Vandellòs.

Barranc del Carredal (V)

«Barranco del Carredal» i «O. Barranco del Carredal» (*Amill*. 1945, I, f. 18 i 29).

Partida, amb ametllers i avellaners. Trobarem *Llapassar del Carredal*, una terra de la viuda de Jaume Gil. Si tenim en compte que a ponent de Vandellòs hi havia la capella del Gil, i que el coster del Gil encara s'hi anomena, sembla que aquesta terra i barranc eren per allí.

Barranc del Llor, els conreus del (C-Mr) [ʔos kon'rewz ðet βa'raŋ deʎ 'ʎor]

És un espadat de considerable inclinació i grandària; forma estretes paradetes, sostingudes per marges de pedra en sec, allargassades horitzontalment, seguint en paral·lel el vessant de ponent d'aquest barranc des del fondal fins a la carena, ja vora els Dedalts. Sempre en diuen *conreus*. *Guia* els anomena *treballats*.

«Enfront, a l'altra banda del barranc del Llord [...]. Es deixa, de seguida, a l'esquerra, un camí que va als treballats del barranc del Llord» (*Guia*, p. 253).

Barranc Fondo, l'obaga del (G) [ʔawβaɣe ðet βa'raŋ 'fondo]

Una altra forma d'identificar la *del Barceló*.

«la font de Gavadà, encastada a la paret de l'obaga del barranc Fondo» (*Les fonts*, p. 185).

Barranc Fondo, les solanes del (G) [ʔes soʎanez ðet βa'raŋ 'fondo]

El pendent assolellat, a la dreta del barranc Fondo. Un genèric que es refereix a la part solana del territori de Gavadà, des de Genessies fins a les Planelles. En el seu si, inclou diverses partides.

«Gavadà es desensonya, [...] dalt d'unes lliseres de les solanes del barranc Fondo» (*Les ciutats*, p. 89).

barrancada

V. **Cova del Gascó, Guirret*.

Barrancada, la (Mb) [ʔa βa'raŋkaðe]

Partida que ocupa els dos vessants del comellar. Forma una vall entre vessants inclinats, esbatanada a septentrió, com si volgués abraçar el llogarret de Masboquera, aixecat al seu costat de ponent. Hi ha conreus, pocs, en comparació de temps passats, ja que alguns s'han convertit en boscos. Cad. 1862 la inscriu onze vegades amb regadius, sembrats, olivers, ametllers i vinya. Dels onze propietaris, vuit tenien casa a Castelló i tres a Masboquera. *Amill*. 1945 l'anota amb ametllers. *Barrancada* ho diuen fins a trobar la carretera de Tivissa. D'aquí en avall, a la dreta és *la Coma d'en Rell* i, a l'esquerra, *el Clos*.

«Otra á la Barrancada» i «Posesion á la Barrancada» (Cad. 1862, núm. 33 i 152 i pàssim); «Barrancada» (*Amill.* 1945, I, f. 36); «La Barrancada» (*Atles*, 4541/4542/4543 – 319-329).

Barrancada, el barranc de la (Mb) [to βa'raŋ de ʎa βa'raŋ'kaðɛ]

S'escola per un ampli fonadal format per les avingudes d'aquest corrent que, en el seu curs, pren els noms de *barranc de l'Irla*, *del Llor* i, la part final, és *la Barrancada*. En diuen, amb preferència, *la Barrancada*. Sols quan han de donar alguna explicació hi afegeixen el genèric *barranc*. Aboca el seu curs al barranc del Prat, al toll Gran, a poca distància a orient del nucli urbà de Masboquera.

«Masboquera [...]. Este. Barranco de la Barrancada» (*Amill.* 1945, I, f. 64); «Barranco de la Barrancada. Bº de la Barrancada» (*Topog.* 1918).

Barrancada, la font de la (Mb)

«La fuente denominada “La Barrancada” situada [...] en la partida de Masboquera» (*Curiosidades*, p. 33, 1918).

Possiblement caldria identificar-la amb la *dels Lledoners*.

Barrancada, la fonteta de la (Mb)

V. *Fonteta*, *la*².

Barrancada, el pont de la (Mb) [to 'pɔn de ʎa βa'raŋ'kaðɛ]

El nom és en camí de desaparèixer. Designava el pontet que es va construir en el primer traçat de la carretera de Tivissa. Travessa el barranc de la Barrancada. Va ser superat per un de més modern, que fa la carretera més planera. Quan en parlen, en diuen *lo Pont*.

«Pont de la Barrancada» (Amigó, p. 22).

Barrancavall, el (Mb) [to βa'raŋka'vaɫ]

Ho diuen, a Masboquera, a partir de l'aiguabarreig dels barrancs de la Barrancada i del Prat, situació que es produeix a poca distància a orient d'aquest llogaret. Designa un sector del barranc del Riu de Llastres.

barrancó

V. **Bancalets*, *Bassot*, *Clot de l'Irla*, *Espenyadors*, **Fou*, *Jaume de la Maria Antònia*, «*Miano*», **Raconet*, *Sénia*, *Vinya*.

barranquet

V. *Ronyós*.

Barranquet, el (F) [tə βaraŋkət]

Partideta de terra, al sud-est de Fatxes, entre el nucli de cases i la carretera de Tivissa. Olives i ametlles.

«Carrerada o Barranquet» (*Amill*. 1945, I, f. 342); «Barranquet. Partida Faches» (*Amill*. 1945, II, f. 533).

Barranquet, el camí del (F) [tə ka'mi ðet βaraŋkət]

És curt, va de Fatxes a la partideta que li dona nom.

Barranquet Ronyós, el (H-Mr) [tu βaraŋkəd ruɲ'jos] /
[tə βaraŋkəd roɲ'jos]

Partida de terra. Se l'anomena poc i, quan ho fan és per referir-se a algunes propietats de les ribes del barranc d'igual nom. El propietari de Cad. 1862 era de Masriudoms.

«Posesión al barranquet roñós» (Cad. 1862, núm. 223).

Barranquí, el (Mr) [tə βaraŋki]

Partida, en forma de fondalet, a orient i a tocar de Masriudoms, a la partió amb la part posterior de les cases del carrer Major i amb la Serra, pel sud. Els dos declarants de 1862 tenien casa en aquest llogarret.

«Posesion al Barranquí» i «Otra al Barranquí» (Cad. 1862, núm. 90 i 98).

Barranquí, el corredor del (Mr) [tə kore'ðo ðet βaraŋki]

Una passatge estret, destinat a desguassar les aigües pluvials del carrer Major. Passa entre la casa dels Tísics i la Pallisseta.

Barraques, el mas del (F) [tə 'maz ðet βa'rakes]

A Fatxes, un pendís al vessant nord-est de la punta del Corb. És tot emboscacat.

«Mas del Barraques» (Amigó, p. 24).

Barrufetes, la colladeta de les (H-Mr)

«Es continua barranc [de Lleriola] avall. [...] es deixa, el camí que ascendeix a la colladeta de les Barrufetes» (*Guia*, p. 280).

Barrufetes, la drecera de les (H-Mr) [tə ðrə'serə ðə tɜz βəru'fɛtəs] /
[tə ðre'sere ðe tɜz βəru'fɛtəs]

Un tros en avall del mas de Llèria, seguint el barranc de Llèria, arrenca un sender, a la dreta, que s'enfila i traspassa a l'altre costat, a l'arenys del barranc de Lleriola, o més enllà, fins a l'Almadrava. Fa tot l'efecte de ser un antropònim.

«Als dotze minuts del mas de Llèria es travessa novament el barranc. Es deixa de seguida, a la dreta, la drecera de les Barrufetes» (*Guia*, p. 267).

Barrufetes, el racó de les (H-Mr) [tu rə'ko ðə tɐz βəru'fetəs] /
[to ra'ko ðe tɐz βaru'fetəs]

Al costat meridional del barranc de Llèria, un fondal que hi afluïx. El citen poques vegades.

«S'arriba al pla del Forn, petit eixamplament produït per la confluència del barranc de Llèria amb els recons de les Barrufetes [...]. Es deixa primer, a la dreta, el recó de les Barrufetes» (*Guia*, p. 267).

Barrullet, la caseta del, i el racó del Barrullet (G)

[ta ka'zetɐt βaru'let] i [to ra'kot βaru'let]

En parlen per tal d'indicar una vall, a la partida dels Taixos, pel solà de la Roca Roja. Hi ha una caseta.

«Dalt del camí, hi ha la caseta del Barrullet» i «resta el corral del Llagost [*sic*] i, a l'esquerra, la caseta del Barrullet» (*Guia*, p. 298 i 299).

Bartomeu (H)

L'hem documentat una vegada al cens de 1919.

bassa

V. Botet, Casals, Era, *Fora, Gran, *Mig, Nova, Porrassa, Salvador, Serrana, Terçà, *Terra, *Torre.

Bassa

V. Jaume de la B., *Pi de la B., *Pla de la B.,

Bassa, la¹ (V) [ta 'basɐ]

És més aviat una cisterna, als baixos de cal Salvador, mirant cap al Parralet d'aquest mateix nom. És sostinguda per uns arcs que són una mena d'obra d'art. És gran, s'omplia amb les aigües de pluja que es recollen de les teulades de les cases de cal Salvador, al carrer Major, i les utilitzaven per fer moure un molí.

Bassa, la² (Mr) [ta 'basɐ]

Ja no existeix, però els veïns la recorden amb simpatia, potser no sols pel servei que va fer, sinó com un record de temps passats. El sot era a l'altra banda de l'antiga carretera, al costat meridional de l'era de Cal Gendre. La carretera de Móra la va respectar en el seu primer traçat, fent un revolt, perquè aleshores servia per al llogarret, però en reformar-la van tirar al dret i la Bassa va desaparèixer. Ja

no era necessària. Era un clot en un terreny d'argila vermella, que el feia impermeable.

«Es voreja la Bassa que s'ha de deixar a la dreta» (*Guia*, p. 271).

Bassa, el camí de la (Mr) [tə ka'mi ðe tə 'βasɛ]

El tram inicial del camí de les Fonts, quan passava per la vora de la Bassa.

«En eixir de Masriudoms es travessa la carretera i s'agafa el camí de la Bassa. Al cap d'un minut s'és al gran entollament que dona nom al camí» (*Guia*, p. 271).

Bassa, el pla de la (C) [tə 'pɫa ðe tə 'βasɛ]

Una altra manera de designar el *pla de l'Hort*, segons *Les fonts*, p. 128.

Bassa Blanca, la (G) [tə 'βasɛ 'βɫaŋkɛ]

Partida de terra. En un vessant dels Dedalts, al nord de la Cabeça Negra. El nom l'originà una bassa d'argila blanca, no gaire gran. Hi ha les terres del mas del Pinxo.

«Item altra pesa de terra nomenada la Basa Blanca [...] afronta, de dos parts ab fran^{co} Jordi Silveri y ab mi» (*Capb.* 1756, f. 113r); «Otra á la Basa-blanca» (Cad. 1862, núm. 50, 82 i 235); «Bassa Blanca y Cabeza Negra» (*Amill.* 1945, II, f. 589).

Bassa Blanca, el corral de la (G)

«es guanya el collet de Pomporiol [...]. A la dreta, es deixa el camí que travessa el collet i mena al corral de la Bassa Blanca» i «Enfront, es té el corral de la Bassa Blanca, sota el turó de la Cabessa Negra» (*Guia*, p. 288 i 324).

Bassa Blanca, el portell de la (G)

«Quantes voltes, arribat l'abril, [...] ha eixit una tronada del portell de la Bassa Blanca i ha engolit la collita» (*Les ciutats*, p. 91).

Bassa Casals, el pla de la (H) [tə 'pɫa ðə tə 'βasə kə'zats]

V. *Bassa de Casals, el collet de la*.

Bassa d'en Terçà, la (H) [tə 'βasə ðən tər'sa]

Partida de terra gran, compartida amb els termes de l'Ametlla de Mar i Tivissa, per migjorn i ponent. Pel nord i nord-est, afronta amb Lleriola i a l'est, amb l'Acampador. Pren el nom de *la bassa d'en Terçà*. Se'n conrea algun tros, però la major part s'ha anat abandonant. Cad. 1862 l'anota com a terres comunals. A *Amill.* 1945 s'esmenten olivers i garrofers.

«Blay Baltasar y Antoni son fill [...] una heretat nomenada la bassa den Tersá» (*Capb.* s. xvi, f. 426r), «en dit terme de tivisa a la partida de la Bassa den tersá» (*Capb.* 1756, f. 112v); «Les pastures de la Bassa d'En Terça [...] no s'han d'arrendar» i «Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per la Bassa d'en Terça, Coll d'en Pau» (Bru, p. 137 i 284, 1817 i 1818); «Otra llamada [...] Basa den Tarsá» (Cad. 1862, núm. 302).

Bassa de Casals, la (H) [tə 'βasə kə'zats]

Partida que confronta, per orient, amb el racó del Forat Negre i el racó de la Mallola, i pel sud-oest, amb el racó de l'Aigua al Coll. Tot el conjunt forma una extensió que constitueix un dossier a l'ermita de Sant Roc, que s'aixeca a orient. L'incendi del 10 d'abril de 2006 va calcinar la partida i part del seu entorn. És d'anomenada.

«Otra á la basa de Casáls» i «Posesions á la basa de Casáls» (Cad. 1862, núm. 180 i 181); «Bassa de Casals» i «Bassa de Casalt» (*Amill.* 1945, I, f. 384 i 404).

Bassa de Casals, el collet de la (H) [tu ku'ʎed də tə 'βasə kə'zats]

Una elevació dins la partida de la Bassa de Casals. També, al mateix sector, ho diuen d'una zona planera.

«en ésser molt aprop del collet de la Bassa de Casals, es deixa un camí [...] Collet de la Bassa de Casals» i «S'arriba al coll immediat a la roca de Casals on hi ha un planiol conegut per pla de la Bassa de Casals» (*Guia*, p. 293 i 294).

Bassa de Casals, la roca de la (H) [tə 'rəkə ðə tə 'βasə kə'zats]

Un cingle calcari que sobresurt del seu entorn, de bellesa natural en el conjunt.

«A la dreta, es té el cingle de la gran roca de la Bassa de Casals [...]. La Roca de la Bassa de Casals és a l'esquerra», «S'és al recó de les Tigelles. Enfront es té la roca de Casals» i «S'arriba al coll immediat a la roca de Casals on hi ha un planiol conegut per pla de la Bassa de Casals» (*Guia*, p. 250, 293 i 294); «Forat Negre [...]». Cova de poca importància situada a la dreta del cingle de la Roca gran de la Bassa dels [sic] Casals» (*Catàleg*, p. 114).

Bassa del Canyar (R)

«Otra á Remullà Forn teulé. Otra a la misma, ó Basa del cañá» (Cad. 1862, núm. 124).

Era una altra manera d'anomenar el *Forn Teuler* de Remullà, segons aquest document. Hi declara regadiu. Devia ser al costat del barranc de Remullà.

Bassa Nova, la (H)

[tə 'βasə 'nɔβə]

Una partida de terra. Confronta amb el Coll de Balaguer i el pont de la Batalla. Abans hi havia una basseta on s'abeuraven els animals. Olives, garrofes i garrigars. L'any 1938, amb motiu de la reculada de l'exèrcit republicà, s'hi construïren línies de fortificació (*Inventari*, p. 88 i altres).

«Basa Nova» (*Amill*. 1945, I, f. 103 i 161); «Basa Nova [...]». Oeste. Via Férrea» (*Amill*. 1945, II, f. 567); «Els terraplens de l'*Alcantarilla* Gran i la Bassa Nova es feien amb wagonetes» (*Recull*, p. 47).

Bassa Nova, la cala de la (H)

[tə 'kaɫə ðə tə 'βasə 'nɔβə]

V. *Calajustell*.

Bassa Nova, el collet de la (H)

[tu ku'ɫed də tə 'βasə 'nɔβə]

És un indret enlairat de la partida que li dona nom. Domina un ampli sector de terreny; una part eren terres comunals.

«L'antiaeri núm. 1 del collet de la Bassa Nova», «L'antiaeri núm. 2 del collet de la Bassa Nova», «Les trinxeres del collet del Comú de la Bassa Nova» i «El niu de metralladora dinamitat del collet del Comú de la Bassa Nova» (*Inventari*, p. 134 i s.).

Bassa Nova, el pont de la (H)

[tu 'pɔn də tə 'βasə 'nɔβə]

O *pont del Justell*. És una obra d'enginyeria per deixar passar el ferrocarril. Salva el barranc del Justell. És de dos ulls, per la qual cosa també se'l designa d'aquesta manera. Per l'ull meridional passa la carretera que mena a les instal·lacions de la central nuclear Vandellòs I, i és d'utilitat per a arribar a Calajustell. El gener de l'any 1939, a la reculada de les forces republicanes, hi van fer sis forats amb la intenció de dinamitar-lo, però se'n van desdir i encara és transitable.

Bassa Nova, la punta de la (H)

[tə 'puntə ðə tə 'βasə 'nɔβə]

Un petit entrant de terra cap a mar, a la partida de la Bassa Nova. Hi ha preferència a dir-ne *del Joan de Mas de Soler*.

Bassal, el (Mr)

[tə βa'saɫ]

Una partida a tocar els Cirers d'en Bru, al costat del clotet de Cal «Miano». Sembrats i erm.

«Posesion al Basál» (Cad. 1862, núm. 49).

basses

V. *Redín*, *Roda*.

Basses

V. **Camí de les B.*

Basses, les¹ (V-Mv) [təz 'βasəs]

Partida entre Vandellòs i Masvalentí. El terreny hi fa una certa inclinació i forma fondal. Afronta amb la Canaleta i la Serrada pel nord-est, i amb la portella del Mianet, per migjorn i ponent. És anotada vint-i-una vegades a Cad. 1862, una de les quals, en l'assentament núm. 74, fa distinció entre *les Bases* i *el camí de les Basses*, com si fossin partides distintes. Dels 21 propietaris, set tenien casa a Masvalentí, nou a Vandellòs, dos a Gavadà i tres que no en declaren.

«Otra á las Basas» i «Posesion á las Basas» (Cad. 1862, núm. 18, 74, 173 i pàs-sim); «Basses. [...] Camino de las Bases» i «Serrada o Basses [...] Norte. Camino Basses» (*Amill.* 1945, I, f. 21 i 89).

Basses, les² (H) [təz 'βasəs]

Uns safaretjos de caràcter privat, als quals les dones de l'Hospitalet podien accedir per rentar la roba, pagant una quota. També en diuen *les basses del Redín*, que n'era el propietari.

Basses, les³ (H) [təz 'βasəs]

Davant de l'Almadrava; s'hi agafen molls i palaies.

«Basses, les [...] Lloc de mar que fa carrerons o freuets, vora l'Almadrava de Vandellòs. N'hi ha 3 o 4» (*Muntanya*, p. 18).

Basses, el camí de les (V-Mv) [tə ka'mi ðe təz 'βasəs]

Una altra manera, menys freqüent, d'anomenar el *de la Serrada*.

«Norte. Camino de las Bases», «Serrada o Basses. Norte. Camino Basses» i «Serrada. Oeste. Camino de las Bases» (*Amill.* 1945, I, f. 21, 89 i 152).

Basses, el carrer de les, o el corredor de les Basses (H)

[tə kə're ðə təz 'βasəs] o [tə kərə'ro ðə təz 'βasəs]

Pel corredor passaven les dones quan anaven a rentar a les Basses. Ara, urbanitzat aquell sector, ha passat a denominar-se *carrer de les Basses*. Una part de les cases, per la banda del darrere, tenen façana al carrer Major.

Basses, el coll de les (Mv) [tə 'kɔʎ de təz 'βasəs]

Al capdamunt de la partida del mateix nom, a la partió amb Burrià.

«Coll de Bases» i «Coll de Basses (Burria)» (*Amill* 1945, I, f. 183 i 200).

Basses, la font de les, i els horts de les Basses (V-Mv)

[ʔa 'fɔn de ʔez 'βases] i [ʔoz 'ɔrz ðe ʔez 'βases]

Una de les fonts més conegudes del terme: l'aigua va arribar bastants anys a les fonts públiques de Vandellòs. A les Basses. Hi ha alguns horts, uns raconets guanyats al pendent del terreny. Regaven amb l'aigua de la font. De Masvalentí, amb animals de bast, pujaven en aquesta font a buscar aigua les famílies que hi vivien.

«Otra devall dels horts de las basas» (Cad. 1862, núm. 275); «construïren [...] una conducció des de la Font de les Basses, a un quilòmetre i mig de distància i 130 de desnivell, fins a quatre fonts i un safareig a l'interior de la població» (Bru, p. 348); «la portada d'aigua potable a la vila des de la “font de les Basses”» (*Curiosidades*, p. 3, 1912).

Basses, la pujada de les (V-Mv) [ʔa puʝ'ʒaðe ðe ʔez 'βases]

Al camí de la Serrada, o de les Basses, un pendent.

«a Josep Castellnou de Vandellos, dit Valentinet [...], donant per hipoteca una viña a la pujada de les basses dita la cerrada o la cova de Cati» (*Fundacions*, núm. 94-II, 1766).

basseta

V. *Maria del Jan*.

Basseta, la (H) [ʔə βə'setə]

Partida al nord del racó del Forat Negre, en un altre fondal immediat. Confronta, pel sud-est, amb els Meners. És fama que el nom es podia haver originat en una bassa de terra on s'abeuraven els animals. S'hi declaren sembrats. L'any 1945, s'hi collien garrofes, avellanets, olives i algunes hortalisses. El terreny hi és frescal. És tot abandonat.

«Otra á la Baseta» (Cad. 1862, núm. 121); «La Baseta» (*Topog.* 1918); «es troba, després, el camí de carro que va al recó de la Basseta» (*Guia*, p. 250).

Basseta, el barranc de la (H) [ʔu βə'raŋ də ʔə βə'setə]

Neix a l'aiguavés meridional de la mola de n'Adell, per allà a la partida de la Basseta, travessa els Corralets i vessa el seu curs a la platja de l'Arenal. En el seu recorregut deixa el corral i la cova del Xeco, un a cada costat.

«Barranco de la Baseta» (*Topog.* 1918); «Es devalla de seguida al barrancó provinent del recó de la Basseta» (*Guia*, p. 249).

Basseta, el camí de (H) [ʔu kə'mi ðə ʔə βə'setə]

És un ramal del camí de la Portella que enllaçarà el Forat Negre i la Basseta, vencent forts pendents. A la partida s'hi pot arribar per uns altres camins.

«la caseta de l'Arbolí i es troba, després, el camí de carro que va al recó de la Basseta» (*Guia*, p. 250).

Basseta, el coll de la (Mr) [tɔ 'kɔʎ de tɔ βa'setɛ]

Forma un dels replans dels Dedalts, a migdia d'aquest altiplà. És a ponent de la singular formació rocosa coneguda per *Navalles*. A migdia d'aquest coll, s'obre la gran rasada on es forma el barranc de Llèria.

«Coll de la Basseta (580 m. d'altitud), obert en la serra major de les muntanyes de Vandellòs» (*Guia*, p. 264); «barranc dels Taixos, el qual neix entre el corral del Pinxo i el Coll de la Basseta» (*Els recursos*, p. 6).

Basseta, la serreta de la

«Item una pesa de terra dita la Murta [...] afronta ab la serreta de la Baseta» (*Caph.* 1756, f. 112v, 1709).

Bassiet, el (Mr) [tɔ βasi'et]

Indret d'anomenada a l'aiguavés sud-est dels Dedalts, que confronta amb el Llor i el barranc de l'Irla. Es podria tractar d'un sector interior de la partida del Llor. El nom s'originà per un bassiol que arreplegava l'aigua d'un degotall de la cova de la Mel.

«un carrerany a l'esquerra que va al Bassiet» (*Guia*, p. 262).

Bassiet, el cirer del (Mr) [tɔ si're (ðe)t βasi'et]

Un exemplar gros. Devia l'anomenada al fet que no n'hi havia gaires per aquell sector.

Bassiet, la cova del (Mr) [tɔ 'kɔβɛ (ðe)t βasi'et]

Una altra manera de designar *la cova de la Mel*, nom amb el qual l'anomenen amb preferència a Masriudoms.

«es veuen les boques obscures de les coves del Bassiet» i «A la banda oposada del barranc es veu la cova del Bassiet» (*Guia*, p. 252 i 277).

Bassot, el¹ (C) [tɔ βa'sɔt]

Un clot construït pels veïns de Castelló, a ponent d'aquest llogarret. S'hi recullen les aigües pluvials per a ús domèstic i ramader. Hi ha una paret que voreja una part del toll. Una de les nostres informadores ens comenta que ella sempre en va sentir dir *lo Clot*.

Bassot, el² (Mr) [tɔ βa'sɔt]

Partida de terra que forma una raconada entre penyals, encarada a migjorn, entre Navalles, al nord, i els Algars, a l'altre costat, i s'aboca a la gran vall del barranc de Llèria. Sembrats, garriga i erm. També conegut per *racó del Bassot*.

«Otra á Naváes y Basót» (Cad. 1862, núm. 50); «Davant es té el recó del Bassot i, per alt, els cingles dels Algars» (*Guia*, p. 288).

Bassot, el barrancó del (Mr) [tɔ βaraŋ'koɫ βa'sɔt]

S'origina al racó del Bassot, entre Navalles i els Algars. És subsidiari del barranc de Llèria, al qual arriba per la seva riba oriental.

«Als quinze minuts del coll de la Basseta s'arriba al llit del barrancó del Bassot» (*Guia*, p. 265).

Bassota, la (Mr) [tɔ βa'sɔte]

Partida, a la riba meridional del Riu de Llastres. Limita amb la Serra, el camí de Reus i els Clots dels Horts. Cad. 1862 l'anota en quatre assentaments, amb vinya i sembrats. També en parlen en plural, no tan sovint.

«Otra á la Basota» i «Posesion á la Basota» (Cad. 1862, núm. 96, 102 i 243); «La Bassota» (Amigó, p. 25).

Baster, cal (V) ['kaɫ βas'te]

Anomenen dues cases, una al carrer d'Amunt i l'altra al d'Estanislau Figueres. Ho eren d'ofici. També es parla de *ca la Maria de Cal Baster* i de *cal Pere Baster*.

«Andrés Barceló Prats – Basté» i «José Pantebre – Basté» (*Curiosidades*, p. 18 i 19, 1912).

Baster, el tros del¹ (F) [tɔ 'trɔz ðeɫ βas'te]

A migdia de Fatxes, entre la carretera de Tivissa i el camí de Gavadà. Abandonat.

Baster, el tros del² (G) [tɔ 'trɔz ðeɫ βas'te]

Una altra peça de terra d'igual nom, aquesta, a la riba oriental del barranc Fondo, partida dels Horts. Els més grans recorden que, durant la passada guerra, hi va caure una bomba d'aviació que va obrir un cràter, sense conseqüències personals.

«afegeix la caiguda d'un altre artefacte al tros de Cal Basté, a la font dels horts de Gavadà» (*Les fonts*, p. 189).

Batalla, el barranc de la (H) [tu βə'raŋ də tə βə'taɫə]

Important corrent, ja citat en documentació del segle XIII. La part inicial també és coneguda per *barranc de Llèria*. Travessa la partida dels Acampadors i vessa el seu curs a la Mediterrània pel sector de la Bassa Nova. Constituïa el límit meridional del territori que, l'any 1275, va ser assignat en la donació de la repoblació del Coll de Balaguer.

«donamus et concedimus [...] collum de balaguer indelicet a torrente de Caladoques vsque ad torrente de la batayla et a rupis de les aliomes usque in mare [...]. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollario» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb^o 1275); «el barranco de ese nombre [Lleria] [...] el cual [...] toma el nombre de «Barranco del Pont de la Batalla»» (*Curiosidades*, p. 33, 1918); «El Dr. Vilaseca dona notícies de la troballa pròpia d'una fulla de ganivet de sílex marró, de secció trapezoidal, al peu d'una balma del barranc de Llèria, o de la Batalla» (Bru, p. 44).

Batalla, el pla de la (H) [tu 'pɫa ðə tə βə'taɫə]

O *el pla de l'Almadrava*. A l'entorn del barranc del mateix nom, per allà al Coll de Balaguer. Ara hi ha tendència a dir-ne *plana del Vent*, amb disgust de la gent gran de l'Hospitalet i de Masriudoms, que sempre l'havien conegut per *de la Batalla* o, no tant, *de l'Almadrava*.

«Plá de la Batalla [...]. Pla de la Batalla» (*Amill*. 1945, I, f. 88).

Batalla, el pont de la (H) [tu 'pɔn də tə βə'taɫə]

Hi ha tres ponts i per tots tres ha passat la carretera de València. El més modern és en servei; els altres són abandonats, tot i que un dels dos s'utilitza, en cas d'alguna emergència, com a desviament provisional. La pedra de farciment dels estreps d'un dels abandonats la va portar un dels nostres informadors amb un carro, des del Coll de Balaguer. El més antic dels tres, el de més a la vora del mar, és tan angost i rudimentari que sembla impossible que hi passessin vehicles de tracció mecànica. El van volar a la reculada de l'exèrcit republicà, el 1939. Va ser reconstruït i actiu fins avançada la dècada dels quaranta. Tejero, *Inventari*, p. 36, suggereix que podria haver estat construït, com a mínim, l'any 1806, però és possible que ja hi hagués hagut alguna mena de viaducte, bastit a l'edat mitjana o abans, per salvar el barranc, tenint en consideració que hi passava la Via Augusta.

«El pont de la carretera, que n'ha substituït un de més antic, conserva el nom que duia aquest; se'n diu de la Batalla» (*Guia*, p. 269).

Batejat

V. **Tormo B*.

Batista, cal (V-H)

[ˈkaɫ βaˈtiste] / [ˈkaɫ βəˈtistə]

Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca la «Paca» del Guarro. També es coneix aquest nom, a l'Hospitalet, a la plaça de Catalunya, al costat de cal Pere de l'Enric, de cognom *Castellví*.

«La casa pertanyia l'any 1893 al Baptista Castellví Marqués [...]. Era coneguda a mitjan segle xx com *ca la Galla* o *ca la Rosa Galla*» (*Recull*, p. 104-105).

Batiste (R)

«Bautista Doménech Borràs – Batiste» (*Curiosidades*, p. 25, 1912).

Un renom provinent del prenom. El reporta *Curiosidades* com un dels veïns de Remullà que col·laborà en la portada de l'aigua de la font de les Basses a Vandellòs.

Batistet, allò del (H)

[əˈlɔt βəˈtistet]

Un tros de terra que tocava a la platja. Arribava, per la part oriental, fins en allò del Salamanquí, i per septentrió, als garrofers del Baltasar. Tot és urbanitzat.

Batistet, cal (H)

[ˈkaɫ βəˈtistet]

A la Via Augusta. També va ser coneguda per *cal «Vaquero»*.

«Cal Batistet o cal Baquero. Segons una versió [...] la va construir el Baptista Castellví Marqués [...]. Una altra versió ens diu que la casa pertanyia a la Maria Baquero Adam» (*Recull*, p. 159-160).

Batistet, el tros del (H)

[tu ˈtroz ðət βəˈtistet]

A la Vinyeta. Parteix amb el Lluís de la Miquela. En va prendre un tros l'esplanada de la Via Nova.

Batlle (C)

«ab Rufina Valle doncella del lloch del pratdip habitant en dits masos de Castello» (*Matrim.* 1688, f. 176v, 26-6-1706); «fill [...] de Joseph escoda y de Maria Valla coniuges de los masos de castello, foren padrins [...] y Rufina Valle tots de dits masos de Castello» (*Bapt.* 1667, f. 48v, 5-6-1706) [al marge esquerre corregit *Batlle*]; «Rufina Balle viuda dejada del quondam Jacinto Monet de la Parroquia de Balldellos» (*Matrim.* 1688, f. 186v, 21-10-1718).

Batlle, la cova del (Mr)

[ta ˈkɔβet ˈbatle] / [ta ˈkɔβet ˈbaʎle]

En un vessant del barranc de Lleriola, al sud de Navalles. En un racó feréstec i solitari. El nom s'originà a partir del cognom documentat al començament del segle XVIII.

«apareix [...] l'obertura del gran recó del Bal·ler, de fesomia pirinenca. [...] es millora la vista damunt de l'ample recó del Bal·ler» (*Guia*, p. 279); «Cova Batlle» i «Cova el Batlle» (Amigó, p. 23 i 26).

Bayerri (H) [bə'jeri]

Cognom que es localitza tardanament: el detectem al cens electoral de l'any 1946.

Bayerri, el tros del (H) [tu 'trɔz ðəʔ βə'jeri]

A la Vinyeta, al nord de la carretera de València, partint amb la parada del Guerxo.

Bea

V. *Cala B.*

Bel (V)

Solament l'anomena el cens de 1919. Vivia al carrer de les Fonts i feia de carreter.

Bella (H)

«Pere Bella per tres jornals j mig» (Baluard 1594, R:72/16-2).

Beltran (Mb)

«foren padrins [...] y Marina beltran viuda» i «filla de Mariano Beltran del Mas dit den Boquera» (*Bapt.* 1667, f. 1v, 12-2-1668, i f. 65r, 26-11-1714); «heretat cituada en dit terme de tivissa en la partida del Coll del mas Vell de dita Parroquia de Vandellos [...] afronta [...] a migdia en Mariano Beltran» (MN 1722, 12 març 1724).

Beltran, el (C) [to βe'tran]

Procedeix de l'antropònim documentat més amunt. També en diuen *Ruït de Dalt*, perquè és com si formés part de Ruït. Afronta amb els Pedralons, per ponent; amb Ruït, per la part baixa, nord i nord-est, i amb els cingles dels Dedalts, que s'aixequen a migjorn com una immensa muralla. El terreny hi és inclinat i forma paradetes. Hi ha avellanars, boscos de pins i espadats.

«Beltran» o «Baltran» (*Amill.* 1945, I, f. 267, 373 i 377).

Beltran, el camí del (C) [to ka'mi ðeʔ βe'tran]

Arrenca de Castelló, a la vora del Bassot. És de ferradura, va vers ponent, de cop amb una certa inclinació, després planeja o baixa, seguint la falda de la partida i arriba fins a la font del Beltran. Aquest sender havia quedat abandonat, i se

n'havien perdut alguns trams, però ha estat recuperat i l'han fet enllaçar amb un altre per tal de poder pujar als Dedalts. La darrera part, que arriba a la font i al rentador, ha estat modificada.

Beltran, la cova del (C) [ʎa 'kɔβɛ ðet βetʎan]

Una gran balma al peu d'un dels cingles dels Dedalts, gairebé a un quilòmetre a ponent de Castelló. Una cavitat no gaire pregonada però d'una extensió superficial al vertical, de forma gairebé parabòlica, d'uns quinze metres d'alçada i potser una quarantena d'eix horitzontal, encarada al nord-est, en un racó feréstec, però d'una verdor gemmada per la vegetació silvestre de l'entorn, i alguns avellaners que malden per subsistir. En aquesta raconada té el naixement el barranc de Ruït.

Beltran, la font del (C) [ʎa 'fɔn det βetʎan]

Neix al peu de la cova del Beltran. És una a les quals anaven a buscar aigua els habitants de Castelló, quan s'assecava la que anomenen *de Castelló*, més pròxima. Està pràcticament eixuta. Hi havia un rentador per a les dones de Castelló. Ara sembla impossible que de Castelló vinguessin a buscar l'aigua i la traginessin fins als seus domicilis. Encara és més sorprenent que en aquest mateix lloc hi hagués el rentador, una basseta que aprofitava l'aigua de la font. A l'hivern hi havia més tendència a anar al rentador de la Serrana, però no hi havia gaires avantatges, perquè queda tan lluny o més i gairebé tan ombrívol. Una de les nostres informadores comenta: «Lo pare deia: *la bona mossota, si ben minja ben trota*». És evident que, vist des de la nostra perspectiva, amb rentadores automàtiques, l'esforç de les «bones mossotes» ens sembla més meritori.

«Un exemple ben aclaridor d'aquest fet [es refereix al fet que diverses de les fonts del terme pertanyen al mateix aquífer], el podem trobar a la partida de Ruït, on desde [*sic*] que es va construir un pou per a abastar la Població de Vandellòs, la font del Beltran [...] que està a més alçada, ja no ha tret més aigua, tot i que aflo-rava gairebé tot l'any» (*Els recursos*, p. 8).

Benages (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Antoni Benages per quatre jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1).

El cens de 1934 anomena un «Benaiges» a Vandellòs.

Benavent (Mr)

«doni sepultura [...] á Rosa Benavent y vilá del mas de Riudoms» (*Òbits* 1688, f. 168v, 13-2-1756).

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat.

Benet

V. *Agustí del B.*

Benet (V-H)

«berengarius benedicti collis balegarij termini de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/293-1); «Item costa pex den Pere Benet del Coyl de Balaguer» i «Guillem Benet “pedrapiquer” que paredave la Torre» (*Documents*, p. 34 i 45, 1364 i 1370); «Añ 1878 Obra del forn teule feta a migas pel Benet [...] y tots les demes gastos y treballs per tots conseptes an sigut per conte del Benet teule» (*Relacions*, 1878); «al Benet per ana a falset li ay deisat» i «Lo Benet deu de la part de las trunfes de Reus» (*Relacions*, 1879).

El cens de 1919 n'inscriu un.

Benet, els tormos del (H)

[ʔus 'tormuz ðəʔ βə'net]

Són unes roques que s'eleven sobre el fondal. Entre el racó de l'Aigua al Coll, que els queda al nord, i la canal del Corb, que li és a migdia, un tros més alta que els tormos. A Masriudoms en van parlar. A l'Hospitalet no els coneixen. Podria haver tingut l'origen en el personatge del s. XIV.

«amb vistes al comellar de la canal del Corb, damunt les penyes anomenades Tormos del Benet» i «A l'esquerra, hi ha les penyes de formes piramidals conegudes per Tormos del Benet» (*Guia*, p. 292 i 293).

«Benido», cal (V)

[kaʎ βe'niðo]

Al carrer de Baix, veïna de cal «Rossendo». Eren «*Bienvenido*» de prenom i de cognom *Albiol*. Anomenen la *Pilar de Cal «Benido»* al carrer Nou.

«Bienvenido Albiol Borràs – Benido» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

«Benito», el (V)

«Al Benito per 2 ½ dies» (*Relacions*, 1881).

Entenem que era renom i no prenom.

«Benito», cal (R)

V. *Moixó*.

Bernada, la (H-Mr)

[tə βə'naðə] / [tə βe'naðe]

Partida entre els Bancalets, migjorn, i Navalles, septentrió, al llom d'entre els barrancs de Lleriola, a ponent, i de Llèria, a orient. Tot és bosc i erm. La major part de la partida s'ha considerat sempre terres del comú. En diuen *racó* perquè forma una vall que evacua el corrent al barranc de Llèria.

«Otra á la Bernada» (Cad. 1862, núm. 244, 245 i 290); «El dia 21 de febrer de 1879 es van cremar unes 10 ha. de “monte bajo”, a la partida de la Bernada del Bosc del Comú» (Notes, p. 130); «La vall s'eixampla amb la confluència de les barrancades dels Algars i del Recó de la Bernarda. [...]. Es continua [...] i es travessa el recó de la Bernarda per pla» (Guia, p. 266).

Bernada, la cova de la (H-Mr) [tə 'kɔβə ðə tə βə'rnaðə] /
[tə 'kɔβɛ ðe tə βə'rnaðɛ]

A la Bernada. Una balma on es va tancar bestiar. Hi havia un bosc que es feia admirar, però el darrer incendi el va deixar calcinat, com els del seu entorn.

«Enfront es tenen les clenxes de la Bernarda [...]. Es continua davallant fort per dins l'admirable bosc de la Bernarda. A la dreta, resta el camí de la cova d'aquest nom» (Guia, p. 264).

Bernat

V. *Font del B.

Bernat (V)

«Bernardus del loci de Vandellós» (Capb. s. xiv, f. 432r).

Berruga, cal (Mb) [kət βo'ruɣɛ]

Recorden que hi havia una casa i fins i tot que una de les filles es va fer monja, però no hi ha record d'on era. Joan Vernet, de Cad. 1862, declarava tenir dues cases en aquest llogarret.

«Juan Castellví (Barruga)» (Sancho, p. 21, 1821); «Vernet, berruga, Juan» (Cad. 1862, núm. 286); «Dia 21 febre. al Juan Berruga á conte del caba vina» i «Dia 13 nbre. contat an baruga hasta lo dia de avuy» (Relacions, 1881 i 1887).

Berruguet, el (V)

«Lo Beruget deu de la carn de Santa asabel» (Documentació, 1844).

«**Berto**», el (V) [tə 'βerto]

Afèresi de «Roberto». Comercia amb fusta: comprava pins.

Bes (V) ['bes]

És citat als censos de la primera meitat del s. xx, i encara existeix. Durant el segle XVIII hi havia dues cases d'aquest nom, segons *Llibreta*, una de les quals era la que es coneix per *ca la Torre*.

«Bernardus Bes loci de Vandellos» i «confrontatur [...] ab alia [...] anthonij bes» (Capb. 1542, f. 31v i 35v); «et Anthonius bes omnes visini et habitatores

loci et parrochie de vandellos termini ville de tiuisa» (*Capb.* 1542, f. 48r i 48v); «Dolcina Bes de Vandellos mullé de Bernat Bes [...] Fills Bernat (hereu), Ramon, Juana, Candia, Maria» (*Fundacions*, núm. 36, 2-11-1618); «fill de Juan Bes, jurat menor, y de Agna Vernet» (*Bapt.* 1667, f. 56r, 23-6-1709); «aora Bes (a) Citet, juntamente con la casa de la Villa que es una misma [...] 12. C^a Bes. Ahora es da [*sic* = la] casa la Torre» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «ab los hereus de Juan Bes» (*Capb.* 1756, f. 49v); «ab los Pubills Bés» i «afronta [...] ab los hereus de Juan Bés» (*Capb.* 1759, f. 19r i 19v, 1764); «Joseph Bes labrador y vezino del lugar de Vandellos» (*Capb.* 1759, f. 61v, 1772).

Besaculs, el camí del (Mb) [to ka'mi ðet 'beza'kuɫs]

És una drecera que escurça un revolt del camí de la Serrana, a migdia de la Barrancada. El senderó voreja els trossos del Pep i de l'«Arturo» del Gervasi. La singularitat del nom rau en el fet que una part d'aquesta drecera té un desnivell fort quan passa per una llisera de roca, la qual cosa dificulta l'equilibri en el descens, de manera que s'havia de baixar arrossegant el cul per sobre la pedra. Ja fa temps que no s'hi passa.

«Bienvenida», ca la (Mr) ['ka ɭambe'niðe]

Al carrer Major, al costat de cal Miquel del Buera. Per la part posterior és veïna del Barranquí.

«Bienvenido», cal (H) [kaɭ 'βjembə'niðu]

A la plaça del Pou, en un extrem del Castell. Va desaparèixer en obrir un carrer. També l'han anomenat *el casino Vell*.

Biga, el pujador de la (G) [to pujza'ðo ðe ɭa 'βiɣe]

Als Taixos, al bosc del Salt de Dalt. Un pas de bestiar i de fusta, amb notable inclinació. El nom s'originà en un pi alt i de tronc gruixut, que consideraven apte per a fer una biga, però com que era un exemplar fora de sèrie, el propietari sempre el va deixar fora de l'abast dels escorxapins, però va sucumbir, endut per un incendi.

Biló (Mr)

«Francisco Bilo» i «Francesc Castellví (bilo)» (Sancho, p. 17, 19 i 22, 1815, 1821); «Francesc “Biló”» i «El primer de maig de 1817, fou batejat Josep Biló Castellví de Masriudoms [...] L'any 1840, mossèn Joan Socada [...] en aquesta partida de baptisme va afegir-hi: “Biló es apodo, el apellido es Castellví. Lo supe cuando le casé con Teresa Pla”» (*Cens* 1817, p. 63 i 84); «al Sec del Bilo» i «Lo Juan Biló resta del aiguarden de añ 41» (Documentació, 1839 i 1844); «Castellví, biló, Jaime» (Cad. 1862, núm. 102).

Biló, la coixa del (V)

«La coixa del Bilo debe de dines deisats» (Documentació, 1844).

Biló, la cova del (H)

[tə 'kɔβə ðəɪ βi'lo]

A la riba meridional del barranc del Riu de Llastres, prop de l'Hospitalet.

Biosca, cal (V)

['kaɫ βi'ɔske]

O *cal Ferrer*. Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal «Merequildo» Gil. Formava part de les terres del Roger de ca la Torre. Feia de ferrer. En les anotacions, pel que fa al *Ciriac*, no s'indica el carrer on residia; el segon tenia el domicili al carrer de les Fonts, és a dir, al mateix carrer que ara.

«Ciriac Sabaté Barceló – P. Biosca» i «José M. Sabaté Estalella – Biosca» (*Curiosidades*, p. 12 i 18, 1912); «Sabaté Cardona, Pau (a) *el Biosca*» (Recasens, p. 316).

Biscaí

V. *«Aguirre, de».

Blader (H)

«Raimundus bladerij juratus collis balaguerij termini de Tiuiça» i «Guillermus bladerij Collis balagarij terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/294-3 i R:68/297-3); «Item costa de port de Tarragona [material de la sènia] al spital lo qual adux en Blader del Coyll» (*Documents*, p. 41, 1364); «Ramon Blader fa per lo forn [del Coll de Balaguer] vii sol. vi diners a nadal» (*Capb.* s. xiv, p. 51).

Blanca

V. *Bassa B*.

Blandis, cal (V-G)

['kaɫ βɫandis]

O *ca l'Agustí Blandis* i *cal Pere Blandis*. El nom procedeix de Gavadà, on hi ha tres cases: una és on va néixer i va viure el nostre informador Josep Margalef i Castellnou, conegut per *el Pep Blandis*; una altra precedida de «*Pepo*», i una tercera al costat de cal Barceló, amb preferència a designar-la amb el prenom «*Ricardo*». Després, es traslladà a Vandellòs, al carrer Nou, al costat de ca la Maria de l'Agustí. *Curiosidades* també la hi situa el 1912. El que anota Cad. 1862 tenia la casa a Gavadà.

«por Gavadà la [casa] Blandis» (*Llibreta 1840*, p. 4); «Dia 28 [juliol] al Blandis» (Documentació, 1844); «Margalef, blandis, Pedro» (Cad. 1862, núm. 218); «Peret de Blandis» (*Contribució 1865*); «Dia 18 febre de id. al Esteve de Blandis»

(Relacions, 1876); «José Margalef, Blandis», «Pere Blandis, carré Nou» i «Pedro, Blandis [...] Esteve Blandis» (Daurar 1882); «Dia 6 Abril al Peret de Blandis de Gavada, al Chig» (Relacions, 1884).

Blandis, la caseta del (G) [ʔa ka'zɛtɐʔ βʔandis]

A la partida de la Sénia. A la vora de la caseta hi havia una sénia de catúfols.

«Aviat es troba, a la dreta, la caseta del Blandís amb una sínia» (*Guia*, p. 321).

Blanques

V. **Ribes B.*

Blet (H)

«a dit frances blet, [...] per lo port de dos carregues de cabirons» (Baluard 1594, R:72/18-1).

Bo (H)

«Els [...] pregoners van ser [...] i l'Antonio Bo Casanovas» (*Recull*, p. 66).

Bodro (V)

«fill [...] de Pere Joan Bodro y Madalena Bodro Boquera conjugues de la vila de la leixa Archabisbat de Tarragona» (*Bapt.* 1667, f. 82v, 1-2-1728).

Boix, cal (Mb) [ˈkaʎ ˈpako ˈβojʃ]

És cognom. Al carrer de Sant Agustí. S'hi solen referir precedit de «*Paco*». Va venir a viure a Masboquera, i ha estat una persona que ha donat una certa empena al llogarret, on és ben considerat. En va ser elegit alcalde pedani.

bol

V. **Castellet*.

Boldó (H)

«Item met en data los quals doni a Gº Boldo que havia estat enservi del spital un mes» (*Documents*, p. 60, 1364).

Bonfill (V-R) [ˈbɔŋˈfiʎ]

L'anoten els censos de la primera meitat del segle passat per diversos llocs del territori, especialment a Remullà, d'on procedeix, amb «*Patet*» de nom de casa, i Vandellòs. Josep Bonfill i Espelta és un dels nostres informadors.

«el seu primer secretari [de la Joventut Remullanense] en Jaume Bonfill i Domènech» i «L'última família en abandonar Remullar va ser la de Cal Patet, un matrimoni format pel Jaume Bonfill Domènech i la Maria Espelta Boquera. Això es produí el dia 31 de Gener de 1962» (Bonfill, p. 6 i 21).

Boquer

V. *Cova d'en B.

Boquera¹ (V-H-C)

[bo'kerɛ] / [bu'kerə]

Llinatge antic i prolífic a la vila i en els nuclis del terme. L'anoten els censos des del 1912 fins al 1946 i encara és actual.

«Item aquest dia sen ana [...] ab don Boquera a Tivissa a dur vy de Banyols» i «Item D. Berenguer Boquera a Valdelos per adur vy» (*Documents*, p. 39 i 46, 1364); «Guillem Boquera [...] Pere Boquera» i «Na Boquera la profembra» (Talla 1423); «Añ 1616, a 17 de matx. Jaume Boquera de Vandellos marit de Isabet» (*Fundacions*, núm. 33); «he desposat [...] a Francisco Boquera fadri [...] y Maria Pasqual doncella [...] de Castello» (*Matrim.* 1688, f. 177r, 16-4-1708); «Añ 1727. Candia Boquera de Castelló mullé de Miquel Boquera» (*Fundacions*, núm. 60); «aora Vernet (a) Boquera» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «fill [...] de Joseph Boquera [...] de Castelló» (*Bapt.* 1667, f. 85r, 16-7-1739); «Cal Buquera al moral de la Campana de cada sing una» (*Documentació*, 1844).

Boquera² (Mb)

[bo'kerɛ]

És el llogarret on es relacionen més persones d'aquest cognom, a la primera meitat del segle passat.

«Testes sunt Petrus Boquera del mas den Boquera de Valldellos» (*Man. Prat.*, f. 345r, 8 setembre 1676); «Isidro Boquera [...] del mas den francesch de dita parroquia [Vandellòs]» (*Bapt.* 1667, f. 11r, 14-8-1680); «se an desposat [...] Miguel voquera y Candia vernet los dos del mas dit de en voquera» (*Matrim.* 1688, f. 171r, 28-7-1688); «Isidro voquera [...] del mas de la rabosa» (*Matrim.* 1688, f. 20r, 3-10-1688); «mori ysidro Boquera fadri, del mas de voquera» (*Òbits* 1688, f. 127r, 7-2-1694); «Juan voquera [...] del mas de en Boquera» (*Bapt.* 1667, f. 39r, 20-9-1702).

Boquera³ (G-Mr-R)

«Petrus boquera del mas de Riu dolms parrochie de val de los termini de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/282-3); «den gabriel Boquera del mas de riudoms», «viu que en pere cabrer jugaua ab en gujlem boquera a neips [...] vench en gabriel boquera com a loctinent de batlle» (Insults 1494, R:70/406, R:70/408-1); «Mas de Riudomps. Jaume Boquera, Gabriell Boquera [...] Simo Boguera» (*Fog.* 1553, p. 198); «Pere Boquera de Remullà marit de Blanquina» (*Funda-*

cions, núm. 35, 7-9-1618); «foren padrins Pere boquera fadri [...] de Gavada» (*Bapt.* 1667, f. 2r, 24-10-1668); «e desposat [...] a Juan Boquera fadri de los masos de remulla ab Maria Callau doncella de Valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 173r, 8-2-1697); «afronta a sol yxent en Joan Boquera de Remullá» (MN 1730, 28 juliol 1730) «foren capbrevats los dits partits per Juan Boquera pages de Remollá» (*Capb.* 1756, f. 65r).

Boquera, cal (V-H) [ˈkaɫ βoˈkeɾɛ] / [ˈkaɫ βuˈkeɾə]

La documentació anomena aquesta casa, antigament, a Vandellòs, al patrimoni de ca la Torre. Com a casa, sols a l'Hospitalet, i sovint precedida pel prenom *Ramon*. Al carrer de la Galera. Eren parcers en terres del Casalot de Mont-roig.

«C^a Grau: estaba y está á su lado, aora Vernet (a) Boquera» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «paga son fill Jusep Vernet. La casa se diu casa Boquera tocant a casa la Torre» (*Fundacions*, s/n, 1838 [anotada abans del núm 150]).

Boques

V. *Dues B.*

Bord, cal (C) [ˈkaɫ ˈβort]

Una manera més antiga d'anomenar *cal Rafel de la Feliça*.

«Al Bort li ay pagat» (*Relacions*, 1881); «Rafael Boquera – Bort» (*Curiosidades*, p. 26, 1912).

Bord, fou del (H)

«Fou del Bort» (*Topog.* 1918).

A Lleriola, per allí al nord de la bassa d'en Terça, entre el barranc de Lleriola i el coll d'en Pau.

Bordera (V-G) [boɾˈðeɾɛ]

L'inscriuen els censos entre 1912 i 1946, per diversos llocs del territori.

«Bordera, sastre, José» (Cad. 1862, núm. 53).

Bordera, cal (V) [ˈkaɫ boɾˈðeɾɛ]

Ha donat nom a una casa del carrer Nou, al costat de ca la «Dolores» del Gabriel.

Bordera, la font de la (R) [ˈta ˈfɔn de ˈta boɾˈðeɾɛ]

És més coneguda per *la font del Pau Cafè*, però sempre n'havien dit *de la Bordera*, que era el cognom de la propietària de la terra. És a la vora del barranc dels

Vidriers, poc abans de dir-se *de Remullà*, al tros dit *del Pau Cafè*, a les Marrades. Raja un brocalet d'aigua que fa goig de veure.

«A la dreta, sota el camí, [...] vora el qual raja la font de la Bordera» (*Guia*, p. 224).

Bòria, cal (V-Mv) [ˈkaɫ ˈβɔɾiɐ]

Afèresi de *Labòria*. Van venir del Perelló, avançant el segle XIX. El cognom *Labòria* és corrent a les dues viles. Els de Masvalentí la recorden: era la primera casa, a la dreta, entrant al llogarret, tot pujant-hi de Vandellòs, al davant de cal Cabrit. En ruïnes. Anys més tard, es van establir a Vandellòs, al carrer de Sant Josep, al costat de cal Jaume del Dugues. A Masvalentí també se'l coneixia per *el Perellonenc*.

Bòria, la caseta del (Mv) [ˈta kaˈzɛtɐ ðeɫ ˈβɔɾiɐ]

A Lleixares, prop del coll de Lleixares.

Borni, el (V)

«Lo Borni per miga carga de vi [...] La Bornia per conte del Boti en paga» (Documentació, 1844); «Jardí Sirisi, borni, José» (Cad. 1862, núm. 186); «Juan Jardí, Borni [...] Agustí, Borni» (Daurar 1882).

Segons Cad. 1862, tenia una casa al carrer de Baix, de Vandellòs.

Borni, cal (H) [ˈkaɫ ˈβɔɾni]

Al carrer de la Mar. Segons *Recull*, aquest renom procedeix de l'Ametlla de Mar. Això no obstant, ja hem vist que el renom és documentat a la primera meitat del segle XIX amb casa a Vandellòs.

«Aquesta casa la va construir el Batista *les Marines* [...] per la Teresa Vila Llaó, de Cal Borni» (*Recull*, p. 178).

Borni, la drecera del (V)

«Se segueix amunt [pujant vers els Dedalts] [...]. A la dreta resta la drecera del Borni que va pel bosc» (*Guia*, p. 286).

Per les indicacions de *Guia*, havia de ser pel sector dels Fontanals.

Bornon (Mr)

«Al prime de jener fa Pere Bornons [...] per los bens del mas de riudoms» (Censals 1604, R:77/95-2); «Añ 1629. 8 Juñ. Isabet Sirici de Mas Riudoms, mulle de Sirici Bornon. Deixe per la mia anima y de mon marit Sirici Bornon [...] Hereu,

son fill Toni Sirici Bornon [...] paga un aniversari per Tecla Sirici Bornon» i «1631. 30 agost. Tecla Cirici Bornón natural de Mas Riudoms mulle de Antoni Cirici Bornon de Mas Riudoms [...] per la anima de Tecla Cilicia Bornón» (*Fundacions*, núm. 40 i 6); «Bargalló, bornón, José» (Cad. 1862, núm. 55).

Borràs (V) [bo'ras]

L'anoten els censos des de 1912 fins a 1946. És dels cognoms més antics de la vila, encara existent.

«1189. 1 matx. Tecla Borràs de la Figuerola terme de Tivisa, muller de Guillem Borràs» (*Fundaciones*, núm. 2); «Valldelòs terme de Tiviça [...] Pere Borrac [...] Miguel Borarç [*sic*] [...] Los masos de la muntanya de Tiviça [...] Gabriel Borrac» (*Fog.* 1496, p. 251); «Guillermus borras mansi de la figuerola [...] Bartolomeus borras mansi de la figuerola» (*Capb.* 1542, f. 7r); «a la perçona de nantoni boras dels masos de la figuerola terme de la present vila de teuiça» (Masos 1565, R:68/183); «afronta ab lo Dr. Joseph Borrás» (*Capb.* 1756, f. 112v).

Borràs, cal (V-C) ['kaɫ βo'ras]

Al carrer de les Flors, al costat de cal Sereno, a la vila, i al carrer de Cal «Santo», al llogarret.

«Terratinents [...] Borrás» (Vària 1887).

Borrasca (V)

«Lo Borasca als corals» (Documentació, 1844); «Vernet, borrasca, Franco.» (Cad. 1862, núm. 275); «Borasca» (*Contribució* 1865).

Tenia una casa al carrer de Baix de Vandellòs.

Borrassó, cal (V) ['kaɫ βo'ra'so]

Al carrer de l'Església. Procedent de *Borràs*, possiblement amb caràcter afectuós. El 1912 tenia casa al carrer de les Eres.

«Francisco Borràs Carraté – Borrassó» (*Curiosidades*, p. 24, 1912).

Borrassó, el mas del (R-F) [to 'maz ðeɫ βo'ra'so]

Sovint hi anteposen el prenom *Miquel*. És una altra manera de referir-se al *de la Cristina*.

Borrià

V. *Burrià*.

Borrull

V. *«Cinto» B.

Borrull (H)

«Per tant ne he pagat a Miquel burull del hostal per tres jornals servi en vn Rosi y vn Rucardo per tirar arena» i «per tantes ne pagat a miquel Borrull hostaler del Hospital per lo gasto que ha fet en donar de menjar» (Baluard 1594, R:72/19-1 i 72/20-4); «Lo Burull deu que li ay deisat per a sembra y mel ha de torna a la cullita» (Documentació, 1844); «Al juriol al Burull pe[r] la verema» (Relacions, 1877).

Borrulla, la (V)

«Manel de la Borulla 4 dies a 9 [...] A la Borulla del Manuel [...] Dia 15 de Mach. Al Manel de la Borulla» (Carpeta 1882); «Dia 15 de mars id [1883] ay deisat a la Borulla per ana a calaseit lo seu home» (Relacions, 1883); «Terratients [...]. Borulla» (Vària 1887).

Borrullet, el bancal del, i el pou del Borrullet (G)

[tə βaŋkaɫ ðɐɫ βoru'ɫɐt] i [tə 'pou ðɐɫ βoru'ɫɐt]

Una parada que es conreava a la vora del barranc del Taix. Hi ha un pou que a vegades anomenen amb aquest nom o, preferentment, *la font del Taix*.

«tocant a l'extrem del marge del bancal de Cal Borrullet. Per això la font [del Taix] també és coneguda per alguns com el pou del Borrullet» (*Les fonts*, p. 151).

Borrullet, cal (V)

['kaɫ βoru'ɫɐt]

Al carrer d'Amunt. Al començament del segle passat residia al carrer de Baix. Sovint l'anomenen precedit del prenom *Pere*.

«José Marco Pascual – Borrullet» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Borseguí

V. «Mariano» B.

Borseguí, això del (F)

[aɪ'ʃə ðɐɫ βorse'ɣi]

Sovint l'anomenen precedit del prenom «Mariano». Un tros de terra a la partida de Fatxes, al coll de Fatxes. Hi havia la «casilla» del «Mariano» Borseguí, també dita *de Fatxes*.

Borseguí, cal (V)

['kaɫ βorse'ɣi]

Al carrer de l'Església, al costat de cal Jaume «Patet».

Borseguí, la caseta del (G) [ʔa ka'zɛtɐ ðɐʔ ɓɔrsɐ'ɣi]

Als Abellars, a la part baixa del bosc de Cabrons. Hi ha una era. Abandonada.

bosc

V. *Cabrons*, **Casat*, *Cassear*, **Coma*, *Coster de Cal* «Santo», *Hereu*, *Jaume de la Maria Antònia*, *Obagues de la Serrana*, *Parra*, **Porciules*, *Riba*, *Salt de Dalt*, *Silveri*, *Ventanes*.

Bosc

V. *Font del B*.

Bosc, la font del (Mr) [ʔa 'fɔn ðɐʔ 'ɓɔsk]

A migdia del corral del Sabatera per la qual cosa també se la coneix per *del Sabatera*, a les obagues de Masriudoms. Antigament donava nom a les terres del seu entorn, segons Cad. 1862.

«no molt llunyà, es veu el corral de la Sabatera. Sota el corral en el llit del barranc immediat hi ha la font del Bosc. [...]. La font del Bosc és un bassiol [...]. Es deixa el senderó de la font del Bosc» (*Guia*, p. 253).

Bosc d'en Goner, el barranc del (Mv)

«es deixa, a l'esquerra, un caminet que va [...] i segueix pel barranc del Bosc d'en Goner» i «Es davalla [...] vers la vallada del Pedral del Cerveri o barranc del Bosc d'en Goner» (*Guia*, p. 318, 319 i 331).

Bosc d'en Guerrer, el (Mv) [ʔo 'ɓɔz ðɐŋ ge're]

Partida de terra, a la partió amb Burrià. La travessa el camí de Gavada, que hi puja per Masvalentí, i la voreja el barranc del Pedral. Cad. 1862 la cita una vegada, amb bosc i erm.

«Bosch den Garré» (Cad. 1862, núm. 21); «Bosch d'En Guerrer y Burriá» (*Amill*. 1945, I, f. 184 i 297).

Bosc d'en Guerrer, l'estret del (Mv) [ʔastɾɛd ðɐʔ 'ɓɔz ðɐŋ ge're]

Una altra manera, menys corrent, d'anomenar *l'estret del Pedral*.

Bosc de Cabrons, el (G) [ʔo 'ɓɔz ðɐ ka'ɓɾɔns]

Partida de terra. Ocupa una part del vessant nord-est de les moles del Taix, entre les Rovires i l'obaga de l'Antònia. Hi solia haver carboneres que explotaven l'alzinar. Hi ha dubtes sobre si es pot considerar partida, però sí que ho era, segons Cad. 1862, que hi anota tres propietaris, amb pocs sembrats, i la major part

del terreny garrigues i erms. Dels declarants, un tenia casa a Remullà, un altre a Vandellòs i un que no en tenia.

«Otra al Bosch de Cabrons» (Cad. 1862, núm. 53, 104 i 167).

Bosquet, el (Mr) [tə ɓos'ket]

Partida a la part oriental de la mola de n'Adell. Confronta amb els Guixassos, al nord; els Meners, al sud, i la Porrassa, a orient. S'hi conreaven avellaners, garrofers i pinars. També en diuen *el racó del Bosquet*.

«Racó del Bosquet» (*Amill.* 1945, I, f. 7); «Racó del Bosquet» (*Amill.* 1945, II, f. 489).

Bosquet, el racó del (H-Mr) [tu rə'kot ɓus'ket] / [tə rə'kot ɓos'ket]

A Llèria. A la riba meridional del barranc de Llèria, cap a la meitat del seu recorregut.

«el barranc [de Llèria] sembla obstruït pel cingle immediat. S'és al recó del Bosquet» (*Guia*, p. 268).

Bossar, la serra d'en

V. *Serra de l'Arboçar*.

Botaller (H)

«Pere Botaller ha I^a heretat que li fo stablida per en Pere Calderó [...] el loc apelat casteyl den steue, en les partidas del coyl de balaguer» (*Capb.* s. xiv, p. 45, 1337).

Boter, allò del (H) [ə'ʎə ðət ɓu'te]

Una terra a Caladoques, entre la línia del ferrocarril i la carretera de València.

Boter, cal (H) ['kaɫ ɓu'te]

A la carretera de València, al costat de cal «Cacauero», veïna, per la part del darrere, de la plaça de Catalunya. A Cad. 1862, ja declaraven tenir casa a l'Hospitalet.

«Bargalló, boté, José [...] Bargalló, boté, Miquel» (Cad. 1862, núm. 57 i 59); «pagat a Jose Bote per los bocois portats [...] a la Estació» (Carpeta 1882); «Cal Boter. És una de les cases construïdes a principi del segle XVIII» (*Recull*, p. 170).

Boter, els farallons del (H) [tus fəɾə'ʎonz ðət ɓu'te]

«Xacano» els situa per davant de cal «Chavarria».

«Boter, els Farallons del [...] Formen part de les Roques i Àncores del Torm. Senyes: [...] La Casilla del Marsal pel Cementeri» (Muntanya, p. 19).

Boter, la sènia de Cal (H) [tə 'seniə ðə 'kaʎ βu'te]

Una peça de terra a la punta del Riu, a migdia, amb una sènia de tracció animal per a treure aigua.

«i a la Punta del Riu la [sènia] del Nano i la de Cal Boter» (*Recull*, p. 51).

Botera, la (H)

«Conte del aguarden de la Botera» i «Conte del vi y granacha de la Botera del ospitalet» (Documentació, 1840).

Botet, la bassa de Cal, i la font de Cal Botet (Mb)

[tə 'base ðe 'kaʎ βo'tet] i [tə 'fɔn de 'kaʎ βo'tet]

No és gaire gran, adossada en un marge, en un indret espatat. L'aigua que hi entra no prové d'una font (tot i que l'anomenen com a tal), sinó que traspua com un degotall del terreny que té al costat. L'aprofiten per regar un hort en unes parades inferiors. El terreny, inicialment, hi era inclinat, però ha estat distribuït, formant paradetes, que salven l'espatat gràcies als marges de pedra en sec.

Botet, cal (Mb) [kaʎ βo'tet]

Troben dues cases amb aquest nom: una al carrer Nou, al costat de cal «Panxon», i una altra al carrer de Sant Agustí, ja prop de l'era del Macià i del Tossalet. Totes dues són de la mateixa família. Els dos individus que cita Cad. 1862 tenien casa en aquest llogarret.

«Jayme Boquera (a) Botet», «Deu Jayme Boquera (a) Botet despues de pasa contes» i «Relacion de los que me deben atrasos [...] Lo Botet resta de dines deisats» (Documentació, 1839, 1842 i 1844); «Entrada a Jayme Vernet desde lo dia 1º de mach [...] del Botet mich canti vi» (Documentació, 1844); «Boquera, botet, Jaime» i «Boquera, botet, Fran^{co}» (Cad. 1862, núm. 37 i 45).

Botet, la caseta del (Mb) [tə ka'zete ðet βo'tet]

A la mateixa propietat de l'entrada precedent, a la part una mica més elevada de la terra.

«A l'esquerra, a la banda oposada d'una ondulació del terreny, hi ha la caseta del Botet» (*Guia*, p. 249).

Botí (V)

«La Bornia per conte del Boti en paga» (Documentació, 1844).

Botí, la moleta d'en (G)

«Moleta d'en Botí» (*Les fonts*, mapa, p. 31; text, p. 181).

La situa entre Gavadà i la moleta de Genessies, al límit amb el terme de Tivissa.

Botifarrera, ca la (V)

[ˈka ˈla βutifaˈrere]

Al carrer d'Amunt, al costat de cal Jaume Futo. Es nota preferència a designar-la *cal Griva* o *ca la Montserrat de Cal Griva*, i més antigament *ca la Claudina*. Hi havia una botiga i venien botifarres de be. Segons la veu tradicional, va ser la primera casa coneguda amb el nom de *ca la Torre*.

botjar

V. *Sirici*.

Botjaret, el¹ (G)

[ˈto βodʒaˈret]

Una partideta de terra, al nord-est de Gavadà. Confronta amb el Camp de la Ramona. Hi ha alguns conreus. Al capdamunt d'aquesta partida, hi ha la cova del Silveri.

Botjaret, el² (R)

[ˈto βodʒaˈret]

Un indret singularitzat. Forma part de les terres del mas de la Molella, cap al sud-est respecte de l'edifici i no gaire lluny, per sobre de la Roca Plana, que és a la mateixa propietat. Sembla que formava part de l'argot familiar.

Bou, allò del (V)

[aˈʎo ðeɫ ˈpako ˈβow]

Un tros de terra, amb una notable inclinació, marginat en parades, amb avellaners, al Beltran, cap al sector també conegut per *Ruït de Dalt*. El designen, sovint, precedit de «*Paco*».

Bou, cal¹ (V)

[ˈkaɫ ˈβow]

S'anomenen diverses cases d'aquest nom: una al carrer d'Estanislau Figueres, tocant a cal Barceló, que havia estat un pati, ara propietat de ca l'Estanquer; una altra al carrer de Sant Jaume, a ponent, al costat de cal Xollador; també al carrer de l'Església i al de Sant Isidre, algunes precedides dels prenomes *Pere* o *Paco*.

«Dia 2 de abril al José Bou moso» (Documentació, 1839); «Gabino Escoda Gil – Bou» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Bou, cal² (Mb-C)

[ˈkaɫ ˈβow]

S'anomena als dos llogarrets: al carrer de Baix, concernent a Masboquera, i, per la part del darrere, és veïna del carrer Nou. També es parla de *cal Pere Bou*, al

carrer de Santa Marina, al costat del Campanar, igualment designada *ca l'Estudiant*. A Castelló hi ha preferència a dir-ne *ca la Miquela*, però també *cal Pere Bou*.

Bou, la caseta del (Mr) [ʔa ka'zɛtɐ ðeʔ 'βow]

Al fondal de l'Irla, a la vora del barranc de l'Irla. S'hi acostumaven a quedar en èpoques de collita.

«el bosc d'alzines de l'Obagueta. Es troba de seguida la casa del Bou» i «Es deixa la font [de l'Irla] i [...] es retroba el camí que s'ha deixat al mas del Bou» (*Guia*, p. 262 i 263).

Bou, la caseta de Cal (H) [ʔə kə'zɛtə ðə 'kaʔ 'βow]

És de tros, al Llapassar.

Bou, el racó del (C) [ʔo ra'koʔ 'βow]

Un fondal a sol ixent dels Dedalts, a la partió, a través d'un llom, del racó del Figueres i del fondo de Ca la Torre.

Boveral, el (H)

«14 Ponit que les terres del hospital del Infant dites lo boueral si be son del terme de Tiuisa empero son quadra particular per si distinta y separada de les terres de la vila de Tiuisa [...]. 15 Ponit que la dita quadra del hospital dita lo boueral ia may los dits Senyors temporals ni abans ni apres [...] han rebut part alguna del delme de fruyts [...] 16 Nam ponit que tots los fruyts que se an cullits y se cullen en les terres de la quadra del hospital dites lo boveral al encontorn de les quals se pesquen dites tonyines [...] lo rector de Teuisa ha rebut tots los delmes» (Almadraues 1594, R:72/113-2 i 3).

Bragil (V)

«fill de fr^{co} Brail menescal» (*Bapt.* 1667, f. 68v, 29-11-1717).

Bru

V. *Cirers d'en B.*

Brull (V)

«Los masos de la muntanya de Tiviça [...] Jaume Brull» (*Fog.* 1496, p. 251); «L'any 1779 figuraven com a testimonis en un casament Josep Castellví "Brull" [...] propietaris de Vandellòs» (*Cens* 1817, p. 83).

El cens de 1934 anota cinc persones que se'n diuen a l'Hospitalet, un que residia a la plaça del Pou i feia de peó de la carretera i els altres a l'Almadrava, on els homes feien de pescadors. Fa tot l'efecte que va ser una estada breu.

Brullet (V)

«1770. Josep Castellvi dit Brulet per los Povills Bes» (*Fundacions*, núm. 18).

Brunet

«Et Petro de Sagarra et Petro Brunet quisque horum (hortum?) tenent singulas uineas per Arnaldus iuxta abelar Petro de Monte Suspir» (*Capb.* s. xiv, p. 22, 1204).

«Bruno» (V)

«he dado Misa nupcial a Juan Bruno frances natural de la villa de Selom, obispado de Arles del Reyno de francia, soldado de Guardas balones [...] con Ynes Castellvi doncella del lugar de Balldellos» (*Matrim.* 1688, f. 188r, 28-7-1721).

Brusa, la (V)

[ʎa 'βruze]

Societat d'ideals monàrquics que hi va haver a la vila, en oposició al Capot, que era republicana.

«A Vandellòs van existir dues entitats anomenades popularment “El Capot” i “La Brusa” que aglutinaven, respectivament, els sectors republicans i els monàrquics» (Conejo, p. 70).

«Bueno»

V. **Felip del «B.»*, *Font del «B.»*.

«Bueno», el (Mb)

«fill [...] de Juseph Boquera Meno del mas [den Boquera], dit lo Bueno» (*Bapt.* 1667, f. 84v, 3-7-1729).

«Bueno», la font del (G)

[ʎa 'fɔn deʎ 'βweno]

A la partida d'igual nom, a tocar del camí dels Taixos, a la dreta, entrant-hi pel camí del Mas de l'Aumet. En surt com un galet de càntir i és bona per a beure. Actualment està deixada.

Buera (H)

[bu'ɛrə]

Es comença a documentar al cens de 1924. Era ferroviari.

Buera, cal (H-Mr)

['kaʎ bu'ɛrə] / ['kaʎ bu'ɛrɛ]

Al carrer de l'Estació, la de l'Hospitalet, i al carrer Major, al costat de ca la «Bienvenida», la de Masriudoms, aquesta sovint amb el prenom *Miquel* al davant.

«va ser coneguda amb el nom de Cal Buera, perquè el seu amo era el Juan Buera Corominas» (*Recull*, p. 122).

Bufada

V. Josep B.

Bufada, cal (Mr)

[ˈkaɫ βuˈfaðɛ]

Hi havia dues cases d'aquest nom: una, la considerada casa pairal del nom, al carrer Major, al costat de ca l'Andreu Xeco; l'altra, que ja no existeix, era al nord-est de la plaça de la Font, al camí que baixa al Rentador, al costat de cal Pepet Alcaid i de cal «Caco», però van ser aterrades totes tres i els solars són emprats per a aparcament d'autos.

«Lo Bufada deu de la brosa de llipasa del añ 36» (Documentació, 1837); «Pere Gil "Bufada"» (*Cens 1817*, p. 63).

Bufada, el corral del (H)

[tu kuˈraɫ ðəɫ βuˈfaðə]

En un tros de la Porrassa, per allí on hi ha el peatge de l'autopista.

«Com a costum s'identificaven [els ramats] amb el nom del pastor, però generalment pel corral on tancaven el bestiar. Per exemple, el corral de l'Espelta, del Bufada» (*Les fonts*, p. 198).

Bullit, cal (H)

[ˈkaɫ βuˈliɫ]

Una carnisseria, a la carretera de València. En un dels bombardejos de l'aviació franquista va caure una bomba davant d'aquesta casa. Parlen del «vell Bullit» i del «Tio Bullit», que era germà del «tio» Pep. També l'anomenen *ca l'Amadeu del Bullit*.

«Van tindre catorze fills, entre els quals [...] el Ramon Bullit» i «Va ser venuda al Ramon Miralles Castellví, de renom Bullit [...]». Des d'aleshores va ser coneguda com cal Bullit» (*Recull*, p. 132 i 156).

Bullit, la caseta del (H)

[tə kəˈzɛtəɫ βuˈliɫ]

És de tros, a la Porrassa, al tros d'igual nom. D'aquesta terra en va quedar un garrofer; la resta se la va menjar l'autopista. S'hi collien olives i garrofes.

Bullit, el corral del (H)

[tu kuˈraɫ dəɫ βuˈliɫ]

En trobem dos (desapareguts); un era al carrer de les Escoles i l'altre va desaparèixer en fer l'autopista. S'hi solien tancar ovelles.

Bullit, la parada del (H)

[tə pəˈraðə ðəɫ βuˈliɫ]

A l'entrada de l'Hospitalet, baixant de Vandellòs. La major part d'aquest tros, abans amb olivers i garrofers, reté una part dels edificis dedicats a serveis: la Casa de la Vila i el centre d'assistència primària, entre d'altres.

Bullit, la sènia del (H)

[tə 'seniə ðət βu'li:t]

Ja està urbanitzada, engolida per l'eixample meridional de l'Hospitalet, a la carretera Vella. Hi ha una de les rotondes que regulen el trànsit. Hi havia olivers i garrofers i una sènia.

«era tradició a Tivissa baixar a l'Hospitalet de l'Infant a fer un rossejat els disabtes d'estiu a la sènia del Bullit i banyar-se a la platja» (*Recull*, p. 179).

Burata¹ (V-G-Mb)

«Josephus Burata mansia de Gavada termini Tivisa» (*Man. Prat.*, f. 124r, 12 octubre 1667); «y francisca Burata de gavada» (*Bapt.* 1667, f. 1v i 2r, 12-4-1668); «filla llegítima y natural de Joseph burata pages y de francisca sa muller [...] gabriel burata [...] tots de gavada» (*Bapt.* 1667, f. 2r, 27-9-1669); «Juan vernet y de Josepha vurata conjuges de la torre de valldellos» (*Bapt.* 1667, f. 48r, 18-4-1706); «ven per ell y los seus a Joseph Burata» (MN 1722, 11 maig 1728).

Burata² (Mr)

[bu'rate]

Cognom que s'ha trobat documentat a diversos llocs del terme, però que, durant gairebé tota la primera meitat del segle passat, va quedar estabilitzat a Masriudoms, segons els censos de l'època.

«un solar propietat de Francesc Burata», «fuimos a Reus con Francisco Burata, Regidor actual de Vandellòs» i «Jose Burata Castellví» (Sancho, p. 12, 18 i 26, 1817-1827); «1815. “Fran^{co} Burata confesa crear un censal [...]. 1823. Paga Fran^{co} Burata marit de Maria Castellvi. 1824. Mori dit Francisco Burata y lo succé per testamen hereu son fill Jusep Burata, dit lo Gendre, natural de Masriudoms [...] vehins de Mas-Riudoms» (*Fundacions*, núm. 31).

Burata, la sort de (V)

«hipotecamus tota illa pesia terre vulgo dicta la sort de burata [...] in parroquia sive loco de Valldellos [...] qua terminat [...] cum via generali que duvit ad Campo Tarraconem» (MN 1722, 21 novembre 1724).

D'acord amb els afrontaments, caldria situar-la a les Sorts que trobem a Vandellòs.

Burguera, la (Mv)

[tə βur'yeɾe]

Partida a orient de Masvalentí, en un i l'altre costat del barranc i del camí que, per ací, anomenen *de Masvalentí*. Ocupa un sector d'una lleu inclinació poc abans d'arribar en aquest llogarret abandonat. Hi ha trossos abandonats i boscos verdjants. Hi anomenen *la burguera del Ventura*. A Cad. 1862 la trobem inscrita en cinc assentaments; s'hi cultivaven ametllers, vinya i sembrats. Tots tenien casa a

Vandellòs. A *Amill*. 1945 els conreus havien canviat: s'hi declaraven avellaners, ametllers, garrofers i vinya.

«Otra á la Burguera», «Posesion á la Burguera» i «Otra á la Burgera» (Cad. 1862, núm. 19, 67 i 275); «Mas Valenti o Burguera» (*Amill*. 1945, II, f. 637).

Burguera del Forn de la Calç, la (Mv)

«la hereta[t] es dita la burguera del forn de la calç [...] dit Francesch Vernet poseheix la principal obligada, que es la eretat dita la burguereta» (*Fundacions*, núm. 77, 16-11-1671).

Burguereta, la (Mv)

«lo verdader es que los vicaris lo demanen a dit Francesch Vernet que poseheix la principal obligada, que es la eretat dita la burguereta, porque Josep Vernet es un miserable, y no pot pagá» (*Fundacions*, núm. 77, 1671).

Entenem que és una part segregada de l'heretat anomenada *la Burguera del Forn de la Calç*.

Burrià

V. **Font del B*.

Burrià (Mv) [buri'a]

Partida a migjorn de Masvalentí, a la partió amb Lleixares i Masvalentí, pel nord, amb Cassear, pel sud, i amb les Basses i la Serrada, per orient. Com totes les partides, de l'interior especialment, és formada per terrenys irregulars, amb careners i fondalades que li forneixen personalitat. Hi passa el camí de Gavadà «a forro», és a dir, el camí per on transitaven els animals de bast. Cad. 1862 la relaciona en quatre ocasions precedida d'article, que s'ha perdut, amb vinya i sembrats. Dels quatre declarants tres tenien casa a Masvalentí i un a Vandellòs.

«Otra al Burrià» i «Posesion al Burrià» (Cad. 1862, núm. 14 i 19); «Burrià» (*Atles*, 4542 – 315); «Burria [...] Sud. Camino Genstilla [*sic*], «Burrià o Mas Valentí», «Coll de Basses (Burria)» i «Bosch d'En Guerrer y Burrià» (*Amill*. 1945, I, f. 91, 98, 200 i 297).

Burrià, l'abeurada de (Mv) [ʔa βew'raðe ðe βuri'a]

Una altra manera d'anomenar *la fonteta del Ventanes*.

Burrià, el barranc de (Mv) [ʔo βa'raŋ de βuri'a]

Neix en un extrem del Pedral, passa per l'estret del Bosc d'en Guerrer i per Burrià i, més avall, per Masvalentí, també es coneixerà amb aquest altre nom fins a afluir al de Fatxes per allí a la fonteta de l'Escoda.

«Coll de Llissares [...]. S'entra a la vall del barranc de Burrià o de Masvalentí» (*Guia*, p. 331).

Burrià, el camí de (Mv) [tə ka'mi ðe βuri'a]

És la continuació del de Masvalentí.

Burrià, la costa de (Mv) [tə 'kɔstə ðe βuri'a]

Una part del camí de Lleixares, de notori pendent, quan transita per Burrià. No en parlen gaire.

«Es devalla fortament per la Costa de Burrià» (*Guia*, p. 332).

Burrià, la font de (Mv) [tə 'fɔn de βuri'a]

A la partida de Burrià, en un indret conegut per *el racó del Futo*.

Butxaques, cal (V-Mv) ['kaʃ βu'tʃakes]

Al costat de cal «German», al grup de cases de la sortida de Vandellòs, al nord de la carretera de Móra. El nom procedeix de Masvalentí, on residia, al costat de cal Bòria. Amb *Pasqual* de cognom.

Butxaques, el corral del (Mv) [tə koraʃ deʃ βu'tʃakes]

A Lleixares, però ja mirant cap a Cassear. Era de bestiar de pastura. En ruïna.

«A la banda oposada de l'ondulació, hi ha el corral del Butxaques» (*Guia*, p. 319).

Butxaques, la punta del (Mv) [tə 'punteʃ βu'tʃakes]

A la Gentilla, al collet de Cassear. Una eminència rocosa que sobresurt de les elevacions del seu entorn, ja al límit amb el coll de la Gentilla.

Cabeça Negra, la (V-C) [tə kaβese 'neɣɾə]

Un cimadal singular a migdia dels Dedalts, pròxim al coll de la Basseta. Ha donat nom a les terres de l'entorn. Forma una mena d'unitat de sistema geomorfològic amb la punta de la Flara, el pla de la Sàlvia i la punta de l'Assistent. La propietat del vessant que mira a l'altiplà és compartida: la part més arbrada és de cal Pinxo i la més pobra de vegetació, de cal Cabrer. No la trobem citada el 1862, però l'anota, com a partida, *Amill.* 1945, on indica ametllers, avellaners, pinars i erms.

«s'arriba al collet del Malenó i, enfront, [...] es té el penyal de la Cabessa Negra» (*Guia*, p. 263); «Garatayo y Cabeza Negra» (*Amill.* 1945, I, f. 112); «Bassa Blanca y Cabeza Negra» i «Taix y Cabeza Negra» (*Amill.* 1945, II, f. 589 i 729).

Cabirol, la canal del (Mr) [tə ka'naɫ deɫ kaβiɾɔɫ] /
[tə ka'naɫ deɫ ɣaβiɾɔɫ]

Un pas espadat que esberla el cingle septentrional de la mola de n'Adell, amb possibilitats d'accedir al planell d'aquesta mola. La trobem pujant cap al Coll de les Portes, a migjorn, a cosa d'un centenar de metres a orient de la canal de l'En-derrocada. També en diuen *la canal del Pubill* o *de l'obaga del Pubill*, perquè la propietat de sota del cingle és d'aquesta casa.

Cabo (V)

«Dia 5 de mars a Jose Castellnou Cabo [...] Dia 16 de mars a Jose Castellnou Cabo» (Documentació, 1839).

«**Cabossa**», **la tossa d'en** (H)

«Enfront [...] es té la petita tossa d'en Cavossa, [...] tapa la vista damunt la serra dels Avencs» i «el vessant pedregós de la tossa d'en Cavossa. [...] S'ha de fer la corba que marca la cintura de la tossa d'en Cavossa (535 m.) [...] Collada de la Tossa d'en Cavossa (480 m.)» (*Guia*, p. 250 i 251).

Hem optat per la lletra *b* guiats tant pel DCVB com per Coromines, DECat., II, 504a26.

Cabra, la (H)

«Cabra, la [...] Són diverses roques, situades de fora les Basses, davant del Torm. Fons: 36/40 brases. (C). Distància: 3 milles des de l'Hospitalet. Senyes: Escornalbou per la Caseta de l'Agulla. (C)» (Muntanya, p. 21).

Cabra, l'avenc de la (F) [tə'βeŋ de tə 'kaβɾɛ]

Al límit amb el terme de Tivissa, al vessant nord del portell d'Atzavara. No és una balma, sinó una cova gran, coneguda pels pastors.

«Avenc de la Cabra. [...] Profunditat -9 m. Recorregut 15 m. [...], suposem que s'ha d'obrir per la zona de Fatxes, prop dels límits amb Tivissa» (*Catàleg*, p. 116).

Cabra, la correguda de la (H) [tə kuɾə'ɣuðə ðə tə 'kaβɾɛ]

El Cinto comenta que s'hi pescava de tot.

«Cabra, la Correguda de la [...] És un freuet prop de la roca d'igual denominació» (Muntanya, p. 21).

Cabra, la roca de la (H)

«Cabra, la Roca de la [...] A Vandellòs. Fons 40/42 braces. Senyes: La Cabra per Sant Jordi. El Mas del Samà per la Torre» (Muntanya, p. 21 i 198).

Cabrer (V)

«que ell trobantse en la era de vandellos viu que en pere cabrer jugava amb en gujlem boquera a [...] vench en gabriel boquera com a loctinent de batle [...] lo dit loctinent de batle al dit en pere cabrer per fer los fer pau entre ells e lo dit pere cabrer se volia apartar» (Insults 1494, R:70/408-1).

El cognom reapareix només al cens de 1919, no oriünd de la vila; era mestre d'escola.

Cabrer, cal (V)

[ˈkaɫ kaβre]

També hem sentit *ca la Maria Cabrer*. Al carrer de les Sorts. És *Domènec* de cognom.

«Teresa Llorc Dalmau – Cabré» (*Curiosidades*, p. 22, 1912); «i vivències dels membres de la casa de renom cal Cabrer [...] Paco Domènech Marco, Paco de Cal Cabrer» (*Les fonts*, p. 88).

Cabrer, la caseta del (H-Mr)

[tə kə'zetəɫ kəβre] / [tə ka'zetəɫ kaβre]

A Lleriola, a l'espadat oriental del barranc de Lleriola.

«Dalt d'un coll, [...] s'albira la caseta del Cabrer. [...] A l'esquerra hi ha la caseta del Pacara i continua veient-se la del Cabrer» i «damunt del camí, immediata, la caseta del Cabrer. Sota el camí hi ha el bosc del Ventanes» (*Guia*, p. 281 i 288).

Cabrer, la cova del (H)

[tə 'kɔβəɫ kəβre]

Una petita cavitat al vessant meridional de la mola de n'Adell, al racó del Bosquet.

Cabrer, la font del (Mr)

[tə 'fɔn deɫ kaβre]

V. *Navalles*, la font de.

Cabrer, el mas del (Mr)

[tə 'maz deɫ kaβre]

Una altra manera de designar el *de Navalles*, perquè és propietat d'aquesta família.

Cabrera (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Guillem cabrera per quatre jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i R:72/16-2, 23 abril 1594).

Cabrera, ca la (Mr) [ˈka ʎa kaβrɐɾɐ]

Al carrer de les Eres, al costat de cal Gravadet. En anys passats era coneguda per *cal Secalló*.

Cabrit, cal (Mv) [ˈkaʎ kaβrit]

A Masvalentí, a l'esquerra tot pujant de Vandellòs, la primera casa que trobem, al davant de cal Bòria. No cal dir, ensorrada.

Cabrit, la pujada del (H)

«Cabrit, la Pujada del [...] És anar a arrambar el Cabrit. (C). Fons: 40 brases. (H). Senyes; El Flare per l'Almacén de l'Almadrava. (H). La Mare de Déu de la Roca per la Casilla de l'Estany Gelat [*sic*]. (H)» (Muntanya, p. 22 i 199).

Muntanya aclareix que «El Cabrit» és un pas entre roques, anomenat pels pescadors de Cambrils. Segons «Xacano» és davant de l'Hospitalet.

Cabrons

V. *Bosc de C*.

Cabrons, el bosc de (G) [ˈto βɔz ðɛʎ kaβrons]

A la partida del mateix nom, ocupa tot l'aiguavés a migjorn del barranc del Taix. Comenten que el nom li ve per l'espessetat de la vegetació, majorment pins, que fa difícil poder-hi entrar, però el fet que ja es documenti fa prop de cent cinquanta anys com a partida ens fa pensar que pot tenir un altre sentit.

«en el massís de les moles del Taix, s'albiren el bosc i la roca de Cabrons» (*Guia*, p. 298).

Cabrons, la roca de (G) [ˈʎa ˈɾɔkɐ ðɛ kaβrons]

Un penyal calcari que emergeix per sobre el pinar, en el monumental conjunt de les moles del Taix.

«en el massís de les moles del Taix, s'albiren el bosc i la roca de Cabrons» (*Guia*, p. 298).

Caçador (V)

L'anoten els censos de la primera meitat del segle passat, per tot el territori. Sempre hi és escrit *Casadó*. A Masriudoms amb *Repau* de renom, i a Remullà, *Pansal*. Encara existeix.

«1631. 30 Agost. Tecla Cirici Bornon natural de Mas Riudoms [...]. Hereu a mon germanet Juan Casador» (*Fundacions*, núm. 6).

«**Cacauero**», **cal** (H) [ˈkaɫ kəkəˈweru]

Un magatzem, a la carretera de València, al costat de cal Boter. Va venir procedent del Perelló. També hem anotat *el Cacoero* (Mr).

«**Caco**», **cal** (Mb-Mr) [ˈkaɫ ˈkako]

Quant a Masboquera, tant la casa com un pati són al carrer Nou; a Masriudoms, era a la plaça de la Font, a l'esquerra del camí que baixa al Rentador, al costat de cal Pepet Alcaid, però com les altres dues que hi havia, va ser enderrocada i els solars s'han apariat per a aparcament d'autos.

«Francesc “Caco”» (*Cens 1817*, p. 63); «Francisco Castellnou (caco)» (Sancho, p. 19 i 22, 1820); «Escoda, caco, Juan» i «V^a de Franco. Castellnou, cáco» (Cad. 1862, núm. 137 i 297).

Cadaloques

V. *Caladoques*.

Caderneroles, **l'estret de** (ft) [ɫasˈtrəd de kaðerneˈrɔɫes]

Un congost per on passa el barranc de l'Abellar, que, per aquest indret, ja és conegut per *barranc de Senén*. És dins del terme de Tivissa, no gaire lluny del de Vandellòs.

Cadira

V. **Espadella*.

café

V. «*Centro*», *Pobres*, *Xato*.

Cafè

V. *Jaume del C.*, *Pau C.*

Çafont

V. **Safont*.

Cagaduros, **el** (H) [ɫu ˈkayəˈðurus]

Un renom de l'Hospitalet.

Caibes, **les** (F) [ɫes ˈkajβes]

Un punt alt formant un coll al sud-est de la punta de l'Oró. Arriba prop del Cinglat. Aquest lloc, sovint s'ha confós amb la mateixa punta de l'Oró i amb la

del Corb, com es pot comprovar amb les notes de *Guia*, que, a més, s'hi refereix com a *Caimes*. Nosaltres sempre hem sentit *Caibes*.

«A la banda oposada del portell [de Jovara], es dreça l'Oró (743 m. d'altitud) conegut també, a la banda de Tivissa, per punta del Caimés» i «Al N., el pic de Jovara o de l'Oró i la punta del Corb o dels Caimés» (*Guia*, p. 311 i 317).

Caigudes, les cases (R) [ʔes 'kazes kaj'ɣuðes]

Ho diuen del lloc on hi havia *cal Moles* i *cal Pansal*, que van ser aterrades ja fa anys.

Caiguts, els corrals (V) [ʔos ko'raʦs kaj'ɣuts]

Es veuen les parets ensorrades, damunt del camí que arribava a la partida dels Corrals, ara carrer Nou. Fa una quarantena d'anys que hi tancaven un ramat i, quan es feien fires a la vila, hi feien tractes de compra i venda de bestiar. Els anomenen també *els corrals Caiguts de Cal Taverna*.

cala

V. *Bassa Nova*, *Cova del Canó*, **Gegants*, **Llop Marí*, *Perdiu*.

Cala, la (ft) [ʔa 'kaʔe]

Ho diuen per referir-se a l'*Ametlla de Mar*, terme amb el qual confronta Vandellòs. Diuen: «A la Cala són caleros, a l'Hospitalet ja no tant, a Cambrils la boniquesa i a Salou la flor del Camp».

Calà, el (Mb) [ʔo ka'ʔa]

V. *Hereu*, *el c. de l'*.

Cala Bea, la punta de (H) [ʔə 'puntə ðə 'kaʔə 'βeə]

Una altra manera d'anomenar *la punta de Caladoques*. Els pescadors la designen, amb preferència, *Cala Bea*, però els pagesos i gent de terra en diuen *Caladoques*. És al costat del punt on el barranc de Caladoques vessa al mar i ha format un delta.

Caladoques (H) ['kaðə'ʔokəs]

Sempre diuen *Cadaloques*, amb metàtesi, una desviació del nom que surt a la documentació antiga. Alguns pescadors en diuen *Calaloques*. Ja veurem que la documentació, quan comença a parlar del *barranc de Caladoques*, demostra que es comença a notar vacil·lació en el primer quart del segle XVIII. *OnCat.*, VI, 57b48, s. v. *oquí*, *onquino*, en parla breument: «és possible que en un barranc que

desaigüi a aquesta cala els habitants vagin criar oques»; però confessa que li manquen detalls, vol dir que no ha tingut ocasió de veure documentació antiga. És una partida de terra de gran extensió, que sembla correspondre a una cala que alguns mapes anomenen *cala Bea*. S'interna als primers pendissos de la serra que li fa de dosser: arriba a la Basseta, els Corralets i la Porrassa per orient, i pel sud-oest l'Aigua al Coll i el Pla Albercoquer. A Cad. 1862 surt anotada fins a quinze vegades, ortografiada «Cadaloques». *Amill*. 1945 també la cita. Els conreus eren els habituals: olivers, avellaners, garrofers, ametllers.

«Aquest nom de Valdelor està delimitat: per orient amb el riu *Ullastre*, pel sud amb el corrent del mar des de Caladoques» (*Arrels*, p. 113, 1191); «et concedimus vobis deuesam bestiarij [...] usque ad Caladoques et a rupis de les aliomes usque in mare [...]. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollario» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb^o 1275); «Otra á Cadaloques» i «Posession al sol de Cadaloques» (Cad. 1862, núm. 73, 76, 144 i pàssim); «Cadalocas» (*Topog.* 1918); «Domenga 27 Mars á Cadalojes 18 Pans» (Vària 1887) [com a «Cadalojes» surt diverses vegades en aquest document]; «Cadaloques [...]. Este. Barranco Cadaloques» (*Amill*. 1945, I, f. 69).

Caladoques, l'avenc de (H) [təβeŋ də kəðə'təkəs]

Ara hi ha preferència a designar-lo *l'avenc del Pla Albercoquer*.

«Els avencs dignes d'ésser visitats son: [...] i el de Cadaloques, a l'Hospitalet de l'Infant» (Bru, p. 14).

Caladoques, el barranc de (H) [tu βə'raŋ də kəðə'təkəs]

Neix a orient del Puntaire, baixa en direcció sud-est fins que arriba a la vora de la carretera de València, on forma un meandre i gira vers orient i la voreja durant un tram. Per aquest recorregut és per on rep els tributs dels barrancs de l'Aigua al Coll i el de les Tigelles; poc més enllà travessa la carretera i, poc abans de desembocar al mar per la punta de Caladoques, rep, per l'esquerra, el barranc del Forat Negre. A la documentació de 1724, la primera és la declaració de Jaume Martínez, que conduïa el carruatge en què transportava gent, quan es va trobar amb la mort sobtada d'una viatgera. Martínez era un home avesat a fer el trajecte del qual coneixia els noms, i escriu *Caladoques*. La segona, del mateix dia 26 de maig, *Gadaloques*, l'ofereix *Òbits 1688*, que copiem al final.

«donamus et concedimus [...] copullandum collum de balaguer indelicet a torrente de Caladoques [...] usque a torrente de Justell usque ad Caladoques et a rupis de les aliomes usque in mare. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollario» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb^o 1275); «Item denuo homines dicti loci del prat-dip denunciarunt [...] que los ambits del terme nat[ura]l y quadra de la Casa del dit spital del infant en Pera [...] y va y discorre

tot areny fins al barranch de Caladoques» (*Capb.* 1553); «y quan forem mes ansa del barranc de las forcas se posa de molt mala manera y al arribar al barranch de Caladocas mori» (*Òbits* 1688, 26-5-1724. Full annex entre els folis 148 i 149); «Als vintisis de Maig de mil setsents vintiquatre mori la mulle de Jaume Domingo dit lo lleo de Calaf en lo barranch de Gadaloques, entre lo Coll de Balage, y lo ospital del Sr. Infant» (*Òbits* 1688, f. 149r, 1724).

Caladoques, cal (V) [ˈkaɫ kaðaˈtɔkəs]

Optem per *Caladoques*, malgrat que el nom de la casa conserva la metàtesi. És al carrer d'Amunt. La relació de *Curiosidades* en situa una al carrer de les Fonts i una altra al d'Amunt.

«Juan Castellnou Gil – Cadaloques» i «José Castellnou Gil – José Cadaloques» (*Curiosidades*, p. 16 i 18, 1912).

Caladoques, el camí de (H) [tu kəˈmi ðə kəðəˈtɔkəs]

Hi ha vacil·lació en referir-se a aquest camí, perquè és l'inici del que es ramificarà i menarà a diversos sectors del terme. Es devia iniciar al pas de la Roseta, per on hi ha la carretera Vella, des d'on pren la direcció nord-nord-est, travessa la partida, bo i deixant diverses branques que se'n van cap en uns altres indrets, passa per la Porrassa i va a sortir a la carretera de Móra, prop del barranc de les Tàpies (*Topog.* 1918 l'indica clarament, pel que fa al seu antic itinerari). Els dubtes es fan més evidents d'ençà que s'ha modificat una part de l'itinerari inicial, conseqüència de la transformació d'aquella zona, no solament per la via del ferrocarril i la carretera Vella, sinó també per les altres vies que s'hi estan fent. Aquestes circumstàncies les anirem comentant en referir-nos a uns altres camins que aprofiten el mateix itinerari o se'n deriven.

«Camº de Cadalocas» (*Topog.* 1918).

Caladoques, el cup de (H)

«ay de cobra lo valor del vi del cup de Cadalojes» (Carpeta 1882).

Possiblement es tractava del cup del mas de la família, a la partida de Caladoques, conegut per *el mas del «Torrero»*.

Caladoques, el desmunt de (H) [tu ðizmun də kəðəˈtɔkəs]

És el vall més llarg, pel recorregut del ferrocarril, per dintre el terme. Afectà terres de ca la Torre, entre d'altres.

«Dia 4 sbre convenido en el Ingeniero del carril Sr. Coloma per la estraccio de terras del desmun de Cadalojes – 250 pesetes» (Relacions, 1878).

Caladoques, la plana de (H) [tə 'planə ðə kəðə'təkəs]

Es refereixen a la part més planera d'aquesta gran partida de terra.

«de cara al mar, entre els barrancs de l'Aigua-al-Coll i el de les Tigeles, damunt la Plana de Cadaloques» (Bru, p. 42).

Caladoques, la platja de (H) [tə 'platʒə ðə kəðə'təkəs]

La part de litoral que afecta la partida de Caladoques. S'hi han construït diverses urbanitzacions.

«controlaven el contraban (bàsicament de tabac), que es produïa principalment a la platja de Cadaloques» (*Recull*, p. 180).

Caladoques, la punta de (H) [tə 'puntə ðə kəðə'təkəs]

És un minúscul delta que ha format el barranc, entre la platja del Guixo, a orient, i la de l'Alguer, a migjorn. En alguns mapes se la designa *la punta de Cala Bea*.

Calafat (ft) [kaʎa'fat]

Partida del terme de l'Ametlla de Mar, separada del de Vandellòs pel barranc del Cap de Terme.

Calajustell (H) ['kaʎəʒus'teʎ]

Indica un fragment de costa sorrenca de per allí on afluïx el barranc. S'hi accedeix per un tram de carretera que arrenca de la de València i arriba a la platja. El ramal principal se'n va a la central nuclear Vandellòs I. També la coneixen per *la cala de la Bassa Nova*.

Calàpit

V. *Galàpet*.

Cala-ronyosa (H) ['kaʎə ruɲ'jozə]

Un punt de la costa on el mar fa una lleugera entrada. És pel sector on hi havia la cova del Canó. No té cap relació amb el barranquet Ronyós, que li queda distant.

Cala-ronyosa, la punta de (H) [tə 'puntə ðə 'kaʎə ruɲ'jozə]

Parlen d'una roca i la situen mar endins, enfront de l'Hospitalet.

«Punta de Cala Ronyosa, la [...] Roca. Fons 17 brases. (C). Distància: una milla de l'Hospitalet. (C). Senyes: La Casa dels Civils pel mig de Cala Ronyosa» (Muntanya, p. 102).

Calbet, el, i la Calbeta (V)

«Dia 26 de febré deixat a la Calbeta» (Documentació, 1835); «Nota del[s] terratinens y de lo que paga [...] Lo Calbet a la Solana paga» (Documentació, 1844).

Calç

V. **Burguera del Forn de la C., Forn de la C.*

«Calcinero» el (H)

[tu kətsi'neru]

Un renom. Es dedicava a fer calç. Va venir de Torreblanca (Plana Alta).

«Calcinero», això del (H)

[əj'fo ðət kətsi'neru]

Una terra no gaire lluny del nucli urbà de l'Hospitalet. Hi ha vacil·lació a l'hora d'atribuir-la a una partida, la qual cosa no deixa de ser normal, i uns la situen a la Vinyeta i uns altres al Codonyer, possiblement per trobar-se en un extrem de l'una o de l'altra.

Calcó, cal (V)

[kaɫ kaɫko]

Alguna vegada hem sentit el nom precedit de *Santiago*. Es diu *Arboç* de cognom. Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca la Tia Maria Martí, que devia ser, també, de cal Calcó. Els *Calcó* es deien *Arboç*.

«Dia 9 de abril a Fran^{co} Arbós (a) Calco» (Documentació, 1839); «Al Calco per un porsell» (Relacions, 1877); «Dia 14 Sbre. ay pasat contes an la dona del Calco de 5 jornals y mich del seu home» (Relacions, 1885); «Jaime Arbós, Calcó» (Daurar 1882); «Jaime Arbós Castellnou - Calcó» i «Martín Arbós Castellnou - Martí Calcó» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Calduc (V)

«Dia 11 junio de Estevan Caldug» (Documentació, 1842); «Dia 22 mach 1882 am liquidat contes an lo Esteve Calduch del sensal, teules, porsells» (Relacions, 1882).

Es llegeix en els censos de 1912, 1919, 1934 i 1946.

Calenta

V. *Aigua C.*

caleta

V. *Alguer*.

Calina, cal (Mb) [ˈkaɫ kaˈtine]

A la part alta del carrer de Sant Agustí, pròxima a l'era de Cal Macià, davant de cal «Quico» el Soc. Aquesta família va venir de Mont-roig, però quan vam fer el treball de Mont-roig, ens van assegurar que el nom era originari de Masboquera (v. *Mont-roig*, p. 177).

«El 16 de juny [1817] fou enterrat Josep Boquera Castellví, de Masboquera, en la partida de defunció hi consta “*alias Calina*”» (*Cens 1817*, p. 83); «Boquera, calina, Franco.» (Cad. 1862, núm. 46); «Nota del[s] terratinens y de lo que paga [...] Lo Calina a la Solana paga» (Documentació, 1844); «Francesc Boquera Margalef – Calina» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Caliu (V)

«Miguel Puell Puvill – Caliu» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

Callau

V. **Font de C.*

Callau (V) [kaˈɫaw]

Cognom present a la vila. Se'n diu el nostre informador Juanjo Callau, resident a l'Hospitalet. Als censos del s. xx no es comença a documentar fins al de 1934.

«Francesch Calau y tecla sa muller [...] tots de Vandellos» (*Bapt.* 1667, f. 6v, 17-2-1676); «Añ 1682, 17 de Mars. Tecla Callau mullé de Francesch Callau» (*Fundacions*, núm. 48).

Callau, la cova del (G) [ˈta ˈkɔβet kaˈɫaw]

Al vessant meridional de les Caibes, a mitja altura. És gran i s'hi aixoplugava un ramat de cabres.

«calle»

V. «*Calvo Sotelo*», «*Catorce de Enero*», «*General Mola*», «*General Sanjurjo*», «*Victòria*».

«Calvo Sotelo, la calle de» (V-H)

Nom imposat, pel règim franquista, a partir de l'any 1939, al sector que formava part del carrer de Santa Marina, ara de les Flors, a Vandellòs, i al carrer Major de l'Hospitalet.

«Camado», cal (V) [kaʎ ka'maðo]

Just en entrar al carrer de Baix, al costat de ca l'Anton. Eren dues cases, una al costat de l'altra, que es coneixien amb aquest nom. *Bes* de cognom. Jaume Bes de Cad. 1862 ja declarava tenir dues cases en aquest carrer.

«Bés, camado, Jaime» (Cad. 1862, núm. 51); «José Saladié Bes - Camado» i «Andrés Bes Burata - Camado» (*Curiosidades*, p. 23 i 24, 1912).

«Camado», la caseta del (H-Mr)

«El barranc [de Lleriola] fa un retomb que hom anomena el Revolt. [...] Es veu la caseta del Camado a la dreta» (*Guia*, p. 281).

«Camado», el racó del¹ (V) [to ra'koʎ ka'maðo]

A migdia de la carretera de Móra, entre el Forn Teuler i Ruït. Forma una vall que s'endinsa, en elevació progressiva, fins als Pedralons. Hi ha avellaners.

«Camado», el racó del² (R) [to ra'koʎ ka'maðo]

Un altre racó del mateix nom, aquest, però, per denominar una part de les Comes, vers l'extrem occidental, un tros més endins d'on hi ha el pou de les Comes.

Cambrils, el camí de (H-Mr)

«cum Ytinere de Cambrils» (*Capb.* 1542, f. 39r); «Item altra pesa de terra situada en dit territori [...] a la partida de la font de la Rella afronta ab lo Barranch del pont ab lo Camí de Cambrils» (*Capb.* 1756, f. 58v).

Podria ser una part de l'actual *camí del Llapassar*.

camí

V. Abellar, Acampador, Aigua al Coll, Albis, Atzaet, Atzavara, Barques, Barranquet, Bassa, Basses, Basseta, Beltran, Besaculs, Burrià, Caladoques, *Cambrils, *Camp, *Camp de Tarragona, Canaleta, Canyonell, Casalot, Cassear, Castellassos, *Castellet de Banyoles, Castelló, Cementeri, Cingle del Pla, Clot dels Meners, Coll, *Coll de Balaguer, Coll de les Portes, Coll Roig, Coma, Comellar, Cometa, Corralets, Corral, Costa, Coves de n'Oller, Creu de Castelló, Dedalts, Era, *Era de Ca la Parra, *Església, Estació, Falset, Fatxes, Figuerola, Font de l'Irla, Fontanals, Fonts, Forat Negre, Gavada, *General, Genessies, Gentilla, *Grau, Graus, Horts, Horts de l'Irla, *Jovara, Llapassar, Llèria, Lleriola, Mar, Mas de l'Aumet, Mas de l'Estalella, Mas de Garrateó, Mas del Motarro, Masboquera, Masets, Masvalentí, *Meners, Mont-roig, Motarro, Murta, Navalles, Obagues, Pallars, Pedralons, Porrassa, Portella, Pradip, *Reial, Remullà, Reus, *Rol, Rovires, Ruït, Santa Marina, Sedeny, Sénia, Serrada,

*Serrana, Taix, *Tarragona, *Tivissa, Torn, *Vall, Vell de l'Hospitalet, Vell de Vandellòs, Verdura, Vidriers, Vinyeta.*

Camí de les Basses, el (V)

«Otra al camí de las Basas» (Cad. 1862, núm. 74).

Era Francesc Castellnou (Ventanes), a Cad. 1862, qui declarava tenir un tros a les Basses i un altre al Camí de les Basses.

Camí de Mont-roig, el (Mr)

«Camí de Montroig» (*Amill.* 1945, I, f. 185 i 194).

Camí de Reus, el (Mr)

[tə ka'mi ðe 'rɛws]

Les terres que es coneixen amb aquest nom són les de l'un i l'altre costat d'aquest camí, abandonat com a tal. Hi ha ametllers, olivers, avellaners i garrofers. Parteix amb la Plana de la Vinya, amb els Guixassos i amb el Llapassar.

«Otra al camí de Reus» i «Posesion al camí de Reus» (Cad. 1862, núm. 124, 138 i altres); «Camino de Reus. Norte. Camino o Carrerada. Sur. Camino de Reus» (*Amill.* 1945, I, f. 44).

camí ral

V. **Coll de Balaguer.*

«Camilo», cal (V)

['kaɫ ka'miɫə]

Al carrer de les Flors, al costat de cal Josep Prats. Antigament se la coneixia per *cal «Mauro»*.

«Camilo», la caseta del (Mb)

[tə ka'zɛtə (ðe)ɫ ka'miɫə]

En un tros de terra, prop de la font de l'Irla. El «Camilo» era de Vandellòs i recorden que tenia un caragol de mar que feia servir de corn per cridar els treballadors de la terra.

«Camilo», l'era del (Mb)

['tɛrɛɫ ka'miɫə]

A l'Ereta, en un extrem dels Dedalts.

camp

V. *Perdiu, Presoners.*

Camp

V. *Baix C., Mont-roig del C.*

Camp, el camí del (V)

«vna pesa de terra situada en lo territori de Vandellós [...] a la partida del Comellà de la font [...] y ab lo Camí que va al Camp» (*Capb.* 1756, f. 56v); «Sin dar vuelta al pueblo, se va directamente un día por el camino del campo, hasta el collét de la font, otro día camino de Tivisa, hasta la capella del Gil» (*Llibreta* 1840, p. 30).

Es refereix al camí que baixava cap a Masboquera, Masriudoms i després de deixar un ramal que anava a l'Hospitalet, es desviava cap a llevant per a anar en direcció a Mont-roig i a Reus, és a dir, al Camp [de Tarragona].

V. t. **Camp de Tarragona*, **General*, **Reial*, **Tarragona*.

Camp de Concentració, el (H) [tu 'kam də kunsəntɾəsi'o]

Ocupava una àrea extensa, majorment del *Garroferal* o *el garroferal del Rector*. Actuaven de límits la carretera de València, el carrer de la Mar, el de les Barques i fins a la vora de la platja. Hi va haver retinguts soldats de l'exèrcit revoltat presoners a la batalla de Terol (desembre de 1937 - febrer de 1938). Molts d'aquests presoners van ser destinats a treballs forçats i van reformar el camí del coll de Fatxes a la carretera Vella, que passa per Gavadà i el coll d'Aumet. Alguns van morir pels bombardejos franquistes. Per als noms de les víctimes, v. Solé. Segons *Recull*, p. 40, el comandament d'aquesta presó era a la casa del comandant Gimeno; l'administració, a cal «Xacano»; la cuina, a cal Loscos, i la intendència, a cal «Cipriano» Gimeno.

camp de futbol, el (V-H-Mb-Mr) [to 'kam de fub'boʎ] / [tu 'kam ðə fub'boʎ]

N'hi ha en tots els llocs habitats. El de la vila és gran. Ha substituït els que hi va haver antigament en indrets pròxims al nucli urbà. Ocupa una part de l'Estalella. El de l'Hospitalet també ha canviat de lloc, i ara és a l'Arenal. Recorden quan jugaven al primer que van fer, a la punta del Riu, tan rudimentari com es vulgui, ple de còdols, però no n'hi havia d'altre. A Masriudoms és on hi ha el Casal de Cal Pubill, en el mateix lloc on hi ha diverses de les instal·lacions esportives i de lleure, a l'entrada del llogarret. Ocupa l'esplanada que va deixar la Guixera. I a Masboquera el tenen al Clos, entre el nucli urbà i el corrent de la Barrancada, a l'àrea esportiva i d'esbarjo. També hi va haver un indret amb aquest nom a Castelló, a la vora del pla de Missa, però era petit.

«El primer camp es va construir a la Punta del Riu, però els aiguats el deixaven impracticable amb molta freqüència» (*Recull*, p. 80).

Camp de la Ramona, el (G) [tə 'kam de ʎa ra'mone]

Partida de terra, a la partió amb el Raig, que li queda a migdia, i l'actual camí del Mas de l'Aumet, des d'on puja a tocar el terme de Tivissa que la limita per ponent. Una part és erm i bosc. *Cad.* 1862 consigna sembrats i ametllers. *Amill.* 1945, avellaners i olivers.

«Posesion al cam de la Ramona» (*Cad.* 1862, núm. 270 i 271); «Camp de la Ramona» (*Amill.* 1945, I, f. 371); «Camp de la Ramona» (*Amill.* 1945, II, f. 724).

Camp de Tarragona, el camí del (V)

«en la partida del Coll del mas Vell de dita Parroquia de Vandellos [...] afronta [...] en tremuntana en lo camí Real que va al Camp de Tarragona», «terre vulgo dicta la sort de burata [...] in parroquia sive loco de Valldellos [...] qua terminat [...] á, meridie cum via generali que duvit ad Campo Tarraconem» i «los Bancals dit [*sic*] la estalella que te en dita parroquia de vandellos afronta [...] a tremuntana en lo camí que va al Camp de tarragona» (MN 1722, 12 març 1724, 21 novembre 1724 i 8 agost 1728); «Item un farraginal situat, en dit territori, prop de dit lloch de Vandellós [...] afronta amb lo Camí del Camp de Tarragona» (*Capb.* 1756, f. 58v).

Es tracta del mateix *camí del Camp*, *camí General*, *camí de Tarragona* i *camí Reial*. Possiblement en trams diferents en algun dels casos.

Campana

V. *Morral de la C.*

Campana, la cova de la, i el morral de la Campana (G)

[ʎa 'kɔβe ðe ʎa kam'pane] i [tə mo'raʎ de ʎa kam'pane]

Una serra en forma de cingle, a ponent del barranc de Cassear, no gaire lluny d'on rebrà el tribut del barranc del Taix, per allí on hi ha el solar de la Roca Roja i les Porciules. Ha donat nom a les terres del seu entorn. Hi ha una cova que recorda el buit d'una campana i ha donat nom al morrot.

«A la dreta es té el morral de la Campana, [...]. Una cova en el mig aire del morral, per la seva semblança al buit d'una campana, dóna aquest nom a la penya» (*Guia*, p. 297); «Cova de la Campana [...]. Oberta al Roc de la Campana, a una hora de camí del poble de Vandellós» (*Catàleg*, p. 118).

Campanar, el (V-Mb-Mr) [tə kampa'na]

Església i campanar van ser construïts conjuntament al darrer quart del segle XVIII. És de forma vuitavada i no gaire alt. Fa cantonada entre la plaça de Baix i el carrer Major. A Masboquera és una torre encarada al sud-est, construïda l'any

1955, i adossada a ca l'Estudiant, una casa particular. La torre és coronada per una petita espadanya que dona suport a una campana mitjaneta. Sota la campana hi ha un rellotge d'esfera proporcionada a l'amplada de la torre. I a Masriudoms, l'anomenen, amb preferència, *la Torre*.

«fue bendecida la primera campana por mi el infra firmado, y puesto [sic] por el albañil en la Torre y campanario de esta iglesia» (Sancho, p. 23, 1825).

«**Campanilla**», **la** (ft) [ʔa kampa'niʎe]

Un tormo que emergeix solitari a sobre d'un llom de terra, amb vegetació pobra, al vessant nord del Montalt, terme de Tivissa, però conegut per les persones de Vandellòs que han treballat per aquelles terres.

canal

V. *Cabirol*, *Corb*, *Desenrocada*, *Enderrocada*, *Macari*, *Palmera*, *Pubill*.

Canal del Corb, les covetes de la (Mr)

«Enfront apareixen les covetes de la Canal del Corb, de proporcions poc considerables» (*Guia*, p. 292); «Coves de la Canal del Corb [...]. Són unes balmes obertes a l'anomenada Canal del Corb» (*Catàleg*, p. 122).

Canaleta, la¹ (V) [ʔa kana'tete]

Partida de terra, tocant a les cases de Vandellòs, per migjorn; per orient, parteix amb els Fontanals; per migdia, se'n va als graus de Vandellòs, i per ponent, a les Basses. En parlen, sovint, amb el plural: *les Canaletes*. Cad. 1862 la inscriu vint-i-dues vegades, sempre en singular, amb conreus d'ametllers, vinya, olivers, sembrats i regadiu. *Amill*. 1945 anota la partida en singular i en plural, amb avellaners, olivers, hortalisses, boscos i pinars.

«Posesion á la Canaleta» i «Otra á la Canaleta» (Cad. 1862, núm. 14 i 15 i pàs-sim); «Canaletas» (*Amill*. 1945, I, f. 136 i 159).

Canaleta, la² (R) [ʔa kana'tete]

Una altra partida d'igual nom, a sol ixent del camí dels Vidriers, a la falda de ponent de la mola de Ca la Viuda, a la part baixa de la cova i la font de la Portadora. Forma una rasa, al capdavall de la qual neix la font d'aquest mateix nom. Per la banda septentrional se'n va a trobar la partida de les Marrades. S'hi arriba pel camí dels Vidriers.

«Lo Marles fa a migas los fesols de la Canaleta y Remulla de la Feisa, y trunfes» (Carpeta 1882).

Canaleta, el barranc de la (V) [tə βa'raŋ de ʎa kana'ʎete]

Neix a la partida de la Canaleta i s'escola en direcció a orient. Més avall, quan voreja terres de cal Macià, pren el nom de *barranc del Macià* i desguassa al de Fatxes.

Canaleta, el camí de la (V) [tə ka'mi ðe ʎa kana'ʎete]

Pels Fontanals es bifurca del dels Dedalts i passa vorejant els corrals Caiguts, vers ponent fins a arribar a la partida.

«tota la viña del Roige hasta lo cami de la Canaleta [...] tota la viña vella, y gove del cami an amun de la Canaleta hasta al pina de la aubaga» i «ay donat a ben poda al Juanet del Prat y al maleno tota la viña del Roige hasta lo Cami de la Canaleta» (Carpeta 1882 [els documents llegits porten dates de 1885 i 1886]); «ve del carrer Nou de Vandellòs. [...] Es deixa de seguida, [...] el camí ascendent de la Cadeneta [*sic per Canaleta*]» (*Guia*, p. 285).

Canaleta, la font de la¹ (V) [ʎa 'fɔn de ʎa kana'ʎete]

A la Canaleta, a la vora del camí de la partida. Es tracta d'una mineta. L'aigua és conduïda fins en una bassa i la feien servir també per omplir el rentador dels Malalts.

«Fuente de la Canaleta» (*Topog.* 1918).

Canaleta, la font de la² (R) [ʎa 'fɔn de ʎa kana'ʎete]

Una altra font d'aquest nom. Sortia al capdavall de la Canaleta, en un racó entre marges, s'escolava per un regueró, travessava el camí dels Vidriers i abocava el seu raig a la bassa que actuava de safareig. Actualment, fa el mateix recorregut per una petita canonada soterrada i afluïx al mateix lloc. També se l'anomena *del Rentador*, que és la basseta on es recull l'aigua.

«y així mateix lo dit Joan Boquera dona la aigua de la font de la Canaleta al dit Pere Vernet» (MN 1730, 23 juliol 1734); «Era costum que abans del dinar, s'anés a buscar l'aigua amb un pitxell a la font de la Canaleta», «L'aigua que recull Remullà, ve de tres fonts [...], la del Rentador, anomenada Canaleta» i «La font de la Canaleta o Rentador» (Bonfill, p. 9 i 12).

Canaleta, l'hort de la (V) [ʎɔr ðe ʎa kana'ʎete]

Malgrat la inclinació del terreny, s'aprofitaven unes paradetes per sota la font del mateix nom, per al cultiu de fruiters i hortalisses.

«ay pasat contes an la dona del Calco de 5 jornals y mich del seu home de treballa y dels plantes del ort de la Canaleta» (Relacions, 1885); «Domenge 6 juïn ay donat a sega lo ordi [...] y del ort de la Canaleta» (Carpeta 1882 [1886]).

Canaleta, l'obaga de la (V) [ʔawʔayɛ ðe ʔa kanaʔɛtɛ]

Ho diuen per indicar la part ombrívola, a migdia de la partida, al nord dels Dedalts.

«Aubaga o Canaletas» i «La Canaleta o Aubaga» (*Amill*. 1945, II, f. 456 i 730).

Càndia, ca la (V) [ʔa ʔa ʔandiaɛ]

Una altra manera d'anomenar *ca la Roseta del Perelló*, perquè hi va viure una temporada a l'època de la guerra (*Recull*, p. 107).

Canó

V. *Cova del C*.

Canó, la cova del (H) [ʔə ʔɔβəʔ kə'no]

Per allà a l'Almadrava, en un dels espadats dels últims relleus del coll de Balaguer abans d'arribar al mar, a la partida de Mala-set, al nord-est del vessament d'aigües del barranc de Mala-set, entre l'«Apeadero» i el barranc de la Batalla. Les referències al barranc de la Batalla, ja documentat el 1276, desmenteixen qualsevol hipòtesi que relacionés aquests dos noms. Dins hi havia hagut un canó d'artilleria, antic, abandonat. Quan algú va demanar permís per a retirar-lo, quan va saber que hi era, el retirà l'exèrcit.

«Cantamanyanes», el (H) [ʔu ʔkantəməjʔnanəs]

Un renom.

«Cantando», cal (V) [ʔaʔ kan'tando]

Al carrer Nou, al costat de cal Sabata. Al començament del segle xx, també es coneixia als carrers de les Fonts i de Sant Josep.

«Jaime Escoda Olivar – Cantando» i «Federico Escoda Gil - Cantando» (*Curiosidades*, p. 18 i 22, 1912).

«Cantando», la caseta del, i el corral del «Cantando» (Mv)

[ʔa ka'zɛtɛ ðeʔ kan'tando] i [ʔo ko'raʔ ðeʔ kan'tando]

Caseta i corral són l'una al costat de l'altre, a Cassear, no gaire allunyades del barranc.

«A un minut del coll [de Casseà] es troba la caseta del Madeio. [...] a la banda contrària de la vall, la del Cantando» i «Després es passa pel corral del Cantando i s'aconsegueix el llit del barranc de Cassear» (*Guia*, p. 296 i 319).

«cantarilla»

V. «alcantarilla».

Cànteres, la roca de les (H)

«Càntares, la Roca de les [...] Són a l'Hospitalet de l'Infant. S'hi agafen càntares (C). Fons: 40 brases. (C)» (Muntanya, p. 25).

Cantina, cal (V-R)

[ˈkaɫ kanˈtine]

Es localitzen dues cases d'aquest nom, una al carrer d'Amunt; l'altra al carrer de les Flors, al costat de cal Descarrega. Procedeixen de Remullà. Allí era situada al carrer Principal, al costat de cal Domènec, deshabitada i en mal estat, com totes.

«16 Obre. [...] Cantina [...] días y ¼» (Carpeta 1882); «Afegiré els noms de cada casa [...], cal Cantina» (Bonfill, p. 22).

Cantina, el toll del, i la caseta del Cantina (F-R)

[tɔ ˈtoɫ deɫ kanˈtine] i [tɔ kaˈzete (ðe)ɫ kanˈtine]

Al Mas d'en Sanxo. Un bassiol gran, arran del camí de la partida i del mas. Abans era una fonteta que rajava com un galet de càntir d'aigua, però a conseqüència d'un incendi forestal es va eixugar. La necessitat d'aigua va portar el Cantina a fer alguns treballs per tal de recuperar-la, però solament va aconseguir un regalim que forma el referit toll. L'anomenen algunes vegades *el clot del Cantina*. La caseta és de tros, petita, a la mateixa terra i no gaire lluny del toll.

cantó

V. *Salvador*.

Cantó, el mas del (F-R)

[tɔ ˈmaz ðeɫ kanˈto]

Una altra manera d'anomenar el *mas de Castellnou*.

Canyar

V. **Bassa del C*.

Canyotell

V. **Marc del C*.

Canyotell, el (Mb)

[tɔ kajnoˈteɫ]

Partida, a llevant de la Barrancada, la qual fa partió amb la Coma d'en Rell, les Fonts i el Coll de Masvell, que li queden a sol ixent. Cad. 1862 l'esmenta sis vegades. Els propietaris tenien casa: dos a Castelló, dos a Masboquera, un a Masriu-

doms i un que no en declara. El trobem anotat a *Amill*. 1945, però amb errors en ortografia. Amb avellaners, vinya, ametllers, cereals, olivers, regadius, boscos i garrigues.

«Marab del Canyotell» (Talla 1423); «Otra al Cañotéll» i «Posesion al Cañotéll» (Cad. 1862, núm. 30, 257 i altres); «Camyectell», «Campyutell» i «Conyutell» (*Amill*. 1945, I, f. 51, 149 i 166).

Canyotell, el camí del (Mb) [ʔo ka'mi ðeʔ kajno'teʎ]

Arrenca del de la Serrana, a no gaires metres més amunt de la pujada del Pep, en direcció nord-est, però de seguida torça vers orient i s'enlaira, i fa algunes zigzagues fins a trobar la partida del Canyotell, la depassa i se n'anirà, planejant, cap a les Fonts i a trobar el camí del Coll de les Portes. És camí carreter i apte per a automòbils.

«De seguida, [...] es deixa el caminet del Canyatell» (*Guia*, p. 254).

Canyotell, els cingles del (Mb) [ʔos 'singʎez ðeʔ kajno'teʎ]

Uns penyals grisosos de calcària que guaiten a la Barrancada.

«A la dreta, es tenen els cingles [...] del Canyatell» (*Guia*, p. 254).

Canyotell, la font del (Mb) [ʔa 'fɔn ðeʔ kajno'teʎ]

A la partida que li dona nom, però de propietat de cal Manuel, que hi té una caseta. L'aigua la recullen en una bassa.

cap

V. *Costa, Graus*.

Cap

V. **Montmell al C*.

Cap de l'Home, el (H) [ʔu 'kab de 'ʔɔmə]

Una formació rocosa, a la vora de la platja, per allà al Torn, que aparentava la forma d'un crani humà. Alguns diuen que hi és, però soterrada per l'arena de la platja; altres afirmen que se la va emportar un cop de mar.

Cap de la Sort, el (Mr) [ʔo 'kab de ʔa 'sɔrt]

Ho diuen alguna vegada d'un sector de la partida de la Sort. Cad. 1862 la considera partida i es refereix a una terra de cal Sirici, família que hi està establerta.

«José Sirisi, Sabatera. Posesion al cap de la Sort» (Cad. 1862, núm. 259); «El Cap de la Sort» (Amigó, p. 26).

Cap de Terme, el (H) [tɔ 'kab də 'termə]

L'extrem meridional del terme de Vandellòs, per on parteix amb el de l'Ametlla de Mar, a l'Almadrava.

Cap de Terme, el barranc del (H) [tɔ βə'raŋ dət kab də 'termə]

És la continuació del de Lleriola i de les Forques, o del Codolar. En algunes parts, la llera del barranc actua de línia divisòria dels termes de l'Ametlla de Mar i de Vandellòs. Per aquesta part final, abans d'abocar el seu curs al Mediterrani, també se l'anomena *de l'Almadrava*.

Cap de la Vinya

V. **Freginal del C. de la V.*

Cap del Terme, el freu del (H)

«Terme, el Freu del Cap del [...] Va de l'Hospitalet a l'Almadrava» (Muntanya, p. 125).

Caparrós

V. *Doctor C.*

Capatàs, la «casilla» del (H) [tə kə'ziʎə ðət kəpə'tas]

Era a la vora del Pas a Nivell, i hi residia el capatàs de vies i obres. La van tirar a terra el 26 de juny de 2007.

Capblanc, els avellaners del (Mv) [tɔz βeʎa'nez ðet 'kab bʎaŋ] /
[tɔz βeʎa'nez ðet 'kaβʎaŋ]

A Cassear, al coll d'aquest nom. La terra es conrea.

«A la dreta, resta un senderó que va als avellaners del Capblanc. De seguida, a la mateixa banda, es troba la caseta d'aquell nom» (*Guia*, p. 296).

Capblanc, cal (V) ['kaʎ 'kab'bʎaŋ] / ['kaʎ 'kaβʎaŋ]

S'anomenen dues cases d'aquest compost: una al carrer d'Amunt, al costat de cal «Balotxo», amb un pati a l'altre costat de carrer, i una altra al carrer de la Font, aquesta sovint precedida pel prenom *Joan*.

«Pere Gil dit Capblanch, natural y vehi de Vandellós» (*Fundacions*, núm. 69, 1818); «Cabblan» (*Contribució* 1865); «José Jardí, Capblanch» (Daurar 1882); «José Jardí Vernet – Capblanch» i «Juan Jardí Gil – Capblanch» (*Curiosidades*, p. 16 i 19, 1912).

Capçanes (V)

«Verema cullida a les nostres viñas en lo añ 1844 [...] id [mallola] del Capsanes» (Documentació, 1844); «Solana poda 1881. [...] 3[r] dia Dimats - Estudiant y Capsanes - 7 jor[nal]s» (Relacions, 1881).

capdamunt

V. *Graus*.

Capdamunt

V. *Jaume C*.

Capdavall

V. *Jaume C*.

capella

V. **Gil, Guirro*.

Capella, la¹ (H)

[tə kə'peɫə]

L'anomenen alguna vegada per referir-se a la petita església que donava servei espiritual a l'hospital de l'Infant Pere i a la parròquia, fins ben entrat el segle passat. També en diuen *l'Església*.

«Primerament el que es troba a la Capella del dit Hospital», «Digous xxv de mayg, costa una lantea de vidre per ops de la Capella» i «Item costa un brando per elevar nostre Senyor en la capella del spital» (*Documents*, p. 25, 45 i 60, 1364); «En el costat est [de l'Hospital] [...] s'hi ubica la capella, espai que passava per un dels llocs més rellevants de la institució» (*Spital*, p. 15).

Capella, la² (V)

[tə ka'peɫɛ]

Partideta de terra, ja del tot urbanitzada, ocupada pels carrers de Pau Casals, Masvalentí, Remullà i Barcelona. Per orient, afrontava amb les Sorts; per migjorn, amb el Roger, i per l'extrem nord-est, anava a tocar els darreres de les cases del carrer d'Amunt. Hi són anomenades *la capella del Guirro* i, antigament, *la capella del Gil*. S'esmenta tres vegades com a partida a Cad. 1862 i s'hi relacionen sembrats, ametllers i olivers. *Amill*. 1945 la delimita.

«Otra á la Capella» i «Posesion á la Capella y Figueretas» (Cad. 1862, núm. 150, 189 i 290); «Capella. Norte. Con las casas de la calle de Arriba de la población [...] Oeste. Con la calle de Figueras» (*Amill*. 1945, I, f. 439); «La Capella» (*Amill*. 1945, II, f. 464).

Capgròs, el (V)

[tə 'kab'grəs]

Un renom.

Capmoltó (C)

«Johan d'anoyla de casteylo del terme de vayl de lors e D^o pereylo del dit loch tenen I heretat a cap molto» (*Capb.* s. XIV, p. 52, 1273).

No estem segurs que correspongui al terme de Vandellòs, però si els propietaris eren de Castelló, és possible que el lloc també hi correspongués.

Capot, el (V)

[tə ka'pət]

Una agrupació d'ideals republicans que va existir a la vila en temps passats, en oposició a la Brusa, que era monàrquica.

«A Vandellòs van existir dues entitats anomenades popularment “El Capot” i “La Brusa” que aglutinaven, respectivament, els sectors republicans i els monàrquics» (Conejo, p. 70).

«Caque»

V. *Jaume el «C.»*.

«Caque», cal (H)

[kaɫ 'kake]

Per conversió a *k* del fonema castellà fricatiu velar sord, inexistent en català: «Jaque», equivalent a «pinxo». Una casa dels carrers de l'Estació i de la Galera. També es parla de *ca la Teresina del «Caque»*, a la Via Augusta, veïna, per la part del darrere, de la plaça de Catalunya. El Joan Marquès i Marquès, de cal «Caque», és un dels nostres informadors. Parlen del *vell «Caque»*.

«Cal Caque. Aquesta família [...] s'hi va establir procedent de Cal Marquès de la plaça del Pou» i «Ca la Teresina del Caque» (*Recull*, p. 121 i 168).

«Caque», el tros del (H)

[tu 'trɔz ðət 'kake]

Un conreu de garrofers i d'olivers, a la cova del Gat, que parteix amb el tros del Carrasquet.

Cara Amarga, el (H)

[tu 'kaɾə'maɾyə]

Un renom. Feia de peó de la carretera.

Caragolera, la roca (H)

[tə 'rɔkə kəɾəɣu'terə]

Un morro de roca a la partida del Vaque; s'hi acostumen a trobar caragols.

Carbonera, el pla de la (R) [tə 'pɫə ðe tə kəɾβo'neɾe]

Un replanet a la finca de la Molella, a orient del mas de la Molella, ja cap on limita amb el Savinar. S'hi feien carboneres.

Carboneres, el racó de les (V) [tə rə'ko ðe tɛs kəɾβo'neɾes]

Un indret un poc enlairat, a sol ixent de la Murta, per sobre de les Solanes, a la qual partida pertany. Forma una mica de depressió a migjorn de la serra de Santa Marina. El nom recorda una de les activitats a què es dedicaven els homes per tot el terme. S'hi han vist places carboneres.

«totas las vinas de la Solana comensan al forat Roch y acaba al Raco de las Carboneras» (Relacions, 1881); «Dia 13 gine [1884] la vina del raco de las Carboneras» i «Dia de San Esteva [1885] ay donat á poda todas las viñas de la Solana menos lo Raco de las Carboneras» (Carpeta 1882).

Càrcola, el racó de la (H) [tə rə'ko ðe tə 'karkoɫe]

Un fondal que s'escola de nord a sud, entre el vessant de ponent de la tossa de l'Alzina i el de migdia de les Moles. Baixa a trobar el terme de Tivissa.

«A la drete es té el recó de la Carcola» (*Guia*, p. 303).

Cardona

V. *Duc de C.*

Carles, la cova d'en (G)

«una segona expedició que es va dur a terme el setembre de 1922. En aquesta es descobreix la Cova d'en Carles, a Vandellòs» (*Pintors*, p. 11); «pintures rupes- tres localitzades a les coves de l'Escoda, del Racó d'en Perdigó, d'en Carles» (Conejo, p. 17); «la Cova d'en Carles en el barranc dels Taixos» (*Meteorologia*, p. 22).

El nom va ser una creació dels espeleòlegs que la van descobrir.

«Carlos»

V. *Antònia del «C.»*, *«*Quico C.*».

«Carlos» (Mb)

«al Carlos del mas pel anpelta» (Documentació, 1844); «Boquera, carlos, Pablo» i «Castellvi, carlos, José» (Cad. 1862, núm. 32 i 83); «Juan, Carlos» [l'ins- criu entre els col·laboradors de Masboquera] (Daurar 1882).

«Carlos», cal (V) [ˈkaɫ ˈkartos]

Al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el carrer de Joan Miró. També introdueixen el nom amb *ca la Teresa del*.

«José Carlos carré Sn. José» (Daurar 1882).

«Carlos», la coveta del (G) [ˈta koβete ðet ˈkartos]

Una balma, a la vora del barranc del Taix, al mateix lloc on hi ha el salt del Taix. Descartem que sigui la mateixa a la qual es refereixen els espeleòlegs, perquè *Guia* no parla d'art rupestre i els nostres informadors tampoc.

«Arran del barranc [del Taix] hi ha una cavitat anomenada coveta del Carlos» (*Guia*, p. 323).

«Carlos», el portal del (V)

«Id per 100 teules per lo portal del Carlos. Id 4 cairats de 26 pams per lo mateix portal. Id per 4 caregas de Cals per arebosa y compondre lo mateix portal y lo del Pau mige» (Documentació, 1840).

No hi ha record d'aquest portal, ni de cap altre, però sabem que n'hi va haver i, per tant, hi devia haver muralles, de les quals tampoc no queda record.

V. t. *Portalet, el*.

«Carlos», el salt del (G) [ˈto ˈsaɫ ðet ˈkartos]

Una paret de roca calcària, de 6 o 7 metres d'alçada. Regularment s'hi forma cascada, especialment en èpoques de pluja. Ara veiem al peu del roquer un degotall que manté ple un toll d'aigua. S'hi acostumava a venir, en grups, a fer-hi cassoles d'arròs o graellades de carn i gaudir de la frescor de l'indret. També se'l designa *salt del Taix*.

«Salt de Carlos» (*Topog.* 1918); «Aquesta zona és drenada pel barranc dels Taixos [...] més avall, al Salt del Carles» (*Els recursos*, p. 6).

Carme, ca la (R) [ˈka ˈta ˈkarme]

S'indiquen dues cases d'aquest nom, una de les quals va ser enderrocada com les seves veïnes (cal Pere de l'Àngela i cal «Patos»). Aquesta era a l'inici del carrer Principal, entrant per migdia. L'altra era al Castell, al costat de cal Llangost. Hi va haver un forn de pa. Com totes, en ruïnes.

«Afegiré els noms de cada casa [...], ca la Carme» (Bonfill, p. 8, 9 i 22).

Carme, el forn de Ca la (R) [ˈto ˈforn de ˈka ˈta ˈkarme]

Hi coïen el pa que els veïns hi portaven ja preparat per a enfornar.

«De forns de pa n'hi havia quatre [...] el que més es feia servir era el de Ca la Carme» (Bonfill, p. 8 i 9).

Carme del Coix, el pati de Ca la (V) [tə 'pati ðe 'ka ʎa 'karmet 'kojʃ]

Al fons del carrer de la Pau.

Carme del Teta, ca la (V) [ʎa ʎa 'karmet 'tete]

A la branca oriental del carrer de Sant Josep, al costat de cal Jaume del Moret.

Carmeta del Forn, la (H) [tə kər'metə (ðə)t 'forn]

Vivia al carrer de l'Estació.

«Es recorda que se'n feia un [d'altar al carrer, per Corpus] entre [...] i la Carmeta del Forn» (Recull, p. 77).

Carmeta la Viuda, la (H) [tə kər'metə tə 'βiwðə]

Era la mare del nostre informador Joan Marquès i Marquès.

Carmeta la Viuda, això de la (H) [əj'ʃə ðə tə kər'metə tə 'βiwðə]

Un tros de terra que confronta amb allò del Guerxo, per ponent. Ha estat convertit en espai verd i hi veiem plantades tres o quatre alzines sureres, una espècie d'arbres que no es coneixia per aquest terme.

Carmeta la Viuda, el tros de la (H) [tu 'troz ðə tə kər'metə tə 'βiwðə]

A la partida de Caladoques, a la partió amb el Tio Guixo. Hi ha el càmping Cala d'Oques.

Carolina

V. «Pepito» de la C.

Carrabiner, cal (Mr) [ʎaʎ 'karaβi'ne]

A la plaça de Sant Jaume, al costat de cal Cila.

«Jaume Gil Riol – Carrabiné» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Carrabiner, el tros de Cal (H) [tu 'troz ðə 'kaʎ kərəβi'ne]

Al Mallol, al nord de l'esplanació per on passarà la que ja acostumen a anomenar *la Via Nova* i a ponent de la carretera de Vandellòs. També en solen dir *el tros del Joan de la Roseta*. Afronta amb el tros del Nelo.

Carrabiners, la «casilla» dels (H) [tə kə'ziɫə ðəts kərəβi'nes]

Era al capdavall de la carretera de València, a migdia del coll de Balaguer, a la Bassa Nova, prop d'on hi ha la central nuclear. Ja fa anys que la van tirar a terra.

Carrabiners, la plaça dels (H) [tə 'ptasə ðəts kərəβi'nes]

Acostumen a anomenar així l'actual *plaça de la Marina*, perquè hi havia el quarter d'aquest cos de vigilants de la costa.

Carrabiners, el quarter de (H) [tu kwərtet də kərəβi'nes]

Era a la plaça dels Carrabiners, retolada *plaça de la Marina*. El quarter ja no existeix. Recorden que els veïns de l'Hospitalet s'amagaven de les bombes de l'aviació de l'exèrcit revoltat, als baixos d'aquesta casa.

Carrascllet, l'àncora del (C)

«Carrascllet, l'Àncora del [...] El nom procedeix del primer que la va localitzar, era un pescador de Cambrils. Fons: 26/27 bracs (C), 26 bracs i mitja (C)» (Muntanya, p. 28).

Comenta el Cinto «Xacano» que és mar endins, al recte de l'església de l'Almadrava. El nom és emprat pels pescadors de Cambrils (v. *Mont-roig*, p. 514).

Carrasquet, el tros del (H) [tu 'trɔz ðət kərəs'ket]

A la cova del Gat, a la partió amb el «Caque» i amb el Joan de la Roseta. El propietari és de Tivissa.

Carrasquetes (H)

«El 1874 les subhastes dels boscos del comú de Vandellòs [...] es van subhastar 13 quintars d'esparg de la partida de Carresquetas» (*Notes*, p. 62).

Devia ser per l'entorn de l'Acampador.

Carrateió

V. *Garrateó*.

Carredal

V. **Barranc del C.*, **Llapassar del C.*

Carredal (V)

«C^a Saladié (a) Carredál» (*Llibreta 1840*, p. 32-33, 1723-1745); «Lo Jayme Carredal quatre dias llaura» (Documentació, 1837); «Jose Caredal [...] Jayme Caredal» (*Contribució 1865*).

Carredal, el barranc del (V)

«E. Avenida de Villalobos. O. Barranco del Corredal» (*Amill*. 1945, I, f. 29).

Havia de ser a prop del nucli urbà. A *Llapassar del Carredal*, documentat el 1862, la terra era de la viuda de Jaume Gil. A ponent de Vandellòs situaven la capella del Gil i el coster d'en Gil s'hi anomena, i aquest barranc havia de ser per allí.

Carredaló, cal (V) [kaɫ karðe'to] / [kaɫ karaðe'to]

Al carrer de Baix, al costat de cal Taverna. Deshabitada. Devia ser una casa bona, si s'ha de jutjar pel rastre que ha deixat en la toponímia del terme, feminitzat i passat al plural.

«Fran^{co} Saladie, Carredaló [...] Jaime Saladie, Carredal» (Daurar 1882).

Carredalones, la fondalada de les (G-Mr)

[ʔa fonda'taðe ðe tɛs karaðe'tones]

Un tros de terra per allí al portal de Llèria. Forma una rasa. Hi havia un pinar «que no deixava veure el sol». Va quedar calcinat per un incendi. Ja s'hi tornen a veure pins joves i matolls.

Carredalones, la font de les, i el racó de les Carredalones (V)

[ʔa 'fɔn de tɛs karaðe'tones] i [ʔo ra'ko ðe tɛs karaðe'tones]

Una terra amb certa inclinació, com un fondal, al peu dels Dedalts, a les Canaletes. Hi ha un hortet.

Carredalones, l'obaga de les (V) [ʔaw'βayɛ ðe tɛs karaðe'tones]

Una altra manera d'anomenar el *racó de les Carredalones*, per indicar la part més humida, la que queda a l'ombra dels cingles dels Dedalts, entre els Fontanals i la Canaleta.

carrer

V. Allà, Amunt, Aquí, Baix, Baix Camp, Baix Ebre, Barques, Basses, Castelló, Cèsar «Gimeno», Cine, Dedalts, Duc de Cardona, Duc de Medinaceli, Eres, Escoles, Església, Estació, Estanislau Figueres, Flors, Font, *Fonts, Galera, Jaume Castellví, Jaume Segon, Joan Miró, Llastres, Major, Mar, Masvalentí, Mig, Montsià, Mosqueta, Mosset, Nicolau, Nou, *Nou, Onze de Setembre, Papau, Pau, Pauet «Santo», Plomat, Principal, Remullà, Sant Agustí, Sant Andreu, Sant Isidre, Sant Jaume, Sant Josep, Sant Pau, Sant Pere, Sant Roc, Santa Marina, «Santo», Sorts, Tivissa, Tuietes, Vandellòs.

Carrer, l'altre (R) [ˈtəttre kə're]

Nom per designar les cases que no corresponien al carrer Principal.

«A Remullà, hi havia bàsicament dos carrers, el carrer principal i l'anomenat "l'altre carrer". Els de l'altre carrer, constituït per unes 10 famílies» i «Els de l'altre carrer, solien anar al Recer del Castell» (Bonfill, p. 12 i 18).

Carrer d'Amunt, les escaletes del (V) [təz askə'tetɐz ðet kə're 'mun]

Uns esglaons que comencen al Racó, al carrer de Baix, i pugen al carrer que els dona nom, entre cal Pistolet i el corral de Cal «Rossendo». Darrerament, han estat restaurades.

Carrer Nou

V. *Jeroni del C. N.

Carrerada, la¹ (H) [tə kərə'raðə]

Diversos camins ramaders passaven pel terme de Vandellòs, un dels quals era aquest, que creuava el sector més proper a l'Hospitalet, que ara forma part del nucli urbà. Anava des de la sènia del Bullit, passava per l'actual carrer de Vandellòs i seguia fins al riu de Llastres, el travessava i continuava enllà.

Carrerada, la² (C-Mb) [tə kare'raðe]

Un altre dels passos de bestiar que travessaven aquest terme. Passava pel Planot i devia procedir de Castelló i de Vandellòs i de més enllà. Gosariem dir que és la mateixa que trobem que s'anomena a Masriudoms, és a dir, la continuïtat l'una de l'altra. Les anotacions de l'entrada següent confirmen aquesta possibilitat.

Carrerada, la³ (Mr) [tə kare'raðe]

Encara un altre antic camí ramader que ha donat nom a una part de la partida del Guixar i de les Fonts. Passa per orient de la punta de Pallars. Les notícies que aportem *infra* poden correspondre a uns altres sectors del mateix nom, en alguns casos allunyats del que hem sentit anomenar per aquesta banda. En les quatre ocasions que trobem la partida de la Carrerada el 1862, sempre hi és escrita *la Carredada*. Tres dels propietaris tenien casa a Masboquera i un, a Masriudoms. Hi havia vinya, poques ametlles i cereals. També s'esmenta en diverses ocasions el 1945 i, com veurem, associada a unes altres partides, cosa que demostra que eren terres de les partides referides afectades per aquest pas ramader que travessava el terme, per diferents llocs.

«Otra á la Carredada» (Cad. 1862, núm. 38 i altres); «Carrerada y les Solanes», «Clots dels Horts y Carrerada», «La Carrerada [*Collet Redó* —afegit amb lla-pis]» i «Carrerada o Barranquet» (*Amill.* 1945, I, f. 233, 315 i 342); «Carrerada

o Solanet», «Carrerada o Freginalet» i «Carrerada [sic] o Barranquet Ronyos» (*Amill.* 1945, II, f. 716, 743 i 842).

Carrerada, la⁴ (R)

«Item han baratat altra pessa de terra y Pere Vernet per dita barata ha donat a dit Joan Boquera vn hort dit lo verger que afronta en la casa de dit Boquera y en la Carrerada» (MN 1730, 23 juliol 1734).

No és segur que sigui distinta de les que hem trobat als altres llogarrets del territori, però ens fa l'efecte que sí, que es tracta d'un ramal de la que passava per Masriudoms, Masboquera, Castelló, Vandellòs, coll de Fatxes i cap a Tivissa.

Carreter¹ (V-C)

«filla [...] de thomas Carrate y de Rofina carrate conjugues de les Masies de Castelló» (*Bapt.* 1667, f. 90v, 4-10-1733); «doni sepultura [...] al lloch dels seus a Rofina Carraté de les masies de Castello» (*Òbits* 1688, f. 161v, 1745).

És documentat als censos entre 1912 i 1946, ortografiat *Carraté*, llevat d'una vegada *Carrete*.

Carreter² (V)

«Juan Margalef Margalef – Carraté» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Un renom del carrer de les Fonts.

carretera

V. Castelló [*de la Plana*], Móra, Tivissa, València, Vandellòs, Vella.

Carretera, la (Mr)

[ʎa kare'tere]

Ho diuen de la *carretera de Móra*, del tram que en el seu primer traçat, fent un revolt, vorejava la Bassa i l'era de Cal Gendre, en passar per Masriudoms. En re-formar-la, en van modificar el recorregut de manera que van tirar al dret, van obrir una mena de trinxera, i el revolt va entrar a formar part del nucli urbà i és retolada *avinguda de Santa Anna*.

Carreteres, el (V)

«Lo Charreteras deu de carbo 80 p[essete]s» (Documentació, 1844).

«Carretilla», cal (H)

[ˈkaʎ kəɾəˈtiʎə]

A la plaça del Pou, al costat de cal Nelo, dintre del recinte de l'antic Hospital. L'hem sentida anomenar també *cal Ramon Carretilla* i *ca la Maria de Cal Carrete-rilla*. Ara forma part de la biblioteca.

«Carretilla», la caseta del (H) [tə kə'zɛtət kərə'tilə]

Una caseta de tros, al racó del Serralet, a ponent del cementeri de l'Hospitalet.

«Carretilla», la parada del (H) [tə pə'raðə ðət kərə'tilə]

O *la parada de la Maria de Cal* «Carretilla». Una parada d'olivers, al sector que s'està urbanitzant, conegut per *carrer de l'Onze de Setembre*.

Carro

V. *Port de C.*

Cartagena, el (V) [tə karta'χɛnɛ]

Un renom. Expliquen d'un jove que, quan li va tocar d'anar a fer el soldat, el van destinar a Cartagena. Com que aleshores hi havia dificultats per a telefonar, no ho va poder dir a casa. Quan va passar amb el tren per l'estació de l'Hospitalet va cridar la gent que hi havia: «Digueu a casa que em porten a Cartagena!». I el nom li va quedar enganxat per sempre.

casa

V. **Forn, Lleons, Llet, Tísics*.

Casa

V. *Coll de C., *Davall C., *Davant C.*

Casa Alzina, la barbada de la (H)

«Alzina, la Barbada de la Casa [...] Situada entre Cambrils i l'Hospitalet. Es considera ja com a territori dels pescadors de la darrera localitat. Fons: 15 canes. (C)» (Muntanya, p. 9).

Casa Alzina, la punta de la (H)

«Alzina, la Punta de la Casa [...] Són dues puntes d'alga, que formen part de la barbada citada anteriorment. Fons: 15 i 16 brases. (C)» (Muntanya, p. 9).

Casa de la Vila, la (V-H) [tə 'kazɛ ðe tə 'βitɛ] / [tə 'kazə ðə tə 'βitə]

La forma habitual d'anomenar la casa consistorial. És al solar que ocupava el cementeri, al costat meridional de l'església. Modernament, s'ha construït una dependència a l'Hospitalet per tal d'apropar els serveis als vilatans. Ara també n'acostumen a dir, sobretot entre la gent més jove, *l'Ajuntament*.

«juntamente con la casa de la Villa, que es una misma» (*Llibreta 1840*, p. 32-33); «Casa Consistorial de Vandellòs. Fou edificada en el lloc de l'antic fossar.

[...] segurament que la Casa de la Vila no devia construir-se fins el 1877» (Bru, p. 249); «l'Hospitalet de l'Infant ha estat testimoni de la millora de les seves infraestructures [...]. Posteriorment [...] la Casa de la Vila» (Conejo, p. 95).

Casador

V. *Caçador*.

casal

V. *Pubill*.

Casal, el (Mb)

[tə ka'zaɫ]

Un petit local, al xamfrà entre el carrer de Baix i el Nou, prop de la carretera de Vandellòs. Hi acostumen a fer actes culturals i festius. Hi havia una esplanada i cap als anys seixanta hi va haver una granja d'aviram.

Casalot, cal (H)

[ˈkaɫ kəzə'tot]

Al carrer de la Galera, al costat de cal Favet. També en diuen *cal Pere Casalot*. El nom indica procedència. Va treballar al Casalot, un caseriu desaparegut, al terme de Mont-roig. També es parla de l'*hereu del Casalot* i de la *Rosa del Casalot*.

«la Rosa del Casalot, que venia les fruites i verdures» i «És coneguda com cal Casalot perquè el Peret treballava a la finca del Casalot» (*Recull*, p. 68 i 111).

Casalot, el camí del (Mr)

[tə ka'mi ðeɫ kaza'tot]

Una altra manera d'anomenar el *camí de Reus*, perquè deixava un ramal que anava al Casalot, terme de Mont-roig.

Casalot, la caseta del (H)

[tə kə'zɛtə ðəɫ kəzə'tot]

Una caseta de tros a Caladoques.

Casals

V. *Bassa de C*.

Casals, la bassa de (H)

[tə ˈbasə kə'zaɫs]

Un bassot cavat a l'argila blanca, a l'estil de la bassa d'en Terçà. Servia per a abeurar el bestiar. Arreplegava l'aigua de la pluja. Ha donat nom a una partida.

«Es deixa [...] uns conreus veïns, al fons d'un barrancó i a la bassa de Casals» i «Al cap de dos minuts s'és a la bassa de Casals, gran embassament d'abeurada de bestiar» (*Guia*, p. 250 i 294).

Casals, la roca de (H)

V. *Bassa de C., la roca de la.*

casa nova

V. *Domènec.*

Casat

V. **Damià C.*, *«*Quico*» C., *«*Santo*» C.

Casat, el barranc del, i l'«alcantarilla» del Casat (H)

[tɔ βə'raŋ dət kə'zat] i [tə kəntə'riʎə ðət kə'zat]

Amb aquest nom designen el *barranc de la Porrassa* perquè, per ací, travessa terres de cal Casat, gairebé totes afectades per l'eixample del nucli urbà. El corrent deixa un fondalet. S'hi parla de l'«*alcantarilla*» del *Casat*, on el barranc travessa la barrera imposada per la construcció del ferrocarril. És la més pròxima a l'Estació i d'alçada similar a l'«*alcantarilla*» Gran, però més estreta.

Casat, el barranc del (G)

[tə βə'raŋ dət kə'zat]

És la part inicial del barranc del Taix, una fondalada a ponent dels Dedalts, més enllà del corral de Ca la Torre. També en diuen *barranc del Pinxo*, perquè el corrent passa pel costat del mas d'en Pinxo.

«S'és al barranc del Casat que, més avall, s'anomena del Salt de Taix» (*Guia*, p. 324).

Casat, el bosc del (G)

«Des del collet [de Pauporiol], es veu la vall dels Taixos, a la dreta, [...]. S'entra de seguida al bosc del Casat, d'alzines i pins» (*Guia*, p. 288).

Casat, cal (V-Mr)

['kaʎ kə'zat]

S'anomena als dos llocs. A la vila hi ha diverses cases d'aquest nom: una al carrer Nou, al costat de cal Jaume Coix, i tres al de les Flors, una al costat de l'altra: *cal Casat* (o *ca la Filomena Casat*), *ca l'Andreu Casat* i *cal Jaume Casat*. Al llogarret, al carrer de Sant Pau, mirant a la plaça de Catalunya. Si hem de jutjar pel rastre que ha deixat en la toponímia, era una de les cases bones de la vila.

«José Boquera Vdo. de Josefa Jardi (a) Casat» (*Llibreta 1840*, p. 37 [trasllat de 1773]); «Dia 5 de abril al Fran^{co} Boquera Casat» (Documentació, 1839); «Damián Gil, Casat [...] Andrés Gil, Casat [...] Jaime Gil, Casat [...] Gabriel Gil, Casat» (Daurar 1882); «José Gil Boquera, Vda. – José Casat [...] Andrés Gil Boquera – Casat [...] Jaime Gil Boquera - Casat» (*Curiosidades*, p. 23, 1912).

Casat, la caseta del, i el tros del Casat (H)

[tə kə'zɛtə ðət kə'zat] i [tu 'trɔz ðət kə'zat]

Caseta i tros són a la vora del camí de la Porrassa. Es pot dir que ja formen part del nucli urbà. En un angle d'aquest tros hi ha el dipòsit gran, que proveeix d'aigua un sector de l'Hospitalet.

Casat, el corral del (V)

[to kə'rat ðət kə'zat]

Sols n'hi ha les runes. Als Pedralons, a la vora del camí que mena als Dedalts.

«A mig aire [...] s'albira el corral del Casat» (*Guia*, p. 286).

Casat, la cova del (G-Mr)

[ta 'kɔβɛ ðət kə'zat]

En un vessant de Llèria, proper al Galàpet.

Casat, el mas del (H-Mr)

[tu 'maz ðət kə'zat] / [to 'maz ðət kə'zat]

Nom que rep també el *mas de Llèria*.

Casat, el tros del (C)

[to 'trɔz ðət kə'zat]

Tocant a Castelló, al costat del pla de Missa. Una petita part d'aquesta terra, a la partió amb el referit pla, era ocupada per un camp de futbol.

«a la mateixa banda, resta el camí que davalla al tros del Casat» (*Guia*, p. 256).

Casat Vell (V)

«José Gil, Casat Vell» (Daurar 1882).

cascada

V. *Castellassos, *Peça al Drap.

Cascall, les roques del (H)

[tə 'rɔkəz ðət kəs'kaʎ]

Segons el «Cinto Xacano», s'hi agafen figues de mar i llimes. Diu que les figues són bones, tant si es fan bullides com si es fan amb arròs. Les situa per allí al Cap de Terme, mar endins.

«Cascall, les Roques del [...] La nominació es justifica pel tipus de fons que hi ha, un corall petit que rep el nom de cascall. Fons: 41/42 bracs. (H). Senyes: La Casilla de la Gorda pel cantó de terra de la Casilla del Coll de Balaguer. La Casilla de Marsal per la Casilla del Pas Nivell» (Muntanya, p. 30 i 198-199).

cases

V. *Caigudes*.

Cases

V. **Sort de les C.*

caseta

V. Abeller, «Aceitero», Antònia, «Antônio» Masdengil, «Anxones», Arboç, Arbolí, «Assènsio», Barrullet, Blandis, Bòria, Borseguí, Botet, Bou, Bullit, Cabrer, *«Camado», «Camilo», «Cantando», Cantina, «Carretilla», Casalot, Casat, Catan, Catalanell, Cinglat, Civils, Coixet, Cot, *Cova de l'Aigua, Cristi, Domènec, Era, Escoda, Estanquer, Evarista, Foguet, Foix, Freixes, Futo, Genessies, Gordet, Gravat, Griva, Guirret, Jaume Capdamunt, Jaume de la Pedrella, Lauro, Llarg, «Madeo», Madró, Maleno, Mameu, *Manou, Manuel, Mariana, Menut, Milduros, Miquel, Miquels, Moquet, Mosso, *Mosso, Motarro, Nicolau, Pacara, Pantoni, Pastisser, *Pauet, Pauet «Santo», Pelegrí, Pep, Peret, Pistol, «Querit», «Quico» el Soc, «Quitèrio», Rafel «Senos», Rafela, Riton, *Roc, «Rossendo», Rúfol, Sabatera, Salader, Salvador de la Rosa, Salvador de la Xata, Sebastià, *Serenó, Soqueta, Soy, Taverna, «Vaquero», Ventanes, Vernet, Xalapa, Xatet, Xeco.

Caseta, la (H)

«Una pieza de tierra en la partida Plana o Tapias, conocida por Caseta» (Amill. 1945, II, f. 818. Nota mecanografiada a nom de Víctor Ferré Vidal. Any 1952).

Caseta del Mameu, la

V. *Mameu*.

«casilla»

V. Capatàs, Carrabiners, Fatxes, «Mariano» Borseguí, Pas a Nivell, Portatge, Socarrada, Torn, Vandellòs, Xipill.

«Casilla»

V. *Ramon de la «C.»*, *Rosa de la «C.»*

«Casilla», la (V)

[ʎa ka'ziʎɛ]

A Firell. La van tirar a terra quan van ampliar la carretera. A l'Hospitalet en diuen *la «casilla» de Vandellòs*.

«Divendres 11 juín [1886] ay donat a preu fet á sega al Marles tot lo ordi de firell de damun la carretera y casilla» (Carpeta 1882).

casino

V. *Vell*.

CasinoV. *Ramon del C.***Casino, el (H)**

[tu kə'sinu]

Ja fa anys que va desaparèixer. Era a la carretera de València. Durant la guerra de 1936-1939, va ser ocupat per l'exèrcit republicà per a magatzem i hi guardaven productes d'alimentació. Hi ha record que va ser conegut per *la Palma Hospitalense*.

«Aquest ball tenia lloc al Casino. L'edifici on antigament havia estat la seu de la “sociedad la Palma Hospitalense” i «Un dels locals més coneguts de l'Hospitalalet abans de la guerra civil, fou el de l'anomenada “sociedad la Palma Hospitalense”. Estava just a l'entrada del poble, a mà esquerra tot just creuat el pont» (Conejo, p. 77 i 80).

Casolí (V)

«Casoli» (*Contribució* 1865); «Se an perdut 15 y un de rebuch, y un que ni a al ramat del Casoli fan los 240 que avia al ramat entre los segalls comprats» (*Relacions*, 1878); «Casolí» (*Daurar* 1882); «Jaime Barceló Boquera – Casolí» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Al carrer de les Fonts, segons *Curiosidades*.

Cassear (Mv)

[kasa'ja] / [kase'a]

Partida que parteix amb la Gentilla, al nord; amb terres de Genessies i de Viliplana, a l'oest; amb el racó de les Porcívoles, al nord-oest, i la fan arribar al coll de les Basses, per orient. És formada per cingleres i fondals pregons, per on s'escola el barranc de Cassear. A Cad. 1862, s'hi anoten sembrats i alguns ametllers. Dels tretze declarants, tres tenien casa a Masvalentí, un no en declara i els altres la tenien a Vandellòs. A *Amill.* 1945, avellaners, hortalisses i vinya.

«Ramon Perelló de casaya» (Talla 1423); «Jacobus Perelló [...] una heretat a Casayá» (*Capb.* s. xiv, f. 446r); «Joseph Castelnou pages de Vandellos [...] una pesa de terra situada, en lo terme de tivisa y partida de Casayá [...], afronta ab les roques de les porsívoles» (*Capb.* 1756, f. 49v); «Otra á Casayá» i «Posesion á Casayá» (Cad. 1862, núm. 19 i 21 i pàssim); «Caseá» (*Topog.* 1918); «Caseyá o Gentilla» (*Amill.* 1945, I, f. 40 i pàssim).

Cassear, el barranc de (G)

[to βa'raŋ de kasa'ja] / [to βa'raŋ de kase'a]

Neix a la font de Cassear, travessa la vall de Cassear i baixa fins a unir el seu curs al barranc del Taix. En el recorregut, rep corrents que li són subsidiaris. Les aigües d'aquest barranc corresponen a l'aiguavés que se'n va cap al Baix Ebre.

«Barranco de Caseá» (*Topog.* 1918); «Es davalla vers el llit del barranc de Cassear. [...] S'albira el mas de l'Escoda a la dreta, damunt el barranc de Cassear. [...] S'és damunt la confluència del barranc de Cassear i el del Taix. El barranc resultant es diu de l'Avellar» (*Guia*, p. 298-299).

Cassear, el bosc de (Mv) [to 'βɔz ðe kasa'ja] / [to 'βɔz ðe kase'a]

En una zona obaga, de notable pendent, a la riba oriental de la gran partida, majorment amb pins, però també alzines.

«Es voreja el magnífic bosc de l'Obaga de Cassear» i «En retomar, es té un admirable cop de vista sobre el cingle i el bosc de Cassear» (*Guia*, p. 296-297).

Cassear, el camí de (Mv) [to ka'mi ðe kasa'ja] /
[to ka'mi ðe kase'a]

És la continuació del de la Serrada, que comparteix el nom. Després de la Serrada, passa pel coll de Cassear i s'introdueix a la partida. S'hi pot arribar per altres camins.

«Camino de Caseá» (*Topog.* 1918); «Es deixa, doncs, el camí de Mas Valentí i de Vandellòs a l'esquerra i s'agafa la sendera que va a empalmar amb el camí de Cassear» i «el collet de Cassear. A la dreta, es deixa el camí que va a Cassear» (*Guia*, p. 319 i 331).

Cassear, el coll de (G) [to 'kɔɫ de kasa'ja] / [to 'kɔɫ de kase'a]

Punt enlairat a orient de la partida de Cassear, per on forma un carener, amb cingleres. El travessa el camí del seu nom.

«Collet de Cassear (520 m. d'altitud). [...]. S'entra a la vall de Cassear» i «hi ha un doble camí. [...] va al coll de Cassear» (*Guia*, p. 296 i 319).

Cassear, les coves de (G) [tes 'kɔβez ðe kasa'ja] /
[tes 'kɔβez ðe kase'a]

Unes balmes a les penyes calcàries que coronen la vall per ponent.

«hi ha les coves de Cassear obertes en el cingle [...] damunt del llit del barranc» (*Guia*, p. 297); «Coves de Cassear. [...], a la part baixa d'un cingle i visibles» (*Catàleg*, p. 118).

Cassear, la font de (Mv) [ta 'fɔn de kasa'ja] / [ta 'fɔn de kase'a]

Per aquesta font és on el fondal de la gran vall es comença a conèixer per *el barranc de Cassear*. Neix a sota d'un marge de pedra en sec.

«Font de Cassear, en el llit de la vallada, que ací es transforma en barranc» i «descendir cinturejant per anar a la font de Cassear» (*Guia*, p. 296, 297 i 319).

Cassola, això del (Mv) [aj'ʃɔ ðet ka'sɔtɛ]

Una propietat gran, que envolta en una part el llogarret rònec.

Cassola, cal (V) ['kaʎ ka'sɔtɛ]

Al carrer d'Estanislau Figueres, cantonada amb el de Remullà i amb cal Pere el Soc. Se la designa amb preferència *cal* «Sáez». Hi viu la descendent, Maria Sáez, esposa del nostre informador Josep Bonfill. El renom *Cassola* provenia de Masvalentí, on hi ha unes runes de la casa que el duia.

«Barceló, casola, Andres» (Cad. 1862, núm. 21); «Andreu Casola» (Daurar 1882); «casa Jaime Barceló (a) Casola» (*Curiosidades*, p. 36, 1911).

Cassola, el corral del (Mv) [tɔ ko'raʎ ðet ka'sɔtɛ]

Al coll de Lleixares, al carener que parteix les aigües. En ruïnes. S'hi aturaven ramats de transhumància que transitaven per una carrerada que passava pel referit coll.

Castelar (V)

L'anota dues vegades el cens de 1930, residents al carrer Nou.

castell

V. *Coll de Balaguer*, **Esteve*, *Sant Jordi*, *Vandellòs*.

Castell (H)

Cognom que surt anotat en els censos des del 1912 fins al 1946.

Castell, el¹ (V) [tɔ kas'teʎ]

És el turó que hi ha al nord de Vandellòs, una elevació que es remarca per sobre de la vila, a la falda de la qual s'aixequen les cases més antigues del nucli. És fama que hi va existir un castell i el nom és una reminiscència del que es devia aixecar després de la repoblació. Però, segons *Ibers*, n'hi va existir un que havia de ser més antic, del s. III aC, d'acord amb les restes de material que s'hi han trobat. La notícia de 1551 sembla confirmar l'existència d'un castell i la que trobem en la barata del corral que rep Joan Boquera de Joan Bes, el 1734, ens assabenta que aleshores es conservava algun fragment de les parets del Castell, possiblement restes de la segona època, en aquest cas.

«exceptades algunas cosas especialmente que los de la vall de vall de lloz no son obligats fer ni ajudar a les muralles de Tiuisa ni entendre en llur deffensió sino en son propi castell o en l'espital del Coll de balaguer» (Procés 1551, R:70/400-2); «vn corral derruít en dita parroquia de Vandellós, afronta de vna part en les parets del Castell de dita parroquia de vandellós» (MN 1730, 8 agost 1734); «el

Puig del Castell (Vandellòs) [...]. Al puig del Castell, molt arrasat, s'ha documentat una primera fase amb ceràmica a mà i una segona per a la qual s'ha proposat una cronologia de s. III aC» (*Ibers*, p. 26, nota 64).

Castell, el² (H) [tu kəs'teɫ]

Una altra manera de designar el recinte de l'Hospital. «Entrant pel Portalet, s'entrava al Castell». O bé, «l'església de Sant Pere, era dintre del Castell», hem sentit dir a algunes persones de l'Hospitalet.

Castell, el³ (R) [to kəs'teɫ]

No es tracta de cap fortalesa: ho diuen d'un tossalet, al sud-est del llogarret, al punt més enlairat del que va ser el nucli habitat. És abans d'arribar al carrer Principal, enfront de Ca la Viuda i ca l'Agustinet. En aquest turó hi va haver fins a deu cases que eren incloses a l'altre Carrer. A sota del puig, s'hi va foradar, avançada la guerra espanyola, el refugi que protegia els remullanencs dels possibles bombardejos de l'aviació de l'exèrcit revoltat. Les cases hi són enrunades i envoltades de bosc i matolls. En temps passats, aquestes cases, de lluny estant, feien un efecte encisador, com si li posessin una corona.

«Dit i fet, tots els homes amb l'aixada estreta i l'aixada ampla i el cabàs, es posaren immediatament a foradar la muntanya anomenada el Castell» (Bonfill, p. 21).

Castell, del (V)

«havia solamente 13 casas que son las siguientes [...]. C^a Escoda, del castell» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «Escoda, del castéll, José» i «Escoda, del castell, Jaime» (Cad. 1862, núm. 131 i 133); «ay deixat al Escoda del Castell per conte del caba» (Relacions, 1881).

Castell, el recer del (R) [to ra'se ðet kəs'teɫ]

Un punt arrecerat del vent, a l'empara del turonet d'aquest nom.

«Els de 'l'altre carrer', solien anar al Recer del Castell» (Bonfill, p. 18).

Castellana, la (H) [tə kəs'tə'ɫanə]

Una dona vinguda d'un es altres terres de l'Estat. El seu fill era l'«Emílio» de la Castellana.

Castellassos, els (R) [tos kəs'te'ɫasos]

Partida en forma d'una petita serra que tanca, junt amb els Vidriers, pel nord i nord-oest, la vall on hi ha Remullà. Per migdia, té al costat la Coma i, pel nord, té per veïna la Molella. A Cad. 1862 és inscrita tres vegades, amb regadius i sem-

brats. Dos dels propietaris tenien casa a Remullà i l'altre no en declara. El fet d'anotar-hi regadius fa pensar que la partida, aleshores, baixava a la part planera, pròxima al barranc de Remullà. Vista de lluny, fa l'efecte d'una gran muralla de pedra, cisellada, pel cap que s'ajunta amb els Vidriers, pel tall profund del barranc del Pedral, que li dona caràcter.

«Posesions als Castellassos» (Cad. 1862, núm. 53, 104 i 282); «Remullà està en-fonsat en una petita vall amagada entre les muntanyes de la Mola de Ca la Viuda, [...] els Castellassos i la Tossa» (Bonfill, p. 6).

Castellassos, el camí dels (R) [to ka'mi ðets kaste'łasos]

Un ramal que es desprèn del dels Vidriers i mena en aquesta partida.

Castellassos, la cascada dels (R)

«s'albira el rastre eixut de la grandiosa cascada de la Peça-al-Drap o dels Castellassos» (*Guia*, p. 224).

Castellassos, el salt dels (R) [to 'saɫ deɫs kaste'łasos]

L'hem sentit amb preferència *el salt del Joanes*.

castellet

V. *Esteve.

Castellet, el bol del (H)

«Castellet, el Bol del [...] És a l'Hospitalet. S'enfila per un castell que hi ha» (Muntanya, p. 32).

El nom és dins l'argot dels pescadors de l'Ametlla de Mar, però és en el mar de l'Hospitalet.

Castellet de Banyoles, camí de

«Alguns estudiosos com Bru creuen que la torre [del campanar de Masriudoms], d'uns 12 m d'alçada data del s. XIII o XIV, i Català Roca, que fou construïda per guardar [el] camí de castellet de Banyoles a Miramar» (Sancho, p. 11).

Identifiquem aquest camí amb el que s'esmenta al segle XVIII com a *camí del Camp*, *camí General*, entre d'altres noms.

Castellnou

V. *Mas de C*.

Castellnou (V-G-Mv)

[kas'teɫ'nɔw]

L'anoten els censos de la primera meitat del segle passat, per tot el territori i hi és ben corrent.

«Añ 1626. 17 agost. Joana Castellnou de Vandellos muller de Francesc Castellnou. [...] en lo mas de en Serda» (*Fundacions*, núm. 41); «Magdalena Castellnou Donsella dels [sic] mas de Geneixies terme de Tivissa», «Jaume Castellnou, fadri de Xenesies» i «Carlos Castellnou, y Marina Bargallo y Castellnou Conjugues de la Masia de la Mollella [sic]» (*Bapt.* 1667, f. 51r, 25-12-1707; f. 56v, 27-7-1709, i f. 116r, 24-1-1753); «jo Joseph Castellnou pages de Vandellos» i «yo Josepha Castellnou y Pentinat viuda del quondam francesch Castellnou parrochia de Vandellos» (*Capb.* 1756, f. 49v i 97r); «comprà dita viña Jaume Castellnou, dit de la moça o de la ferra, natural y vehi de Vandellòs» (*Fundacions*, núm. 94, 1833).

Castellnou, la codina de (H-Mr)

[tə ku'ðinə ðə kas'teɫ'nɔw] /

[tə ko'ðinə ðe kas'teɫ'nɔw]

Un sot natural on s'atura l'aigua i hi abeuraven els ramats, al barranc de Lleriola.

«es deixa, a l'esquerra, el camí de la codina de Castellnou i de la cova del Solar» (*Guia*, p. 280).

Castellnou, el mas de (F-R)

[tə 'maz ðe kas'teɫ'nɔw]

El mas que dona nom a la partida, també conegut per *el mas del Cantó*.

«foren Padrins Fran^{ch} Castellnou fadri pages del mas de Castellnou» (*Bapt.* 1667, f. 61r, 15-9-1712); «en 17 Junio de 1786 fué erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de [...], Molélla, y Castellnou» (*Llibreta* 1840, p. 34-35); «V^a de Jose Castellnou del mas [...]. Por una Casa á Mas castellnou» (Cad. 1862, núm. 345).

Castellnou, la punta del (F-R)

[tə 'punte ðeɫ kas'teɫ'nɔw]

Un puig que s'eleva al sud-oest de la partida del mas de Castellnou. També se la coneix com *la punta del Martí*.

Castelló

V. *Creu de C.*, *Dedalts de C.*, *Pont de C.*

Castelló¹

[kaste'ɫo]

Despoblat, entre Vandellòs i Masboquera, arrecerat als cingles dels Dedalts. V. la introducció.

«Iohan d'Anoyla, de Casteyló, del terme de Vayl de Lors» i «I troç de terra el loch apelat casteylo» (*Capb.* s. xiv, p. 52, 1273); «mansi de casteylo parrochie de val de los terminj de Tiuiça» i «Petrus pentinat mansi de casteylo parro-

chie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/284-3); «un porch que compri, a Castello, den Robio per ops i en servei del spital» (*Documents*, p. 61, 1364); «El castell, d'on procedeix la forma definitiva del nom [Castelló], devia ser al lloc que ocupen les cases Querit, Miquel i Puntaire» (Amigó, p. 22).

Castelló² (C)

«Posesion á Castelló» i «Otra al tros de Castelló» (Cad. 1862, núm. 167, 207 i altres); «Saleres o Castelló» (*Amill.* 1945, I, f. 393).

Castelló o el *tros de Castelló*, com a partida, surt set vegades a Cad. 1862, amb olivers, ametllers, vinya, sembrats i algun regadiu. Tres dels declarants tenien casa a Vandellòs, dos a Castelló, un a Masboquera i un altre que tenia un corral a Vandellòs.

Castelló, de (C)

«afronta de vna part en les parets del Castell de dita parroquia de vandellós [...], de altra part en Augusti auvi, en Joseph Gil dit de Castelló» (MN 1730, 8 agost 1734); «Guirro, de Castelló, Franco.» (Cad. 1862, núm. 152).

Castelló, el bassot de (C)

V. *Bassot*, el¹.

Castelló, cal (V)

[ˈkaʎ kasteˈʎo]

Al carrer Nou, al costat de ca la Josefina «Alejandre».

«De Jayme Escoda de Casa Castello» i «Lo Fran^{co} de Cal Castello resta de dines deisats» (Documentació, 1837 i 1844); «Dia 23 juín [1879] a la dona del Castello» (Relacions, 1879).

Castelló, el camí de (C)

[ˈto kaˈmi ðe kasteˈʎo]

Hem trobat diversos camins que duen aquest nom: els més antics són el sender que hi puja de Masboquera (anomenat alguna vegada *camí Vell de Castelló*), i un altre, també de ferradura, que hi pujava de Vandellòs. Arrenca de la carretera de Móra, pel barranc de Ruït (passant per la costa de Castelló). Tots dos s'enfilen amb forta inclinació i ben conservats. N'hi ha dos més per on transitaven els carros i convertits en pistes aptes per a vehicles de motor: l'un arrenca de la carretera de Móra, de davant del mas de Pantoni, i l'altre és la prolongació del camí dels Pedralons, que hi mena des de Vandellòs. Aquests camins s'uneixen al pla de Misa, al peu del llogarret.

«s'agafa arran de les parets de Câl Soi, el camí vell de Castelló» (*Guia*, p. 258); «Cº de Castelló a Mas den Boquera» i «Camº de Castelló» (*Topog.* 1918) «Costa [...] Oeste. Camino Castelló» (*Amill.* 1945, I, f. 168).

Castelló, el carrer de (V) [tə ka're ðe kaste'lo]

Deu fer una trentena d'anys que es començà a urbanitzar, en terres que formaven part del bancal de Ca la Torre. Va des del carrer de les Eres, cap a migdia, fins al de la Font, havent travessat el de Santa Marina.

Castelló, la carretera de (H) [tə kərə'terə ðə kaste'lo]

Es refereixen a Castelló de la Plana. És una altra manera de designar la *carretera de València*. No l'anomenen gaire.

Castelló, els cingles de (C) [tə 'siŋgtez ðe kaste'lo]

Penyals pel sud, sud-est i sud-oest del llogarret, que li fan de teló de fons, per sobre dels quals hi ha l'extens altiplà dels Dedalts. Són un monument de la natura.

Castelló, la costa de (C) [tə 'kɔstə ðe kaste'lo]

V. *Costa*, la².

Castelló, la font de (C) [tə 'fɔn de kaste'lo]

És a la dreta del camí de la Serrana, a uns 150 m al sud del llogarret, als Freginals. Hi ha un muret i, al peu, una aixeta. No era una font gaire segura ja que sovint quedava seca. Aleshores, els que no tenien cisterna havien d'anar a buscar l'aigua a la font del Beltran o a la de la Serrana. La de l'Irla no era gaire concorreguda, perquè no la consideraven bona.

«Al llarg de tot el terme, trobem un nombre bastant gran de fonts, com [...] la font de Castelló» (*Els recursos*, p. 7).

Castelló, els graus de (C) [təz 'ɣrawz ðe kaste'lo]

En parlen per indicar els passos per on pujava l'antic senderó de ferradura fins als Dedalts, nom que ha quedat adscrit, per antonomàsia, a tot el sector d'entre Castelló i l'altiplà. El camí dels Graus de Castelló, nom que ja portava l'antic senderó, l'anomenen amb preferència per indicar el que va ser construït, no fa gaires anys, com a pista per a vehicles tot terreny.

«al S.-SO., els Graus de Castelló; al SO., la punta de Castelló» i «S'ascendeix fort, fent retombs, amunt dels Gaus de Castelló [...]. Abans de guanyar el cap dels Gaus, es travessa l'Espanador Ample» (*Guia*, p. 258 i 259).

Castelló, els horts de (C) [təz 'ɔrz ðe kaste'lo]

Són al sud-est del nucli de Castelló, en un fondalet, al peu del Freginal i veïns dels horts de l'Irla. Reben l'aigua de la font del Pla de l'Hort.

Castelló, les obagues de (C) [tez aw'βaɣez ðe kaste'lo]

En parlen per indicar els espadats ombrívols del nord i nord-est dels Dedalts, que miren a Castelló.

Castelló, el pont de (V) [to 'pon de kaste'lo]

Per sota d'aquest pont passa el barranc de Ruït, per la qual cosa també se'l coneix amb aquest nom. El nom s'originà perquè, a migjorn, comença el senderó que grimpa fins al llogarret. Ha donat nom a les terres del seu entorn.

«es desemboca a la carretera d'Hospitalet a Mora. A l'esquerra, es té el pont damunt el barranc de Ruït, anomenat generalment, pont de Castelló» (*Guia*, p. 257); «Pont de Castelló» (Amigó, p. 22).

Castelló, la punta de (C) [ta 'punte ðe kaste'lo]

Un dels cingles al nord-est dels Dedalts, que s'abalança una mica més que el seu entorn i forma un morro de roca per sobre de Castelló. També s'hi han referit com *la punta del Macià*, que era el propietari de les terres immediates.

«Admirable vista damunt la cinglera dels Graus i la punta de Castelló» i «al SO., la punta de Castelló, damunt del llogaret d'aquest nom» (*Guia*, p. 256 i 258).

Castells (C)

«Pere Castells de castelló parroquia de vandellos terme de Tiuissa» (Censals 1604, R:77/95-1); «1607. 22 abril. Pere Castells de Castelló, marit de Joana Castells. Mori 16 de gener 1624» (*Fundacions*, núm. 19).

Castellvell, de (V)

«Quot ego Arbert de castro Vetulo et Arnallo dez Fenollar meo castlano» (Donació per a poblar el lloc de Vandellòs. *Cartas*, vol. II, p. 687, 1191); «la cual fo stablida per n'Arbet de casteylviy e per n'Arnau dez Fonoylar» (*Capb.* s. XIV, p. 52, 1197).

Castellví (V-H-Mr) [kas'teɫβi] / [kəs'teɫβi]

Llinatge antic i prolífic per tot el territori. Els censos des del 1912 fins al 1946 l'anoten especialment a Masriudoms i a l'Hospitalet, on s'ha trobat per primer cop en la documentació que s'ha pogut llegir.

«Divendres a xxvii duyubre doni de loger i missio a dos muls den Castellvi» (*Documents*, p. 56, 1364); «Pere Castelví pagues del mas de Riudoms» (*Man. Prat.*, f. 114r, 8 gener 1664); «e desposat [...] a Baptista Castelbi fadri del mas de Riudoms ab Dionisia Gil donsella de los masos de Castello» (*Matrim.* 1688, f. 173v, 29-6-1698); «a ponent y mitg dia en Jaume Castellví» (MN 1730, 19 agost 1732); «jo Joseph Castellvi pages de la Parroquia de Vandellós» (*Capb.*

1756, f. 64v i 65r); «Juan Selici y Joseph Castellvi pagesos y habitantes de les Masies de Riudoms [...] afronta ab Juan Castellví, ab Joseph Castellví» (*Capb.* 1756, f. 125v); «Josep Castellvi dit Brulet per los Povills Bes» (*Fundacions*, núm. 18, 1770).

Castellví, cal (H) [ˈkaɫ kəsˈteɫˈβi]

Té casa al carrer de la Mar. Gairebé sempre precedit del nom de fonts, *Josep*, conegut per l'*Oncle Paleta*.

«Cal Josep Castellví, l'*Oncle Paleta*. [...]. Va néixer [...] a cal Julià dels Muts» (*Recull*, p. 178).

Castlà (Mr)

«Pere Casthla del mas de Riudoms terme de Tivissa» (*Man. Prat.*, f. 23v, 25 novembre 1658).

«Castro», de (H)

«donamus et concedimus [...], Petro de Castro [...] et vestris perpetuo [...] collum de balaguer videlicet [...] Signum petri de Castro» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb^o 1275).

Va ser un dels deu primers pobladors del Coll de Balaguer. N'anota un el cens de 1924, que feia de llauner i residia al carrer d'Amunt.

Catalans, el coll dels (H)

«No és debades que el coll de Balaguer o dels Catalans separa les dues comarques» (*Guia*, p. 31).

Catalí, cal (Mr) [ˈkaɫ kataˈli]

Probable masculinització de «*Catalina*». Era al carrer de Sant Pau, on hi ha la plaça de Catalunya. L'edifici ja no existeix, però el nom és recordat per tothom. Segons *Cens*, el 1820, surt a la relació dels veïns de Masriudoms que van col·laborar en la construcció del cementeri. A Cad. 1862, Joan declarava tenir dues cases i Josep, tres, a Masriudoms.

«Joan «*Catalí*»» (*Cens* 1817, p. 63); «Castellví, catalí, Juan» i «Castellví, catali, José» (Cad. 1862, núm. 91 i 93).

«Catalina», de la (Mr)

«Juan Castellví (Catalina) [...] Francisco Castellví (De la Catalina)» i «Nota dels gastos se an fet a la abadía interina casa de Francisco la catalina Castellví» (Sancho, p. 19 i 20, 1821).

«Catalina», ca la (Mb-R) [ka ʔa kataʔine]

Designa dues cases de llogarrets diferents: a Masboquera, al carrer de Sant Agustí. És fama que és una família rica. La designen sovint *cal* «Quico» *Caterina*; a Remullà, al turonet dit *el Castell*, al costat de ca la Carme. Ara presa per les runes i els matolls.

«Afeiré els noms de cada casa [...], ca la Catalina» (Bonfill, p. 22).

«Catalino», el (V) [ʔo kataʔino]

No es coneix cap casa, però són recordats perquè van ser masovers del mas de la Molella. El Catalino era el pare del nostre informador «Juanjo» Callau i Domènech, resident a l'Hospitalet.

Catalunya, la plaça de¹ (V) [ʔa ʔʦase ðe kataʔujne]

Ja en parlen, tot i ser de formació recent. Ocupa terres de les Sorts, de l'encara anomenada *la sort de Ca l'Agustinet*, i recorden que, on hi ha l'entrada a la plaça, pel carrer de Joan Miró, era tancada per un muret i una porta.

Catalunya, la plaça de² (H) [ʔa ʔʦase (ðə) kətəʔujne]

Una part del terreny que ocupa era *l'hort del Rector* i en un angle hi havia hagut l'antic fossar. És annexa als murs de l'Hospital. Ha estat restaurada no fa gaires anys i durant bastant de temps es va convertir en el centre neuràlgic de la població, però aital centre es va desplaçant cap en uns altres sectors de l'eixample. Des d'aquesta plaça s'entra a la plaça del Pou. Al començament dels anys trenta es va retolar *plaça de la República* i, a partir de 1939, amb motiu de l'ocupació de Catalunya, se li va imposar el de «*plaza del Caudillo*».

Catalunya, la plaça de³ (Mr) [ʔa ʔʦase ðe kataʔujne]

La plaça que no té ni cases adscrites al seu entorn. Ocupa uns terrenys de les Sorts, incorporats al nucli urbà. Les cases que hi ha al nord corresponen al carrer de les Eres i les del costat oriental, al de Sant Pau.

Catan, la caseta del (F) [ʔa kaʔete ðet kaʔan]

Al Motarro, pròxima a la Molella. És de tros, al fons d'una rasa. El Catan era de Tivissa.

Catan, el fondo del, i l'obaga del Catan (F)

[ʔo ʔfondoʔ kaʔan] i [ʔawʔayet kaʔan]

Parlen del *fondo* per designar un tros de terra, en una clotada, a migjorn de la carretera del Prat, i de l'*obaga* per indicar la part ombrívola de la mateixa terra, de

forta inclinació, encarada al nord-oest. La terra és propietat del mas del Motarro; el Catan la conreava amb caràcter de parcer.

Catanell, el (G) [tə kata'neɫ]

Partida de terra, al sud-oest de Gavadà, al límit amb el terme de Tivissa a ponent de la carretera del coll d'Aumet. Per llevant, parteix amb el coll de Maimó i, més al nord, amb el Camp de la Ramona. *Amill*. 1945 hi declara avellaners.

«Catanell. Oeste. Término Tivisa» (*Amill*. 1945, I, f. 272); «Catanell», «Castanell [*sic*] y Aumet. Este. Termino Tivisa» i «Catanell y Planelles» (*Amill*. 1945, II, f. 514, 540 i 838).

Catanell, la caseta del (G) [tə ka'zete ðet kata'neɫ]

Una caseta de tros, no gaire lluny del camí de Mas de l'Aumet.

Catanell, la font del (G) [tə 'fɒn ðet kata'neɫ]

Al Catanell. Parlen de la *font del Catanell de Baix* i la *font del Catanell de Dalt*.

Catanell, el pont del (G) [tə 'pɒn ðet kata'neɫ]

Petit viaducte perquè hi passi el camí del Mas de l'Aumet, a la partida que li dóna nom.

Cati, la cova de (Mv)

«a Josep Castellnou de Vandellos, dit Valentinet [...] una viña a la pujada de les bases dita la cerrada o la cova de Cati» (*Fundacions*, núm. 94-II, 16-12-1833).

Catongo, el (V) [tə ka'tɒŋɡo]

Queda un record feble d'aquest nom.

«Catorce de Enero, la calle del» (V)

Nom imposat el 1939 al *carrer de Joan Miró*.

Catxutxa, el (V)

«Dia 14 de id [juny] al Cachucha» i «Entrada a Jayme Vernet desde lo dia 1º de mach de [...] Dia 19 de id. [juny] Cachucha» (Documentació, 1844).

cau

V. *Pastoret*, *Pere Casalot*.

Cau Toixó, el (Mr) [tə 'kaw tuj'fo]

És partida de terra, petita. Afronta amb la del Riu de Llastres. El nom li ve d'un cau de teixons on s'amaguen alguns d'aquests mamífers. La partícula «en», de distinció, devia equivaler a l'article definit *del*. En el document del segle XIX, ja hi és anotat com a partida, amb un sol propietari que declarava sembrats i vinya i tenia una casa a Masriudoms.

«Posesion al cáu den Tuixó» (Cad. 1862, núm. 261); «El Cau d'En Tuixó» (Amigó, p. 26).

Caus, els, o la punta dels Caus (H) [tus 'kaws] o [tə 'puntəts 'kaws]

«Xacano» situa aquest lloc mar endins, per davant de la punta del Riu. S'hi agafen meros.

«Caus, los o la Punta dels Caus [...] És una roca, altres opinen que és una barquera de roques. Fons: 23 brases. (C). Distància: una milla i quart, davant de l'Hospitalet» (Muntanya, p. 32).

Cavaller (V-H)

«Antoni Cavallé que feia morter» (*Documents*, p. 34, 1370); «Joan Cavaller de Biscom [*sic*]» (*Fog. 1496*, p. 251); «Joan Cavaller de Biscort [*sic*]» (*Fog. 1553*, p. 198).

Cedó

V. *Sedó*.

«Celestino», la font del (V) [tə 'fɔn deɫ seɫes'tino]

Una altra manera, freqüent, d'anomenar la *dels Pedralons*. El «Celestino» és el propietari de la terra on hi ha la surgència.

«Celestino» Taverna, cal (V) [ˈkaɫ seɫes'tino taβerne]

Al carrer d'Estanislau Figueres, on té la façana, a la cantonada amb el de Masvalentí. També en diuen *cal Tinet*, diminutiu afectuós.

Celoni (H-C)

«El distingit Guillem Celoni, administrador de l'Hospital», «Antoni Celoni que cava en lort i liga cadufs en la cenja» i «Antoni Celoni també feia morter» (*Documents*, p. 25, 33 i 34, 1364, 1369 i 1370); «Anthonius Saloni eiusdem ville [Castelló]» (*Capb. 1542*, f. 7r).

cementeri

V. *Vell*.

cementeri, el (V-H-Mr)

[tə semen'teri] / [tu səmən'teri]

A Vandellòs, l'actual és situat al nord-est del nucli urbà, arran de la carretera de Móra. Si en construir-lo, l'any 1877, quedava una mica separat, com sembla voler dir Bru, actualment les cases li arriben a la vora. A la vila marinera, l'actual és a la Porrassa, a migdia de la carretera de Móra. Va ser construït el 1982, substituint el que hi havia, construït el 1861. El de Masriudoms, al nord-est de la població, no gaire apartat. Les cases de l'exemple se li atansen. S'hi arriba pel camí que passa pel Rentador.

«El nou, situat en l'actual apartat de la població, es construí l'any 1877 [...] [El Cementiri] de Masriudoms. Es construí [...] un poc apartat del llogarret, l'any 1820, i fa pocs anys (1920), s'hi han fet reformes engrandint-lo» (Bru, p. 356);
«El cementerio fue bendecido por el mismo ecónomo» (Sancho, p. 12, 1820).

Cementeri, la baixada del (V)

[ta ɓaj'ʃaðe ðet semen'teri]

Denominació popular de la part del carrer Major que baixa, en direcció al cementeri, fins a trobar la carretera de Móra. També n'hem sentit dir *el carrer del Mosqueta*.

Cementeri, el camí del (H)

[tu ka'mi ðet səmən'teri]

Era el que anava de la Capella al fossar. Un tram forma part del carrer de les Escoles. També se n'havia dit *el camí de l'Era*.

Cementeri, el collet del (Mr)

[tə ko'ʎed ðet semen'teri]

Un turonet a tocar del cementeri, per on hi ha els clots dels Horts. Com que és un poc més enlairat, diuen que és un mirador sobre el riu de Llastres.

Cementeri, els farallons del (H)

[tus fəɾə'ʎonz ðet səmən'teri]

També són anomenats pels pescadors de l'Hospitalet. A la perpendicular del cementeri d'aquest lloc.

«Cementiri, els Farallons del [...] Del grup de les Roques de la Xanca. Fons: 45 brases. Distància: 4 milles bones» (Muntanya, p. 33).

Cementeri, la pujada del (V)

[ta puɟ'ʒaðe ðet semen'teri]

Identifica la part del camí del Cementeri que va del fossar a la carretera.

central nuclear, la (H)

[tə sən'tɾaɫ nukɫe'ar]

Malgrat haver-n'hi hagut dues, gairebé sempre l'anomenen en singular i com a *la Nuclear*.

«La història del nostre municipi ha estat i està relacionada amb l'energia nuclear. El [...] 1969, l'Ajuntament va autoritzar oficialment la instal·lació [...] d'una

central termonuclear de 480 megavats» i «El [...] 1980, es va autoritzar la construcció d'una segona central [...] Vandellòs II, que començà a funcionar el 8 de març de 1988» (Conejo, p. 90 i 91).

«Centro», el cafè del (H) [tu kə'fe ðət 'sentru]

Era a la plaça de Catalunya. Se'l va conèixer, irònicament, com *el cafè dels Pobres*. Hi ha poca gent que ho recordi.

«Cafè del Centro. [...]. Era el cafè de la plaça de Catalunya» (*Recull*, p. 144).

Cerdà

V. **Sardà*.

Cervera (V-H)

«Bartholomeus ceruera mansi del taix parrochie de val de los terminj de Tiuiça» i «Bernardus Ceruera collis balagarij terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/281-1 i R:68/296-3); «Item en Pere Cervera que morgona en la vinya» i «Digous a xvi dies de nohembre en Pere Cervera cava en lo vall» (*Documents*, p. 58, 1364).

Els censos de 1912 i 1919 anoten un Josep Cervera a Vandellòs, resident al carrer de les Sorts.

Cerveri

V. *Silveri*.

Cèsar «Gimeno», el carrer de (H) [tu kə're ðə 'sesər χi'menu]

És paral·lel al mar. Només hi ha xalets; a l'altra banda de carrer ja era en els dominis de la platja. Hi ha el passeig Marítim. Cèsar Gimeno era comandant d'enginyers de l'exèrcit. Segons *Recull*, p. 184, aquest militar va comprar un solar a la parròquia de Sant Pere de l'Hospitalet, per fer-s'hi un xalet. La terra arribava a la platja, i en va cedir una part a l'Ajuntament perquè hi obrís el carrer. En agraïment, se li va posar el nom.

Chamellot

V. **Xamenot*.

«Chavarria», cal (H) ['kaʎ tʃəβə'riə]

El cognom es comença a llegir al cens de 1934, d'ofici mecànic, i al de 1946, electricista, i encara és present. La casa era al final del carrer de la Mar. Va ser enrunada per les bombes de la guerra espanyola. Reconstruïda cap al 1948.

«El Francisco Chavarria Fabregat va comprar la casa Salamanca l'any 1935» (*Recull*, p. 177).

«**Chavarria**», **la platja del** (H) [tə 'ptadʒə ðəl tʃəβəriə]

Hem notat preferència a designar-la *la platja del Salamanca*.

«es passejava sant Pere pel mar, portant-lo de la platja de les Barques fins a la platja del Chavarria i tornant» (*Recull*, p. 78).

«**Churruca**», **el** (V) [tə tʃu'rukə]

Un renom. Comenten que va fer el servei militar en un buc de l'Armada anomenat *Churruca*; n'estava tan cofoi que en parlava amb èmfasi.

«**Ciego**», **el** (V)

«Este francisco Pascual es el vulgo llamado Ciego, que casó con Tomasa Cabellos» (*Fundacions*, núm. 139, 12-12-1819); «Vernet, Ciego, José» (Cad. 1862, núm. 279); «Dia 3 mars a la dona del Siego per caba» (Relacions, 1882).

Segons el cadastre, tenia una casa al carrer de la Font, de Vandellòs.

Cila

V. *Corral del C*.

Cila, cal (Mr) [kaɫ 'sitə]

Reducció de *Cecília*. Hem trobat dues cases amb aquest nom: una al carrer Major, al costat de cal «Pepo», i l'altra a la plaça de Sant Jaume, al costat de cal Carrabiner.

«Andreu “de la Cila”», «Joan “de la Cila”» (*Cens 1817*, p. 63); «Castellvi, sila, Juan» i «Castellvi, sila, Andrés» (Cad. 1862, núm. 90 i 98); «Andreu Sila» (*Contribució 1865*).

Cila, la cisterna del (H) [tə sistərnət 'sitə]

A la partida del Corral del Cila, una obra per a la recollida d'aigua de pluja. No és gaire gran. Va ser construïda buidant la roca viva. És coberta, arran de terra, i deixa una obertura en un dels costats per on entra l'aigua que recull una llisera que té a dalt. A l'altre costat, surt un reguerol per on abeuraven el bestiar.

Cila, el corral del (H) [tu ku'raɫ dət 'sitə]

Al carrer de l'Estació, cantonada amb el del Baix Camp; era en un pati.

Cincoes (R) [ˈsiŋ ˈkoes]

Una partida, gairebé a tocar amb el terme de Prasdip, que confronta amb el Coll Roig. Per aquest sector hi va haver rabassers. Cad. 1862 esmenta garrigues. El declarant tenia casa a Remullà; *Amill*. 1945 esmenta hortalisses, vinya, avellaners i ametllers.

«Otra á sinch Coues» (Cad. 1862, núm. 80); «Coll Roig o Cinc Coes» (*Amill*. 1945, I, f. 217).

Cine, el carrer del (V) [tə ka're ðet ˈsine]

Denominació popular del *de Joan Miró*. Hi havia la sala del cine. En diuen també *el carrer de Ca la Tuietes*.

«Cinero», el (H) [tu siˈneru]

Es posava a la Plaça, feia pel·lícules de cine mut i les explicava i feia imitacions dels sorolls per fer-les més entenedores. Era francès, però parlava en català (possiblement era de la Catalunya del Nord).

Cinglat, el (F) [tə siŋˈɡlat]

Un penya-segat que, pel seu extrem nord-est, sobresurt de l'aiguavessant del tossal de l'Oró. Forma un morro, tallat verticalment, com si volgués saltar sobre el camí de Gavada.

Cinglat, la caseta del (F) [tə kaˈzete ðet siŋˈɡlat]

És en un tros de terra a ponent del camí de Gavada, a la part baixa del Cinglat.

cingle

V. *Antònia*, *Cova Roja*, *Covasses*, *Enderrocada*, *Fontanals*, *Foradada de Llèria*, *Graus de Vandellòs*, *Guerxo*, *Hereu*, *Jaume de la Maria Antònia*, *Marquesa*, *Obaga de Cal «Querit»*, **Obaga de Laderm*, *Pla*, *Serrana*.

Cingle, la coveta del (C) [tə koβete ðet ˈsiŋɡle]

Al cingle nord-est dels Dedalts, per sobre del llogarret de Castelló. És petiteta, cosa que ja s'endevina amb el diminutiu. Molt a la vora hi ha la del Miquel.

«hi ha l'espadat amb les covetes del Miquel i del Cingle» (*Guia*, p. 259).

Cingle del Pla, el camí del (V) [tə kaˈmi ðet ˈsiŋɡlet ˈpta]

Un ramal que es desprèn del que va dels Fontanals a la Canaleta. Pujava al referit cingle i s'endinsava al gran planell. Ha desaparegut.

cinglera

V. *Graus*.

cingles

V. *Abellar, Adell, Algars, Avençs, Canyonell, Castelló, *Garrateó, Guixaire, Mosqueta, Serra, *Serres*.

Cinta de l'Hereuet, la (H) [tə 'sintə tərə'wet]

Era de la família de l'Hereu del Casalot de Mont-roig.

«Cinto», cal (Mb) ['kaɫ 'sinto]

Afèresi de «*Jacinto*». Al carrer Nou, al costat del pati de cal «Caco».

«Cinto», l'hort del (Mb) [ˈtɔr ðɐɫ 'sinto]

Un hort, a la Barrancada. Regava amb aigua de la font dels Lledoners. Se'l va emportar una torrentada.

«Cinto» Borrull (V)

«Manuel Roig Vives – Sinto Borrull» (*Curiosidades*, p. 24, 1912).

Un renom del carrer de les Eres.

«Cion» del Toni, la (H) [tə si'on dɐɫ 'tɔni]

Una dona coneguda. Afèresi de *Concepció*.

«Cion» del Toni, això de la (H) [əj'ɔ ðə tə si'on dɐɫ 'tɔni]

Un tros a les Tàpies, al costat de la carretera de Vandellòs, que fa partió amb el tros del Mosso, engolit per la nova urbanització l'Infant. Hi ha preferència a dir-ne *de l'Ignasi el Guerxo*.

«Cipriano Gimeno», el xalet del (H) [tu tʃə'ɛd dɐɫ sipɾi'anu ɟi'menu]

O del «*Comandante Gimeno*». Cap al final del carrer de la Mar. Són dues cases ajuntades.

«Aquest solar [...] el van comprar el Cipriano Gimeno Cortés [...] a la parròquia [...]. Durant la guerra civil va acollir el centre d'intendència del camp de concentració de l'Hospitalet» i «Casa del Comandante Gimeno» (*Recull*, p. 179 i 184).

cirer

V. *Bassiet*.

Cirera (V)

«fon stablida per en Iohan Cirera, batle den Berenguer d'Entença» (*Capb. s. xiv*, p. 53, 1271).

Era batlle de Vandellòs, de manera que el cognom era de la vila.

Cireret, el racó del (G) [ʔo ra'koʔ sire'ret]

Una raconada coneguda al fondo del Gordet.

Cirers d'en Bru, els (Mr) [ʔos si'rez ðem 'bru]

Partideta de terra, en forma de clotada, al nord de Masriudoms, entre el Favaret i l'Abellar. Té a orient les Sorts i la Molassa, al nord-oest. És drenada pel barranc de les Ànimes. Cad. 1862 anota quatre propietaris que declaraven sembrats, vinya i ametllers; tres dels quals tenien casa a Masriudoms i un a Vandellòs.

«Otra als Cirés den Brú» i «Posesion als Sirés den Brú» (Cad. 1862, núm. 82, 92 i altres).

Cirici

V. *Sirici*.

«Cisco» l'Antònia, el (G)

«recorda que el Dr. Simon va atendre el seu pare, el Cisco l'Antònia, a Gavadà» (Castellnou, p. 73).

«Cisco el Balotxo», cal (V) [ˈkaʔ 'siskoʔ βa'ʔotʃo]

Al carrer d'Amunt, per davall del turó del Castell. Ja no existeix i en resta el solar que ocupava conjuntament amb el pati de Cal Capblanc. Al fons hi ha una bancada de roca que sostenia els darreres de la casa. Hi va haver una ferreria i es pot observar una regatera ennegrida a la pedra viva, que actuava de fumera.

«Cisco» de l'Àngela, cal (H) [ˈkaʔ 'sisku 'ʔaŋdʒəʔə]

Al carrer de la Galera. Ara hi ha preferència a designar-la *cal Floro*.

«Cisco» de Ca l'Atzaetà, cal (V) [ˈkaʔ 'sisko ðe 'ka ʔadzəjə'ta]

Al carrer de Joan Miró, entre els carrers d'Estanislau Figueres i el de l'Onze de Setembre. Era un pati.

«Cisco» de la Ferreteria, això del (H) [əj'ʃo ðəʔ 'sisku ðə ʔə fəɾətə'riə]

Una altra manera d'anomenar el tros *del «Simeon»*.

«**Cisco**» de la Marina, això del (F) [aɪ̯ˈfɔt̪ ˈsisko ʎa maˈrine]

Una peça de terra al nord-oest de l'estret de Fatxes, just a la sortida d'aquesta gorja.

«**Cisco**» de la Marina, cal (V) [ˈkaɫ ˈsisko ʎa maˈrine]

Al carrer d'Estanislau Figueres, a septentrió, veïna de ca la Miquela.

«**Cisco**» de la Marina, el tros del (V) [ʎo ˈtrɔz ðeɫ ˈsisko ʎa maˈrine]

Un bocí de terra a la Figuerola, a la part baixa dels costers d'en Garí.

«**Cisco**» el Sabater, el (Mb) [ʎo ˈsiskoɫ saβaˈte]

Exercia de sabater i, a més, tenia sabateria i regentava l'estanc de Masboquera. Parlen d'un home d'una personalitat controvertida i autoritari. A la seva botiga taller es reunien els homes del llogarret on feien tertúlies i les xafarderies eren molt freqüents. Aquest establiment era com un «confessionari» del poble, diuen.

«**Cisquet**», el (H) [ʎu sisˈket]

Anomenaven així un home, possiblement per haver-se'n dit el seu pare o el seu avi.

«Joan Marquès Llaó – Cisquet» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

«**Cisqueta**», la (H) [ʎə sisˈketə]

Es deia *Francisca Saladié* i era coneguda amb aquest apel·latiu afectuós.

«**Cisqueta**», ca la (Mr) [ˈka ʎa sisˈketə]

Al carrer Nou, al costat de cal «Toríbio».

«**Cisqueta**», el mas de la (H) [ʎu ˈmaz ðə ʎə sisˈketə]

A l'entrada del racó de l'Aigua al Coll. S'hi va viure fins no fa gaire.

«**Cisqueta**», el tros de la (H) [ʎu ˈtrɔz ðə ʎə sisˈketə]

A les Tàpies, a llevant de la carretera de Vandellòs, tocant amb el Jaume de Ca l'Andreu Xeco, de Masriudoms.

cisterna

V. Cila, Coll de Balaguer, Pep, «Pepos».

Civil

V. Guàrdia C., Tia Teresa del C.

Civils, la caseta dels (H) [tə kə'zɛtə ðəts si'βits]

A la Bassa d'en Terçà, entre la bassa i la carretera Vella. És en ruïna. Hi solia haver un destacament de guàrdies per a vigilar el contraban que arribava per mar. Segons *Guia*, ja era en ruïna al final de la dècada dels anys vint del segle passat.

«Aleshores s'albira, a la dreta, al mig d'un garroferar, la caseta dels Civils. [...] darrera la caseta, hi ha la bassa d'en Terçà» i «hi ha un edifici que s'ensorra. Es l'antiga caseta dels Civils» (*Guia*, p. 282 i 305).

Clapada, cova de la (H)

«Cova de la Clapada [...] Profunditat -6 m. Recorregut 9 m. [...] Oberta a la zona central del cercle anteriorment esmentat» [el barranc de les Tigelles] (*Catàleg*, p. 111).

Claudina, ca la (V) ['ka ʔa kʔaw'ðinə]

Al carrer d'Amunt. Hi ha costum de designar-la *cal Griva* o *ca la Montserrat de Cal Griva* i, també, *ca la Botifarrera*. Era soltera i convivia amb dos germans: l'un era capellà i l'altre, d'idees esquerranes. En els primers mesos de la revolta de 1936, el germà d'esquerrres va formar part del comitè antifeixista local i va protegir el religiós tenint-lo amagat a casa. Algú se'n devia assabentar i l'amenaçà de denunciar-lo. Al protector, li agafà por i va ser ell qui el denuncià al comitè. El van matar.

«Jaume Jardí Vernet», «Claudina» i «Àngel Jardí Vernet – “Claudina”» (*Curiosidades*, p. 11 i 13, 1936-1939).

Claudina, el tros de la (H) [tʉ 'troz ðə ʔə kʔaw'ðinə]

V. «*Mauro*», *el tros del*.

«Clàudio», cal (Mr) ['kaʔ 'kʔaw'ðio]

Al carrer de Sant Josep, veïna de ca l'Abeller. La part del darrere té sortida en un ramal del mateix carrer.

clos

V. **Vinya*.

Clos, el (Mb) [tʉ 'kʔɔs]

A la riba septentrional del barranc de la Barrancada, entre aquest corrent i el nucli de Masboquera. Una part d'aquest sector és ocupada per l'àrea d'esbarjo: camp de futbol, piscina, etc.

Clos, el guaret del (H)

«doni de loger i missio esbrulla i trague pedres del guaret del clos an Berenguer Sanç» (*Documents*, p. 57, 1364).

Closa de la Vinya, el portal de la (H)

«Divenres a xi dies dagost doni de loger e misio tapiaren prop lo portall de la cloyça de la vinya en Ramon Pentinat i G^o Ripoll» (*Documents*, p. 51, 1364).

S'ha de referir a un portal d'entrada, possiblement relacionat amb l'actual partida de les Tàpies, o es deu tractar d'una altra manera de designar el *clos de la Vinya*.

clot

V. *Alzinar, Xon*.

Clot, el (C)

[tɔ 'kɫɔt]

Una altra manera de designar *el Bassot*, segons la gent més gran de Castelló.

Clot d'en Perelloner, el (F)

«a saber vna masia [...] dita lo mas de faches [...] en la qual se compren vna pesa de terra situada en lo dit terme a la partida del clot den perelloné» i «vna pesa de terra situada en lo dit terme de tivisa a la partida del clot den Perelloné» (*Capb.* 1756, f. 51r i 126r).

Clot de l'Irla, el barrancó del (C)

[tɔ βaraŋ'ko ðɐt 'kɫɔd de 'ɦirtɐ]

Una rasa que es forma a l'Irla. S'hi escolen les aigües de les pluges o les que sobraven d'algunes fontetes del sector, en algunes èpoques. És un dels indrets més humits de la zona. Era aprofitat pels pagesos de Castelló i de Masboquera, especialment. Abandonat en la seva major part.

«S'és aleshores a la confluència amb el barrancó del Clot de l'Irla» i «S'és de seguida al pla de l'Hort i es passa per damunt del clot de l'Irla, ple d'horta» (*Guia*, p. 255 i 256).

Clot dels Meners, el camí del (H)

[tɔ kə'mi ðɐt 'kɫɔd dɐtʒ mə'nɐs]

És la continuació del camí dels Corralets que puja a la part fonda, i al conjunt, de la partida dels Meners. En diuen també *del Racó dels Meners*.

«es deixa, a la dreta, el camí de carro que mena al clot dels Meners» (*Guia*, p. 249).

clotada

V. *Murta*.

clotet

V. «*Miano*».

Clotet, el (H) [tu klu'tet]

Un sector de la partida del Codonyer, un fondalet suau que forma part del nucli urbà, per l'eixample sud-oest.

Clots dels Horts, els (Mr) [tos 'kɫɔðz ðetɫ 'ɔrs]

Partideta de terra al nord-est del nucli urbà, a migdia del barranc del Riu de Llastres; limita amb la Font, el collet del Cementeri, el camí de la Bassota i el coll de les Oliveres. Els *Clots dels Horts* i el *Coll de les Oliveres* són la mateixa partida.

«Los Clots de los Horts» (*Topog.* 1918); «Clot del[s] Horts o Font», «Coll O[l]iveres – Clots dels Horts», «Clots dels Horts y Carrerada» (*Amill.* 1945, I, f. 7 i 315).

Coco, cal (V) [kaɫ 'koko]

Era al carrer d'Amunt. Hi havia dos germans. Un era frare i el van matar durant la revolta del 1936; l'altre era d'idees republicanes i el van matar durant la repressió de la postguerra. La relació del 1882 el cita entre els col·laboradors de Remullà, on devia viure la família aleshores.

«Juan del Coco» (Daurar 1882); «Juan Jardí Sabaté, Vda. – Coco» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

cocó

V. *Adalacs, Recules, Sabata*.

Cocó, el (Mr) [to ko'ko]

Un petit clot natural en un dels replanets rocosos del cingle de la Marquesa. És de la mida d'un cossi; és conegut pels caçadors i pels pagesos de l'entorn, perquè s'hi recollia aigua de pluja que aprofitaven per diverses activitats.

Coco Esteve, el (G) [to 'koko s'teβe]

Una altra manera d'anomenar *l'Esteve el Maco*. «Coco», o bé *oncle, onclo, conco* i *coco*, que tot vol dir el mateix, asseguruen.

«i els bancals els conreava lo Coco Esteve de Gavada» (*Les fonts*, p. 192).

Cocoero, el (Mr) [tə kəkə'ero]

Un renom. També hem anotat *el* «*Cacauero*» (H).

«Josep Escoda Figueres. Cocoero [...]. Maria Escoda Figueres – *Cocoero*» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

codina

V. *Castellnou, Esteve, Porciules*.

Codina, la¹ (V) [tə kə'dinə]

Un clot natural (arranjat com a rentador), en unes bancades de roca que afloren a la llera del barranc de Vandellòs, en el punt on li arriba el barranc de Remullà, a orient del cementeri. Ha donat nom a les terres que li queden al nord.

Codina, la² (V) [tə kə'dinə]

Partida que ocupa una part de la riba esquerra del barranc de Remullà, per allí a la partió amb el forat Negre i la coma dels Ferrers. Ha pres el nom de la codina que hi ha a la confluència del referit barranc de Remullà amb el de Vandellòs. Cad. 1862 l'anota cinc vegades, amb vinya, avellaners, sembrats, regadiu, etc. Tots els propietaris tenien casa a Vandellòs.

«Otra á la Codina», «Jose Gil y Saladie, santo, [...] Otra á la Codina», «Posesion á la Codina», «José Vernet y Olivar [...] Otra á la codina» i «José Vernet y Jardí [...] Otra á la Codina» (Cad. 1862, núm. 77, 167, 274, 276 i 277).

Codines Verdes, les (H) [təs ku'dinəz βeɾðəs]

Al barranc de Lleriola, un poc en avall del Joc de la Pilota, al llit del barranc. Hi ha unes bancades de pedra pelada, on es formen uns tolls amb les revingudes del corrent i s'hi creen llots verdosos.

«En el llit [del barranc de Lleriola] hi ha uns entollaments en la roca, anomenats les Codines Verdes» (*Guia*, p. 280).

Codinetes, avenc de les (H)

«Avenc de les Codinetes [...]». Situats al Coll de les Forques, on s'inicia el barranc de les Forques, es veuen fàcilment uns grans blocs anomenats Codinetes. Cal seguir el torrent uns 50 m. fins a trobar uns 3 m. sobre el seu vessant dret l'Avenc» (*Catàleg*, p. 123).

codolar

V. *Almadrava*.

Codolar, el (H) [tu kuðu'ta]

Un lloc de l'extrem meridional del terme. És a la mateixa llera del barranc del Codolar, per on afluïx al mar, perquè hi ha pedres esmolades pel corrent. Descartem que es tracti d'una partida de terra.

Codolar, el barranc del (H) [tu βə'raŋ dət kuðu'ta]

És la continuació del de les Forques. Ressegueix la línia divisòria dels termes de Tivissa, l'Ametlla de Mar i Vandellòs. És nom històric, ja documentat al s. xvi. Prefereixen designar-lo *el barranc del Cap de Terme* o *de l'Almadrava*.

«arrendador de les almadraues y tot genero de pesca que la [...] Duquesa de Cardona te y posehex en lo mar que confronta des del cap del Riu de vllastra fins lo barranch del Codolar y torre de Sant Jordi en lo principat de cathalu-nya» i «piscandi in mare quot confrontat cum dicta quadra [de l'hospital] vide-liscet a barrancho del Codolar al riu de vullastre» (Almadraues 1594, R:72/102-1 i R:72/104-3); «y en dit nom reconech, que la vila y terme de tivisa, confronta [...] y de alli baixa, al Barranch del Codolá, y entra, en lo Mar, fins al torrent, del Riu de llastres» (*Capb.* 1756, f. 9v).

Codonyer, el (H) [tu kuðu'jpe]

Partida a l'entorn occidental de l'actual nucli urbà. Va ser escapçada pel pas del ferrocarril. Confronta amb la Coma, per orient. Ja és ocupada urbanísticament, per l'exemple de l'Hospitalet. Això ha significat que, com tants altres noms, hagi entrat en decadència: solament en parlen les persones més grans. Formava part de l'antiga Quadra. Hi és anomenada *la finca del Codonyer*, una peça de terra que parteix amb el tros del Mig i amb la sènia del Bullit. La terra és ocupada per edificis destinats a serveis: la policia, els jutjats, etc.

Coix

V. *Carme del C.*

Coix, cal (V) ['kaʃ 'kojʃ]

Són conegudes dues cases d'aquest nom, una al carrer Nou, precedida pel pre-nom *Jaume*, al costat de ca l'Agutzil, i l'altra al carrer Major, poc abans d'arribar a la plaça de Dalt, aquesta amb el nom *Joan* anteposat. El renom procedeix de Remullà, on la casa era a la vora esquerra del camí, tot pujant de Vandellòs, uns metres més amunt de ca l'Àngel Masdengil, poc abans d'entrar al nucli del llogarret.

«Afegiré els noms de cada casa [...], cal Coix» (Bonfill, p. 22).

coixa

V. **Biló*.

Coixet, cal (V) ['kaʎ koj'ʃet]

Al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el carrer de les Sorts. Hi ha record que el Coixet morí, sobtadament, dalt del seu carro.

«José Auví alias Coixet» i «lo mateix Josép Auví, dit lo Coixet, de Vandellos» (*Fundacions*, núm. 108, 1710 i 1838); «José Auví, Coiset» (Daurar 1882); «José Auví Gil – Coixet», «Carmen Auví Gil – Coixet» i «Dos posadas, la de José Auví (Coixet)» (*Curiosidades*, p. 18, 21 i 39, 1912 i 1918).

Coixet, el corral del (V) [tə ko'raʎ deʎ koj'ʃet]

Les ruïnes es veuen a migdia de l'actual camí que puja als Dedalts, havent passat els anomenats *graus de Vandellòs*, en arribar a l'altiplà. S'hi solien tancar cabres.

«A la mateixa banda, es té el corral del Coixet, damunt dels Graus de Vandellòs. [...] A la dreta, sota el corral del Coixet [...] resta un senderó que va al corral del Coixet» i «Capdamunt dels Graus de Vandellòs. [...] s'arriba al corral del Coixet» (*Guia*, p. 261 i 287).

Coixet, l'era de Cal, i la caseta de Cal Coixet (V)

[t̪er̪e ðe 'kaʎ koj'ʃet] i [t̪a ka'zete ðe 'kaʎ koj'ʃet]

Ja fa anys que van desaparèixer, però les recorden. Eren al Rogeret, per on hi ha les Escoles. A l'era es batién cereals i llegums; la caseta era de tros. De caseta n'hi ha una altra amb el mateix nom, als Masets, al costat de cal Mianet.

«El poble va arribar a tenir cinc eres: una a [...] cal Coixet» (Conejo, p. 85).

Coixet, la pedrissa del (Mv) [t̪a pe'ðriseʎ koj'ʃet]

Al lloc més enlairat de la Burguera, un pedregam que divideix les aigües: les del vessant sud s'escolen vers el barranc de Masvalentí i les del nord van a parar al barranc de Fatxes.

Colet

V. *Puig de C.

coll

V. Aumet, Balaguer, «Balotxo», Basses, Basseta, Cassear, *Catalans, Fatxes, Fi-rell, Fonts, Fraga, Garrateó, Gentilla, Lleixares, *Llupià, Maimó, Martorelles, Mas de l'Estatella, Masvell, Murta, Navalles, *Oller, Paret, Pau, Portella, Portes, Presó, Redó, Roig, Rourar.

Coll

V. Aigua al C.

Coll¹ (V)

L'anoten els censos des del 1912 fins al 1946 i encara existeix.

Coll² (H)

«Raphael Marti alias Coll [...] habitants en lo hospital del Infant del Coll de Balaguer» (*Bapt.* 1667, f. 37r, 20-3-1701); «Moria Maria Marti alias Coll viuda de la villa de Reus, mori al Hospital del Infant» (*Òbits* 1688, f. 133v, 27-11-1703); «Raphaelis Marti alias Coll [...] habitatoris In hospitali Infantis Colli Balegari» (*Bapt.* 1667, f. 43v, 23-2-1704).

Coll, el camí del (H)

[tu kə'mi ðət 'kɔɫ]

Arrenca de la carretera de Móra, una mica més amunt del cementeri, travessa el Serralet i la Porrassa, i arriba a l'Acampador. El recorregut ha estat modificat i, en diversos sectors, abandonat, car hi ha preferència a seguir el camí de suport de l'autopista. L'original el segueixen per anar en alguns trossos de terra. El nom s'originà perquè els pagesos de Masriudoms l'utilitzaven per arribar a les terres de la partida del Coll de Balaguer i més enllà, fins a l'Almadrava. Una pagesa de Prasdip, casada a cal Roig de Masriudoms, anava a peu fins a l'Almadrava —unes dues hores de camí— a portar el dinar al seu home i al seu fill, que arrabassaven un tros, per tal que aprofitessin més bé les hores. Era decidida i caminadora. Tenia sis dits a la mà dreta.

«Camí de la Porrassa. Oeste. Camino del Coll» (*Amill.* 1945, I, f. 102).

Coll, la font del (H)

[tə 'fɔn ðət 'kɔɫ]

Una altra manera de designar la *font de l'Aigua al Coll*.

Coll d'en Fraga, el racó d'en (G)

[to ra'ko ðət 'kɔɫ dem 'frayɛ]

És al vessant meridional del coll d'en Fraga, a continuació de l'obaga del Barceló, més vers el sud-est, on forma una vall.

«Es deixa, a l'esquerra, un ample camí que s'enfila pel recó del Coll d'en Fraga» (*Guia*, p. 321).

Coll de Balaguer, el¹ (H)

«damus et concedimus [...] collum de balaguer videlicet a torrente de Caladoques vsque ad torrente de la batayla et a rupis de les aliomes vsque in mare in qua [popula]tione damus et concedimus vobis deuesam bestiarij minuti et grossi vsque a torrente de Justell usque ad Caladoques et a rupis de les aliomes vsque in mare [...]. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollarío, Signum berengarij Alamaný, Signum bernardi grinyoni, Signum petri de Castro, Signum dominici de torroella, Signum berengarij voltes, Signum marchoni barral, Signum michaelij Alemaný, Signum Joanni Alamaný, Sig-

num petri Alamanÿ, Signum benedicti de balveis» (Trasllat 1275, R:70/440-1 i 3, idus febr 1275); «Pren lo dit senyor Inffant e ha cascun any el Coyl de Balaguer oltra la quèsta dessus dita», «La fabrega del Coyl de Balaguer fa lo terz de tot lo loçeü al senyor» i «Item tota barcha que pesch en les mars del Coyl de Balaguer» (*Capb.* s. xiv, p. 50 i 51).

Queda demostrada l'existència, durant els segles XIII i XIV, de la localitat creada a l'entorn del Coll de Balaguer.

V. t. **Pobla del Coll de Balaguer, la.*

Coll de Balaguer, el² (H) [tu 'kɔɫ də βəɫə'ye]

Anomenen, com a partida, tot el sector que hi és pròxim. No la trobem citada a Cad. 1862. A *Amill.* 1945, s'hi troba poca informació, però s'esmenten olivers i garrofers.

«el loch apelat Casteyl d'en Steue, en les partides del coyl de balaguer» (*Capb.* s. xiv, p. 45, 1337); «L'any 1862 s'arrendaven les pastures del Coll de Balaguer [...]. L'any 1863 es van licitar les pastures de dues partides: La primera del Coll de Balaguer» (*Notes*, p. 60); «Coll de Balaguer. Sur. Carret[er]a Vieja Valencia» (*Amill.* 1945, I, f. 169).

Coll de Balaguer, l'avenc del (H) [təβeŋ dət 'kɔɫ də βəɫə'ye]

Designa una cavitat natural, per davall de la mola de l'Avenc. És conegut.

«Avenc del Coll de Balaguer [...] Profunditat -39 m. Recorregut 115 m. [...]. S'obre al mateix Coll de Balaguer, a l'extrem inferior del vessant SE de la Mola del Grèvol» (*Catàleg*, p. 109).

Coll de Balaguer, el camí ral del (H)

«Aquesta gran importància pesquera i marítima, i el trànsit de passatgers pel camí ral del Coll de Balaguer, va fer que els Ducs de Cardona, senyors de la baronia d'Entença» (*Arrels*, p. 39).

Coll de Balaguer, el castell del (H) [tu kəs'teɫ dət 'kɔɫ də βəɫə'ye]

Els nostres informadors sempre l'han vist enrunat. Era una fortalesa encimbellada sobre la costa, a 155 m d'altura, de manera que dominava tot el vessant meridional d'aquell sector i actuà de defensa en diverses ocasions. Se'n conserven algunes restes. De menuts, hi venien a arregar boles (restes de les armes de les antigues guerres), que feien servir per a jugar. *Inventari*, p. 42, comenta: «s'aplica la denominació de castell del coll de Balaguer al fort de Sant Felip. És un error provocat per la ignorància de l'existència de dues construccions situades a poca distància, però allunyades en el temps». L'error ja sembla detectar-se al s. XVIII, segons la documentació que segueix.

«ego Petrus, Dei gratia rex Aragonum [...] dono et concedo in perpetuum tibi Iohannes de Almenara [...] totum illum desertum in terra nostra qui vocatur Alfama [...] et terminatur ipso locus [...] cum castello de Balaguer» (Donació del rei Pere per a poblar el lloc d'Alfama, 24 setembre 1201, *Cartas*, vol. I, p. 293, núm. 214); «Coll de Balaguer, castell que, pel que es repeteix en documents posteriors a aquesta fundació, va ser realment construït» (*Arrels*, p. 36, [1276]); «y també te, vn Castell, en lo Coll de Balaguer, en lo qual vuy sa Magestat, que Deu guardi, ha manat formar vna fortalea, que se diu Sant felip» (*Capb.* 1756, f. 11r).

Coll de Balaguer, la cisterna del (H) [tə sis'tɛrnə ðət 'kɔʎ də βətə'ɣe]

Es conserva. És a la vora septentrional de la carretera Vella i té forma de barraca construïda amb pedra i morter de calç. A l'interior s'arreplega l'aigua de pluja. La situen a la «casilla» del Portatge.

Coll de Balaguer, la costa del (H) [tə 'kɔstə ðət 'kɔʎ də βətə'ɣe]

Un sector de la carretera Vella, que puja des del barranc de la Batalla fins dalt del coll.

«En aquesta carretera existia la tan anomenada Costa del Coll de Balaguer» (Bru, p. 287).

Coll de Balaguer, l'església del (H)

«Así en 21 de junio de 1327 (xī kal. julii), Pedro de Torreleona, de Castellfullit, de Buxó, en el condado de Manresa, de Bages, capellan beneficiado de la iglesia de la Selva, en su testamento [...], legó [...], y otros dos [...] á la obra de la iglesia del coll de Balaguer» (*Tar. crist.*, vol. II, p. 831).

Aquesta notícia sembla indicar que s'estava construint una església al llogarret del Coll de Balaguer, que feia una cinquantena d'anys que havia obtingut la carta de població.

Coll de Balaguer, l'estanc del (H)

«hago fee y verdadera Relacion de como los magnificos Josep Soler Baile Josep Antonio Boixo Pedro Borrás, y Joseph Benavent Regidores [tots de Tivissa], tomaron registro del estanque del tabaco del Coll de Balaguer [...] y mediante juramento que prestó Miguel vila estanquero [...] se encontró en dicho estanque, dos libras de tabaco de polvo y quatro de humo, y no encontro dinero alguno» (MN 1722, 8 febrer 1726).

No descartem la possibilitat que fos al mateix hostal que trobarem més endavant, perquè poguessin comprar tabac els que hi transitaven.

Coll de Balaguer, l'hospital del (H) [ʔuspitaʔ dət 'kɔʎ də βətə'ɣe]

Una forma popular d'anomenar l'antic *Hospital de l'Infant Pere*. Es conserva part dels seus murs, el septentrional, amb una torre adossada, i el meridional, restaurats. Se'l considera un bell exemplar del gòtic civil català (*Ibers*, p. 12).

«L'hospital de l'Infant Pere.- [...] Havent estat el lloc de desembarcament la plana del Coll de Balaguer, l'infant [Pere d'Aragó] complí la promesa edificant l'hospital que avui contemplem enrunat» i «l'Infant Pere d'Aragó, en deslliurar els veïns de Vandellòs de l'obligació d'ajudar a fortificar Tivissa, [...] els asseynà com a lloc de recollida [...] l'Hospital del Coll de Balaguer» (Bru, p. 165 i 174, 1343 i 1350); «Josep Regolf y Candia sa muller osteler del espital del infant en lo Coll de balaguer», «y Maria medico Conjuges de Marsa, habitants en lo hospital del coll de Balaguer» i «Raphaelis Marti alias Coll [...] habitatoris Yn hospitali Colli Balegari» (*Bapt.* 1667, f. 3r, 14-12-1679; f. 33r, 24-11-1698, i f. 43v, 23-2-1704).

Coll de Balaguer, l'hostal del (H)

«Domingo Paisa hostale en lo hostal del Hospital del Infant» (*Òbits* 1688, f. 133r, 27-11-1703); «El 2 de setembre de 1794 es va celebrar a la parròquia de Vandellòs el casament de Francesc Llaó Labòria “habitante en el mesón del Coll de Balaguer”» (*Cens* 1817, p. 80).

Coll de Balaguer, la plana del (H) [ʔə 'pʎanə dət 'kɔʎ də βətə'ɣe]

En parlen poc i, quan ho fan, és per indicar el terreny de l'entorn de l'Hospitalet, entre el coll que li dona nom i el barranc del Riu de Llastres. Hi ha preferència a dir-ne *la plana de l'Hospitalet*. D'acord amb la informació que tenim de l'any 1303, concernent al plet entre el bisbat de Tarragona i Guillem d'Entença, l'extensió d'aquesta plana era més gran, segons es veu al document que s'aporta.

«venerabilis guillermum prepositum et capitulum tarraconem ecclesie ex una parte et nobilem [...] guillermum de entensa esset questio, seu controversia super illa plana que uocatur plana collis balagarij de torrente que dicitur de riffa vsque ad collum balagari pro ut dicta plana protenditur vsque ad collum balagari vsque ad montaneas sicut aqua discurrit tempore pluviali versus ciuitatem et campum tarraconem» i «super plana collis balagari et super populatione» (Sentència 1303, R:70-489-1); «in planicie que apud collum nostrum de Balagerio inter locum de Guardamar et ipsum collem nostrum de Balagerio vltra torrentem qui dicitur Riudyllastre [...] que planicie est de termino castris nostri de Tiuiça» (*Hospital* 1344, R:70/548-2 i 3); «Coneguin tots, que avui dijous que feia 19 dies del mes de març de l'any de la Nativitat del Senyor 1364, el distingit Guillem Celoni, administrador de l'Hospital constituït en la planicie del Coll de Balaguer, el terme del castell de Tivissa» (*Documents*, p. 25).

Coll de Balaguer, les platges del (H)

«portaven més de 100 anys sense cobrar les desenes parts del peix i de la tonyina a les platges del Coll de Balaguer» (*Arrels*, p. 39, 1596); «Y en dichos años tambien vió y experimentó que los pescadores de las playas de el Coll de Balaguer de el termino de tivissa» (MN 1730, 31 gener 1733).

Coll de Casa, el (Mr)

[to 'koʎ de 'kaze]

Partida al sector meridional de Masriudoms, al límit amb els Bancalons, amb el Siti Marco, i per ponent amb les Ortigades. Cad. 1862 l'anota en tres assentaments, bo i declarant vinya, sembrats i ametllers. Tots tres declarants tenien casa a Masriudoms, tot i que un és anotat entre els forasters.

«Otra al Coll de Casa» i «Posesion al Coll de Casa» (Cad. 1862, núm. 242, 243 i 333).

Coll de Masvell, el (Mb)

[to 'koʎ de 'mazβeʎ]

Partida al sud-est de Masboquera. És escapçada per la carretera de Móra. Per aquesta part, també és veïna del mas de l'Esquerrer i del camí Vell; per ponent es troba amb la Coma d'en Rell, per migjorn amb Verdura i les Fonts, i per sol ixent amb les Sorts. Cad. 1862 el cita setze vegades. Sembrats, olivers, ametllers i vinya. Dels setze propietaris, onze tenien casa a Masboquera, dos a Masriudoms, dos a Vandellòs i un a Castelló.

«en la partida del Coll del mas Vell de dita Parroquia de Vandellos [...] afronta [...] en tremuntana en lo cami Real que va al Camp de Tarragona» (MN 1722, 12 març 1724); «una pessa de terra dita lo coll del mas vell» (*Fundacions*, núm. 94, 17-12-1766); «Posesion al Coll de Masvell» i «Otra al coll de Masvell» (Cad. 1862, núm. 13, 22 i pàssim); «Les Fonts y Coll de Masvell» i «Coll de Masvell. Norte. Figueretes» (*Amill*. 1945, I, f. 67, 406 i 680).

Coll de les Oliveres, el (Mr)

[to 'koʎ de ʎez awʎiβeres]

Partida, a la riba de migjorn del barranc del Riu de Llastres, que limita amb les Bassotes per orient. Cad. 1862 l'anota nou vegades, amb garrofers, olivers, vinya i sembrats. Sis dels propietaris tenien casa a Masriudoms, dos a Vandellòs i un era foraster. Prefereixen designar-la *els Clots dels Horts*. Crida l'atenció el tractament femení de l'arbre de les olives; en aquesta zona, se'l considera masculí. Es pot arribar a sospitar si *Oliveres* no era un antropònim.

«Otra al coll de las Oliveras» (Cad. 1862, núm. 82, 92, 126 i altres).

Coll de les Portes, el (Mr)

[to 'koʎ de ʎes 'poɾtes]

Partida que forma un fonal, al sector nord-est del serret dels Avencs, per on s'ajunta amb les cingleres de la mola de n'Adell i amb l'extrem meridional de Pa-

llars. Hi mena el camí del Coll de les Portes. Avui, hi ha dubtes en la consideració de partida.

«Otra al Coll de las Portas» (Cad. 1862, núm. 95, 97 i 260).

Coll de les Portes, el camí del (Mr) [tə ka'mi ðet 'kɔɫ de tɛs 'pɔrtɛs]

Arrenca de la carretera de Vandellòs, a menys d'un quilòmetre a migdia de Masriudoms, travessa el corral de l'Escoda i la Guixera, passa per migjorn de les Fonts (on deixa un ramal que mena en aquesta partida i continua fins a trobar la Barrancada), s'enfila al coll del seu nom per seguir cap a l'Irla i al coll de la Bassesta, on es ramificarà en una veritable xarxa viària.

Coll Roig, el (R) [tə 'kɔɫ 'rɔtʃ]

Partida. El terreny hi té una certa coloració vermellosa. S'hi troben els termes de Pratip i Vandellòs, en el territori adscrit a Remullà. Hi ha sectors que es cultiven, però una part és abandonada. Confronta amb els Vidriers per ponent i amb la mola de Ca la Viuda pel sud-est. Són interessants els límits de 1730. La trobem citada quinze vegades a Cad. 1862, amb sembrats, ametllers, olivers i vinya. Dels quinze declarants, vuit eren forasters, cinc tenien casa a Remullà i un no en declara. A *Amill.* 1945, també s'hi anoten hortalisses i avellaners, però no sembrats.

«tota aquella heretat [...] que tenen, y posseheixen en lo terme de tivissa a la partida de Coll Roig [...] ço es tres jornals que es cultiva y los demes garriga y roques que afronta a llevant en Joan Rovira del mas Cremat, pages del prat [...] a ponent en Jaume Castellnou [...] a tremontana en Masia estalella» (MN 1730, 4 setembre 1730); «Coll Roig o Cinc Coes» (*Amill.* 1945, I, f. 217); «Collroig o Vidries» (*Amill.* 1945, II, f. 845).

Coll Roig, el camí del (R) [tə ka'mi ðet 'kɔɫ 'rɔtʃ]

Designa el que hi puja des de Vandellòs. És el ramal que es desprèn del camí dels Vidriers, des d'on arrenca amb un fort pendent per l'indret conegut per *la Pujada* o *la pujada de l'Adroguer*, a les Marrades, voreja l'obaga de la Viuda i se'n va a trobar el coll Roig.

«al dit Joan Bes en les masades de remulla, que afronta [...] de altra part en lo Cami que baixa de la part del coll Roig, a Vandellós» (MN 1730, 8 agost 1734).

Coll Roig, la creu del (R) [tə 'krew ðet 'kɔɫ 'rɔtʃ]

Punt on la carretera de Pratdip al coll de Fatxes deixa un ramal que va a Lla-beria i, per l'altre costat, li arriba el camí del Coll Roig, que hi puja des de Vandellòs, i hi forma un encreuament. Ara l'anomenen poc.

«Traspassant la carretera, es troba la cruïlla coneguda per la Creu del Coll Roig. La branca d'enfront va a Remullar i a Vandellòs» (*Guia*, p. 224).

«Collado» (H)

L'inscriu el cens de 1924; residia al carrer de la Galera i feia de minaire.

colladeta

V. **Barrufetes*.

Collbató (H)

«Pere Coylbato capça pedra en la torre» i «Domingo Coylbato “pedrapiquer”» (*Documents*, p. 33 i 34, 1369 i 1370).

Colldejou, el (V)

«Nota de lo que mos deuen [...] Lo Colldejou debe de la somera», «Entrada del vi [...] Lo Colldejou» i «Dia 4 de id. [juliol] del Colldejou» (Documentació, 1837 i 1844).

collet

V. **Argila, Bassa de Casals, Bassa Nova, Cementeri, Corral de Ca la Torre, Font, *Frare, *Malenó, Mas del Guerxo, Pallars, *Parra, *Pauporiol, Pinxo, Puntal, Raig, Roure, Sénia, Serralet, Tigelles, Tossal, Vinya*.

Collet de les Forques, el (H)

«a la partida dita lo Collet de les forques» (MN 1730, 28 abril 1734); «Collet de Forques» (*Topog.* 1918).

No creiem que la citació documental del segle XVIII tingui relació amb el mateix lloc que assenyala el topogràfic, però no es pot descartar aquesta possibilitat.

Collet de n'Oller, el (Mr)

«Otra al collet de nolle i senia» (Cad. 1862, núm. 138); «El Collet de Nollé i Sénia» (Amigó, p. 26).

Partideta. A tocar les cases de Masriudoms. Com a indret singular, és documentat el 1934.

V. t. **Oller, el coll de n'.*

Collet del Vent, el (H)

[tu ku'ɫɛd dət 'βen]

A la partió amb les Forques, les Comes i Mala-set, per on es troba amb la carretera Vella. Cad. 1862 no l'anomena, però és documentat el 1918.

«Coll del Vent» (*Topog.* 1918); «Coll del Vent» (*Amill.* 1945, I, f. 19 i 71); «El niu per a fusell del collet del Vent» (*Inventari*, p. 148).

Colom

V. *Cova del C.*

Colom

«Aquest dia vench en l'espital en Colom jueu de Tivissa [...] quy fes un vestiment per la capella» (*Documents*, p. 46, 1342).

Colom, la cova del (G)

[ta 'kɔβɛt ko'tom]

Una balma oberta al vessant nord de la tossa de l'Alzina, guaitant al barranc del Taix, no gaire lluny de les Rovires, que li queden a ponent. Per aquest sector hi va haver algun conreu; ara tot és bosc.

«Es té la cova del Colom a la dreta, [...]. Es un gran abalmament obert en el cingle. En passar la Cova del Colom» (*Guia*, p. 301); «Cova del Colom. [...] Al marge esquerre del torrent del Taix» (*Catàleg*, p. 126).

coma

V. *Ballester*, **Coscollar*, **Esteve*, **Fatxes*, **Genessies*, **Gran*, **Pi*.

Coma, la¹ (G)

[ta 'komɛ]

Una rasa, de lleu inclinació vers orient. Al vessant septentrional d'aquesta rasa, hi ha l'elevació coneguda per *les Caibes*. Forma part de la gran masada de Genessies. Una part d'aquesta vall és ocupada per un avellanar.

Coma, la² (R)

[ta 'komɛ]

Partida, en forma de fondal allargassat de sud-oest a nord-est, una depressió no gaire fonda i lleugerament inclinada. És entre la Tossa, al sud; la Gornata, al sud-oest, i els Castellassos, al nord. Les aigües s'escolen fins al barranc de Remullà. És un ermot, amb matolls i pins. Cad. 1862 l'esmenta tretze vegades. Hi declara vinya, ametllers, sembrats i garrofers. Dels tretze propietaris, vuit tenien casa a Remullà, tres a Masriudoms, un a Vandellòs i un que no en declara. *Amill.* 1945 esmenta ametllers i avellaners.

«el loch apelat les comes e fa fadigua e loysme» (*Capb.* s. xiv, p. 52); «Posesion á la Coma» i «Otra á la Coma» (Cad. 1862, núm. 54 i 76 i pàssim); «Coma o Molella» (*Amill.* 1945, I, f. 152 i altres).

Coma, el bosc de la (H)

«L'any 1867 es van arrendar les pastures del Bosc de la Coma» (*Notes*, p. 60).

Es deu referir a *les Comes*, prop de Lleriola.

Coma, el camí de la (R) [tə ka'mi tə 'komɛ]

Es desprèn del dels Vidriers i mena a la partida. Cap a la meitat del fondalet que forma la partida, hi havia un pou.

«Es deixa, a la dreta, un camí més ample que porta a la partida de la Coma» (*Guia*, p. 224).

Coma, la portella de la (V-Mv)

«davalla i un senderó que va a la portella de la Coma. Aquesta es veu dibuixada en la cinglera amb un pont natural» (*Guia*, p. 296).

Guia la situa pel sector de Masvalentí.

Coma d'en Rell, la (Mb) [tə 'komeɲ 'reɫ] / [təs koman'reɫtʃ]

Partida que confronta amb el Canyotell, el Coll de Masvell i el mas de l'Esquerrer per orient i septentrió. Per aquest extrem nord-est forma una faixa que baixa al toll Gran, i passa entre el barranc, que la separa de la Closa i de Masboquera. Més amunt, cap al sud-sud-oest, toca amb la Barrancada. Cad. 1862 cita quatre propietaris que declaren vinya, sembrats i ametllers. Tres dels declarants tenien casa a Masboquera i un no en declara.

«Otra á la Coma den Rell», «Posesion á la coma den Réll» i «Posesion á la Coma den Réll» (Cad. 1862, núm. 33, 37, 47 i 256); «Es deixa un camí [...] que va a la propietat del Comenrei» (*Guia*, p. 255); «La Coma d'En Rell» (Amigó, p. 26).

Coma de Gavadà, la (G)

«Otra á la Coma de Gavadá» (Cad. 1862, núm. 207).

Partida de terra, segons Cad. 1862, que la cita un sol cop, amb bosc i garriga.

Coma dels Ferrers, la (R) [tə 'kome ðets fe'res]

Partida en forma de fonal a la riba de ponent del barranc de Remullà, ja prop del punt on desguassa al de Vandellòs, afronta amb la Codina i els Masets. Hi ha preferència a referir-s'hi com a *Comellar*, com ja es constata a Cad. 1862, on és anotat una sola vegada, amb els clàssics sembrats i vinya. Entenem que «ffrer» del s. xiv ha de ser una abreviatura de «Ferrer», passat després al plural.

«I heretat el loch apelat coma del ffrer [...]; fon establida per en Iohan Cirera, batle den Berenguer d'Entença, e per en Guillem dez Fonoylar, castlà» (*Capb.* s. xiv, p. 53, 1261); «Item altra pessa de terra nomenada la coma dels ferrers [...] afronta [...] y ab Agusti Jardí de Remolla» (*Capb.* 1756, f. 58r i 58v); «Posession al comellá dels Ferrers» (Cad. 1862, núm. 166); «Masets o Comellá dels Ferrers» (*Amill.* 1945, I, f. 322).

Coma dels Horts, el racó de la (G) [tə ra'ko ðe ʎa 'kometz 'ors]

Els horts ja fa anys que no es cultiven i tot és perdut. A la partida del Taix, una de tantes clotades del sector. Va a desguassar al barranc del Taix.

«el recó de la Coma dels Horts i, enfront, a la dreta, la roca de l'Assistent» (*Guia*, p. 299).

comellar

V. **Fusta*, **Llarg*.

Comellar, el (Mr) [tə kome'ʎa]

Partida a orient del nucli urbà, al límit amb la Sénia, per migdia, i per orient, amb les Bassotes. És petita; encara hi ha conreus. Cad. 1862 la inscriu en quatre assentaments, que detallen vinya, garrofers, sembrats, ametllers i regadiu. Dels quatre declarants, tres eren de Masriudoms i un de Vandellòs. També l'anomena *Amill.* 1945, amb avellaners, olivers, ametllers, etc.

«Guillem Cerdá de Vandellós [...] fa per una altra heretat [...] y l'altra al Come-llar» (*Capb.* s. xiv, f. 446v); «Otra al Comellá» i «Posession al Comellá» (Cad. 1862, núm. 87, 99 i altres); «Feixá o Comellar» (*Amill.* 1945, I, f. 394).

Comellar, el camí del (Mr) [tə ka'mi ðet kome'ʎa]

S'inicia just per on hi ha les instal·lacions del Casal, a l'entrada sud-est del llogarret, a la carretera de Móra, i pren la direcció de sol ixent. Solament comuni-ca el Comellar i la Sénia.

Comellar d'en Gil, el (Mr)

«José Castellví, catalí. [...] Otra al Comellá den Gil» (Cad. 1862, núm. 93).

Declarava tenir tres cases a Masriudoms, cosa que ens fa suposar que aquesta partideta devia ser en territori d'aquest llogarret.

Comellar de la Font, el (V)

«In parte vocata al comellar de la font» (*Capb.* 1542, f. 35v); «a saber vna pesa de terra situada en lo territori de Vandellós [...] a la partida del Comellá de la font [...] [afronta] [...] y ab lo Cami que va al Camp» (*Capb.* 1756, f. 56v).

Comellar del (o d'en Revull), el (Mr)

«Otra al comellá del Revull» i «Otra al comellá den Rivull [*sic*]» (Cad. 1862, núm. 82 i 93); «El Comellar del Revull» (Amigó, p. 26).

A Cad. 1862 hi havia dos propietaris que hi declaren terres de sembradura. Els dos declarants tenien altres propietats a Masriudoms.

Comellar dels Almarics, el

«Item altra pesa de terra, situada en dit territori [Vandellòs], a la partida dita del Comellá dels Almarichs» (Cadastre 1756, f. 95v).

Comes, les (H) [təs 'koməs]

Partida, a orient del barranc de Lleriola, que afronta, pel sud-est, amb el Collet del Vent.

«La vista damunt dels Taixos i les Comes s'ageganta» (*Guia*, p. 300).

Cometa, la (H) [tə ku'metə]

Partideta al nord de l'antic nucli urbà, afectada per l'eixample d'aquell sector. Arribava al barranc del Riu de Llastres, per orient i, per ponent, al Codonyer; amb la Sénia per migjorn i, antigament, fins a la part damunt de la via del tren. Segons Cad. 1862, s'hi conreaven sembrats, garrofers, ametllers i olivers i els dos propietaris tenien casa a Masriudoms.

«Posesion á las Cometas» i «Otra á las Cometas» (Cad. 1862, núm. 91 i 93); «Hospitalet o Cometa. Norte. Via Ferrea Valencia. Este. Barranco Riu de Llastres» (*Amill*. 1945, II, f. 828).

Cometa, el camí de la (H) [tu kə'mi ðə tə ku'metə]

Ha desaparegut i ja gairebé no el recorden. Era curt, menava a la partida de la Cometa i feia una baixada, no gaire pronunciada.

Cometes, les (Mr) [təs ko'metes]

Partideta, al sector sud-est del nucli urbà; no gaire lluny, a la partió amb els Pous, la carretera i el Pla.

Compte (R)

«foren Padrins Pau Compte menor de dies del mas del Motarro» (*Bapt*. 1667, f. 57r, 31-8-1709).

Comú, el forn del (V)

«Aquesta població [Vandellòs] tenia un forn del Comú, situat al costat de l'abadia. [...] ja existia el 1660» (Bru, p. 118); «prop de dit lloch de Vandellòs [...] afronta amb lo Cami del Camp de Tarragona, ab lo Cami que va a la Iglesia ab lo forn del Comu» (*Capb.* 1756, f. 58v).

Aital forn, en el capbreu de 1756, ja era derruït, segons la declaració de Josep Castellví, que n'era el propietari.

Comuna, la (H)

«Comuna, la [...] Dos punts de vista diferents: l'un un net a mar, on arrastraven el bou; l'altre un bocí de mar amb roques vora l'Hospitalet. El nom procedeix de la casa d'aquest poble dita així, per on es prenien senyes. (C). (Senya): Escornalbou per la Comuna» (Muntanya, p. 37).

Comuns de la Vila, els (V)

«vna pesa de terra situada en lo dit terme de tivisa partida del Clot den Perelloné [...] afronta [...] y ab los comuns de la vila» (*Capb.* 1756, f. 126r).

El nom es repeteix en diversos punts del terme muicipal; entenem que no cal detallar-los. També trobem *Erminis de la Vila*, que deu ser equivalent.

Concentració

V. *Camp de C.*

Confessor

V. *Tros del C.*

«Conrado», allò del (H)

[ə'ko ðəɫ kun'raðu]

Un tros de terra al Mallol, afronta amb el tros del Taverna.

conreus

V. *Barranc del Llor, Fesol.*

Constitució, la plaça de la (V)

[ʎa pɫase ðe ʎa konstitu'sio]

Així anomenaven la *plaça de Dalt*, on hi ha la Casa de la Vila.

«La plaça de Dalt, on hi havia l'església i el cementiri fins l'any 1877, s'anomenava Plaça de la Constitució» (*Notes*, p. 67); «Plaza de la Constitución» (*Curiosidades*, p. 34, 1920).

«Consuelo», ca la (Mb) [ˈka ʔa konˈsweto]

Al carrer de Sant Agustí, la darrera casa, al costat de cal Calina i a la vora de l'era de Cal Macià, al Tossalet.

Cooperativa Agrícola, la (V) [ʔa kopeɾaˈtiβe]

Al carrer de la Font, al costat de ca la Pepa l'Agustina. Una casa gran, ocupada per les oficines d'aquesta associació. Anys abans, era de ca la Viuda, de Remullà. Una altra dependència és a la vora de la carretera de Móra.

Coquí, cal (V) [ˈkaʔ kuˈki]

Hi ha dues cases d'aquest nom, una al carrer d'Amunt, al costat de cal Maneta, sovint precedida del prenom *Pere*; l'altra al carrer de Sant Jaume, al costat de cal «Recader». Aquesta era una sola casa, però se'n va segregar una part i ara n'hi ha dues; l'altra es coneix per *cal «Balears»*. També era coneguda per *cal Sord*.

«Dia id. [26 febre 1881] lo Cuqui – 150 raigoles valen 5 p[esete]s y 1 r[al]» (Relacions, 1881); «Jaime Abante – Coquí» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Coquí, el mas del (H) [ʔu ˈmaz ðəʔ kuˈki]

A l'Acampador, al costat del camí de Lleriola. No gaire lluny del mas, en unes fortificacions de defensa de l'exèrcit republicà, s'instal·là un niu de metralladores.

Corb

V. **Canal del C*.

Corb, la canal del (H) [ʔə ˈkənaʔ dəʔ ˈkɔɾp]

Una vall, al vessant nord de la mola del Pi. Des de l'ermita de Sant Roc es pot veure tot aquest sector, muntanya i fondals.

«amb vistes al comellar de la canal del Corb, damunt les penyes anomenades Tormos del Benet. [...]. S'és a la canal del Corb» i «Als vint-i-cinc minuts del capdamunt de la canal del Corb» (*Guia*, p. 292 i 293).

Corb, la punta del (V) [ʔa ˈpunteʔ ˈkɔɾp]

El puig més elevat dels d'aquest sector. Hi ha un conjunt de cimadals que ornamenten els límits entre Tivissa i Vandellòs. En aquella vila riberenca és més conegut per *la punta de Jovara* perquè corona la partida de Jovara. A Vandellòs també se la denomina *la punta d'Atzavara*. Les persones de Fatxes sempre n'han dit *la punta del Corb*.

«Item ha eyl matex I tros de terra al Corp» (*Caph*. s. XIV, p. 37); «una sendera que careneja [...] i ascendeix a la punta del Corb» i «Enfront, es dreça una nova

punta. Es la que, a la banda de Vandellòs, anomenen del Corb, i a la de Tivissa, de Jovara» (*Guia*, p. 310 i 311).

Corbera, la, o la roca Corbera (H) [tə kur'βerə] o [tə 'rəkə kur'βerə]

Són unes àncores en aigües de l'Hospitalet. Confirmen que s'hi pesquen corbes, un peix poc conegut amb aquest nom.

«Corbera, la, o la Roca Corbera [...] S'hi pesquen uns peixos dits corbes. (A). Fons: 25 brases (C), 29/39 brases (H), 30 brases (A). Distància 2 milles. Senyes: [...] El Castell per la Cova del Pebre. (H). Pa Muntó agafant el canto de fora de Sant Jordi. (H)» (Muntanya, p. 39 i 199-200).

Corneta, cal (Mb) ['kaɫ kor'nete]

Al carrer de Santa Marina, ja cap al sector que s'atansa al carrer Nou.

«Dia 29 de mayo al corneta» (Documentació, 1842); «Corneta» (Daurar 1882).

Corneta, el mas de Cal (Mb) [tə 'maz ðe 'kaɫ kor'nete]

Al Racó de la Vinya, a migdia de la carretera de Vandellòs, pròxim al nucli urbà de Masboquera. Té una era a tocar del mas. L'han convertit en una casa rural.

Coronel, el (H) [tu kuru'neɫ]

Un renom. Era peó de la carretera.

corral

V. *Abeller, Agustinet, Antònia, Assistent, Atzaetà, Barceló, *Bassa Blanca, Bufada, Bullit, Butxaques, «Cantando», Casat, Cassola, Cila, Coixet, Cristí, Espelta, Felip, *Frare, Garrateó, Hereu, Isern, Jaume de la Rosalia, Jaume Pubill, Llangost, Lluís de l'Amo, Manel, «Marcelino» Pere Aguiló, Martí, Mas de Llèria, Matar, Moixarra, «Nano», Navalles, Pacara, Pauet «Santo», Pentinat, *Pep, Pep de la Rosalia, Pleta, Pruna, «Rossendo», Saladié, Sales, Salvador, Serrador, Soc, Taverna, *Torre, Torre, Xato, Xeco.*

Corral

V. **Roquera del C. del Soc.*

Corral de Ca la Torre, el collet del (V) [tə ko'ʎed deɫ ko'raɫ de 'ka ɫa 'toɾe]

Forma un replà, a l'altiplà dels Dedalts. Hi ha les ruïnes del corral que li dóna nom i allí mateix es localitza una cruïlla de camins que porten a masos i partides.

Corral de l'Espelta, el (Mr) [tə kə'ɾaɫ de t̪as'pet̪ɐ]

Partida que ha pres el nom del corral, rònec. És a migdia de la carretera de Móra, que en va escapar una part. Limita amb el Guixar i amb el Port de Carro. Hi ha avellaners. Cad. 1862 l'esmenta quatre vegades amb vinya, garrofers, olivers i sembrats. Els propietaris declaraven tenir casa a Castelló, Masriudoms, Vandellòs i un que no en declara.

«Otra al corral del Espelta» i «Posesion ál corral del espelta» (Cad. 1862, núm. 138, 224 i altres).

Corral de Montaner, el (F) [tə kə'ɾaɫ de muntə'ne]

A migdia de la carretera de Móra. A la partió amb Atzaet. Va donar nom a les terres de l'entorn. Cad. 1862 l'anota una sola vegada, amb sembrats. Ara no es té en la consideració de partida. El propietari de Cad. 1862 denunciava dues cases, una a Fatxes i una altra a Vandellòs. De l'antic corral que dona nom a la partida, n'hi ha record.

«Otra al corral de Montané» (Cad. 1862, núm. 212).

Corral del Cila, el (H) [tə ku'ɾaɫ dət 'sitə]

Partideta que forma part de la Vinyeta. *Amill.* 1945 hi anota garrofers i olivers. Totes dues, però, són considerades pertanyents a la gran extensió de la Porrassa.

«Porrassa o Corral del Sila», «Corral del Sila» i «Viñeta o Corral del Sila» (*Amill.* 1945, I, f. 6 i 17); «Corral d'En Sila» (*Amill.* 1945, II, f. 626).

Corral del Soc

V. **Roquera del C. del S.*

Corral del Tost, el (H) [tə ku'ɾaɫ dət 'tɔst]

Al carrer de l'Estació. Ja ha estat urbanitzat. El propietari de Cad. 1862 a la mateixa propietat declarava una casa, que aleshores devia ser com un mas. Creiem que ha de tenir relació amb la casa que es va dir *cal Tost*.

«Jaime Domenech puso [...] Posesion al corral del Tost» i «Otra [casa] al corral del Tost» (Cad. 1862, núm. 114).

Corral Nou, el (C)

«Otra al Corral nou» (Cad. 1862, núm. 248).

Aquest document anomena la partida una vegada, amb sembrats i garrofers. El declarant denuncia tenir casa a Castelló.

Corralets, els (H)

[tus kurə'tɛts]

Partida que parteix amb la Porrassa (sense descartar que realment sigui una partideta interior d'aquesta, com consideren alguns informadors), que té al nord. També se la considera a l'interior de Caladoques. En tot cas, cal situar-la entre aquestes dues, més grans. S'ha retolat amb aquest nom un sector prop de les Tàpies, tot i que allà no hi ha record que ho hagin dit mai.

«Otra als Corralets» i «Posesion als Corralets» (Cad. 1862, núm. 31 i 37); «A banda i banda del camí [dels Corralets], s'estén un gran pla, plantat de garrofers. És anoment els Corralets» (*Guia*, p. 249); «Corralets o Racó Pregona» (*Amill*. 1945, I, f. 265); «Corralets y Cadaloques» (*Amill*. 1945, II, f. 553).

Corralets, el camí dels (H)

[tu kə'mi ðəts kurə'tɛts]

Una altra manera de designar el *de la Portella*, o el *de Caladoques*, o *de l'Aigua al Coll*, en els seus inicis. Ja hem dit abans que es fa una certa confusió entre aquests noms de camins, perquè les seves ramificacions els fan arribar a les diverses partides i per les reformes efectuades pertot.

corrals

V. *Caiguts, Josepet*.

Corrals, els (V)

[tos kə'rəts]

Partida a tocar de les parets del nucli urbà, pel sector meridional, a ponent del carrer Nou, confronta amb la Soca Cremada i la Canaleta, per migjorn, i el Rogeret, per ponent. És terreny inclinat i sense cultius. Cad. 1862 l'inscriu en tres assentaments, un dels quals la declara conjuntament amb el Rogeret.

«Posesion als Corráls», «Posesions als Corráls» i «Otra al Roigé, Corral y Aubaga» (Cad. 1862, núm. 96, 116 i 273); «Abril Añ 1886 [...] Al[s] Corrals blat – 54 garbes» i «Domenge de Pascua ay dona [*sic*] a sega al Micolau lo blat dels Corals» (Carpeta 1882); «Dia 23 id ay donat a sega al Migel de la felipa lo blat y ordi dels Corrals» (Relacions, 1883); «Corrals» i «Figueretes – Corrals» (*Amill*. 1945, I, f. 80 i 335).

Corrals, el camí dels (V)

[to kə'mi ðəts kə'rəts]

Acostumen a anomenar així la part inicial del camí de la Canaleta, pel sector que ja forma part del carrer Nou.

«Dia de Corpus [1886] al Micolau lo ordi de Damun lo Cami dels Corral[s]» (Carpeta 1882).

corredor

V. *Barranquí, Basses*.

Corredor, el (H) [tu kurəðo]

Un pas que menava a les Basses del Redín, transformat en carrer.

correguda

V. *Cabra*.

Correu

V. *Agustí el C., Jaume C.*

Correu, cal (G) [kaɫ ko'rew]

Al carrer d'Allà. Va ser aterrada.

Correu de les Nines, el (H) [tu ku'rew ðə tɐz 'ninəs]

Davant de l'Almadrava. Fons: 36/37 braces. Comenten que és un vaixell que anava carregat de nines i el van enfonsar durant la Primera Guerra Europea. És sobre una carena de roques. (És difícil creure que un vaixell pogués anar carregat de nines. La justificació popular del nom podria ser una ironia o una deformació.) Diu el Cinto que per allà s'agafen bonitos.

Cós, el tomb del (V) [to 'tom deɫ 'kos]

A l'entrada del nucli urbà, entre les partides del Forn Teuler i els Horts (per allà als Esglaons). En aquest punt, la carretera fa un revolt tancat, malgrat haver estat modificat. Fins aquí arribaven les curses pedestres que celebraven per la festa major. L'antiga corba, més tancada, es conserva. Sabem que de cóssos ja en celebraven l'any 1868 (*Notes*, p. 32).

Coscoll

V. *Serra d'en C.*

Coscoll, la serra d'en (F) [ta 'seɾeɲ kas'koɫ]

Al nord de Fatxes. Hi passa la partió dels termes de Tivissa i Vandellòs. És la continuació de la serra de Fatxes. D'acord amb el capbreu de 1756, arriba fins a la partió amb la Molella. Ara l'anomenen com si es tractés d'un antropònim. Va de ponent a llevant, amb verdor de garriga baixa. Al cap que és dins el terme de Tivissa, hi ha la mola de Masdecapcir, coneguda pels caçadors de Vandellòs.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passa per [...] Serra de Fatxes, Serra del Coscoll» (Bru, p. 284, 1818).

Coscollar, coma del (V)

«I troç de terra apelat Coma del Coscoylar el terme de Vayl de Lors» (*Capb. s. xiv*, p. 41 i 42).

Es podria tractar de l'actual partida de *la Coma*, al territori de Remullà. O potser el racó de l'Aliu, a la serra d'en Coscoll.

Cosme (V)

«Vernet, Cosme, José» (Cad. 1862, núm. 278).

Declarava una casa al carrer de Baix de Vandellòs.

Cosmet, cal (V) [ˈkaɫ kɔzˈmɛt]

Hi ha dues cases d'aquest nom: una al carrer de les Sorts, a sol ixent, que per la part del darrere arriba al carrer de Sant Jaume, i l'altra al carrer de Baix, deshabitada. En aquesta hi havia un corredor interior que anava a parar, també, a l'esmentat carrer de Sant Jaume. Francesc Boquera de 1862 declarava una casa al carrer de Baix.

«Lo Cosmet als dedals de cada sing una» (Documentació, 1844); «Boquera, cosmet, Franco.» (Cad. 1862, núm. 26); «Fran^{co} Boquera, Cosmet [...] José Boquera, Cosmet» (Daurar 1882); «José Boquera Llorens – Cosmet» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Cosmet, el mas del (H) [ɫu ˈmaz ðəɫ kuzˈmɛt]

Una altra manera d'anomenar el *mas del Barceló*.

Cosmet, el tros del (H) [ɫu trɔz ðəɫ kuzˈmɛt]

A les Tàpies, afronta amb el tros del Miquel. Forma part de la nova urbanització l'Infant, a llevant de la carretera de Vandellòs.

costa

V. *Burrià, Castelló, Coll de Balaguer, Gatella, *Rovellons, Vandellòs*.

Costa, la¹ (H)

«Item en Berenguer Sanç que cava en la costa damunt lo pou del torrent» (*Documents*, p. 58, 1364).

Costa, la² (C) [ɫa ˈkɔstɐ]

Partida, espadada, a la part septentrional de Castelló. És anomenada com a conseqüència de la inclinació del terreny i de la situació geogràfica, que li ator-

guen una singularitat. Per aquesta Costa passen els antics senderons que uneixen Castelló amb Vandellòs i amb Masboquera. En diuen, amb igual freqüència, *la costa de Vandellòs*. S'esmenta quinze vegades a Cad. 1862, amb vinya, sembrats, ametllers i olivers. Set dels propietaris declaraven tenir casa a Castelló, uns altres set, a Masboquera, i un a Vandellòs.

«Posesion á la Costa», «Otra á la Costa de Castelló» i «Posesion á la Costa de Castelló» (Cad. 1862, núm. 28, 158, 291 i altres); «Als quinze minuts de Castelló s'és al capdamunt de la pujada anomenada, pels de Vandellòs, Costa de Castelló i, pels de Castelló, Costa de Vandellòs» (*Guia*, p. 257).

Costa, el camí de la (Mb) [tə ka'mi ðe tə 'kɔstə]

Hi ha dos senderons amb aquest mateix nom: un que arrenca de Masboquera i un altre que hi puja per Vandellòs. Aquest s'inicia al barranc de Ruït i puja amb un fort cop de coll. Cap a mig camí, trobem, a la dreta, una singular paret rocosa coneguda per *la roca Alta*. Tots dos senderons s'enfilen fent ziga-zagues a la partida que els presta el nom, la depassen i arriben a Castelló pel pla de Missa.

Costa, el cap de la (H-Mr) [tu 'kab də tə 'kɔstə] /
[tə 'kab de tə 'kɔstə]

Prop del mas de Llèria, un lloc on cal fer un cop de coll per a vèncer el pendent del camí, a la vora del barranc de Llèria.

«es veuen al fons els conreus verdejants i el maset de Llèria [...]. S'és al cap de la Costa» (*Guia*, p. 265).

Costa de Masboquera, la (C) [tə 'kɔstə ðe mazβokere]

No en parlen gaire. És una altra manera d'anomenar *la Costa*, també dita *la costa de Castelló*.

«Otra á la Costa de Masboquera» (Cad. 1862, núm. 254).

Costa del Madico, la (V)

«Otra á la Costa del Medico» (Cad. 1862, núm. 14).

El document només la relaciona una vegada amb vinya. El propietari era de Vandellòs, amb casa al carrer de Baix.

Costa del Mas, la (C)

«Posesion á la Costa del Mas» (Cad. 1862, núm. 162).

L'anota com a partida de terra una sola vegada, amb sembrats i vinya, però no n'indica la situació. El declarant tenia casa al carrer de Baix de Vandellòs. Ell ma-

teix declarava un tros a la costa de Castelló, de manera que cal descartar que fos una altra manera de designar-la. Hi ha la possibilitat que, en concretar *del Mas*, volgués indicar *la Costa de Masboquera*.

Costellona (V)

«Marina Gil, Costellona» (Daurar 1882).

Probable lapse per *Castellona*.

coster

V. *Gil, Roc*.

Coster, el¹ (Mr) [tɔ kos'te]

Partideta entre el Coll de Masvell i la serra de l'Arboçar. Cad. 1862 anota cinc trossos, amb olivers, vinya i sembrats. Tots els declarants tenien casa a Masriudoms. Hi és anomenat *el coster de Ca la Cota*.

«Otra al Costé» i «Posesion al Costé» (Cad. 1862, núm. 96, 156 i altres).

Coster, el² (R) [tɔ kos'te]

«Item altra pessa de terra situada [...] y partida del Motarro al pla del roure lo Coste» (*Capb.* 1756, f. 120v).

Coster de Cal «Santo», el bosc del (C) [tɔ βɔz ðeɫ kos'te ðe 'kaɫ 'santo]

Un pinar, als Dedalts, a cosa d'uns 700 metres d'altitud, endinsant-se des dels graus de Castelló en direcció sud-oest.

«Als quinze minuts de la Creu, [...] A la mateixa banda, hi ha el bosc del Coster de Càl Santo i la punta de la Moleta» (*Guia*, p. 262).

costereta

V. *«*Siscano*».

costers

V. *Garí*.

Cot, cal (H) ['kaɫ 'kɔt]

Hi ha dues cases d'aquest nom, totes dues al carrer Major: una al costat de ca la Vicenta, que, per la part del darrere, és veïna d'una placeta innominada del carrer de l'Estació; l'altra, que s'anomena sovint precedida del nom de fonts, *Sal-*

vador, al costat de ca la Serafina. També es parla del «Cisco» Cot i del Rafel Cot (tots dos informadors nostres).

«Dia 14 [desembre] Al Cot del hospital per 7 bocois» (Relacions, 1881).

Cot, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðət 'kɔt]

Una caseta de tros, a la Vinyeta. A la part septentrional de l'autopista. En construir aquesta via ràpida, van escapar la propietat. S'hi refereixen alguna vegada com *del Joan «Quitèrio»*.

Cota, això de Ca la (Mr) [aj'fɔ ðe 'ka ʔa 'kɔtɐ]

Un tros de terra al Coll de les Portes. Parlen d'un clot que arreplega aigua de la pluja.

Cota, ca la (Mr) ['ka ʔa 'kɔtɐ]

Treu façana al carrer de les Eres. Són dues cases del mateix nom. Al costat de ca la Cabrera.

Cotanya

V. **Sord del C*.

Cotanya, cal (V) ['kaʔ kɔ'tajɲɐ]

A llevant de les cases del carrer Nou. Era al costat de cal «Marino», i fa cantonada amb el passatge de Cal «Marino», perquè la casa va ser aterrada i en el seu solar es va construir el passatge.

«De lo que guaña lo Cotaina que comensa lo any lo die primer de 8bre. de 1836» (Documentació, 1836); «Dia 7 Obre. Cotaina 4 dies 2/4» (Carpeta 1882); «Jaime Gil Boquera – Cotaña» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

Cotanyeta (V)

«Cotaineta» (Carpeta 1882).

Cotxat, el (ft) [tɔ kɔ'tʃat]

Un indret, al terme de Pratdip, a la riba nord-est del barranc del Riu de Llastres. Per allà a la cova del Marian. A Masriudoms s'hi van referir com a partida de la vila veïna. *El Coixac*, segons Coll-Amigó, p. 117.

cova

V. *Abeller, Adell, Aigua, Alzina, Andreu, Àngel, *Aresta, Arínjol, Badejo, *Barranc, Bassiet, Batlle, Beltran, Bernada, Biló, Cabrer, Callau, Campana, Canó, *Car-*

*les, Casat, *Cati, *Clapada, Colom, Dues Boques, Escoda, *Falciois, Fem, *Figuera, Font de l'Irla, Frare, Fuster, Galàpet, Gascó, Gat, Gralles, Gran, Gran del Guirro, Grèvol, Guerxo, *Heura, *Joan, Joanes, Lladre, Llop Marí, Llúdriga, Madico, Maimó, Marian, Mel, Niu, Pacara, Pebre, Perdiu, Pi, Pobres, Portadora, Puça, Puntaire, Puput, «Querit», Racó d'en Perdigó, Racó de les Porciules, Ribell, *Rodona, *Roger, Roja, *Serralet, Silveri, Sirici, Solà, Solà del Pep, Tabac, Tascó, *Teixa, Vaque, Vicenta, Viuda, Xeco.*

Cova, la (V)

«Otra á la Cova» (Cad. 1862, núm. 166).

Devia ser un lloc singularitzat, perquè hi detectem una sola propietat en aquell cadastre. El declarant tenia casa al carrer de les Fonts, de Vandellòs.

Cova d'en Boquer, el barranc de la (H)

«Resta, a l'esquerra, el barranc de la Cova d'en Boquer [...], un camí que escendeix pel vessant. Aquest [vessant] s'anomena Obaga de l'Agustinet» (*Guia*, p. 281).

Afluent del barranc de Lleriola.

Cova de l'Aigua, la caseta de la (Mb)

«Damunt de la caseta de la Cova de l'Aigua [...], es veu el recó del mateix nom» (*Guia*, p. 254).

La identifiquen amb la *de l'Evarista*.

Cova de l'Aigua, el racó de la (Mb) [tə ra'ko ðe tə 'kɔβɛ 'təjɣwe]

Una de les múltiples raconades, en forma de rasa o fondal, a la partida del Canyotell, on hi ha la cova que li cedeix el nom.

«Damunt de la caseta de la Cova de l'Aigua [...], es veu el recó del mateix nom» (*Guia*, p. 254).

Cova de l'Alzina, la (G) [tə 'kɔβɛ (ðe) təl'zine]

Partida que ha emprat el nom de la cova, a ponent de la serra d'en Pentinat, a la part meridional, i se'n va fins a la vora del coll d'en Fraga. Cad. 1862 la inscriu dues vegades, amb vinya i sembrats. Els dos propietaris declaraven tenir casa a Gavadà. Segons *Amill*. 1945, s'hi collien ametlles i avellanets i una part tenia pinars i garrigues.

«Posesion á la Cova de la Alsina» i «Otra á la Cova de la Alsina» (Cad. 1862, núm. 15 i 16); «Cova de l'Alsina» (*Amill*. 1945, I, f. 278).

Cova de l'Escoda, la (G) [ʔa 'kɔβɛ (ðe) ʔas'koðɛ]

És partida. Són terres a l'entorn d'aquesta cova, de forts contrastos en els nivells. A la partió amb el barranc de Cassear i el racó d'en Perdigó. Cad. 1862 el cita una sola vegada, amb una peça de garriga. El propietari tenia casa a Gavadà.

«Otra á la cova del Escoda» (Cad. 1862, núm. 271).

Cova de l'Escoda, el morral de la (G) [ʔo mo'raʔ de ʔa 'kɔβɛ ðe ʔas'koðɛ]

Un penyal en un cingle que forma angle amb el racó d'en Perdigó i guaita a la riba de ponent del barranc de Cassear. És on hi ha la cova de l'Escoda. Per allí hi havia una alzina grossa i un llamp li mutilà un cim.

«A la dreta hi ha [...] i el morral de la Cova de l'Escoda» (*Guia*, p. 298).

Cova de les Gralles, el portell de la (H-Mr)

«Després es deixa [...] el camí del portell de la Cova de les Gralles» (*Guia*, p. 300).

Cova de les Gralles, la punta de la (H-Mr)

[ʔə 'puntə ʔə 'kɔβə ʔəz 'ɣraʎəs] / [ʔa 'punte ʔa 'kɔβɛ ʔəz 'ɣraʎəs]

Indica un dels cims que s'eleven per sobre dels fondals del sector dels Taixos i sobresurten de la llarga obaga de l'Assistent (que li serveix d'estrep). Amb 683 m d'alt, és de les més altes del conjunt de les referides moles del Taix.

«Al S., s'albira la roca de la Cova de les Gralles; al SE. [...]. La penya de la Cova de les Gralles, en el massís de la tossa de l'Alzina, és a l'enfront» (*Guia*, p. 299).

Cova de la Lloba, la punta de la (G) [ʔa 'punte ʔa 'kɔβɛ ʔa 'ʎoβɛ]

A l'extrem sud-oest del terme, a tocar del de Tivissa, partida dels Abellars, al vessant meridional del barranc de l'Escaleró. En alguns mapes surt com a *tossal*, en lloc de *punta*.

«Punta de la Cova de la Lloba» (*Topog.* 1918).

Cova del Canó, la cala de la (H) [ʔə 'kaʔə ðə ʔə 'kɔβəʔ kə'no]

La cala és a la vora del mar, just per on hi ha la cova.

Cova del Colom, el barranc de la (G) [ʔo βa'raŋ de ʔa 'kɔβəʔ ko'tom]

És un dels afluents del barranc del Taix, al qual arriba poc abans de l'estret del Taix, per migdia. No és gaire llarg. Es forma prop del cocó de les Recules.

«Barranco de la Cova del Colóm» (*Topog.* 1918); «Se segueix [...], pel barranc de la Cova del Colom» (*Guia*, p. 300); «A la zona del Taix [el barranc dels Tai-

xos], rep al barranc de la Cova del Colom, les aigües del qual, en temps favorables, neixen a l'interior del Cocó de recules» (*Els recursos*, p. 6).

Cova del Colom, el grau de la (G) [tə 'ɣraw ðe ʎa 'kəβɛʎ koʎom]

Hi passa un senderó que mena a la referida cova i continua fins a la codina de l'Esteve i el cocó de les Recules.

«S'és al grau de la Cova del Colom» (*Guia*, p. 301).

Cova del Colom, el racó de la (G) [tə ra'ko ðe ʎa 'kəβɛʎ koʎom]

Als Taixos, una vall esbatanada al nord-oest, per on s'escola el barranc de la Cova del Colom.

«es té una gran vista damunt el recó de la Cova del Colom» (*Guia*, p. 300).

Cova del Gascó, la barrancada de la (Mb)

«Es travessa el barranc [la Barrancada], deixant, a la dreta, l'obertura de la barrancada de la Cova del Gascó» (*Guia*, p. 254).

Cova del Gat, la (H) [tə 'kəβɛʎ 'ɣat]

Partideta que ha pres el nom de la cova de la mateixa costa, a la partió amb la Sentiu. Hi havia garrofers i olivers, majorment. És tot urbanitzat. A Cad. 1862 la detectem una vegada, amb sembrats i garrofers. El propietari tenia dues cases a l'Hospitalet.

«Otra á la Cova del Gát» (Cad. 1862, núm. 229).

Cova Llarga, la (H-Mr) [tə 'kəβə 'ʎarɣə] / [ʎa 'kəβɛ 'ʎarɣɛ]

Una balma poc fonda però extensa, entremig dels barrancs de Llèria i el de Lleriola.

«Se segueix de nou pel llit del barranc [de Llèria] i aviat es veu, a la dreta, dalt del camí, la cova Llarga» (*Guia*, p. 268); «Cova Rodona. Cova de la Figuera. Cova Llarga. [...]. Obertes al Barranc de Lleria» (*Catàleg*, p. 122).

Cova Roja, el cingle de la, i el solà de la Cova Roja (G)

[tə 'siŋɡɫɛ ðe ʎa 'kəβɛ 'rɔjzɛ] i [tə soʎa ðe ʎa 'kəβɛ 'rɔjzɛ]

És al mateix sector per on hi ha la Roca Roja i el solà de la Roca Roja, una zona de contrastos, acolorida i encinglerada, al capdavall de la partida de Cassear.

«A la dreta hi ha el solar de la Cova Roja, amb el gran cingle del mateix nom» (*Guia*, p. 298).

Covasses, les (Mr) [tes koβases]

Indret singularitzat al sector meridional, cap a la part més alta, de la partida del Guixar. Són al peu dels grans cingles del sector septentrional de la mola de n'Adell.

Covasses, el cingle de les (Mr) [to 'singte ðe tes koβases]

Són els penya-segats per damunt de les Covasses, a l'extrem nord de la mola de n'Adell.

«Es té una admirable vista damunt els cingles del Guixaire i de les Covasses» (*Guia*, p. 271).

coves

V. *Cassear, Fatxes, Fumades, Guirro, *Guirro, *Hospitalet, Llargues, *Martorella, Oller, Pescadors, *Racó de la Teuleria, Romer, Viuda, *Xanca*.

Coves de n'Oller, el camí de les (F) [to ka'mi ðe tes 'koβez ðe no'le]

Una manera poc freqüent d'anomenar el *camí d'Atzaet*. Ho solen dir perquè s'inicia al costat de les referides coves.

coveta

V. *Aigua, «Carlos», Cingle, Fumada, Miquel, *Oviol*.

covetes

V. **Canal del Corb, Graus, *Malladeta*.

Covetes, les (R) [tes koβetes]

Unes cavitats, en una timba, a la vora del camí que, de Remullà, baixava als horts de Remullà. S'hi posaven algunes dones de Remullà a prendre el sol a l'hivern.

covot

V. *Pruna*.

Covot, la punta del (C) [ta 'punteɫ koβot]

Un tossalet que sobresurt del seu entorn, als Dedalts, vers l'extrem que guaita a Llèria. Hi ha tendència a designar-lo *la punta del Freixes*.

«la punta del Covot i tots els Dedalts de Vandellòs» (*Guia*, p. 302).

Cras (V)

«fill de Batyste Cras y de Rosa Cras y Gil conjugues de la vila del Cana» (*Bapt.* 1667, f. 80v, 26-9-1726).

Cremada

V. *Soca C.*

Cremat

V. **Mas C.*

Cremat, la font del (F)

[ʎa 'fɔn deʎ kre'mat]

A la partida d'Atzaet, al Jeroni, per sobre del racó de l'Hort. Hi ha un record vague que el sector va patir un incendi.

creu

V. *Coll Roig.*

Creu, la (C)

[ʎa 'krew]

Al capdamunt dels graus de Castelló, per on s'entra a l'extrem oriental de l'altiplà dels Dedalts, per sobre de l'obaga de Castelló. No hi ha record d'haver-hi vist mai cap creu.

«Otra als Dedáls ó Créu» (Cad. 1862, núm. 154); «La Creu o Capdamunt dels Graus (660 m. d'altitud). [...] L'indret, a judicar pel nom, devia contenir una creu. Avui no n'hi ha cap rastre» (*Guia*, p. 260).

Creu de Castelló, el camí de la (C)

[ʎo ka'mi ðe ʎa 'krew ðe kaste'ʎo]

Un de tants camins que creuen el grandió altiplà dels Dedalts. En aquest cas és una derivació que uneix el que hi arriba des de Vandellòs amb el que ho fa des de Castelló, precisament per la Creu. També n'acostumen a dir, solament, *el camí de la Creu*.

«Passat el corral [del Coixet] es deixa [...] un camí que va a trobar el de la Creu de Castelló. [...] i, en el primer collet de sota del turó, hi ha el camí que ve de la Creu de Castelló» (*Guia*, p. 287).

Creueta, la (V)

«y ayxi ariba enla [enllà] de la creueta que separa lo camí de remula del camí ginerál que va a Vandelos» (Masos 1565, R:68/185-2).

El camí a què es refereix és el tram que baixa de Tivissa i passa per Vandellòs, de manera que aquesta creueta havia de ser a l'encreuament del referit camí amb el de Remullà.

«Cristalero», això del (H)

[ə]ʎɔ ðeʎ kristə'teru]

Una altra manera d'anomenar el *tros de Cal Nen*.

Cristí, això del (V) [aj'fɔ (ðe)ɫ kristi]

Un bocí a les Canaletes.

Cristí, cal (V) ['kaɫ kris'ti]

Al carrer de l'Església, al costat de cal Pau Borrassó. També es parla de *cal Josep Cristí*, al començament del carrer de les Eres, al sector que abans formava part del de l'Església, i de *ca la Pepa Cristí*, al carrer de l'Església, veïna de cal Josep Quelo.

«José Auví, Cristí» (Daurar 1882); «Cresti 1 [jornal] [...] Crestinet 1 [jornal] Dbre. 1887» (Carpeta 1882); «Avel·lí Auví Auví – M. Cristí [1936/39]», «José Auví Madico – Cristinet» i «Andrés Auví Isern – Andreu Cristí» (*Curiosidades*, p. 12 i 24, 1912).

Cristí, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə (ðə)ɫ kristi]

Recorden tres casetes d'aquest nom, dues a la Cometa, i una tercera prop de l'«Apeadero».

Cristí, el corral del (R) [tə ko'raɫ deɫ kristi]

A orient de les Comes, cap al sector pròxim al barranc de Remullà. Abandonat i en ruïnes.

Cristina, el mas de la (R) [tə 'maz ðe ɫa kris'tinɛ]

Domina un vessant solà, pel sector del Mas d'en Sanxo, entre aquest mas i el de l'Estalella, dins del terme de Vandellòs. L'edifici del mas es conserva bé, també la terra. L'anomenen, igualment, *el mas del Miquel Borrassó* i, encara, *el mas del Vicent*.

Cros (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Ramon Cros per 4 jornals» i «Ramon Crosa [sic] per sis jornals» (Baluad 1594, R:72/15-1 i 2 i R:72/16-2).

Cucuc, el mas del (ft) [tə 'maz ðeɫ ku'kuk]

Veí del mas de l'Estalella, terme de Tivissa, al sud-oest. Comenten que és una propietat gran.

Cullero, cal (G) ['kaɫ ku'ɫero]

Ja no existeix. Era al carrer d'Allà, al costat de cal Correu. Segons Recasens, era de Riudecanyes, però residia a Gavadà. *Cullero* fa pensar en *Culla*, un poble de l'Alt Maestrat, d'on podia haver procedit el primer Cullero. També és coneguda per *ca la Generosa* (Castellnou, p. 88 i 151).

«Pena Pellicer, Daniel (a) *el Cullero*» (Recasens, p. 315).

cup

V. **Caladoques*, **Roda*.

Curro, el (H)

[tu 'kuru]

Un renom.

«Manuel Marqués Miralles, dit *el Curro*» (*Recull*, p. 172).

«Curto» (H)

['kurto]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat només a l'Hospitalet. Segons *Recull*, p. 151, són originaris de Tortosa. De nom de casa, *cal Ramon del Casino*.

Dalt

V. *Salt de D*.

Dalt, de (Mr)

«Andreu Castellví “*de Dalt*”» (*Cens 1817*, p. 63).

Dalt, la font de (R)

[ta 'fɔn de 'ðaɫ]

És la més prop, al nord-est, del llogarret. El sector pròxim a aquest brollador és abandonat. L'aigua que en raja és propietat de les dues cases principals de Remullà: ca l'Agustinet i ca la Viuda.

«L'aigua que recull Remullà, ve de tres fonts i dos preses. Les tres fonts s'anomenen, la font de Dalt, la del Rentador» (Bonfill, p. 12).

Dalt, la plaça de (V)

[ta 'plasa ðe 'ðaɫ]

Nom popular de la de davant de la Casa de la Vila i al costat de l'Abadia. És retolada *plaça de l'Ajuntament*. Per ponent, va a trobar el carrer de Baix. En temps de la Segona República se'n deia *plaça de la Constitució*. Després de la guerra, se la retolà «*del Generalísimo*».

Dalt, la presa de (R)

[ta 'preza ðe 'ðaɫ]

Una de les rescloses construïdes pels pagesos de Remullà per tal d'aprofitar l'aigua del barranc de Remullà. La van fer de manera que una part de l'aigua pogués continuar barranc avall, és a dir, que no la retingués tota.

«Quant a les preses són: la Presa de Dalt, feta amb pedra i argila, [...] no esta feta amb aquest material [formigó] perquè judicialment els ho van impedir. S'havia de deixar marxar aigua» (Bonfill, p. 12).

Dalt, el salt de (G) [tə 'saɫ de 'ðat]

Una altra manera de designar *el salt del «Carlos»*.

Damià Casat (V)

«Lo forn [de Calç] ha fet 300 quintars. Al damia del Casat ni ay deisat 18 qs. Y mels ha de torna als dedals pel corral» (Relacions, 1879); «Damia Casat» [segons una relació de podadors de 1887] (Carpeta 1882); «Damian Gil Boquera – Damià Casat» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

Damià de la Rafela, el (H)

«Dia 19 [setembre] al hospitalet. Al Damia de la Refela 3 dias» (Relacions, 1881); «Dia 30 agost 1887 = ha pres lo damia de la Refela 100 cairons de cup» (Relacions, 1887).

Daniel Saladié, cal (Mb) ['kaɫ dani'eɫ saɫaði'e]

A la vora del camí de Castelló. També se la coneix per *cal Pruna*.

Dansa, de la

«Los masos de la muntanya de Tiviça [...] Berthomeu Vidiella de la Dansa» (*Fog.* 1496, p. 251).

Danya, cal (H) ['kaɫ 'dajɲə]

A la plaça del Pou, al costat de ca la Libèria. Per la part del darrere treu porta a la muralla de l'Hospital. També en diuen *ca la Cinta del Danya*.

«Jaume Castellví Boquera *de Cal Danya*» (*Recull*, p. 59 i 63).

Danya, la muntanyeta del (H) [tə muntə'jɲetə ðət 'dajɲə]

Un turó, a Caladoques. Hi ha el racó de la Pregona.

Danya, el racó del (H) [tu rəkoɫ 'dajɲə]

Un fondal, a la Porrassa.

«Racó el Daina» (Amigó, p. 23).

Darrerers, els (H) [tuz ðə'rerəs]

Algunes terres situades a la part nord-est de l'Hospital, ja tot ocupat per l'exemple del nucli urbà, de manera que aquest nom comprenia també una part de la Cometa.

«pertanyien a la finca anomenada els Darrerers [...] Pertanyia a la partida els Darrerers [...] El terreny es va segregar de la partida els Darrerers» (*Recull*, p. 116-117).

davall

V. **Abadia, Pinxo*.

Davall Casa (V)

«con especial hipoteca del freginal debajo casa» (*Fundacions*, núm. 71, 1828).

Podria ser una expressió que no passés del domini familiar.

Davall la Figuerola, el pas (V)

«y ayxi ariba mes enla de la creueta que separa lo camí de remula del camí general que va a vandellos y ayxi annarem fins a pasar lo baranc al pas daval la figuerola» (Masos 1565, R:68/185-2).

Gual per on l'antic camí creuava el barranc de la Figuerola.

Davall del Forn (Mr)

[da'βaʎ dət 'forn]

A la vora del nucli urbà, tocant amb el pla de les Sortetes. Com a *Baix del Forn* no es coneix. Cad. 1862 l'anota una vegada i el seu propietari, Josep Escoda i Barceló, tenia casa en aquest llogarret.

«Otra al Baix del Forn Sortetas» (Cad. 1862, núm. 138).

Davall la Portella, el racó de (H)

«Bella vista damunt el recó de Davall la Portella i, per alt, al llarg dels cingles dels Avencs» (*Guia*, p. 251).

Davant Casa (R)

«Añ 1618, 7, 7bre. Pere Boquera de Remulla marit de Blanquina. Llegue per la mia anima una missa [...] Paguen sos hereus, ab especial lo fereginal de davant casa» (*Fundacions*, núm. 35).

David, cal (Mr)

['kaʎ da'βit]

A l'inici del carrer de Sant Jaume.

Dedalts, els (V)

[ʎoz ðe'ðaʎs]

L'assignem a Vandellòs, però també n'espessigaven Castelló, Masboquera i Masriudoms. Formació muntanyosa, entre Vandellòs, que té al nord; Castelló, al nord-est; els barrancs del Llor i de l'Irla, que formen una vall que la separa del serret dels Avencs, el Puntaire i Navalles, pel sector oriental i meridional, i se'n va al coll de la Basseta. Constitueix un aïtllà d'una gran extensió i de notòria eleva-

ció, que li forneix bellesa natural. La calma s'eleva com una illa cenyida de cingleres que guaiten als fondals que l'envolten pertot arreu i mostren la nuesa pètria de les parets verticals, com un dels seus encants. Les ondulacions del planell, cobertes de garriga baixa i pocs boscos, proporcionen panoràmiques àmplies. Els vessants, en forma de rases, algunes de profundes, els «racons», que mostren parades suportades per margenades, parlen del seu passat d'esforç per a la supervivència. Aquest altiplà separa la comarca del Baix Camp de la Ribera d'Ebre i del Baix Ebre. Podem remarcar, com a punts de màxima alçada, el tossal de Penjabudells, amb 689 m, i la Cabeça Negra, amb 693 m. Com a partida, és la que trobem més parcel·lada a Cad. 1862, amb una seixantena d'assentaments. Els conreus eren preferentment sembrats i llegums. D'aquests declarants, divuit tenien casa a Vandellòs, divuit més a Masriudoms, onze a Castelló, cinc a Masboquera, quatre que no en declaren i un de foraster. També surt a *Amill.* 1945, amb ametllers, avellaners i en una ocasió hem llegit hortalisses. Ja s'havien abandonat terres, car una part declaren boscos i erms. Un vell refrany local és expressiu de l'esforç que representava pujar a treballar en aquest planell: «Si la roca dels Dedalts fos cansalada, no tornaria (o no baixaria) ningú a casa».

«Otra als Dedáls», «Posesion al Tossal dels Dedáls», «Otra á las Serras. Dedals» [*Dedals* hi és afegit amb diferent cal·ligrafia], «Otra als Dedáls o Creu» i «Posesion als Dedáls o Maimó» (Cad. 1862, núm. 12, 22, 27, 29, 126, 154, 178 i pàssim); «Lo taverna a vingut 4 dias [agost 1885] a baixa fem dels dedals» (Carpetta 1882); «Dedals ó Pónsula» (*Amill* 1945, I, f. 62 i 351); «Dedals o Covot del Pruna» (*Amill.* 1945, II, f. 580).

Dedalts, el camí dels

[to ka'mi ðetɓ ðe'ðatɓ]

S'hi arriba per diversos camins: dos que hi pugen des de Vandellòs, l'antic senderó i el més modern, apte per a vehicles tot terreny (aquest, al seu inici, ha passat a carrer); un altre que hi puja des de Castelló, també anomenat *camí dels Graus de Castelló*. Uns altres hi ascendeixen des dels barrancs de Llèria, Lleriola, des de Garrateó, etc. El gran planell és un encreuament de camins transitables amb els vehicles de tracció mecànica.

«Camino dels Dedals» (*Topog.* 1918); «en l'indret conegut com la Figuera del Sebastià [...] s'agafa per la dreta un ample camí dels Dedalts» (*Guia*, p. 285); «Fontanals. Este. Camino Dedals» i «Fontanals. Oeste. Camino dels Dedals» (*Amill.* 1945, I, f. 66 i 201).

Dedalts, el carrer dels (V)

[to ka're ðetɓ ðe'ðatɓ]

La part inicial del camí del mateix nom, des del carrer de la Font fins a la sortida de la vila.

Dedalts de Castelló, els (C) [tɔz ðe'ðatɫ ðe kaste'ʎo]

La part d'aquesta mola més pròxima a Castelló. La distingeixen expressament de la que queda més a ponent, més pròxima a Vandellòs.

«la mola de Nadell i els Avencs, amb els Dedalts de Castelló, és a l'enfront» (*Guia*, p. 227).

Dedalts de Vandellòs, els (V) [tɔz ðe'ðatɫ ðe βande'ʎos]

La part d'aquesta extraordinària mola que és més pròxima a la capital del territori.

«Els Dedalts de Vandellòs, són retallats, blavissos, tocant l'horitzó» i «més a l'esquerra, els Dedalts de Vandellòs» (*Guia*, p. 227).

Dedalts Pauporiol, els (V)

«Fran^{co}. Escoda y Gil. Posesion als Dedals pauporiol» (Cad. 1862, núm. 121).

Cad. 1862 l'anota com a partida. Suposem que, concernent a l'antropònim, s'ha de tractar d'una aglutinació de *Pau Oriol*. I probablement hi convindria l'enllaç amb la preposició *de*. S'hi declaren sembrats.

Delcon (V)

«he Bateigat a fran^{co} Juan, Batiste fill legitim y natural de Enrique Delcon de nacion elemania y de Juana frai peregrin y delcon conjugues de elemania villa de Soy» (*Bapt. 1667*, f. 88v, 12-1-1732).

Descarrega

V. *Agustí D.*

Descarrega (V-R) [deska'reɣe]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat. De Remullà la família es traslladà, com tantes altres, a Vandellòs, on és viu el cognom.

«Ramon Descarrega Ruana – Descarrega» (*Curiosidades*, p. 23, 1912).

Descarrega, cal (V) ['kaɫ deska'reɣe]

Al carrer de les Flors, on el cita, també, *Curiosidades* el 1912. Al costat de cal Cantina.

Desenrocada, la canal de la (Mr) [ʎa ka'naɫ de ʎa ðezanro'kaðe]

Una altra manera de designar la *de l'Enderrocada*.

desert

V. *Alfama*.

desmunt

V. *Caladoques, Mig, Papau, Vaca*.

Dimoni, el (H)

[tu ði'moni]

Un renom.

«Dionísio», el (H)

[tu ðiu'nisiu]

Un renom. Ja és poc recordat.

«Manel Marcel Vila – Dionisio» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

dipòsit

V. *Aigua, Gran, Quimeres*.

Dipòsit, el (V)

[to ði'pozit]

Alguna vegada el completen amb *de l'aigua*. El recorden al carrer Nou. L'aigua la van baixar *a tomb de vila*, és a dir, amb l'esforç comú dels vandelloencs.

«des de la font de les Basses fins al dipòsit que es va construir sota el corral de Cal Taverna» (*Curiosidades*, p. 4, 1912); «la caudalosa fuente manantial denominada “de las Balsas” [...] cuya agua viene canalizada [...] hasta llegar a un depósito de aguas» (*Curiosidades*, p. 32 i 33 [1918]).

Divuit

V. **Roca de D*.

Doctor Caparrós, el (H)

[tu ðuk'to kəpə'ros]

Renom. Ressò d'un dels personatges creats per Joan Capri, actor teatral i humorista.

Doctor Caparrós, la parada del (H)

[tə pə'raðə ðət duk'to kəpə'ros]

V. *Tuïetes, la parada de la*.

Doctors Gil Vernet, la plaça dels (V)

[ta 'plasetz ðok'toz 'dʒit βe'net]

Hi conflueixen el carrers d'Estanislau Figueres, el Nou, el de la Font i el Major. La família Gil Vernet, de ca la Torre, ha donat prestigiosos metges, en homenatge als quals la vila ha dedicat aquesta plaça. La gent, però, en continua dient *la plaça de Baix*, i el nom complet el diuen poc.

«Dolores», el baixador de la (F-R) [tə ɓajʃa'ðo ðe ʎa ðo'tores]

Un pas estret i espatat, a la part més fonda del racó Gran. Hi passa el senderó que, per l'estret de la Portadeix, se'n va a Capçanes. El baixador és al terme de Vandellòs.

«Dolores», el mas de la (R) [tə 'maz ðe ʎa ðo'tores]

En un dels límits de la partida de la Gornata, cap a la partió amb la Molella, no gaire lluny de l'obaga del Catan. Això per un cap; per l'altre arriba al racó de l'Aliu i a allò del Tabanc. És una caseta una mica gran. La citen com *el mas del Samuel*.

«Dolores», el racó de la (R) [tə ra'ko ðe ʎa ðo'tores]

A les terres del mas de la «Dolores». És una rasa, a orient del camí que puja cap al mas de la Molella.

«Dolores» del Bar, ca la (V) ['ka ʎa ðo'torez ðet 'βar]

Al carrer d'Estanislau Figueres, cantonada amb un racó que forma l'esmentat carrer, prop de la plaça de Gil Vernet.

«Dolores» del Gabriel, ca la (V) ['ka ʎa ðo'torez ðet ɣra'βi'et]

Al carrer Nou, pròxima a la plaça de Baix.

«Dolores» del Pau de la Viuda (V)

«Dolores del Pau de la Viuda ha [pres] 100 teules y 100 raigoles» (Relacions, 1879).

«Dolorettes», ca la (H) ['ka ʎə ðu'tu'retəs]

Una carnisseria, coneguda amb preferència per *cal Pep* o *ca la «Dolores» del Pep*.

«Dolorettes» de Sucre, la (Mr) [ʎa ðo'to'retez ðe 'sukre]

Un renom. El va crear el seu pare, que solia dir «la meva Dolorettes és de sucre».

Domènec (V) [do'menek]

Cognom primerenc i prolífic en el conjunt del territori. Ha passat a ser nom de casa. L'anoten els censos de la primera meitat del s. xx per tots els llocs i llogarrets del terme. El primer lloc on es troba a la documentació és a l'Hospitalet.

«Joan domenech de vandellos» i «Los homens del lloch de Vandellos [...] Joannes domenech [...] omnes visini et habitatores loci et parrochie de vandellos

termini ville de tiuisa» (*Capb.* 1542, f. 31v, 48r i 48v); «Masos de Vandellòs [...] Joan Domenech» (*Fog.* 1553, p. 198); «Francesch Domenech per quatre jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i 2).

Domènec, cal (V-R) [ˈkaɫ doˈmenek]

És la darrera casa del carrer Principal, si hi entrem pujant de Vandellòs. No fa gaires anys que en tenia tres que la seguien, en amunt: cal Macari, cal «Victorino» Sales i cal Jaume Capdamunt. Al seu costat té cal Cantina i al davant, a l'altra banda de carrer, la casa nova de Cal Domènec. L'estiu de 2007, s'hi va inaugurar una casa de colònies. El nom ha passat a la vila, al carrer Major, veïna de cal Gendre, i per la part del darrere arriba al carrer de Baix, al costat de cal Pau Cafè.

«Dia 26 [març 1879] Al Salvado pel Domenech de Remulla» (Relacions, 1879); «Solana poda 1881. [...] 4[t] dia Dimecres – Domeneg y llebre» (Relacions, 1881); «Agustin doménech» (Daurar 1882); «encara hi ha dues cases en bon estat: ca la Viuda i cal Domènech» i «Per fer vi hi havia a Remullà nou trulls: [...] el de Cal Domènec» (Bonfill, p. 5 i 8).

Domènec, la casa nova de Cal (R) [ˈta ˈkaze ˈnoβe ðe ˈkaɫ doˈmenek]

És l'única de sol ixent del carrer Principal, davant mateix de la casa pairal del mateix nom. És clavada al marge d'aquest costat del camí. També és abandonada.

«S'arreglaven els carrers i es cercava algun lloc adequat per a fer-hi el ball. [...] es va arribar a fer en molts diversos llocs: [...] però val a dir que, quasi sempre, es feia a la casa nova de Cal Domènech» (Bonfill, p. 7).

Domènec, la caseta del, i el fondo del Domènec (V)

[ˈta kaˈzete ðeɫ doˈmenek] i [ˈto ˈfondoɫ doˈmenek]

És de tros, amb fama de bastant antiga. Parlen d'un fondo per designar una raseta a la part baixa de les Canaletes.

Domènec, l'era de Cal (R) [ˈteɾe ðe ˈkaɫ doˈmenek]

A pocs metres en amunt de Remullà, a l'esquerra i arran del camí dels Vidriers, a un nivell un poc més baix que el del camí. No és gaire gran.

«Passaven caminant pel Coll Roig i quan arribaven a l'era de Cal Domènech, descarregaven els instruments» i «D'eres n'hi havia tres: la de Cal Domènech» (Bonfill, p. 7 i 8).

Domènec, el forn de Cal (R) [ˈto ˈforn de ˈkaɫ doˈmenek]

Era per al proveïment de la casa, però també era emprat per altres famílies del llogarret, que hi anaven a coure els pans.

«De forns de pa n'hi havia quatre. El de Cal Domènech» (Bonfill, 9).

Domènec, l'hort de Cal (R) [ˈɫɔr ðe ˈkaɫ doˈmenek]

Un camp de regadiu a la part del darrere de les cases del carrer Principal i el barranc de Remullà. Salva la inclinació del terreny amb bancalets sostinguts per marges. S'hi cultiven hortalisses i fruiters.

Domingo de l'Estanc, el tros del (H) [tu ˈtroz ðət duˈmingu ðə ɫəsˈtaŋ]

La part de la Vinyeta que queda al nord de la carretera de València, partint amb allò del Pere el «Rullo» i amb el Pere de l'Enric. També se'l coneix per *tros de Cal Sord*.

Domingo de la Viola, el (V)

«Pel Domingo de la Viola» (Relacions, 1881).

Domingo del Perelló, l'era del (H) [ˈɫerə ðət duˈmingu ðət pəɾəˈlo]

Recorden que era oriünd d'aquesta vila del Baix Ebre. Situen l'era per davant d'on hi ha la Casa de la Vila. Hi ha record de quan hi batien llegums.

Dominguet, cal (H) [ˈkaɫ dumiŋˈget]

A la carretera de València, al costat de cal Boter; la part del darrere és veïna de la plaça de Catalunya.

Dominguet, el tros del (H) [tu ˈtroz ðət dumiŋˈget]

Al Mallol, a ponent de l'esplanada per on passarà la que ja en solen dir la Via Nova, a la partió amb això del Víctor.

Dos Ulls, el pont dels (H) [tu ˈpon detz ˈðoz ˈuɫtʃ]

Una altra manera d'anomenar el *de la Bassa Nova*, també dit *del Justell*.

Dòvia, el barranc de la (ft) [to βaˈraŋ de ɫa ˈðoβiɛ]

Procedent del territori de Pratdip, es converteix en afluent del barranc del Riu de Llastres. La confluència es produeix passades les Planes del Rei, abans de travessar per davall de la carretera de Reus. A partir d'aquí perd el nom en benefici del de *Riu de Llastres*, amb el qual nom tributa al Mediterrani.

drecera

V. *Barrufetes*, **Borni*.

Duc de Cardona, el carrer del (H) [tu kəˈre ðət ˈdug də kərˈðonə]

A l'exemple del sector oriental, va paral·lel a la Via Augusta, entre el carrer del Llastres i el del Duc de Medinaceli. Va ser obert en terres del Garroferal.

Duc de Medinaceli, el carrer del (H) [tu kə're ðəɫ 'dug də məðinə'seti]

Com l'anterior, és obert en terres del Garroferal, a orient de la vila, i forma part de l'exemple. Té forma de semicercle i va de la Via Augusta al carrer de les Barques.

Duera, la font de la (ft) [ta 'fɔn de ta ðu'ere]

Al terme de Pratdip, pròxima a la línia de separació, coneguda per les persones de Vandellòs i del seu entorn, que hi solien passar per anar a l'ermita de Santa Marina.

Duera, la punta de la (ft) [ta 'punte ðe ta ðu'ere]

És una mica més enlairada que la font, també al terme de Pratdip i igualment coneguda.

Dues Boques, la cova de les (R) [ta 'kɔβe ðe tɛz 'ðoz 'βokes]

Al peu d'un dels cingles de ponent de la mola de Remullà, al sector nord-est del llogarret. És pròxima, i a la mateixa alçada, de la cova de la Portadora, que és allí a la vora. No és gaire gran.

Dugues

V. *Jaume del D*.

Duran

«Pere Duran y Pere Escoda, curadors dels bens den Antoni Pentinat del loch de Castelló» (*Capb.* s. XIV, f. 431v).

Ebre

V. *Baix E*.

«Eixarranco», ca l' (V) [ka taptʃa'raŋko]

Al carrer de l'Església. Era de ca la Carme de Remullà. Comenten que era baix d'estatura i tenia les cames arquejades. El renom li deien a Vandellòs.

Eixartigada, l' (Mb) [tajforti'yaðe]

Partida que afecta els dos costats de la Barrancada. Per sol ixent, afronta amb el Solanet i, per ponent, amb la Costa. Són terres d'una certa inclinació. Cad. 1862 consigna cinc propietaris, tres dels quals tenien casa a Masriudoms, un a Masboquera i un a Castelló. Hi havia sembrats i vinya.

«Posesion á la Aixortigada» (Cad. 1862, núm. 30, 88 i altres); «Se segueix pel llit del barranc. [...] es deixa el camí que va a la partida de l'Eixortigada» (*Guia*, p. 255).

Eixartigador, l'

«Otra al Aixortigador» (Cad. 1862, núm. 255).

Només s'hi esmenta un cop, amb tres jornals de garrigues.

Elvira (Mr)

«Josep Martínez Marco - “*Elvira*”, de 28 anys» (*Curiosidades*, p. 13, 1939).

Emèlia

V. *Jaume de l'E*.

Emèlia del Racó, ca l' (V)

[ˈka ɫaˈmɛɫiɛ ðɐɫ raˈko]

Al fons del Racó, al carrer de Baix. La façana és més aviat estreta, però la casa se'n va al carrer de les Sorts.

Emèlia Moles, ca l' (V)

[ˈka ɫaˈmɛɫiɛ ˈmoɫɐs]

Al carrer de Sant Josep, al costat de ca l'Adela del «Patet». *Moles* és renom.

Emília, ca l' (Mr)

[ˈka ɫɐˈmiɫiɛ]

Amb façana al carrer Nou, al costat de cal Valentina. Ha passat a formar part de cal Julià.

«Emílio» de la Castellana, l' (H)

[ɫu ˈmiɫiu ðə ɫə kəstəˈɫanə]

Era el marit de la «Libèria». La mare de l'«Emílio» era d'alguna regió de l'Estat espanyol i li deien *la Castellana*, i per això ell era conegut per *de la Castellana*.

«Encarnacion», ca l' (H)

[ˈka ɫəŋkərnəsiˈon]

Una altra manera de designar *cal Vidal*, al carrer Major.

«la casa [cal Vidal] va tocar a l'Encarnación i, per això, va ser coneguda per ca l'Encarnación» (*Recull*, p. 139).

«Endalècia», ca l' (H)

[ˈka ɫəndəˈɫɛsiə]

Al carrer del Mig, ara Major, al costat de cal Redín. Més tard canvià de gènere i en van dir *ca l'Endalècio*, variant de *Indaleci*.

«El renom més antic és ca l'Endalècia. La va heretar la Indalecia Castellví Bargalló» (*Recull*, p. 141).

Enderrocada, la canal de l' (Mr)

[ɫa kanˈaɫ de ɫənderoˈkaðɐ]

És pujant al coll de les Portes, a migdia. És un pas que facilita l'accés a la mola de n'Adell, pel seu límit nord, a cosa d'un centenar de metres a ponent de l'altra

canal d'aquest mateix sector, la del Cabirol, que és una mica més angosta. El fort pendent i la vegetació constitueixen una dificultat per a poder arribar al planell.

«a orient el portell de l'Enderrocada, per on pot pujar-se a la mola de Nadell» i «El portell de l'Enderrocada és a l'esquerra i la roca de Pallars a la dreta. [...] Ara la canal de l'Enderrocada s'entreveu entre les branques dels pins» (*Guia*, p. 271 i 272).

Enderrocada, el cingle de l' (Mr) [tə 'siŋgɫə ðə tanderə'kaðɛ]

Al nord de la mola de n'Adell, al costat del cingle de les Covasses.

«A la dreta hi ha el Pallars i, a l'esquerra, el cingle de l'Enderrocada de la mola de Nadell» (*Guia*, p. 271).

«**Enero**»

V. *«*Catorce de E., la calle del*».

Engràcia, ca l' (Mb) [ˈka tən'grasiɛ]

A la plaça de Santa Isabel.

Enramada, els farallons de l' (H)

«Enramada, els Farallons de l' [...] Era una àncora, a l'Hospitalet, ja no hi és. (C). Fons: 20/25 braces» (Muntanya, p. 46).

Enric, ca l' (H) [ˈka tən'rik]

Entre la plaça de Catalunya i la del Pou. Hi va haver un hostal. També es parla de la «*Pepita*» de *Ca l'Enric* i del *Pere de l'Enric*.

«la Pepita Farnós Llaó, *Pepita de ca l'Enric*», «Es recorda que se'n feia un [d'al·tar, per Corpus] entre [...] i ca l'Enric» i «hi havia una fonda [...]. Era coneguda com la posada de ca l'Enric [...] va passar al Pere Llaó Aguiló, dit *Pere l'Enric*» (*Recull*, p. 21, 77 i 102).

Enric, la sènia de Ca l' (H) [tə 'seniə ðə 'ka tən'rik]

A la Sentiu, prop del mar, on era relativament fàcil trobar aigua dolça a pocs metres de fondària. Regadiu, també garrofers i olivers. Ja no existeix, el sector ha estat urbanitzat i forma part de l'eixample.

«A la Sentiu hi havia la [sènia] del Prudencio i la de ca l'Enric» (*Recull*, p. 51).

«**Enrique**» del **Teta, el pati de l'** (V) [tə 'pati tən'rikeɫ 'tɛtɛ]

Al costat est del carrer de Joan Miró, veí del pati de Cal Jaume Futo.

Enriquet de Cal Tabanc, això de l' (V) [aɪ̯ʃɔ̯ ðe ʔanriˈkɛd de ˈkaʔ taˈβaŋ]

Un bocí, no gaire lluny del nucli urbà, a la Glorieta. S'hi arriba pel camí de la Serrada.

Enriqueta Miralles de l'Amo, ca l' (H) [ˈka ʔənriˈkɛtə miˈraʎəz ðə ˈʔamu]

A la carretera Vella.

«Ca l'Enriqueta Miralles del Amo» (*Recull*, p. 150).

«**Enriquitos**», **ca l'** (H) [ˈka ʔənriˈkitus]

Al carrer de l'Onze de Setembre. Es diu Enric de l'Amo Ponsoda, «*Enriquitos*». Es refereixen alguna vegada al «*tio Enriquitos*».

«**Enriquitos**», **la parada de l'** (H) [ʔə pəˈraðə ðə ʔənriˈkitus]

Una terra a la Vinyeta, a orient de la carretera de València, que confronta amb la parada del Lluís de l'Amo i amb el tros del Lluís de la Miquela.

envistes

V. *Masboquera*.

era

V. *Agustinet*, *Barceló*, «*Camilo*», *Coixet*, *Domènec*, *Domingo del Perelló*, *Gen-dre*, *Hereu*, *Macià*, *Parra*, *Pauet* «*Santo*», *Pedra*, *Peret*, «*Querit*», *Roca*, «*Santo*», *Serrador*, *Sirici*, *Torre*, **Vandellòs*.

Era, la bassa de l' (R) [ʔa ˈβasɐ ðe ˈʔerɐ]

L'omplen amb l'aigua de la font de la Canaleta, després que ha passat pel Rentador. El nom té l'origen en la seva forma arrodonida. És a la vora del camí dels Masets, a cosa de 25 m.

«L'aigua, en sortir del rentador, va a parar a la bassa de l'Era» (Bonfill, p. 12).

Era, el camí de l' (H) [ʔu kəˈmi ðə ˈʔerɐ]

Una altra manera d'anomenar el *del Cementeri* perquè també passava per l'era del Domingo del Perelló. Se'n parla poc.

Era, la caseta de l' (G) [ʔa kaˈzɛtɐ ðe ˈʔerɐ]

Una altra manera d'anomenar *la pallissa de l'Assistent*, al costat de la qual hi ha l'era.

«Al NE., es veu el salt de Taix, en el fons del barranc; a l'E., la caseta de l'Era i el collet del Pla de la Sàuvia» i «Es continua ascendint. Es deixa, a la dreta, el camí

de la caseta de l'Era. [...]. Resta, a poca distància, la caseta de l'Era» (*Guia*, p. 323-324).

Era de Ca la Parra, el camí de l' (V)

«227 pesetas en pago del terreno del camino de la era de Casa la parra; y abiendo yo reclamado sobre lo de firell an contestado sobre esto ha de instruirse espediente» (Relacions, 1886).

D'aquesta informació es pot deduir que el camí correspon a la part final del que es coneix per *carrer de les Eres*.

Erassa, l' (V)

«José Vernet y Jardí [...] Posesion á la Erasa» (Cad. 1862, núm. 277); «Erassa» (*Amill*. 1945, II, f. 811).

Cad. 1862 l'esmenta una vegada, amb sembrats i alguns ametllers. El propietari era de ca la Torre. *Amill*. 1945 també l'anota un cop, sense indicació de conreus, i posa als quatre límits del tros en qüestió «Solares», és a dir, solars del nucli urbà.

eres

V. *Lluís de la Miquela*.

Eres, el carrer de les¹ (V)

[to ka're ðe tez 'eres]

S'inicia per on hi ha el Túnel, com una continuació del carrer de l'Església. De seguida gira vers sol ixent, forma un angle recte, i amb una certa inclinació baixa a la vora de la carretera de Móra, on forma un nou angle que baixa a trobar el nivell de la referida carretera. Algunes de les cases del costat septentrional també tenen façana al carrer de l'Església. Al final del recorregut hi havia les eres de Ca la Torre i de Ca la Parra.

Eres, el carrer de les² (Mr)

[to ka're ðe tez 'eres]

És planer. S'inicia al carrer de Sant Pau amb cases en un costat perquè l'altre forma part de la plaça de Catalunya. Més enllà, decanta vers el nord, ja amb cases als dos costats, i se'n va a trobar el carrer de Sant Josep; forma un vèrtex, on hi ha l'era de Cal Sirici. Les cases de ponent són veïnes, per la part posterior, de la partida de les Sorts.

Ereta, l' (Mb)

[te'rete]

Un sector al planell dels Dedalts, a l'extrem oriental, gairebé guaitant al fondo, per on hi ha el barranc de l'Irla.

«es deixa a la dreta, un camí que va al Moquet. [...] S'és aleshores a l'Ereta» (*Guia*, p. 262).

Erminis de la Vila, els (V)

«Item vna pesa de terra situada en dit terme de tivisa a la partida de la Bassa den tersá [...] afronta de totes parts amb los erminis de la vila» i «Item dos peses de terra a la Serra del Coscoll dita la Molella [...] afronten [...] y ab erminis de la vila» (*Capb.* 1756, f. 112v i 121r).

Surt en aquest capbreu, sempre per referir-se a terrenys erms, propietat del comú de la vila. El dos referits eren prou separats l'un de l'altre. En aquesta mateixa època hem trobat *els Comuns de la Vila*, que n'és un equivalent.

ermita

V. **Sant Felip, Sant Martí de Porres, Sant Roc*.

«Ernesto», ca l' (V) [ˈka ɫerˈnesto]

Al costat de cal Taverna, al carrer de Baix. La seva dona era coneguda per *la Maria del Gran*.

Escacelí, les moles de l' (G)

«Es continua amunt per l'escórrec del cocó de Recules. [...] A la dreta es deixa el camí de les moles de l'Escacelí» (*Guia*, p. 301).

Escaleró

V. **Racó de l'E*.

Escaleró, l', i el racó de l'Escaleró (G) [ɫaskat̪eˈro] i [ɫo raˈko ðe ɫaskat̪eˈro]

Un sector, a l'extrem sud-oest dels Taixos, ja dins la partida dels Abellars. Forma una gran rasa a l'aiguavés septentrional de les Moles i s'escola vers ponent a trobar, aviat, el terme de Tivissa.

«Escaleró» (*Topog.* 1918).

Escaleró, el barranc de l' (G) [ɫo βaˈraŋ de ɫaskat̪eˈro]

S'escorre pel fondal del racó d'igual nom. Ja dins del terme de Tivissa, afluïx al barranc dels Abellars. El seu recorregut és curt, si el comparem amb altres barrancs del terme.

«Barranc d'Escaleró» (*Atles*, 4539 – 314 i 315).

Escaleró, l'obaga de l' (G) [ɫaw'βayɐ ðe ɫaskatɐ'ro]

Ara no l'anomenen gaire, potser per la llunyania. Al vessant sud-oest del racó de l'Escaleró.

«l'Obaga de l'Estruç i de l'Escaleró, que petrifiquen un gest ferotge» (*Les ciutats*, p. 91).

escaletes

V. *Carrer d'Amunt*.

Escaletes, les¹ (V) [ɫɐz aska'ɫɐtɐs]

Un indret singularitzat del nucli urbà de Vandellòs, a l'extrem oriental, al cap del carrer de les Flors, al punt on s'ajunta amb el carrer de l'Església. Hi ha uns quants esglaons que baixen a trobar el nivell de la carretera.

Escaletes, les² (C)

«Als set minuts de la Creu o Capdamunt dels Graus es deixa, a l'esquerra, un baixador en el cingle, conegut per les Escaletes» (*Guia*, p. 262).

Escanyada, la parada de l' (H) [ɫə pə'radə ðə ɫəskə'jnadə]

A tocar del nucli urbà, ja engolida per l'expansió urbana. Era als Darrereres.

Escapat del Llamp, l' (H) [ɫəskə'pad dəɫ 'ɫam]

Un renom. Comenten que anaven caminant dos companys i va caure un llamp, a l'un el va matar i a l'altre no li passà res.

Escoda

V. *Cova de l'E*, **Font de l'E*.

Escoda¹ (V-C) [as'koðɐ]

Llinatge documentat a partir de 1423 a diversos dels nuclis habitats del terme, especialment a Vandellòs. Als censos entre 1912 i 1946, hi és anotat amb residència per tots els nuclis habitats del terme i hi és corrent.

«Berenguer Escoda» i «Domingo Escoda de Lleixares» (Talla 1423); «Valldelòs terme de Tiviça [...] Pere Escoda, Bernat Escoda [...] Los masos de la muntanya de Tiviça. Matheu Scoda de Lenparés [*sic* per *Lleixares*] [...] Joan Scoda» (*Fog.* 1496, p. 251); «Petrus escoda loci de castello» (*Capb.* 1542, f. 28r); «Los homens del lloch de Vandellos [...] Bartolomeus scoda [...] omnes visini et habitatores loci et parrochie de vandellos» (*Capb.* 1542, f. 48r i 48v); «Castello [...] Pere Scoda» (*Fog.* 1553, p. 198); «Añ 1631. 24 de matx. Jayme Escoda de Castelló, marit de Esperanza» (*Fundacions*, núm. 46); «desposi [...] a francisco Escoda fill [...] de

Bernat Escoda [...] de les masades de Castello» (*Matrim.* 1688, f. 178r, 29-12-1708); «y de José Escoda mayoral de la Virgen» (*Fundacions*, núm. 152, 1806).

Escoda² (H-G-Mr)

«Masos de la Montanya [...] Guillem Scoda» (*Fog.* 1553, p. 198); «Miquel Escoda per dos jornals» i «a Pere escoda per tres jornals de ajudar als mestres de cases» (Baluard 1594, R:72/15-1, R:72/16-3 i R:72/18-1); «Isidro Scoda de Gavada terme de Tivisa» (*Man. Prat.*, f. 115r, 13 juny 1665); «e desposat [...] a Salvador escoda fadri de los masos de Gavada ab Teresa vernet donsellà de la torre de Valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 172v, 15-4-1696); «he desposat [...] a Josep Escoda fadri pages fill [...] de Isidro Escoda y de Speransa Micola [...] de les Masades de Gavada terme de Tiuyssa» (*Matrim.* 1688, f. 179r, 15-2-1711); «Jaime Escoda (povill)» (Sancho, p. 19, 1820).

Escoda, ca l' (V)

[ˈka ʎasˈkoðɛ]

Trobem tres cases amb aquest nom: una al carrer d'Amunt, al sector meridional, que és la casa pairal; una altra al carrer de Baix, al costat de ca la Remei, que havia format part del patrimoni de cal Salvador, i la tercera al capdavall del carrer de les Eres, al costat de la carretera de Tivissa. Ha deixat un rastre de topònims.

«havia solamente 13 casas que son las siguientes [...] 5. C. Autre, despues Escoda; aora Bes (a) Citet juntamente con la casa de la Villa, que es una misma [...]. 8. C^a Pentinat. Aora Escoda (a) Polvoré. [...]. 10. C^a Escoda, del castell» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745).

Escoda, la caseta de l', o el mas de l'Escoda (G)

[ʎa kaˈzɛtə ðe ʎasˈkoðɛ] o [ʎo ˈmaz ðe ʎasˈkoðɛ]

És una caseta que té com un pis a sobre i, en èpoques de collita, s'hi quedaven alguns dies, però no es recorda per habitatge permanent. Als Taixos, però també podrien ser Abellars, comenten amb vacil·lació. És prop de la confluència del barranc de Cassear amb el del Taix.

«S'albira el mas de l'Escoda a la dreta, damunt el barranc de Cassear» i «En ésser dalt del saltant [de l'Escoda] es té la caseta de l'Escoda a la banda oposada» (*Guia*, p. 298 i 323).

Escoda, la cova de l' (G)

[ʎa ˈkɔβɛ ðe ʎasˈkoðɛ]

N'hi ha dues, una al costat de l'altra, però es refereixen a la que conserva les pintures rupestres, descobertes l'any 1921. És penjada en un penyal, a poca alçada, a la riba dreta del barranc de Cassear, prop d'on s'ajuntarà amb el del Taix per formar el dels Abellars.

«Les dues estacions [de pintures rupestres] del terme municipal de Vandellòs són la de la Cova de l'Escoda i la del Recó d'En Perdigó» i «Lluís Brull i Cedó [...]

descobridor de les pintures de la Cova de l'Escoda de Vandellòs» (Bru, p. 36 i 282, 1921); «Es té la cova de l'Escoda enfront, en el cingle de la dreta. [...] Als tres minuts del gendarme de la cova de l'Escoda es deixa el barranc» (*Guia*, p. 298); «Cova de l'Escoda [...] Recorregut 7 m. [...]. Es tracta d'una cambra rodona de 7 m. de diàmetre per 3 d'alt» (*Catàleg*, p. 113).

Escoda, la font de l', i el racó de l'Escoda (H-Mr)

[ʔa 'fɔn də ʔəs'koðə] i [ʔu rə'ko ðə ʔəsəkoðə] /
[ʔa 'fɔn de ʔəs'koðe] i [ʔo rə'ko ðe ʔəs'koðe]

A la riba oriental del barranc de Lleriola, en un punt on el corrent forma meandres, alguns de ben pronunciats. La font és a llevant de la llera i li forma dosser el racó d'igual nom. A Lleriola.

«Font de l'Escoda» (Amigó, p. 22 i 26); «Hi ha diverses fonts al municipi [...] com són [...] les fonts de Lleriola i l'Escoda al barranc de Lleriola» (*Meteorologia*, p. 25).

Escoda, la fonteta de l' (V)

[ʔa fon'tete ðe ʔəs'koðe]

Neix a la riba meridional del barranc de Masvalentí i la poca aigua que hi brolla la reté l'Abeurador. La referència de 1871 ha de correspondre a un altre indret del terme.

«Estas dos fornadas an de se una a la fonteta de la Escoda y la altra a Cadalojes» (Relacions, 1871); «Vandellòs es veu enfront. Es deixa la fonteta de l'Escoda a l'esquerra» (*Guia*, p. 332).

Escoda, la fou de l' (H-Mr)

«S'ha aconseguit la clenxa de la Tossa de l'Alzina (640 m.). Hom s'aboca a la Fou de l'Escoda que és a la banda oposada» (*Guia*, p. 302).

Escoda, el salt de l' (G)

[ʔo 'saʔ de ʔəs'koðe]

Al barranc dels Abellars, una muralla de roca que fa una presa que ha resistit l'erosió, però ha soscavat la banda de baix i forma un salt de gran bellesa. És a poca distància després d'haver rebut l'afluència del barranc de Gavada.

«és una bella barrera abalmada, que travessa el barranc. [...]. L'indret s'anomena saltant de l'Escoda o salt de baix del Taix» (*Guia*, p. 323).

Escodeta, ca l' (V)

[ʔa ʔəs'koðete]

Al carrer Major, on residia ja la família fa gairebé cent anys, segons *Curiosidades*.

«José Escoda Margalef – Escodeta» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Escola, l' (Mb) [təskɔtə]

Un edifici no gaire gran, al carrer de Santa Marina, cap a ponent del llogarret. El van construir en anys d'enfrontaments locals entre els pagesos menys hisendats, que muntaren una societat anomenada La Germandat, com a local propi, on es podien reunir i comercialitzar els productes de les collites. Després de 1939, va fer d'escola durant alguns anys i ara és un magatzem municipal.

Escoles, les¹ (V) [təz əskɔtəs]

Al carrer del mateix nom, a ponent de la vila.

«l'escola pública ha tingut diferents seus. Es desconeix on es trobava situada la que es va construir l'any 1862» i «les aules actuals de primària es van inaugurar l'any 1943 i el parvulari l'any 1955» (Conejo, p. 78 i 96).

Escoles, les² (H) [təz əskɔtəs]

El solar on van ser construïdes, les noves, són les terres que corresponien al fossar. A l'eixample, al carrer de Vandellòs.

Escoles, el carrer de les¹ (V) [tə kə're ðe təz əskɔtəs]

Va del carrer de l'Onze de Setembre al Rogeret, i creua els carrers d'Estanislau Figueres i de la Portella. A la banda de ponent hi ha l'escola de primer ensenyament.

Escoles, el carrer de les² (H) [tə kə're ðə təz əskɔtəs]

Va de la carretera de Móra al carrer de l'Estació, on queda interromput i forma un racó. En parlen poc.

Escornalbou, la roca d' (fm)

«Escornalbou, la Roca d' [...] Senyes: [...] Escornalbou del mig al cantó de llevant de la Casilla del Penyal (C). El Puntasco per una casa blanca que hi ha al mig de l'Hospitalet. (C)» (Muntanya, p. 47).

Escorper, l' (H) [təskurpe]

Un renom. Era de l'Ametlla de Mar i es va casar a l'Hospitalet. Potser el va generar l'*escorpa*, nom d'un peix que també es coneix per *escórpora*.

«el Cisquet de l'Escorper va ser el primer rei negre» i «el Francisco Llambrich, dit l'Escorper, perquè pescava escórpores» (*Recull*, p. 75 i 124).

escòrrec

V. *Mel*.

Escorxador

V. «*Matadero*».

Escoter (Mr)

Solament surt en el cens de 1919, ortografiat *Escoté*, i feia de pagès.

Escrit (V) [as'krit]

L'anoten, amb notables diferències ortogràfiques, els censos de 1930 (*Eraig*), 1934 (*Escrigh*) i 1946 (*Escrit*). I encara és actual.

Escrivà (V)

«desposí [...] a Jph escriva fadri fill [...] de Jph escriva [...] de la vila de Prapdip [...] ab la honesta jpha Boquera donsellà [...] de les masades de Remulla» (*Matrim.* 1688, f. 199v, 4-9-1751); «Dia 26 de mars a Madrona Escriva» i «Dia 15 [maig] a Madrona Escriva [...] Dia 12 id [juny] Madrona Escriva» (Documentació, 1839 i 1842).

El cens de 1934 inscriu una dona que el portava.

Esglaons, els (V) [toz azyra'ons]

Partideta de terra, al nord-est del tomb del Cós, a la partió, per la part d'amunt del referit revolt, amb el Forn Teuler i amb els Horts, per allí a l'Hort Tancat. Solament hi ha dues o tres propietats. A Cad. 1862, surt en dos assentaments, amb sembrats i regadiu. Tots dos propietaris tenien casa a Vandellòs. Hi hem sentit anomenar *els Esglaons del Capblanc*.

«Otra als Asgraóns» i «Otra als Asgraóns» (Cad. 1862, núm. 116 i 170).

església

V. **Coll de Balaguer, Sant Andreu, Sant Jaume, Sant Pere*.

Església, el camí de l' (V)

«Item un farraginal situat, en dit territori, prop de dit lloch de Vandellós [...] afronta amb lo Camí del Camp de Tarragona, ab lo Camí que va a la Iglesia ab lo forn del Comu y ab Juan Escoda» (*Capb.* 1756, f. 58v).

L'identifiquem amb el tram que va des del carrer de la Font, per on passava el camí del Camp, fins a l'església, és a dir, que afectava, a més, una part de la plaça de Baix i del carrer Major.

Església, el carrer de l¹ (V) [tə ka're ðe tig'gɫezie]

S'inicia al carrer Major, baixa pel nord de l'església i, per on antigament hi havia la presó, gira vers migdia i de seguida torna a trencar, així mateix formant un altre angle recte, aquest cop vers orient, i baixa a trobar el carrer de les Flors, on hi ha un replanet. Una part de les cases del sector meridional d'aquest carrer, per la part del darrere, arriba al de les Eres.

Església, el carrer de l² (Mr) [tə ka're ðe tig'gɫezie]

S'inicia al carrer Major, passa per davant de l'església i arriba a la plaça de Sant Jaume. És retolat *carrer de Sant Jaume*.

«se hallanó y empedró la calle de la Iglesia» (Sancho, p. 23, 1825).

Església, la plaça de l' (H) [tə 'ptasə ðe tig'gɫezie]

Davant l'església de Sant Pere, urbanitzada modernament, actua d'enllaç de cinc carrers.

Espadella, l' (H)

«seu Spadella» (Novell s. XII); «els torrents es junten, el Riu de Llastres i el de Vandellòs, d'allí pugen els termes [...] i així arribem a certa roca que la gent rústica anomena Cadira, que també amb nom propi es diu Espadella. De la mateixa Espadella pugen els termes fins a un altre Siti o Cadira més alta i veïna d'aquella que està com a muralla o trepada i és contigua al puig de Novelles [Navalles?]]» (Riba, p. 142, any 1294); «Posesion á la Espadella» (Cad. 1862, núm. 101).

Respecte a l'assentament de Cad. 1862, que el considera partida de Vandellòs, eren terres de Pere Castellví, que tenia casa a l'Hospitalet i hi declara sembrats i garrofers. Novell, en el seu mapa, situa el nom *Espadella* a les muntanyes del grup de «*Antiquitus Mons Sellus, Mons Seda, seu Spadella, Podium Navales*», entre el coll de Balaguer i Navalles.

Espardenyer, ca l¹ (H) ['ka təspərðəj'ne]

És un xalet, al carrer de la Mar. No té cap relació amb el que trobem a Masboquera, ja que aquest va baixar de Móra d'Ebre.

Espardenyer, ca l² (Mb) ['ka təspərðəj'ne]

A l'inici del sender que va a Castelló, al costat oriental. Poc més enllà d'aquesta casa, el camí deixa un ramal que baixa a la Barrancada. En parlen poc i diuen que se'n va anar a viure a l'Hospitalet ja fa anys. El propietari a Cad. 1862 no declara cap casa, sols una terra a Santa Rita.

«Escoda, espardeñé, Franco.» (Cad. 1862, núm. 136); «Lo Aspardaine del mas a 18 r[al]s lo 100 te 50 raigoles» (Relacions, 1879); «Fran^{co} Espardeñé» (Daurar 1882); «Terratinents [...] Aspardeine» (Vària 1887); «resten a la dreta Càn Jau-me de l'Espardanyer» (*Guia*, p. 258).

Esparrall, l' (H) [təspə'raɫ]
Un renom.

Espelta
V. *Corral de l'E*.

Espelta (V-Mr-R) [as'pɛtɛ]
Llinatge antic, encara existent a la vila. Els censos entre 1912 i 1946 l'anoten a diversos llocs del terme. De Remullà són el nostre informador Josep Bonfill i Espelta i la informadora Juanita Espelta i Papió.

«I vinya que avia comprat den Bernat Spelta del Mas de Riudoms» i «Item met en data los quals doni i pagui an Bernat Spelta del Mas de Riudoms per raho de cent quarteres de vy» (*Documents*, p. 55 i 61, 1364); «Espelta» (Talla 1423); «la infra següent nòmina de Valldelòs en Bonanat Spelta loctinent de balle e jurat de dit loc [...]. Valldelòs terme de Tiviça [...] Francesc Spelta [...] Bonanat Spelta, Berenguer Spelta» (*Fog. 1496*, p. 251); «Masos de Vandellòs [...] Joan Spelta» i «Gaspar Spelta, Antoni Spelta» (*Fog. 1553*, p. 198); «March Espelta de Remullà [...] 10 mises per March Espelta de Remulla. Constan en son testamen firmat als 22 de matx de 1573» (*Fundacions*, núm. 79); «1624. 25 abril. Esperanza Espelta de Remulla muller de Juan Espelta [...] Ara paga totes les misses dels quondam Espeltes de Remulla, Juan Rovira» (*Fundacions*, núm. 30); «y dos [misses] per Violant Spelta» (*Fundacions*, núm. 23, 1605).

Espelta, el corral de l' (Mr) [to ko'raɫ de tās'pɛtɛ]

Hi tancaven bestiar petit, però ja fa anys que és un munt de runes. És a pocs metres, a migdia de la carretera de Móra. Hi ha dos corrals, un al costat de l'altre, i hi tancaven dos pastors. A tocar de les runes, passa el camí del Bosquet i poc més a ponent hi ha el del Coll de les Portes. Ha donat nom, com a partida, al terreny de l'entorn.

Espelta, el mas de n' (Mr)

«Guillem Cerdá del mas den Espelta parroquia de Vandellós» (*Capb. s. xiv*, f. 431r); «Guillem Vernet del mas den Espelta. [...] Paga son hereu Pere Vernet del mas» (*Fundacions*, núm. 81, 28-2-1607).

És possible que el corral de l'Espelta, trobat abans, tingués relació amb aquest mas, és a dir, que un dels dos corrals que es consideren fos el mas.

espenall

V. «*Rullo*».

espenegall

V. *Fusta*.

espenyador

V. *Ample*.

Espenyadors, els, i el barrancó dels Espenyadors (H-Mr)

[ɫuz əspənə'ðos] i [ɫu βərəŋ'ko ðətʒ əspənə'ðos] /
[ɫoz aspanə'ðos] i [ɫo βaraŋ'ko ðetʒ aspanə'ðos]

Designa un indret, en un dels vessants del barranc de Llèria. Hi esbalçaven la fusta de les tales. Quant al barrancó, és un afluent del barranc de Llèria.

«Es continua barranc [de Llèria] avall. [...]. Es troba aviat la confluència amb el barrancó dels Espanadors» (*Guia*, p. 269).

Esperança, ca l' (V)

[ˈka ɫaspe'ranse]

A la plaça de Baix, al costat de ca «Laureano». Per la part posterior hi ha un racó que fa el carrer d'Estanislau Figueres.

«dues cases situades en aquesta plaça de Baix conserven el mateix nom [...] i ca l'Esperança» (*Notes*, p. 68, 1870); «José Escoda Gil – Esperansa» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Espès

V. **Pi E*.

Espinós (H)

«Lespitalet del Infant terme de Tiviça. Bernat Spinós» (*Fog*, 1496, p. 251).

Espluga (Mb)

«e desposat [...] a Matheo espluga viudo de la vila de Marsa, ab Gertrudis Boquera donsellà del mas de voquera» (*Matrim.* 1688, f. 174v, 7-2-1702); «filla [...] de Matheo espluga y de gertrudis voquera» i «fill [...] de Matheo espluga y de Gertrudis voquera conjuges del mas de la rabosa» (*Bapt.* 1667, f. 40r, 20-1-1703, i f. 47r, 2-3-1706); «he desposado a Pere Juan Pasqual fadri y a Antonia espluga todos de la Parroquia de Balldellos» (*Matrim.* 1688, f. 186v, 10-11-1718).

Esquerrer

V. *Mas de l'E.*

Esquerrer (Mb)

«Relacion de los que me deben atrasos [...] Lo Asquerre resta del llaura» (Documentació, 1844); «Boquera, esquerrer, Franco.» (Cad. 1862, núm. 33); «Asquerré [...] Jaime Boquera, Esquerré» (Daurar 1882).

A Cad. 1862 declara una casa a Masboquera.

Esquirol (V)

[aski'rɔt]

Surt documentat als censos des de 1912 fins a 1946. En els de 1912 i 1919, és domiciliat a Remullà, però en el de 1924 i següents, ja surt inscrit a Vandellòs.

Esquirol, ca l' (V)

['ka ʎaski'rɔt]

Al carrer d'Amunt. Hi és anomenada *la Maria de l'Esquirol*.

«Esquirol» (Daurar 1882); «Jaime Jardí Margalef – Esquirola» i «Esquirol» (*Curiosidades*, p. 16 i 25, 1912).

Estació

V. «*Pepito*» de *Ca l'E., Plana de l'E.*

Estació, l¹ (H)

[təstəsi'o]

És al nord del nucli urbà.

«1865, s'inaugura el tren de València amb estació a l'Hospitalet» (Bru, p. 170); «l'estació de ferrocarril a l'Hospitalet. [...] verás que se pone la estación de Hospitalet donde vosotros y los de Vandellós deseábais» (Bru, p. 170 i 275); «Dia 17 Obre. entregat al parra para du a la Estasio amelles molas» i «Dia de Nadal [1884] pagat Jose Bote per tots los bocois portats per ell y lo pere Mañe a la Estació y per lo Josep de la taverna hasta avuy» (Carpeta 1882).

Estació, l² (H)

[təstəsi'o]

Es consideren partida algunes terres que eren pròximes a l'Estació, a l'altre costat de les vies, al nord-oest.

«*Finca o partida*. Estacion. Sur. Canino [sic] Estación. Oeste. Ferrocarril» (*Amill*. 1945, II, f. 722).

Estació, ca l' (V)

['ka ʎastəsi'o]

És la primera casa a l'entrada de Vandellòs, a mà esquerra, si baixem de Fatxes. Hi feia aturada el cotxe de cavalls que sortia de l'Hospitalet i anava a Tivissa i

Móra la Nova, de manera que el nom hi ha quedat fossilitzat, malgrat que la casa ha estat reformada en diverses ocasions. És veïna de cal «Ricardo».

«Com que el trajecte era llarg, a Vandellòs es feia parada [...] al costat de la carretera, i que és o era conegut per “l'Estació”» (Bru, p. 289).

Estació, el camí de l' (H) [tu kə'mi ðə tɛstəsi'o]

El camí que hi menava; convertit en carrer.

Estació, el carrer de l' (H) [tu kə're ðə tɛstəsi'o]

Les cases s'han fet en un costat i l'altre del camí de l'Estació. És un dels més llargs del nucli antic de l'Hospitalet: va de la plaça de Catalunya a l'Estació que li dóna nom.

Estació, la punta de Ca l' (F) [ta 'punte ðe 'ka tɛstəsi'o]

Un penyal de considerable altura que sembla abocar-se sobre la cuneta de la carretera de Tivissa, per on comença l'estret de Fatxes. Fins aquí arriba Atzaet. Més cap a ponent hi ha una altra singularitat d'aquesta mena: la punta del Guirro.

Estació, la roca de l' (H) [tə 'rɔkə ðə tɛstəsi'o]

«Estació, la Roca de l' [...] Era una àncora, al recte de l'Hospitalet. Fons: 28 brases (C). Distància: 2 milles justes. Senyes: [...] La Punta de llevant de Cala Ronyosa per la Casa dels Civils» (Muntanya, p. 48).

L'anomenen els pescadors de Cambrils, però és en aigües de l'Hospitalet.

Estalella

V. *Mas de l'E*.

Estalella¹ (Mr)

«1615. Mariagna Estalella de Masriudoms mullé de Pere Estalella [...] Una misa resada per la anima de Marianna Estalella del Mas de riudoms [...] pague son marit Pere Estalella» (*Fundacions*, núm. 29); «Josephus Stalella mansi de Riu-doms parrochia de Vandellos» (*Man. Prat.*, f. 465v, 1678).

Estalella² (F-R)

«foren padrins Mateu estalella pages», «fill llegendit y natural de Mateu estallel [sic] pages del motarro y de Catalina sa muller» i «Mateu estalella y Catalina sa muller del motarro» (*Bapt.* 1667, f. 3r, 16-11-1670; f. 4v, 11-9-1672, i f. 5r, 8-4-1674).

Estalella, l' (V) [ʔasta'ʔeʎe]

Hi ha record d'aquesta partideta entre la gent gran. S'anomenava així el sector sud-est del nucli urbà, per on hi ha el camp de futbol, a la dreta del carrer dels Dedalts, entre aquest carrer, el Nou i el de la Font, que li queda al nord-est. La documentació específica que formava part de la parròquia de Vandellòs. Afrontava amb l'actual carrer de la Font.

«dona per especial los Bancals dit [*sic*] la estalella que te en dita parroquia de vandellos afronta [...] a tremuntana en lo cami que va al Camp de tarragona» (MN 1722, 8 agost 1728); «Jardí y Soro, Agustin [...] Posesion de la Estadella» (Cad. 1862, núm. 189).

Estalella, el mas de l' (ft) [ʔo 'maz ðe ʔasta'ʔeʎe]

L'edifici que domina la propietat d'igual nom. Al seu costat sud-occidental, paret amb paret, hi ha el mas del Cucuc, de manera que vist de lluny, fa l'efecte d'una sola masia. Al terme de Tivissa, a la partió amb el de Vandellòs.

Estalella, l'obaga de l' (ft) [ʔaw'βayɛ ðe ʔasta'ʔeʎe]

Un vessant encarat al nord-nord-est, que forma part de la gran finca del mas de l'Estalella, davant del mas per la part meridional. Per aquesta obaga, passa la partió amb Tivissa. També s'hi han referit alguna vegada com *l'obaga del Mas de l'Estalella*.

«Obaga de l'Estalella» (*Atles*, 4547 i 4548 – 317 i 318).

Estalella, la plaça de l' (V) [ʔa 'pʎase ðe ʔasta'ʔeʎe]

És petita, habilitada no fa gaires anys, i conserva el nom de l'antiga partideta.

Estalella, la punta de l' (ft) [ʔa 'punte ðe ʔasta'ʔeʎe]

Un turó que es remarca sobre l'entorn, al nord del mas de l'Estalella.

Estalella de Ca l'Agustinet, l' (V) [ʔasta'ʔeʎe ðe 'ka ʔayusti'net]

A la partida de l'Estalella. Aquesta terra forma part del nucli urbà de Vandellòs.

«Jardí y Soro, Agustin [...] Posesion de la Estadella» (Cad. 1862, núm. 189).

estanc

V. **Coll de Balaguer*.

Estanc

V. *Domingo de l'E., Joan de l'E., Miquel de l'E.*

Estanislau Figueres, el carrer d' (V) [tə ka're staniz'taw fi'yerəs]

És el més llarg de la vila. Va de llevant a ponent. S'inicia a la plaça dels Doctors Gil Vernet i se'n va a trobar el pont de Cal Garrut, al barranc de Vandellòs, és a dir, a la sortida del nucli urbà per ponent. En el seu recorregut el travessen o s'hi inicien fins a onze carrers i una avinguda. La vila de Vandellòs s'anà formant en un i l'altre costat del *camí Vell*. Abans es coneixia per *carrer de les Fonts*.

«dues [fonts] més als carrers de les Fonts i Estanislau Figueres» i «Estanislao Figueras» (*Curiosidades*, p. 4 i 34, 1912 i 1920).

Estanquer

V. *Tia Pepa de l'E*.

Estanquer, allò de l' (V) [a'kɔ ðe tastaŋ'ke]

Un tros, marginat per a salvar el terreny rost, amb avellaners, al Beltran, al peu del cingles dels Dedalts.

Estanquer, ca l' (V-H) ['ka tastaŋ'ke] / ['ka tɛstaŋ'ke]

A Vandellòs és al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el de Sant Josep, on l'Estanquer ja residia l'any 1912. Alguna vegada en diuen *ca l'Estanc*. A l'Hospitalet la situen a la carretera de València. L'edifici és gran, va servir de quarter de la Guàrdia Civil, de manera que estanc i quarter eren al mateix edifici.

«dia 6 obre. 1879 ay pasat contes an lo Jose Margalef estanje de tots los sigaros, pape sellat, topin[s] y plats y de tot lo que yo li devia per tots conceptes» (Relacions, 1879); «Fran^{co} Escoda, Estanqué» (Daurar 1882); «Jaume Escoda Margalef, "Estanquer" [...] regentava l'estanc del poble» i «José Escoda Margalef – Estanqué» (*Curiosidades*, p. 10 i 19, 1912); «L'edifici es va reformar l'any 1920 [...]». Fins l'any 1936 van tindre l'estanc del poble, per això se'ls coneix amb aquest nom» (*Recull*, p. 163).

Estanquer, la caseta de l' (H) [tə kə'zɛtə ðə tastaŋ'ke]

És de tros, al Serralet.

Estanquer, el fondo de l' (C) [tə 'fondo ðe tastaŋ'ke]

És al racó de les Porciules. Hi ha un senderonet que hi mena. Per aquest sector s'estan obrint vies d'escalada.

Estanquer, l'hort de l', i el molí de l'Estanquer¹ (H)

[tɔr ðə tastaŋ'ke] i [tu mu'ti ðə tastaŋ'ke]

Una paradeta que era contigua al molí, a la Cometa. Quant al molí, és una altra manera de designar el *del Sord*. Tot ha estat urbanitzat i s'hi han construït xalets.

Estanquer, el molí de l'² (V) [to mo'ti ðe ʎastan'ke]

Un molí d'oli al carrer de les Sorts. Ja fa anys que deixà l'activitat. La casa era gran i per la part del darrere arribava fins al carrer de Sant Jaume.

Estanquer, la serradora de l' (ft) [ʎa sera'ðore ðe ʎastan'ke]

En parlen poc. És al terme de Mont-roig, però dins el nucli de cases de llevant de l'Hospitalet.

«entre la serradora de l'Estanquer i el forn de vidre» (*Recull*, p. 34).

estany

V. *Punta del Riu*.

Estany, l' (H) [ʎəs'tajɲ]

Amb aquest nom són conegudes algunes terres, pel sector d'aquest entollament de la riba meridional del barranc del Riu de Llastres, ja pel sector conegut per *la punta del Riu*. A Cad. 1862 surt anotat quatre vegades, amb garrofers i sembrats. Dels quatre propietaris, dos tenien casa a l'Hospitalet i els altres dos eren terratinents de fora vila, possiblement de Mont-roig. D'acord amb *Amill*. 1945, el nom abastava més extensió que la que es considera que abasta, ja que una de les propietats que s'hi declaraven arribava al camí de la Mar.

V. t. *Punta del Riu, l'estany de la*.

«Posesion al Estany» i «Posesion al Estañy» (Cad. 1862, núm. 59, 227 i altres); «Hospitalet o Estany. Norte. Barranco Riu Llastres. Sur. Camino Hospitalet al Mar. Este. Barranco Riu Llastres» (*Amill*. 1945, II, f. 829).

Estel, l' (V) [ʎastetʃ]

Dona que, segons és fama, solia ser matinera. «Sempre sortia amb l'estel del dia», comenten.

Estepar, l' (V)

«Antoni Gil de Vandellós [...] tres heretats, la una situada al Estepar» (*Capb.* s. XIV, f. 436v).

Estepera, l' (V)

«vna pesa de terra situada en lo territori de Vandellos [...] a la partida de la estepera, [...] afronta [...] y ab lo Cami que va a Tarragona» (*Capb.* 1756, f. 58r).

Esteve

V. *Coco E*.

Esteve, el barranc de n'

«tenen I heretat a tascha entre II loch la I apelat barranch den steue e laltre la Serrana e fan loysme e fadiga» (*Capb.* s. XIV, p. 52).

Esteve, ca l¹ (V) [ˈka ʔasˈteβe]

Hi ha diverses cases amb aquest nom. Una al carrer d'Amunt, al costat de cal «Balotxo», també coneguda per *ca la tia Teresa de Ca l'Esteve*; al carrer de l'Església, hi ha *cal Manuelet de Ca l'Esteve* o *cal Manuelet*, al costat de ca la Fènia. També hi ha *cal Pere Esteve*, al carrer de la Font, una casa més coneguda per *cal Joan Joanes*.

«ca l'Esteve [tenien l'aigua de la font del Bueno], dijous tarda i divendres tot el dia» (*Les fonts*, p. 189).

Esteve, ca l² (Mr) [ˈka ʔasˈteβe]

Ens han anomenat dues cases amb aquest nom: una que té la façana al carrer de les Eres, al costat del de Sant Pau, i és la casa del nostre informador Esteve Sirici i Marlès, conegut també per *l'Estevet de la Plaça*, o per *cal Sirici*. L'altra, al carrer de Sant Jaume, al costat de l'església, de la qual la separa un passatge. En aquesta casa, fa anys, feien el cine.

Esteve, el castell de n' (H)

«Pere Botaller ha I^a heretat [...] el loch apelat Casteyl d'en Eteue, en les partides del Coyl de Balaguer» (*Capb.* s. XIV, p. 45, 1337).

Esteve, el castellet de l' (ft)

«Serralada del Castellet. Va del centre al sud. Està formada per les muntanyes de la Mola de Genessies (700 m.), Quintaneta (531 m.), Roca del Migdia (592 m.), i Castellet de l'Esteve (450 m)» (Bru, p. 14).

Aquests llocs són del terme de Tivissa, pròxims al de Vandellòs.

Esteve, la codina de l' (H) [ʔə kuˈðinə ðə ʔasˈteβə]

Un toll que es formava en una llisera de pedra, en època de pluges, a prop del coll d'en Pau. No estan segurs que pertanyi al terme de Vandellòs, però si no hi pertanyés, hi seria pròxima.

Esteve, la coma de l' (H) [ʔə ˈkomə (ðə) ʔasˈteβə]

Una clotada a Lleriola, cap al sector meridional de la partida.

«és el collet entre el recó de l'Agustí i la coma de l'Esteve. [...]. Collet que hi ha entre la Fou de l'Agustí i la coma de l'Esteve» (*Guia*, p. 303).

Esteve, la font de l' (V) [ʔa 'fɔn de ʔastɐβɐ]

A l'entrada oriental de la vila, a dalt de la carretera, per allí al tomb del Cós.

Esteve, la sènia de l' (V) [ʔa 'seniɐ ðe ʔastɐβɐ]

A la Sènia, a la partió amb la Glorieta, a la vora del barranc de Fatxes, per on arrenca el camí de la Serrada.

Esteve «Anxones», l' (V)

«Relacion de los debitos atrasados hasta hoy [...] 28 gine de 1869 al Esteve Anchones li vach deisa» (Relacions, 1869).

Esteve Freixes (V)

«Esteban Pascual González – Esteve Freixes» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Estevet, ca l' (Mr) [ʔka ʔastɐβɐt]

Trobem dues cases d'aquest nom, una al carrer de Sant Josep, al costat de cal Xeco, i l'altra al carrer de les Eres, a sol ixent.

Estivet, ca l' (G) [ʔka ʔasti'wɐt]

Una variant fonètica del prenom *Estevet*. Al carrer d'Allà. *Ca l'Estiu* o *Estiuet*, segons Castellnou, p. 103.

estret

V. *Abellar, Bosc d'en Guerrer, Caderneroles, Fatxes, *Gentilla, Llèria, Pedral, Portadeix, Taix, Vidriers*.

Estret, l¹ (Mb) [ʔastɾɐt]

Un passatge singular, en forma de túnel, que unia dos sectors del carrer de Santa Marina. Ja no existeix.

Estret, l², o els Estrets (Mr) [ʔastɾɐt] o [ʔoz astɾɐts]

Partida, escapçada per la carretera de Móra, pel sector nord. Parteix amb la serra de l'Arboçar i el Davall del Forn. Hi ha una certa preferència pel singular. Cad. 1862 l'anota una sola vegada, amb vinya, olivers i sembrats. El propietari era de Masriudoms. El 1945 hi surt diverses vegades.

«Otra als Estrés» (Cad. 1862, núm. 262); «Els Estrets» (*Amill*. 1945, I, f. 188).

Estruç, l'obaga de l' (G)

«treuen llur caparràs muscat els sobtats redreçaments de la tossa de l'Alzina [...], de l'Obaga de l'Estruç i de l'Escaleró, que petrifiquen un gest ferotge» (*Les ciutats*, p. 91).

Estudiant, ca l' (Mb)

[ˈka ɫastuð'i'an]

Al capdamunt del carrer Nou, ja gairebé a la Plaça. Al lateral meridional d'aquesta casa, hi ha la torre coneguda per *el Campanar*. També en diuen *cal Pere Bou*. Els dos que surten anotats a Cad. 1862 eren d'aquest llogarret.

«Nota del que hay de cobrá en lo any 1837 y 38. [...] Pau Astudian» (Documentació, 1837); «Lo Astudian del mas resta del llaura ha pagat [...] Lo Astudian del mas deu de duli palla al ospital» (Documentació, 1844); «Boquera, estudt., Pablo» i «Boquera, estudiant, José» (Cad. 1862, núm. 35 i 41); «Dimats – Estudiant y Capsanes» (Relacions, 1881).

Estudiant, mallola de l'

«Verema cullida a les nostres viñas en lo añ 1844 [...] Mallola del Estudian» (Documentació, 1844).

Estufidor, l' (H)

[ɫəstufiˈðo]

Es tracta d'un clivell, a la vora de la cova del Llop Marí, obert en un penyal de la costa, per la part baixa del qual entra l'aigua de l'onatge del mar i l'escup violentament per la part superior. En dies de mala mar, la forta pressió que exerceix el temporal arriba a elevar l'aigua, que forma surgències, a manera de guèisers, de fins a trenta metres d'alçada.

Eusèbia, ca l' (V)

[ˈka ɫaw'sɛβiɛ]

Al carrer Major, a la cantonada amb el carrer d'Amunt. Al mateix carrer, també es parla de *ca la Teresa de l'Eusèbia*, al costat de *ca la Parra*. Ja no existeix.

«Eusèbio», ca l' (V-H)

[ˈka ɫaw'sɛβio] / [ˈka ɫaw'sɛβiu]

Al carrer d'Estanislau Figueres, on ja residia l'any 1912. A l'Hospitalet l'anomenen a la plaça del Pou, però en va ser llogater.

«Eusebio Margalef Boquera – Eusebio» (*Curiosidades*, p. 18, 1912); «i el Miquel Vernet Boquera, de Cal Peret del Serio (o de ca l'Eusèbio)» (*Recull*, p. 105).

Evarista, la caseta de l' (Mb)

[ɫa ka'zɛtə ðe tɛβa'ristɛ]

Al Canyonell, pròxima a la cova de l'Aigua.

«Farem cap a la caseta de l'Evarista, vorejat [*sic*] de feixes d'avellaners» i «un camí en sentit sud que ens condueix a la caseta de l'Evarista» (*Les fonts*, p. 24 i 111).

Fàbrega, la (H)

«La fabrega del Coyl de Balaguer fa lo terz de tot lo loçeua a senyor» (*Capb.* s. XIV, p. 51).

Falciots, cova dels (H)

«Cova dels Falciots [...]. Desnivell -6 m. Recorregut 32 m. [...] Oberta a l'extrem del cercle anteriorment esmentat (al barranc de les Tigelles, on situa la cova del Cercle) sota la paret que el tanca» (*Catàleg*, p. 111).

Falcó (H) [fə'ʎko]

L'anoten els censos de 1912, 1919 i 1924. Feien de peons de la carretera. I el 1946, una dona que residia a Vandellòs.

Falcó, allò del (H) [ə'ʎo ðəɫ fə'ʎko]

Una terra a les Tàpies, a sol ixent de la carretera de Vandellòs, a la partió amb el Cosmet. Sovint precedida del prenom *Ramon*. Forma part de la urbanització l'Infant.

Falcó, cal (H) ['kaɫ fə'ʎko]

Era al carrer de la Galera, però ja per allí a la plaça de Catalunya. Hi ha preferència a designar la casa *el casino Vell*. Ja no existeix, va ser aterrada el 1995 per deixar pas al carrer de Jaume Castellví.

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Joan falco per quatre jornals [...] Joan falco menor per quatre jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1); «Casa [...] unida a la Muralla. Va pertànyer al Ramon Falcó Bargalló i va ser el primer casino de l'Hospitalet» (*Recull*, p. 106).

Falset, el camí de (R) [ʎo ka'mi ðe faɫ'set]

L'anomenen poc. És la continuació del camí dels Vidriers, per aquí dalt dit *el camí del Motarro*, en travessar aquesta partida, i continua vers el vessant nord-oest per on abandona el terme.

Fanala, cal (V) ['kaɫ fa'naɫe]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de cal Rafela.

Fanala, el mas del (G) [ʎo 'maz ðeɫ fa'naɫe]

Als Abellars, a la part baixa de l'obaga de l'Antònia. Hi havia un forn de pa.

faralló

V. **Més a Garbí*, **Morrot*, **Torm*.

farallons

V. *Boter, Cementeri, *Enramada, *Més Terra i Més a Garbí, *Sant Felip.*

Farnós (H)

[fə'ɾnos]

Els censos des de 1912 fins a 1946 l'anoten sols a l'Hospitalet. La família és coneguda per *Nelo*. Posteriorment, una branca emprà la variant *Fornós*, que també hem anotat, tot i ser de la mateixa família.

«Petrus Boquera del mas den Boquera parrochie de Vandelos et Michaelis Farnos del mas den Farnos omnis termini de Tivisa» (*Man. Prat.*, f. 416r, 1679); «Manuel Baptista Farnós (Fornós) Miralles [...] els seus fills, Manuel Farnós Ferré (1908)» (*Recull*, p. 93).

Farraginar i Farraginars

V. *Freginal i Freginals.*

Farratges (H)

[fə'radʒəs]

Cognom. Els censos de la primera meitat del segle passat l'anoten a l'Hospitalet.

Fatxes

V. **Andreu F., Josep la F., *Pere de F., «Rossendo» la F.*

Fatxes¹ (F)

[ˈfatʃes]

Lloc deshabitat, en una petita vall, al nord-oest del gran terme de Vandellòs, a orient, i a prop del coll de Fatxes. V. la introducció.

«Saluador Pedroló ha I camp a Fatxes e I^a sort a la Solana», «Payleres ha I troç de terra a Fatxes» i «Gonçal Malenga ha I troç de terra a Fatxes» (*Capb.* s. xiv, p. 30, 31 i 48); «fora la carretera vella al mas de Fatxes [...] devall lo dit mas de Fatxes» (Castellvell, p. 230, 1460); «Joseph Margaleph de la Macia de faches» (*Bapt.* 1667, f. 17v, 27-10-1686); «Ego Petrus Margalef agricola mansi de Faches termini ville de Tivissa» (MN 1722, 30 maig 1726); «jo Pere Margalef pages [...] a saber vna masia situada en lo terme de la present vila de tivisa dita lo mas de faches» (*Capb.* 1756, f. 51r); «en 17 de Junio de 1786 fué erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias [...], Faches» (*Llibreta* 1840, p. 34-35); «Por una casa a Fatches» (o bé) «Otra [casa] á Fatches» (Cad. 1862, núm. 11 i 70 i pàssim).

Fatxes² (F)

[ˈfatʃes]

Les terres del seu entorn són considerades partida i conegudes amb aquest nom. Tenien una notable extensió, arribaven als masos d'Atzaet i de Genessies. Amb la consideració de partida ja la trobem al final del segle xvii, part del segle

xviii i a Cad. 1862. En aquest document surt anotada vint-i-dues vegades. Terres dedicades a regadiu, sembrats, ametllers i vinya. Dels vint-i-dos propietaris, sis tenien casa a Vandellòs, sis a Fatxes mateix, un no en declara i nou eren forasters.

«Ego Petrus Margalef agricola mansi de Faches termini ville de Tivissa [...] vendendo [...] quam ego [...] habeo, et posideo in termino dicte ville [...] in partita vulgo dicta de Fatxes [...] qua terminatur seu confrontatur ab oriente cum terris Josephi Margalef mansi adsayet [...] a meridie com terris Joannis Jardí de Geneixies» (MN 1722, 30 maig 1726); «Item vna masia [...] situada en lo terme de dita vila de tivisa a la partida dita del mas den Gil y de faches» (*Capb.* 1756, f. 119r); «Otra á Fatches» i «Posession á Fatches» (Cad. 1862, núm. 14, 122 i pàssim).

Fatxes, de (V)

«fill de Matheu Margalef dit de faches del terme de Tiuissa» (*Bapt.* 1667, f. 63r, 12-7-1714); «confrontatur ab oriente [...] cum Micahele Margalef dicto de Faches» (MN 1722, 30 maig 1726); «Sia a tots manifest y notori com jo Pere Margalef dit de faches» [tenia casa a Tivissa] (*Capb.* 1756, f. 126r); «22 Pere de faches» (*Contribució* 1865); «Andres Escoda, Faches» (Daurar 1882).

Fatxes, el barranc de (F)

[to βa'raŋ de 'fatʃes]

Neix al vessant nord-est de la portella de Jovara, passa per davall de la carretera de Móra i, a partir de l'estret de Fatxes, corre per la banda nord-est, i paral·lel a l'esmentada carretera. Pel referit estret forma un solc profund, feréstec, però de bellesa natural. Malgrat la profunditat del solc per on s'escorren les aigües per aquest tram, en alguna ocasió de pluges torrencials ha arribat a negar la carretera. En passar vorejant les terres del mas de la Figuerola li arriba, per l'esquerra, el barranc de la Figuerola. Poc més avall del pont de la Gallina, per la dreta, rep les aigües del barranc de Masvalentí i un tros més avall, abans del nucli urbà de Vandellòs, hi afluïx el del Macià. Voreja el nucli habitat i, passat el cementeri, rep per l'esquerra la important afluença del barranc de Remullà. En el seu pas vorejant la vila, de ponent a llevant, i d'ací en avall, és anomenat *barranc de Vandellòs*. Més avall canviarà el nom per dir-se *barranc del Prat*, en passar per Masboquera, i, a partir de la confluència amb el barranc de la Dòvia, es convertirà definitivament en *barranc del Riu de Llastres* o *riu de Llastres*, amb el qual nom rendirà tribut al mar, a l'indret conegut per *la punta del Riu*, a la partió dels termes de Mont-roig i de Vandellòs i l'Hospitalet.

«Una mica enllà hi ha el camí carreter que travessa, primer, el barranc de Fatges» (*Guia*, p. 315); «Norte. Barranco de Faches o Figuerola» (*Amill.* 1945, I, f. 440).

Fatxes, el camí de (F) [tə ka'mi ðe 'fatʃes]

Parlen del camí, curtet, per indicar el que s'inicia a la carretera de Móra, passats uns dos-cents metres de l'estret de Fatxes, i mena al llogarret. El que anota *Topog.* 1918 enllaçava la Figuerola amb Fatxes.

«Camino de Fatges a la Figuerola» (*Topog.* 1918).

Fatxes, la «casilla» de (F) [tə ka'ziʎe ðe 'fatʃes]

Era de peons caminers, a la vora meridional de la carretera de Móra, poc abans del coll de Fatxes, circulant en direcció a Tivissa. La van enrunar, en reformar la carretera. Va prendre, per proximitat, el nom del llogarret.

Fatxes, el coll de (F) [tə 'kɔʎ de 'fatʃes]

El coll (515 m d'alt) és el punt on la carretera de Móra abandona el vessant de sol ixent, és a dir, el terme de Vandellòs (Baix Camp) i s'introdueix al vessant de ponent, terme de Tivissa (Ribera d'Ebre). És conegut a les dues comarques que li són veïnes.

Fatxes, la coma de (F)

«Guillem Scoda, del mas de Tartacó, ha I troç de terra a la Coma de Fatxes» (*Capb.* s. xiv, p. 36).

Fatxes, les coves de (F) [təs 'kɔβez ðe 'fatʃes]

Al sud-oest de la mola del Jaume de l'«Isidro», guaitant a Fatxes. Són dues coves, una més gran que l'altra.

Fatxes, l'estret de (F) [təstɾəd de 'fatʃes]

Lloc angost per on passen, en paral·lel, el barranc de Fatxes i la carretera de Móra. Els estreps de la mola de Fatxes, al nord, i la punta del Guirro, al sud, constitueixen autèntiques muralles amb els grans penyals que l'erosió ha forjat i han format un engorjat d'una gran bellesa, en un recorregut d'uns 500 m.

«Es construïren [...] i un camí de carros que, arrencant de Banyoles, passava [...] estret de Fatxes, barranc de la Figuerola» (Bru, p. 177, s. xv); «tota aquella terra herma de pins y garriga que [...] te y posseheix a la partida de faches [...] que afronta [...] y en lo estret de faches» (MN 1722, 30 maig 1726); «Aquell any un aiguat s'emportà un bon tram de carretera a l'altura de l'Estret de Fatxes» (*Notes*, p. 78, 1884).

Fatxes, la font de, i els horts de Fatxes (F)

[tə 'fɔn de 'fatʃes] i [təz 'ɔrz ðe 'fatʃes]

A la partida de Fatxes, a la riba dreta del barranc de Fatxes, a migdia de la carretera de Móra. L'aigua travessa la carretera per sota i és conduïda en una bas-

sa. Els horts són uns bocins de terra, al sud-oest del llogarret, on es cullen hortalisses; reguen amb l'aigua de la referida font.

Fatxes, la mola de (F) [ʔa 'mɔʎe ðe 'fatʃes]

Un turó escarpat que s'aixeca a l'est del llogarret de Fatxes, amb un planell, una mica inclinat vers ponent, al capdamunt. Se la coneix, amb preferència, per *la mola del Jaume de l'«Isidro»*. *Amill*. 1945 l'esmenta com a partida de terra. Un seguit de marges de pedra en sec, que s'enfilen rostos amunt del vessant sud-est, evidencien que es cultivava en temps passats. S'hi collien olives, ametlles i avellanes.

«Mola de Fatches» (*Amill*. 1945, II, f. 552); «Moleta de Fatxes» (*Atles*, 4546 – 315).

Fatxes, la riera de (V)

«Vandellòs [...] damunt del riu Llastres o riera de Fatges» i «Se surt de Vandellòs [...] i es troba, immediatament, un pont damunt el riu Llastres o riera de Fatges» (*Guia*, p. 229 i 295).

Fatxes, la serra de (F) [ʔa 'sere ðe 'fatʃes]

És la que ve del vessant de la punta del Corb, fa un fondal, al coll de Fatxes, i continua enllà com un dosser al nord-oest del llogarret que li ha donat el nom. Més enllà en diran *la serra d'en Coscoll*.

«E així tira tot solà [...] fins a la devallada de la serra de Fatxes» i «al coll del mas d'en Algerri, e de aquí tota solana ve a la devallada de la Serra de Fatges» (*Castellvell*, p. 230 i 231, 1460); «Andreu Frago [...] una masia a serra de Fayxes» (*Caph*. s. XIV, f. 457v); «Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolet desguassa al mar i passa per [...], Punta de Jovara, Serra de Fatxes, Serra del Coscoll» (*Bru*, p. 284, 1818); «Serra de Faches» (*Amill*. 1945, I, f. 3, 4, 272 i 438).

Fatxes, el túnel de (F) [ʔo 'tuneʎ de 'fatʃes]

Hi passava l'antiga carretera de Móra, però no pas en el primer recorregut, sinó en una remodelació posterior. Després va tornar a ser modificat el recorregut de manera que la carretera més moderna el deixa abandonat a migjorn. Tot i que és en desús, es pot considerar com un testimoni de la migradesa inicial d'aquesta important via de circulació. Va donar nom a les terres de l'entorn. Fins allí arriba l'estret de Fatxes.

«Un fort aiguat s'endugué aquest darrer any [1884] un bon tros de carretera en l'estret de Fatxes. A fi d'evitar noves destruccions es va canviar el traçat fent-la passar per una foradada de 26 metres, construïda l'any 1886» (*Bru*, p. 288); «El barranco llamado de «La Figuerola» que comienza en el tunel denominado por

los del país «Mina de Fatxes» a unos 4 kilómetros de distancia al O. del Pueblo» (*Curiosidades*, p. 32, 1918); «Faches o Tunel» (*Amill*. 1945, II, f. 516).

Favaret, el (Mr) [ʔo faβa'ret]

Partideta en forma de turonet, al nord del llogarret i no gaire llunyana. Per la part oriental i per ponent, parteix amb el barranc del Riu de Llastres, amb els Ciers d'en Bru i la Molassa. Cad. 1862 l'esmenta tres vegades, amb avellaners, olivers i sembrats. Els tres propietaris tenien la casa a Masriudoms.

«Otra al Favarét» (Cad. 1862, núm. 91, 93 i 96).

Favet, cal (H) ['kaʔ fəβet]

Al carrer de la Galera, al costat de cal «Rullo». S'acostuma a sentir anteposant el prenom *Jaume*.

«el Jaume Boquera Vernet, de Cal Favet» (*Recull*, p. 111).

«Federico» de la Serafina, cal (V) ['kaʔ fe'ðriko ðe ʔa sera'fine]

Al carrer d'Amunt, davant d'on enllaça amb el de Baix, al costat de cal Jaume Futo. És propietat del Josep de Ca la Viuda, de Remullà, que l'ha reformada i hi resideix. També es parla de *cal Josep de Ca la Serafina*, al carrer Major, al costat de ca la Soqueta.

«Federico» el Xato, cal (V) ['kaʔ fe'ðrikoʃ 'tʃato]

Al carrer de Sant Andreu, veïna de ca la Júlia del Papau.

Feix, la mola del (H)

«L'any 1863 es van licitar les pastures de dues partides: [...]. La segona de la Bassa d'en Tarsà, limitant al N. amb la Mola del Feix» (*Notes*, p. 60).

D'acord amb els límits esmentats, havia de ser per allí a la tossa de l'Alzina i la mola de l'Almud.

feixa

V. **Barranc*, *Hortal*, *Llebrer*, **Mas Vell*.

Feixa, la¹ (R)

«Disapte 30 de Juin [1885] [...]. Lo Marles fa a migas los fesols de la Canaleta y Remulla de la Feisa, y trunfes lo primer dia a pres 1 corta de fesols la chica [...] Lo cuart dia á ell per la feisa 1 corta y ½ de fesols» (Carpeta 1882).

Feixa, la² (ft)

«Item vna pesa de terra dita la feixa situada en lo dit terme de tivisa, a la partida del mas Vell de tinguda de dos jornals [...] afronta [...] y ab lo camí del Prasdip» (*Capb.* 1756, f. 119r).

A la partió amb el Mas d'en Gil, a ponent de Fatxes, però pròxima a la partió amb Vandellòs, si afrontava amb el camí de Prasdip.

Feixes, les (Mb) [tes 'fejfes]

Una partideta que forma part de la Barrancada, pròxima al nucli habitat. És a la dreta d'aquesta gran vall i del camí que hi mena. Ara, com el 1862, hi ha una propietat. És coneguda per *la feixa del Manuel*. El declarant de Cad. 1862 tenia casa a Castelló.

«Otra á las Féixas» (Cad. 1862, núm. 247).

Feliça

V. *Rafel de la F.*

Felícia, ca la (H) [ka tə fə'tisja]

Una altra manera de designar *cal* «*Rullo*». Al carrer de la Galera, al costat de cal Joan Marquès.

«Posteriorment, va passar a José Rullo Bargalló, casat amb la Felícia Llorens Bargalló» (*Recull*, p. 110).

Felip

V. **Sant F.*

Felip, això de Cal (H) [əj'fɔ ðə 'kaʎ fə'tip]

Una terra a Caladoques, a la plana del Moc, a orient de la que anomenen *la Via Nova*.

Felip, cal, i el corral de Cal Filip (Mb) [kaʎ fə'tip] i [tə ko'raʎ de 'kaʎ fə'tip]

A migdia del carrer de Sant Agustí. Tenen un corral al mateix carrer, però ja al capdamunt, prop del Tossalet.

Felip, el fondo del (C) [tə 'fondoʎ fə'tip]

Una depressió, a ponent dels Dedalts; una vall profunda que s'inicia a sol ponent del camí carreter que, de Vandellòs, se'n va a trobar el coll de la Basseta, passant pel costat del corral de Ca la Torre. Al nord-est del tossal de Penjabudells. En la mateixa vallada trobem, més a ponent i més enclotat, el racó de les Porciules.

Felip del «Bueno», el (Mr)

«Lo felip del Bueno de Mas Riudoms ha pres 1600 teulas a 6 p[eseta]s lo 100 [...] Al mes de mars» (Relacions, 1881).

Felipa, ca la (V) [ˈka ʎa feˈlɪpə]

Al carrer de Baix, on la ubica ja *Curiosidades* al començament del segle passat. Hi ha record que anava de lloguer en una casa de cal «Santo».

«A la felipa una cortera y dos cortans» (Relacions, 1881); «Dia 7 Obre. al Felipa 6 dias y 2/4» (Carpeta 1882); «ay donat a sega al Migel de la felipa lo blat y ordi dels Corral» (Relacions, 1883); «José Vernet Castellnou – Felipa» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Fem, la cova del (H) [tə ˈkɔβət ˈfem]

A l'Almadrava, una de les diverses coves de la costa.

«Fem, les Coves del» (Muntanya, p. 379).

Fènia, això de Ca la (V) [aɪˈʃɔ ðe ˈka ʎa ˈfeniə]

Un tros a la partida de Fatxes. És de la Mercè de Ca la Fènia, de Vandellòs.

Fènia, ca la (V) [ˈka ʎa ˈfeniə]

Al carrer de l'Església, al costat de cal Manuelet. Comenten que es deia *Estefania*, però de menuda van començar a anomenar-la familiarment *la Fènia*. Una neta de la casa és coneguda per *la Mercè de Ca la Fènia*.

«Fernando», cal (Mb) [ˈkaʎ ferˈnando]

Al sector més enlairat del carrer de Sant Agustí, ja prop del Tossalet, en un replanet que forma el carrer, al costat de cal Felip. És la casa del nostre informador Josep Boquera i Vernet. Viu a l'Hospitalet.

Ferrer (V-H-Mv) [feˈre] / [fəˈre]

L'inscriuen els censos entre 1912 i 1946 a diversos llocs del terme, ortografiat *Ferré*.

«e desposat [...] a Pere Juan ferre fadri de la parrochia de Capsanes, ab Maria pentinat donsella del mas de en Serda parroquia de Valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 172v, 9-10-1696).

Ferrer, cal (V-Mr) [ˈkaʎ feˈre]

A la vila, és una altra manera d'anomenar *cal Biosca*. N'eren d'ofici. Al llogaret, és ubicada al carrer Major, al costat de ca la Remèdia. També se l'anomena *ca la Pepa*.

Ferrer, el fondo del (V) [ʔo 'fondoʔ fe're]

Una terra a la Codina, per allí on es barregen els barrancs de Remullà i de Vandellòs, a prop del cementeri i de la Pedrera.

Ferrera, de la (V)

«Compra dita viña [de la Serrana] Jaume Castellnou, dit de la moça o de la ferrera, natural y vehi de Vandellos [...] [1766]» (*Fundacions*, núm. 94-II, 1833); «Paga la Teresa [Cabrè] (dita la Ferrera) Vda. de Juan Castellnou: Añ 1838. Paga son fill Francisco Castellnou dit de la Ferrera o de la Mossa, natural y vehi de Vandellós» (*Fundacions*, núm. 69); «Francisco Castellví Escoda, Vda. – Ferrera» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Ferreres (H)

«Guillem Ferreres que reblava la dita torre» (*Documents*, p. 34, 1370).

Ferreres, la mallada de les (Mr) [ʔa ma'ʎaðe ðe ʔes fe'reres]

V. *Ferrerries, el mallar de les*.

Ferreret, el (Mr)

«Lo ferreret de Masriudoms debe de la somera» (Documentació, 1837).

Ferrerries, el mallar de les (Mr) [ʔo ma'ʎa ðe ʔes fere'ries]

Parlen d'una carena per on solen passar quan surten de caça i diuen que també hi solien transitar, en temps passats, pastors i llenyataires. És entre els aiguavesants de Llèria i de Lleriola. Hem trobat qui l'anomena *la mallada de les Ferreres*.

«Coll de la Basseta [...] Se segueix per la dreta del coll [...]. El Mallar de les Ferreries és al SO. [...]. Als set minuts del coll [...] s'ha guanyat el collet del Mallar de les Ferreries (600 m.)» i «Als tretze minuts del collet del Mallar de les Ferreries» (*Guia*, p. 278 i 279).

Ferrernou, cal (V-G) [ʔaʔ fe're'nɔw]

A la cantonada del carrer d'Estanislau Figueres i el de les Sorts, veïna de cal Manel de l'Esteve. També en diuen *cal Jaume Ferrernou*. La de Gavada és al carrer d'Allà. Abans en deien *cal Freixes*, però la va comprar el Ferrernou, de Vandellòs, i hi ha preferència a designar-la amb aquest nom.

Ferrernou, les solanes del (V) [ʔe so'tanez ðeʔ fe're'nɔw]

Una terra a les Solanes, tocant a la solana de Cal Salvador, que li queda a la part inferior.

Ferrers

V. *Coma dels F.*

Ferreteria

V. «*Cisco*» de la F.

Ferro, el pont de (H)

[tu 'pon də 'feru]

El viaducte que facilita el pas de la via del tren per salvar el barranc del Riu de Llastres. Inicialment n'hi havia un de fusta, però se'l va endur una barrancada i va ser substituït per un de ferro.

«Al llit del riu Llastres, tot just al peu del pont de Ferro, que és el nom col·loquial que fa servir la gent de l'Hospitalet de l'Infant» (*Inventari*, p. 29).

Fesol, cal (Mr)

['kaɫ fe'zɔɫ]

S'anomenen així quatre cases: una al carrer de Sant Josep, a ponent, sols un pati; i tres al carrer de les Eres: una al costat de ca la Vicenta i les altres dues per on aquest carrer toca a la plaça de Catalunya. Són l'una al costat de l'altra, i totes dues miren a la referida plaça. El declarant de Cad. 1862 tenia casa a Masriudoms.

«Sirisi, fesol, José» (Cad. 1862, núm. 260); «Fesol» (*Contribució 1865*).

Fesol, els conreus del (Mr)

[ɫos kon'rewz ðeɫ fe'zɔɫ]

A les Fonts, a la partió amb l'obaga del Pubill i amb el coll de la Paret.

«Es travessen els conreus del Fesol» (*Guia*, p. 276).

Fesol, les pedrisses del, o les planelles del Fesol (Mr)

[ɫes pe'drisez ðeɫ fe'zɔɫ] o [ɫes pɫa'neɫez ðeɫ fe'zɔɫ]

A les obagues, a la partió amb el botjar del Sirici. És un tros gran, que se'n va fins vora el Coll de les Portes. És un terreny pedregós, amb claps amb crostes calcàries que hi afloren i formen lliseres o abundància de pedruscall espars pertot arreu. El genèric *planelles* indica terreny no tan inclinat com el seu entorn.

Fideu, el (H)

«Dia 12 de agost 1880 al Chig del fideu mitje de Cadalojes» (Relacions, 1880).

Figa, ca la (H)

['ka ɫə 'fiɣə]

Feia de bar, era coneguda i, tot i que la van enrunar en suprimir el pas a nivell, se la recorda. Situada prop de l'estació del ferrocarril, era un punt de trobada i d'espera per als que anaven a agafar el tren o l'autobús.

«Ca la Figa [...] La casa va sobreviure a la construcció de la variant de la nacional 340 que es va fer el 1967, però es va fer caure quan es va suprimir el pas a nivell» (*Recull*, p. 130).

Figo, el (Mb)

«Al figo del mas li ay donat 1000 teulas y ya les ha pagades dia 15 sbre. 1879 [...] Lo figo Gran a 14 r[al]s lo 100 te 50 raigoles» (*Relacions*, 1879).

Figuera, el barranc de la (H)

«Comensa al entrant al sol de riu de Llastres y va y discorre tot areny fins al barranch de Caladoques y de alli pasa i va á ferir al barranch de la Figuera» (*Capb.* 1553).

Al sud del de Caladoques.

Figuera, la cova de la (H)

«hi ha un abalmament al mig aire, que s'anomena cova de la Figuera. El barranc [de Lleria] s'eixampla. A la dreta, hi ha el cingle de l'Obaga de Davant la Cova de la Figuera» (*Guia*, p. 268); «Cova Rodona. Cova de la Figuera. [...] Obertes al Barranc de Lleria, a la part superior del mateix i prop del Racó del Bosquet» (*Catàleg*, p. 122).

Figuera, el mas de la (F)

«E saguint [...] lo camí de la carretera vella fins devant lo mas de la Figuera» (*Castellvell*, p. 230, 1460).

Figuera Verdà, bancal de la (V)

«id. [bancal] de la figera verdà» (*Documentació*, 1845).

Figuerà, el pla del (C)

«Es va ascendint i sota mateix de Castelló es travessa el pla del Figuerà» (*Guia*, p. 256).

Se l'identifica amb *el pla de l'Hort*; hi havia figueres i el devien anomenar de les dues maneres.

Figuerassa, la fou de la (H-Mr)

[tə 'fow ðə tə fiɣə'rasə] /
[tə 'fow ðe tə fiɣe'rase]

Barranc engorjat entre penyals, a la riba occidental del barranc de Lleriola, a la partida d'aquest mateix nom, un tros més amunt d'on el corrent canviarà de

nom per convertir-se en *barranc de les Forques*. Al barranc, però, per la seva forma angosta i esquerpa, les poques persones que l'han anomenat, s'hi refereixen amb el genèric *fou*.

«La Fou de la Figuerasa» (*Topog.* 1918).

Figuerassa, el racó de la (H-Mr) [tu rə'ko ðə tə fiyə'rasə] /
[to ra'ko ðe ta fiy'e'rasə]

Una raconada d'aspecte feréstec, oberta a llevant, a la vora de ponent del barranc de Lleriola, a cosa d'un quilòmetre i mig més al nord de la fou d'igual nom i a cosa d'un quilòmetre a orient de la tossa de l'Alzina, a la partida de Lleriola.

«Racó de la Figuerasa» (*Topog.* 1918); «Als sis minuts [del pou de Lleriola], resta, a la dreta, el recó de la Figuerassa, d'un aire esquiu i ple de grandesa» (*Guia*, p. 280).

Figuereda, la (F)

«La Figuereda» (Amigó, p. 24).

Figuerelles

V. *Figueretes*.

Figueres

V. *Estanislau F.*, **Font de les F.*

Figueres (V) [fi'yerəs]

En els censos de la primera meitat del segle xx el trobem anotat a diversos llocs del terme, especialment a Masboquera i Masriudoms, però a la documentació s'esmenta, amb més freqüència, a la vila.

«Añ 1637. 21 Desembre. Isabet Boquera de Vandellos muller de Antoni Torner y despues de Llorens Figueres» (*Fundacions*, núm. 44); «Lo honorable Jaume Figueres pagues de la parroquia de Vandellos terme de Tivisa [...] se obliga a ben pagar [...] al honorable Jacinto Figueres pagues del prat dip [...] setse lliures [...] per la compra de una somera pel rojala la qual es un sac de osos» (*Man. Prat.*, f. 94v, 16 abril 1663); «Paga Juan Figueres dit lo Sordet. Acte rebut per Mn. Jaume Jordi, a 16 Nbre. de 1671» (*Fundacions*, núm. 77); «filla lligitima y natural de Joan figeres dit lo Cordet [*sic* = *Sordet*] pages» (*Bapt.* 1667, f. 3v, 8-2-1672); «Mori Juan figuras dit lo Sort de Vandellos» i «mori Margalita figuras viuda de Vandellos, mori de repent» (*Òbits* 1688, f. 126v, 26-4-1692, i f. 130v, 1-6-1698); «fill de Juan figueres, dit Janoy» [de Vandellòs] (*Bapt.* 1667, f. 126v, 26-4-1692, i f. 59r, 20-9-1711); «a la partida de Ruhit [...] afronta [...] ab terres que foren de Juan figueres» (*Caph.* 1756, f. 139r).

Figueres, el fondo de les (F) [tə 'fondo t̪əs fi'ɣeres]

Una raconada a Atzaet. Hi havia un nombre d'aquests arbres, la fruita dels quals assecaven en canyissos per fer-ne secallons.

Figueres, la fou de les (H-Mr) [tə 'fow ðə t̪əs fi'ɣerəs] /
[tə 'fow ðe t̪əs fi'ɣeres]

Un fondal estret, a la vora del barranc de Lleriola, ja prop d'on canvià de nom. Devia ser una altra manera d'anomenar la *de la Figuerassa*.

«la bassa d'en Terça [...]; immediata es veu la Fou de les Figueres» i «la majestuosa i ensem ferotge Fou de les Figueres» (*Guia*, p. 302 i 303).

Figueres, el racó del (Mb) [tə ra'ko t̪ fi'ɣeres]

Una coma, a orient dels Dedalts, que limita, pel llom, amb el racó del Bou.

Figuereta, el barranc de la (F)

«Barranc de la Figuereta, dit barranc de Fatxes» (Amigó, p. 24).

Ha de ser el *de la Figuerola*.

Figueretes, les, o Figuerelles, les (V) [t̪əs fiɣe'retes] o [t̪əs fiɣe'reles]

Una partida a migjorn del nucli urbà, per allí on queden tallats els carrers de la Pau, de les Sorts, etc. Per on els referits carrers queden truncats en trobar el ribàs, sembla que en deien *les Figueretes* o *les Figuerelles*, però el record és vague. D'acord amb un plànol editat per l'Ajuntament l'any 2006, per aquest sector hi ha projectat un carrer assenyalat amb el nom de *Figuerelles*, cosa que corrobora la informació recollida, però la documentació de 1862 i 1945 fa menció *de les Figueretes*, que, a més, devien afectar un territori més ampli, que devia anar dels Corral·ls a la Glorieta i la Capella, de manera que incloïa el Roger. Per aquell sector hi ha d'haver dos llocs amb aquest nom.

«Posesion á la Capella i Figueretas» (Cad. 1862, núm. 290); «Les figueretes o Plá. Norte. Barranco Figuerola. Oeste. Barránco del Maciá», «Figueretes - Corral·ls» i «Figueretes o Glorieta. Oeste. Camino de las Bassas» (*Amill*. 1945, I, f. 211, 325 i 419).

Figuerol, el (V) [tə fiɣe'rɔ t̪]

Un renom de la vila. Se'n va anar «a fer les amèriques», però no li devia anar bé, perquè va tornar com va marxar i va anar a viure amb una germana. Era del mas de la Figuerola. Els dos que es relacionen a Cad. 1862 tenien terra a la Figuerola, amb casa al carrer d'Amunt.

«Pascual, figuerol, Juaquin [*sic*]» i «V^a de José Pascual, figueról» (Cad. 1862, núm. 233 i 293); «Dia de la Asencio al figuerol a torna dins 15 dias – 40 pesetas» (Relacions, 1881); «Dia 22 Juriol [1885] al figuerol 4 q. 9 ll. brut de garrofes» (Carpeta 1882); «José Pascual, Figuerol» (Daurar 1882); «al figuerol un sag de garofes, y un que ne tenia» (Relacions, 1887).

Figuerola

V. **Davall la F.*

Figuerola, la (V)

[ʎa fiye'ɾote]

Partida al nord-est de la carretera de Móra. Afronta amb els Masets, pel nord-est; amb les Fontanilles i la Gornata, pel nord-oest, i per ponent arriba al peu de la mola de Fatxes, per allà a l'entrada de l'estret de Fatxes. A l'interior de la partida hi ha el mas de la Figuerola. La trobem anotada quatre vegades a Cad. 1862, amb sembrats, ametllers, regadiu i vinya. Els tres propietaris tenien casa a Vandellòs, però la viuda de Josep Pascual, *Figuerol*, en declara una a la Figuerola, evidentment, el mas. També surt a *Amill*. 1945, amb hortalisses, avellaners i vinya. És drenada pel barranc de la Figuerola. Gairebé tota la partida és ocupada per instal·lacions dedicades al turisme i a l'esbarjo esportiu, amb un hotel i un camp de golf.

«1189. 1 matx. Tecla Borrás de la Figuerola terme de Tivisa, muller de Guillem Borrás fas testament» (*Fundaciones*, núm. 2); «Gonçal de Maçabrach té I heretat al loch apelat la Figuerola [...] e fo stablida per en Iohan Cirera batle» (*Capb.* s. xiv, p. 54, 1264); «Posesion á la Figuerola» (Cad. 1862, núm. 233, 234, 293 i 321).

Figuerola, de la (V)

«et vobis Josepho Pentinat mansi de la figuerola termini generalis presentis ville de tibisa» (MN 1722, 22 octubre 1722); «y a ponent en Joseph Pentinat dit de la figuerola» (MN 1730, 1 agost 1734).

Figuerola, el barranc de la (V)

[ʎo βa'raŋ de ʎa fiye'ɾote]

Drena la partida on té el seu inici. Esdevé més important en rebre l'afluència del de la Gornata. Passa per la vora del mas de la Figuerola, on ja forma un solc, i més avall abocarà el seu curs al de Fatxes.

«afronta [...] y ab lo Barranch de la figuerola» (*Capb.* 1756, f. 49v); «L'aigua de pluja d'aquestes partides, racons i barrancons fa cap al barranc del Masdevallentí, que s'ajunta amb el barranc de la Figuerola» (Amigó, p. 23).

Figuerola, el camí de la (V)

[ʎo ka'mi ðe ʎa fiye'ɾote]

A més del curt tram que hi arriba des de la carretera, també anomenen un senderó que hi anava des del mas de la Molella, ara perdut. També n'hi ha un que hi baixa des de Fatxes i un que hi va des de Remullà.

«Camino de la Figuerola á Remullá» (*Topog.* 1918); «Masets o Remullá. Oeste. Camino Figueroles [*sic*]» (*Amill.* 1945, I, f. 128).

Figuerola, la font de la (V) [ʎa 'fɔn de ʎa fiye'rɔtɛ]

És criteri general que és de les més boniques, de les més abundants i la que té l'aigua més bona de tot el territori de Vandellòs. És a la vora del mas que li dona nom. Darrerament, amb motiu de l'activitat turística a què va dedicat el mas, ha estat endreçada.

«Al llarg de tot el terme, trobem un nombre bastant gran de fonts, com [...], la de la Figuerola» (*Els recursos*, p. 7).

Figuerola, el mas de la (V) [ʎo 'maz ðe ʎa fiye'rɔtɛ]

Una de les masies importants i més conegudes del terme, entre Vandellòs i el coll de Fatxes, al nord de la carretera de Móra i a la riba de ponent del barranc de la Figuerola. Hi havia una era al davant del mas. En anys passats, s'hi anava a menjar la mona el Dilluns de Pasqua. S'ha transformat en un hotel i, el seu entorn, en zones d'esbarjo.

«a la devallada de la serra de Fatges, e seguint torrent avall lo camí ve ferrir [...] al mas de Figuerola, e en après en lo loch appellat Vall de Loç» (Castellvell, p. 231, 1460); «Guillermus borras mansi de la figuerola» i «Bartolomeus borras mansi de la figuerola» (*Capb.* 1542, f. 7r); «nantoni boras dels masos de la figuerola» (Masos 1565, R:68/183); «Jaume pentinat [...] de la figuerola» i «del mas de la figuerola [...] tots de valldellos» (*Bapt.* 1667, f. 20r, 7-11-1688, i f. 23v, 10-4-1691); «afronta [...] ab Josepha Pentinat viuda del mas de la figuerola, y ab lo Barranch de la figuerola» (*Capb.* 1756, f. 49r i 49v).

Figuerola, el molí de la (V) [ʎo mo'ti ðe ʎa fiye'rɔtɛ]

Era de farina. El recorden per allí on s'ajunten els barrancs de la Gornata i el de la Figuerola.

«Año 1807. Josefa Pentinat de Vandellos consorte de Jose Pascual [...] sera cargada y obligada la fabrica del molino harinero que tengo en la Figuerola» (*Fundacions*, núm. 66).

Filell

V. *Firell*.

«Filero», el (H) [ʎu fi'teru]

El renom li venia perquè feia el seguiment d'un tram de la línia de telègrafs.

«Vicent Pau Trilles, *el Filero*» (*Recull*, p. 59).

Filomena

V. *Pep de la F.*

Finestreta, la (C)

[ʎa fines'treɾɛ]

És una esclatxa, en un penyal calcari, que forma com un estret, des d'on s'albira una panoràmica. És pel sector dels graus de Castelló, en una propietat de cal Mosset. El nom, creat pels caçadors, no és gaire antic.

Firell (V-Mb)

[fɪ'reʎ]

Partida dividida en dues parts per la carretera de Móra. Per orient confronta amb les terres del mas de Pantoni i amb la Costa per migjorn i ponent. Antigament, la dividia el camí Vell i el 1886 la va travessar la carretera, paral·lela al referit camí. La família Gil Vernet, de ca la Torre, reclamava indemnitzacions per les terres expropiades. Cad. 1862 l'esmenta cinc vegades. Tres dels propietaris tenien casa a Masboquera i dos a Vandellòs, un dels quals era de ca la Torre. S'hi collien ametlles, olives, raïms i cereals. Sempre sense l'article. També s'ha trobat *Filell* a Poboleda (any 1270) i a Porrera (1394), i *Filells* a Torroja (1425), per designar un lloc del qual tots tres termes prioratins participen.

«en lo dit Mas den Boquera y vna heretat que te en la partida de filell [...] afronta de sol yxent en Joan Boquera» (MN 1722, 11 maig 1728); «Posesion á Firéll» i «Vernet y Escoda, Jaime [...] otra á Firell» (Cad. 1862, núm. 34, 35, 273 i altres); «Divendres 11 juín [1886] [...] tot lo ordi de firell de damun la carretera y casilla, y lo blat de entre lo camí Vell y la carretera», «1886 Día de San Andreu ay dat a poda la vina [*sic*] de Firell al Chato y al Pere Sabata» i «Añ 1887 [...] Firell 16 [Jor]» (Carpeta 1882); «Día 6 de Sbte. de 1886 he recibido [...] 227 pesetas en pago del terreno del camino de la era de Casa la parra; y abiendo yo reclamado sobre lo de firell an contestado sobre esto ha de instruirse espediente» (Relacions, 1886); «Firell [...] 79 cargas [de verema]» (Vària, 1887).

Firell, el coll de (Mb)

[ʎo 'kɔʎ de fɪ'reʎ]

L'anomenen poc, per tal d'indicar el punt on la carretera fa un canvi de rasant, justament al costat del mas de Pantoni, on comença el camí carreter que puja a Castelló. El nom ja es coneixia des del temps del camí Vell, quan el pendent era més fort que no pas ara.

«y que los collados se llaman Coll de Mas Vell y el otro de Filell» (Sancho, p. 38, 1818).

Flara o Flare

V. *Frare*.

Flora, ca la (V) [ˈka ʦa ˈfɫore]

Pel sector oriental del carrer de les Sorts, al costat de cal «Florian». Les citacions de *Curiosidades* corresponen a l'Hospitalet, on no hi ha record d'aquest renom.

«Leopold-Cinto Llambrich Margalef – Flora» i «Josep Llambrich Margalef – Flora» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939); «Acampadó. Oeste. Pedro Escoda (Flora)» (*Amill*. 1945, II, f. 589).

«Florència» (Barceló), cal (V) [ˈkaʃ ˈfɫorensio] o [ˈkaʃ ˈfɫorensio ɓarseˈto]

Al carrer de la Font. El 1912 ja la hi ubica la relació de *Curiosidades*.

«Dolores Ferré Margalef, Vda. – Florencio» i «Florencio Domènech Gil – Florencio Barceló» (*Curiosidades*, p. 19, 1912).

«Florència» el Maco, el tros del (G) [ˈto ˈtroːz ðet ˈfɫorensioʃ ˈmako]

Poc abans d'arribar a Gavadà, a un i l'altre costat de la carretera. Hi recorden una vinya.

«Florian», cal (V) [ˈkaʃ ˈfɫoriˈan]

S'indiquen dues cases amb aquest nom, totes dues al carrer de les Sorts, una a llevant, vora cal Gordet, i l'altra a ponent. Segons *Curiosidades*, el 1912 n'hi havia una al carrer de les Sorts i una altra al d'Amunt. Es parlava de *vella «Florian»*.

«Lo florian á pagat a conte» (Relacions, 1877); «Dia 7 Obre. Florian 3 dias 2/4» (Carpeta 1882); «Juan Bargalló Margalef – Florián», «Damián Bargalló – Vella Florián» i «Andrés Margalef Saladié – Andreu Florián» (*Curiosidades*, p. 16 i 20, 1912).

Floro, això del (H) [əjˈfo ðet ˈfɫoru]

Un tros de terra, al Tros del Confessor, veí del tros del Francès i del Pep de la Filomena.

Floro, cal (Mb) [ˈkaʃ ˈfɫoro]

Masculinització de *Flora*. Hi ha dues cases d'aquest nom, totes dues al carrer de Sant Agustí: una al costat de cal Senén; l'altra un tros més amunt, prop del Tossalet, al costat de ca l'Anton. El propietari d'aquesta ja fa anys que viu a l'Hospitalet.

«Castellnou, floro, José» (Cad. 1862, núm. 71).

Flors, el carrer de les (V) [ˈto ka're ðe ʦes ˈfɫos]

S'inicia al de l'Església i se'n va vers migdia; de seguida travessa el de les Eres, després el de Santa Marina, del qual va formar part en temps passats, i se'n va a

trobar el de la Font, el travessa i continua per la part que voreja la plaça de l'Estal·la i l'actual camp de futbol, fins al carrer dels Dedalts. L'any 1939 se li havia imposat el nom de «*Calvo Sotelo*».

Fogots, el (H) [tu fu'ɔts]

Un renom. Diuen que era pescador, de la família dels «Xacano».

«Porés, fugóts, Maria» (Cad. 1862, núm. 238); «Cisco, dit *el Fogots*, casat a cal Favet» (*Recull*, p. 181).

Foguet, cal (Mb) ['kaɫ fo'ɣet] / ['kaɫ fu'ɣet]

Al carrer de Santa Marina, al costat de cal Puntaire. Hi ha una tendència a referir-s'hi en femení: *ca la Fogueta*. Els que anota Cad. 1862 tenien casa a Masboquera.

«Vernet, foguet, Pablo», «Vernet, foguet, Pedro», «Vernet, foguet, Jaime» i «Vernet, foguet, José» (Cad. 1862, núm. 283, 284 i 287); «Fran^{co} Foguet, Jaime Foguet» (Daurar 1882).

Foguet, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðəɫ fu'ɣet]

És de tros, a la Basseta. És coneguda perquè els caçadors i pastors hi acudien a beure aigua en un pou d'allí mateix.

«A la dreta es té la caseta del Foguet, [...]». Vora la caseta, hi ha un petit pou» (*Guia*, p. 251).

Foguet, la vinya del (Mb)

«Verema cullida a [...] Viña del foget» (Documentació, 1844); «la brosa de la 1ª fornada la an de fe a la planella de la Vina del foguet a parti an Jaume del Areu» (Relacions, 1878).

Foix, la caseta de (C) [tə ka'zɛtə ðe 'fojɫ]

A Ruït, cap a Ruït de Dalt, per sota de la cova del Beltran. *Foix* deu ser un antropònim.

«es veu la caseta de Foix, vora la qual brolla la font del Pipí» (*Guia*, p. 261).

fondal

V. *Maimó*.

fondalada

V. *Carredalones, Futos*.

fondet

V. *Jaume de l'«Isidro»*.

fondo

V. *Arboç, Catan, Domènec, Estanquer, Felip, Ferrer, Figueres, Garrateó, Gordet, Menut, Mosset, Pere Blandis, Pere de l'Anna, Raig, Roig, Torre*.

Fondo

V. *Barranc F.*

Fondo, el barranc (G)

[to βa'raŋ 'fondo]

Neix al vessant de sol ixent del tossal de l'Oró, pren direcció cap a migdia i se'n va a passar arran del llogarret de Gavadà, on pren aquest nom i ja no el deixarà fins a ajuntar-se amb el del Taix. A partir d'aquesta confluència, es converteix en *barranc de l'Abellar*, nom amb el qual entra al terme de Tivissa.

«Barranco Fondo» (*Topog.* 1918); «Gavadà (450 m.). Dues dotzenes de cases [...] damunt del barranc Fondo» i «Es torna al barranc Fondo o de Gavadà» (*Guia*, p. 320-321); «L'últim afluent [del barranc dels Taixos] en el terme de Vandellòs, n'és el barranc del [sic] Fondo» (*Els recursos*, p. 6).

fondos

V. *Verdura*.

Fonollar, de (V)

«Quod ego Arbert de Castro Vetulo et Arnallo dez Fenollar meo castlano» (Donació per a poblar el lloc de Vandellòs. *Cartas*, vol. II, p. 687, 20 desembre 1191); «Berenguer payleres [...] tenen I heretat en la vayl [de] Vayl de Lors [...] fo stablida per [...] e per n'Arnau dez Fonoylar» (*Capb.* s. XIV, p. 52, 1197).

font

V. *Aigua Calenta, Aigua al Coll, Algars, Baix, Barceló, *Barrancada, Basses, Beltran, Bordera, Bosc, Botet, «Bueno», Burrià, Cabrer, Canaleta, Canyotell, Carredalones, Cassear, Castelló, Catanell, «Celestino», Coll, Cremat, Dalt, Duera, Escoda, Esteve, Fatxes, Figuerola, Fontanals, Fontanilles, Gatella, Gavadà, Genessies, Gornata, Guirro, Hort de Baix, Horts, Irla, Lledoners, Llèria, Lleriola, Macià, Mas d'en Gat, Moixera, Moret, Mosqueta, Motarro, Murta, Navalles, Nebot, Nova, Pau Cafè, Pedral, Pedralons, Pipí, *Pla de la Bassa, Pla de l'Hort, Portadora, Remei, Remullà, Rentador, Sabatera, Sanxo, Serrana, Solsides, Tabola, Taix, «Tiroliro», Tormines, Tormo, Vaque, Vella, Verdura, Villiplana, Viuda*.

Font

V. **Comellar de la F.*, **Pla de la F.*, **Plana de la F.*

Font, la (Mr)

[ʎa 'fɔn]

Una partideta interior del Forn Teuler, a sol ixent del nucli urbà, al costat del cementeri, a la partió amb els clots dels Horts. Hi ha bons conreus. La trobem anotada tres vegades a Cad. 1862. S'hi cultivaven ametllers, sembrats, poc o molt de regadiu i olivers. Dels tres declarants, dos eren de Masriudoms i un de Vandellòs.

«una pessa de terra en la partida nomenada de la font [subratllat l'original] de Mas de Riudoms que afronta en tremuntana en lo barranch de les ortigues» (*Fundacions*, núm. 96-III [2-12-1754], 1838); «Otra á la Font» (Cad. 1862, núm. 180, 181 i 290); «Clot del[s] Horts o Font» i «Clots dels Horts -*La Font* [aquesta segona part hi és afegida amb llapis]» (*Amill*. 1945, I, f. 21 i 340).

Font, la baixada de la (G)

[ʎa βaj'ʃaðe ðe ʎa 'fɔn]

Una part del camí que seguia la gent de Gavadà per anar a buscar aigua a la font de Gavadà. En algun punt emergeixen bancs de pedra formant lliseres. S'ha perdut la necessitat d'anar-hi a buscar aigua i el nom també es va oblidant.

«Aviat l'esquellerinc de les cabres, esquitxat pel bordar festós del gos, dringa per les lliseres de la baixada de la Font» (*Les ciutats*, p. 92).

Font, el carrer de la (V)

[ʎo ka're ðe ʎa 'fɔn]

Sols comprèn el sector que va des de la plaça de Baix fins a l'entrada oriental del nucli urbà, a l'indret conegut per *el bancal de Ca la Torre*, per on comença el carrer dels Dedalts. Antigament se'n deia *de les Fonts*, en plural, i anava des de llevant a ponent del nucli urbà, és a dir, des de la font Vella a la Nova. El 1920 se li modificà el nom i la part oriental, fins a la plaça de Baix, va ser anomenada *de la Font*, i a l'occidental, se li assignà el de *Estanislau Figueres*, que conserva.

Font, el collet de la (V)

[ʎo ko'ʎed de ʎa 'fɔn]

Com que ja no s'hi passa, gairebé se n'ha perdut la memòria. Un sol dels nostres informadors s'hi ha referit i el situa a la part oriental de la vila, per on entrava el camí Vell. Travessava la partida dels Horts, pel costat de l'Hort Tan-cat, i pujava pel costat de la Cooperativa Agrícola, on troba la carretera. És una evidència dir que el collet seguia amunt pel carrer de la Font, a trobar la plaça de Baix. Fins aquí el feia arribar ja el rector Socada al segle XIX. La declaració d'Àngela Vernet sembla informar de quan el camí que transitava pel referit collet va ser reformat.

«Sin dar vuelta al pueblo, se va directamente un día por el camino del campo, hasta el collét de la font, otro día camino de Tivisa» (*Llibreta 1840*, p. 30); «Nota dels jornals de sega y dels garv[es] que farem en lo añ 1845. [...] Collet de la fon» (Documentació, 1845); «Una pieza de tierra en la partida «Freginals» [...] lindante [...] y casco Urbano [...]. Esta finca ha de ser segregada separando las partes de la misma conocidas por «Collet de la Font» y «Hort Tancat»» (*Amill.* 1945, II, f. 765 [nota annexa de declaració de béns d'Àngela Vernet Barceló. Còpia mecanografiada]).

Font, la plaça de la (Mr) [ʔa 'ptase ðe ʔa 'fon]

És petíteta, i actua d'eix radial on comencen diversos carrers: el Major, el de Sant Pau, de les Eres i de Sant Josep, a més del camí del Rentador, que també va al cementeri. Hi ha una fonteta des del 1977; la que li va donar nom era en un altre indret de la placeta.

Font de Callau, la

«Otra á la font de Calláu» (Cad. 1862, núm. 277).

Hi és citada una vegada, amb regadiu, sembrats, ametllers, bosc i erm. El declarant tenia diverses propietats i cases a Vandellòs, però no dóna idea d'on pot ser aquesta partida amb nom de font.

Font de l'Escoda, la (H-Mr)

«Otra a la Font del Escoda» i «Posesion á la Font del Escoda» (Cad. 1862, núm. 125 i altres); «Font de la Escoda» i «Font de l'Escoda» (*Amill.* 1945, I, f. 137 i 305).

Cad. 1862 la relaciona tres vegades, amb regadius, sembrats, vinya i ametllers. Els tres assentaments on la trobem són de propietaris que porten el cognom *Escoda*. Els dos primers tenien casa a Vandellòs i un que no en declara cap. S'ha de referir, doncs, a les terres de la família Escoda al racó de l'Escoda, a la partida de Lleriola.

Font de les Figueres (H)

«a les partides [...] Font de les Figueres» i «La partida [...] Font de les Figueres i Font de la Rosa» (*Notes*, p. 62 i 129, 1875).

Al sector meridional del terme.

Font de l'Irla, la (Mr)

«Otra á la Font del Yrla» (Cad. 1862, núm. 178 i 254).

Els dos propietaris que s'anoten a Cad. 1862 eren de Castelló. Devia ser una altra manera de designar les terres de la partida de l'Irla que és més llunyana al llogarret abandonat.

Font de l'Irla, el camí de la (Mr) [ʔo ka'mi ðe ʔa 'fɔn de 'ʔirɫɛ]

Mena en aquesta coneguda font. És com una petita xarxa de camins que enllacen trossos, casetes i fonts de la partida.

«De seguida es retroba el camí [...], precisament allí on conflueixen els de [...] i el pròpiament dit de la Font de l'Irla» (*Guia*, p. 263).

Font de l'Irla, la cova de la (Mr) [ʔa 'kɔβɛ ðe ʔa 'fɔn de 'ʔirɫɛ]

Prop de la font de l'Irla. Una balma, gran, amb una tanca al davant que permetia posar-hi cabres i ovelles. De corrals d'aquesta mena se'n troben per tot el territori.

«la cova de la Font de l'Irla, apariada per a corral i, immediatament, apareix la font» (*Guia*, p. 278).

Font de la Rella, la

«Antoni Gil de Vandellós [...] una heretat [...] y l'altra ala Font de la Rella» (*Capb.* s. XIV, f. 436v); «Item altra pesa de terra situada en dit territori [...] a la partida de la font de la Rella afronta ab lo Barranch del pont ab lo Camí de Cambrils» (*Capb.* 1756, f. 58v).

Per l'afrontament amb el camí de Cambrils, caldria situar-la per territori de Masriudoms o de l'Hospitalet.

Font de la Rosa (H)

«es van arrendar les següents pastures [...], Font de la Rosa i Racó de l'Aigua del Coll» i «Font de les Figueres i Font de la Rosa» (*Notes*, p. 62 i 129, 1875).

Al sector meridional del terme.

Font del Bernat, la (Mb)

«Otra á la Font del Bernát» (Cad. 1862, núm. 23).

L'anomena com a partida, una sola vegada, amb sembrats i ametllers. El propietari tenia casa a Masboquera.

Font del Bosc, la (Mr) [ʔa 'fɔn deɫ 'βɔsk]

A la part baixa de les obagues de Masriudoms. El propietari declarava una casa a Masriudoms. Ara no es coneix com a partida.

«Otra á la Font del Bosch» (Cad. 1862, núm. 262).

Font del «Bueno», la (G) [ʎa 'fɔn deʎ 'βweno]

Partida de terra. Confronta amb la Sénia, pel nord-est; amb el Camp de la Ramona, a través del camí del Mas de l'Aumet, i amb el barranc de Gavada, per orient. Una part del terreny és abandonada. Ha pres el nom de la font de la vora del camí dels Taixos.

«Otra á la Font del Bueno» (Cad. 1862, núm. 13, 15 i 22).

Font del Burrià, la (Mv)

«Andres Barceló y Monet [...] Posesion á la Font del Burriá» (Cad. 1862, núm. 20).

El propietari declarava terra de sembrats i tenia una casa a Masvalentí. La identifiquem amb les terres de la partida de Burrià, potser per l'entorn d'on hi ha la fonteta del Ventanes.

Font del Moro, la (R)

«Otra á la font del moro» (Cad. 1862, núm. 281).

Surt una sola vegada, amb sembrats i vinya. El propietari d'aquesta terra tenia casa a Remullà.

Font del Tormo, la (F) [ʎa 'fɔn deʎ 'tormo]

Partida que duu el nom de la font. Ocupa una part del vessant nord-est de la punta del Corb, a ponent de Fatxes, de considerable pendent, a la partió amb les Solsides i amb el terme de Tivissa. Cad. 1862 l'enregistra vuit vegades i els propietaris que s'hi relacionen tenien casa a Remullà, cosa que ens havia fet pensar que podria ser d'aquell districte; però les enquestes orals ens n'han aclarit la situació. Tot és abandonat, amb bosc i matolls.

«Posesion á la Font del Tormo» i «Otra á la font del Tormo» (Cad. 1862, núm. 80 i pàssim); «Font del Tormo» (Amigó, p. 24).

Font Nova, la (V)

«Otra á la font-nova» i «Posesion á la font-nova» (Cad. 1862, núm. 125 i 169); «Font Nova. N. Varios Solares i Casas» (*Amill.* 1945, I, f. 29).

Aquesta partida que cita Cad. 1862 no pot tenir cap relació amb la Font Nova inaugurada el 1912. Caldria situar-la a l'altre extrem del nucli habitat de Vandellòs, és a dir, a l'entrada oriental, per allí als Horts, Freginals, Esglaons i Forn Teuler. Per allí hi havia el collet de la Font.

Font Nova, el pont de la (V) [tə 'pɒn de t̪ə 'fɒn 'nɔβɛ]

Una altra manera d'anomenar el *pont de Cal Garrut*.

Fontanals, els (V) [t̪os fonta'naɫs]

Partida de terra, al sud i sud-est del nucli urbà. Terreny irregular, forma un llom per llevant, on parteix amb els Pedralons, una rasa pregonada pel centre, i es torna a aixecar per ponent, on arriba a la Canaleta, i deixa a septentrió els corrals Caiguts. Pel sector meridional s'enfila als cingles dels Dedalts. El terreny marge-nat, forma parades, algunes amb conreus i unes altres ja abandonades, amb boscos. A Cad. 1862, hi és anotada quatre vegades i hi havia sembrats i vinya. Dos dels declarants tenien casa a Vandellòs, un que no en tenia i l'altre era la Casa de la Vila que declarava una extensió de 50 jornals de terres comunals, totes ermits i garrigues. A *Amill*. 1945, avellaners, vinya, ametllers i garrofers.

«Remun Sançh ha I troç de terra el loch apellat [Fon]tanals» (*Capb.* s. XIV, p. 52); «In parte vocata als fontanals confrontatam [...] [cum] Jacobus margaleff [...] joannes gill [...] Gabrielis guerau» (*Capb.* 1542, f. 35v); «fran^{co} Vernet pages de Vandellos [...] a la partida dels fontanals» i «yo Joseph Vernet dit de la torre pages de Vandellos [...] vna pesa de terra situada en lo terme de dita vila á la partida dels fontanals, territori de vandellos» (*Capb.* 1756, f. 49v, 67v i 95v); «una pesa de terra [...] partida dels Fontanals y de la Serra den Grau» (*Capb.* 1759, f. 19v); «Tierras del Comun. Posesion als Fontanáls. Por 50 jornales Yermo» (Cad. 1862, núm. 186, 201 i 302); «Fontanals. Este. Camino Dedals», «Fontanals y Soca Quemada» i «Fontanals o Pedralons» (*Amill*. 1945, I, f. 54, 66, 70 i 111).

Fontanals, el camí dels (V) [t̪o ka'mi ðets fonta'naɫs]

En els seus inicis és el mateix que el dels Dedalts, després cedeix un ramal a la dretha que s'introdueix en un altre sector de la partida i arribarà a la Canaleta.

Fontanals, el cingle dels (V) [t̪o 'siŋgɫe ðets fonta'naɫs]

Designa la formidable corona calcària que limita els Dedalts, pel nord, al damunt de la partida dels Fontanals, d'on pren el nom.

«S'ascendeix [...] tenint enfront el cingle dels Fontanals» (*Guia*, p. 286).

Fontanals, la font dels (V) [t̪ə 'fɒn ðets fonta'naɫs]

Neix a la partida del seu nom, a la part del damunt del camí, en un fondal obac, en terrenys abandonats. És una aigua segura.

«Els Fontanals, bassiol a la dretha, sota el marge i arran de camí» (*Guia*, p. 286).

Fontanilles

V. *Racó de les F*.

Fontanilles, les (C) [ʔes fonta'niʎes]

Indret singularitzat, entre la Costa i Ruït. Hi passa l'antic camí de Castelló, poc abans de la roca Alta. Abans hi havia alguns degotalls d'aigua.

Fontanilles, la font de les (R) [ʔa 'fɔn de ʔes fonta'niʎes]

Potser caldria dir *fonteta*, perquè raja poquet. Neix a la partideta del mateix nom i omple una bassa des d'on s'aprofita per regar.

fonteta

V. *Barrancada, Escoda, *Sedó, Vandellòs, *Vella, Ventanes*.

Fonteta, la¹ (F) [ʔa fontetɐ]

Al costat oriental de la carretera de Gavada. Ara no es considera partida. Hi havia una fonteta on acudien els pagesos del veïnat a buscar aigua. Ja fa anys que no s'hi va. No estem segurs que les terres que anota el Cad. 1862 corresponguin a aquesta partideta, perquè els propietaris eren de Vandellòs.

«Otra á la Fonteta» (Cad. 1862, núm. 79 i 291); «Forteta [*sic*]» (*Amill*. 1945, I, f. 25) «Fonteta. Partida de Faches» (*Amill*. 1945, II, f. 534).

Fonteta, la² (Mb) [ʔa fontetɐ]

Va ser reformada no fa gaires anys. És a la riba de ponent del barranc de la Barrancada, no gaire lluny del carrer de Baix de Masboquera. Era una de les que proveïa d'aigua aquest llogarret. És, més que res, un record històric, un punt de trobada i d'ornamentació.

Fontetes, les (V)

«Otra á las Fontetas» (Cad. 1862, núm. 244, 245 i 290); «Les Fontetes» i «Fontetas» (*Amill*. 1945, I, f. 24 i 38).

A Cad. 1862, s'hi relacionen sembrats, vinya i ametllers. Tots tres declarants eren de Vandellòs.

fonts

V. *Laura*.

Fonts, les (Mr) [ʔes 'fɔns]

Partida al capdamunt del Guixar, veïna del Pallars i de Verdura. Hi ha trossos abandonats que han esdevingut boscos i botjars. A Cad. 1862, hi és citada en dotze assentaments que declaraven sembrats, vinya i ametllers. Onze dels declarants

tenien casa a Masriudoms i un a Masboquera. Si ens haguéssim de fiar de la documentació de 1945, baixaria fins a la partió amb el coll de Masvell.

«Otra á las Fonts» i «Otra al Guixá y Fonts» (Cad. 1862, núm. 41 i pàssim); «Las Fonts» i «Les Fonts y Coll Masvell» (*Amill*. 1945, I, f. 6 i 406).

Fonts, el camí de les (Mr) [tə ka'mi ðe tɛs 'fɔns]

Arrenca del camí del Coll de les Portes i, sense gaire desnivell, mena a la partida de les Fonts i continua vers ponent, a trobar el de la Serrana. Com a *camí del Canyonell* o, també, *de Verdura*, se'l coneix a la inversa, és a dir, pujant des del de la Serrana.

Fonts, el carrer de les (V)

«Por una casa á la Calle de las fuentes» (Cad. 1862, núm. 63 i pàssim).

A Cad. 1862 trobem anotades vint-i-vuit cases. Aleshores en formaven part els anomenats *de la Font* i *d'Estanislau Figueres*, és a dir, des de l'entrada oriental fins a la sortida occidental. Era el camí que unia el Baix Camp amb la Ribera d'Ebre.

Fonts, el coll de les (Mr) [tə 'kɔʎ de tɛs 'fɔns]

Cap a la part alta de la partida de les Fonts. Hi passa el camí de Verdura.

«Límites y circunferencia de esta Parroquia de MasRiudoms. [...] confina, der-rera Roca llamada la Peñalba, [...] y sigue collado de las fuentes, collado de las Portas» (Sancho, p. 21, 1821).

Fora

V. **Més F*.

Fora, la bassa de (H)

«Fora, la Bassa de [...] Són uns passadissos, davant de l'Hospitalet. Fons: 31 o 32 canes. (C). Senyes: El Campanar de Botarell per la Xanca Petita. (C). [...] Per anar franc, cal seguir: El Campanar de Botarell al cantó de garbí de la Xanca Petita. (C)» (Muntanya, p. 55).

El nostre informador de l'Hospitalet confirma que són uns passadissos i els situa per davant de Cala-ronyosa.

Fora, la xanca de (H)

«Xanca de Fora, la [...] Fons: 37/38 brases. (H). Senyes: El Casalot pel Mas del Pallejà. (H). Una caseta que hi ha dalt la muntanya pels dos garrofers que hi ha

contra el Barranc. (H). Pa Muntó per les Escoles de la Cala. (H)» (Muntanya, p. 141 i 198-200).

També l'anomenen *la xanca Grossa*.

foradada

V. *Llèria, Portella del Mianet*.

Foradada, la (Mr) [ʔa forə'daðɛ]

Una gran roca amb un forat que la travessa, a la mola de n'Adell, per sobre de la cova de n'Adell. Hi passa un senderó pel mig.

Foradada, el racó de la (H-Mr) [ʔu rə'ko ðə ʔə furə'daðɛ] / [ʔo rə'ko ðe ʔa forə'daðɛ]

A Lleriola, al vessant de ponent del barranc de Lleriola. Coronant un turó al capdamunt d'una raconada, hi ha un altre forat en una gran roca que, com en els casos anteriors, designen *la Foradada*; en aquest cas, però, ha donat nom al racó que s'escola per davall seu, vers el susdit barranc.

«Un turó, a la dreta, està coronat per una roca foradada. Se l'anomena simplement la Foradada. [...] Es deixa, [...] un camí [...] i un altre que porta a la Foradada, en l'obertura de recó del mateix nom» (*Guia*, p. 281).

Foradada de Llèria, el cingle de la (Mr) [ʔo 'siŋɡɛ ðe ʔa forə'daðɛ ðe 'ʎɛɾiɛ]

Un penyal continuat, a ponent del portal de Llèria, per sobre de la Foradada que li cedeix el nom. No en parlen gaire.

«Aviat es té [...] damunt del camí, coronant un repeu, el cingle de la Foradada de Llèria» (*Guia*, p. 268).

forat

V. *Negre, *Roig, Vent*.

Forat, la punta del (G) [ʔa 'punteɫ fo'rat]

Una elevació que té el capdamunt a uns 520 m d'altitud, als Abellars, prop de la partió amb el terme de Tivissa, a cosa d'uns dos-cents metres, i a una distància semblant de la punta de les Rovires, que li queda a sol ixent.

«Punta del Forat» (*Topog.* 1918); «Punta del Forat» (*Atles*, 4540 – 314).

Forat Negre, el (H) [ʔu fu'rad 'nɛɣrə]

Partida que ha pres el nom de la cova, el distintiu més conegut del sector. És al vessant sud-est, a mig aire per davall de la Portella. A la partió amb la Bassa de

Casals. Una zona que forma una rasa on hi ha el forat que li dona nom. És prop del mas del Sabatera. Una part de la partida va quedar calcinada per l'incendi de l'abril de 2006. Cad. 1862 l'anota dos cops com a partida, amb ametllers, sembrats i vinya. Els propietaris que les declaren tenien casa a Vandellòs. El 1945 també hi és anomenada com a partida amb ametllers i garrofers.

«Posesion al Forat negre» (Cad. 1862, núm. 115 i 188); «Forat Negre» (*Topog.* 1918).

Forat Negre, el barranc del (H) [tu βə'raŋ dət fu'rad 'nɛɣrə]

Neix a l'aiguavés oriental del serret dels Avencs, per allí al racó de la Mallola, drena la partida del Forat Negre, passa ran de la cova dita *el Forat Negre* i, ja prop de la costa, es converteix en subsidiari del de Caladoques.

Forat Negre, el camí del (H) [tu kə'miɫ fu'rad 'nɛɣrə]

Mena a la partida del Forat Negre. També se l'anomena *camí de la Basseta*.

«Cadaloques. [...] Oeste. Camino Forat Negre» (*Amill.* 1945, II, f. 564).

Forat Roig, la punta del (Mb) [ta 'punteɫ fo'rad 'rɔtʃ]

El final de la llarga partida de les Solanes, al capdamunt de la solana de l'Heireu, fins on arriba la serra de Santa Marina, a orient de Masboquera. S'hi refereixen sovint amb els noms *el morral Roig* i *la Roca Roja*.

«Punta del Forat Roig» (*Topog.* 1918).

Forca, avenc de la (H)

«Avenc de la Forca. [...]. Profunditat -21 m. [...]. Obert sobre el vessant dret del Barranc de Lleriola, uns 2 Qm. aigües amunt des del punt en què és creuat per l'antiga carretera del Perelló» (*Catàleg*, p. 127 i 128).

D'acord amb les anotacions del *Catàleg*, ha de ser per l'entorn de la tossa de l'Alzina.

Forcadell, cal (V) ['kaɫ forkaðeɫ]

Al carrer d'Estanislau Figueres, a la banda de cases de migjorn, al costat de cal Garrut, cap a l'extrem de ponent del carrer.

forn

V. *Carme*, **Comú*, *Domènec*, *Guix*, *Mainer*, *Mistos*, *Pere Bou*, «*Severino*», **Terme*, *Vidre*, *Viuda*.

Forn

V. **Burguera del F. de la Calç*, *Carmeta del F.*, *Davall del F.*

Forn, el¹ (V-H)

«Item fa eyl matex [...] per lo forn de Vayl de Lors [...] e fo stablit per en Berenguer d'Entença e per en Bernat dez Fonoylar an Borraç de Maçabrach» (*Capb.* s. xiv, p. 53, 1281); «Coyl de Balaguer [...]. Ramon Blader fa per lo forn» (*Capb.* s. xiv, p. 50 i 51).

Evidencia que, a més del de Vandellòs, hi va haver un forn de coure pa al Coll de Balaguer.

Forn, el² (G) [to 'forn]

Era de coure pa. Una mena d'annex, de petites dimensions, adossat a la façana de cal Guerxo. Es va construir després de la casa i la boca d'enfornar és proporcional a la migradesa de la petita indústria panificadora que, a més de la família, devia servir algunes cases del llogarret.

Forn, la casa del (V)

«Pedro forne comensa lo mes de la Casa del Forn lo dia 1º agost sen fa de lloge 4 p[essete]s cada mes [...] Pere Forne te adelantat per lo dia 1º de nbre. 12 p[essete]s [1842] [...] Juan Castellnou y Andreu comensa lo mes de la Casa del forn lo dia 1º de gine del añ 1843» (Documentació, 1842).

Forn, el pla del (H-Mr) [tu 'pta ðəɫ 'forn] / [to 'pta ðeɫ 'forn]

Un eixamplament a la vall que ha format el corrent del barranc de Llèria, un tros en avall de la font de Llèria, on conflueixen dues o tres rases. No es pot descartar que hi hagués hagut alguna mena d'indústria, de guix o de calç.

«S'arriba al pla del Forn, petit eixamplament produït per la confluència del barranc de Llèria amb els recons de les Barrufetes, del Gravetó i el Gran» (*Guia*, p. 267).

Forn de la Calç, el (Mr) [to 'forn de ɫa 'kaɫs]

Partideta, entre el Bassal, el Pinar i la Pinyaula, prop del Coll de Masvell. En aquesta partida es va explotar una mina de ferro. Cad. 1862 l'esmenta dues vegades, amb ametllers, sembrats i vinya. Els propietaris tenien casa a Masriudoms.

«Otra al Forn de la Cals» (Cad. 1862, núm. 48 i 260).

Forn de les Teules, el (V)

«una pesa de terra situada en lo territori de Vandellos [...] a la partida del forn de les teules [...] afronta ab fran^{co} Vernet, ab Juan escoda, y ab mi demunt dit» i «jo Juan Grau pages de Vandellos [...]». Item altra pesa de terra situada en dit

terme y territori a la partida del forn de les teules [...] afronta ab fran^{co} vernet, ab Juan escoda y ab mi» (*Capb.* 1756, f. 50v i 67v).

Pot ser el *Forn Teuler*, que s'anomena a la vora el nucli urbà de Vandellòs.

Forn Teuler, el¹ (V)

[ʎo 'forn tew'te]

Partida, al sud-est del nucli urbà, a la partió amb els Fontanals i els Pedralons, per migjorn, amb Ruït per orient, amb els Esglaons i els Horts, per septentrió, a través de la carretera i el tomb del Cós. Els nostres informadors hi recorden un forn d'obra. Hi és anomenat *el Forn Teuler de Ca la Torre*. Cad. 1862 cita dotze propietaris que declaren terres en alguna de les partides anomenades *Forn Teuler*. Alguns els hem pogut situar, d'acord amb on declaraven tenir casa.

«jo Juan Escoda pages del lloch de Vandellòs [...] a saber una pesa de terra situada al territori de Vandellos y partida del forn teuler» (*Capb.* 1759, f. 19r); «Posesion al Forn teulé» (Cad. 1862, núm. 22 i altres); «An 1878 Obra del forn teule feta a migas pel Benet [...] y tots les demes gastos y treballs per tots conceptes an sigut per conte del Benet teule» (Relacions, 1878); «Dia 6 Juliñ lo Chig a caba soges [cavar soques] y marges al Forn teule» (Carpeta 1882).

Forn Teuler, el² (Mr)

[ʎo 'forn tew'te]

Partida al sector oriental del nucli urbà del llogarret, que fa partió amb la Font i amb els Clots dels Horts, a la vora del cementeri. A Cad. 1862, tres dels que declaren trossos tenien casa a Masriudoms, amb sembrats, vinya, olivers, garrofers i garriga.

«Posesion al forn Teulé» i «Otra al forn teulé» (Cad. 1862, núm. 12, 179 i 261).

Forn Teuler, el³ (R)

[ʎo 'forn tew'te]

Una altra partideta de terra d'igual nom, que cal atribuir a Remullà, entre la Sénia i el planot de Ca l'Agustinet. Concernent al forn que li dona nom, no hi ha record d'haver-lo vist funcionar mai. Els dos darrers que anota Cad. 1862 tenien casa a Remullà. Sembrats, ametllers i regadiu. Hi ha preferència a dir-ne *el forn de Ca la Viuda*.

«Otra á Remullá Forn teulé» i «Otra al Forn teulé» (Cad. 1862, núm. 124 i altres).

Forn Teuler, el pla del (G)

[ʎo 'pʎa ðet 'forn tew'te]

A orient del barranc Fondo, en terres de cal Barceló. Hi havia hagut una petita indústria on es construïen teules i alguna altra mena de peces de terrissa. Es refereixen al pla per indicar una zona més planera, possiblement on hi va haver l'era de treball del forn.

Forner¹ (V-H)

«Berenguer Forner e Bernat Forner de Lexares» (*Capb.* s. xiv, p. 41, 1283); «Petrus Fornerij olim existens baiulus per caslano dicto collo» i «Petrus Fornerij loci Collis balaguerj termini de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/293-1 i R:68/298-1); «Anthoni Forner» (*Fog.* 1496, p. 251); «1615. 18 Nbre. Antoni Forner natural de del [sic] regne de Auberria en Franza, fill de Llois Forner y Margalida Forner, marit de Isabet Boquera [...] habitans en Vandellos» (*Fundacions*, núm. 31); «fill [...] de Baltasar forner y de Maria medico coniuges de Marsa, abitans en lo hospital del Coll de Balaguer» (*Bapt.* 1667, f. 33r, 24-11-1698); «Pedro forne comensa lo mes de la Casa del Forn [...] Pere Forne te adelantat per lo dia 1º de nbre.» (Documentació, 1842).

Forner² (Mb-Mr)

«Pere Forner de Nauatlle te I heretat [...] el loch apellat Porteyl de l'Ariola que fo stablida per en Bernat Çabater batle en Vayl de Lors» (*Capb.* s. xiv, p. 54, 1278); «Añ 1636. 10 Mars. Simona Forner y Boquera del mas den Francesch parroquia de Vandellós, muller de Pere Boquera» (*Fundacions*, núm. 43); «Paga Gabriel Forner de Masriudoms. [...] Tivissa, a 6 de juñ de 1695» (*Fundacions*, núm. 94-I); «a tremontana en Gabriel forne» (MN 1730, 19 agost 1732); «per haverli donat lo sobredit Gabriel Forné una pesa de terra dita lo coll del mas vell» (*Fundacions*, núm. 94-II, 17-12-1766, 1840).

Forner³ (V)

«Hay dos sacristanes, el primero vulgarmente es llamado furné» (*Llibreta* 1840, p. 1).

Renom del s. xix.

Fornós (H)

[fur'nos]

Cognom produït per una evolució fonètica de *Farnós*. En aquesta versió el trobem per primera vegada en el cens de 1933. Una de les darreres persones de la vila que portava aquesta variant se'n va anar a viure a Reus.

«Manuel Baptista Farnós (Fornós) Miralles [...] els seus fills, Manuel Farnós Ferré (1908) i Miquel Fornós Ferré» (*Recull*, p. 93).

Forques

V. **Collet de les F.*

Forques, les (H)

[læs 'forkəs]

Partida a l'extrem meridional del terme, prop de la partió amb Tivissa i l'Ametlla de Mar. És veïna de la Bassa d'en Terça i de l'Acampador, pel sud i sud-est, i més al nord, fa partió amb Lleriola.

«ha eyl matex I ort al camj e I troç de terra a les Forques» (*Capb.* s. xiv, p. 35).

Forques, el barranc de les (H) [tu βəˈraŋ də təs ˈforkəs]

Neix al sud de Navalles. A la seva part inicial, és conegut per *barranc de Lleriola*; més avall pren aquest nom. I encara, en avall, abans de desembocar a la Mediterrània, l'hem sentit anomenar *de l'Almadrava* i *del Cap de Terme*. En aquest punt és on hi ha la unió termenal amb l'Ametlla de Mar.

«quant forem mes ansa del barranch de las forcas se posa de molt mala manera y al arribar al barranch de Caladocas mori» (*Òbits* 1688, 26-5-1724. Full annex entre els folis 148 i 149); «Passada la carretera, el barranc de Lleriola canvia de nom; se l'anomena de les Forques» (*Guia*, p. 281 i 282); «Barranc de Lleriola, empalma amb Barranc de les Forques (Codolar). Límit amb el terme de l'Ametlla» (Amigó, p. 23).

fort

V. **Sant Felip*.

Fort (V)

«foren padrins Joseph fort [...] de Vandellors» i «Joseph fort teixidor de lli» (*Bapt.* 1667, f. 1r, 29-9-1667, i f. 10r, 1-8-1680); «mori Juan Fort Pages de Vandellòs, dit lo Teixidor» (*Òbits* 1688, f. 136v, 8-10-1707); «et in veritate recognosco vobis Hyacinto fort pastori dicti Parroquie de vandellos [...] faciebat et prestabat facere et prestare tenebatur Josephus fort textor lini pater vester [...] dicte Parroquie de Vandellos» (MN 1730, 11 juny 1731).

Es documenta, poc, en els censos electorals de la primera meitat del segle xx, a Gavadà, amb *Estivet* de renom.

Fort, el (V)

«Mes lo badeixo del Fort. Mes lo vi del Fort» (Documentació, 1837).

Si tenim en consideració que els anys 1837 i 1838 a Catalunya hi havia la primera guerra carlina, el badejo i el vi els devia haver servit a algun fortí de la vila.

fortalesa

V. **Hospitalet*.

Fortuny (V)

«a saber. [...] 5[è] dia [...] Mateu Fortuin [...] 1[r] dia, 3[a] seman[a] [...] Mateu Fortuñ» [no porta cap data, però el trobem entre papers del 1840] (Documentació, 1839).

Fosques

V. «Paco» de les F.

fossar

V. **Hospital*, **Sant Pere*.

Fossar, el (Mr)

«Otra al Fosá» (Cad. 1862, núm. 138).

El declarant inscriví una propietat per l'entorn de Masriudoms que devia ser pròxima al cementeri.

Fossar, el (V)

«en terrat en lo fosar de Valldellos» i «soterrat en lo fosar de Valldellos» i «mori Jaume Cilisi del mas de Riudoms [...] esta enterrat en lo fosar de la Parroquia de Valldellòs» (*Òbits 1688*, f. 126r, 4-1-1690, i f. 127r, 19-3-1694).

fou

V. *Agaús*, **Agustí*, **Bord*, **Escoda*, *Figuerassa*, *Figueres*.

Fou, el barrancó de la (H)

«Després, el barranc [de Lleriola] s'estreny [...]. S'és aviat a l'obertura del barrancó de la Fou» (*Guia*, p. 268).

Foyer (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Pere Foyer per sis jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i R:72/16-3).

Fraga

V. *Coll d'en F*.

Fraga, el coll d'en (G)

[to 'kɔʎ dem 'frayɛ]

Una carena a la banda que separa la vall de Gavadà de la de Villiplana.

Francada, l'aigua de la (H)

«promittimus vobis et vestris solempni stipulacionem facere duci illam aqua de la francada cum nostris expensis usque ad illum locum qui est inter nos et vos determinatum et asignatum [...]. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollario» (Trasllat 1275, R:70/440-2, idus feb^o 1275).

Francès (V-H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Pere frances per sis jornals», «Jaume frances per quatre jornals» i «Miquel frances per sis jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1, 72/16-2 i 72/16-3); «Fran^{co} Franses» (Daurar 1882).

Francès, cal (H) ['kaʎ frən'ses]

A la plaça de Catalunya, al costat de cal «Vaquero». Explica un dels informadors que un avantpassat seu va emigrar a França i, en tornar, li va quedar el gentilici per renom. També en parlen amb el nom de *ca la Maria del Miralles*.

«Aquest matrimoni va emigrar a França [...]. En tornar a l'Hospitalet [...] van posar una tenda de comestibles. Des d'aleshores, el renom de la casa és cal Francès» (*Recull*, p. 167).

Francès, la parada de Cal, i el pati de Cal Francès (H)

[tə pə'raðe ðə 'kaʎ frən'ses] i [tu 'pati ðə 'kaʎ frən'ses]

A les Cometes. A la parada, vam veure una terra amb olivers. El pati era al mateix lloc, entre la carretera de Móra i el carrer de l'Estació, veïna de la parada del Guerxo i del corral del Pep de la Rosalia. Ha estat urbanitzada i forma part de l'eixample del nucli urbà.

Francès, el tros del (H) [tu 'trɔz ðət frən'ses]

S'anomenen tres peces de terra d'aquest nom, totes del mateix propietari: una al Tros del Confessor, que afronta amb el «Vaquero» i amb el Floro; una altra a les Tàpies, al sector oriental de la carretera de Vandellòs, veïna del tros del Miquel i el del «Miano» (que ara formen part de la urbanització l'Infant), i la tercera a la Vinyeta, a septentrió de la carretera de València, tocant amb el Vell «Nano» i amb el Jaume de la Galla.

Francesc, el mas d'en (Mb)

«Añ 1636. 10 Mars. Simona Forner y Boquera del mas den Francesch parrochia de Vandellós, muller de Pere Boquera» (*Fundacions*, núm. 43); «Isidro Boquera [...] del mas den francesch de dita parroquia», «Juseph Boquera, y fran^{ca} Vernet y Boquera Conjugues del mas den fran^{co} Parroquia de Valldellos» i «de Jaume vernet y de Thomasa vernet y saladie conjugues de las Masias den fran^{co} o Boquera» (*Bapt.* 1667, f. 11r, 14-8-1680; f. 88r, 23-2-1732, i f. 88v, 13-3-1732).

Una altra manera de designar *Masboquera*, als segles xvii i xviii.

Frare, el (H) [tu 'fʎarə]

Talassònim. Segons «Cinto Xacano», és una de les roques que limiten les Bases. Diu que és de l'argot dels pescadors de Cambrils. Possiblement es podria identificar amb el diminutiu «el Flaret» que aporta Muntanya, a la p. 54.

Frare, cal (V) ['kaʎ 'fʎare]

Al carrer Major, a la part coneguda per *la baixada del Cementeri*. És abandonada. El Joan Vernet de Cad. 1862 ja declarava tenir una casa en aquest carrer.

«Vernet, frare, Juan» (Cad. 1862, núm. 274); «Juan Vernet Escoda – Frare» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Frare, el collet del (V)

«Collet del Frare, on es deixa, a l'esquerra, el camí del mas de Garratalló» (*Guia*, p. 325).

Frare, el corral del (V)

«La Serrada ara es dreça, a la dreta. [...], hi ha les ruïnes del corral del Frare» (*Guia*, p. 296).

Frare, la cova de la (H) [tə 'kɔβə ðə tə 'fɾarə]

Una petita balma en un penyal, al nord del racó de Lleriola. *Guia* l'anota en gènere masculí, però nosaltres l'hem sentit en femení, gènere que devia arrelar en morir el seu home.

«es troba la cova del Frara, insignificant forat, en una rocassa» (*Guia*, p. 278).

Frare, la cova del (H) [tə 'kɔβət 'fɾarə]

A l'Acampador. És grandeta, però poc anomenada.

Frare, la punta de la (G-Mr) [tə 'punte ðe tə 'fɾarə]

Un puig que s'eleva als Dedalts. A la part meridional té la Cabeça Negra i a la septentrional, la punta de l'Assistent. La punta de la Frare i la de l'Assistent són separades pel pla de la Sàlvia.

Frare, el racó del, i la punta del Frare (V) [tə ra'kot 'fɾarə] i [tə 'punteɪ 'fɾarə]

Un fondal entre la Murta, al nord, i les Solanes, a migdia, i a orient del barranc de Remullà. La punta és un turó del racó del Frare, que guaita sobre Vandellòs, que li queda proper i al sud.

«Es travessa el barranc de Remullar. Després es deixa, a l'esquerra, un ample camí que porta a les propietats del recó del Frare» (*Guia*, p. 225).

Frauques, el mas de (ft)

«terra a Porteyl de Maymó [...] per I^a eretat de terra el loch apelat Frauques» (*Capb.* s. xiv, p. 35); «Per aquells temps, a Tivissa ja existien les torres de les masies d'Aumet i Frauques» (Bru, p. 184, 1572); «Dia 25 de id [juny] al Mas de frauges» i «Dia 7 de id. [juny] de frauges per dotse mich cantir de vi» (Documentació, 1844).

Capb. s. XIV i Bru situen aquest lloc al terme de Tivissa. *OnCat.*, IV, 276b1, el situa a l'Ametlla de Mar i diu que a *Història de Tivissa* consta com de Tivissa. Fa *Frauques* equivalent a FÀBRICA 'obrador de fargaire'.

freginal

V. *Gavadà, Serrador*.

Freginal, el¹ (C) [to frejzi'naɪ]

Partideta, a orient de Castelló, al peu dels graus de Castelló, entre el llogarret i els Horts, amb els quals parteix per llevant. També se la coneix per «*los Aubis*». En aquesta partideta hi ha la font del Pla de l'Hort.

«Otra al Freixinal y Costa» (Cad. 1862, núm. 22 i 177); «Freginals de Castelló» (*Amill.* 1945, I, f. 49, 97 i 393).

Freginal, el² (Mv)

«Posesion al Freixinal y Aubaga» (Cad. 1862, núm. 73); «Mas Valentí o Freginal. Norte. Camino Mas Valentí» (*Amill.* 1945, II, f. 608).

El propietari de 1862 tenia casa a Masvalentí.

Freginal de Ca l'Agustinet, el (R) [to frejzi'naɪ de 'ka ɫaɣusti'net]

Són terres de ca l'Agustinet, a la part del darrere de la casa. La propietat puja a la mola de Remullà, però com a *Freginal* coneixien la part que conreaven. El declarant de Cad. 1862 es deia Agustí Jardí i Soro, és a dir, que era de ca l'Agustinet.

«Otra al Freixinal» (Cad. 1862, núm. 189); «Freginals. Huertos de Remullà» (*Amill* 1945, II, f. 464).

Freginal del Cap de la Vinya, el (Mr)

«Guillem Cerdá del mas den Espelta parroquia de Vandellós [...] una heretat nomenada lo Ferreginal del Cap de la vinya» (*Capb.* s. XIV, f. 431r).

Freginalet, el (Mr) [to frejzina'tet]

Una part de la partideta ha estat envaïda pel nucli urbà, pel carrer Major, amb el qual limita per un marge alt que sosté un ribàs, a la vora de la carretera. Més enllà hi ha cases del referit carrer. La carretera de Vandellòs se'n va menjar la part que restava. Pujava cap a ponent a trobar les Sorts. En el cadastre del segle XIX, se'n parla tres vegades, en dues de les quals els propietaris declaraven tenir casa a Masriudoms. Aleshores ametllers i sembrats.

«Otra al Frejinalet» i «Otra al Freixinalet» (Cad. 1862, núm. 260, 262 i 271).

Freginals, els¹ (Mb) [ʔos frejzi'naʦ]

A la partió amb la part baixa de la Costa, a la vora de la carretera i de la Barrancada. Una part d'aquesta terra ha estat urbanitzada.

«Freginals o Masboquera. Norte. Barranco y Casco pueblo» (*Amill.* 1945, I, f. 97).

Freginals, els², o los freginals de Ca la Torre (V)

[ʔos frejzi'naʦ] o [ʔos frejzi'naʦz ðe 'ka ʔa 'toɾe]

Partida de terra. Un sector limita amb la carretera de Tivissa, a la part coneguda per *la recta del Metrogròs*, per on hi havia l'era de Ca la Torre i ara les instal·lacions de la Cooperativa Agrícola; limita amb els Horts per migjorn i arriba a la vora del barranc de Vandellòs. Tot eren terres de la família de ca la Torre.

«Item vn farreginal situat en dit territori y prop de dit lloch de Vandellòs de tinguda de mix jornal [...] afronta ab lo Camí del Camp de tarragona, ab lo camí que va a la Iglésia» (*Capb.* 1756, f. 58v); «Una pieza de tierra en la partida “Frexinals”, almendros y avellanos [...] lindante [...] y casco Urbano [...]. Esta finca ha de ser segregada separando las partes de la misma conocidas por “Collet de la Font” y “Hort Tancat”» (*Amill.* 1945, II, f. 765. Declaració de béns d'Àngela Vernet Barceló. Còpia mecanogràfica annexa al foli).

Freixes

V. *Esteve F.

Freixes, cal (G) ['kaʔ 'frejʃes]

Al carrer d'Allà, i es designa preferentment *cal Ferrernou*, perquè és propietat d'aquesta casa de Vandellòs. Al costat, hi ha una petita capella, amb l'advocació de sant Martí de Porres. Vora la casa, en terres del Cerveri, hi havia hagut una era.

«Juan Pascual Escoda – Freixes» i «Andrés Pascual González – Andreu Freixes» (*Curiosidades*, p. 26, 1912).

Freixes, la caseta del (H) [ʔə kə'zɛtə (ðə)ʔ 'frejʃəs]

Una caseta de tros, a la Bassa d'en Terça, a prop de la carretera Vella i no gaire lluny del terme de l'Ametlla de Mar.

Freixes, la planella del, o els solans del Freixes (H-Mr)[ʔə pʔə'neʎəʔ 'frejʃəs] o [ʔus su'ʔanz ðəʔ 'frejʃəs] /
[ʔə pʔə'neʎəʔ 'frejʃes] o [ʔos so'ʔanz ðəʔ 'frejʃes]

A Llèria, en un punt inclinat, al nord-est del barranc de Llèria. El tros és esbatanat a migdia. També utilitzen *solans* per part genèrica.

Freixes, la punta del (C)

V. *Covot, la punta del.*

freu

V. **Cap de Terme.*

Freu Amunt i Freu Avall (H) [ˈfrɛw əˈmun] i [ˈfrɛw əˈβaɫ]

Parlen d'uns passadissos sotaiguats, una mica més fondos que els laterals, per on les barques de pesca poden transitar amb més seguretat.

«Freu Amunt. Les senyes transcrites són per a bogar, i també amb elles arranjar els Farallons de la Casa dels Lladres» (Muntanya, p. 58).

freuet

V. **Penyal.*

Fuet, cal (V) [ˈkaɫ fuˈet]

Al carrer de les Eres, al costat de cal Cristí. Algunes vegades l'anomenen precedida del nom de fonts: «*Encarnacion*».

Fumada, la coveta (R) [ɫa koβetɐ fuˈmaðɐ]

Una balma pujant pel camí de Santa Marina, des de Remullà, al vessant oest de la mola de Ca la Viuda, ja pròxima a la planícia.

Fumades, les coves (G) [ɫes ˈkoβes fuˈmaðes]

Al racó d'en Fraga, al vessant de sol ixent de la cresta de l'obaga del Barceló. Són unes cavitats ennegrides pel fum del foc que encenien dins pagesos i pastors.

Fusta, el comellar de la

«termino de tiuise in parte dicta lo Comellar de la fusta [...] confrontatum [...] ex alia cum hereditate petri scoda» (*Capb.* 1542, f. 38v).

Correspon a un pagès de Vandellòs.

Fusta, l'espenegall de la (C) [ɫaspeneˈɣaɫ de ɫa ˈfustɐ]

O *el ròssec de la Fusta*. Un morrot de roca que sobresurt del cingle, als graus de Castelló, allargassat en sentit vertical, com un llom que baixa dels Dedalts al peu del cingle. Va ser aprofitat pels escorxapins per estimbar-hi els troncs que talaven als Dedals, de manera que baixaven per gravetat fins a la vora del camí.

Fuster, cal (V-G) [ˈkaʎ fusˈte]

Es parla de *cal «Cinto» Fuster*, al carrer de Sant Jaume. Vénen de Gavadà. I de *cal Jaume Fuster*, al carrer Nou; en aquesta mateixa casa hi ha un pati conegut per *ca la Maria del Jaume Fuster*. I hi ha una tercera casa, *cal Manuel del Jaume Fuster*, també al carrer Nou, cantonada amb el passatge de Cal «Marino». A Gavadà és al carrer d'Aquí, al costat de cal «Pepito» de la Carolina. Com totes les d'aquest carrer, abandonada i en ruïnes. *Fuster* es presenta sempre com a renom, procedent de l'ofici.

«Escoda, fusté, Jaime» i «Gil y Saladie, fuste, José» (Cad. 1862, núm. 120 i 166); «varem pasa contes an lo Josep del Gil (a) fuste dels dines que li vach deisa» (Relacions, 1871); «José Gil, Fusté [...] Juan Escoda, Fusté [...] Agustin Escoda, Fusté» (Daurar 1882); «Manuel Castellnou Saladié – Manuel Fusté» i «Jaime Escoda Gil – Jaume Fusté [...] José Escoda Gil – José Fusté» (*Curiosidades*, p. 18 i 21, 1912).

Fuster, la cova del (H) [tə ˈkɔβət fusˈte]

A Caladoques, a tocar de la costa marítima, a migjorn de la cova del Gat. És gran i s'hi van arribar a recollir fins a dues-centes ovelles.

Futo, això del¹ (V) [ajˈfɔt ˈfuto]

Un tros de terra marginat per a vèncer els rostos, al Beltran, per sota dels cingles.

Futo, això del² (C) [ajˈfɔt ˈfuto]

Una terra als Dedalts. Al sector de l'altiplà, hi anaven bé els llegums.

Futo, cal (V-Mv) [ˈkaʎ ˈfuto]

Pseudomasculinització del femení *futa*, nom d'un ocell petit. Es parla de *ca l'Andreu Futo*, al carrer de les Sorts, al costat de cal Ventanes; de *ca la Carme Futo*, al carrer d'Amunt, al costat de ca la Maciana (també dita *cal Josep de Cal Serrador*), i de *cal Jaume Futo*, al mateix carrer d'Amunt, al costat de ca la Botifarrera. També parlen de *cal Josep Futo*, que, de fet, són dues cases, al carrer d'Estanislau Figueres. Finalment, una cinquena casa, *cal «Mariquildo» el Futo*, al carrer de Joan Miró, tocant a ca l'«Enrique» del Teta. Són originaris de Masvalentí, on se'n recorden dues, una gairebé davant de l'altra, al replanet que anomenen *la Plaça*. Com totes, en ruïnes i plenes de vegetació. La de la banda de ponent conserva una part de la façana.

«Feliç Barceló Savall – Futo [1936-1939]», «Jaime Barceló Isern – Jaime Futo», «Juan Barceló - Futo», «Andrés Barceló Isern – Andreu Futo» i «Hermenegildo Barceló Isern - Futo» (*Curiosidades*, p. 12, 16, 18, 20 i 22, 1912).

Futo, la caseta del¹ (H) [tə kə'zɛtət 'futu]

És de tros, prop de la cova del Canó.

Futo, la caseta del² (G) [tə ka'zɛtət 'futo]

Una altra caseta d'aquest nom, a la partió, per alt, entre l'Abellar i les Rovires.

Futo, la punta del (G) [tə 'puntət 'futo]

Designa el vèrtex que formen els barrancs de Cassear i del Taix, en ajuntar-se, ja a la partida de l'Abellar, nom que prendrà el corrent a partir d'aquesta punta.

Futo, el racó del (Mv) [tə ra'kot 'futo]

Un fondal a Burrià, on hi ha la font que es coneix amb el nom de la partida.

Futo, el solà del (Mv) [tə so'tat 'futo]

Un tros a Burrià, a tocar del bosc d'en Guerrer.

Futos, la fondalada dels (G) [tə fonda'taðɛts 'futos]

Una raconada que s'obre al barranc de l'Abellar i puja fins en un coll de serra on hi ha la caseta del Futo, a la partió amb les Rovires. Hi ha record d'haver-hi vist places carboneres perquè sempre hi ha hagut un bon alzar.

Gabriel

V. «Dolores» del G.

Gabriel, cal (V-H) [ka't ɣaβri'et] / [ka't ɣrəβi'et]

Al carrer Nou, al costat de ca l'Estant, sovint precedida del prenom «Florència». A l'Hospitalet és al carrer de la Galera. També l'hem sentit citar com a *ca la Mundeta*, la filla del Gabriel.

«Salvador Gil Coll – Gabriel» i «Gabriel Gil Boquera – Gabriel» (*Curiosidades*, p. 17 i 21, 1912); «Ca la Mundeta o cal Grabiell. En realitat sempre havia estat un corral de cabres de Cal Mauro» (*Recull*, p. 112).

Gabriel, el tros del (H) [tu 'troz ðət ɣrəβi'et]

Al Tros del Confessor, veí del Pep de la Filomena i del Saladié.

Galàpet, la cova del (H-Mr) [tə 'kəβət ɣə'tapit] / [tə 'kəβət ɣa'tapit]

Al vessant de Lleriola, per allí al racó del Batlle.

«dalt del cingle, s'afigura la cova del Galàpat» (*Guia*, p. 279); «Cova del Galapat [...]». Cavitat situada a la part alta del cingle del Barranc de Lleriola, al SW del Racó del Baller» (*Catàleg*, p. 127).

Galàpet, la punta del (H-Mr) [tə 'puntət γə'tapit] / [tə 'puntət γa'tapit]

S'eleva, en el lloc que formen els barrancs de Llèria i Lleriola, un puig singular, gairebé cònic, afuat. Calcària pelada o amb poca vegetació, que guaita vers el golf de Sant Jordi.

«les puntes del Galàpat, i [...] la cova del Casat de Llèria» (*Guia*, p. 266); «Punta Galàpit» (Amigó, p. 26).

Galera, el carrer de la (H) [tu kə're ðə tə γə'terə]

S'inicia a la plaça de Catalunya i va en direcció al nord, paral·lel al de l'Estació. El terreny és de tapassot: per sobre hi ha una capa prima de pedra i de seguida ve el *Tapàs*. Una de les definicions del mot *galera* és «tapàs» (DIEC).

Gall

V. *Roca del G*.

Gall, la roca del (H) [tə 'rəkət 'γαλ]

A Mala-set, entre el barranc de Mala-set i el de Llèria. En un lloc de muntanya, emergeix una roca que sembla una d'aquestes aus de corral.

«el Gall» (*Atles*, 4537 – 318); «A Malaset, a la zona propera al camí de veïns de Lo Gall» (*Inventari*, p. 147).

Galla

V. *Jaume de la G*, *Tia Roseta la G*.

Galla, ca la (H) [ka tə 'γαλə]

A la plaça de Catalunya.

«Francesc Margalef Castillo – Galla» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939); «Cal Batista. [...] Era coneguda a mitjan segle xx com ca la Galla» (*Recull*, p. 104-105).

Gallard (H)

El cens de 1934 inscriu dues dones, a l'Almadrava.

Gallard, vinya del (V)

«les nostres viñas [...] id [viña] del Gallart» (Documentació, 1844).

Gallina

V. **Peu de la G*, *Pont de la G*.

Gallina, el pont de la (V) [tə 'pɒn de ʎa ɣa'liɲe]

A poca distància, a ponent, del nucli urbà de Vandellòs. Per aquest lloc, l'antiga carretera de Móra passava per un pontet que salvava el solc profund del barranc de Fatxes i a la sortida del viaducte formava un revolt tancat, famós per la curvatura i l'estretor. El pont antic encara hi és, sota del nou, i també l'antic revolt. Ha donat nom a les terres del seu entorn.

Gàlvez (H)

Anotat en dues ocasions al cens de 1912 i una sola vegada a la resta de censos fins al 1946.

Ganga, el (V)

«Dia 8 fbre. al ganga lo corto de Badeigo al ganga y ½ ll. de sucre» (Vària 1887).

Garbí

V. **Més Terra i Més a G., els farallons de.*

Garcés (H)

«Lo Coll de Balaguer terme de Tiviça. Lorenzo Garcés» (*Fog.* 1496, p. 251).

Garcia (H) [gəɾ'siə]

Solament l'anoten els censos de 1919, 1934 i 1946. Actualment és corrent.

Gardel, la moleta de (ft) [ʎa mo'ʎete ðeʎ ɣaɾðeʎ]

Per allà a les Caibes, al terme de Tivissa, però pròxima al de Vandellòs, on és coneguda per pastors i caçadors, sobretot de Fatxes i Gavada. Sempre pronuncien amb *l* final. En alguns mapes hem trobat «Gardell».

Gargori, això de Cal (Mr) [aɣ'ɟə ðe 'kaʎ ɣaɾ'ɣoɾi]

Un tros de terra a les Bassotes. Afronta amb terra de cal Repau.

Gargori, cal (Mr) ['kaʎ ɣaɾ'ɣoɾi]

Al carrer Major, a sol ixent, al costat de l'Abadia. Metàtesi de *Gregori*.

Gargori, el tros de Cal (Mr) [tə 'troz ðe 'kaʎ ɣaɾ'ɣoɾi]

Un bocí de terra al Guixar. Afronta amb allò de Cal Sirici. És una propietat gran.

Garí, els costers d'en (V) [təs kos'tez ðeɲ ga'ri]

Al vessant sud-est de la mola de Fatxes, a la Figuerola.

GarrateóV. *Mas de G.***Garrateó (V)** [garate'o] / [garate'jo]

Partida que ocupa un sector extens, de terrenys irregulars, amb turons i fondalades pertot arreu. La major part de la terra és abandonada. Afronta amb els Dedalts per l'est i amb els Taixos per migjorn. Cad. 1862 l'enregistra sis vegades i s'hi declaren alguns sembrats, però la major part són boscos i erm. Tres dels propietaris declaraven tenir casa a Vandellòs, dos a Gavadà i un que no en declara.

«Otra á Carrateyó» i «Posesion á Carrateyó» (Cad. 1862, núm. 71, 203 i pàs-sim); «Garatayo y Cabeza Negra» i «Caratayó o Corral de la Torre» (*Amill.* 1945, I, f. 112 i 352).

Garrateó, els cingles de (V)

«Enfront, es tenen els cingles de Garratalló i de l'Obaga de Lader» (*Guia*, p. 297).

Garrateó, el coll de (V) [tɔ 'kɔʎ de ɣarate'o] /
[tɔ 'kɔʎ de ɣarate'jo]

El llom que forma el terreny de la partida de Garrateó. Parteix els aiguavessos de Garrateó, al nord, i el del barranc del Taix, al sud.

Garrateó, el fondo de (V) [tɔ 'fondo ðe ɣarate'o] /
[tɔ 'fondo ðe ɣarate'jo]

Correspon a un dels fondals de la partida i s'usa per designar un pas estret que baixa al racó de les Porciules.

Garrateó, el mas de, i el corral de Garrateó (V)

[tɔ 'maz ðe ɣarate'o (o) ɣarate'jo] i [tɔ ko'raʎ de ɣarate'o (o) ɣarate'jo]

Domina la partida del mateix nom. Hi ha preferència a dir-ne *corral* perquè ja sols és dedicat al bestiar i només s'hi queda el pastor. Corona un turó que domina un ampli sector entre els Taixos, els Dedalts, el tossal de Penjabudells, etc. A ponent del mas, guaitant a un fondal, hi ha l'era.

Garrateó, l'obaga de (V) [taw'βayɛ de ɣarate'o] /
[taw'βayɛ de ɣarate'jo]

Un sector encarat al nord, a la partida del seu nom, espadat i ombrívol, al límit amb els Taixos. Emboscacat.

garrateons

V. *Trumfa*.

Garrofer, el pas del (H)

[tu 'paz ðət ɣərufə]

Hi comença el camí de Lleriola i hi passa el camí de l'Acampador, entre altres. Hi ha un exemplar de garrofer remarcable, que ha donat nom al bocí de camí i alguns trossos, pocs, del voltant.

«Acampadó i Pas del Garrofé» (*Amill*. 1945, I, f. 53); «Pas del Garrofé i Acampador» (*Amill*. 1945, II, f. 548).

Garrofer, la roca del (H)

[tə 'rəkət ɣərufə]

Davant de la punta del Riu, cosa de dues milles mar endins. Comenten que es guiaven per un garrofer.

«Garrofers, la Roca dels [...] Fons: 27, 29, 32 brases. (C). Senyes: [...] La Cabra pel Mas del Guerxo. (H) La Casilla de Marsal pel Dipòsit de l'Estació. (H)» (Muntanya, p. 61).

garroferal

V. *Rector*.

garrofers

V. *Baltasar, Lluís de la Miquela*.

Garrofes

V. *Jaume de les G*.

Garrut, cal (V)

[ˈkaɫ ɣaˈrut]

A l'extrem de ponent del carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Bou.

«José Vernet Barceló – Garrut» (*Curiosidades*, p. 18, 1912); «Aquesta escarrotxa es comprava al molí del Josep Vernet, de Cal Garrut [...] de Vandellòs» (*Recull*, p. 66).

Garrut, el pont de Cal (V)

[to 'pɔn de 'kaɫ ɣaˈrut]

O *el pont de la Font Nova*. Viaducte que permet el pas de la carretera de Móra per sobre del barranc de Vandellòs, a la sortida de ponent de la vila.

Gascó

V. **Cova del G*.

Gascó, la cova del (Mb) [ʔa 'kəβet̚ ɣas'ko]

Cap a l'extrem oriental de la Barrancada. El propietari de la terra era originari de França, probablement de Gascunya.

«Es travessa el barranc [la Barrancada], deixant, a la dreta, l'obertura de la barrancada de la Cova del Gascó» i «Se segueix pel camí carreter. [...] al SE., la cova d'en Gascó» (*Guia*, p. 254 i 258).

Gat

V. *Cova del G.*, *Mas d'en G.*

Gat, la cova del (H) [ʔə 'kəβet̚ 'ɣat]

Al litoral. Una balma que la força de les onades ha anat formant. És a la Sentiu, un poc més ençà de la cova del Fuster. Ha donat nom a les terres del seu entorn. És coneguda pels pescadors.

Gatella, la (G) [ʔa ɣa'teɫɛ]

El nom deu procedir de la presència de gatells, uns arbustos que hi devien abundar. Partida de terra que forma part del mas de Genessies, segons és fama. Limita amb Villiplana per sol ixent, on forma un llom. Constitueix una coma a orient de la carretera de Gavadà. És una massa boscosa. La travessa l'antic camí de Gavadà a Vandellòs, conservat com a senderó excursionista.

«Un cercle de penyals abruptes serva rústica sobirania damunt del sot. La Gatella, l'Obaga, la tossa del Maimó [...] fan perennal sardana» (*Les ciutats*, p. 90 i 91).

Gatella, la costa de la (Mv) [ʔa 'kəstɛ ðe ʔa ɣa'teɫɛ]

Un cop de coll que fa el camí, per allí al coll de Lleixares, en terres del Silveri.

«Costa la Gatella» (Amigó, p. 22).

Gatella, la font de la (G) [ʔa 'fɔn de ʔa ɣa'teɫɛ]

A la Gatella, en un terreny inclinat de la riba oriental del barranc Fondo, al nord de Gavadà i un poc més enlairada que la font dels Horts. Com moltes altres, no és una font en el sentit literal, sinó uns tolls que embassen aigua.

Gatot, el (H) [ʔu ɣə'tot]

Un renom.

Gats, la roca dels (H)

«Gats, la Roca dels [...] Fons: 34/35 bracs. (H). Senyes: Escornalbou pel Xalet del Comandant. (H). Montsant per la Baixadeta dels Flares. (H)» (Muntanya, p. 61 i 199-200).

Gavadà

V. **Coma de G.*, **Pere de G.*

Gavadà¹

[gaβa'da]

Llogarret al sector de ponent, gairebé al límit amb el terme de Tivissa, al vessant meridional del mas i de la mola de Genessies. V. la introducció.

«et alius campus in Gauada» (*Capb. s. XIV*, p. 22, 1204); «Gabriel Borraç, Esteve Pastor i Bernat Revull (del mas de Gavadà)» i «Pere Pau Revull. Nasqué l'any 1583 a la masia de Gavadà» (Bru, p. 200 i 212, 1496); «Pere Margalef [...] de les Masies de Gavada Parroquia de tiuissa» (*Matrim. 1688*, f. 199r, 28-10-1750); «en 17 de Junio de 1786 fué erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de Gavadà, Genicies» (*Llibreta 1840*, p. 34-35).

Gavadà²

[gaβa'da]

En parlen com a partida en tot el territori que es considera adscrit a aquest llogarret. Les persones que en són filles l'anomenen, amb preferència, amb els noms de les partides, però les que pertanyen als altres nuclis, tenen més tendència a dir *Gavadà*. Cad. 1862 l'esmenta quatre vegades, amb sembrats i regadius. Dels quatre declarants no n'hi havia cap que tingués casa al llogarret: un la declara a Vandellòs i els altres eren forasters.

«Otra á Gavadà» i «Posesion á Gavadà» (Cad. 1862, núm. 22 i altres).

Gavadà, el barranc de (G)

[to βa'raŋ de ɣaβa'da]

És la continuació del barranc Fondo. Canvia de nom després d'haver passat per Gavadà, que queda a la dreta del corrent. Un tros més cap a migdia, s'aigua-barreja amb el barranc del Taix i, a partir del salt de Baix del Taix, passa a dir-se *de l'Abellar*, nom amb el qual entrarà al terme de Tivissa.

«Es torna al barranc Fondo o de Gavadà» i «Aiguabarreig del barranc de Gavadà amb el de l'Avellar» (*Guia*, p. 320 i 322); «Barranc de [...] de Gavadà o dels Abellars» (Bru, p. 15).

Gavadà, el camí de (G)

[to ka'mi ðe ɣaβa'da]

Hi puja des de Vandellòs, passant per Masvalentí, Lleixares, Villiplana i la Gatella. Solament és utilitzat en algunes parts com a camí de propietats i en la seva totalitat com a ruta d'excursionistes. Antigament, seguia enllà de Gavadà fins al mas de l'Aumet, amb un recorregut diferent del que segueix l'actual carretera. Amb el nom de *camí de Gavadà* també es coneix la carretera que arrenca del coll de Fatxes, passa per Gavadà, i segueix enllà.

«Camino de Gavadà» (*Topog.* 1918).

Gavadà, la font de (G) [ʔa 'fɔn de ɣaβa'ða]

O *la font de Cal Barceló* i, encara, *la font de Baix*, però no tan sovint. Hi venien a buscar l'aigua per a beure els que vivien al llogarret. És a cosa d'uns tres-cents metres a sol ixent del nucli, a la riba de llevant del barranc Fondo.

«Se surt de Gavadà [...] s'arriba a la font de Gavadà. [...]. Font de Gavadà. És un gran dipòsit, situat a l'esquerra del camí» (*Guia*, p. 321).

Gavadà, el freginal de (G) [ʔo frejzi'naʔ de ɣaβa'ða]

No es considera partida, sinó una part de la hisenda de cal Barceló. Cad. 1862 l'anota una vegada; era una finca gran, amb sembrats, regadiu, vinya i ametllers, amb bosc i erm. El declarant tenia casa a Gavadà.

«Jaime Domenech y llorens. Posesion al Feixinal de Gavadà» (Cad. 1862, núm. 111).

Gavadà, la torre de (G) [ʔa 'toɾe ðe ɣaβa'ða]

És circular, lleugerament troncocònica, en estat ruïnós, a ponent del llogarret, en amunt de les cases del carrer d'Allà, com un testimoni de l'antiga defensa. Diuen que és una de les més antigues de les que s'aixecaren en terme tivissà i l'única que té forma circular. Els nadius del llogarret la solen anomenar, simplement, *la Torre*.

«En el territori tivissà hi havia les torres [...], de Genessies [...] i de Gavadà [...]. La [torre] de Gavadà sembla més antiga; és circular, en contra de la forma carada que presenten les que havem citat abans» (Bru, p. 111 i 112); «Es veu la torre de Gavadà en ruïnes dalt del comellar d'enllà de la coma del Pi» (*Guia*, p. 320).

Gegants, la cala dels (H)

«Llop Marí, la Cala del.- Diuen que és la Cala dels Gegants» (Muntanya, p. 388).

Gendre (H)

Cognom que es relaciona dues vegades, només al cens de 1912, ortografiat *Gendra*.

Gendre, allò de Cal (H) [ə'ʎo ðə 'kaʎ 'dʒɛndɾə]

A les Tàpies, forma part de la urbanització l'Infant. El propietari era de Masriudoms.

Gendre, cal (V-Mr) ['kaʎ 'dʒɛndɾe]

A la vila, és al carrer Major, al costat de ca l'Eusèbia; al llogarret se n'anomenen dues, ambdues amb façana al carrer de Sant Pau. Una tocant a ca la Racona,

on diuen que anys enrere hi va haver un forn de pa; l'altra és al costat de ca l'Abe-ller i veïna, per la part posterior, de la carretera.

«Josep Burata “Gendre”» (*Cens 1817*, p. 63, 1820); «son fill Jusep Burata, dit lo Gendre, natural de Masriudoms [...] vehins de Mas-Riudoms» i «Jusep Burata, dit Gendre, natural de Masriudoms» (*Fundacions*, núm. 31 i 68, 1824); «Eulogi Bes Escoda, “Gendre”, de 31 anys» i «Jaime Bes Saurat – Gendre» (*Curiosidades*, p. 13 i 18, 1939 i 1912).

Gendre, l'era de Cal (Mr) [ˈtɛɾɐ ðe ˈkaɫ ˈdʒɛndɾe]

A l'extrem occidental del nucli urbà. Resta aïllada entre l'avinguda de Santa Anna i el nou traçat de la carretera de Móra, coronant un altell que han deixat les reformes, a la Bassa. Es conserva en tot el seu perímetre.

General, el camí (V)

«enla [enllà] de la creueta que separa lo camí de remula del camí ginerall qui va a vandelos» (Masos 1565, R:68/185-2); «á, meridie cum via generali que duvit ad Campo Tarraconem» (MN 1722, 21 novembre 1724).

És el mateix que trobem com a *camí del Camp, del Camp de Tarragona, Reial*, etc.

General, el mas del (G) [tɔ ˈmaz ðeɫ dʒeneˈraɫ] /
[tɔ ˈmaz ðeɫ dʒineˈraɫ]

Una altra manera d'anomenar el *mas del Soler*, el dels Taixos.

«**General Mola, la calle del**» (H)

Nom amb què va ser rebatejat, després de l'any 1939, el *carrer de la Mar*.

«**General Sanjurjo, la calle del**» (H)

«Carrer de la Galera [...]». En acabat de la guerra [...] se'l va anomenar General Sanjurjo» (*Recull*, p. 106).

Generosa, ca la

V. *Cullero, cal*.

Genessies

V. «*Pepito*» de G.

Genessies (G) [dʒineˈsies]

El nom empara les terres d'aquesta masada. Ocupen una gran extensió, a l'oest del territori de Vandellòs, al nord de Gavadà, presidides pel mas del seu nom. Una part de la terra sols s'ha pogut utilitzar com a terra de pastura i de caire

forestal. Cad. 1862 l'esmenta una vegada, en el grup de terratinents forasters, amb més de tres-cents jornals d'extensió. S'hi cultivaven sembrats, regadiu, vinya i ametllers. La major part eren boscos, garrigues i erms. Una part de la hisenda és al terme de Tivissa.

«Domingo Jardj de Genexia ha I tros de terra a Genexia [...] e altre entre eyl e en D^o Forner a Lixares» (*Capb.* s. xiv, p. 47); «la masada de Geneyxies» (*Bapt.* 1667, f. 107r, 1745); «Posesion á Jenesias» (Cad. 1862, núm. 320); «Genecies (Raig) [...] Este. Termino Tivisa» i «Genecies. Norte. Termino Tivisa. [...] Oeste Término Tivisa» (*Amill.* 1945, II, f. 531 i 850).

Genessies, de (G)

«en Jaume Rojals y en fran^{co} Jardi dit de Geneixies» (MN 1730, 28 abril 1734).

Genessies, el camí de (F-G) [tə ka'mi ðe dʒine'sies]

S'inicia al coll de Fatxes, se'n va al mas del seu nom i continua fins a Gavadà i d'allí al coll d'Aumet, al mas d'Aumet i a trobar la carretera Vella. També en diuen *camí de Gavadà*. Va ser reformat durant la guerra espanyola i convertit en una carretereta.

«Camino de Genesias» (*Topog.* 1918).

Genessies, la caseta del (H) [tə kə'zetə ðəɫ dʒine'siəs]

Als Acampadors, a menys d'un quilòmetre, a ponent de la carretera Vella. El Genessies és de Vandellòs.

Genessies, la coma de (G)

«Item ha lo dit Berenguer I tros de terra [...] e altre a la coma de Genex[ea]» i «Item ha eyl matex [Bernat Forner] [...] e altra sort a la coma de Genexea» (*Capb.* s. xiv, p. 41, 1316).

Identifiquem aquest pretèrit amb la vall que s'obre des del mas de Genessies fins a Gavadà.

Genessies, la font de (G) [tə 'fɔn de dʒine'sies]

Proporciona aigua al mas de Genessies. És al sud-oest del casalici. No raja gaire i és mig abandonada. Aquesta migradesa justifica el poc regadiu que tenia la hisenda.

Genessies, el mas (o la masia) de (G) [tə 'maz (o tə ma'zie) ðe dʒine'sies]

Indica l'edifici que domina la hisenda, considerada partida per si mateixa. És un casalici gran, situat al sud-oest de l'actual carretera de Gavadà. A més de les

estances habitables per a propietaris i masovers, comptava amb era, corral i pallier. És de remarcar, especialment, una torre de defensa.

«dona per fermanses en pere gardi de geneyxia y en Johan margalef menor de almet» (Masos 1565, R:68/185-1); «Magdalena Castellnou Donzella del [*sic*] mas de Geneixies terme de Tivissa» i «Jaume Castellnou, fadri de Xenesies» (*Bapt.* 1667, f. 51r, 25-12-1707, i f. 56v, 27-7-1709); «in partida vulgo dicta de Faches [...] qua terminatur [...] á meridie cum terris Joannis Jardi de Geneixies» (MN 1722, 30 maig 1726); «la Masada de Geneyxies, Parroquia de tiuissa» (*Bapt.* 1667, f. 107r, 5-9-1745); «una pessa de terra [...] y esta, inclosa, en les terres de la masia de Genesias», «Item altra pesa de terra [...] y davant lo Mas de Genesies» (*Capb.* 1756, f. 27r); «en 17 de Junio de 1786 fué erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de Gavada, Genicies» (*Libreta* 1840, p. 34-35); «La masia de Genessies està situada al nord de Gavada. [...] Era la més important del terme» (Conejo, p. 105).

Genessies, la mola (o moleta) de (G) [ʎa 'moʎe (o ʎa mo'ʎete) ðe dʒine'sies]

Un morro de roca que sobresurt del seu entorn com un immens penyal, aïllat per totes bandes. Descansa sobre una altra bancada de roca més extensa que li fa de sòcol. Com diu *Guia*, un veritable pa de roca. És de pedra calcària, cosa que li forneix una coloració grisa esblanqueïda que la fa visible des de molts indrets. Al cim forma un altiplà i hi ha unes restes de construccions antigues que podrien correspondre a un poblat ibèric, malgrat el resultat negatiu d'unes excavacions provisionals. Per aquest punt passa la partió amb el terme de Tivissa, d'acord amb les línies marcades el 1818.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passa per [...] Coma del Pi, Moleta de Genessies» (Bru, p. 284, 1818); «Part superior de la moleta de Genessies (712 m. d'altitud)» (*Guia*, p. 316).

Genessies, la torre de (G) [ʎa 'toʀe ðe dʒine'sies]

Una antiga torre de defensa, de planta quadrada i alta. És a sol ixent, annexa a la resta de la gran masada de Genessies.

«Per aquells temps [...] ja existien les torres [...]. Les de Gavada i de Genessies construïda el 1584» (Bru, p. 184).

Genoveva del «Santo», la (V) [ʎa dʒeno'βeβe ðeʎ 'santo]

Era de cal «Santo» del carrer de la Font.

Gentilla, la (Mv) [ʎa dʒen'tiʎe]

Partida de contrastos en els seus relleus. Afronta pel sud i sud-oest amb Burrià i Lleixares i amb les solanes de Masvalentí, per septentrió. Anys enrere s'hi collien

diverses classes de lleguns, especialment les «gentilles», que anaven bé en aquesta terra. Cad. 1862 l'esmenta quatre vegades com a partida, amb sembrats i garrigues. Tots quatre propietaris tenien casa a Masvalentí. *Gentilla* és equivalent a *Llentia*.

«Posesion á la Jentilla» (Cad. 1862, núm. 17, 18, 62 i 72); «La Gentiela [*sic*]», «Caseyá o Gentilla» i «Gentilla o Casea» (*Amill.* 1945, I, f. 3, 40 i 50).

Gentilla, el camí de la (Mv) [tə ka'mi ðe ʎa dʒen'tiʎe]

En amunt de Masvalentí es bifurca del de Gavada, per tal d'arribar a la partida.

«Collet de Cassear [...]. A la dreta, resta el caminet de la Gentilla» (*Guia*, p. 296); «Burria. [límits]. Camino Genstilla [*sic*]» (*Amill.* 1945, I, f. 91).

Gentilla, el coll de la (Mv) [tə 'kɔʎ de ʎa dʒen'tiʎe]

No en parlen gaire. Indica l'esquenall que separa els vessants de Lleixares i el de la Gentilla.

Gentilla, l'estret de la (Mv)

«Aigües avall, partida d'Atzaet, estret de la Gentilla pel barranc de Burrià fins al mas Valentí» (*Les fonts*, p. 174).

Per la situació, creiem que és una altra manera d'anomenar *l'estret del Pedral*.

«German», cal (V) [kaʎ xer'man]

Una casa un poc separada del nucli urbà, en un grup de cases, a la Sénia, al nord de la carretera de Móra. A la part baixa del coster del Gil. Va arribar a la vila als anys quaranta i va fer de pastor.

Germandat, la (Mb) [ʎa dʒerman'dat]

Al carrer de Santa Marina. Va ser construïda pels socis de l'Hermandad de Socorros Mutuos i emparava els seus associats si es trobaven en alguna dificultat i en cas de malaltia. No va actuar gaires anys. Després va servir d'escola.

Germandat, la sala de la (V) [ʎa 'saʎe ðe ʎa dʒerman'dat]

A la cantonada entre el carrer de Santa Marina i de Sant Isidre. La va construir, com a local de reunió i d'esbarjo, el mateix grup de socis que aixecaren el Sindicat de l'Oli. Hi feien ball. Després de 1939, va ser convertida en habitatge dels mestres de l'escola local. Hi ha la biblioteca pública de la vila.

Gervasi

V. «Arturo» del G.

Gervasi, cal (V)

[ˈkaʎ dʒerˈβazi]

A orient del carrer de Sant Josep (on ja residia el 1912), al costat de cal Gil. Són dues cases juntes.

«Franco. Gervasio Guirro Guirro – Gervasi» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Gervasi, el mas del (H)

[tu ˈmaz ðəʎ dʒərˈβazi]

A la partida del racó del Vaque. No s'hi viu. Hi ha un corral.

Gervàsia, ca la (V)

[ˈka ʎa dʒerˈβaziɛ]

Al carrer de Baix, al reclau que coneixen per *el Racó*, al costat de ca la Pura Barceló.

Gil

V. *Comellar d'en G., Doctors G. Vernet, *Mas d'en G.

Gil (V-C-Mr)

[ˈdʒit]

Llinatge prolífic al terme. L'inscriuen els censos des de 1912 fins a 1946 per tot el territori, i la major part residien a la vila. És ben corrent.

«Anthonius gil loci de vandellos» i «fill de la viuda gilla» (*Capb.* 1542, f. 7 i 47); «juan gil prom de la vall de vall de lloz» (Procés 1551, R:70/397-1); «Joan Gill [...] Antoni Gill» (*Fog.* 1553, p. 198); «Pere gil menor de dies y de Catalina sa muller de Castello» i «mori rosolea gil filla de Juseph gil de valldellos» (*Bapt.* 1667, f. 6r, 25-5-1675, i f. 129v, 1-3-1697); «1818. Pere Gil dit Capblanch, natural y vehi de Vandellós [...] Batiste Gil, son pare» i «1823. Paga Josep Gil Alias Teto» (*Fundacions*, núm 69 i núm. 18); «Juan Gil» i «Dia 31 de Diciembre de 1826, yo Pedro Gil, Alet del propio año» (Sancho, p. 16, 19, 22 i 23).

Gil, cal (V)

[ˈkaʎ ˈdʒit]

Hem trobat diverses cases el cognom de les quals ha esdevingut nom de casa: una a la plaça de Dalt, entre cal «Rossendo» i ca la Martina, i l'altra al carrer de Sant Josep, al costat de cal Merlet. Aquesta també és coneguda per *cal Josepet Gil*. També es parla de *cal «Merequildo» Gil*, al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Biosca i, encara, de *ca la Pietat de Cal Josepet Gil*, al carrer de la Font, veïna de ca la Trumfa.

«havia solo 13 casas, que son las siguientes [...]. 6. C^a Gil» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «Cal Gil» (*Contribució* 1865); «Josep Jardí Barceló – Maria Gil» i «Marià Gil Casadó - Josepet Gil» (*Curiosidades*, p. 12 i 13, 1936-1939).

Gil, la capella del (V)

«Sin dar vuelta al pueblo, se va directamente un dia por el camino del campo [...], otro dia camino de Tivisa, hasta la capella del Gil» (*Llibreta 1840*, p. 30).

Havia de ser cap a ponent de l'actual nucli urbà, pel sector que anomenen *la capella del Guirro*, prop d'on hi ha la casa dita *ca l'Estació*, pròxima al barranc de Vandellòs. Una mica més a ponent s'anomena *el coster d'en Gil*.

Gil, el coster d'en (V) [to kos'teɾɐ̃ 'dʒit]

Un lloc espadat, encarat a migjorn, al nord de la carretera de Móra. Pel peu d'aquest coster, hi ha el tomb del Pont de la Gallina. El lloc es pot identificar perquè, a la seva falda, hi ha el primer dipòsit d'aigua potable que va tenir la vila.

Gil, la plana del (H) [tə 'płanəɫ 'dʒit]

A les Tàpies. La va escaparçar l'autopista.

Gilitou, el (V) [to 'dʒiti 'tow]

En una ocasió, va haver d'anar a fer una diligència a la Casa de la Vila, i en preguntar-li com es deia, els va dir «Gil», però no l'entenien i li ho van fer repetir dues o tres vegades, fins que el bon home exclamà «Fiqueu-hi Gilitou». I el nom li va quedar.

«Gimeno»

V. Cèsar «G.», «Cipriano G.».

Giner (V)

Anotat als censos entre 1919 i 1946. Ortografiats *Giné*, llevat dels de 1946, que els inscriu *Gené*.

Ginessies

V. *Genessies*.

Giron (V)

«Dia 26 [juliol] a la Teresa Giron» (Documentació, 1844).

Gitano «Señorito», el (H) [tu ɣi'tanu səɲu'ritu]

Un renom. El pronuncien a la castellana. Recorden que era presumit.

Glorieta, la¹ (V) [ta ɣlo'ri'ete]

Partida, a ponent del nucli urbà, a la riba de migjorn del barranc de Fatxes i a ponent del barranc del Macià i del camí de la Serrada. Devia arribar a tocar el

camí de Masvalentí. Fa partió amb la Sénia. Conreus d'avellaners, olivers i ametllers.

«Glorieta. Norte. Barranco La Figuerola. Este. Barranco del Masiá. Oeste. Camino Bases», «La Glorieta o Serrada» i «Figueretes o Glorieta» (*Amill*. 1945, I, f. 394, 415 i 419).

Glorieta, la² (V) [ʎa ɣɫori'etɛ]

Un maset pujant pel camí de la Serrada, a mà dreta, en un punt una mica enlairat. Domina la partida d'aquest mateix nom. Des d'aquest mas es té una panoràmica sobre Vandellòs, el turonet del Castell, la mola de Remullà, etc.

«El camí remunta sobre el petit barranc i, arran, a la dreta, deixa la casa coneguda per la Glorieta» (*Guia*, p. 295).

Goda (Mr-Mb)

«Joan Celici Pasqual fill [...] de Joan Celici, y Theresa Godda, y Celici conjuges del mas de riudoms» (*Bapt.* 1667, f. 122r, 29-9-1757) [Al marge:] «Godda por la masia de donde vinieron sus padres» [el cognom, però, tot i que no ho diu, era *Pasqual*]; «fill [...] de Joseph Alcayt, y de Gracia Godda, y Alcait conjuges [...] en lo mas dit de en boquera» (*Bapt.* 1667, f. 122v, 26-3-1758).

Goner

V. **Bosc d'en G*.

Gordet, cal (V-G) ['kaʎ ɣor'det]

Al carrer de les Sorts, al costat de cal Teta. Van baixar de Gavadà, on s'anomena una casa al carrer d'Aquí, en ruïna.

«Jaime Gil, Gordet» i «Juan, Gordet» (Daurar 1882); «Mariano Gil – Mariano Gordet» i «Pablo Gil Boquera – Pau Gordet» (*Curiosidades*, p. 15 i 24, 1912).

Gordet, la caseta del (G) [ʎa ka'zetɛʎ ɣor'det]

És de tros, a la partida de Maimó, amb un pouet a la vora.

«l'obertura del gran recó de les Rovires [...]». Després, [...] hi ha la caseta del Gordet» (*Guia*, p. 322); «Cal Gordet [...]». Era una família amb propietats, entre les quals [...] una finca anomenada Maimó» (Castellnou, p. 153-154).

Gordet, el fondo del (G) [ʎo 'fondoʎ ɣor'det]

Una clotada allargassada, que va d'un extrem de la Sénia a internar-se a Maimó. És coneguda.

Gordeta (V)

«Teresa Barceló Gil – Gordeta» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Anotada al carrer de les Sorts. Devia ser descendent de la família Barceló, de Gavadà.

«Gordo», cal (H) [ˈkaɫ ˈɣorðu]

Al carrer Major, al costat de cal Jaume de la Pedrella. Per la part del darrere, arriba al carrer de l'Estació. També se l'anomena *ca la Rosa del Gordo* o *ca la Rosalia*.

«La Rosa del Gordo elaborava manualment el conegut mantecado (entre dos neules o cucurutxos), a més de cafè gelat» (*Recull*, p. 133).

Gornata, la (F) [ˈta ɣorˈnatə]

Partida que confronta, per migdia i ponent, amb la mola de Fatxes. Pel nord, limita amb l'antic camí del Coll Roig i amb la Molella; per orient, amb la Tossa, i, per migdia, també amb la Figuerola a través de la Prunera. El terreny hi és irregular, amb fondals i amb un cingle, amb aparença de caos, a l'extrem nord.

«a saber vna pesa de terra garriga [...] a la partida de Gornata [...] afronta ab Joseph Margalef de faches, ab Mariano Castellnou» (*Capb.* 1756, f. 97r).

Gornata, el barranc de la (F) [ˈto βaˈraŋ de ˈta ɣorˈnatə]

Deu el nom a la partida on té l'inici, davall de la carretera de Prasdip, voreja la mola de Fatxes i és tributari del de la Figuerola.

«Barranco de la Gornata» (*Topog.* 1918).

Gornata, la font de la (F) [ˈta ˈfɔn de ˈta ɣorˈnatə]

A la Gornata, a la riba meridional del barranc de la Gornata. Com tantes altres, és formada per petits sots que eren aprofitats com a abeuradors del bestiar. La freqüenten els senglars.

Gorrió, cal (Mb) [ˈkaɫ ɣoriˈo]

Al carrer Nou, al costat de cal Vernet.

«Margalef, gorrió, Fran^{co}.» (Cad. 1862, núm. 221); «Fran^{co} Gorio [*sic*]» (Daurar 1882).

Gracieta, la (V)

«afronta de vna part en les parets del Castell de dita parroquia de vandellós [...] y en la Gracieta» (MN 1730, 8 agost 1734).

Gralles

V. **Cova de les G.*

Gralles, la cova de les (H-Mr)

[tə 'kɔβɛ ðe tɛs 'ɣraʎes]

S'hi refugiaven volades d'aquests ocellots. És per sota la punta d'igual nom.

Gran

V. *Joan G.*

Gran, l'«alcantarilla» (H)

[tə kəntə'riʎə 'ɣran]

És un pont que salva una depressió. Per sobre, passa la via del ferrocarril. El nom és modern, creat arran de l'arribada del ferrocarril, el 1865. Com les altres que trobem pel recorregut pròxim a l'Hospitalet, és una construcció amb volta de mig punt, feta amb totxos de gairell i muntants de pedra calcària ben treballats, d'una gran solidesa i d'una alçada considerable, en aquest cas, amb amplària suficient perquè hi pugui passar un automòbil. L'adjectiu li correspon perquè és la més gran que hi ha prop de l'Hospitalet. També n'han dit *la «cantarilla» Grossa*. Ha donat nom a les terres en una i altra banda, com ho podem veure a *Amill*. 1945, on la trobem anotada. El mot «cantarilla» ha prosperat perquè és una singularitat, pròxima a la vila i perquè hi passa un camí, que es ramifica per arribar a les diverses partides de més amunt.

«Alcantarilla Grande» (*Topog.* 1918); «La cloaca és anomenada “Alcantarilla Gran”» (*Guia*, p. 248); «Mameu o Plana, Canterilla Gran» (*Amill*. 1945, I, f. 11 i 218); «Tros de l'Agulla o Canterilla Grande» (*Amill*. 1945, II, f. 570).

Gran, la bassa (R)

[tə βase 'ɣran]

De ca la Viuda, prop de Remullà. En regaven pagesos de Vandellòs, als quals arrendaven terres de ca la Viuda, bescanviant l'arrendament per jornals de treball en altres propietats de la família.

«De la Bassa Gran a la sortida de l'aigua hi ha uns 17 usuaris. [...] Quasi tot el regadiu de la Bassa Gran, és propietat de Ca la Viuda» (Bonfill, p. 13).

Gran, cal (V)

['kaʎ 'ɣran]

Al carrer d'Amunt, al sector de migdia, al costat de cal Tabaquet. Tot i que s'anomena en aquest carrer, té l'entrada pel carrer de Pau Casals. Es parla també de *la Maria del Gran*, que era casada a ca l'«Ernesto».

«Lluís Bargalló Savall – Gran» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Gran, la coma (Mr)

«Coma Gran» (*Amill.* 1945, I, f. 35 i pàssim); «Coma Gran» (Amigó, p. 23 i 25, la situa a Masriudoms).

Potser una altra manera d'anomenar el *racó Gran*?

Gran, la cova¹ (F) [ʔa 'kɔβɛ 'ɣran]

Una altra manera de designar *la cova Gran del Guirro*.

Gran, la cova² (ft) [ʔa 'kɔβɛ 'ɣran]

Ho és molt. És anomenada pels pastors i els caçadors, malgrat ser al terme de Tivissa, al vessant meridional de la punta del Corb i pròxima a la font del «Tiroliro».

Gran, el dipòsit (H) [ʔu ði'pozid 'gran]

És de ciment armat, hexagonal, al capdamunt d'una columna, a una considerable alçada. Emmagatzema aigua potable i permet que arribi, amb pressió suficient, a tots els pisos. En terrenys que eren de cal Casat, a les Cometes.

Gran, el racó¹ (Mr) [ʔo ra'ko 'ɣran]

Un extens fondal, a migjorn de la carretera de Vandellòs, a la partió amb el Serralet, el corral de l'Espelta, els Guixassos i el Bosquet. Hi neix el barranquet Ronyós.

«Racó Gran» (*Atles*, 4543 – 322 i 323).

Gran, el racó² (G) [ʔo ra'ko 'ɣran]

Una vall que va des de Genessies fins a prop de Gavada.

Gran, el racó³ (F) [ʔo ra'ko 'ɣran]

Una altra vallada, al caient septentrional de la partida i del mas del Motarro, a orient del Montalt. Arriba a la partida del Mas d'en Sanxo.

Gran, el racó⁴ (H-Mr) [ʔu rə'ko 'ɣran] / [ʔo ra'ko 'ɣran]

Una quarta fondalada d'igual nom, que s'obre a la riba oriental del barranc de Llèria. No hi ha record de conreus en aquest sector.

«De seguida, [...] és té l'obertura del recó Gran, [...]. La garriga, recó Gran amunt, també es mostra primíssima» (*Guia*, p. 267).

Gran, el toll (Mb) [ʔo 'toʎ 'ɣran]

Un fondal, de roca aspriva, al llit del barranc del Prat, a la confluència amb el de la Barrancada, que hi aboca el seu curs per migdia. En èpoques de sortida

dels barrancs, s'hi forma un embassament on, durant l'estiu, s'anaven a banyar. És a poca distància de Masboquera. A partir del toll Gran, el barranc deixa de dir-se *del Prat*, per dir-se *Barrancavall*. Es tracta d'un tram del barranc de Vandellòs, abans de dir-se *del Riu de Llastres*. En aquest toll es van arribar a pescar peixos de riu.

Gran de la Portella, l'avenc (H-Mr)

«Avenc Gran de la Portella. [...]. Des de l'anterior avenc [el Petit] s'ha d'anar per la cresta de la serra en direcció a la Portella» (*Catàleg*, p. 120).

Gran del Guirro, la cova (F) [ʔa 'kɔβɛ 'ɣran deʔ 'ɣiro]

Al peu de la punta del Guirro, a l'estret de Fatxes, a migdia de la carretera de Móra. De la cova queda poca cosa; la major part va desaparèixer en realitzar reformes a la carretera, però el nom roman viu i en parlen amb una certa nostàlgia. La designen sovint *la Cova Gran*.

«Granuja» (H) [grə'nuʒə]

No és cap renom, però forma part de la història recent de l'Hospitalet. S'explica que era el nom d'un avió de l'exèrcit revoltat, que va caure a la platja del Jonquet durant la guerra espanyola (*Recull*, p. 42).

grau

V. *Cova del Colom*, Mig.

Grau

V. **Serra del (o d'en) G*.

Grau (V-R)

«Bernat Guerau» (Talla 1423); «Bernat Guerau de la Vall» (*Fog.* 1496, p. 251); «Gabriel guerau Juraty eiusdem loci de vandellos» i «Gabriel grau de vall de llos fill de la viuda gilla» (*Capb.* 1542, f. 7r i 47r); «1601. 27 Dbre. Gabriel Guerau de Vandellos en Remullà marit de Esperanza. Mori 1 Febre 1602. [...]. 1599. 14 juín Esperansa Grau muller de Gabriel Guerau de Vandellós» (*Fundacions*, núm. 17); «filla lilegitima y natural de gabriel grau» [de Vandellòs] (*Bapt.* 1667, f. 2r, 3-3-1669); «Item altra pensio que correspon Pere Grau de Vandellós» (MN 1722, 24 desembre 1725); «C^a Grau: estaba y está a su lado, aora Vernet (a) Boquera» (*Llibreta* 1840, p. 32-32, 1723-1745).

Grau, el camí del (Mv)

«als deu minuts de Mas Valentí resta, a la dreta, el camí del Grau, molt fressat» (*Guia*, p. 332).

grauet

V. Mas, *Roquera del Corral del Soc.

graus

V. Castelló, Lleriola, Vandellòs.

Graus, el camí dels¹ (V)

[to ka'mi ðetɓ 'ɣraws]

És una altra manera d'anomenar el *camí dels Dedalts*, que hi puja des de Vandellòs, més habitual que l'antic, el de ferradura. A la part inicial també se l'anomena *dels Fontanals*, perquè passa per aquesta partida.

Graus, el camí dels² (C)

[to ka'mi ðetɓ 'ɣraws]

També mena als Dedalts, però aquest hi puja des de Castelló. El nom ja el portava l'antic senderó, transitat per caçadors i excursionistes. És el nom que rep amb preferència el que va ser construït com a pista per a vehicles tot terreny, que salva els cingles de Castelló i permet l'accés als Dedalts, per la Creu. Pujant per aquesta pista, hi ha una placa, en un dels revolts, collada a la pedra de la banda de la muntanya, en la qual es pot llegir: «A Castelló la presó; a Vandellòs la condena [també hem sentit «*la cadena*»], tornemos a Castelló, que és la presó sense pena».

Graus, el cap (o capdamunt) dels (C)

[to 'kab dətɓ 'ɣraws] o [to 'kabda'mun
dətɓ 'ɣraws]

Una altra manera de designar l'indret conegut per *la Creu*, per on la cinglera dels Dedalts cedeix un pas, que és un punt d'entrada al planell dels Dedalts, pujant-hi des de Castelló.

«S'ascendeix fort, [...] amunt dels Graus de Castelló [...] Abans de guanyar el cap dels Graus», «La Creu o Capdamunt dels Graus (660 m. d'altitud) [...] Al Capdamunt dels Graus, es deixa, [...] un carrerany de fusta» i «Al cap de mitja hora de la Creu o Capdamunt dels Graus» (*Guia*, p. 259, 260 i 261).

Graus, la cinglera dels (C)

[ta siŋ'gɫere ðetɓ 'ɣraws]

Una vorada de roques calcàries que, com un voraviu, ceneix els Dedalts per la part de Castelló.

«Admirable vista damunt la cinglera dels Graus i la punta de Castelló» (*Guia*, p. 256).

Graus, les covetes dels (V)

[tes koβetɓ ðetɓ 'ɣraws]

Unes balmes poc fondes que es troben pujant pel camí dels Dedalts, des de Vandellòs.

«Damunt del camí, ben properes, hi ha les covetes dels Graus» (*Guia*, p. 287); «Covetes dels Graus [...]. Es tracta d'unes cavitats horitzontals de reduïdes dimensions» (*Catàleg*, p. 116).

Graus de Vandellòs, el cingle dels (V) [tə 'sɪŋɡlɛ ðetɪz 'ɣɾawz ðe βande'λɔs]

Formidable cinturó de calcàries que ceneix l'aresta nord-est dels Dedalts, per damunt del Beltran i els Pedralons. Hi passa el senderó dels graus de Vandellòs.

«A l'esquerra, hi ha el cingle dels Graus de Vandellòs» (*Guia*, p. 257).

Gravadet, cal (H-Mr) ['kəɫ ɣɾəβəðet] / ['kəɫ ɣɾəβəðet]

A la vila marinera, és al carrer Major. També citada com *ca la Serafina*. A Masriudoms, té la façana al costat meridional del carrer de les Eres.

Gravat, allò de Cal (H) [ə'λɔ ðə 'kəɫ ɣɾəβat]

O *allò del Ramon Vives*. Un tros a Caladoques, a la riba oriental del barranc de Caladoques i al costat de la carretera de València.

Gravat, cal¹ (V-H) ['kəɫ ɣɾəβat] / ['kəɫ ɣɾəβat]

Es coneixen dues cases d'aquest nom, una al carrer de l'Església, veïna de cal Cristí, i una altra al carrer de Sant Josep, aquesta amb «*Quico*» per prenom; a l'Hospitalet, on era de la mateixa família, és a la plaça del Pou. O també *ca la Maria Vives*.

«Fran^{co} Marco, Gravat» (Daurar 1882); «Francisco Marco Boquera – Quico Gravat» (*Curiosidades*, p. 22, 1912); «Josep Marco, de Cal Gravat» (*Recull*, p. 107).

Gravat, cal² (Mr-Mv) ['kəɫ ɣɾəβat]

A la plaça de Sant Jaume. És cantonera amb el carrer de Sant Pau. A Masvalentí era a ponent del camí que travessa el llogarret, ja a la sortida, pujant cap a Burrià, tocant a cal Pep. No en queda ni rastre.

«Gravat» (*Cens 1817*, p. 63); «José Gravat» (Daurar 1882).

Gravat, la caseta del (G) [tə kə'zetetɪ ɣɾəβat]

A migjorn de la carretera de Gavadà, un tros abans d'arribar-hi.

«Es troba, a la dreta, la caseta del Gravat» (*Guia*, p. 320).

Gravetó, el racó del (H-Mr)

«petit eixamplament produït per la confluència del [...] amb els recons de [...], del Gravetó [...]. Després, resta, [...] el recó del Gravetó [...], amb penyes i roquissers per totes bandes» (*Guia*, p. 267).

Gregori

V. Gargori.

Gregori, cal (Mr) [ˈkaɫ ɣɾeˈɣɔɾi]

Al carrer de Sant Pau, més amunt de la plaça de Sant Jaume. En aquest tram de carrer, és l'única que hi té la façana principal.

Grèvol, el (H) [tu ˈɣɾeβuɫ]

Partida emboscada, amb terrenys irregulars que formen vallades i cimals, al sud de la Portella, a prop dels Algars, de Llèria i de l'Aigua al Coll.

«Tierras del Comun [...]. Otra llamada Molas del Taix, Lleriola, Basa den Tarsá, Grevol, Serrál dels Avenchs» (Cad. 1862, núm. 302); «El Grebol» (*Toppog.* 1918).

Grèvol, el barranc del (H) [tu βəˈraŋ dət ˈɣɾeβuɫ]

Un corrent relativament curtet, respecte de molts del terme. Es forma pel sector meridional de la mola del Pi, baixa vers migdia, i és subsidiari del barranc de Llèria. L'anomenen poc.

«Barranc del Grèvol» (*Atles*, 4538 i 4539 – 319).

Grèvol, la cova del (H) [tə ˈkɔβət ˈɣɾeβuɫ]

Una balma en el vessant de la mola d'igual nom.

Grèvol, la mola del (H) [tə ˈmɔtət ˈɣɾeβuɫ]

Un altiplà que s'eleva per sobre dels 600 m, al Grèvol, entre els Algars i el racó de l'Aigua al Coll, al sud del Puntaire.

«els contraforts orientals de la mola de Nadell [...] i de la mola del Grèvol» i «El gran planell albirable és la calma de la mola del Grèvol. [...] vers els grans rasos de la mola del Grèvol» (*Guia*, p. 274 i 291).

Grinyó (H)

«donamus et concedimus [...], bernardo Grinyono [...] collum de balaguer [...] Signum bernardi grinyoni» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus feb° 1275).

Griva, cal (V) [ˈkaɫ ˈɣɾiβɛ]

Al carrer d'Amunt; una altra manera d'anomenar *ca la Botifarrera*. L'anomenen sovint *ca la Montserrat de Cal Griva*. Procedien de la muntanya de Tivissa, del mas de Cal Griva.

Griva, la caseta del (H)

[tə kə'zɛtə ðət 'ɣriβə]

Als Acampadors, cap a la partió amb la Bassa d'en Terçà. El Griva és de Vandellòs.

«Caseta del Griva» (*Atles*, 4536 – 316).

Grossa, l'«alcantarilla»

V. *Gran*, l'«alcantarilla».

Grossa, l'alzina (G)

[tə'ʎine 'ɣɾɔsə]

A la vora de la baixada de la Font, en terres de cal Barceló. Hi havia una flota d'alzines, però aquesta sobresortia pel damunt de les altres i per això és especialment recordada. La van talar fa més de trenta anys.

Grossa, la punta (H)

[tə 'puntə 'ɣɾɔsə]

Un delta format per les avingudes del barranc de la Batalla. Hem notat preferència a dir-ne *la punta del Joan de Mas de Soler*.

Grossa, la xanca (H)

[tə 'tʃaŋkə 'ɣɾɔsə]

Els pescadors de l'Hospitalet la consideren una altra manera d'anomenar la *xanca de Fora*. Muntanya l'anomena com un enfilall de les Xanques.

V. t. **Fora*, *la xanca de*.

«La Punta de la Mola per la Xanca Grossa. (C)» (Muntanya, p. 141).

Gualvir (V)

«Valldelòs terme de Tiviça [...] Joan Gualvir» (*Fog*. 1496, p. 251).

Guarda (V)

«José Margalef Escoda – Guarda» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

Tenia el domicili al carrer Nou.

Guardia

«Pere Guardia té I tros de terra [...] el loch apelat les Comes» (*Capb.* s. xiv, p. 52).

És anotat entre els de Vandellòs. No se sap si era *Guàrdia* o *Guardià*.

Guàrdia Civil, el quarter de la (H)

[tu kwər'tet də tə 'ɣwarðiə si'βit]

A la carretera de València. Per la part del darrere arriba al carrer Major. També en diuen *cal Miquel de l'Estanc*.

«Entre esta ruina [l'Hospital] han establecido sus habitaciones [...] y ademas el cuartel de la guardia civil que tiene alli un puesto para vigilar la carretera y ferro-carril» (*Ruinas*, p. 19); «Guàrdia Civil.- Hi ha dos *puestos* o llocs: un a Tivissa, [...] i un altre a l'Hospitalet» (Bru, p. 26).

Guardieta, la (H)

«El 1561 els ducs de Cardona volien que els tivissans construïssin una torre i tinguessin guarda al lloc anomenat “la Guardiola” o Serra del Torn [...] En tenir noves de l'arribada de naus mores, Tivissa, d'una manera voluntària, posava guàrdies a la Guardiola» (Bru, p. 184); «del dit Coll Roig de [...] puguin anar fins al peu de la serra dita Guardiola [...] en les muntanyes existents des de la vila del Prat fins al peu de les muntanyes dites Nas de Pollí, Guardiola, Cabrafiga» (*Mont-roig*, p. 282, 1740); «lo terme del present lloch de Prasdip discorre com se segueix: [...] fins á Riu de llastres y de alli tirant barranch avall fins devant la Coveta nomenada den Hoviol, des de haont puja dalt en la plana y tira fins al paratje nomenat la gordieta» (*Capb.* 1756, f. 144v i 145r).

La documentació de Bru la identifica amb *el Torn*, on també en podia haver hagut una.

guaret

V. **Clos*.

Guarro, cal (V)

Trobem Juan Guarro Arenas metge al cens electoral de l'any 1930. Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Batista, cantonada amb el carrer de Sant Jaume. Ara hi ha preferència a anomenar-la *ca la Paca del Guarro*, que era l'esposa.

Guasc (V)

Solament l'anoten els censos de 1934 i 1946, escrit *Guasch*.

Guerau

V. **Grau*.

Guenyo, el (V)

[to 'ɣertʃo]

S'acostuma a posar «*Pepito*» al davant.

Guerrer

V. *Bosc d'en G*.

Guerxo

V. Mas del G.

Guerxo, això del (H)

[əj'ɔt̪ 'ɣert̪ʃu]

Una manera més actual de designar *això de la «Cion» del Toni*.

Guerxo, allò del (H)

[ə'ʎɔt̪ 'ɣert̪ʃu]

Un tros de terra a sol ixent de la via del tren, veïna del tros de la Carmeta de la Viuda i del tros del Casat. Ja fa alguns anys que va ser expropiat per poder realitzar l'eixample.

Guerxo, cal¹ (V-G)

['kaɫ 'ɣert̪ʃo]

Al carrer d'Estanislau Figueres, on ja residia el 1912. Al llogarret era al carrer d'Aquí. Era una casa bona del llogarret.

«Agustín Sancho Auví – Guercho» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Guerxo, cal² (H)

['kaɫ 'ɣert̪ʃu]

A la carretera Vella, al costat de cal Batista de les Marines. També s'anomena *l'Agustí de Cal Guerxo*, amb casa al carrer de l'Estació.

«Les bombes van caure [...] a l'altura [...] de Cal Guerxo» i «Francisco Sancho Guirro, el Cisco de Cal Guerxo» (*Recull*, p. 41 i 164).

Guerxo, el cingle del (G)

[t̪o 'singt̪et̪ 'ɣert̪ʃo]

Un sector de grans penyals, dins els cingles de l'Abellar, ja cap al capdavall del barranc de Gavada, prop de la confluència amb el del Taix. Hi ha un espectacular penyal que s'abalança sobre el referit barranc com si hi hagués de caure.

«El barranc fa aleshores un gran retomb [...]. Gran cingle del Guerxo [...] A l'esquerra, resta el mas del Guerxo i, a la dreta, el morral d'aquest nom, [...]. Es davalla de nou [...] per sota del morral del Guerxo» (*Guia*, p. 322).

Guerxo, la cova del (G)

[t̪a 'kɔβet̪ 'ɣert̪ʃo]

Al cingle d'aquest mateix nom. Hi tancaven un ramat de bestiar.

«Enfront, en el cingle [...] hi ha la cova del Guerxo, avariada per corral. [...]. Es veu la cova del Guerxo [...] damunt del barranc» (*Guia*, p. 322).

Guerxo, el mas del¹ (G)

[t̪o 'maz ðet̪ 'ɣert̪ʃo]

Hi ha qui creu que és partida, però no surt en cap document amb aquest sentit. La hisenda és gran. Forma part de la gran extensió de Maimó. Hi condueix un ramal que arrenca del camí dels Abellars.

«es veu el mas del Guerxo i, al fons, les moles del Taix [...] després es té el mas del Guerxo damunt el camí» (*Guia*, p. 322).

Guerxo, el mas del² (H) [tu 'maz ðət 'ɣɛrtʃu]

Un altre mas, als Acampadors, ja cap al límit amb l'Almadrava, a la part de dalt de la carretera de València.

Guerxo, el molí del (H) [tu mu'tit 'ɣɛrtʃu]

Era al camí de les Barques. Hi molien olives.

«un altre al riu Llastres, al l'altura del molí del Guerxo» i «el més nou [de molí] el del Guerxo, al carrer del Llastres» (*Recull*, p. 41 i 50).

Guerxo, la parada del (H) [tə pə'radət 'ɣɛrtʃu]

Trobem dues peces de terra amb el mateix nom, una a l'entrada nord de l'Hospitalet, entre la carretera de Vandellòs i el camí de l'Estació, al costat de la parada de Cal Francès. Ho ha engolit tot l'eixample. L'altra, també dita *la parada Vella*, és a la Vinyeta, tocant amb allò del Julià i amb la parada del Pere Bou, al costat de la carretera de València.

Guiemet (H-C)

«Item doni de loger i missio an Jacme Guiamet folla aquest dia la venema que aportaren» (*Documents*, p. 55, 1364) [«Follar» = a trepitjar raïm, segons l'autor]; «Joanne guiamet loci de Castello» i «Los homens del lloch de vandellos. [...] honnors Joannes guiamet [...] loci de castello et anno presenti Jurati parrochie vandellos» (*Capb.* 1542, f. 27v i 48r); «Castello [...] Joan Guiamet» (*Fog.* 1553, p. 198); «1794. 2 Misses [...] y Guiamet de Castelló» (*Fundacions*, núm. 52).

Diminutiu de *Guillem*.

Guillemí, el pla del (ft) [to 'ptat ɣaʎa'mi]

Hi neix el barranc de l'Anxera. És al terme de Pratdip, però l'anomenen amb normalitat a Masriudoms per influència de veïnatge. A Pratdip es documenta *Guillimí* el 1851 i *Gallemit* el 1912 (Coll-Amigó, p. 181).

Guinard (V)

«Guinar va comensa a garda las cabres [...] Año 43 Jose Guinart» (Documentació, 1843).

Fa l'efecte que no era de la vila i que havia estat llogat per pastor.

Guirra, la (V)

«Dia 17 de id [juny] a Llusia Guirro [...] Dia 12 de id [juliol] a la Guirra» (Documentació, 1844).

Guirret, la barrancada del (Mb) [ʔa βaraŋkaðe ðet ɣiˈret]

Un tros de terra a ponent de la Barrancada, a la partió amb la vinyeta de Cal Llançana. Com que el lloc és inclinat, és format de parades sostingudes per marges. Hi ha una caseta, gran, que es coneix per *el mas del Guirro*.

«Enfront [...] es té el mas del Guirro» (*Guia*, p. 255).

Guirret, cal (V) [ˈkaʔ ɣiˈret]

El nom de les cases conegudes amb aquest diminutiu va precedir generalment per un nom de fonts: *cal «Cisco» de Cal Guirret*, al carrer de Castelló, i procedien de Castelló; *cal Josep de Cal Guirret*, al carrer d'Estanislau Figueres, i *ca la Munda del Guirret*, al mateix carrer, cantonada amb el de Sant Jaume, al costat de ca l'Adroguer.

Guirret, la caseta del (H) [ʔə kəˈzeta ðet ɣiˈret]

A pocs metres del Tormo. En bon estat.

Guirri i Guirro

V. **Aguirre*.

Guirro

V. *Gran del G*.

Guirro [ˈgiːro]

L'anomenen els censos de la primera meitat del segle passat, per tots els llocs del terme.

«Padrins francisco guirro fadry» (*Bapt.* 1667, f. 96v, 10-1-1737); «Francisco Guirro Pascual – Guirro» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Guirro, cal¹ (V-R) [ˈkaʔ ˈɣiːro]

A la vila, és al carrer d'Estanislau Figueres, just en començar, tocant a la plaça de Baix; al llogarret l'anomenen al carrer Principal, entre ca la Roses i ca l'Agustí Descarrega. Llevat de la façana, l'interior és ensorrat.

«Francisco alcait marit de Maria Guirro [...] Pagava dita Maria Guirro mulle de Francisco Alcalt» (*Fundacions*, núm. 97-IV, 1814-1815); «Dia de San Juan [1885] ay pagat Guirro pel procurado» (*Carpeta* 1882); «Afegiré els noms de cada casa [...] cal Guirro» (*Bonfill*, p. 22).

Guiro, cal² (C) [ˈkaɫ ˈɣiro]

Allà on el carrer que baixa de l'era del Serrador forma un angle que va vers orient, a la dreta, per davant de cal Querit i al costat del forn de Cal Pere Bou. Solament hi ha els murs laterals, que formen un pati tancat. En aquesta casa va néixer el religiós a què es refereixen les informacions de Bru i de Vernet que reportem a continuació.

V. t. **Aguirre*.

«M.R.P. Fra. Tomàs Guirro, O.P.» (Bru, p. 277); «Fra. Tomàs Guirro, missioner dominic» i «Tomàs Guirro i Llorens va néixer al llogarret de Castelló el 20 de juny de 1841» (*Curiosidades*, p. 3 i 7).

Guiro, la capella del (V) [ˈta kaˈpeʎɐɫ ˈɣiro]

Al nord-oest de l'actual nucli urbà, ja ocupada en una part, si no del tot, per l'eixample de la vila. Feia partió amb el Roger i amb les Sorts. Terra que formava part de la partida de la Capella que, al s. XIX, coneixien per *la capella del Gil*.

«Fran^{co}. Guirro y llorens. Posesion á la Capella» (Cad. 1862, núm. 150); «un fort desenvolupament urbanístic (sobretot a la zona coneguda com la «capella del Guirro»)» (Conejo, p. 78).

Guiro, les coves del¹ (F) [ˈtes ˈkoβez ðɐɫ ˈɣiro]

Anomenaven així unes balmes petites, en comparació amb la cova Gran del Guirro, que era poc abans d'entrar a l'estret de Fatxes, també a la vora meridional de la carretera de Móra, al peu de la punta de Ca l'Estació. Com la cova Gran, van ser destruïdes en eixamplar la carretera. També se les coneix per *les coves de n'Oller*.

Guiro, les coves del² (H-Mr)

«Enfront, es tenen les coves del Guirro [...]. Són una sèrie d'abalmaments, en el marge, entre el camí i el barranc» (*Guia*, p. 304).

Allunyades de les de l'estret de Fatxes. Cal situar-les pel sector de Lleriola.

Guiro, la font del (Mv) [ˈta ˈfɔn ðɐɫ ˈɣiro]

Més que una font és un clot on fluïa una mica d'aigua, que aprofitaven per a beure, sulfatar, etc. Una mica més enlairada que la font de Cassear.

«Per beure anaven a la font del Guirro, que l'aigua era molt bona [...] la font del Guirro era molt pobra» (*Les fonts*, p. 148).

Guiro, el mas del

V. *Guirret, la barrancada del*.

Guirro, l'obaga del (F) [taw'βayɐt 'ɣiro]

A ponent de la punta del Guirro, a migdia de la carretera de Móra, per allí a l'estret de Fatxes.

Guirro, la punta del (F) [ta 'puntɐt 'ɣiro]

Formidable estimball, tallat gairebé en vertical. Guaita sobre la carretera de Móra, a migdia, i constitueix una muralla que, junt amb les que té enfront (els estreps de la mola del Jaume de l'«Isidro»), formen l'estret de Fatxes. Al límit de la partida d'Atzaet.

Guitarra, el (V)

«Al Guitarra estanje [llegiu *estanquer*]» (Relacions, 1879); «Al Guitarra - 125 pesetas» (Relacions, 1881); «Joan, Guitarra» (Daurar 1882).

Guix, el forn del (Mr) [to 'forn deɫ 'ɣiɫ]

Ja fa temps que no actua com a tal. Ha estat reconvertit en una casa particular, al carrer Major.

Guix, el molí del (Mr) [to mo'ɫi deɫ 'ɣiɫ]

Fa anys que va deixar de funcionar. Era al carrer Major, cantonada amb el carrer Nou.

Guixaire, els cingles del (Mr) [to 'singɫɐz deɫ ɣi'fajɾɐ]

Una part dels espadats calcaris que limiten el nord de la mola de n'Adell. Formen uns murs rocosos, conjuntament amb el de les Covasses.

«es té una admirable vista damunt els cingles del Guixaire i de les Covasses» (*Guia*, p. 271).

Guixar, el, o els Guixassos (Mr) [to ɣi'ʃa] o [toz ɣi'ʃasos]

Partida molt extensa. Afronta amb el corral de l'Espelta i amb la mola de n'Adell; per ponent amb les Fonts i la Carrerada, i amb Verdura. Hi ha terreny abandonat, però hi hem pogut veure garrofers i olivers. A Cad. 1862 és anotada nou vegades, amb sembrats, vinya, garrofers i olivers. Sis dels declarants eren de Masriudoms i els altres tres, forasters. Hi són anomenats el *guixar de l'Andreu Xeco*, el *de l'Arbolí*, el *del Bufada*, el *del Jaume Sabatera*, el *de Cal Lluís* i el *de Cal Xeco*.

«Posesión al Guixá» i «Otra al Guixá y Fonts» (Cad. 1862, núm. 48 i pàssim).

guixera

V. *Atzaet, Mainer*.

Guixera, la (Mr) [tə ɣi'fɛrɐ]

A orient del nucli urbà, a tocar de les cases. En parlen per indicar la nafra que deixà l'extracció de la pedra que convertien en guix. Es pot observar el tall del banc de la pedrera, a la partida de la Serra. El replà que deixà la indústria ha estat aprofitat per a la creació d'una zona esportiva i de lleure.

Guixera, de la (H) [də tɐ ɣi'fɛrɐ]

Era de Masriudoms i tenia una indústria de guix a l'Hospitalet. Baixava la pedra d'aquell llogarret.

«Pere Mañé, *de la Guixera*» i «Juanito Mañé Casadó, *de la Guixera*» (*Recull*, p. 98 i 108).

Guixo, cal (H) ['kaɫ 'ɣiʃu]

Devia ser una masculinització de *Guixa*. A la carretera de València, al costat de ca la Maria l'Agustina. La façana posterior guaita al carrer de Sant Pere. Anomenen també *la Carmeta el Guixo* i l'«*Antònio*» *el Guixo*, que regentava una botiga, al mateix carrer.

«Les tendes més antigues [...] van ser [...] i l'Antonio *el Guixo*» i «Cal Guixo [...] va vindre a treballar de mosset a ca la Torre de Vandellòs [...]. El renom Guixo li ve perquè al Perelló la seva família tenia guixera» (*Recull*, p. 68 i 148).

Guixo, el pati del (H) [tu 'patiɫ 'ɣiʃu]

Al carrer de l'Estació, al costat de cal Sugranyes. Sovint en diuen *el pati de la Carmeta el Guixo*.

Guixo, la platja del (H) [tɐ 'ptadʒɐɫ 'ɣiʃu]

Una franja de platja a continuació de la del Jonquet.

Guixo, el racó del (H) [tu rəkoɫ 'ɣiʃu]

Un fondal a la Vinyeta. Es coneix amb el nom de l'antic propietari.

Hereu, el bosc de l' (G) [tɔ 'βɔz ðe tɛ'rɐw]

Als Taixos, pins i alzines. No en parlen gaire, perquè queda lluny i aquests indrets es freqüenten poc.

«S'entra al bosc de l'Hereu, que es fa admirar» (*Guia*, p. 300).

Hereu, ca l' (V-Mb) ['ka tɛ'rɐw]

Una de les cases benestants de la vila. N'hi ha dues d'aquest nom. Una al carrer de Sant Isidre al costat de cal Josep Maria del Sebastià. A la façana de la casa hi

ha un rètol de ceràmica que diu «*Cal Areu*»; l'altra al carrer Major, al costat de l'església, aquesta sovint precedida del prenom *Josep*. També s'anomena al llogaret, on és al cap de ponent del carrer de Santa Marina, per allí on el carrer fa un replà i, a partir d'aquí, esdevé camí que va a la carretera de Móra, havent passat l'era de Ca l'Hereu.

«Despues pagaba Pau Boquera (dit hereu) fill de dit Francisco» (*Fundacions*, nùm. 94-II, 17-12-1766); «por Mas den Boquera Fran^{co} Barceló (a) Hereu» (*Llibreta 1840*, p. 4); «Dia 23 de id [juny] al Jayme del Areu» (Documentació, 1844); «Francisco – Hereu» i «José Barceló Gil – José Hereu» i «Alcalde Presidente [de Vandellòs] D. José Barceló Gil (José del Hereu)» (*Curiosidades*, p. 15, 25 i 39, 1912 i 1918).

Hereu, el calà de l' (Mb)

[tə ka'ta tɐ'rɐw]

Un tros singularitzat, a la Costa, a ponent de Masboquera, a migdia de la carretera de Móra. Hi passen els dos camins que de Masboquera pugen a Castelló, tant el que arrenca de davant del mas de Pantoni, com el que s'hi enfila des de la Barrancada. No saben de què li ve això de *calà*.

Hereu, el corral de l' (H)

[tu ku'raɫ də tɐ'rɐw]

A Caladoques. És de ca l'Hereu de Masboquera. S'hi tancava un ramat de cabres.

Hereu, l'era de Ca l' (Mb)

[tɐrɐ ðe 'ka tɐ'rɐw]

Una de les tres de l'entorn de Masboquera. Abandonada. És al cap del carrer de Santa Marina. Hi passa un camí fins a la carretera de Vandellòs. Una part dels caironats han desaparegut pel pas del camí.

Hereu, l'obaga de l', i el cingle de l'Obaga de l'Hereu (G)

[tawβaɣɐ ðe tɐ'rɐw] i [tə 'sɪŋɡɫɐ ðe tawβaɣɐ ðe tɐ'rɐw]

Una zona poc assolada, a sol ixent del barranc del Taix, en terres d'aquesta família, prop de la cova del Colom.

«Es té el gran cingle de l'Obaga de l'Hereu damunt del camí» (*Guia*, p. 300).

Hereu, la plana de l' (H)

[tə 'plana tɐ'rɐw]

Una terra al Llapassar. L'autopista se'n va endur un tros.

Hereu, la planella de l', o la planeta de l'Hereu (Mb)

[tə pɫa'neɫɐ ðe tɐ'rɐw] o [tə pɫa'neɫɐ ðe tɐ'rɐw]

Un tros de terra singularitzat a la Plana, en un turonet que a Masboquera anomenen *la Moleta*, entre la carretera de Móra i el barranc de Vandellòs.

Hereu, el pou de Ca l' (Mb) [to 'pou ðe 'ka tɛ'rɛw]

A la Barrancada, a orient del nucli urbà, havent passat el pont i la carretera, al costat del pou del Poble. La sènia que hi havia ja fa anys que la van treure.

Hereu, la solana de Ca l' (Mb) [ta so'tane ðe 'ka tɛ'rɛw]

Una propietat gran, a les Solanes, al nord-est de Masboquera. Forma part del vessant meridional de la serra de Santa Marina i la riba oriental del barranc de Vandellòs. Algun cop n'han dit *la costa de la Solana de Ca l'Hereu*. També s'hi han referit, almenys en una part, per solà de *la Roca Roja*.

Hereuet

V. *Cinta de l'H*.

Heura

V. *Roca de l'H*.

Heura, la cova de l' (H)

«Al racó de la Mallola, abans d'arribar a la Portella, hi ha la cova de l'Heura» (*Les fonts*, p. 199).

Heureta, el racó de l' (H) [tu 'rəko ðə tɔw'rɛtə]

A Lleriola, un dels fondals d'aquesta partida.

«S'ha de continuar per l'areny del barranc [de Lleriola] [...] corona l'esgraonada pelada del recó de l'Eureta» (*Guia*, p. 280).

Heureta, el solà de l' (H) [tu su'ta ðə tɔw'rɛtə]

A la part solana del racó de l'Heureta, a Lleriola. Tant del racó, com del solà, se'n va perdent el record, atès l'abandó de les terres i altres activitats com eren les carboneres i les pastures.

«Barranc [de Lleriola] avall, es troba la confluència amb l'escòrrec del recó del Solar de l'Eureta» (*Guia*, p. 280); «Sola de l'Aureta» (*Amill*. 1945, I, f. 365); «Solà l'Aureta» (Amigó, p. 26).

Home

V. *Cap de l'H*.

Horó

V. *Oró*.

hort

V. «Alfonso», Amador, Atzaetà, Barceló, Barranc, Canaleta, «Cinto», Domènec, Estanquer, Jaume Capdamunt, Lledoners, Macià, Moixarra, Moquet, Mosso, Mortarro, «Nicàssio», Pallejà, Pau «Panson», Pauet «Santo», Peret, Rector, «Roque», Salvador de la Rosa, Soy, Tabanc, Vernet.

Hort

V. *Pla de l'H.*

Hort, de l' (V)

«Jose del hort per 1 dia ½» i «Dia 2 gine [...] y de Juan del Ort un dia de baisa aiguades» (Relacions, 1882); «Andreu del Hort» (Daurar 1882).

Tres personatges coneguts amb aquest nom, tal com testimonien els documents d'ací damunt.

Hort, el pla de l' (C)

[tə 'pla ðe 'tɔrt]

És una part del terreny que s'ensota a orient de Castelló, als Aubis, on la presència de la font d'igual nom va permetre la creació d'un hort ben considerat pels habitants de Castelló i de Masboquera, els llocs que són més pròxims. A més d'hortalisses, hi havia arbres fruiters, que regaven amb l'aigua de la font del Pla de l'Hort. És tot abandonat.

«S'es de seguida al pla de l'Hort i es passa per damunt del clot de l'Irla, ple d'horta» (*Guia*, p. 256).

Hort, el racó de l' (F)

[tə ra'ko ðe 'tɔrt]

A Atzaet, al sector del Jeroni. Hi ha un hort amb una font innominada, un degotall, a la part inferior de la font del Cremat.

Hort, la séquia de l' (V)

«Nota del jornal que ya a la sequia del Ort» [no porta data, però la trobem entre papers del 1839 i 1840] (Documentació, 1839).

Hort de Baix, la font de l' (G)

[tə 'fɔn de 'tɔr ðe 'βajf]

A la vora de ponent del camí de Gavadà, en terres del mas de Genessies. En parlen les persones originàries de Gavadà.

«Per veure la font de l'hort de Baix cal entrar dins la finca [el mas de Genessies] per la vora del conreu d'avellaners» (*Les fonts*, p. 177).

Hort de Baix, la plana de l' (G) [ʔa 'ptane ðe 'tɔr ðe 'βajf]

Un bocí a l'interior de la hisenda de Genessies, al costat del camí de Gavadà.

«al peu del camí de Gavadà, passant la plana de l'Hort de Baix» (*Les fonts*, p. 179).

Hort Tancat, l' (V) [ʔɔr tan'kat]

És una peça de terra closa per una paret, a la partida dels Horts, segons uns, o Freginals, segons uns altres, a l'entrada de la vila, pel sector dit el collet de la Font. Sovint hi afegeixen *de Ca la Torre*, perquè pertany a aquesta família.

«aigua de la Font Vella situada a l'Hort Tancat de Ca la Torre» (*Curiosidades*, p. 3, 1912); «Una pieza de tierra en la partida «Frexinals», [...] lindante [...] y casco Urbano [...]. Esta finca ha de ser segregada separando las partes de la misma conocidas por “Collet de la Font” y “Hort Tancat”» (*Amill.* 1945, II, f. 765. Declaració de béns d'Àngela Vernet Barceló. Còpia mecanografiada annexa al foli).

Hortal, la feixa de l' (G) [ʔa 'fejʃe ʔɔrtat]

A sol ixent del barranc Fondo, a l'entorn de la font dels Horts, però un poc més fonda. S'hi havien cultivat hortalisses. A la partió amb el Forn Teuler.

Hortets de Masriudoms, els (Mr)

«Otra als hortets de Masriudoms» (Cad. 1862, núm. 124).

Cad. 1862 els anota una sola vegada com a partida, amb ametllers, olivers i sembrats.

horts

V. *Basses*, *Castelló*, *Fatxes*, *Irla*, *Remullà*, *Ruït*, *Serrana*.

Horts

V. *Clots dels H.*, *Coma dels H.*, *Pont dels H.*

Horts, els¹ (V) [ʔɔz 'ɔrs]

Partida a l'entrada oriental de Vandellòs; confronta amb el Freginal, amb la carretera, amb els Esclaons i amb el Forn Teuler. És anomenada perquè hi ha l'Hort Tancat de Ca la Torre i la Font Vella.

Horts, els² (C) [ʔɔz 'ɔrs]

Una partida, al sud-est de Castelló, al fons de la vall subsidiària de la Barrançada. Ho acostumen a dir per referir-se al conjunt d'horts d'aquest sector, com

riador. També n'acostumen a dir «*el Castell*». Per *Tar. crist.*, vol. II, p. 715, sabem que els dies 13 o 14 de maig de 1401, hi va fer una breu estada per dinar el rei Martí l'Humà. L'antic edifici ha estat convertit en cases particulars. Han aprofitat les antigues dependències a l'entorn del pati, tant les naus interiors com les parets exteriors, en alguns punts conegudes per *la Muralla*. El conjunt de l'antic hospital, fundat a mitjan s. XIV, per voluntat de la reina Blanca d'Anjou, esposa de Jaume II, i portat a terme pel seu fill, l'infant Pere, va ser destruït en part durant la Guerra del Francès i posteriorment reconstruït amb les migrades rendes que aleshores tenia. La llenca de muralla de la part oriental va desaparèixer en època recent, venuda a un particular. No repetirem res del molt que s'ha escrit sobre l'Hospital. V., en tot cas, *Documents* i *Spital*, on trobareu una informació més àmplia.

«an volgut pescar ab semblant ingin en lo mar del hospital del coll de balaguer dit vulgarment del infant» i «1 Primo ponit que per privilegys y concessions reals dels Serenisims Reys de gloriosa memoria concedits y atorgats en favor del ex^{nt}. Duch de Cardona y de sos predecesors y del hospital dit del Infant don Pere» (Almadraves 1594, R:72/107-1 i 3).

Hospital, el fossar de l' (H)

«Als 17 de Abril [1701], saco el mar el [*sic* = *en*] la playa de la an sentiú del hospital un hombre anegat [...] se anterrat en lo fosar del Hospital» (*Òbits* 1688, f. 131v).

V. t. **Sant Pere, el fossar de*.

Hospital, el pati de l' (H)

«L'accés a l'actual Plaça del Pou, que abraça parcialment el que en temps antics fou el pati principal de l'hospital» i «El pati de l'Hospital del "Coll de Balaguer" [...] les cambres [...] estaven articulades entorn a un gran pati central» (*Spital*, p. 29 i 56).

Hospital, la plana de l' (H)

«Catherina Rigolfa, viuda del Prat dip [...] fa per una heretat de garrofés allà passat a la Plana del Spital» (*Capb.* s. XVI, f. 444v).

Hospital, el pou de l' (H)

«Dimercres V dies d'abril doni de loger i missio a Bernat Marques feu mortar per paredar lo pou dins l'spital», «Item en Pere Pellegri que parda lo dit pou», «Pere Pellegri per escurar el pou dins l'spital», «Guillermo Porrera per escurar el pou dins l'spital» i «Dimercres IX de mayg doni de loger i missio a en Pere Pellegri que parda landador del pou de l'spital» (*Documents*, p. 39 i 42, 1364).

Era el pou de la plaça del Pou.

Hospital, la quadra de l'

V. *Quadra*.

Hospital, el racó de l' (H) [tu rə'ko ðə təspitaɫ]

Un petit angle que forma la paret meridional de l'Hospital, al passatge que uneix la plaça de Catalunya amb la de Berenguer d'Entença.

Hospital, la sènia de l' (H)

«En aquest dia ana en Ramon Rigaut a Tarragona per adur algunes coses les quals eren necesaries a la cenja que feia fer», «Aquest dia compti amb el mestre de la çenia que ach feta en l'spital» i «Item costaren VII dotzenes de quaduffols de terra per la cenja qui es dintre l'spital» (*Documents*, p. 41, 42 i 46, 1364).

Cal identificar-la amb la que es recorda, a la plaça del Pou.

Hospital, la terra de l' (H)

«Item sembra faves en la terra del spital una fanequa i miga», «Item sembra lentilles en la terra del spital» i «Item sembra pessols en la damunt dita terra» (*Documents*, p. 59, 1364).

Hospitaller, l' (V)

«Dia 28 juliol 1872 lo Aspitale [...] garofes» (Relació 1872); «José Escoda, Ospitalé [...] Andres Escoda, Ospitalé» (Daurar 1882).

Hospitalet (H)

«Otra á Hospitalet» i «Otra al Hospitalet» (Cad. 1862, núm. 59 i 101); «Horpi-talet [*sic*], Hospitalet» (*Amill*. 1945, I, f. 13 i 45).

Cad. 1862 el cita dos cops, amb garrofers i olivers. Els dos propietaris tenien casa a l'Hospitalet. S'ha de referir a terres de l'antiga Quadra.

Hospitalet, les coves de l' (H)

V. **Racó de la Teuleria, les coves del*.

Hospitalet, la fortalesa de l' (H)

«Fortaleses. Existien les del Coll de Balaguer, l'Hospitalet, Vandellòs» i «La de l'Hospitalet, si bé era un hospital, estava construïda de manera que servís en cas de guerra o d'atacs dels pirates» (Bru, p. 109 i 110).

Hospitalet, la plana de l' (H)

V. *Coll de Balaguer, la plana del*.

Hospitalet, la torre de l' (H)

«Al Setembre “tiran pedra amb lo mul ops de la torre”», «Desembre. Tallen molta pedra per a la torre», «Guillem Benet “pedrapiquer” que paredava la Torre», «Guillem Ferreres que reblava la dita torre» i «Fan escales de rajola al terrat, reparen l'ampit davant la porta de la torre» (*Documents*, p. 33 i 34, 1369 i 1370); «hi havia les torres de Tivissa, del Torn [...], de l'Hospitalet [...]. La de l'Hospitalet era de principis del segle xiv, època de la construcció del grandió hospital. [...] fa pocs anys s'enrunà» (Bru, p. 111).

Hospitalet de l'Infant, l' (H) (V) [ʔuspitə'ʔet] / [ʔospita'ʔet]

Normalment diuen *l'Hospitalet*. Antic nucli habitat del terme de Vandellòs que, vers la segona meitat del segle passat, va tenir un extraordinari creixement. V. la introducció.

«límites y circunferencia de esta parroquia de MasRiudoms. [...] A mediodía todo el vertiente de los montes que miran al mar Coll de Balaguer y toda costa del mar asia al Hospitalet y encuentro del Rio Llastres» (Sancho, p. 21).

hostal

V. **Coll de Balaguer*, **Riudecols*.

Hostal, l' (F) [ʔos'taʔ]

Era al costat de la carretera de Móra, pujant pel coll de Fatxes pròxima al llogarret. Ja fa anys que va desaparèixer i se n'està perdent el record.

Hostal, de l', o Hostaler (H)

«a Miquel burrall del hostal per tres jornals servi en vn Rosi» i «per tantes ne pagat a miquel Borrull hostaler del Hospital per lo gasto que a fet en donar de menjar» (Baluard 1594, R:72/19-1 i R:72/20-4).

Iaio, cal (V-G) [ʔaʔ 'jaʝo]

Quant a la vila, al carrer de Sant Josep, a la derivació de ponent, al costat de ca la Teresa de la Sebastiana. A la façana de la casa hi ha una data, 1817, que podria ser de la construcció o d'una reforma. Algun cop se sent *ca la «Juanita» de Cal Iaio*. Pel que fa al llogarret, és al carrer d'Aquí. Aquesta i cal Moles queden una mica separades del nucli més amuntegat, és a dir, són les més pròximes a la carretera.

«Dia 11 de mars a Fran^{co} Marco Yayo» (Documentació, 1839); «Jaime Jeyo» [entenem que vol dir *Jayo*] (Daurar 1882).

Iaio Jove, el (V)

«Lo Yayo Gove deu disada[s] 4 p[essete]s (....) Lo Yayo Jove deu que li ay deisat 12 p[essete]s» (Documentació, 1844).

Iaio Vell, el (Mv)

«Lo Yayo vell deu de la añada de vendre aiguarden a mas de Valenti» i «Lo Yayo Vell del subariendo del aiguarden del añ 42» (Documentació, 1837 i 1844).

Ifarni (H)

«Andreas jfarnj collis balaguerj terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/296-4).

Va ser un dels pobladors del Coll de Balaguer.

Infant

V. *Hospitalet de l'I*.

Infant, urbanització (H)

[urβənizəsi'o im'fan]

Barriada creada al nord de l'Hospitalet, entre la carretera de Vandellòs i el barranc del Riu de Llastres, que afronta per la part nord amb el polígon les Tàpies.

Irene, ca la (Mb)

['ka ti'rene]

Sortint de Masboquera pel camí de Castelló, al costat de cal Pau «Paxon».

Irla

V. *Clot de l'I*, *Font de l'I*, *Horts de l'I*.

Irla, l¹ (C)

['iɾlɛ]

Partida, a orient de Castelló, tocant a l'Aubi, la Serrana i la Vinyeta. Forma part d'una coma encarada a sol ixent, on hi ha algunes de les diverses partidetes i fonts que fertilitzaven els horts que s'hi cultivaven. La dualitat amb l'altra partida homònima ha fet que, per evitar confusions, algun cop, hi afegeixin *de Castelló*. Cad. 1862 enregistra vuit propietaris que declaren sembrats i regadiu amb aquest nom. Dels vuit propietaris, tres tenien casa a Castelló, dos a Vandellòs, un a Masboquera, un a Masriudoms i un que no en declara.

Irla, l² (Mr)

['iɾlɛ]

Una altra partida, una mica més allunyada i més gran, de manera que són prou separades l'una de l'altra perquè no es puguin confondre. Aquesta és a la fondalada entre el serret dels Avencs i els Dedalts. Forma una vall remarcable,

junt amb el Llor, per on s'escolen les aigües del barranc de l'Irla i les del Llor. Cad. 1862 l'anota vuit vegades. Caldrà atribuir-les als dos llocs, potser amb preferència a Castelló, però la informació de què disposem no ho permet.

«Posesion á la Yrla», «Otra á la Yrla» i «Otra al Yrla» (Cad. 1862, núm. 25 i pàssim).

Irla, el barranc de l' (Mr) [to βa'raŋ de 'tirtɛ]

El corrent, que es forma entre el coll de la Basseta i Navalles, és llarg i en el seu recorregut rep diversos noms. Pren el de *barranc de l'Irla* en passar per l'Irla, més vers orient en diuen *del Llor*, en travessar aquesta partida i, més avall, se'l designa *de la Barrancada*, nom amb el qual afluirà al barranc de Vandellòs, per allí al toll Gran.

«Dedals [...]. Sur. Barranco del Irla» (*Amill.* 1945, I, f. 91 i 167).

Irla, la font de l'¹ (C) [ta 'fɔn de 'tirtɛ]

A orient de Castelló, a la partideta de l'Irla. Raja al peu de les obagues de Castelló, en un punt frescal. L'aigua s'arreglega en una bassa un poc més avall. És coneguda pels antics residents de Castelló i pels veïns de Masboquera.

«la Font de l'Irla de Castelló» (*Els recursos*, p. 7).

Irla, la font de l'² (Mr) [ta 'fɔn de 'tirtɛ]

Una altra font d'aquest nom, un tros més llunyana: a les obagues i partida de l'Irla, ben a prop del salt de l'Irla i a la riba meridional del barranc d'igual nom. *Guia* explica com era al final dels anys vint del segle passat.

«Aleshores per anar a la font de l'Irla cal deixar» i «Font de l'Irla. Es un bassiol ben apariat, d'on brolla aigua abundant i bona» (*Guia*, p. 262 i 263).

Irla, els horts de l' (C) [toz 'ɔrz ðe 'tirtɛ]

Uns regadius, per l'entorn de la font de l'Irla. Confronten amb els de Castelló per ponent i amb els de la Serrana per orient i migjorn. Formen part del conjunt de la partida dels horts de Castelló.

«Horts de la Irla» (*Amill.* 1945, I, f. 51); «Serrana – Horts de l'Irla» (*Amill.* 1945, II, f. 704).

Irla, les obagues de l' (Mr) [tez aw'βaʒez ðe 'tirtɛ]

A continuació de les de Masriudoms pel sud-oest.

«Obagues de Castelló i de l'Irla» (*Meteorologia*, p. 25).

Irla, el salt de l' (Mr) [tə 'saɫ de 'tirtɛ]

A la llera del barranc de l'Irla, un tros més avall de la font. És un saltant que han format les revingudes del barranc en trobar una bancada de calcari que fa de presa.

Isabel

V. *Santa I.*

Isarn (H)

«Andreu Issarn fa per vnes cases [al Coll de Balaguer]» (*Capb.* s. xiv, p. 51).

Isern (H) [i'zɛrn]

Cognom de dos dels nostres informadors de l'Hospitalet, coneguts per *Cot*. Els censos de la primera meitat del segle passat l'inscriuen a l'Hospitalet i a Masriudoms, on existeix.

«Josep Isern», «Jose Isern Arbolí» i «Jose Isern» (Sancho, p. 17 i altres, 1815, 1820 i 1822).

Isern, el corral de l' (H) [tu ku'raɫ də ti'zɛrn]

Forma part de l'eixample urbà. Era al camí de les Eres, per on passava una carrerada. Ara és *carrer de les Escoles*.

Isidre

V. *Sant I.*

Isidre, ca l' (F) ['ka ɫa'ziðro]

Una casa coneguda i benestant.

«Lo Asidro de Faches deu de dines deixats» (Documentació, 1837).

Isidret, el mas de Ca l' (R) [tə 'maz ðe 'ka ɫiziðrɛt]

Als Vidriers. Era una caseta de ca l'Isidret de Prasdip. S'hi solien quedar en èpoques de collita.

«Isidro»

V. *Jaume de l'«I.»*.

Jan, cal (H) ['kaɫ 'dʒan]

A la Via Augusta. Hi va haver un bar i en deien *ca la Maria del Jan*, o *la Janta*, que era la que el regentava. Josep Pomes, dit *Jan*, que anomena Cad. 1862, tenia casa a l'Hospitalet.

«Pomes, jan, José» (Cad. 1862, núm. 237); «Jaume Marqués Ferratges (1904), de Cal Jan» i «Hi havia una pensió i una taverna, popietat de la Maria Ferratges Pomés Maria del Jan» (*Recull*, p. 99 i 163).

Janoi (V)

«fill de Juan Figueres pages, dit Janoy» (*Bapt.* 1667, f. 59r, 20-9-1711).

Jaques (V)

«A 16 de Agost 1690 se desposa [...] Juseph Jaques de los masos de la serra [...] ab Josepha vernet donsella de Valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 171v).

Jardi

V. *Jaume J.

Jardi¹ (V) [dʒarˈði]

Llinatge que es coneix al terme des del s. xiv. És inscrit als censos de la primera meitat del segle passat en diversos llocs, en especial a Vandellòs. Encara és corrent.

Jardi² (H)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Pere Jardi per quatre jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i R:72/16-2).

Jardi³ (G)

«Domingo Jardj de Genexia ha I tros de terra a Genexia» (*Capb.* s. xiv, p. 47); «L'any 1353, la família Jardí, propietària del mas de Genessies, va comprar a Gavada una casa amb un corral» (*Cens* 1817, p. 51); «Bernat Jardí» (*Fog.* 1496, p. 251); «y dona de fermanses en pere gardi de geneyxia» (Masos 1565, R:68/185-1); «vendo vobis Barnardo Jardi [...] á meridie cum terris Joannis Jardi de Geneixies» (MN 1722, 30 maig 1726).

Jardi⁴ (R) [dʒarˈði]

Cognom de les famílies de ca l'Agustinet i cal «Patos».

«Paga Geroni Jardi de Remullá, per haver comprat la masia de Cedó de Remullà» (*Fundacions*, núm. 80, 1678); «Maria Jardi fadrina de los masos de remulla [...] esta soterrada en lo fosar de valldellos» (*Òbits* 1688, f. 126v, 5-4-1692); «ab Agustí Jardi de remollá» (*Capb.* 1759, f. 19v, [1764]); «Jardi y Soro, Agustín [...] Posesion de la Estadella» (Cad. 1862, núm. 189).

JaumeV. *Sant J.***Jaume Capdamunt, cal** (V-R) [kaʎ 'dʒawme 'kabda'mun]

Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Jaume de la Viuda. També hi ha costum de dir-ne *cal Redín*. Renom procedent de Remullà, on la situen a l'extrem nord del carrer Principal, d'on li ve el nom, en oposició al seu homònim de l'extrem oposat. De la casa no en queda ni rastre, ja fa anys que va ser enderrocada. Es componia de dues unitats, lleugerament separades per un passatge que facilitava l'accés a l'hort de Cal Domènec.

«La banda per la seva part, començava [la cercavila] a la primera casa, la del Jaume Capdemunt» i «Cal Jaume Capdamunt» (Bonfill, p. 7 i 22).

Jaume Capdamunt, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðəʎ 'dʒawmə 'kabdə'mun]

Una caseta de tros, a l'Almadrava, ben conservada.

Jaume Capdamunt, l'hort del (F) [tɔr ðeʎ 'dʒawme 'kabda'mun]

Un trosset de terra als horts de Fatxes.

Jaume Capdaval, cal (V-R) [kaʎ 'dʒawme 'kabda'βaʎ]

Es coneixen dues cases d'aquest nom: una a la cantonada del carrer d'Amunt amb el racó de Cal Toni, deshabitada; l'altra al carrer de l'Església, al costat de cal «Quico» el «Santo» i per la part posterior se'n va a trobar el carrer de les Eres. Com l'anterior, procedeix de Remullà. Al sud del llogarret, la primera casa que es troba pujant de Vandellòs, a cosa d'un centenar de metres abans d'arribar al llogarret, al costat de ca l'Àngel Masdengil. Aquestes cases, amb cal Coix, que és uns deu metres més amunt, fan l'efecte com si s'haguessin despenjat de Remullà per la sacsada d'un terratrèmol.

«La banda per la seva part, començava [...] i acabava a l'última, la del Jaume Capdevall» i «cal Jaume Capdaval» (Bonfill, p. 7 i 22).

Jaume el «Caque», la parada del (H) [tə pə'raðəʎ 'dʒawməʔ 'kake]

Un tros de terra al Tros del Confessor, o «alcantarilla» Gran», a la partió amb el tros del Puntaire.

Jaume Castellví, el carrer de (H) [tu kə're ðə 'dʒawmə kə'steʎβi]

El van obrir fa uns deu anys. Van haver d'enderrocar algunes cases per deixar l'espai suficient per a la nova via. Va de la plaça de Catalunya a la de Berenguer d'Entença.

Jaume Correu, cal (V) [kaɫ 'dʒawme ko'rew]

Al carrer Major, entre l'Abadia i cal Domènec. Uns quants anys enrere, era propietat de la família Domènec, de Remullà. Per la part del darrere arriba al carrer de Baix, on l'anomenen *cal Correu*.

Jaume de l'Andreu, el tros del (H) [tu 'troz ðəl 'dʒawmə ðə tən'drew]

A les Tàpies, al costat del tros de la «Cisqueta», a sol ixent de la carretera de Vandellòs. Algunes vegades hi afegeixen *Xeco*. Forma part de la urbanització l'Infant.

Jaume de l'Andreu Xeco, cal (Mr) [kaɫ 'dʒawme tən'drew 'tʃeko]

Al carrer de Sant Jaume, gairebé davant de l'església. Alguna vegada, sols s'hi refereixen per *Jaume de l'Andreu*. De cognom *Castellví*, és un dels nostres informadors.

Jaume de l'Arremangat, allò del (H) [ə'ɫɔ ðəl 'dʒawmə ðə təruman'ɡat]

Un tros a les Tàpies, a la partió amb allò de Cal «Miano» i a sol ixent de la carretera de Vandellòs. És inclòs a la urbanització l'Infant.

Jaume de la Bassa, el (H) [tu 'dʒawmə ðə tə 'βasə]

Recorden que es banyava en una bassa i ho solia fer nuet.

Jaume de l'Emèlia, cal (V) [kaɫ 'dʒawme ðe tə'metie]

Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Calcó. Abans era un pati de cal Baster.

Jaume de la Galla, cal (H) [kaɫ 'dʒawmə ðə tə 'ɣalə]

Al carrer de l'Estació. Abans era de cal Pere Casalot. Al Jaume de la Galla també se'l coneix per *el Jaume de Ponts*, perquè va venir d'aquesta vila de la Noguera.

«es coneix com cal Jaume de la Galla» (*Recull*, p. 118).

Jaume de la Galla, el tros del (H) [tu 'troz ðəl 'dʒawmə ðə tə 'ɣalə]

A la Vinyeta, a ponent de la carretera de València, afronta amb un tros de cal Francès. Abans era conegut per *allò del Lluís de la Miquela*.

Jaume de les Garrofes, cal (H) [kaɫ 'dʒawmə ðə təz ɣə'rɒfəs]

Una altra manera d'anomenar *cal Jaume del Julià*.

Jaume de l'«Isidro», cal (V-F) [kaʎ 'dʒawme ʎa'ziðro]

Al carrer de les Sorts, cantonada amb el de l'Onze de Setembre. Procedent de Fatxes, on era situada entre cal Joan de la Rosa i ca l'Atzaetà. Una casa benestant. Tenien un pati a prop del llogarret.

«Jaime Margalef Bargalló – Jaume l'Isidro» (*Curiosidades*, p. 26, 1912).

Jaume de l'«Isidro», el fondet del (F) [ʎo fon'dɛd dɛʎ 'dʒawme ʎa'ziðro]

Indica el terreny que queda a la part baixa, a ponent de la mola de Fatxes, a orient del llogarret.

Jaume de l'«Isidro», la mola del (F) [ʎa 'moʎɐ dɛʎ 'dʒawme ʎa'ziðro]

Una elevació al costat oriental de Fatxes. Amb aquest nom és més coneguda per la gent de Fatxes, però també se la coneix, sobretot en altres àmbits, per *la mola de Fatxes*. S'eleva a 619 m sobre el nivell de la mar.

Jaume de l'«Isidro», el pujador del (ft) [ʎo puʎa'ðo dɛʎ 'dʒawme ʎa'ziðro]

Es refereixen a un senderó, espadat, a ponent del pla d'en Riba, que puja en un cingle. És terme de Tivissa, però conegut pels caçadors de Vandellòs.

Jaume de la Maria Antònia, el barrancó del (H-Mr)

[ʎo βaraŋ'ko ðɛʎ 'dʒawme ʎa ma'rian'tɔniɐ]

Als Taixos, una rasa que aflueix al barranc del Taix. No en parlen gaire.

«Després es travessa el barrancó del Jaume de la Maria Antònia» (*Guia*, p. 324).

Jaume de la Maria Antònia, el bosc del (H-Mr)

[ʎu 'βɔz dɛʎ 'dʒawmə ʎə mə'riən'tɔniɐ] / [ʎo 'βɔz dɛʎ 'dʒawme ʎa ma'rian'tɔniɐ]

Un pinar als Taixos. S'enfila pel pendent que arriba davall del cingle.

«hi ha el bosc [...] del Jaume de la Maria Antònia, de bellíssim aspecte» (*Guia*, p. 323).

Jaume de la Maria Antònia, cal (V) [kaʎ 'dʒawme ʎa ma'rian'tɔniɐ]

Al carrer Major. De la família de cal Barceló de Gavada.

«Jaime Sancho Barceló – Jaume Mª Antonia» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Jaume de la Maria Antònia, el cingle del (H-Mr)

[ʎu 'siŋɡɫɐʎ 'dʒawmə ʎə mə'riən'tɔniɐ] / [ʎo 'siŋɡɫɐʎ 'dʒawme ʎa ma'rian'tɔniɐ]

A vegades en diuen «roca» equivalent a 'cingle'. Uns penyals que coronen la zona dels Taixos. Al mig aire de l'obaga, hi ha la caseta del Jaume de la Maria Antònia.

«les puntes del cingle del Jaume de la Maria Antònia» i «Als quinze minuts de l'estret [del Taix], es passa per la caseta del Jaume de la Maria Antònia» (*Guia*, p. 323 i 324).

Jaume de la Maria Antònia, la punta del (H-Mr)

[tə 'puntəl 'dʒawmə tə mə'riən'tɒniə] / [tə 'puntɛl 'dʒawmə tə mə'rian'tɒniə]

Un penyal que es remarca entre els del seu entorn, a la vora de sol ponent de la calma de les moles del Taix.

«apareix una de les puntes del Jaume de la Maria Antònia, en la serra del Taix. [...]. Enfront hi ha la punta del Jaume de la Maria Antònia» i «S'entra de seguida a l'estret del Taix i es té una magnífica vista damunt les roques [...] i del Jaume de la Maria Antònia» (*Guia*, p. 278 i 299).

Jaume de la Pedrella, la caseta del (H) [tə kə'zɛtəl 'dʒawmə ðə tə pəðrɛlə]
Ès de tros, a la Socarrada.

Jaume de Ponts, el (H) [tu 'dʒawmə ðə 'pɒns]
V. *Jaume de la Galla, cal*.

Jaume de la Rosalia, cal (H) [kaɫ 'dʒawmə ðə tə ruʒə'tiə]

Al carrer Major, fa partió amb ca la Tereseta la Paula i per la part del darrere arriba al carrer de Sant Pere i la plaça de Catalunya. En diuen *el Jaume del Cafè*.

Jaume de la Rosalia, el corral del (H) [tu ku'rat dəl 'dʒawmə ðə tə ruʒə'tiə]
A la carretera de València.

Jaume de la Rosalia, la parada del (H) [tə pə'raðə ðəl 'dʒawmə ðə tə ruʒə'tiə]
Una terra a Caladoques. Hi ha preferència a dir-ne *la parada de la Josepeta Vives*.

Jaume de la Rosalia, el tros del (H) [tu 'trɔz ðəl 'dʒawmə ðə tə ruʒə'tiə]
Una terra d'olivers i de garrofers a l'«alcantarilla» Gran.

Jaume de la Taverna (V)

«Dia 25 de id [juny] al Jayme de la taverna» (Documentació, 1844); «Jaume de la taverna» (Carpeta 1882); «Jaime Escoda Olivar – Jaume Taberna» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Jaume de la Viuda, cal (V) [kaɫ 'dʒawmə ðe tə 'βiwðɛ]

Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Pere el Soc. El nom procedeix de Remullà.

Jaume del Cafè, el (H) [tu 'dʒawmə ðəʔ kəfe]

És el *Jaume de la Rosalia*. Va regentar un cafè.

Jaume del Dugues, cal (V) [kaʎ 'dʒawmɐʔ 'duɣes]

Al carrer de Sant Josep, al costat de cal Bòria.

Jaume del Manel, el (V)

«Deu lo Jaume del Manel un sag de sofre» (Relacions, 1886).

Jaume Futo, el pati de Cal (V) [to 'pati ðe 'kaʎ 'dʒawme 'futo]

Al fons del carrer de Joan Miró. És edificat.

Jaume Jardí, la masada de (V)

«habitant en la Masada de Jaume Jardí en la muntanya del terme de Tivissa» (MN 1722, 12 novembre 1723).

Es refereix al *mas de Genessies*.

Jaume Nostre, el (V)

«Dia 11 Sbre. [1883] al Salvado per a du al Jaume nostre a lamella per conte de verema», «Dia 21 id [novembre 1884] ay rebut del Jaume Nostre dels billets de la Societat» i «Ay donat conte de paga lo bestia al Jaume Nostre [agost 1885]» (Carpeta 1882).

Jaume el «Patos», cal (Mb) [kaʎ 'dʒawmɐʔ 'patos]

Una casa del carrer de Santa Marina.

Jaume el «Patos», el tros del (H) [tu 'trɔz ðəʔ 'dʒawmɐʔ 'patʊs]

A la Sentiu, prop del mar, al límit amb el Sagalet.

Jaume Pubill, el corral del (F) [to ko'raʔ deʎ 'dʒawme puβiʎ]

Prop de Fatxes; hi tancaven un ramat.

Jaume Segon, el carrer de (H) [tu kə're ðə 'dʒawmə sə'ɣon]

És un carrer de l'eixample, en terres que eren al Garroferal.

Jaume la Teta, el (V)

«Lo Jayme la teta» i «Nota del[s] terratinens y de lo que paga [...] Lo Jayme la Teta a Firell» (Documentació, 1844).

Jaume Xato, allò de Cal (H) [ə'ʎə ðə 'kaʎ 'dʒawmə 'tʃatu]
Un tros de terra, a la riba meridional del barranc de Caladoques.

Jepo, el (G) [tə 'dʒepo]
Era de cal Pepo Blandis. Hipocorístic de *Josep*.

Jeroni, el (F) [tə dʒi'rɔni]
Un sector de bosc a la partida d'Atzaet.

Jeroni o Jironi (V)
«Juan Gil, Geroni» (Daurar 1882); «Gironi [...] Juan Gironi, lo chic» (Carpeta 1882); «Marina Escoda Gil – Gironi» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

Jeroni del Carrer Nou o Jironi Nou (V)
«Jornals de Poda 1887 [...] Dia 16 Dbre. [...] Gironi del Care Nou [...] Dia 17 [...] Gironi Nou» (Carpeta 1882).

Joan, la cova del (Mb)
«Cova del Joan» (Amigó, p. 21).

Joan de l'Agustí (R)
«Juan del Agustí» (Daurar 1882).

Joan de Ca la Móra, cal (V) [ˈkaʎ dʒu'an de 'ka ʎa 'moɾɐ]
Al carrer de la Font, al costat de ca la Teresa del Soqueta.

Joan de Cal Roig, això del (Mr) [aɪ'ʃə ðeʎ dʒu'an de 'kaʎ 'rɔtʃ]
Un tros de terra a les Fonts. El Joan feia de pastor.

Joan de l'Estanc, el (H) [tu dʒu'an də təs'taŋ]
Va tenir l'estanc abans de la guerra.
«Finalment va passar [...] al Joan Castellví Bargalló, *Joan de l'Estanc*» (*Recull*, p. 117).

Joan de Mas de Soler, la punta del (H) [tə 'puntəʎ dʒu'an də 'maz ðə su'te]
V. *Bassa Nova, la punta de la*.

Joan de la Roseta, el tros del (H) [tu 'trɔz ðəɫ dʒu'an də tə ru'zɛtə]

Trobem dos bocins de terra d'aquest nom. Un a Caladoques, a la partió amb el Nelo, i un altre al Mallol, preferentment dit *el tros de Cal Carrabiner*.

Joan del Pep, el tros del (H) [tu 'trɔz ðəɫ dʒu'an dət 'pɛp]

Una terra a l'«alcantarilla» Gran.

Joan Gran, cal (H) ['kaɫ dʒu'anj 'gran]

Al carrer de l'Estació, al costat de ca la «Lola» de la Paula. També se'l coneixia per *el Joan de la Roseta*. Era cosí germà del Joan Petit.

«Cal Joan Gran [...] pertanyien a la finca anomenada els Darrerres» (*Recull*, p. 116).

Joan Miró, el carrer de (V) [to ka're dʒu'am mi'ro]

El nom és recent. Li fou donat en homenatge al pintor vinculat amb la veïna vila de Mont-roig. S'inicia al de Pau Casals, travessa els de l'Onze de Setembre i d'Estanislau Figueres i queda tancat per terres del Rogeret.

Joan Petit, el (H) [tu dʒu'am pə'tit]

Era cosí germà del Joan Gran.

«i el Joan Castellví Castellví, dit Joan Petit» (*Recull*, p. 147).

Joanes, cal (V-R) ['kaɫ dʒu'anes]

A la vila, s'anomenen així dues cases, precedides del prenom *Joan*. Una al carrer d'Amunt, al costat de cal Serafi, que és fill del seu homònim de Remullà, d'on procedeix (anys enrere era coneguda per *cal Jaume «Marcelino»*); l'altra és al carrer de la Font, al costat de cal «Mundo» el Querit. També es parla de *cal Josep Joanes*, al carrer d'Estanislau Figueres, aquesta també coneguda per *ca la Sebastiana*. La del llogarret és al Castell. La casa és enrunada. Va ser una de les més populars de la vila. Hi va haver un bar i s'hi reunia una de les colles de joves de Remullà, però va ser dels primers que van emigrar cap a Vandellòs. També es parlava de *cal Joan Joanes*.

«Juanes» (Daurar 1882); «Juanes» (*Curiosidades*, p. 25, 1912); «Afegiré els noms de cada casa [...] cal Joanes [...] cal Joan Joanes» (Bonfill, p. 22).

Joanes, la cova del (R) [ta 'kɔβɛ (ðe)ɫ dʒu'anes]

Prop del salt del Joanes, poc abans d'arribar-hi, si pugem pel camí dels Vidriers. Abans la canalla hi anava a jugar.

Joanes, el salt del (R) [to 'saŋ deŋ dʒu'anes]

Una cascada que ha format el corrent del barranc del Pedral. El pas de les aigües ha excavat un canal a la roca calcària, esblanqueïda. També l'hem sentit anomenar *el salt dels Castellassos*.

V. t. **Peça al Drap, la cascada de la*.

Joanes, el solà del (G) [to so'taŋ dʒu'anes]

Un espadat que mira cap a migjorn, a ponent del camí del Mas de l'Aumet. Botges i pins.

Joanet, l'obaga del (G) [taw'βayɛ (ðe)ŋ ʒua'net]

Hem notat vacil·lació en la situació: a Cassear, al límit amb els Taixos. No és gaire lluny del solà de la Roca Roja. Parlen de *obaga*, però és més aviat una solana.

Joc de la Pilota, el (H) [tu 'dʒɔŋ də tɔ pi'tɔtə]

Designa un cingle solitari d'una vintena de metres de llargària per vuit o deu d'alçada, de forma lleugerament còncava, a la riba oriental del barranc de Lleriola, un tros en amunt de les Codines Verdes. No seria estrany que el nom s'hagués originat per la semblança de la paret d'un frontó o trinquet.

«Es té [...] arran de l'arený un cingle anomenat el Joc de la Pilota. Es gris, de Calissa, [...] no ofereix altra particularitat que el nom» (*Guia*, p. 280).

Jonquet, el (H) [tu dʒuŋ'ket]

Un sector de la Sentiu, a tocar de la platja. Sempre ho han vist ple de joncs. Ja és integrat a l'eixample.

«un avió [...] va caure a l'arena de la platja, a la zona coneguda com el Jonquet» (*Recull*, p. 42).

Jordi

V. *Sant J*.

Josafat (Mb)

«Josafat» (Amigó, p. 22).

«José Antonio Primo de Rivera, avenida de» (H)

«Via Augusta [...] en acabar la guerra [...] es va canviar pel nom de José Antonio Primo de Rivera» (*Recull*, p. 150).

Josep

V. *Sant J.*

Josep Boquera, el pati del (H) [tu 'pati ðəɫ dʒu'zɛb bu'kerə]

Una altra manera de designar el *pati de Cal* «Simeon».

Josep Bufada, cal (Mr) ['kaɫ dʒu'zɛb bu'faðɛ]

Al carrer Nou, al costat de cal Pescater.

Josep de la Serafina, cal (V) ['kaɫ dʒu'zɛb de ʎa sera'finɛ]

Al carrer Major, al costat de cal Soqueta.

Josep la Fatxes, cal (V) ['kaɫ dʒu'zɛb ʎa 'fatʃɛs]

Dues cases annexes, al carrer de Baix, a ponent. Una és del Josep i l'altra del «Rossendo» la Fatxes, dos germans.

Josep Prats, cal (V) ['kaɫ dʒu'zɛp 'prats]

Parlen de dues cases d'aquest nom: una al carrer d'Estanislau Figueres, ja prop de la plaça de Baix. Per l'aparença de la barbacana, antigament era més gran, però se'n va segregar una part que anomenen *ca la Maria* «*Miano*»; l'altra és al carrer de les Flors, entrant pel carrer de la Font, a mà dreta.

Josepet, cal (Mb) ['kaɫ dʒuze'pet]

A la plaça de Santa Isabel.

Josepet, els corrals de Cal (Mb) [ʎos ko'ratʃ ðe 'kaɫ dʒuze'pet]

Al carrer de Santa Marina, al costat del corral del Pruna. Inactius.

Josepeta, ca la (R) ['ka ʎa dʒuze'petɛ]

Al carrer Principal. Més coneguda per *cal Severino*. El «Severino» no tenia propietats, però en casar-se amb la filla de la casa, el seu nom arribà a substituir el de *Josepeta*.

Jovara (ft) [dʒo'βare] / [dʒe'βare]

Gran partida, que forma una vall, a ponent de la punta de Jovara, al terme de Tivissa, però coneguda per la seva proximitat al de Vandellòs. La notícia de 1756 l'hem aportada perquè és l'únic lloc on trobem el nom amb l'article. Coromines el recull com a nom mossàrab (*Est. top.*, p. 251).

«closa per en Pere Pedrolo, noter de Tiuiça; e és apelat lo loch Iauhara» (*Capb. s. xiv*, p. 36, 1288); «Item fa eyl matex [Pere Botaller] [...] e Iª coma a Iuarra»

(*Capb.* s. xiv, p. 46); «a saber una pesa de terra situada en lo terme de la present vila de tivisa, a la partida de la Jovara [...] afronta de totes parts ab erminis de la vila» (*Capb.* 1756, f. 34v); «una pesa de terra situada en lo terme de la present Vila de tivisa y partida dita de Jovara [...] afronta ab fran^{co} Sedo, ab fran^{co} Jardi Silveri» (*Capb.* 1759, f. 27r, 1766).

Jovara, el camí de (F)

«Camino de Jovara» (*Topog.* 1918).

V. t. *Atzavara, el camí d'.*

Jovara, la portella de (F)

[ʔa portɛɫɛ ðe dʒoβarɛ] /

[ʔa portɛɫɛ ðe dʒeβarɛ]

Entre el tossal de l'Oró, sud-est, i la punta del Corb, una depressió del terreny. Per la seva carena passa la partió dels termes de Vandellòs i Tivissa. *Guia* l'anota per *portell*, nosaltres hem sentit *portella*.

V. t. *Atzavara, el portell d'.*

«El portell de Jovara és la depressió següent. A la banda oposada del portell, es dreça l'Oró (743 m. d'altitud). [...]. Al cap d'altres deu minuts s'aconsegueix el portell de Jovara (645 m. d'altitud), obert entre la vall de Fatges i la de Jovara» (*Guia*, p. 311).

Jovara, la punta de (F)

[ʔa 'punte ðe dʒoβarɛ] /

[ʔa 'punte ðe ʒeβarɛ]

També en parlen amb aquest nom, però hi ha més inclinació a designar-la amb el substantiu *Atzavara* i, encara, també *Corb*.

V. t. *Corb, la punta del.*

«Serralada de Tivissa. [...] la componen els cims de Jovara (766 m.), la Punta del Corb» i «Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...] Punta de Jovara» (Bru, p. 13 i 284); «es dreça una nova punta. Es la que, a la banda de Vandellòs, anomenen del Corb, i a la de Tivissa, de Jovara» i «s'és a la punta del Corb o de Jovara» (*Guia*, p. 311).

Jove

V. **Iaio J.*

«Juan», cal (Mb)

[ˈkaʔ ˈχwan]

Era al carrer de Sant Agustí. Solament hem trobat una persona que hagi recordat el nom i el carrer on era.

«Lo Cuan deu de una contribucio del Dbre.» (Documentació, 1844).

«**Juana**», **ca la** (V) [ˈka ɫa ˈχwanɐ]

Una manera més antiga d'anomenar *cal Futo*.

«**Juanito el Mariano**», **el** (H)

«El primer carter en acabat l'enfrontament bèl·lic va ser el Juanito Mañé Casadó, dit *Juanito el Mariano* i «Quan pescaven tonyina, el Juanito *el Mariano* carregava» (*Recull*, p. 57 i 68).

Julià, això de Cal (Mr) [ajˈɟɔ ðe ˈkaɫ dʒuɫiˈa]

Un tros, al Guixar, a la partió amb terra de cal «Quico Quitèrio».

Julià, allò de Cal (H) [əˈɫɔ ðə ˈkaɫ dʒuɫiˈa]

Una terra a la Vinyeta que confronta amb la parada del Guerxo, per un costat, i, per l'altre, amb la de cal Guixo. Al costat de la carretera de València.

Júlia, ca la (Mr) [ˈka ɫa ˈdʒuɫiɐ]

Es coneixen dues cases d'aquest nom, totes dues al carrer Major. Una és a orient, on hi havia una botiga de comestibles; l'altra, a ponent, cantonada amb un passatge ample i graonat, innominat. Diuen que aquesta no fa gaires anys era un pati.

Julià, cal (H-Mr) [ˈkaɫ dʒuɫiˈa]

S'anomena als dos llocs. A la vila costanera, és a la carretera de València, al costat de ca la «Rossita» Pallejà. La part del darrere és veïna del carrer de Sant Pere. També parlen de *cal Jaume del Julià*, a la plaça de Catalunya, al costat de cal Sans. Traficava amb garrofes, motiu pel qual també se'l coneixia per *Jaume de les Garrofes*. A Masriudoms trobem dues cases amb aquest nom: una al carrer Nou, al costat de ca l'Arbolí; l'altra al carrer Major, però la façana lateral també és veïna del Nou. Aquesta ha estat convertida en una «casa de pagès». A la portalada hi ha un rètol que diu: «*Can Julià*».

«Cal Jaume del Julià o de les Garrofes. És el nom més modern conegut (...). El renom més antic és ca l'Endalècia» i «Cal Julià. Era propietat del Julià Castellví Boquera» (*Recull*, p. 141 i 164).

Julià dels Muts, cal (H) [ˈkaɫ dʒuɫiˈa ðəɫz ˈmuts]

A la plaça del Pou. N'hi ha record, i se la designa alguna vegada també *ca la Maria* «*Valverde*».

«la Concepció Vives Marqués, de *Cal Julià dels Muts*» i «L'Oncle Paleta era el Josep Castellví Vives, paleta. Va néixer [el 1899] a cal Julià dels Muts» (*Recull*, p. 61 i 178).

Juliana, la, o el racó de la Juliana (R) [ʔa dʒuʔiʔanɛ] o [ʔo ra'ko
ðe ʔa dʒuʔiʔanɛ]

Una peça de terra en forma de rasa, en amunt del Coll Roig, ja gairebé a la partió amb el mas de Castellnou. Ha donat nom a tot el sector. Era una terra amb avellaners i regadiu. La va seccionar el pas de la carretera de Pratdip a Fatxes. Està perdut.

«La Juliana y El Pedral» i «La Juliana [...]». Sur. Juliana Marsal Castellví» (*Amill*. 1945, I, f. 266 i 306).

Juliana, l'aigua de la (R) [ʔajɣwɛ ðe ʔa dʒuʔiʔanɛ]

Una fonteta, a la terra de l'entrada precedent. Regava unes paradetes d'hortalisses.

Juliana, allò de la (G) [a'ʎo ðe ʔa dʒuʔiʔanɛ]

Un tros de terra al costat de la carretera de Gavada.

Juliana, ca la (V) [ʔka ʔa dʒuʔiʔanɛ]

La primera casa, a mà esquerra, del carrer d'Estanislau Figueres, entrant-hi per la plaça dels Doctors Gil Vernet, al costat de l'Estanc.

«Victorino Calduch Cedó – Juliana» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Juliana, el pont de la (R) [ʔo 'pɔn de ʔa dʒuʔiʔanɛ]

Viaducte per on la carretera de Pratdip a Fatxes salva el racó de la Juliana.

«**Júlio**» de la Serafina, això del (V) [aj'ʃo ðeʔ 'χuʔio ðe ʔa sera'finɛ]

A la Glorieta, pujant pel camí de la Serrada. Hi havia una basseta que servia de rentador.

Jussanes, les roques (ft)

«la rodaria [...] i àmbits del terme de Tivissa confina i afronta d'esta manera que segueix: [...] i d'aquí passa a les Roques Jussanes, en les quals està lo darrer molló, i d'aquí baixa en lo barranc de Caldobar (Cadaloques [*sic per Codolar*]))» (Bru, p. 236, 1660); «la vila y terme de tivisa, confronta á llevant, amb lo mar del Coll de Balague, á tramuntana, ab lo terme del lloch de Pratdip [...] y de alli pasa a les Roques Llusanes ahont está lo darrer Molló, y de alli baixa, al Barranch del Codolá, y [...] fins al torrent, del Riu de llastres» (*Capb. 1756*, f. 9v).

Les roques Jussanes han de ser dintre del terme de Tivissa, no lluny de la partió amb Vandellòs.

Justell (H)

«et sicut transit per altam serram et exit ad collem Balaguerii usque ad Iustellum in litori maris» (Donació del rei Pere I per a poblar el lloc d'Alfama, 24 setembre 1201, *Cartas*, vol. I, p. 293, núm 214).

Justell, el barranc del (H)

[tu βəˈraŋ deɫ dʒusˈteɫ]

Un corrent curtet, al vessant sud del Coll de Balaguer. Vessa directament al mar per Calajustell, havent passat per davall del pont de la Bassa Nova. El nom és dels primers temps de la repoblació.

«damus et concedimus vobis deuesam bestiarij minuti et grossi vsque a torrente de Justell vsque ad Caladoques et a rupis de les aliomes vsque in mare [...]. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollario» (Trasllat 1275, R:70/440-1, idus febº 1275).

Justí

V. **Sant J.*

Labòria (Mv)

[laˈβɔɾiɐ]

El cognom va arribar a Masvalentí, procedent del Perelló. La família d'aquest nom viu a Vandellòs, al carrer de Sant Josep. Sense descartar la procedència que se li atribueix, cal dir que *Cens 1817* ja el documenta al final del segle XVIII. I cal afegir que el cognom és inscrit com un dels testimonis de la carta de població del territori, la qual cosa no significa, necessàriament, que fos un dels pobladors de Vandellòs. Podia ser d'algun lloc veí. L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat.

V. t. *Bòria*, cal; *Perellonenc*.

«Sig+num Jovan Laboria. Isti sunt testes visores et auditores» (*Cartas*, vol. II, p. 688, 20-12-1191); «El 2 de setembre de 1794 es va celebrar a la parròquia de Vandellòs el casament de Francesc Llaó Labòria “habitante en el mesón del Coll de Balaguer”» (*Cens 1817*, p. 80).

Ladern

V. **Obaga de L.*

Laura, ca la (Mr)

[ˈka la ˈlawɾɐ]

Al carrer Major, on té la façana, al costat de cal Pauet. Ha donat nom al tros de les Fonts.

Laura, les fonts de Ca la (Mr) [ʔes 'fɔnz ðe ka ʔa 'ʔawɾɐ]

Un tros conegut a les Fonts, a orient del camí del Coll de les Portes. Amb el mateix nom designen, alguna vegada, un pouet o font, en aquesta terra, però hi ha més inclinació a referir-s'hi per *el pouet del «Sèrio»*.

«**Laureano**», **ca** (V) [ʔka 'ʔawɾi'ano]

A la plaça de Baix, al costat de ca l'Esperança. Per l'altre costat fa cantonada amb el carrer Major. Anys enrere, hi va haver un bar.

«Laureano Roca Llorach – Agnés» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Lauro, el mas del, o la caseta del Lauro (H) [ʔu 'maz ðəʔ 'ʔawɾu] o [ʔə kə'zɛtə ðəʔ 'ʔawɾu]

Un maset, a la vora de la gasolinera de l'Almadrava, al costat de la carretera de València. També en diuen *la caseta del Ventanes*.

Libèria, ca la (H) [ʔka ʔə ʔi'βɛɾiə]

Femení del nom d'home *Liberi*. A la plaça del Pou. Era casada amb l'«*Emílio*» de la Castellana.

«El nom més conegut d'aquesta casa [cal Pere Aguiló] és ca la Liberia» (*Recull*, p. 96).

Lídia, ca la (H) [ʔka ʔə 'ʔiðiə]

Al carrer Major, al costat de cal «Remendo», veïna, per la part del darrere, del carrer de Sant Pere. Es diu *Lídia de l'Amo*.

Llaberia (H-C-G)

«Item costa una escalla que fiu fer en Bernat Labaria a ops de la casa» (*Documents*, p. 54, 1364); «Gabriel llaberia loci de castello» i «Gabrieli laberia loci de castello» (*Capb. 1542*, f. 7r i 26v); «Castello [...] Gabriell Laberia» (*Fog. 1553*, p. 198); «filla [...] de Mariano Llaberia y de Magdalena Margalef conjuges de les Masades de Gavada» (*Bapt. 1667*, f. 53v, 13-2-1709).

Llaberia, la serra de (ft) [ʔa 'sɛɾɐ ðe ʔaβɛ'ɾiɐ]

És coneguda, especialment per pastors i caçadors.

«El riu de Llastres [...], neix a prop del Coll de Fatxes i arreplega les aigües de la vessant Mediterrània [...] així com de la Serra de Santa Marina i Serra de Llaberia» (*Meteorologia*, p. 25).

Lladre, la cova del (H) [tə 'kɔβəɫ 'ɫaðrə]

A la costa marítima, per allà a la central nuclear II, però ja hi ha vacil·lació en el record. Va desaparèixer amb les obres de la referida nuclear.

«Cova del Lladre» (*Topog.* 1918).

Lladre, racó del (Mv)

«Racó del Lladre» (Amigó, p. 22).

Llambric (V) [ɫam'brik]

El citen els censos de 1912 i 1919 a Vandellòs, però el 1924 ja s'havia traslladat a l'Hospitalet, on el continuen inscrivint els censos posteriors. Hi és present.

Llamp

V. *Escapat del L.*

Llançà, cal (Mb) ['kaɫ ɫan'sa]

Al carrer de Sant Agustí, se la designa preferentment *ca la Llançana*. També es parla de *ca l'Agustí Llançà*, al carrer de Santa Marina. Segons la poca documentació de què disposem, la denominació femenina és anterior a la masculina, cosa que podria desmentir la veu popular que assegura que un individu de la família va voler anar a treballar a França, i en arribar a Llançà, municipi de l'Alt Empordà, li entrà un fort enyorament i se'n tornà a casa. Aquest fet originà el renom.

«Guirro, llansà, Juan» (Cad. 1862, núm. 155); «Llansa» (Daurar 1882); «Salvador Buera Ardit – Llansà (Masboquera)» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Llançà, els tormos del (Mb) [tɔs 'tormoz ðeɫ ɫan'sa]

Dues rocasses que sobresurten al vessant de ponent del serret dels Avencs, per allí a les obagues de Masriudoms, en terres de ca la Llançana.

Llançana, ca la (Mb) ['ka ɫa ɫan'sanɛ]

O *cal Buera*. Al carrer de Santa Marina, a la dreta, venint de la Plaça.

«Nota de lo que mos deuen de dines deixats [...] La Rosa Llansana», «Conte de la granacha y vi de la Llansana» i «Relacion de los que me deben [...] La Rosa Llansana resta del aiguarden [...] olanda» (Documentació, 1839 i 1844).

Llançana, el tros de Ca la (Mb) [tɔ 'trɔz ðe 'ka ɫa ɫan'sanɛ]

Una terra a la Vinyeta.

«Llanero», cal (H) [ˈkaɫ ɫəˈneru]

Al carrer de la Galera. El renom procedeix del Perelló, segons confirma *Recull*. Era capatàs de la carretera.

«El renom Llanero era el que tenia aquesta família al Perelló» (*Recull*, p. 118).

«Llanero», el pati de Cal (H) [tu ˈpati ðə ˈkaɫ ɫəˈneru]

Espai no edificat (2006), al carrer de l'Estació, al costat del «Simeon».

Llangost, això del (G) [aɪˈfɔɫ ɫaŋˈɡost]

Un tros de terra, a la vora del barranc del Taix. Hi havia un corral, ara les runes.

«També a la dreta, resta el corral del Llagost» (*Guia*, p. 299).

Llangost, cal (V-R) [ˈkaɫ ɫaŋˈɡost]

Al carrer de les Flors, on ja residia el 1912. Són descendents de Remullà, però la relació de 1882 ja cita una branca d'aquesta família a Vandellòs. Al llogarret era al Castell. És abandonada i envoltada de runes. A Cad. 1862, els dos que s'hi anomenen tenien casa a Remullà (i el Joan, a més, una a Masvalentí).

«Domenech, llangost, Pablo» i «Domenech, llangost, Juan» (Cad. 1862, núm. 104 i 106); «Jaime Domenech, Llangost [...] José Llangost [...] Juan Llangost» (Daurar 1882); «Manuel Domènech Sirisi - Llangost» (*Curiosidades*, p. 23, 1912); «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Llangost» (Bonfill, p. 22).

Llangost, el corral del (R) [to koˈraɫ deɫ ɫaŋˈɡost]

Pujant cap als Vidriers, a l'esquerra, a tocar del camí. Anys enrere hi va haver una petita indústria d'apicultura. Hi ha preferència a dir-ne *el corral del Sales*.

«es veu el corral del Llangost i, de seguida, [...] hi ha la font i el rentador de Remullar» (*Guia*, p. 224).

Llangosta

V. *Rei de la L*.

Llansà

V. *Llançà*.

Llapassar, el (H) [tu ɫəpəˈsa]

Partida, planera, entre el riu de Llastres i la carretera de Móra. Pel sud-est, afronta amb les Tàpies. Una part és ocupada pel polígon les Tàpies. Va ser escapçada per l'autopista. Cad. 1862 l'anota trenta-nou vegades i s'hi declaren sem-

brats, garrofers, olivers i vinya. El 1945, també s'hi troba citada. També l'hem sentit utilitzar sense l'article.

«per raho duna sort de terra campa que la dite na Salvadora avia al lapaçar» (*Documents*, p. 61, 1364); «Posesion á Llepasá» i «Otra á Llepasá del Corredál» (Cad. 1862, núm. 13 i pàssim); «tota la brosa de las garrigas de la nostra asienda de llipasa» (Carpeta 1882); «Dillums 21 Mars A llipasa 12 Pans= ½ corta fesols» (Vària 1887); «Llepasá», «Llepasá. [...] Sur. Camino viejo Vandellós. Oeste. Camino viejo Vandellós», «Llepasá o Tapias» i «Llepasá. Norte. Barranquet Roños [...] Oeste. Camino Viejo a Hospitalet» (*Amill*. 1945, I, f. 23, 67, 68 i 81).

Llapassar, el camí del (H) [tu kə'mi ðəɫ ɫəpə'sa]

Hi pujava des de l'Hospitalet, passant per les Tàpies. Podria ser una part del camí que antigament anomenaven *el camí Vell de l'Hospitalet*.

Llapassar del Carredal (H)

«Va de Jaime Gil [...] Otra á Llepasá del Corredál» (Cad. 1862, núm. 290).

No el considerem partida, malgrat que figuri com a tal a Cad. 1862. Aquest document la inscriu una vegada, amb sembrats i garrofers. S'ha de tractar d'un tros singularitzat a la partida del Llapassar on la mateixa propietària declarava tenir un altre tros. Ara el nom *Carredal* (ni *Corredal*) no és conegut enlloc del terme.

Llarg, cal (Mr) ['kaɫ 'ɫark]

Hi ha dues cases d'aquest nom, amb façana al carrer Major. Una amb vistes a la carretera de Vandellòs, per la part de darrere. En temps passats hi va haver un cafè i, en algunes festes, hi feien ball. L'altra, al costat de ca la Salvadora. El Josep Boquera, *Llarg*, de Cad. 1862, declarava tenir una casa a Masboquera, però no hi ha record que hi hagi viscut.

«Boquera, llarch, José» (Cad. 1862, núm. 40); «Al fran^{co} del llarg per 8 bocois» (Relacions, 1881).

Llarg, la caseta del (H) [tə kə'zɛtəɫ 'ɫark]

És de tros, al corral del Cila.

«a l'altra banda d'un barranconet, resta la caseta del Llarg» (*Guia*, p. 249).

Llarg, el comellar d'en (Mr)

«S'és al comellar d'en Llarg» (*Guia*, p. 262).

Llarga

V. *Cova L.*, **Vinya L.*

Llargues, les coves (C) [t̪es 'kɔβez 'karyes]

Unes balmes, un poc allargassades en sentit horitzontal, en un terreny de fort pendent, a la part baixa dels cingles que perfilen els Dedalts, al sud-sud-oest de Castelló.

«Damunt del camí hi ha l'espadat de les coves Llargues» (*Guia*, p. 259).

Llastres

V. *Riu de L*.

Llastres, el carrer del (H) [tu kə're ðəɫ 'lastɾəs]

És a l'eixample oriental, en terres del garroferal del Rector. Va per la riba del barranc del Riu de Llastres i baixa a enllaçar amb el passeig Marítim, vora la punta del Riu, seguint, en diversos punts, el que havia estat el camí de les Barques.

Llauna, la (H)

«Llauna, la [...] Rep aquest nom perquè es pren una senya pel sostre de llauna que té el dipòsit de l'Estació de l'Hospitalet. Fons: 37/38 braces. (H)» (Muntanya, p. 67 i 198-199).

Llebre, cal (V-H) ['kaɫ ɫeβɾe] / ['kaɫ 'ɫeβɾə]

A la vila, se sent dir amb el prenom «*Juanita*». Al carrer d'Amunt, al costat de ca la Marina Pansal. És de les poques cases d'aquesta banda de carrer que no té darreres. A l'Hospitalet és una altra manera d'anomenar *cal Marquès*.

«al Pep Llebre» (Documentació, 1844); «Lo llebra dia 18 gine 1880 li ay venut 50 teules» (Relacions, 1880); «Domeneg y llebre» (Relacions, 1881); «Lo Jaume llebre deu 50 teules» (Relacions, 1882); «Posteriorment la van llogar a la Maria del Llebre, de Masriudoms [...] i des d'aleshores és coneguda com cal Llebre» (*Recull* p. 110).

Llebrer, cal (V) ['kaɫ ɫeβɾe]

Al costat de cal Pistolet, a migdia de cases del carrer d'Amunt, on ja residia el 1912, de cognom *Auví*.

«Juan Auví, Llebre» (Daurar 1882); «José Auví Boquera, Vda. - Chimet Llebré», «Juan Auví Sirisi – Llebré» i «Jaime Auví Arbós – Llebré» (*Curiosidades*, p. 16 i 22, 1912).

Llebrer, la feixa del (V) [ta 'fejʃɛɫ ɫeβɾe]

Un tros a la Sénia, a la riba meridional del barranc de Fatxes.

«hay donat lo ordi de detras las casas, lo de la feixa del llebra y lo del ort de remulla tot al tomas y Abaltit» (Carpeta 1882).

Lledoners, la font dels (Mb) [ʎa 'fɔn deʎz ʎiðo'nes]

És a l'hort del mateix nom. Fa uns anys que de l'aigua d'aquesta font se n'abastaven Masboquera i Masriudoms. Per tal d'assegurar-ne el doll, s'hi va construir un pou, abandonat. Baixaven l'aigua per una canonada que, per anar a Masriudoms, seguia pel costat de la carretera. No és de les aigües més bones que flueixen al terme.

Lledoners, l'hort dels (Mb) [ʎɔr deʎz ʎiðo'nes]

A la riba sud-est del barranc del Llor, com a part de la mateixa llera del barranc, precisament per on es comença a conèixer per *Barrancada* i es confonen els dos noms. És abandonat.

Lleixares (Mv) [ʎej'fares]

Partida, amb terrenys accidentats com gairebé pertot arreu de la muntanya, a la partió amb Cassear i Burrià per orient i migjorn, amb terres de Gavadà i de Genessies, a través del Pedral, per ponent, i amb la Gentilla, pel nord. S'hi arriba pels camins de Cassear i de Gavadà. Cad. 1862 hi anota un propietari, amb casa a Masvalentí, que declarava sembrats i vinya, però la major part bosc i erm. Al segle XVIII el capbreu l'anota com a partida, però ja assegura que era inclosa al mas de Genessies.

«Berenguer Forner e Bernat Forner de Lexares han I heretat en la plana del quax» i «Bernat Forner de Lexares fa per I solar de cases [...] e folj stablit [...] per Narnau de Monsospir e per en Guillem Martoreyl batles de Vayl de Los» (*Capb. s. xiv*, p. 41, 1283 i 1316); «I tros de terra a Genexia e altre a Iaurar e altre [...] a Lixares» (*Capb. s. xiv*, p. 47, s/d); «Domingo Escoda de Lleixares» (Talla 1423); «y partida de lleyxares [...] afronta de totes parts ab mi [...] y esta, inclosa, en les terres de la masia de Genesias» (*Capb. 1756*, f. 27r); «Otra á Lleixeras» (Cad. 1862, núm. 18).

Lleixares, el coll de (Mv) [ʎo 'kɔʎ de ʎej'fares]

És just on s'uneixen els camins que pugen de Vandellòs, passant per Masvalentí. A partir d'aquesta cruïlla, continuen cap a Genessies, Gavadà, Cassear, etc. En el mateix coll hi ha unes ruïnes que, segons uns, són d'un antic mas (ara conegudes per *el corral del Cassola*) i veus més erudites proposen que es podria tractar d'un poblat ibèric que, de moment, cap estudi no ha confirmat. Les notícies de *Capb. s. xiv*, datades el 1283 i 1316, podrien confirmar l'existència d'un antic mas en aquest lloc.

«El coll de Llissares dóna entrada a la vall de Mas Valentí. [...]. Als deu minuts del coll de Llissares s'es al collet del Baixar de la Llosa» i «Coll de Llissares (470 m. d'altitud)» (*Guia*, p. 319 i 331); «Els giravolts del pàl·lid camí, que enfila el torrent i tomba vers el coll de Llissares» (*Les ciutats*, p. 91 i 92).

Lleó (H)

«El 2 de setembre de 1794 es va celebrar a la parròquia de Vandellòs el casament de Francesc Llaó Labòria “*habitante en el mesón del Coll de Balaguer*”» (*Cens 1817*, p. 80); «Dia 14 de id [maig] a Anrig Llao [...] Dia 21 de id [maig] a Anrig Llao» [s’hi refereix diverses vegades] (*Documentació*, 1844); «Casa construïda per l’Enric Llaó Miralles [...] Era coneguda com la posada de ca l’Enric» (*Recull*, p. 102).

És anotat en els censos de la primera meitat del s. xx. Sempre escrit *Llaó*. Ja es troba documentat al final del s. xviii. Ara amb *Nano* de nom de casa.

Lleons, la casa dels (H) [tə 'kazə ðəʔz lə'ons]

Pel seu estil modernista, és anomenada. Forma part de la plaça de la Marina, però quan va ser construïda aquell sector no era urbanitzat. També se sent anomenada algun cop «*Villa Dolores*».

Llèpola, la (H) [tə 'ləpuʎə]

Un renom. Encara que s’hi refereixin en femení, es tractava d’un home.

Llèria

V. *Foradada de L.*, *Mas de L.*

Llèria (H-Mr) [ˈlɛriə] / [ˈlɛrie]

Partida d’una gran extensió i de terrenys irregulars, amb fondals i carenes, que s’enfonsen o s’eleva en una banda i altra del barranc de Llèria. És delimitada pel Grèvol i el Pla Albercoquer, a sol ixent; Navalles i el Puntaire, a septentrió; Lleriola, per ponent, i el Coll de Balaguer, al sud-est. Cad. 1862 hi anota sembrats, ametllers i regadiu, i la terra que hi declara l’únic propietari ocupava una setantena de jornals, cinquanta-set dels quals eren garrigues i erms.

«Otra á Lleria» (Cad. 1862, núm. 167).

Llèria, el barranc de (H-Mr) [tə βəˈraŋ də ˈlɛriə] / [tə βəˈraŋ de ˈlɛrie]

Es forma en un vessant al sud de Navalles i de seguida esdevé un solc profund, encaixonat entre muralles de roques de formes singulars. Segueix una direcció trencada, formant meandres. En el seu curs rep petits corrents subsidiaris; un dels més importants és el barranc del Grèvol, per l’esquerra. Ja cap al final del recorregut, pren el nom de *barranc de la Batalla*, amb el qual nom afluïx al mar, després de passar per davall del pont de la Batalla.

«S’arriba a la carretera de Barcelona a València. [...]. A la dreta es té el barranc de Llèria» (*Guia*, p. 269); «El Dr. Vilaseca dona notícies de la troballa [...] al peu d’una balma del barranc de Llèria, o de la Batalla» (Bru, p. 44).

Llèria, el camí de (H-Mr) [tɔ kə'mi də 'keriə] / [tɔ ka'mi de 'keriə]

S'inicia a la carretera Vella, va pujant per la llera del barranc o vorejant-lo, amb punts que són d'una notable estretor, emmarcat per penyals i cingleres que li forneixen un atractiu. Deixa a banda i banda racons, com el Gran, el del Gravetó i el de les Barrufetes. Passa pel mas de Llèria, la Foradada i arriba al coll de la Basseta.

«El camí de Llèria és a la dreta del coll [de la Basseta]» (*Guia*, p. 264).

Llèria, l'estret de (H-Mr) [tə'stred də 'keriə] / [tə'stred de 'keriə]

És el punt on el barranc de Llèria té un solc angost i profund, escanyat per penyals i cingleres, a banda i banda, que han resistit la força de l'aigua, tot plegat d'una gran bellesa.

Llèria, la font de (H-Mr) [tə 'fɒn də 'keriə] / [tə 'fɒn de 'keriə]

Una mica més avall de l'estret de Llèria hi ha la font, en el seu naixement més antic, puix que la fan brollar uns quants metres més avall d'on ho feia històricament. Abans era a la sortida de l'estret de Llèria, a la part d'amunt dels horts, que n'aprofitaven l'aigua. L'aigua és recollida en una bassa. És creença que l'incendi del dia 10 d'abril de 2006 s'originà en aquest lloc, en un intent d'assajar un foc controlat, però la sequera, l'abruptesa del lloc i el vent que bufava aquell dia, el convertiren en descontrolat i calcinà unes 1.200 ha.

«Al llarg de tot el terme, trobem un nombre bastant gran de fonts [...], com ara la font de Llèria» (*Els recursos*, p. 7).

Llèria, la foradada de (Mr) [tə forə'daðe de 'keriə]

Solament n'acostumen a dir *la Foradada*, però hi afegeixen el nom del lloc per a distingir-la de les seves homònimes. És al portal de Llèria. Una obertura, com un finestral romànic, a l'extrem d'un morro de roca a la riba de ponent del barranc de Llèria. És una formació natural, amb una columna pètria, que actua de muntant, per sobre del referit barranc, amb un brancal a la part de baix i una llinda a la part superior, sostinguda, en teoria, per la referida columna, per una part, i pel mateix penyal, per l'altra. És una fantasia de la naturalesa.

Llèria, el mas de (H-Mr) [tɔ 'maz də 'keriə] / [tɔ 'maz de 'keriə]

En diuen *mas*, però no passa de ser una caseta no gaire gran, de manera que difícilment hi podia viure una família, almenys tal com la veiem. A l'interior, hi ha un foc a terra i al fons una mena d'entresolat on posaven la màrfega per dormir. Dues persones ben just s'hi devien encabir. El petit edifici és a la riba dreta del barranc, una mica més avall d'on naixia la font. Parlen d'uns horts on hi havia hortalisses i fruiters, abandonats, que aprofitaven uns replanets, al llit del barranc,

a la confluència dels barrancs dels Algars i del Racó de la Bernada, subsidiaris del de Llèria, on han deixat un terreny d'al·luvions que facilitava el creixement d'arbres i de plantes. També hi ha una era, una petita esplanada, un replanet arrodonit, que s'aprecia a la part més pròxima al barranc (és a un nivell un poc més alt que el barranc on hi ha els horts), i una caseta, que en diuen pallissa. Tot és abandonat i en ruïnes. Al mas, també s'hi han referit, no tant, amb el nom de *caseta del Casat*, que és el propietari.

«Mas de Llèria, constituït per una petita casa, [...] amb teulada a un sol vessant» (*Guia*, p. 266).

Llèria, el portal de (H-Mr) [tu pur'taɫ də 'ʎeriə] / [to por'taɫ de 'ʎerie]

És la conca que forma l'inici del barranc de Llèria, una coma encarada a migjorn, que voreja Navalles i deixa enrere el coll de la Basseta. De seguida el solc del barranc pren una estretor singular, com un embut, flanquejada de cingleres, autèntiques muralles de pedra que li forneixen bellesa natural. A ponent d'aquesta entrada hi ha *la Foradada*.

«Portal de Llèria. El barranc s'ha obert un estret pas, veritable portal entre cingles. A la dreta, hi ha una bonica foradada, semblant a l'ull d'un finestral romànic, que rep el nom, ben propiament donat, de Portal» (*Guia*, p. 265).

Lleriola (H-G) [ʎəri'ɔtə] / [ʎəri'ɔtɛ]

Partida, al sud-oest del terme, en un i l'altre costat del barranc de Lleriola. Confronta amb Llèria, l'Acampador, la bassa d'en Terça i el terme de Tivissa. És gran i tot hi és bosc i garriga. La referència que en fa Cad. 1862 és per situar aquesta partida en el grup de terres comunals, totes declarades erms, bosc i garrigues. Entenem que *Ariola* pot ser la forma antiga de l'actual *Lleriola*.

«en Ramon Reuuy l [...] e altre eyl matex a l'Ariola» (*Capb.* s. xiv, p. 38); «Pere Forner de Nauatlle te I heretat a tascha el loch apellat Porteyl de l'Ariola» (*Capb.* s. xiv, p. 54, 1278); «Otra llamada Molas del Taix, Lleriola, Basa den Tarsá, Grevol y serrál dels avenchs» (Cad. 1862, núm. 302).

Lleriola, el barranc de (H-G) [tu βə'raŋ də ʎəri'ɔtə] /
[to βə'raŋ de ʎəri'ɔtɛ]

S'inicia en un dels vessants dels Dedalts, un tros a ponent del de Llèria, i corre vers un altre aiguavés, no tan angost com el de Llèria, però igualment de bellesa paisatgística. La vall pren una direcció vers migdia i constitueix un fondal, que se separa del de Llèria així que s'atansa al litoral. Passa per la font de Lleriola, que queda a la riba esquerra; més avall, voreja les codines Verdes i fins a travessar la carretera Vella. Un tros abans d'arribar-hi, canviarà el nom pel de *les Forques* i, encara, a la part final, serà *del Cap de Terme*. El seu recorregut és de tanta bellesa

o més que el de Lleria. Aquest barranc es podria identificar amb *el torrent de Navalles*, que cita la carta de població de Vandellòs, traduïda per Romero.

«Aquest lloc de Valdelor està delimitat: [...] per ponent amb el riu que davalla pel torrent de *Navalles*» (*Arrels*, p. 113, 1191); «Es té una bella vista damunt del mar [...] emmarcats pel tall abrupte del torrent de Lleriola» (*Guia*, p. 278-279).

Lleriola, el camí de (H-G) [tu kə'mi ðə ʎəri'ɔtə] /
[to kə'mi ðe ʎəri'ɔtə]

S'hi pot arribar per diversos camins, un dels quals es forma al pas del Garrofer i s'enfila, passa pel mas del Coquí, la caseta del Motarro, se'n va a la font de Lleriola, seguint per la llera del corrent o vorejant-la. Va deixant indrets tan coneguts com les coves de la Martorella i la del Galàpet i els graus de Lleriola, ja pròxims als Dedalts. També cedeix ramals en un i l'altre costat que arriben a altres partides i propietats.

«Collet de la Basseta [...]. A la dreta, resta el camí de Lleriola» (*Guia*, p. 288).

Lleriola, la font de (H-G) [tə 'fɔn də ʎəri'ɔtə] / [ta 'fɔn de ʎəri'ɔtə]

La font, també anomenada *pou*, és a sol ixent del corrent de Lleriola, de manera que en parlen indistintament perquè designa un forat natural. Segons *Guia*, hi ha una relació de nivells entre aquesta font i la del Taix.

«Pou de Lleriola [...]. És al llit del barranc de Lleriola. [...]. A la banda oposada de la serra, en el fondal, hi ha la font del Taix [...]. Hom relaciona les dues deus dient que quan la del Taix sobreïx, l'aigua és fonda al pou de Lleriola i, quan sobreïx a Lleriola, és fonda al Taix» (*Guia*, p. 279); «Al llarg de tot el terme, trobem un nombre bastant gran de fonts, com [...] la de Lleriola» (*Els recursos*, p. 7).

Lleriola, els graus de (H-G) [tuz 'ɣrawz ðə ʎəri'ɔtə] /
[toz 'ɣrawz ðe ʎəri'ɔtə]

Al nord-oest de la partida, per on el camí de ferradura entrava a la vall que s'obre vers migdia. Hi ha una pista i gairebé no es parla dels graus.

«S'és de seguida al cap dels Graus de Lleriola» (*Guia*, p. 279).

Llet, ca la (V) ['ka ʎa 'ʎet]

És una altra manera de designar *cal Pinxo*, al carrer d'Amunt. Eren de Tivissa i venien llet.

Llet, la casa de la (V) [ʎa 'kaze ðe ʎa 'ʎet]

Al carrer de Sant Jaume, costat de llevant, per altre nom dita *cal Pere de la Xanca*.

Lliscants

V. «Torrero».

Lliscants, la platja dels (H) [tə 'pladʒə ðətʒ ɫis'kans]

Una platja veïna de les terres del mas del «Torrero». Parlen de *lliscants* per identificar unes lliseres calcàries que arriben prop de la platja. Entre la Llosa Plana i el Torn.

«la platja del Torn, o també coneguda com dels Lliscants» (*Inventari*, p. 60).

Lloba

V. *Cova de la L*.

Llobarro, la llosa del (H) [tə 'kɔzə ðəl ɫuβaru]

Una superfície rocosa, entre cala Perdiu i els lliscants del «Torrero», a la vora de la Llosa Plana. Ha desaparegut enterrada sota la sorra. Per aquest sector es pescaven llobarros.

Llongues, la portella de les (H)

«es dibuixen els recons de les Tigelles [...] i la serra de la Mola o del Portell de les Llongues» i «la cresta fa una depressió anomenada portella de les Llongues [...] entre el vessant de la portella de les Llongues i el sot de l'Argelagar. [...] Es té [...] el sot de [...] i, a l'esquerra, el de l'Aigua-al-coll, que s'inicia a la portella de les Llongues» (*Guia*, p. 250 i 291).

Llop (H)

«Domingo Lop posa lo trespol en lo terrat de la torre» i «Domingo Lop mestre de obres» (*Documents*, p. 33 i 34, 1369 i 1370).

Llop Marí, la cala del (H)

«Llop Marí, la Cala del. Diuen que és la Cala dels Gegants» (*Muntanya*, p. 388).

Llop Marí, la cova del (H) [tə 'kɔβə ðəl 'kɔb mə'ri]

És una cavitat, gran i alta, a la vora del mar, prop del Torn. L'aigua del mar s'introdueix a la cova, hi entren les barques i hi maniobren. No gaire lluny hi ha l'Estufidor.

«Llop Marí, la Cova del. A la part de llevant del cementiri de la Cala [L'Ametlla]. Segons els pescadors de l'Hospitalet, n'hi ha una altra en el terme de Vandellòs, entre Calajustell i l'illot del Torm» (*Muntanya*, p. 388).

Llor

V. *Barranc del L.*

Llor, el (Mb)

[tə 'ʎɔɾ]

Partida, a la partió amb la Barrancada; per l'est i sud-est amb l'Irla i, per ponent, amb els Dedalts. És solcada pel barranc del Llor, que actua de desguàs. S'hi collien els productes més corrents: vi, oli, algunes parts amb sembrats i, més tardanament, avellanets. Tot és abandonat.

Llor, el barranc del (Mb)

[tə βa'raŋ deʎ 'ʎɔɾ]

És la continuació del de l'Irla. En aquest llarg recorregut, anirà canviant de nom i més avall en diuen *de la Barrancada*. Hi ha un punt, abans d'arribar a la font dels Lledoners, quan ja és a prop de convertir-se en *la Barrancada*, que s'estreny d'una forma extraordinària, amb espadats i cingles per tots dos costats. *Guia* sempre l'anota *Llord*.

«a l'altra banda del barranc del Llord, [...] hi ha la cova de l'Arínjol. [...] de seguida es fa cap al llit del barranc del Llord» (*Guia*, p. 253).

Llor, el racó del (Mb)

[tə ra'koʎ 'ʎɔɾ]

Una altra manera d'anomenar la partida del Llor, sobretot més al sud-est de la clotada on forma un fondal.

Lloranques, les (V)

[təz ʎo'raŋkəs]

Als Freginals, al costat dret de la carretera de Tivissa, pel sector conegut per *la recta del Metrogròs*, per allí on comença el camí de Santa Marina. Eren terres de ca la Torre.

«Nota dels jornals de sega y dels gar[bes] que farem en lo añ 1845. [...] las llo-ranges» (Documentació, 1845).

Llorca (H)

[ʎɔɾkə]

El comencen a inscriure els censos de 1934 i 1946. Feien de pescadors. Encara hi és.

Llorell (ft)

[ʎo'reʎ]

És conegut a l'Hospitalet, però el situen al terme de Tivissa.

«Les pastures de la Bassa d'En Terça, Llorell i Plana del Coll de Balaguer no s'han d'arrendar» (Bru, p. 137, 1817).

Llorenç

V. *Mossèn Josep Gil L.*

Llorenç (V)

L'anoten, una mica pertot, els censos des de 1912 fins a 1946, sempre escrit *Llorens*.

«Jose Llorens» (Sancho, p. 16, 19, 22, 1815, 1820 i 1821).

Llorenç, el (F) [tə ɫo'rens]

Una propietat que s'enfila pel vessant de ponent de la mola de Fatxes. Hi havia vinya.

«Faches. Viña Llorens» i «Llorens o Faches» (*Amill*. 1945, II, f. 533 i 710).

Llorenç, cal (H) [kaɫ ɫu'rens]

Era una casa aïllada. Forma part del carrer de l'Onze de Setembre.

«Cal Llorenç. Casa feta sobre el terreny del Ramon Castellví» (*Recull*, p. 113).

Llos

V. **Mas de L*.

llosa

V. *Llobarro*.

Llosa

V. **Baixest de la L*.

Llosa, la (G)

«Es va seguint barranc [de Llèria] avall [...]. S'és a l'indret conegut per la Llosa» (*Guia*, p. 266-267).

Llosa Plana, la (H) [tə 'ɫozə 'ptanə]

Una superfície rocosa, entre cala Perdiu i els lliscants del «Torrero», al costat de la llosa del Llobarro.

Lluc (H)

«Item compri un furo de don Vidal nebot den Luch» (*Documents*, p. 51, 1364).

«Lluciano», cal (V)

«Fossin rucs, mules o matxos, la seva importància era cabdal [...] i es cuidaven com calia (se'ls portava al xollador, a ferrar a Vandellòs, a cal Lluciano...)» (Castellnou, p. 46).

Llúdriga, la cova de la (ft) [ʎa 'kove ðe ʎa 'ʎuðriɣe]

És al terme de Tivissa, però no gaire lluny de la partió amb el de Vandellòs, on és prou coneguda. Al seu interior hi havia estalactites i estalagmites, però van ser robades per persones alienes al territori.

«El camí [...] s'aboca al fondal [de Jovara] i davalla a la cova de la Llúdriga» i «La cova de la Llúdriga és la més gran [...] en les serres de Vandellòs i Tivissa» (*Guia*, p. 310 i 313).

Lluís, cal (Mr) ['kaʎ ʎu'is]

Té la façana al carrer de Sant Jaume, al costat de cal Quicot, poc abans d'arribar a l'església, que li queda una mica més avall, gairebé a l'enfront.

Lluís de l'Amo, cal (H) ['kaʎ ʎu'iz ðə 'ʎamu]

Hi ha dues cases d'aquest nom: una al carrer de la Mar, amb el cognom gairebé sempre precedit del prenom *Lluís*, i una altra a la plaça del Pou, al costat de cal Macari, aquesta precedida de l'hipocorístic «*Pepito*».

Lluís de l'Amo, el corral de Cal (H) [ʎu ku'raʎ ðə 'kaʎ ʎu'iz ðe 'ʎamu]

Era al carrer de l'Estació, al costat de cal «Caque».

«Aquest corral era del Lluís del Amo Mañé» (*Recull*, p. 121).

Lluís de l'Amo, la parada del (H) [ʎə pə'raðə ðəʎ ʎu'iz ðe 'ʎamu]

A la partida de la Vinyeta, a llevant de la carretera de València. Per un costat confronta amb el tros del Pere de l'Enric i per l'altre, amb la parada de l'«Enriquitos».

Lluís de la Miquela, allò del, o el tros del Lluís de la Miquela (H)

[ə'ʎə ðəʎ ʎu'iz ðe ʎə mi'keʎə] o [ʎu 'trɔz ðəʎ ʎu'iz ðe ʎə mi'keʎə]

S'anomenen així dues peces de terra a la Vinyeta: una al costat meridional de la carretera de València, veïna de l'«Enriquitos», i l'altra a ponent, partint amb un tros del Jaume de la Galla.

Lluís de la Miquela, les eres del (H) [ʎəz 'erəz ðəʎ ʎu'iz ðe ʎə mi'keʎə]

Als garrofers del Lluís de la Miquela, ja desaparegudes, absorbides per l'actual nucli urbà. Al lloc que ocupaven les eres, hi ha un pàrquing soterrat, al costat del Castell. Una de les eres era coneguda per l'*era de Pedra*.

«acampaven els ramats, a prop de les eres del tros del Luís *de la Miquela*» (*Recull*, p. 67).

Lluís de la Miquela, els garrofers del (H)

[ɫuz ɣəru'fez ðəɫ ɫu'iz ðe ɫə mi'keɫə]

Una parada d'aquests fruiters. Era al sud-oest del Castell, al costat de la carretera Vella. Era gran: anava a la sènia del Miralles. Fa pocs anys hi havia alguns exemplars de garrofers. D'aquí arrencava la carretera de Vandellòs, però aquest trajecte inicial ha estat modificat.

Llum

V. «Paco» de la L.

Llupià, coll de (H)

«El 1050, el comte Ramon Berenguer I oferí al vescomte de Narbona, Berenguer, crear a favor seu el comtat de Tarragona, assenyalant els límits [...] i a ponent, el *Coll de Llupià* (Coll de Balaguer)» (Bru, p. 100); «*et de meridie usque in ipsa mare, de occiduo usque ad collum de Lipiano* [...] por el mediodía con el mar, y por oriente con el coll de Lipiano, llamado después *coll de Balaguer*» (*Tar. crist.*, vol. 1, p. 337, 1050).

Llurba (H)

L'inscriuen els censos de 1924 i 1930.

Llurba, cal (H)

[ˈkaɫ ˈɫurβə]

Al carrer de Sant Pere.

«Cal Llurba. La casa pertanyia a la Lídia Ponsoda, casada amb l'Antonio Llurba Mavigo» (*Recull*, p. 147).

Loguero (V)

«Valldelòs terme de Tiviça [...] Berthomeu Logero, Guillem Loguero [...] Gabriel Loguero» (*Fog.* 1496, p. 251).

López (V)

«Dia 17 Sbre de 1886 vach lloga al Jose lopes á treballa ab lo tracte tingut a la llibreta», «Dia 9 Abril de 1887 hemos contado con Jose Lopez el tiempo de 6 meses y 23 dias» i «D. Jose Lopez Campol. Miravete de la Sierra, prov. Teruel» (Vària 1887).

Maca, de la (V)

«Id [dia 20 març] Al andreu de la Maca pel chig – 10 pesetas» (Relacions, 1879); «Jaime La maca» (Daurar 1882).

Maçabrac (V)

«Pere Maçabrach ha l heretat el loch apelat coma del Frer», «Item fa eyl matex [Pere Maçabrach] per lo forn de Vayl de Lors» i «Gonçal de Maçabrach té l heretat el loch apelat la Figuerola» (*Capb.* s. XIV, p. 53 i 54, 1261, 1281 i 1264).

Macari, cal¹ (V)

[ˈkaɫ maˈkari]

Parlen de tres cases d'aquest nom: el *bar de Cal Macari*, a la plaça de Baix, a ca l'Esperança; *ca la Cecília Macari*, al carrer d'Amunt, prop de la carretera de Tivissa, per allí a la capella del Guirro, i *cal Jaume Macari*, al fons del carrer de Sant Josep, al costat de cal Soqueta.

«Francesc Ripoll Marco – Macari» i «Francisco Poyo Llorens - Macari» (*Curi- osidades*, p. 12 i 24, 1936-1939 i 1912).

Macari, cal² (H-R)

[ˈkaɫ məˈkari] / [ˈkaɫ maˈkari]

A la vila costanera és a la plaça del Pou, al costat de ca la Maria «Valverde». Per la part del darrere, és veïna de la muralla de l'Hospital. Al llogarret interior, era una de les darreres cases del carrer Principal, si s'entrava pujant de Vandellòs. No en queda ni rastre, va ser arranada fa anys. El 1882 la relaciona a Remullà.

«Cal Macari. En aquesta casa estava situada la torre que va caure l'any 1910» (*Recull*, p. 98); «Macari» (Daurar 1882); «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Macari» (Bonfill, p. 22).

Macari, la canal del (R)

[ˈta kaˈnaɫ deɫ maˈkari]

Un pas, una mena de grau, que facilita l'accés a la mola de Ca la Viuda pels cingles que coronen la part septentrional d'aquesta serra. El Macari tenia una peça de terra al planell de la referida mola i s'hi calà foc poc abans de la guerra espanyola i, per pujar a apagar-lo, van passar per aquesta canal.

Macià, el barranc del (V)

[ˈto βaˈraŋ deɫ masiˈa]

Un corrent de desguàs, a ponent de Vandellòs, anant vers Masvalentí, a mà esquerra. És la part final del barranc de la Canaleta. En passar per orient de la Glorieta ja forma un solc. Poc més avall, vessa el seu curs al barranc de Fatxes. En alguna època, va donar nom a les terres del seu costat.

«José Escola y Gil, ros [...]. Otra al Barranch del Masià» (Cad. 1862, núm. 125); «s'agafa un camí que s'enfila pel barranc del Macià» (*Guia*, p. 295); «Sur. Barranco del Maciá» (*Amill.* 1945, I, f. 211).

Macià, cal (V-Mb)

[ˈkaɫ masiˈa]

A Vandellòs, al carrer d'Amunt, al costat del solar on hi havia hagut el pati de cal Capblanc. Hi ha tendència a anomenar-la anteposant el prenom «*Emílio*».

Algun cop en diuen *ca la Maciana*. Ja hi residia el 1912. Al llogarret hi ha dues cases d'aquest renom: una a la plaça de Santa Isabel i l'altra a ponent d'on s'inicia el camí de Castelló (el vell), al costat de cal Nen. El 1882, la llista d'aportacions per a daurar ja el cita entre els col·laboradors de Masboquera.

«Margalef, masià, José» (Cad. 1862, núm. 205); «Masià» (Daurar 1882); «Ama-deu Escoda Castellnou – Masiana» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

Macià, l'era de Cal (Mb) [ˈtɛɾɐ ðe ˈkaɫ masiˈa]

Designa una de les tres que hi havia a l'entorn del llogarret. És la més enlaira-da, a ponent del Tossalet, al capdamunt del carrer de Sant Agustí. És abandonada, com les altres, però s'hi endevina el cercle encaironat.

Macià, la font del (Mb) [ˈta ˈfɔn deɫ masiˈa]

Una altra manera de designar *el pou del Macià*.

Macià, l'hort de Cal (Mb) [ˈtɔɾ ðe ˈkaɫ masiˈa]

Un trosset no gaire gran, als horts de la Serrana, un dels vuit que reguen amb l'aigua de la font de la Serrana.

Macià, l'hort del (R) [ˈtɔɾ ðeɫ masiˈa]

A ponent del camí de Remullà, un poc més amunt d'on deixa el ramal de la Murta, per on hi ha el Forat Negre.

«Es donava el cas que a l'hort del Macià, sortia una pedra molt grossa del mar-ge i l'animal que s'hi atansava, deixava el suc i els testos» (Bonfill, p. 14).

Macià, la pedrissa del (V) [ˈta peˈðɾise ðeɫ masiˈa]

A la riba septentrional del barranc de Vandellòs, un tros abans de rebre, pel mateix costat, el de Remullà. També s'hi han referit amb el nom de *la Pedrera*.

Macià, la planella del (Mb) [ˈta ɫaˈneɫɐ ðeɫ masiˈa]

Una terra, a la riba dreta del barranc del Riu de Llastres. És gran, a la partida del Coll de Masvell, baixa a tocar a la Pinyaula. A Masboquera també s'hi referei-xen amb el nom de *les planelles del Pubilleta* i a Vandellòs parlen de *la planella del Taronja*.

Macià, el pou (o pouet) del (Mb) [ˈto ˈpɔw (o poˈwɛd) deɫ masiˈa]

L'hem sentit dir de les dues formes i fins i tot *del Macianet*, el diminutiu afec-tuós. Al tros del Macià.

«El pou del Macià. La font rep el nom del pou del Macià, que s'identifica amb el renom del propietari del terreny on té lloc la surgència» (*Les fonts*, p. 154).

Macià, la punta del (C) [ˈta ˈpunte ðeɫ masiˈa]

Una altra forma de designar *la punta de Castelló*.

Macià, el tros del (C) [ˈto ˈtroz ðeɫ masiˈa]

Una terra a sol ixent dels Dedalts. Hi ha el pou del mateix nom.

Macip (Mr)

«Antoni Macip de Naruyes» (Talla 1423); «desposi [...] a Pere Juan Masiph fadrí paigues del Ginesta [...] ab la honesta fr^{ca} Boquera [...] de la masia de Remulla» (*Matrim.* 1688, f. 190r, 26-8-1725).

Maco, cal (V-G) [ˈkaɫ ˈmako]

Al carrer de Sant Jaume, veïna de cal Portes. El nom és originari de Gavada, on hi ha dues cases d'aquest renom, totes dues al carrer d'Allà, una al costat de l'altra. S'hi acostumen a referir avantposant el nom de fonts: *cal «Florència»*, i *ca l'Esteve*. Aquesta ja no existeix. Era del *Coco Esteve*.

«Esteban Castellnou – Maco» (*Curiosidades*, p. 26, 1912).

«**Madeo», la caseta del** (Mv) [ˈta kaˈzete ðeɫ maˈðeo] o

[ˈta kaˈzete ðeɫ maˈðejo]

A Cassear, prop de la font de Cassear. Ha de ser una reducció de «*Amadeo*».

«A un minut del coll [de Casseà] es troba la caseta del Madeio» (*Guia*, p. 296).

Madico

V. **Costa del M*.

Madico (V)

«y Maria medico conjuges de Marsa, habitants en lo hospital del coll de Balaguer» (*Bapt.* 1667, f. 33r, 24-11-1698); «4 Casa Fort - Aora Madico» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «A 9 de Dbre. de 1790 se encarregà Francisco Madico marit de Josefa Fort» (*Fundacions*, núm. 147); «En el lugar de Vandellós [...] Compareció Francisco Medico, vecino labrador del lugar» i «los testigos Francisco Medico [...] son hombres de bien de buena fama» (Sancho, p. 29 i 39, 1818).

Com a cognom ja és documentat al final del s. xvii. A Vandellòs solament és conegut per la toponímia.

Madico, la cova del (C) [ˈta ˈkoβeɫ meˈðiko]

És al vessant de sol ixent del barranc de Lleriola, a mitja altura. S'hi va tancar bestiar.

«L'indret s'anomena planet de la Cova del Mèdico. S'és de seguida al cap dels Graus de Lleriola [...]. Als cinc minuts [...] apareix la cova del Mèdico» (*Guia*, p. 279).

Madico, la vora del (C)

«Nota dels jornals de sega y dels garv[ers] que farem en lo añ 1845. [...] La vora del Madijo» (Documentació, 1845).

Madiquet, el (V)

«id [dia 21 març] per haver laurat pel Mediquet ab lo parell de mules. Deu lo Mediquet del aiguarden de mars y abril. Deu lo Mediquet del aiguarden de maig i juny [...] Dia 20 ab[ri]l per haver llaurat los bous per lo Mediquet» (Documentació, 1835).

Madró, cal (V)

[kaʎ maðro]

Al carrer d'Amunt, on ja residia al començament del segle passat, segons *Curiosidades*.

«Dia 26 fbre [1881] Jose Madro 100 teules y 75 raigoles» (Relacions, 1881); «José Arbos, Madro» (Daurar 1882); «Dia id [22 abril 1885] a la dona del Jose Madro [...] Dia 15 [maig] dona del Jose Madro» (Carpeta 1882); «Damián Bargalló – Madró» i «Jaime Arbós Vernet – Jaume Madró» (*Curiosidades*, p. 16 i 22, 1912).

Madró, la caseta del (G)

[ʦa ka'zeteʃ maðro]

Als Abellars, a la riba de ponent del barranc de l'Abellar, un poc més avall d'on ha rebut el barranc del Taix.

«gran recó de les Rovires [...] hi ha la caseta del Gordet [...], per alt, es veu blanquejar, entre el bosc, la del Madró» (*Guia*, p. 322).

Mafla, la (ft)

[ʦa 'maʃte]

Partida del terme de Tivissa, a la partió amb el de Vandellòs per ponent del Motarro, de manera que és coneguda entre els nostres informadors.

«a saber vna pesa de terra situada en lo terme de la present vila de tivisa a la partida de la Mafla [...] afronta ab la moleta del Roure», «Item altra pesa de terra situada en dit terme de tivisa a la partida de la Almafla» i «Item vna pesa de terra, situada en dit terme de tivisa, y partida de la Almafla» (*Capb.* 1756, f. 63r, 121r i 138v).

Mafla, la moleta de la (ft)

[ʦa mo'tete ðe ʦa 'maʃte]

Un turó remarcable que s'alça a la partió amb el terme de Tivissa. Tothom la situa ja dintre el terme veí, però segons Bru hi passa la línia divisòria.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...] Moleta del Pi o de la Mafla» (Bru, p. 284, 1818).

Mafla, la serra de la (ft)

«Bernat Payleres del terme de Vayl de Lors ha el terme de Tiuiça I tros de terra a la serra de la Mafla» (*Capb.* s. XIV, p. 43); «Morrall de la sierra de la Mafla» (*Topog.* 1918).

Cal situar-la a la partió amb Tivissa. La identifiquem amb *la moleta de la Mafla*.

magatzem

V. *Miquel de l'Estanc*, Monell.

Maia (V)

«Petrus maya de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/283-3).

Maimó (G)

[maj'mo]

Partida d'una considerable extensió, amb terrenys irregulars quant als desnivells, al límit amb el terme de Tivissa, que li queda a ponent; a migdia amb els Abellars (a través de la Mandolça); per orient amb els Taixos, i, més al nord, amb la serra d'en Pentinat. Cad. 1862 hi anota tres trossos de terra. Dels tres propietaris, dos tenien casa a Gavadà i un a Castelló, que la fa compartir amb els Dedalts. A *Amill*. 1945 s'hi declaren pinars i matolls.

«Otra á Maimó», «Posesion á Maimó» i «Posesion als Dedáls o Maimó» (Cad. 1862, núm. 111, 172 i 178); «es deixa un caminet que va a la partida del Maimó» (*Guia*, p. 261); «Maimó y Punta Mendolza» (*Amill*. 1945, I, f. 92).

Maimó, el coll de (G)

[tə 'kɔʎ de maj'mo]

O *la serra de Maimó*. A la partida del mateix nom, forma una serra per on passa la partió amb el territori de Tivissa.

«Sierra de Maymó» (*Topog.* 1918); «Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...], Coll de Maimó» (Bru, p. 284, 1818).

Maimó, la cova de, i la tossa de Maimó (G)

[tə 'kɔβɛ ðe maj'mo] i [tə 'tɔsɛ ðe maj'mo]

Situen la tossa al coll o serra de Maimó i es destaca per sobre de les que té al seu entorn immediat. Quant a la cova, és una balma, a la tossa d'aquest mateix nom, preparada per fer de corral de bestiar.

«Un cercle de penyals abruptes [...]. La Gatella, l'Obaga, la tossa del Maimó [...] fan perennal sardana» (*Les ciutats*, p. 90 i 91).

Maimó, el fondal de (G) [tə fon'daɫ de maj'mo]

Al vessant oriental de la tossa de Maimó, per on s'escola el barranc de Gavada, ja prop d'on se'n dirà *dels Abellars*. L'hem sentit dir poques vegades.

«Se segueix per l'esquerra, per la banda del fondal de Maimó» (*Guia*, p. 288).

Mainer (H) [maj'ne]

Els censos de la primera meitat del segle passat l'inscriuen a l'Hospitalet, on encara existeix. Sempre escrit *Mañé*.

«El primer Mañé que es va establir a l'Hospitalet de l'Infant va ser el Pere Mañé, de Torredembarra, a mitjan segle XIX» (*Recull*, p. 128); «Dia de Nadal [1884] pagat [...] per tots los bocois portats per [...] lo pere Mañe a la Estació» (*Carpet* 1882).

Mainer, el forn del (Mr) [tə 'forn deɫ maj'ne]

S'anomena, tot i que ja fa anys que no funciona. Conserva una part del mur circular que l'envoltava. És al mateix lloc on hi havia la pedrera.

Mainer, la guixera del (H) [tə ɣi'ʃerə ðəɫ maj'ne]

La recorden al carrer de Sant Roc, al nord-oest de la via del tren, a l'altra banda de l'Estació. La primera matèria d'aquesta indústria la baixaven de Masriudoms.

«Pere Mañé [...] va ser qui va posar la fàbrica de guix [...] la guixera és anterior a la construcció de l'estació. Va funcionar fins a l'any 1956 [...]. Durant la guerra hi va caure una bomba» (*Recull*, p. 128).

Mainer, la pedrera del (Mr) [tə pe'drere ðəɫ maj'ne]

El tall de la bancada de la pedrera és visible, a migjorn del nucli urbà, a l'altra banda de la carretera. Forma una clotada i era més fonda perquè com més fonda treien la pedra, de més qualitat sortia el guix. A l'Hospitalet en diuen *el forn del Mistos* i la *pedrera del Mistos*. El Mistos era el propietari de la terra i el Mainer, de la indústria.

«Aconseguia la matèria primera de la pedrera de Cal Mistos de Masriudoms» (*Recull*, p. 60).

Majardà, el (fm) [tu mədʒər'də]

No és pas al mar que en diríem de l'Hospitalet, sinó més a migjorn, encara que el «Xacano» l'anomena especialment. Comenta que era un vaixell de la Guerra

Mundial del 1914, que anava carregat de cavalls i l'enfonsà un submarí davant l'Ametlla de Mar. Diu que per allí s'hi agafen escamarlans (també en diu «garagants»). (El nom d'aquest vaixell era *Medjerda*. Per a més informació, podeu consultar: *Darrere el Medjerda. Història d'un naufragi*, per Jesús Martínez i Curto, Ajuntament de l'Ampolla, 2008.)

«El Majardà [...] Vaixell-hospital que anava carregat de tropa. Es va enfonsar el 29 d'abril del 1914, al recte de la Cala» (Muntanya, p. 70).

Major, el carrer¹ (V) [tə ka're maj'ʒo]

S'inicia a la plaça de Gil Vernet, passa per la de l'Ajuntament, en un recorregut planer, deixa a ponent el carrer d'Amunt i, a partir d'aquest punt, baixa a trobar la carretera de Tivissa. Una part d'aquest sector encara no s'ha urbanitzat. Si considerem que els vells de què parla *Llibreta 1840* havien nascut a partir del 1760, podrem tenir una idea de quan es va anar edificant aquest carrer. A Cad. 1862 trobem anotades dinou cases, cosa que sembla confirmar la hipòtesi de Vernet, a *Cens 1817*, segons la qual podia incloure cases del carrer d'Amunt.

«los viejos de hoy han visto hacer muchas casas de la calle mayor» (*Llibreta 1840*, p. 32-33, 1723-1745); «en el nucli estricte de Vandellòs només hi havia dos carrers: Major i Nou» i «El que anomena carrer Major amb 55 cases deuria comprendre també bona part de l'actual carrer Amunt, ja que és on hi havia les cases més antigues del poble» (*Cens 1817*, p. 50); «Añ 1821. 27 Mars Josep Vernet, de Vandellós, dit de la Parra, carre major» (*Fundacions*, núm. 70).

Major, el carrer² (H) [tə ka're məj'ʒo]

És curtet, va de la plaça de Catalunya a la Via Augusta. Les cases acostumen a tenir accés per uns altres carrers. Se l'anomenava *el carrer del Mig*, cosa que confirma *Recull*, que a més afegeix que també es va conèixer per *carrer Nou*.

«Els pregons [...], es feien al carrer del Mig o Major» i «en algunes escriptures, a principi del segle XIX se l'anomenava carrer Nou [...]. Popularment és conegut com el carrer del Mig» (*Recull*, p. 66 i 132).

Major, el carrer³ (Mr) [tə ka're 'maj'ʒo]

Té l'inici a la plaça de la Font i va en direcció sud-est fins a trobar la carretera de Vandellòs, a l'entrada meridional. És el més llarg del llogarret. A migdia, eren terres de la partida del Freginal.

Malacara, el (H) [tə 'maɫə 'kaɾə]

Un renom. Va fer d'agutzil i era un bon servidor i un bon home. El que es recorda devia ser descendent del que s'anomenava al segle XIX.

«Per Jose Pena y perpiñá (a) Mala Cara» (Relacions, 1881).

Malalts, el rentador dels (V) [tə rentaˈðo ðetʒ maˈtəɫs]

Una bassa, no gaire gran, apariada com a safareig, on pujaven les dones a rentar la roba dels difunts. És a les Canaletes, en una mica de depressió del terreny, les terres del qual han emprat el nom del rentador. Ja fa anys que no fa aquest servei. L'aigua hi arriba de la font de la Canaleta conduïda per unes canonades.

Mala-set (H) [ˈmaɫə ˈset]

Partida a migdia del terme, a la partió amb l'Acampador, amb Llèria i Lleriola. Alguns la fan arribar, per migdia, a l'Almadrava, a la part més planera.

«Mala Set» (*Topog.* 1918); «Malaset. Norte. Lligallo» (*Amill.* 1945, I, f. 16); «L'observatori de formigó, les trinxeres i el refugi de tropes de Malaset. Situació. A Malaset» (*Inventari*, p. 147).

Mala-set, el barranc de (H) [tə βəˈraŋ də ˈmaɫə ˈset]

Es forma al racó de la Roca del Gall i se'n va cap al sud-est. Anava a desembocar al mar, passant per terrenys ocupats per la central nuclear II, per on deu passar soterrat, si no ha desaparegut.

Mala-set, el pont de (H) [tə ˈpɔn də ˈmaɫə ˈset]

Viaducte que permet el pas de la carretera de València per sobre el barranc de Mala-set. Hi passaven amb els carros per anar a les terres de Mala-set, de l'Acampador, etc.

Maleno

V. «Tio» M.

Maleno, cal (V) [ˈkaɫ maˈtɛno]

Masculinització de *Malena*, 'Magdalena'. Al carrer de les Flors, al costat del pati de Ca la Torre.

«Jaume Maleno» [Segons una relació de podadors de 1887] (Carpeta 1882); «Andres Maleno» (Daurar 1882); «Terratinents [...] Maleno» (Vària 1887); «Andrés Escoda Vernet – Maleno», «Rosa Vernet Boquera – Maleno» i «Angel Escoda Vernet – Maleno» (*Curiosidades*, p. 21, 23 i 24, 1912).

Maleno, la caseta del (H) [tə kəˈzɛtəɫ məˈtɛnu]

És de tros, al Llapassar.

Malenó, el collet del (Mr)

«s'arriba al collet del Malenó [...] a l'altra banda del barranc, es té el penyal de la Cabessa Negra» (*Guia*, p. 263).

malesa

V. *Montmell*.

mallada

V. *Ferreres*.

Malladeta, les covetes de la (H)

«es planeja vers la roca del Recó de les Tigelles [...] Es passa per damunt de les covetes de la Malladeta» (*Guia*, p. 293).

mallar

V. *Ferrerries*.

Mallol, el (H)

[tu mə'ɫɔt]

Una altra manera de designar *la Vinyeta*, la que és pròxima a l'Hospitalet.

mallola

V. **Arboç*, **Estudiant*.

Mallola

V. *Racó de la M*.

Mallola, el morral de la (H)

[tu mu'raɫ də tə mə'ɫɔtə]

Un cingle, al Racó de la Mallola, al sud-est, i per davall de la Portella.

«hi ha el recó de la Mallola amb els cingles dels morrals de la Mallola o de l'Aigua-al-coll» (*Guia*, p. 251).

«Malo»

V. «*Pepe M.*».

Malpàs, el (H)

[tu 'maɫpas]

Una llisera de pedra a l'antic senderó que va des del Guixar cap al Bosquet, la Foradada i el Puntal. El pas hi era dificultós, sobretot per als animals de bast, però també per a les persones.

Mameu, el (H)

[tu mə'mew]

Partida anomenada, possiblement perquè no és gaire allunyada del nucli urbà. A ponent de la via del ferrocarril. S'hi refereixen sovint com a *racó del Mameu*. Limita amb l'«alcantarilla» Gran, la Porrassa i alguns la fan tocar amb Cala-

doques. Ha estat trasbalsada més del que ja ho estava: s'hi realitzen diverses obres públiques, vies de comunicació, que modifiquen la fesomia del terme, no solament al Mameu, sinó a la plana del Coll de Balaguer, i del mateix Coll. Cad. 1862 l'anota dotze vegades, una com a *Mameu* i onze com a *Caseta del Mameu*. Dels dotze propietaris, sis tenien casa a Vandellòs, tres en declaraven una cadascun a Castelló, l'Hospitalet i Remullà i tres no en declaraven. Sembrats i garrofers.

«Otra á la Caseta del Maméu», «Posesion al Maméu» i «Posesion á la caseta del Maméu» (Cad. 1862, núm. 23 i pàssim); «Mameu o Plana. Canterilla Gran» i «Mameu. [...] Este. Via Ferrea Valencia» (*Amill.* 1945, I, f. 218 i 395).

Mameu, el barranc del (H) [tu βə'raŋ dət mə'məw]

Un corrent de desguàs de les aigües pluvials, al Mameu. Amb motiu de les obres referides a l'entrada anterior, pràcticament ha desaparegut.

Mameu, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðət mə'məw]

Una manera antiga d'anomenar el *Mameu*.

Mana, ca la (H) [ka tə 'manə]

Al carrer de l'Estació, a la vora de cal Miquel del Sord.

«Encarnació Castellnou Boquera, la Mana» (*Recull*, p. 124).

Mandolça (G)

«Pena, mandolsa, Estevan [...] Posesion al Abellá» (Cad. 1862, núm. 331).

El cadastre l'anomena entre els terratinents forasters. La terra era gran als Abellars, amb sembrats i ametllers, però la major part garrigues i erms. Identifiquem aquesta propietat amb la que és coneguda per *el mas de la Mandolça* i *la punta de la Mandolça*, que anotem tot seguit.

Mandolça, el mas de la (G) [tə 'maz ðe tə man'dotʃɛ]

Sovint precedit de «*Quico*». A l'Abellar, a la mateixa terra on hi ha la punta de la Mandolça. Abandonat. Hi ha la creença que la persona d'aquest nom era de Tivissa.

Mandolça, la punta de la (G) [tə 'punte ðe tə man'dotʃɛ]

A l'Abellar, ja a prop de la partió amb el terme de Tivissa, un puig a la riba occidental del barranc dels Abellars. A *Amill.* 1945 no s'hi declaraven conreus.

«Punta de la Mandolsa» (*Topog.* 1918); «Maimó y Punta Mendolza» (*Amill.* 1945, I, f. 92).

Manel

V. **Jaume del M.*

Manel, cal (F)

[ˈkaɫ maˈneɫ]

Creuen recordar que de cognom es deien *Domènec*.

«Dia 3 abril 1873 al Josep del Manel de faches» (Relacions, 1873); «Lo Manel la part nostra del Morral la ha dut al Jaime moset y mo la ha de paga. Pagat» (Vària 1887).

Manel, el corral del (F)

[ˈto koˈraɫ deɫ maˈneɫ]

Era ben a prop de la «casilla» de Fatxes. Va desaparèixer en reformar la carretera.

Manel de l'Esteve, cal (V)

[ˈkaɫ maˈneɫ de ˈtasteβe]

Al carrer d'Estanislau Figueres. Per un costat fa cantonada amb el carrer de Joan Miró i per l'altre, tocant paret amb paret, és veïna de cal Ferrernou. Durant la postguerra hi van estatjar el Frente de Juventudes i també hi va haver *la Costura*, l'escola de les nenes.

Maneta, cal (V)

[ˈkaɫ maˈnete]

Hi ha tres cases del mateix nom: dues al carrer d'Amunt, una de les quals a l'inici, al racó de Cal Toni, i l'altra al costat de ca l'Esquirol; la tercera al de Sant Jaume, al costat de ca les Roses. *Curiosidades* anota el nom al carrer de les Sorts. També anomenen *el Josep de Cal Maneta* i l'«*Ermenegildo*» de *Cal Maneta*.

«Juan Vernet Barceló – Maneta» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Mano (Mb)

«Mano» (Daurar 1882).

Manou, la caseta del (G)

«A la banda oposada del barranc [Fondo] hi ha la caseta del Manou» (*Guia*, p. 321).

Manuel, cal (G-Mb)

[ˈkaɫ manuˈeɫ]

Al llogarret de la muntanya, és al carrer d'Aquí, en ruïnes, com totes les del sector. A Masboquera es parla de dues cases d'aquest renom: una al carrer de Sant Agustí i l'altra al carrer Nou, al costat de la carretera de Vandellòs. El 1882 s'anota en aquest llogarret sense cap més indicació.

«Manuel» (Daurar 1882); «José Vernet Saladié – Manuel» (*Curiosidades*, p. 25, 1912).

Manuel, la caseta del (Mb) [ʔa ka'zɛtɐ ðɐʔ manu'ɛʔ]

Una caseta de tros. Hi havia un exemplar de saüquer a la vora, al Coll de Masvell, a migdia de la carretera, en un planet que anomenen *el pla del Saüquer*.

Manyer

V. *Mainer*.

Mar

V. *Ametlla de M*.

Mar, el, o la Mar (H)

«Otra á la Mar» i «Posesion al Mar» (Cad. 1862, núm. 101 i altres).

Ningú no recorda aquest nom com a partida. Devien ser propietats properes a l'Hospitalet, per la part del Garroferal o del Jonquet. Cad. 1862 l'enregistra cinc vegades. Els cinc propietaris declaren sembrats i garrofers. Tres tenien casa a l'Hospitalet i els altres dos no en declaren.

Mar, el camí del (H) [ʔu kə'mi ðəʔ 'mar]

Arrencava de la carretera de València i arribava al mar, pla i rectilini. Se'l recorda, tot i que ja fa anys que oficialment és retolat *carrer de la Mar*, però popularment sempre *camí*. Ja sols l'anomenen les persones grans. Segons *Recull*, p. 173, se'l va conèixer amb diversos noms.

«A principi del segle xx apareix amb diferents noms: camí de la casa Salamanca, camí de l'Almadrava o camí del Mar» (*Recull*, p. 173).

Mar, el carrer de la (H) [ʔu kə're ðə ʔə 'mar]

Nom oficial que ha substituït el del camí que feia el mateix trajecte. No és gaire ample i va a la plaça de la Marina, vora la platja. Els nostres informadors sempre ens van parlar del *carrer de la Mar*. L'any 1939 se'l va denominar *del «General Mola»*.

Mar, la serra de la (H-Mr) [ʔə 'sɛrəʔ 'mar (o) ðə ʔə 'mar] /

[ʔa 'sɛrɐʔ 'mar (o) ðe ʔa 'mar]

El conjunt muntanyós allargassat, arriba a formar part de les moles del Taix. Va en direcció nord-sud, pràcticament, del molló del serret dels Avencs, Puntaire,

Navalles i va a creuar la línia de partió del terme i endinsar-se al de Tivissa. En parlen poc.

«Serra de la Mar» (*Atles*, 4547 i 4548 – 314 i 315).

Marc del Canyotell (Mb)

«Marab del Canyotell» (Talla 1423).

Aquesta lectura fa pensar en una cal·ligrafia tan enrevessada que les dues lletres finals fossin llegides *-ab* allà on calia haver escrit *-ch* (*March*). Per tant, esmenem el prenom.

«Marcelino», cal (V) [ˈkaɫ mərsəˈʎinu]

Es parla de *cal Jaume «Marcelino»*, al carrer d'Amunt, i es preferenix designar-la *cal Joan Joanes*; de *ca la Carme del «Marcelino»*, al carrer d'Estanislau Figueres, veïna de cal Tinet, i de *cal Lluís de cal «Marcelino»*, a l'agrupament de cases, a ponent de Vandellòs, al costat de la carretera de Móra, veïna de ca la Soqueta.

«Marcelino Pere Aguiló, el corral del (H) [ʎu kuˈɾaɫ dəɫ mərsəˈʎinu ˈpeɾə ɣiˈto]

A la carretera de València, al sector oriental.

Marcel·la, el xalet de Ca la (V) [ʎo tʃaˈʎed de ˈka ʎa marˈsetɛ]

És la casa més occidental del nucli urbà. Forma part del grup de cases aïllades de la vora de la carretera de Móra, a la sortida de ponent de la vila.

Marco (V-G-Mr) [ˈmarko]

L'enregistren els censos entre 1912 i 1946 per diversos llocs del terme, sempre ortografiat com a paraula plana. El cognom existeix. La documentació que segueix l'anota des del s. xv.

«Pere Marco, per lo ferreginal que te nescoda a Valldellos» (Talla 1423); «Francoy Marchó» (*Fog.* 1496, p. 251); «Jaume Marco» (*Fog.* 1553, p. 198); «Item fa en Antoni marcho del mas de gauada del terme de tiuiça» (Censals 1572, R:77/136-2); «De Jusep Marco» i «Fran^{co} Marco Dia 2 de abril» (Documentació, 1837 i 1839).

Mare de Déu de la Roca, la punta de la (fm)

«Són les denominades: [...] la Punta de la Mare de Déu de la Roca» (Muntanya, p. 124).

Formava part de les roques de Tarragona.

Marfull

V. *Racó de M.*

Margalef (V)

[marɣa'ɫɛf]

Llinatge estès per tots els nuclis habitats del terme, documentat a partir del final del segle xv. L'anoten els censos de la primera meitat del s. xx. Encara existeix.

«Valldelòs terme de Tiviça [...] Joan Margaleff [...] Berthomeu Margaleff, Gabriel Margaleff» (*Fog.* 1496, p. 251); «Gabriel margaleff mansi de almet», «Anthonius margalef loci de vandellos» i «Jacobus margaleff» (*Capb.* 1542, f. 7r i 35v); «Gabriell Margalepf» (*Fog.* 1553, p. 198); «nantoni margalef de vandelos» (Masos 1565, R:68/185-2); «antoni Margalef de faches», «Joseph Margaleph de la Macia de faches» i «fill de Matheu Margalef dit de faches» (*Bapt.* 1667, f. 1v, 12-4-1668; f. 17v, 27-10-1686, i f. 63r, 12-7-1714); «joseph Margalef fadri de les masades de Gavada [...] fill [...] del quondam Pere Margalef tambe de Gavada» (*Matrim.* 1688, f. 183v, 16-6-1717); «Macia Margalef pages de Vandellos», «jo Pere Margalef pages [...] a saber vna masia [...] dita lo mas de faches [...] afronta [...] ab Joseph Margalef mon oncle, y ab Joseph margalef datzaiet [...] com a fill y hereu de Pere Margalef» i «1803. José Margalef de Atsaét, esposo de Esperança Vernét de Vandellos» (*Fundacions*, núm. 65).

Mari

V. *Llop M.*

Maria Antònia (V)

«Dia 16 Mayo a Maria antonia 1 [carga] [...] Dia 11 de junio a Maria Antonia 1 [carga]» (Documentació, 1844); «Ay venut al peret de la Maria antonia á 14 r[al]s lo sen 800 raij[oles]» i «Maria Antonia sensals atrasats hasta la fecha» (Relacions, 1876, 1880 i 1882); «Francisco Sancho Guirro – Quico Mª Antonia» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Aquesta *Maria Antònia* és citada en la documentació de ca la Torre. Ha de tenir relació amb els altres noms que complementen el de *Maria Antònia*, que trobem per diversos indrets del terme.

Maria l'Agustina, ca la (H)

«Ca la Maria l'Agustina. Era un pati de l'Hermenegildo Marqués [...]. Plaça de Catalunya» (*Recull*, p. 105).

Maria de l'Agustí, ca la (V)

[ˈka ɫa ma'ɾie ɫaɣust'i]

Té façana al carrer Nou, veïna de ca l'Agustí del Benet.

Maria del Jan, la basseta de la (H) [tə βə'setə ðə tə mə'riəl 'dʒan]

És a la vora del barranc del Casat. L'hem sentit anomenar tant *basseta* com *pouet*.

Maria del Jan, la mola de la (H) [tə 'mɔlə ðə tə mə'riəl 'dʒan]

A la muntanya del Danya. Hi ha un fondal, que forma racó i, a la part alta, un planell que té singularitat.

«Racó Maria Jan» (Amigó, p. 23).

Maria del Jan, el pati de Ca la (H) [tu 'pati ðə 'ka tə mə'riəl 'dʒan]

A la plaça del Pou. Arriba a la muralla de l'Hospital.

Maria del Pau (Mr)

«Francisco Castellvi Marit de Maria Alcait naturals y vehins de Masriudoms añ 1815. Añ 1838 paga dita Maria Alcait Vda. de Fran^{co} castellvi (a) Maria del Pau» (*Fundacions*, núm. 99-VI).

Maria del «Venàncio», ca la (Mb) ['ka tə ma'rieɫ βe'nansio]

Era al carrer de Sant Agustí, al costat de ca l'Anton. Van ser aterrades totes dues i en resten els solars.

Maria dels Telèfons, ca la (H) ['ka tə mə'riə ðəts tə'tefunus]

A la plaça del Pou. Va ser l'encarregada de la centraleta telefònica de l'Hospitalet. De cognom *Vives*, també la coneixen per *ca la Maria Vives*. Es parla del *Jaume dels Telèfons*, que va morir durant la guerra espanyola.

«la Maria Vives Bargalló, dita la Maria dels Telèfons» (*Recull*, p. 68); «Isidre Castellví Piñol – Jaume Telèfons (pare)» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Maria Pomés, el tros de la (H) [tu 'trɔz ðə tə mə'riə pu'mes]

Una terra a la Vinyeta afronta amb el tros de la Maria Vives.

Maria Poqueta, ca la (V) ['ka tə ma'rie po'ketə]

Abans tenia l'entrada pel carrer d'Amunt, a migdia, al costat de cal Pere Coquí. Allí en parlen, però s'hi entra pel carrer de Pau Casals, que abans eren els darreres. També en diuen *cal Jaume Pubill*.

Maria Vives, el tros de la (H) [tu 'trɔz ðə tə mə'riə 'βiβəs]

A la Vinyeta, tocant al Pomés i al «Mauro», a ponent de la carretera de València.

Marian, cal (Mr) [kaɫ mari'an]

A la plaça de la Font. L'edifici ha estat reformat i té un aspecte de modernitat que embelleix la plaça.

«a excepción de José Castellnou (a Marian)» (Sancho, p. 45, 1855).

Marian, la cova del (H) [tə 'kɔβə ðəɫ mari'an]

Parlen d'una gruta gran, a la costa marítima, de difícil accés, prop d'on el barranc de Caladoques afluïx al mar. *Amill*. 1945 la cita en plural i com a *barranc de les coves del Marian*, però el barranc, sempre l'hem sentit anomenar *de Caladoques*. No seria rar que els veïns d'aquell sector tinguessin preferència per l'altre nom.

«Cadaloques. Norte. Barranco Covas Marian» (*Amill*. 1945, II, f. 723).

Marian, la cova del² (ft) [tə 'kɔβɛ ðeɫ mari'an]

Una balma de grans dimensions, a l'Abellar, a la part que afecta el terme de Pratdip, però a la vora del de Vandellòs, a Masriudoms. Vista de lluny, és còncava. El Marian va ser nomenat alcalde pedani de Masriudoms, però ell no ho volia ser. Com que no s'hi podia negar, es va fer una casa dintre la cova, coberta amb canyissos, i se n'hi va anar a viure. Evità així haver d'exercir d'autoritat.

Marian, el tros del (H) [tu 'trɔz ðəɫ mari'an]

Una terra a la vora del barranc de Caladoques, no gaire lluny de la cova del Marian. Hi ha una caseta. El Marian és de Masriudoms.

Mariana, ca la (V-Mr) [ka tə mari'anɛ]

A la vila és a la cantonada del carrer d'Estanislau Figueres amb el de Masvalentí. Per l'altre costat és veïna de ca l'Atzaet. Al llogarret treu façana al carrer Major, al costat de cal Gargori. Com moltes del sector oriental, per la part del darrere, té vistes sobre el terme.

«Jaime Doménech Saladié – Jaime la Mariana» (*Curiosidades*, p. 16, 1912);
«Jaume Arbós Margalef – Mariana» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Mariana, la caseta de la (H-Mr) [tə kə'zɛtə ðə tə mari'anɛ] /
[tə ka'zɛtɛ ðe tə mari'anɛ]

Una caseta de tros no gaire lluny del camí de Lleriola. Ignorem a quina de les dues Marianes corresponia.

Mariana, el portell de la (F) [tə por'teɫ de tə mari'anɛ]

Una lleu depressió, a les solanes de Masvalentí, a la carena que separa la vall de Masvalentí, migjorn, i la Figuerola, septentrió, partida d'Adzaet. Per allà al costat dels cingles del Serra.

«Mariano»

V. *«*Juanito el M*».

«Mariano» Borseguí, la «casilla» del (F) [ʔa ka'ziʎe ðe mari'ano βorse'yi]

Una altra manera de referir-se a la «casilla» de Fatxes, segons l'anomenen els naturals del llogarret.

Marieta, ca la (H-Mb)

[ʔa ʔə mari'etə] / [ʔa ʔa mari'etə]

Al carrer Major. La Marieta era la muller del «Tio Remendo». A Masboquera l'anomenen al carrer de Sant Agustí, prop del Tossalet. Hi ha tendència a referir-s'hi amb el nom de *cal* «Quico» *el Soc* i, no tant, de *cal* «Quico» *de la Marieta*.

«Ca la Marieta o cal Tio Remendo» (*Recull*, p. 144); «José Castellví – Marieta» (*Curiosidades*, p. 25, 1912).

Marina

V. «Cisco» *de la M.*, *Santa M.*

Marina, la plaça de la (H)

[ʔə 'ptasə ðə ʔə mə'rinə]

Al capdavant del carrer de la Mar, a la vora de la platja. No és gaire gran. Abans n'acostumaven a dir *la plaça dels Carrabiners*, perquè hi va haver el quarter d'aquest cos.

Marines

V. *Baptista de les M.*

«Marino» (V)

L'anoten els censos de 1912 i 1919, resident al carrer de les Fonts i de professió veterinari.

«Marino», cal, i el passatge de Cal «Marino» (V-Mv)

[ʔaʔ ma'riño] i [ʔə pa'sadʒe ðe ʔaʔ ma'riño]

Quant a la vila, era al carrer Nou, al costat de cal Cotanya. La casa va ser enderrocada cap al final de la dècada dels noranta del segle passat. Al solar que va quedar, hi van deixar un passatge, retolat amb aquest nom. Comunica, com una dreuera, l'esmentat carrer Nou amb l'Estalella. Respecte al llogarret, l'anomenaven la casa, però fa anys que va ser abandonada i ja no en queda ni rastre.

«Marino», el solà del (Mv)

[ʔə so'ʔaʔ ma'riño]

Un bocí de terra encarat a migdia, a les solanes de Masvalentí, una mica més a ponent de la cova de la Vicenta. És abandonat.

«Mariquildo» de la Tomasa, cal (H) [ˈkaɫ məɾiˈkiɫdu tə tuˈmazə]

Deu ser una deformació fonètica de «Hermenegildo». A la carretera de València, al costat de cal Ponsoda. Per la part posterior, és veïna de la plaça de Catalunya.

Marítim

V. *Passeig M.*

Marlès (V) [marˈtəs]

Tot i que ja és documentat al final del s. XIX i a *Curiosidades* el 1912, no el comencen a citar els censos fins al 1919, el continuen anotant els següents i és actual.

«Dimats 14 Dbre. Va lo Marles á Cadalojes á poda, y guaña 9 rals cada dia que treballiga [...] Dia de Nadal ay pagat al Marles los 11 dias de poda hasta avuy [...] Dia de Cap de an ay pagat al Marles los 5 dias hasta avuy [...] Domenge 8 Giné 1887 ay pagat al Marles los 6 dias de poda hasta avuy» (Vària 1886 i 1887).

Marlès, cal (V-H) [ˈkaɫ marˈtəs] / [ˈkaɫ məɾˈtəs]

Cognom que ha passat a nom de casa. A la vila, és al carrer de la Font, per allà a la vora del bancal de Ca la Torre. *Curiosidades* en situa una al carrer de Sant Josep. A l'Hospitalet també s'anomena, procedent del cognom esmentat.

«Joan Marlès Saladié – Marlès» i «Pedro Marlés Sabaté – Marlés» (*Curiosidades*, p. 12 i 22, 1936-1939 i 1912); «es va vendre al Josep Marlés Saladié, que pervenia de Vandellòs [...] Per aquest motiu se la va anomenar cal Marlès» (*Recull*, p. 155).

Marquès (H) [marˈkəs]

Els censos des de 1912 fins a 1946 l'anoten només a l'Hospitalet. El cognom, ben corrent, podria venir d'antic, segons *Documents*. Joan Marquès i Marquès és un dels nostres informadors.

«doni de loger i missio don Berenguer Marques arrabaça» i «Item Bernat Marques que fornaxa» («Fornaxar» = a fer formiguers, segons l'autor) (*Documents*, p. 39 i 42, 1364 i 1369); «al hospitalet. Al Alberto Marges id. [11 dies]. Id [Al] Jose Marges» (Relacions, 1881); «Cal Marquès o pati de ca l'Isern. [...] Manuel Marqués Pallejà, [...] va néixer a l'Hospitalet de l'Infant l'any 1796» (*Recull*, p. 93).

Marquès, cal (H) [ˈkaɫ məɾˈkəs]

Nom de casa procedent de cognom. Es coneixen dues cases d'aquest nom, una a la plaça del Pou i una altra al carrer de la Galera. Són de la mateixa família.

Marquès, el puig del (ft)

[to 'puɖʒ ðeɫ maɾkəs]

Un turó, al terme de Prasdip, visible des de diversos indrets enlairats del terme de Vandellòs, sector de Masriudoms. A Prasdip s'ha llegit «Marquès, el coll del, amb coll entès com a turó» (Coll-Amigó, p. 206).

Marquesa, el cingle de la (Mr)

[to 'sɪŋɡɫe ðe ɫa maɾkɛzɐ]

A orient de la punta de Pallars. Entre el cingle, pròpiament dit, i la referida punta, s'obre una canal, poblada de vegetació, tant que hi faria difícil el pas, tot i que algú assegura que abans s'hi podia passar.

Marrades, les (R)

[ɫɛz ma'raðɐs]

Partida, no gaire gran, al nord-est del barranc de Remullà i del camí dels Vi-driers. Pel sud-oest limita amb l'Aigua Calenta; amb la Canaleta, al sud-est; per l'altra banda se'n va a trobar els vessants de la mola de Ca la Viuda, i al nord, segons uns, arribaria al camí del Coll Roig, però segons uns altres es queda un tros més avall. Cad. 1862 hi anota un sol propietari, amb sembrats, vinya i ametllers; tenia una casa a Remullà. La trobem poc el 1945.

«Posesion á las Marradas» (Cad. 1862, núm. 134); «Las Marradas» (*Amill.* 1945, II, f. 851).

marranxer

V. **Barceló*.

Marsal (V)

L'inscriuen els censos de 1924 i 1934.

Martí

V. *Sant M. de Porres, Tia Maria M.*

Martí (V-H-G)

«Baltasar Martí per sis jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i R:72/16-1); «1605. 21 agost. [...] Paga Pere Martí, Vandellós quiscun añ [...] en los bens de dit Pere Martí» (*Fundacions*, núm. 23); «Als 28 de Abril 1698 mori de repent en lo Hospital del Infant Antoni Martí alias Coll de la vila de Reus i lo portaren a enterrar a Reus» (*Òbits* 1688, f. 130v); «Raphael Martí alias Coll y de Chatalina conjuges habitants en lo hospital del Infant del coll de Balaguer» (*Bapt.* 1667, f. 37r, 20-3-1701); «Pere Miquel Martí fadri pages fill de Pere Martí habitant en la Masada de Jaume Jardí en la muntanya del terme de Tivissa» (MN 1722, 12 novembre 1723).

Malgrat ser un cognom documentat al s. xvi i que ha deixat rastre en la toponímia, l'anoten poques vegades els censos de la primera meitat del segle passat.

Martí, el corral del (R) [ˈto koˈraɫ deɫ maɾti]

Ja fa anys abandonat. Sols hi ha un munt de runes. És al racó del Martí.

Martí, la punta del (R) [ˈta ˈpunteɫ maɾti]

Al Mas d'en Sanxo. Un puig que es destaca entre les elevacions del seu entorn.

Martí, el racó del (R) [ˈto raˈkoɫ maɾti]

Una vall al vessant de migjorn de la punta del Martí, abandonada en part. Aquest racó pertany a la partida del Mas de Castellnou.

Martina, ca la (V) [ˈka ˈta maɾˈtine]

A la plaça de Dalt, al costat de cal Gil, ja a la cantonada amb el carrer Major. Segons *Curiosidades*, al començament del segle passat ja residia al carrer Major, però no fa gaire va ser modificada i s'hi entra per la referida plaça de Dalt.

«Dia 21 fbre. a la Martina – 45 pesetas» i «Dia 22 id. a la Martina 5 p[esete]s» (Relacions, 1881); «Juan Domènech Folch – Martina» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

«**Martínez**» (Mv) [maɾˈtines]

L'inscriuen els censos entre 1912 i 1946 en principi a Masvalentí i a partir de 1924 a la vila. Se'n diu el nostre informador «Gabino», i el seu pare i el seu avi van viure en aquell llogarret, coneguts per *cal «Pepe»*.

«Domingo Martinez» (*Fundacions*, núm. 42, 1765).

Martino (Mr)

«Item costa un cabrit que compri den Martino del Mas [Masboquera]» (*Documents*, p. 40, 1364).

Martorell (V)

«Dominicus martorelli baiulus loci de val de los per Caslano» i «Dominicus martorelli baiulus loci de vall de los terminj de Tiuiça per Caslano» (Requisició 1342, R:68/279-1 i R:68/282-1).

Martorella (H)

«Item costaren escalunyes les quals volia aplantar en lo spital costaren de na Martorella» (*Documents*, p. 43, 1364).

Martorella, la (Mr)

«La Martorella» (Amigó p. 26).

Martorella, les coves de la, i el racó de la Martorella (H-Mr)

«Es planeja, mantenint el barranc de Lleriola a la dreta. Resten a l'esquerra el recó i les coves de la Martorella. Aquestes es baden en el cingle en diferents indrets» (*Guia*, p. 279).

Martorelles, les (H-Mr)

[təz mətu'reləs] / [tez marto'reləs]

Partida, amb terrenys accidentats per altures i fondalades, o racons, entre els barrancs de Llèria i de Lleriola. Tot és bosc, garrigar i matolls. Per migjorn, devia baixar a fregar els Acampadors. *Martorella* és el nom d'una varietat de cep i de raïm blanc (DCVB, vol. 7, p. 272).

Martorelles, el coll de les (H-Mr)

[tu 'kɔʎ də təz mətu'reləs] /

[to 'kɔʎ de tez marto'reləs]

Forma un llom amb vessants que guaiten als barrancs de Llèria i de Lleriola. Aparenta un mar agitat de cims i fondals. Per allí hi ha un portell.

mas

V. Aguiló, Aliu, Altès, Alzina, Assistent, Atzaet, Aumet, Barceló, Barraques, Borrassó, Cabrer, Cantó, Casat, Castellnou, «Cisqueta», Coquí, Corneta, Cosmet, Cristina, Cucuc, «Dolores», Escoda, *Espelta, Estalella, Fanala, *Figuera, Figuerola, *Francesc, *Frauques, Garrateó, General, Genessies, Gervasi, Guerxo, Guirro, Isidret, Lauro, Llèria, Mandolça, «Mauro», «Melero», Molella, Molelles, Motarro, Navalles, Pantoni, Pau Cafè, Pentinat, Pep, Picafores, Pinxo, Plater, Prunera, Pubilleta, *Rabosa, *Rafeló, Ramon, *Riba, *Roc, Sabatera, «Sáez», Samuel, «Santo», Sanxo, *Sardà, Sebastià, Sedó, Soler, *Taix, *Tartacó, *Torites, Torre, «Torrero», Trumfa, Ventanes, Vicent, Viuda, Xato, Xeco.

Mas

V. *Costa del M.

Mas, el (Mb)

«Ara paga Joseph Vernet del Mas» (*Fundaciones*, núm. 77, 1671); «Por los años 1688 anteriores é inmediatos decias Masos de la rabosa, o raboses, y a veces absolutamente Mas» (*Llibreta 1840*, p. 34).

Una altra manera de designar *Masboquera*.

Mas, el grauet del (Mr)

[to ɣra'wed del 'mas]

Un pas per on cal fer un cop de coll, pujant pel senderó que va de Masboquera a la Portella, prop del mas del Sabatera, a les obagues de Masriudoms.

«S'ha de seguir pel de l'esquerra vers el grauet del Mas» i «Boscós i cingles per tot arreu. S'és al capdamunt del grauet del Mas» (*Guia*, p. 251 i 253).

Mas Cremat, del

«en lo terme de tivissa a la partida de Coll Roig [...] afronta a llevant en Joan Rovira del mas Cremat, pages del prat [...] a tremontana en Masia estalella» (MN 1730, 4 setembre 1730).

Mas d'en Gat, la font del (ft) [ʔa 'fɔn deʔ 'maz ðeŋ 'gat]

Al terme de Tivissa, però coneguda pels caçadors de Vandellòs.

Mas d'en Gil

V. *Pla de M. d'en G.*

Mas d'en Gil, el (ft)

«en lo terme de dita vila de tivisa a la partida dita del mas den Gil y de faches» (*Capb.* 1756, f. 119r).

Partida del terme de Tivissa. Confronta amb el de Vandellòs des de la serra d'en Coscoll fins a la punta d'Atzavara.

Mas d'en Sanxo, el (F-R) [ʔo 'maz ðen 'saptʃo]

Partida dominada pel mas d'en Sanxo. És de gran extensió i confronta amb les terres del Motarro a les quals pertanyia antigament i hi ha persones que la hi consideren integrada. A Cad. 1862 s'esmenten quatre propietaris, amb sembrats i vinya. Els quatre són terratinents forasters. A *Amill.* 1945, avellaners.

«Posesion al mas den Sancho» (Cad. 1862, núm. 314 i altres); «Mas de Sancho» (*Amill.* 1945, I, f. 179).

Mas d'en Sanxo, el barranc del (ft) [ʔo βa'raŋ deʔ 'maz ðen 'saptʃo]

Neix, a la partió amb el terme de Tivissa, al nord del Motarro, a la font d'en Sancho, des d'on baixa cap a Portadeix.

Mas d'en Sedó, la pedrissa del (G) [ʔa pe'ðrise ðeʔ 'maz ðen se'ðo]

Una altra manera de conèixer *la planella del Mas d'en Sedó*, de l'entrada següent.

Mas d'en Sedó, la planella del (G) [ʔa pʎa'neʎe ðeʔ 'maz ðen se'ðo]

A la partida de les Planelles, al territori de Gavadà. És una propietat gran i fins i tot algú creu que és partida. Hem recollit la notícia del capbreu de 1759 perquè

creiem que s'ha de referir a aquesta terra que aleshores es devia ajuntar amb la de Jovara: l'una devia ser més amunt i l'altra, més avall.

«una pesa de terra [...] y partida dita de Jovara [...] afronta ab fran^{co} Sedo, ab fran^{co} Jordi Silveri» (*Capb.* 1759, f. 27r); «serres per tots costats. [...] hi ha la pedrissa del Mas del Sedó» (*Guia*, p. 316).

Mas de l'Aumet, el camí del (G) [ʔo ka'mi ðet 'maz ðe ʔaw'met]

És la continuació del de Gavadà. Se'l comença a designar amb aquest nom un pic passat el llogarret.

«Item vna part de Masia [d'en Sedó] al camí que va Aumet» (*Capb.* 1756, f. 112v).

Mas de Castellnou, el (R) [ʔo 'maz ðe kas'teʎnow]

Partida que ha emprat el nom del mas que la domina. Té com a límits el Motarro (tot i que alguns l'inclouen dins d'aquesta partida) i el Mas de l'Escalella i, pel migdia, els Vidriers. Se la considera gran. Se'n conrea una part. A Cad. 1862 s'hi anota la viuda de Josep Castellnou, que declarava vinya, ametllers, sembrats i una mica de regadiu. No és segur que correspongui a l'antic terme de Remullà. És a la vora de la partió amb el terme de Tivissa, pel nord del territori de Vandellòs.

«ven á Mariano Castellnou pages [...] habitant en lo mas dit de Castellnou» (MN 1730, 3 febrer 1736); «yo Fran^{co} Estalella pages de la masia dita de Estalella terme de la vila de tivisa parrochia de Capsanes [...] en lo terme de dita vila [Tivissa] territori de Capsanes a la partida de la Salet, afronta ab terres de Joachim Jordi, ab Pere Castellnou» (*Capb.* 1756, f. 113v); «en 17 Junio de 1786 fué erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de Gavadà [...], Molélla, y Castellnou» (*Llibreta* 1840, p. 34-35).

Mas de l'Esquerrer, el (Mb) [ʔo 'maz ðe ʔaske're]

Partideta de terra, que afronta amb el Coll de Masvell per migdia, amb la Coma d'en Rell pel sud-oest, que no la deixa arribar a la Barrancada, i amb el barranc del Prat pel nord-est. Caldria considerar-la partida interior del Coll de Masvell. Prop de la carretera hi ha una caseta enrunada, que podrien ser les restes d'un mas. A *Amill.* 1945 s'hi declaraven ametllers i olivers.

«Mas boquera o Mas del Esquerié [sic]» (*Amill.* 1945, I, f. 63, 64 i 342).

Mas de l'Escalella, el (ft) [ʔo 'maz ðe ʔasta'teʎe]

Partida que porta el nom del mas que la senyoreja. És terme de Tivissa, però pròxima al de Vandellòs per les terres del Motarro, segons uns, o en forma part, segons uns altres. Té per veïns, també, el mas d'en Sanxo i el de Castellnou. És de

molta anomenada. Hem ampliat la referència de 1756, perquè demostra que són terres veïnes.

«testes sunt Matheus Stalella mansia de Stalella [...] termini de Tivisa» (*Man. Prat.*, f. 64r, 23 desembre 1661); «Yo Masiá estalella del mas de en estalella pages del terme de tivissa» (MN 1722, 3 novembre 1726); «yo fran^{co} Estalella pages de la masia dita de Estalella terme de la vila de tivisa parrochia de Capsanes [...] a saber vna part de masia [...] situada en lo terme de dita vila [Tivissa] [...] a la partida de la Salet, afronta ab terres de [...] Pere Castellnou, de Joseph Sanxo» (*Capb.* 1756, f. 113v).

Mas de l'Estalella, el camí del (F-R) [tə ka'mi ðet 'maz ðe tasta'teɫɛ]

És la continuació del camí del Mas del Motarro. Però aquest camí ja ve del terme de Tivissa, creua el Motarro, torna a entrar al terme de Tivissa i se'n va al mas del seu nom.

«Camino del Mas de la Estalella» (*Topog.* 1918).

Mas de l'Estalella, el coll del (ft) [tə 'kɔɫ ðet 'maz ðe tasta'teɫɛ]

La part més alta de la propietat i partida de l'Estalella.

«Coll del Mas de l'Estalella» (*Guia*, p. 222).

Mas de Garrateó, el camí del (V) [tə ka'mi ðet 'maz ðe ɣarate'o] /
[tə ka'mi ðet 'maz ðe ɣarata'jo]

S'inicia a l'encreuament de camins, al costat del corral de Ca la Torre, pren la direcció nord-oest i se'n va al mas del seu nom. És una pista apta per a vehicles de motor.

«es deixa [...] el camí del mas de Garratalló» (*Guia*, p. 325).

Mas de Llèria, el corral del (H-G) [tu ku'rat ðət 'maz ðə 'ɫɛriə] /
[tə ko'rat ðet 'maz ðe 'ɫɛriɛ]

En parlen per indicar un tancat, en ruïnes, annex al mas. Hi recollien el bestiar.

Mas de Llos, el torrent de (V)
V. Vandellòs, el barranc de.

Mas de Soler, cal (H) [kaɫ 'maz ðə su'te]
Sovint precedit pel prenom *Joan*. Al corredor de les Basses del Redín.

«Cal Joan del Mas de Solé» (*Recull*, p. 115).

Mas del Guerxo, el collet del (G) [tə ko'ʎed deɫ 'maz ðeɫ 'ɣertʃo]

Segons els informadors de Gavada, hi passa el camí del Taix, el que hi va des d'aquest llogarret. El coll ha pres el nom del mas d'allí a la vora.

Mas del Motarro, el camí del (F-R) [tə ka'mi ðeɫ 'maz ðeɫ mo'taro]

Arrenca de la carretera que va del coll de Fatxes a Pratedip, puja fins al mas que li dona nom, continua enllà i entra al terme de Tivissa per arribar al mas del Cucuc.

Mas Vell, el (ft) [tə 'maz 'βeɫ]

Partida interior de la gran extensió que ocupa la de Mas d'en Gil, al terme de Tivissa, a la partió amb el de Vandellòs pel territori de Fatxes.

«Item altra masia contiguo a la dal confesada [de Mas d'en Gil i de Fatxes], dita lo mas Vell, [...] situada en lo terme de dita vila de tivisa [...], afronta ab Pere Margalef de Faches [...] Item vna pessa de terra dita la feixa situada en dit terme de tivisa, a la partida del mas Vell [...] afronta [...] y ab lo camí de Pratedip» (*Capb.* 1756, f. 119r).

Mas Vell, la feixa del (ft)

«Pero Sedó del Mas [...] una heretat nomenada la feixa del Mas Vell» (*Capb.* s. XIV, f. 434r).

masada

V. *Jaume Jardí.

Masboquera

V. Costa de M.

Masboquera¹ ['mazβo'keɾɐ]

Poble del terme general de Vandellòs, a uns dos quilòmetres a orient d'aquesta vila, al costat de la carretera de Móra, llevat d'unes poques cases, a l'altra banda. V. la introducció.

«Testes sunt Petrus Boquera del mas den Boquera de Valldellos» (*Man. Prat.*, f. 345r, 8 setembre 1676); «Isidro Boquera [...] del mas den francisc de dita parroquia [Vandellòs]» i «Isidro voquera [...] del mas de la rabosa» (*Bapt.* 1667, f. 11r, 14-8-1680, i f. 20r, 3-10-1688); «se an desposat [...] Miguel voquera y Candia vernet los dos del mas dit de en voquera» (*Matrim.* 1688, f. 171r, 28-7-1688); «Isidro Boquera fadri, del mas de voquera» (*Òbits* 1688, f. 127r, 7-2-1694); «Joan voquera [...] del mas dit de en Boquera» (*Bapt.* 1667, f. 39r, 20-9-1702); «de las Masias den fran^{co} Boquera» (*Matrim.* 1688, f. 88v, 13-3-

1732); «En la documentació de la fundació de la parròquia de Masriudoms hi consta que hi havia una fàbrica d'aiguarent a Masboquera, possiblement de ca «l'Hereu»» (*Cens 1817*, p. 40).

Masboquera² (Mb)

«Otra al Masboquera» i «Posesion á Masboquera» (Cad. 1862, núm. 12, 147 i altres); «Masboquera. [...]. Este. Camino Santa Marina», «Masboquera. Norte. Camino viejo Vandellós. [...]. Este. Barranco de la Barrancada» i «Mas boquera o Mas del Esquerié [*sic*]» (*Amill*. 1945, I, f. 63, 64 i 342).

Cad. 1862 l'inscriu com a partida amb sembrats, vinya, ametllers i poc regadiu. Dels quatre propietaris, dos tenien casa a Masriudoms, un no en declara i l'altre era foraster. A *Amill*. 1945 també surt com a partida. Devien ser terres pròximes a aquest llogarret.

Masboquera, el barranc de (Mb) [to βa'raŋ de 'mazβo'keɾɛ]

Així és conegut el de *la Barrancada* tant a l'Hospitalet com a Masriudoms.

«dijo: [...] que al otro Barranco de Mas den Boquera y dice saberlo porque algunas [veces] [...] no ha podido pasarlo» (Sancho, p. 35, 1818).

Masboquera, el camí de (C) [to ka'mi ðe 'mazβo'keɾɛ]

Una altra manera de designar el de *Castelló*, en sentit invers.

Masboquera, les envistes de (C) [tez am'vistez ðe 'mazβo'keɾɛ]

És baixant de Castelló a Masboquera pel camí de ferradura, en un punt on es comença a veure aquest darrer llogarret, quan s'és per allí les Saleres.

«L'indret és anomenat Les Saleres, i, també, Envistes de Masboquera. [...] es veu Castelló» (*Guia*, p. 258).

Masboquera, les obagues de (Mb) [tez aw'βaɣez ðe 'mazβo'keɾɛ]

Una altra manera d'anomenar les de *Masriudoms*, segons algunes de les persones consultades a l'Hospitalet i Vandellòs. A Masboquera sempre n'han dit de *Masriudoms*.

«en viu contrast amb la ufana del bosc de les Obagues de Masboquera» (*Guia*, p. 248).

Mascares (V)

«Mascares» (Talla 1423).

Masdecapcir, la mola de (ft) [ʎa 'moʎe ðe 'mazðekap'si]

A la punta de ponent de la serra d'en Coscoll, terme de Tivissa, però coneguda pels caçadors i els pastors de Vandellòs. El nom ha de fer referència a l'antropònim documentat a mitjan segle XVIII.

«Item vna masia [...] situada en lo terme de dita vila de tivisa a la partida dita del mas den Gil y de faches afronta ab Clemencia Capsí y Soler [...] ab Pere Margalef de faches» i «en dit terme de tivisa, y partida de la Almafla [...] afronta ab fran^{co} Soler, y Capsí» (*Capb.* 1756, f. 119r i 138v).

Masdemboquera

V. *Masboquera*.

Masdengil

V. *Àngel M.*, «*Antònio*» *M.*

Masets, els (R) [ʎoz ma'zets]

Partida, relativament planera, al districte de Remullà, que arriba a prop del llogarret. Per ponent, afronta amb la Figuerola; per migjorn, amb el Planot; més cap a orient, amb la sènia de Ca la Viuda, i pel nord, amb la Tossa. L'hem sentit indistintament en singular i en plural. També Cad. 1862 l'anomena de les dues maneres. En singular el troba en tretze assentaments i en plural, fins a setze. Hi anota sembrats, ametllers, regadiu, vinya i olivers. Els propietaris tenien casa majorment a Vandellòs, però també a Remullà, i tres que les declaren a Castelló, Gavadà i Masriudoms. Així mateix surt esmentada a *Amill.* 1945, amb idèntics cultius, a més d'avellaners.

«1605. 21 agost. Eularia Margalef muller de Antoni Margalef del maset de la parroquia de Vandellós [...] les quals [misses] estaven á carrech den Joan Margalef del maset» (*Fundacions*, núm. 23); «vna pessa de terra a la partida dita lo maset [...] Pere Vernet de Remulla Pages de la parroquia de Vandellòs [...] vna heretat dita lo maset a la partida dita lo maset afronta a llevant en Joan Boquera y agusti Jardi» (MN 1730, 23 juliol 1734); «Posesion als Masets» (Cad. 1862, núm. 27 i pàssim); «Maset. [...] Sur. Barranco Figuerola», «Masets o Remullà», «Masets o Comellà dels Ferrers» i «Masets y Pont de la Gallina» (*Amill.* 1945, I, f. 28 i pàssim).

Masets, el camí dels (V) [ʎo ka'mi ðetʎ ma'zets]

Arrenca de la carretera de Móra, passa escapçant la Figuerola, depassa la partida que li dóna nom i puja a trobar el dels Vidriers. Deixa ramals per a anar a altres partides.

masia

V. *Genessies*, **Sedó*.

Masia, la (G)

[ʎa ma'ziɛ]

Una altra manera de designar el llogarret de *Gavadà*.

Masip

V. **Macip*.

Masmoret

«Agustin Fort. Posesion á Mas-moret. [...] Por una casa á Mas-moret» (Cad. 1862, núm. 145).

La terra era de sembrats, garrigues i erms. Com que no anomena cap dels llocs del terme, la casa que declara devia ser una caseta de tros. A Castelló hem trobat *cal Moret* i a Gavadà *la font del Moret*.

Masriudoms

V. **Hortets de M*.

Masriudoms¹

[ˈmariwˈðoms] / [ˈmaz ðe riwˈðoms]

Nucli habitat del municipi de Vandellòs, a la vora oriental de la carretera de Móra, a mig camí entre els nuclis principals de Vandellòs i l'Hospitalet. V. la introducció.

«Petrus boquera del mas de Riudolms parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/282-3); «E devallant fins al mas de Riudoms ve tota solana fins sobra lo mas de Riudoms [...] E eixint de la era del dit mas de Riudoms [...] prosseguint lo camí de Riudoms a Miramar» (Castellvell, p. 230, 1460); «gabriel boquera del mas den riudoms» (Insults 1494, R:70/406); «Mas de Riudomps, com s'escrivia el 1553, era un dels masos disseminats de Vandellòs amb 8 focs el 1515 i 5 focs el 1553», «Los individuos del lugar masía de Riudoms de la Parroquia del lugar de Vandellos [...] Masia de Riudoms a 21 de Agosto de 1815. [...] La renta de esta Vicaria de Mas Riudoms», «a los vecinos de la Masia de Riudoms [...] fui llamado a las Masias de Riudoms», «Es a saber Jaime Escoda, vecino de este pueblo de las mismas casas de Riudoms» i «límites y circunferencia de esta parroquia de Mas Riudoms. A Oriente confina con el barranco llamado el Riu de Llastres hasta el mar. A tramontana confina con el barranco llamado del Abella. A poniente confina, darrera Roca llamada la Peñalba, Coll de Masvell y sigue collado de las fuentes, collado de las Portas y Portella. A mediodía todo el vertiente de los montes que miran al mar Coll de Balaguer y toda costa del mar asia al Hospitalet y encuentro del Rio Llastres» (Sancho, p. 9, 15-21); «Aquesta parròquia [de Masriudoms] fou creada el 12 de juliol de 1820 pel bisbe de Tortosa, Manuel Ros Medrano» (Bru, p. 159).

Masriudoms² (Mr)

«Posesion á Masriudoms» (Cad. 1862, núm. 305).

L'esmenta una sola vegada entre els terratinents forasters, amb sembrats. Aquest propietari també tenia una casa en aquest llogarret. Qui declarava com a partida era un propietari foraster. Podia ser desconexedor del nom de la partida on tenia una de les propietats i va anotar *Masriudoms*.

Masriudoms, les obagues de (Mr) [ʔez aw'βayez ðe 'mariwðoms]

Al vessant ombrívol del serret dels Avencs, fins a la vora del barranc del Llor. És un rost de considerable extensió, amb pinars. També l'anomenen en algunes parts, per la seva grandària, *les obagues de l'Irla, del Sabatera, de Masboquera i de la Portella*. O *les Obagues*.

«Otra á las Aubagas» (Cad. 1862, núm. 93); «Es deixa la Portella i es davalla per dins el bosc [...]». El gran bosc de les Obagues de Masriudoms es mostra ufa» (*Guia*, p. 252).

Masvalentí¹

[ˈmazβaʎenˈti] / [ˈmaz ðe βaʎenˈti]

Llogarret, el més petit dels nuclis adscrits a Vandellòs, a ponent del nucli principal. Hi havia cases en un costat i l'altre del camí. L'hem sentit de les dues maneres, però amb preferència amb la partícula «de»: *Mas de Valentí*. V. la introducció. Antigament conegut per *mas d'en Sardà*.

«Obligacions del mas den Serda, ara dit mas den Valenti [...]. Paga Jusep Pentinat del mas den Serda per les animes y obligacions dels antipassats del mas de en Serda [...] consta tambe en lo acte de la masia del mas de en Serda [...] añ 1643» (*Fundacions*, núm. 97); «Añ 1705, 5 octubre Joan Valenti Pentinat del mas den Serda marit de Isabet [...] Paga Josep Pentinat del mas de en Serda» (*Fundacions*, núm. 53); «La mayorala de gavada pide de paso en Mas de Valenti» i «asi como el apellido Boquera dio nombre á la masia antes llamada den Francho y de la rabosa; y del mismo modo en Valentin Pentinat de Mas de Serda, fue ocasion de llamarse esta masia de Valenti» (*Llibreta 1840*, p. 2 i 31-32); «Mas Valentí [...], llogarret d'unes quinze cases arreglerades a banda i banda del camí. Moltes d'elles són caigudes» (*Guia*, p. 332).

Masvalentí² (Mv)

«Otra á Masvalentí» (Cad. 1862, núm. 71 i pàssim); «Mas de Valentí» i «Mas Valentí» (*Amill*. 1945, I, f. 57 i 58); «Mas Valentí o Parañet» i «Mas Valentí o Freginal. Norte. Camino Mas Valentí» (*Amill*. 1945, II, f. 608).

A Cad. 1862 el trobem inscrit onze vegades com a partida en la qual hi ha sembrats, vinya, regadiu, ametllers i olivers. Dels onze anotats, nou tenien casa a

Vandellòs, un a Gavadà i un no en declara cap. Igualment s'esmenta com a partida a *Amill*. 1945, on el trobem citat individualment o conjuntament amb unes altres partides. Resulta estrany que el relacionessin com a partida de terra, perquè les partides que té a l'entorn tenen personalitat pròpia.

Masvalentí, el barranc de (Mv) [to βa'raŋ de 'mazβa'ten'ti] /
[to βa'raŋ de 'maz ðe βa'ten'ti]

És la continuació del de Burrià que pren aquest nom en passar pel llogarret. Ja prop de la seva conjunció amb el de Fatxes, forma un solc profund, i deixa un ribàs de pedra a septentrió. Pocs metres més avall, ja a ponent del tomb de la Gallina, afluïx al barranc de Fatxes.

«Coll de Llissares [...]. S'entra a la vall del barranc de Burrià o de Mas Valentí» i «S'és de nou al lit del barranc de Mas Valentí» (*Guia*, p. 331 i 332); «L'aigua de pluja d'aquestes partides, racons i barrancons fa cap al barranc de Masdevallentí, que s'ajunta amb el barranc de la Figuerola» (Amigó, p. 23).

Masvalentí, el camí de (Mv) [to ka'mi ðe 'mazβa'ten'ti]

En els seus inicis és el mateix que el *de Gavadà*, que hi puja de Vandellòs. Després es bifurca i l'un puja cap a Cassear, mentre l'altre, després de passar per Masvalentí, pujarà al coll de Lleixares, on es ramifica.

Masvalentí, el carrer de (V) [to ka're ðe 'mazβa'ten'ti]

És transversal al carrer d'Estanislau Figueres i va des del de la Portella fins al de Pau Casals. Hi va haver el primer rentador que es recorda.

Masvalentí, la mola de (Mv) [ta 'moʎe ðe m'azβa'ten'ti]

Un tossalet arrodonit, al capdamunt de les solanes de Masvalentí, per sobre de la cova de la Vicenta.

Masvalentí, l'obaga de (Mv) [taw'βaɣe ðe 'mazβa'ten'ti]

A l'extrem sud del territori d'aquest llogarret, per allí on hi ha la portella del Mianet.

Masvalentí, les solanes de (Mv) [te soʎanez ðe 'mazβa'ten'ti]

La part esbatanada al sol de migdia que queda al vessant nord del barranc de Masvalentí, en una franja llarga de terreny espadat, la major part abandonat. Fins no fa gaires anys la recorden amb vinyes que verdejaven el pendent; ara ho fan els erms i els boscos.

«Lo Pichol a la Solana de mas Valenti y aubaga [...] Pep Motarro a la Solana de mas Valenti» (Documentació, 1844); «La población està [...] rodeada en anfi-

teatro por [...] “Solana de Masvalentí”» (*Curiosidades*, p. 34, 1918); «Als deu minuts de Mas Valentí [...] es té la Solana de Mas Valentí conreada de vinya» (*Guia*, p. 332).

Masvalentí, la vall de (Mv) [ʔa 'βaʎ de 'mazβaʎenti]

Amb el genèric volen indicar la conca que s'obre a orient del coll de Lleixares, entre les Solanes, al nord, i les Basses, al sud, per on s'escola el barranc de Masvalentí.

«El coll de Llissares dóna entrada a la vall de Mas Valentí» (*Guia*, p. 319).

Masvell

V. *Coll de M.*, *Pla de M.*

Masvell, el coll de (Mr-Mb) [ʔo 'kɔʎ de 'mazβeʎ]

És el punt on la carretera de Móra canvia de vessant i, en teoria, separa els territoris de Masriudoms, orient, i Masboquera, ponent. És l'indret més enlairat de la carretera, tot i que els desnivells no hi són gaire pronunciats ja que deuen assolir una alçada màxima d'uns 260 m en el punt culminant. El desnivell es nota més en pujar-hi des de Masboquera, que és el tram més curt.

mata

V. **Meriola*.

«**Matadero**», **el** (V) [ʔo mataðero]

Era a occident del nucli urbà, a la riba meridional del barranc de Fatxes, on ja comença a ser conegut per *de Vandellòs*. Hi ha el local de l'Associació de Defensa Forestal. A l'Hospitalet comenten que, si sacrificaven algun cap de bestiar, ho feien a les mateixes cases on hi havia les carnisseries.

«i l'aigua de la Font Nova que estava al costat de l'escorxador i que Màrius Bru situa al barranc de les Ortigues» i «Un matadero público» (*Curiosidades*, p. 3 i 35).

Matar, el corral de (Mr) [ʔo ko'raʃ de ma'ta]

Al vessant sud-est dels Dedalts. El voreja el camí que ve de l'Irla, passa per la Creu de Castelló i baixa a Castelló. No hi ha record d'haver-hi vist matar mai bestiar i desconeixen de què li pot venir el nom.

«S'és aleshores a l'Ereta. A l'esquerra, resta el corral de Matar» (*Guia*, p. 262).

Mauri (V)

«Petro maurj baiulo dicto loci [Vandellòs] per domino infanti et Dominico martorellj ibidem baiulo per caslano», «Guillermo maurj filio Petri maurj baiulj dicto loci per domino infante» i «Guillermus maurj filius Petri maurj» (Requisició 1342, R:68/277-1, R:68/278-2 i R:68/283-4).

«Mauro», cal (V-H)

[ˈkaɫ ˈmawro] / [ˈkaɫ ˈmawru]

Nom de casa procedent del prenom *Maur*. Al carrer d'Estanislau Figueres. Eren terres del Roger de ca la Torre, urbanitzades. Trobem una altra casa d'aquest renom, al mateix carrer, però a l'altre costat, a la cantonada amb el carrer de Mas-valentí. També van designar amb aquest nom la que és coneguda per *cal* «*Cami-lo*». El renom va passar a l'Hospitalet, al carrer de la Galera. Aquí hi va haver un molí d'oli. Com que la casa era gran, la van dividir en dues parts, una per a cada germà. Acostumen a parlar de *cal Jaume* «*Mauro*», *cal Josep* «*Mauro*» i *ca la Ramona del* «*Mauro*».

«Mauro Ros Jardí – Mauro» (*Curiosidades*, p. 23, 1912); «era propietat del Jaume Serra Expósito, *del Mauro* de Vandellòs» (*Recull*, p. 108).

«Mauro», el mas del (H)

[tu ˈmaz ðəɫ ˈmawru]

Edifici i terra a la Bassa d'en Terçà, a la riba meridional del barranc de les Forques, al costat de la carretera Vella. La terra es cultiva, però al mas, no s'hi viu.

«Mauro», el tros del (H)

[tu ˈtroz ðəɫ ˈmawru]

Una terra a la Vinyeta, a la partió amb allò del «Cisco» el Guerxo, a ponent de la carretera de València. Hi ha preferència a dir-ne *de la* «*Claudina*», que és la filla del «Mauro».

Mel, la cova de la¹ (Mr)

[ta ˈkɔβɐ ðe ɫa ˈmɛɫ]

Al Llor. Hi havia un bassiol per recollir un degotall d'aigua. Caçadors i pastors d'altres sectors del terme en diuen *la cova del Bassiet*.

Mel, la cova de la² (ft)

[ta ˈkɔβɐ ðe ɫa ˈmɛɫ]

Una altra cova d'igual nom, aquesta a la vora de la cala Figuera. És terme de Mont-roig, però més coneguda a l'Hospitalet, que la tenen més a la vora.

Mel, l'escòrrec de la (Mr)

[ɫasˈkɔrig de ɫa ˈmɛɫ]

Al Llor, una raseta per on s'escolen les aigües de pluja. *Guia* comenta que en aquells anys es conreava.

«Es davalla [...] i es travessa l'escòrrec de la Mel, que té el llit conreat» (*Guia*, p. 262).

«Melero», el mas del (G)

[to 'maz ðeɫ me'tero]

No és gaire gran, a Maimó, a la partió amb el terme de Tivissa, d'on és el propietari.

Meliques, el bancal de les (ft)

«Masiá estalella del mas de en estalella [...] y dona per especial Ypoteca lo bancal que en la masada te dit lo bancal de les meliques que está davall la casa de dita masia» (MN 1722, 3 novembre 1726).

Hem pogut llegir *Mel[i]ques*, amb dificultat, perquè el cosit del relligat no permet de veure-ho bé, però sabem que *Meliques* és un nom que existeix al terme de Tivissa. No correspon al terme estudiat, però hi era a la vora.

Melseres, el racó de les (G-Mr)

«El cercle del Taix [...]. Es continua ascendint, amb bella vista damunt el recó de les Melseres» (*Guia*, p. 324).

Meners

V. *Clot dels M.*

Meners, els (H)

[tuz mənəs]

Partida entre el racó de la Basseta, que li queda al sud-oest, i el de la Porrassa, que té al nord-est. Queda a la part baixa de la cova de n'Adell. L'hem sentit anomenar *racó* o *clot*. És un lloc frescal i s'hi collien avellanes, ametlles i garrofes. Ara és perdut. Cad. 1862 l'anomena dues vegades, amb sembrats. Els dos propietaris tenien casa a Masriudoms. *Amill.* 1945 l'anota alguna vegada més, amb garrofers, ametllers, olivers i avellaners. No hi ha record que per aquell sector hi hagi hagut cap extracció de minerals.

«Posesion als Menés» i «Otra als Menés» (Cad. 1862, núm. 198 i 199); «Els Menes» i «Els Menés» (*Amill.* 1945, I, f. 10 i 11); «La cova és damunt del recó dels Meners» (*Guia*, p. 250).

Meners, el camí dels (Mr)

«Un camí de ferradura que neix a Masriudoms, que passa per davant del Puntalt, la Mola de Nadell i [...] va a parar a la Porrassa. Aquest camí actualment està gairebé perdut» (*La Revista*, núm. 6, p. 5, octubre 2010).

És el mateix que el del Clot dels Meners, però anant-hi des de Masriudoms.

Menut, cal (Mb) [ˈkaɫ meˈnut]

Al carrer de Sant Agustí, prop del Tossalet. Comenten que el Menut va fer de secretari de la pedania de Masboquera. La casa forma unitat amb cal «Quico» el Soc. Parlen del *Josep Maria el Menut*, que va fer de mosso de ca la Torre.

Menut, cal, o cal Vell Menut (Mb) [ˈkaɫ meˈnut] o [ˈkaɫ ˈβeɫ meˈnut]

A la part planera del carrer Nou, al nord-oest, pròxima a la carretera de Vandellòs.

Menut, la caseta del (H) [tə kəˈzɛtət məˈnut]

Als Acampadors, a la vora esquerra del barranc de les Forques. Ja no existeix. Va ser enderrocada perquè en aquesta terra i la del Ventanes, s'hi ha construït la central de cicle combinat per a fer electricitat.

Menut, el fondo del (Mb) [tə ˈfondoɫ meˈnut]

Una rasa al vessant meridional de la serra de Santa Marina, veïna de la solana de l'Hereu, i baixa al barranc del Prat.

Mercè, ca la (H) [ˈka tə məɾˈse]

Una altra manera de designar *cal Tost*, al carrer de l'Estació.

Mercè de la Tenda, allò de la (H) [əˈɫɔ ðə tə məɾˈse ðə tə ˈtendə]

Una terra a les Tàpies, ja prop del riu de Llastres, limita amb el tros del Jaume de l'Andreu. També l'anomenen *de la Pepa la Nela*. Ja és inclòs a la urbanització l'Infant.

Mercè de la Tenda, ca la (H) [ˈka tə məɾˈse ðə tə ˈtendə]

O *ca la Pepa la Mercè*. Al nord de la carretera de València. Per la part posterior arriba al carrer Major.

«a la via Augusta, la Mercè *de la Tenda*» i «Va ser coneguda últimament amb el renom de sa filla, ca la Pepa la Mercè» (*Recull*, p. 68 i 163).

Mercè de la Tenda, el pati de la (H) [tu ˈpati ðə tə məɾˈse ðə tə ˈtendə]

A migdia del carrer de l'Estació.

«Merequildo»

V. *«*Tio M*».

Meriola, la mata (H)

«La Mata Meriola» (Amigó, p. 23).

Merlet, cal (V) [ˈkaɫ merˈɫet]

Al carrer de Sant Josep, al costat de cal Ramon Soqueta.

Més a Garbí, el faralló de (H)

«Garbí, el Faralló de més a [...] Forma part del grup de Roques de la Xanca. Fons 41 bracs (C)» (Muntanya p. 60 i 198-199).

És pel sector del Cap de Terme, mar endins.

Més Fora, la roca de (H)

«Fora, la Roca de Més [...] Forma part de les Roques de la Xanca. Fons: 40 bracs. (C). Distància 3 milles. (C)» (Muntanya, p. 56 i 57).

Comenta el Cinto que és la més llunyana, més cap dins al mar.

Més Terra i Més a Garbí, els farallons de (H)

«Terra i més a Garbí, els Farallons de Més [...] Pertanyen a les Roques de Cal Pallejà. Són al dret de l'Hospitalet. (C). Fons 47/48 bracs. (C). Distància: 8 milles (C)» (Muntanya, p. 127).

Mestra, de la (V)

«Ramon Roca Llorach – de la Mestra» i «Casimiro Roca Llorach – de la Mestra» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Mestre (H-Mr)

«Gastos en fer lo Baluart per a posar la Artelleria [...] Bernat mestre per quatre jornals», «Joan Mestre per sis jornals» i «Bernat mestre per sis jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1, 72/16-1 i 16-2); «Josep Mestre» (Sancho, p. 28, 1831).

Metralladora

V. *Vell M.*

Metrogròs, el (V) [tə ˈmetroˈɣrɔs]

Un molló de la carretera de Móra que indicava un punt quilomètric. A l'entrada del nucli urbà, passat el tomb del Cós. Era més gros i més alt que els altres i, a més d'indicar el punt quilomètric, informava del nom de la carretera, l'alçada sobre el nivell del mar i altres detalls que no recorden. Va ser retirat en reformar aquesta via.

Metrogròs, la recta del (V) [ʔa 'rɛktɐʔ 'mɛtro'ɣrɔs]

Indica el tram de carretera que va del tomb del Cós al revolt de poc abans d'arribar al cementeri.

Mia, ca la (H)

«Conte del aiguarden del ospitalet de Casa la mia» i «Entrada a Jayme Vernet [...] Dia 2 de id. [desembre] de la Marieta mia» (Documentació, 1839 i 1844).

Reducció de *M[ar]ia*. Es devia tractar d'algun establiment que comerciava amb aiguardent, possiblement una taverna, perquè hi ha diverses partides relacionades amb aquest producte.

Mianet

V. *Portella del M*.

Mianet, cal (V) [ʔaʔ mia'net]

Un caseta als Masets, al costat dret del camí de la partida, poc després de deixar la carretera de Tivissa. Al seu costat hi ha la caseta de Cal Coixet. *Cal Mianet* és una altra manera d'anomenar *ca l'Abaltit* o *cal «Miano» l'Abaltit*.

«Cal Mianet» (*Atles*, 4545 – 316).

Mianet, la portella del (Mv) [ʔa portɐʔɐʔ mia'net]

Designa una depressió a migdia de la Canaleta.

«Miano», allò de Cal (H) [ə'ʎɔ ðə 'kaʔ mi'anu]

A orient de la carretera de Vandellòs, a les Tàpies, a la partió amb el Francès i el Jaume de l'Arremangat. És inclòs a la urbanització l'Infant.

«Miano», el barrancó del (Mr) [ʔo βaraŋ'ko ðɐʔ mi'ano]

És una altra manera d'anomenar el *barranc de les Ànimes*, més aviat cap al seu inici.

«Miano», cal (V-Mr) [ʔaʔ mi'ano]

Ara hi ha més costum de dir-ne *ca la Maria del «Miano»*. Antigament havia de ser una sola casa, segons el ràfec, però en són dues, estretes de façana, al carrer d'Estanislau Figueres, ja pròxima a la plaça dels Doctors Gil Vernet. L'altra és coneguda per *cal Josep Prats*. També trobem aquest renom a Masriudoms, al carrer de Sant Jaume, al costat de ca l'Esteve. Haviem pensat en una possible reducció de «*Mariano*» o de «*Damiano*», però *Renoms*, p. 103, diu que és difícil saber quan prové de renom.

«Francesc *Miano*», «*Viudo Miano*» (*Cens 1817*, p. 63); «Boquera, miano, José», «Castellví, miano, Fran^{co}» i «Castellví, miano, Jaime» (*Cad. 1862*, núm. 49, 86 i 87).

«Miano», el clotet de Cal (Mr) [tə klot'et de 'kaʎ mi'ano]

Una clotadeta a les Sorts, on neix el barrancó del «Miano».

Micola (G)

«fill l·legitim [...] de Isidro escoda y desperansa Micola y escoda conjugues de dites Masies de gavada» (*Matrim. 1688*, f. 190v, 4-5-1727).

Solament l'hem trobat anotat en els censos de 1934 i 1946 a l'Hospitalet.

Mig, la bassa del (H)

«Mig, la Bassa del [...] Del conjunt que formen les Basses, aquesta és el freuet que, com el nom indica, està entre el de fora i el de terra. Fons: 30 canes. (C)» (Muntanya, p. 76).

Complementa la bassa de Fora i la de Terra.

Mig, el carrer del (H) [tu kə're dət 'mitʃ]

Amb aquest nom es designava, anys enrere, l'actual *carrer Major*.

«Carrer Major [...] a principi del segle XIX se l'anomenava carrer Nou [...] Popularment és conegut com el carrer del Mig» (*Recull*, p. 132).

Mig, el desmunt del (H) [tu ðiz'mun dət 'mitʃ]

És el que té el vall més profund dels que hi ha entre el Torn i el Justell. Aquesta profunditat significava un risc per a la circulació dels trens perquè es desprenia terra i pedra que queia a la via amb perill de provocar accidents. Per aquest motiu, sempre hi solia haver vigilància per tal d'aturar els trens oportunament. També parlen dels «*espenats*» del *Desmunt del Mig*.

Mig, el grau del (V) [tu 'ɣraw dət 'mitʃ]

Una part del camí de ferradura que puja als Dedalts. Forma part dels graus de Vandellòs. Se l'anomena poc perquè gairebé només hi pugen els excursionistes.

«S'arriba a l'indret que s'anomena el grau del Mig i es té el segon repeu del cingle a l'enfront» (*Guia*, p. 286).

Mig, el tros del (H) [tu 'trɔz dət 'mitʃ]

Una propietat de cal «Pepito» de l'Amo, al nord de la carretera Vella. Per l'extrem de ponent arriba en un escòrrer que passa per l'«alcantarilla» Petita. Un dels

nostres informadors el va llaurar quan hi havia garrofers i olivers. Ha passat a l'Ajuntament i s'ha convertit en una zona verda.

«**Migano**» (V)

«Migano» (Carpeta 1882) [segons una relació de podadors de 1887]; «Terratients [...] Migano» (Vària 1887).

Migdia, la roca de (H) [tə 'rəkə ðə midʒðiə]

Una altra manera de designar *la moleta de l'Almud*, segons alguns pagesos i caçadors de la zona. Quan el sol toca en un determinat punt, coincideix amb les dotze, hora solar. De *roca del Migdia*, n'hi ha una altra per aquell sector, que surt als mapes oficials, però un tros més al sud-oest, ja dintre del terme de Tivissa.

Milduros, el (H) [tu miɫdurus]

Un renom de Masriudoms.

Milduros, la caseta del (H) [tə kə'zətə (ðə)ɫ miɫdurus]

A orient de la Portella, per allí on hi ha la Foradada.

Milhòmens, el (H) [tu miɫ'ɔməns]

Un renom.

mina

V. *Senén*.

mines

V. *Arengada*.

Mingona, na (H)

«Item costaren I parell de çabates ana Mingona filla de la dona de casa» i «Item met en data los quals doni ana Mingona filla de la dita na Ripolla per un any que avia stat en l'spital a serventa» (*Documents*, p. 43 i 53, 1364).

Miquel, cal¹ (Mb) [kaɫ mi'kɛɫ]

Al carrer de Baix. També se la coneix per *ca la Ramona del Miquel*. Tambe parlen del *Josep Miquel*. Tots per la seva procedència de cal Miquel, de Castelló.

«Josep Miquel» (Amigó, p. 22).

Miquel, cal², o cal Miquelet (C) [ˈkaɫ miˈkeɫ] o [ˈkaɫ miqueˈɫet]

Hi ha un minúscul solar, on sembla impossible que hi pogués haver una casa. És a migdia de cal «Querit». Fa l'efecte que era un annex de cal «Querit». A Cad. 1862, un Miquel declarava tenir una casa a Castelló, de tercera classe.

«Boquera, miquel, Jaime» (Cad. 1862, núm. 31).

Miquel, la caseta del (H) [tə kəˈzɛtə ðət miˈkeɫ]

Sovint amb el prenom *Josep* al davant. Una caseta de tros, pel sector del barranc de la Batalla, a l'Acampador.

Miquel, la coveta del (C) [tə kəˈβetə ðət miˈkeɫ]

És un forat no gaire gran a la roca, per damunt de Castelló, al costat de la del Cingle.

«encontorns de Castelló [...] hi ha l'espadat amb les covetes del Miquel i del Cingle» (*Guia*, p. 259).

Miquel, el tros del (H) [tu ˈtrɔz ðət miˈkeɫ]

A les Tàpies, a la partió amb terra del Cosmet, a sol ixent de la carretera de Vandellòs. És inclòs a la urbanització l'Infant.

Miquel, el xaragall del (C)

«Es té el doble repeu del cingle damunt del camí. A la dreta el xaragall del Miquel» (*Guia*, p. 259).

Miquel de l'Estanc, cal (H) [ˈkaɫ miˈkeɫ də təsˈtaŋ]

És a la carretera de València. Hi va haver el quarter de la Guàrdia Civil. És gran, reformada, i, per la part del darrere, arriba al carrer Major.

Miquel de l'Estanc, el magatzem del (H)

[tu məɣədʒem dət miˈkeɫ də təsˈtaŋ]

Magatzem, amb molí, al carrer de l'Estació, al costat del corral del «Nano».

Miquela

V. *Lluís de la M.*

Miquela, ca la (V-H-C) [ˈka tə miˈkeɫe] / [ˈka tə miˈkeɫə]

A Vandellòs, al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el de Joan Miró. També en diuen *ca l'«Antònio» Ventura*. A l'Hospitalet se n'anomenen dues, una a la plaça del Pou, al costat de cal Nelo, i l'altra al carrer de la Mar. Tam-

bé es parla de *la Teresa de Ca la Miquela*. Al llogarret la situen tot just entrar per ponent, entremig de cal Salvador de la Xata i cal Xato. També se la coneix com *cal Pere Bou*.

«Ca la Miquela. Aquesta casa era del Miquel Castellví Marqués» (*Recull*, p. 92).

Miquelet

V. *Miquel*.

Miquels, la caseta dels (H)

[tə kə'zɛtə ðətʒ mɪ'kɛɫs]

A la plana del Vent, pel sector del Coll de Balaguer.

Miralles

V. *Enriqueta M. de l'Amo*.

Miralles (H)

[mi'raɫəs]

En els censos de la primera meitat del segle passat és anotat només a l'Hospitalet.

Miralles, cal (H)

[ˈkaɫ mi'raɫəs]

Nom de casa provinent del cognom. A la carretera de València, al costat de cal Ponsoda. Per la part posterior, arriba al carrer de Sant Pere. Cap als anys quaranta, feia d'hostal i la notícia de la documentació de 1840 sembla confirmar que ja en feia aleshores. Tanmateix, el referit cens els inscriu com a pagesos.

«Nota de lo que mos deuen [...] Dia 15 de agost ay pasat contes an Rosa Miralles del ospital resta del aiguarden que li vach entrega lo añ 1840» (Documentació, 1837); «Té datada la seua construcció l'any 1807 i era coneguda com l'hostal de Cal Miralles» i «Tenien el costum d'estiuejar a l'Hospitalet de l'Infant i llogaven habitacions a l'hostal de Cal Miralles» (*Recull*, p. 166 i 182).

Miralles, la sénia del (H)

[tə 'seniə ðət mi'raɫəs]

Una terra al costat de la Via Augusta, a la Sénia. Hi recorden una tira d'olivers damunt d'un marge, paral·lel a la carretera, i deu fer una seixantena d'anys «se'ls va menjar» un cop de mar que arribà fins aquí. «Els va prendre tots mar endins; no en va deixar ni un». És urbanitzat i forma part de l'exemple d'aquell sector.

Miranet (H)

«Guillem Mitanet que toca lo mayl, tira calç», «Digous a xvii dies dagost doni de loger e missio a Gº Miranet per eyxobrir en la arrabacada» i «doni de loger [...] an Gº Miranet que feu lenya» (*Documents*, p. 34, 52 i 53, 1364 i 1370).

Aquest cognom surt diverses vegades a *Documents*, i un cop com a *Mitanet*. Suposem que en aquest cas es tracta d'un error.

Missa, el pla de (C) [tə 'pɫa ðe 'misɛ]

Un replanet al nord-est del llogarret, al peu del Tossalet. Sovint en parlen en diminutiu. És uns metres més baix que el nucli de cases. Hi conflueixen els camins que pugen de Vandellòs: un de planer, convertit en pista, i el de la Costa, i també els que hi arriben des de Masboquera: l'antic senderó i el carreter, aquest així mateix convertit en pista. El pla és un sector, no gaire gran, en un extrem del qual hi va haver un camp de futbol. D'aquest lloc se sentien les campanes de Vandellòs i sabien quan era l'hora de la missa, i aquelles persones que no podien assistir a la celebració de l'Eucaristia es posaven en aquest punt i al moment de la Consagració sentien tocar a alçar Déu (al sadéu).

«S'és de seguida al planet de Missa, on es deixa [...] el camí de carro que davalla a Masboquera» i «S'entra aviat al planet de Missa on es deixa [...] el camí de Vandellòs» (*Guia*, p. 256 i 258).

Mistos, cal (Mr) ['kaɫ 'mistos]

Un casaliç que ocupa part del revolt que feia l'antiga carretera que passava per aquest lloc, de manera que l'edifici restava un pèl separat del nucli urbà. Havent estat modificat el recorregut de la carretera, el revolt ha passat a ser propietat municipal de manera que ha quedat completament integrat al llogarret. El tuonet on hi ha l'era de Cal Gendre li fa de singular dossier. Dintre hi ha cups destinats a emmagatzemar vi. Detalls que confirma la notícia de 1885.

«Dia 16 nbre. [1879] ay donat al mistos de M. Riudoms á conte de la Societat del Billet de Nadal» (Relacions, 1879); «Dimats 19 de Mach 1885 ay venut las amellas molas al Mistos de Mas Riudoms á 20 pesetas la cortera» (Carpeta 1882); «Salvador Escoda Munté "Mistos", fill de Mont-roig, casat i resident a Masriudoms, d'uns 45 anys» (*Curiosidades*, p. 11, 1936).

Mistos, el forn del (H-Mr) [tə 'forn dət 'mistus] / [tə 'forn dət 'mistos]
V. *Mainer, el forn del*.

Mistos, la pedrera del (H-Mr) [tə pəðrerə dət 'mistus] /
[tə pəðrerə dət 'mistos]

V. *Mainer, la pedrera del*.

Mitger
V. *Pau M.*

Mitger (V)

«Añ 1815 Jusep Pascual dit Mijé paga» (*Fundacions*, núm. 147).

Mitjà

V. **Peret M.*

Mitjacaixa, el (H)

[tu 'midʒə'kajʃə]

Era pescador i quan li preguntaven com havia anat la pesquera, solia comentar: «Mira, encara n'he fet mitja caixa!»

Moc, la plana del (H)

[tə 'ptanə ðət 'mɔk]

En parlen per designar un bocí de terreny entre el Tros del Confessor i l'«alcantarilla» Gran. Per allí hi ha un microclima diferent del seu entorn i hi acostuma a fer sempre mal oratge, sobretot a partir de la tardor i durant l'hivern. Recorden que allí no es podien treure el fred de sobre, ni treballant. En diuen *la plana del Moc*, perquè el fred provocava mucositat abundant. S'hi collien garrofes i olives, amb algun sector de bosc i matolls. Una part és ocupada per les instal·lacions de la gasolinera.

Moixarra, cal (V-F)

[kaɫ moɪ'ʃarɐ]

Quant a la vila, és una altra manera de designar *cal Taverneta*; al llogarret, era al costat de cal «Senos». La moixarra és un tipus de peix, també anomenat *orada*.

Moixarra, el corral del (F)

[to ko'raɫ deɫ moɪ'ʃarɐ]

Se n'anomenen dos amb el mateix nom, tots dos del mateix propietari, un al costat de cal Motarro i l'altre, de ca la Roses.

Moixarra, l'hort del (F)

[tɔr ðeɫ moɪ'ʃarɐ]

Un bocí de terra als horts de Fatxes.

Moixera, la (F)

[ta moɪ'ʃerɐ]

Partida entre la carretera de Móra i l'actual camí que va a Gavadà. Hi són anomenades *la Moixera de l'Estivet* i *la del «German»*, una al costat de l'altra. Cad. 1862 cita aquesta partida dues vegades entre els terratinents forasters, amb sembrats, vinya, ametllers i regadiu. També la relaciona *Amill*. 1945, amb avellaners.

«Posesion á la Muixéra» i «Posesion á la Muixera» (Cad. 1862, núm. 328 i 329); «Solcides y La Mochera» i «La Muxera» (*Amill*. 1945, II, f. 862 i 869); «La Muixera» (Amigó, p. 24).

Moixera, la font de la (F) [ˈta ˈfɔn de ˈta moɪˈʃeɾɐ]

A la Moixera, a prop de la carretera de Gavadà.

«La font de la Moixera» (*Les fonts*, p. 174).

Moixó, cal (R) [ˈkaɫ muɪˈʃo]

Hi ha tres cases d'aquest nom al carrer Principal: una era la casa pairal i dues que solen anar precedides pel nom de fonts: *cal* «Benito» i *ca l'*«Isidro».

«Al Muixo per 2 ½ dies» (Relacions, 1881); «José Moisó, Pablo Moisó» (Daurar 1882); «Afegiré els noms de cada casa. [...], ca l'Isidre Moixó, cal Benito Moixo i cal Moixó» (Bonfill, p. 22).

Mojal (V)

«Dia 16 abril a fran^{co} Saladie y Pascual (a) Mojal per las amellas ó verema» (Relacions, 1882).

mola

V. Adell, *Asturs, Avenc, Fatxes, *Feix, Genessies, Grèvol, Jaume de l'«Isidro», Maria del Jan, Masdecapcir, Masvalentí, Pi, Remullà, Viuda.

Mola, la (Mr)

Una forma breu que hem escoltat per referir-se a *la mola de n'Adell*.

Mola, el barranc de la

«Barranc de la Mola» (*Atles*, 4538 – 314)

Modest corrent que neix a l'extrem de ponent del terme de Vandellòs, al vessant occidental de la tossa de l'Alzina, i forma dues petites branques. De seguida creua la línia divisòria per introduir-se al terme de Tivissa, on formarà el barranc de Senén.

Mola, el pla de la (Mr) [ˈto ˈpla ðe ˈta ˈmoɫɐ]

Es refereixen a un planell de la mola de n'Adell. S'hi pot arribar per diverses canals.

«A uns vint minuts del Coll del les Portes s'arriba al pla de la Mola (580 m.)» (*Guia*, p. 274).

Mola, la serra de la (H) [ˈtə ˈseɾə ðə ˈta ˈmoɫɐ]

L'anomenen per indicar un indret enlairat prop de l'Aigua al Coll, amb vistes sobre la costa marítima. El nom és més conegut pels pagesos que venien de les localitats de l'interior. A l'Hospitalet no el recorden.

«es dibuixen els recons de les Tigelles [...] i la serra de la Mola o del Portell de les Llongues» (*Guia*, p. 250).

Mola de Ca la Viuda, la punta de la (R) [ʔa 'punte ðe ʔa 'moʔe ðe 'ka ʔa 'βiwðɛ]

L'extrem més apregonat vers el nord de la mola de Ca la Viuda, ja cap al sector que guaita al Coll Roig. En un cingle d'aquest punt hi ha la canal del Macari.

Molassa, la (Mr) [ʔa mo'ʔasɛ]

No es tracta d'una tossa espectacular, ben al contrari, és un puig arrodonit de 214 m d'alçada, a poca distància al nord de Masriudoms, entremig del Favaret, les Sorts i, més fondo, a orient, els cirers d'en Bru. Ha donat nom a les terres del sector.

«Li deixo [...] un bosí de terra que tinch al barranch de les Ortigues, á la partida de la Molasa, que son tres jornals» (Coll-Amigó, p. 221, any 1813).

Molella, la (R) [ʔa mo'ʔɛʎɛ]

Partida que ocupa uns planells enlairats del terme; fa partió per migdia amb els Castellassos i la Coma, per orient amb els Vidriers, per septentrió i ponent amb el Motarro. La documentació de 1756 la fa arribar a la serra d'en Coscoll. Cad. 1862 la inscriu dues vegades, amb sembrats, vinya i ametllers, a més de garrigues i matolls. Dels dos propietaris que anota, un era de Fatxes i l'altre, del mas de la Molella, que domina la partida. *Amill.* 1945 esmenta avellaners i ametllers. Ara la terra és deixada.

«Gabriel Torner [...] per una heretat a la Molella [...] altra heretat a la Molella» (*Caph.* s. xvi, f. 445v); «tota aquella heretat que lo dit francisco molluna venedor te y poceheix en la partida dita de la molella, dita y anomenada la dita heretat, la molella [...] la qual heretat afronta [...] y á tremuntana en lo mateix felip Jardi» (MN 1730, 3 febrer 1736); «de la Masia de la molella Parroquia de tiuisa» (*Bapt.* 1667, f. 116r, 24-1-1753); «Item dos peses de terra a la Serra del Coscoll dita la Molella [...] afronta amb la Serra del Coscoll ab Mariano Castellnou» (*Caph.* 1756, f. 120v i 121r); «Posesion á la Molélla» (Cad. 1862, núm. 68 i 70); «Coma o Molella» i «La Molella» (*Amill.* 1945, I, f. 152 i 287).

Molella, cal (V) [kaʔ mo'ʔɛʎɛ]

Al carrer de Santa Marina. Van baixar de la Molella ja fa anys. Jaume Castellnou, a Cad. 1862, declarava tenir una casa al carrer d'Amunt. No hi ha record que hagués viscut en aquell carrer.

«Castellnou (molellá), Jaime» i «Castellnou (molellá) José» (Cad. 1862, núm. 66 i 68); «José Castellnou, Molellá» (Daurar 1882).

Molella, el mas de la (R)

[tɔ 'maz ðe ʎa mo'ʎeʎe]

A la Molella. Un mas, no gaire gran com a edifici, però amb molta terra al seu entorn, ara abandonada. Des de la casa, es domina una extensa panoràmica. A la vora del camí, hi havia una era, a pocs metres a ponent del mas. Per comunicar-se amb els del mas del Motarro, separats per una distància, utilitzaven un corn. La casa a què es refereix la notícia de Cad. 1862 és el mas, evidentment.

«Bernardus payares de la molela parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/280-3); «Carlos Castellnou, y Marina Bargallo y Castellnou Conjugues de la Masia de la Mollella Parroquia de tiuisa» (*Bapt.* 1667, f. 116r, 24-1-1753); «Carlos Castellnou [...] de la Molella Parroquia de tivissa» (*Bapt.* 1667, f. 119r, 8-3-1755); «en 17 de Junio de 1786 fue erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de [...], Molélla, y Castellnou» (*Llibreta* 1840, p. 34-35); «a Vandellòs: [...] [mas] de Molella (una llar o família)» (Bru, p. 267, 1787); «Castellnou (molellà) José. Posesion á la Molélla [...]. Por una casa á la Molella» (Cad. 1862, núm. 68).

Molella, l'obaga de la (R)

[tawβaye ðe ʎa mo'ʎeʎe]

Un flanc ombrívol al nord-est de la terra del mas de la Molella, que baixa a trobar la llera del barranc del Pedral. El bosc ocupa el vessant.

Molelles (F)

«Castellnou, molélles, José» (Cad. 1862, núm. 70).

Tenia dos trossos, un dels quals a la Molella, i una casa a Fatxes, on devia residir. Remarquem que nom i cognom són els mateixos que surten a *Molellà, cal*.

Molelles, el mas de les (F)

[tɔ 'maz ðe ʎez mo'ʎeʎes]

Al nord del llogarret, a la serra d'en Coscoll. No té cap relació amb *la Molella* ni amb *el mas de la Molella*. No s'hi viu.

moles

V. **Escacelí*, **Racó de l'Escaleró*, *Taix*.

Moles

V. *Emèlia M.*

Moles, les (G)

[ʎez 'moʎes]

Un cim al que s'eleva a més de sis-cents metres, en un extrem dels Abellars, a la partió amb l'Escaleró i a la vora del terme de Tivissa. El vessant de ponent s'escorre cap al barranc de l'Escaleró. La llunyania dels nuclis habitats fa que no en parlin gaire.

«Las Molas» (*Topog.* 1918); «les Moles» (*Atles*, 4539 – 314).

Moles, cal (G-R) [ˈkaɫ ˈmoɫes]

A Gavadà, a l'extrem meridional del carrer d'Aquí, al costat de cal Iaio. L'anomenen algun cop anteposant el prenom *Carme*. Vista des de l'exterior, aparenta ser sencera. També en parlen com una altra manera de designar *cal* «*Pepo*» *el Blandis*. A Remullà és al Castell, al costat de cal Pansal. Enrunada i envoltada de matolls i pins.

«Roger Castellnou Domènech – Josep Moles» (*Curiosidades*, p. 12, 1920); «Moles» (Daurar 1882); «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Moles» (Bonfill, p. 22).

Moles, la serra de les, o el serret de la Moleta (R)

«en el serret de la Moleta, s'albira el rastre eixut de la grandiosa cascada de la Peça-al-Drap o dels Castellassos» i «A l'esquerra es té encara la mola de la Viuda i, a l'altra banda, la serra de les Moles» (*Guia*, p. 224-225).

Els altres llocs que anota són en territori de Remullà, però no hem trobat ningú que hagi identificat aquesta serra. A «l'altra banda» a la qual es refereix, hi ha la Tossa i més enllà, la mola de Fatxes. S'ha de referir a una altra manera de designar aquest darrer accident geogràfic, tot i que també, en altres parts del seu llibre, l'anomena amb aquest nom, que ens és conegut.

Moles del Taix, l'avenc de les (H)

«Avenc de Vandellós o Avenc de les Moles del Taix o Avenc de la Tossa de l'Alzina» (*Catàleg*, p. 123).

moleta

V. *Almud*, **Botí*, *Gardel*, *Genessies*, *Mafla*, **Pi*, **Roure*, *Solà*.

Moleta, la (V) [ˈta moˈɫetɐ]

L'anomenen a Masboquera per designar un minúscul turonet de la partida de la Plana, entre el barranc de Vandellòs i la carretera.

Moleta, la punta de la (C)

«es deixa, a la dreta, un camí que va a la punta de Castelló. A la mateixa banda, hi ha [...] i la punta de la Moleta» (*Guia*, p. 262).

molí

V. *Estanquer*, *Figuerola*, *Guerxo*, *Guix*, «*Santo*», *Sord*, *Xeco*.

Molí, el (H)

«Item en aquest dia en Berenguer Boquera, don Perato i en Reyg meteren mola al molí» (*Documents*, p. 54, 1364).

Moliner, cal (Mb)

[ˈkaɫ moɫiˈne]

Al carrer Nou.

Molinot, el (R)

[tɔ moɫiˈnot]

Vacil·len a l'hora de situar el nom. S'inclinen a identificar-lo amb un sector del freginal de Ca l'Agustinet, o per allà a la vora. La ubicació deu ser correcta perquè els dos declarants de Cad. 1862 eren de la família Jardí, que és una branca dels Agustinet. Tenien casa a Remullà i a Vandellòs. Ara no se la considera partida. No descartem la possibilitat que el lloc recordés el molí documentat al segle XIV (v. el document a *Remullà*¹).

«Posesion al Molinot» i «Otra al molinot» (Cad. núm. 184 i 189); «Molinot o Remullà» (*Amill*. 1945, I, f. 286).

«Molluna» (V-H)

«fill de Joseph Molluna y de josepha torne y mulluna de tiuissa» (*Bapt.* 1667, f. 63v, 2-2-1715); «Francisco Molluna pages de la present vila de tivissa [...] ven [...] tota aquella heretat que lo dit francisco molluna te [...] en la partida dita de la molella» (MN 1730, 3 febrer 1736); «afronta amb la Serra del Coscoll ab Mariano Castellnou, antes fran^{co} Molluna y ab erminis de la vila» (*Capb.* 1756, f. 120v i 121r).

Els censos de la primera meitat del segle passat l'inscriuen, sols a l'Hospitalet, i amb residència al carrer de l'Estació a partir de 1924. El 1715, Josep Molluna batejava un fill a l'església de Vandellòs.

«Molluna», cal (H)

[ˈkaɫ muˈɫunə]

Al carrer de l'Estació. Hi va haver una pescateria que regentava Maria Gil Molluna. No fa gaires anys que des d'aquesta casa fins a l'Estació tot eren trossos de terra amb garrofers i olivers.

«Josep Molluna Pellisa va vindre a l'Hospitalet de l'Infant procedent de Tivissa» (*Recull*, p. 122).

Monell, el magatzem del (H)

[tɔ məɣəˈdzem dəɫ muˈneɫ]

A la Via Augusta, al costat de dalt, a la cantonada d'on abans arrencava la carretera de Vandellòs. Ja no existeix. L'edifici el van aixecar amb les pedres que van caure en ensorrar-se la torre meridional de l'Hospital.

«Magatzem del Monell. [...] el va construir cap a l'any 1920 el Josep Castellví Vives, l'*Oncle Paleta*. Es va fer servir durant la guerra espanyola (1936-1939) com a aprovisionament de les tropes republicanes» (*Recull*, p. 171).

Monet¹ (C)

«Bernat monet de castello parroquia de uandellos fa de pensio de sensal al dit spital [...] per la heretat de la aurita» (Censals 1604, R:77/94-2); «Añ 1617. 18 7bre. Bernat Monét de Castelló marit de Tecla [...] Mori 2 febre 1604» (*Fundacions*, núm 34); «fill llegitim y natural de Bernat Monet pages de Castello» i «Pere Monet de les Masades de Castello» (*Bapt.* 1667, f. 4r, 8-3-1672, i f. 11v, 6-2-1681); «e desposat [...] a Jacinto monet fadri de los masos de Castelló» i «he desposado [...] a thomas Carrate fadri del lugar del Pradip y Rufina Balle viuda dejada del quondam Jacinto Monet de la Parroquia de Balldellos» (*Matrim.* 1688, f. 176v, 26-6-1706, i f. 186v, 21-10-1718); «afronta ab terres dels hereus de Pere Monet [...] mediant lo Barranch den rohit» (*Capb.* 1756, f. 139r).

Monet² (G)

«foren padrins gabriel monet fadri pages [...] de gavada» (*Bapt.* 1667, f. 1v i 2r, 12-4-1668).

Montalt, la serra del (ft) [to montat]

Al terme de Tivissa, no gaire lluny de la partió amb Vandellòs, resseguint, gairebé paral·lela, la ratlla de divisió dels dos termes, a ponent del Motarro.

«Montal» (*Topog.* 1918); «Serra de Montalt» (*Atles*, 4548 – 315).

Montaner

V. *Corral de M.*

Montaner (F)

«a saber vna pesa de terra situada, en lo dit terme de dita vila de tivisa y partida de Atzayet [...] afronta de dos parts ab fr^{co} Jordi Silveri, ab fran^{co} Montané, ab Josepha Pentinat» (*Capb.* 1756, f. 67v).

No tenim prou informació per a assegurar que la persona d'aquest cognom era de Vandellòs. En tot cas, però, l'ha deixat a la toponímia local perquè la terra a què es refereix l'afrontament la identifiquem amb la de la partida del *Corral de Montaner*.

Monter (H)

«Item doni de loger e missio a don Berenguer Monte» (*Documents*, p. 49, 1364).

Montfriú

V. «*Nando*» de M.

Montmell (H)

«Montmell [...] Tros de mar que comprèn de Mont-Roig cap a garbí, fins a arribar a Sant Jordi» (Muntanya, p. 81).

Montmell, la malesa de (fm) [ʔa ma'ʔezɛ ðe mom'meɫ]

Són unes roques, segons «Xacano». El nom ja indica que no són gaire bones.

«Montmell, la Malesa de [...] Fons: 50 braces. (C). Distància: 12 milles. (C). Davant de Mont-Roig» (Muntanya, p. 81).

Montmell al Cap (H)

«Montmell al Cap [...] Espai marí que rep el nom de la senya que cal enfilear, la muntanya de Montmell pel Cap de Salou. Senya: Montmell al Cap» (Muntanya, p. 81 i 200).

Mont-roig

V. **Camí de M.*

Mont-roig, el camí de (H) [ʔu kə'mi ðə mun'rɔtʃ]

Una altra manera d'anomenar el *camí de Reus*.

Mont-roig, les roques de (fm)

«Mont-roig, les Roques de [...] Conjunt de roques situat al recte del terme d'on pren el nom» (Muntanya, p. 82).

Mont-roig del Camp [mun'rɔtʃ]

Municipi veí, amb el qual parteix a través del barranc del Riu de Llastres.

Montserrat, la punta de (fm)

«Montserrat, la Punta de [...] Del grup de les Roques de Tarragona. Fons: 44 braces. (C)» (Muntanya, p. 82).

Montserrat, el racó de (fm)

«Montserrat, el racó de [...] De les Roques de la Xanca. Fons 42 braces. (C). Distància: 4 milles» (Muntanya, p. 82).

Montsià, el carrer del (H) [tu kə'ret muns'iə]

Forma part de l'eixample oriental. El van construir en terres de la Cometa. No és gaire llarg, comença al carrer Major i se'n va a trobar el del Baix Camp, paral·lel al barranc del Riu de Llastres.

Montsianell (H)

«Montsianell [...] Indret a mar, net de roques, que es troba a una hora i mitja de navegar des de l'Hospitalet. Fons: 50 brases» (Muntanya, p. 82).

Un refrany dels pescadors de l'Hospitalet: «Quan Montsianell porta capell, no et fiïs d'ell», farà mal temps.

Montsospir, de (V)

«Et Petro de Segarra et Petro Brunet quisque horum [hortum?] tenent singulas uineas [...] iuxta abelar Petro de Monte Suspir» i «Eymerich de Monsospir e en Guillem paschual tenen I heretat el loch apellat Uayl de Lors» (*Capb.* s. XIV, p. 22 [1204] i 53); «Bernat Forner de Lexares fa per I solar de cases [...] e folj stablit [...] per Narnau de Monsospir e per en Guillem Martoreyl batles de Vayl de Los» (*Capb.* s. XIV, p. 41, 1316); «Eymericus de mont sospir de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/280-1).

Moquet, cal (V-H-C) [kaɫ mo'ket] / [kaɫ mu'ket]

Referent a la vila interior, és al carrer de Santa Marina, al costat de cal «Miano» l'Abaltit. És originari de Castelló, on l'anomenen els antics habitants. A la vila marinera l'anomenen al carrer de Sant Roc i al llogarret d'on procedeix la situen al carrer que ascendeix a la Plaça, entre cal Joan «Santo» i cal Pere Pep. A la documentació del s. XIX ja s'anomena a Castelló.

«Nota del que hay de cobrá en lo any 1837 y 38. [...] Moget de Castello» (Documentació, 1837); «Saladié, moquet, José» (Cad. 1862, núm. 250); «Moquet» (*Curiosidades*, p. 26, 1912); «Juanito Saladié Gil, de Cal Moquet de Castelló, aquesta casa [la guixera de Mañé] es coneix com cal Moquet» (*Recull*, p. 130).

Moquet, la caseta del (C) [ta ka'zete ðeɫ mo'ket]

És de tros, en una terra d'aquesta família, a sol ixent dels Dedalts.

«damunt del camí, es veu la caseta del Moquet. [...] Rest a l'esquerra, el camí de la caseta del Moquet» i «Un minut després, es deixa [...] un camí que va al Moquet» (*Guia*, p. 255 i 262).

Moquet, l'hort de Cal (Mb) [tɔr ðe 'kaɫ mo'ket]

Un trosset de terra no gaire gran, als horts de la Serrana. És un dels vuit que reguen amb l'aigua de la font de la Serrana.

Moquet, el tros del (H) [tu 'trɔz ðəɫ mu'ket]

A Caladoques, a orient de la carretera de València, a la vora del barranc del Mameu. A la partió amb una terra dita *allò del Vidal*.

Móra

V. *Joan de Ca la M*.

Móra, la carretera de (V-H) [ta kare'tere ðe 'moɾe] /
[tə kəɾə'terə ðə 'moɾə]

O *la carretera de Vandellòs* o, també, *de Tivissa*. S'inicia a l'Hospitalet, a l'encreuament amb la carretera de València, i, després de passar pels nuclis de població de Masriudoms, Masboquera, Vandellòs i Fatxes, travessa el coll de Fatxes, passa per Tivissa i va a Móra la Nova. S'hi va començar a treballar el 1876, s'acabà el 1884 i va ser inaugurada el 1886. En la seva construcció hi va tenir a veure la intervenció del que fou president de la Primera República, Estanislau Figueres (Bru, p. 170, 274, 276 i 288).

Moragues (H)

«Item doni de loger i missio an Vidal Moragues per aydar asserrar al dit Bernat Ciquart» (*Documents*, p. 53, 1364).

Moran, allò del (H) [ə'ɫɔ ðəɫ mu'ran]

A Caladoques, al costat de la carretera de València, afronta amb el Pacara, per un costat, i amb el Joan Boter, per l'altre.

Moran, cal (H) ['kaɫ mu'ran]

Al carrer Major, al costat de cal «Remendo». També es parla de *ca la Maria del Moran*, a la plaça del Pou, al costat de ca la Maria del Jan.

«l'any 1920 la va comprar l'Eusebio Morán Domínguez, guàrdia civil» (*Recull*, p. 145).

Morelles, cal (F) ['kaɫ mo'reɫes]

Al costat de cal Sanxo. *Curiosidades* anota un *Morelles* entre els morts de Vandellòs a la guerra espanyola.

«Josep Gil Domènech – Morelles» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Moreno (V)

«Mariano Llambrich Bel – Moreno» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

Tenia la residència al carrer d'Amunt.

Moret, cal (V-C-G) [ˈkaɫ moˈret]

S'anomena als tres llocs. A la vila, al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca la Carme Pitxol, però també es parla de *cal Jaume del Moret*, al carrer de Sant Josep, al costat de ca la Carme del Teta; a Castelló la situen just entrant per l'era de Cal Serrador, la primera casa, a ponent del carrer. També se la coneixia per *cal Nicolau*. I a Gavadà, formava part del carrer d'Aquí.

«Josep Saladié Arbós – Moret» i «Estanislao Fort – Moret» (*Curiosidades*, p. 12 i 26, 1912).

Moret, la font del (G) [ˈta ˈfɔn deɫ moˈret]

Es refereixen a la font per designar una minsa emergència d'aigua, un degotall, al racó del mateix nom.

Moret, el racó del (G) [ˈto raˈkoɫ moˈret]

Una rasa a la Gatella, on hi havia terres de conreu i algun regadiu.

«Racó Moret» (Amigó, p. 21).

Moro

V. **Font del M*.

morral

V. *Aigua al Coll, Campana, Cova de l'Escoda, Mallola, Roig*.

Morral de la Campana, el (G) [ˈto moˈraɫ de ˈta kamˈpane]

Les terres d'aquesta partida eren a l'entorn d'aquesta singularitat natural, possiblement a la part planera, perquè s'hi declaraven sembrats, però la major part erm. Cap al final del segle XIX, les anotacions de ca la Torre (que seguien essent-ne els propietaris) parlen de *el Morral*.

«en dit territori [de Vandellòs], a la partida del Moral de la Campana [...] afon-
ta ab Joseph Castellnou, ab lo Bosch de les porsivoles» (*Capb.* 1756, f. 95v);
«Cal Buquera al moral de la Campana de cada sing una» (Documentació,
1844); «Otra al morral de la Campana» (Cad. 1862, núm. 273); «Garbes del añ
1880 [...] id. [Manel], Morral - 9 [garbes]» (Relacions, 1880); «Manuel, Solana,
id [Manuel] Moral [...]. Lo Manuel la part nostra del Morral la ha dut al Jaime
moset y mo la ha de paga. Pagat» (Vària 1887).

Morrot, el faralló del (H)

«Morrot, el Faralló del [...] Fons: 64 braces. (C). Distància: 32 milles des de
Cambrils. És davant de l'Hospitalet» (Muntanya, p. 85).

Mort, avenc del (H)

«Avenc del Mort [...] Profunditat -6 m. [...] Visible a la part superior del Barranc de la Basseta, a la paret del vessant esquerre» (*Catàleg*, p. 113).

Mosca o Mosqueta, el tros del (F) [tɔ 'trɔz ðɐl 'moskɐ (o) mos'kɛtɐ]

A la Moixera, a sol ixent del camí que mena a Gavadà. Hi ha preferència pel diminutiu.

Mosques, el baixest de les (H) [tɯ βəj'fɛz ðə tɔz 'moskəs]

L'esmenten per identificar un indret espadat, al coll d'en Pau. És tal com el vam sentir dels nostres informadors de l'Hospitalet, que no es van referir mai, tot i que hi deuen ser, a les balmes que anomena *Guia*.

«en el cingle de la tossa [de l'Alzina] hi ha les balmes dels Baixers de la Mosca» (*Guia*, p. 302).

Mosqueta

V. *Àurea M.*

Mosqueta, els bancals del (V) [tɔz βaŋ'katɫ ðɐl mos'kɛtɐ]

Al costat mateix del camí de la Serrada. Forma paradetes. Tot és abandonat.

Mosqueta, cal (V) ['kaɫ mos'kɛtɐ]

La darrera casa a sol ixent del carrer Major, a la baixada del Cementeri. És deshabitada i en avançat estat d'abandó. Antigament formava part del patrimoni de cal Salvador. Aquesta casa originà el nom popular de *carrer del Mosqueta*.

«Josep Ma. Castellví Castellnou – Mosqueta» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Mosqueta, el carrer del (V) [tɔ ka're ðɐl mos'kɛtɐ]

Una manera popular d'anomenar el *carrer Major*, el sector que, pel seu pendent, també és conegut per *la baixada del Cementeri*. Hi ha la casa dita *cal Mosqueta*. Hem sentit una expressió irònica que diu: «Quan et porten pel carrer del Mosqueta, malament rai!» perquè és per on passaven els difunts camí del cementeri.

Mosqueta, els cingles del (G) [tɔs 'siŋgɫɛz ðɐl mos'kɛtɐ]

Un sector dels cingles de l'Abellar, perquè el Mosqueta tenia una propietat que hi arribava.

Mosqueta, la font de la (R) [tɔ 'fɔn de tɔ mos'kɛtɐ]

Entre el Pedral i els Castellassos, a prop de la Molella.

Mossa, de la (V)

«Compra dita viña [de la Serrada] Jaume Castellnou, dit de la moça o de la ferre-
ra, natural y vehi de Vandellos» (*Fundacions*, núm. 94-II, 1833, 1766); «Juan de
la mosa deu 12 mich cantis de aiguarden anisat y 12 id. orlanda que prenge en
abril, mach y juíñ de 1840 que no los va paga», «Lo Juan de la Mosa resta del ai-
guardent [...] Deu la fiansa del astang y gastos que vach paga per ell» i «Lo Jayme
la Mosa deu los sensals de la casa desde lo añ trenta nou asta lo 43» (Documen-
tació, 1840 i 1844); «Jaime Castellnou, Mosa» (Daurar 1882); «Esteve de la Mosa»
(Vària 1887); «Dia de San Esteve [1885] [...] al Chato y Juanet de la Mosa [...] Dia
id. ay donat a poda al Chato, y Juan de la Mosa» i «Juanet de la Mosa [1887]»
(Carpeta 1882); «Esteve Jaume la Mossa» (*Curiosidades*, p. 19, 1912).

El renom és documentat entre 1766 i 1912, aplicat a diversos prenomes: *Esteve*,
Esteve Jaume, *Joan*, *Joan del Jaume* i *Joanet*.

Mossèn Josep Gil Llorenç, això de (Mr) [aj'fɔ ðe mo'seɲ dʒu'zeb 'dʒiɫ ɫo'rens]

Una propietat al Guixar, a orient de la punta de Pallars. Per aquest tros passa-
va una carrerada.

Mosset, això de Cal (V)

[aj'fɔ ðe 'kaɫ mo'set]

Un bocí de terra a la Canaleta.

Mosset, cal (V-H)

['kaɫ mo'set] / ['kaɫ mu'set]

A la vila, és al carrer de la Font. Hi ha preferència a designar-la *cal Pastisser*. A
la vila costanera, és a la plaça del Pou, però el renom ja és poc conegut, substituït
per *cal* «*Valverde*» o *ca la Maria* «*Valverde*». També parlen de *cal Pere Mosset* com
una altra manera de designar *cal* «*Prudència*». A Cad. 1862, dues persones d'aquest
renom ja declaraven tenir casa a l'Hospitalet.

«Josep Castellví (moset)» (Sancho, p. 17, 1815); «Castellví, moset, Ramon» i
«Castellví, moset, Miquel» (Cad. 1862, núm. 100 i 103); «Juan, Moset» (Daurar
1882); «ay venut al Chic del Josep Moset que esta al hospitalet» (Carpeta 1882);
«la ha dut al Jayme moset y mo la ha de paga» (Vària 1887); «Juan Castellví Vila
– Moset» (*Curiosidades*, p. 19, 1912).

Mosset, el carrer del (V)

[ɫo ka're ðeɫ mo'set]

Una manera popular d'anomenar el *carrer de les Fonts*, a la dècada dels anys
vint del segle passat. Pren el nom de *cal Mosset*, una de les cases anomenades.

«Se surt de Vandellòs pel carrer del Mosset i es fa cap al [...] camí dit dels De-
dalts» (*Guia*, p. 285).

Mosset, el fondo del (V) [ʔo 'fondoʔ mo'set]

Una clotada als Dedalts.

Mosset, les solanes de Cal (V) [ʔe so'tanez ðe 'kaʔ mo'set]

Un tros a les Solanes, a tocar del racó de les Carboneres.

Mosso, allò del (H) [ə'ʎo ðəʔ 'mosu]

A les Tàpies, al costat oriental de la carretera de Vandellòs, fent partió amb la «Cion» del Toni. És inclòs a la urbanització l'Infant. Hem sentit dir ['musu] a una persona de l'Hospitalet.

Mosso, cal (C-Mb) ['kaʔ 'moso]

Al costat de ca les Xiquetes. Ja fa anys que van traslladar el domicili a Masboquera, on l'anomenen al carrer de Baix; per la part del darrere és veïna del carrer Nou. Hem sentit parlar del *Vell Mosso*.

«Dia 2 de abril al Jose Bou moso» (Documentació, 1839); «Rovira, moso, Juan» (Cad. 1862, núm. 239); «Dia 7 obre. Moso de Castello 6 dies» (Carpeta 1882); «José Gil – Moso» (*Curiosidades*, p. 25, 1912).

Mosso, la caseta del¹ (H) [ʔə kə'zɛtə ðəʔ 'mosu]

Una caseta de tros, al Llapassar. És de cal Mosso de Masboquera. A un dels nostres informadors de l'Hospitalet sempre li hem sentit pronunciar «*mússu*».

Mosso, la caseta del² (G)

«hi ha la caseta caiguda del Mosso. [...]». Es davalla vers el llit del barranc de Cassear» (*Guia*, p. 298).

Una altra caseta del mateix nom, en un indret allunyat de l'anterior.

Mosso, l'hort de Cal (Mb) [ʔɔr ðe 'kaʔ 'moso]

Forma part dels horts de la Serrana. Es parla del *tros* i de la *caseta*, que són una mateixa propietat. La terra la reguen amb aigua de la font de la Serrana. Parteix amb el del Soy.

Mosso de la Parra, el (V)

«lo Moso de la Para 11 cor[teres] 6 cortans [...] lo Moso de la Parra porta avuy set de Dbre. 12 c[ortere]s 3 cortans» (Vària 1887).

En aquesta documentació surt reiteradament.

Motarro

V. Mas del M., Pedral del M.

Motarro, el (F-R) [tə mɔ'taro]

Partida, a l'extrem septentrional del terme, allí on les línies frontereres dels territoris de Tivissa i de Vandellòs formen un vèrtex, en una situació gairebé equidistant de Fatxes i de Remullà. El territori és constituït per un altiplà, un indret assolellat i ventós. Confronta amb el mas de Castellnou, amb el d'en Sanxo i amb el de la Molella. A Cad. 1862, s'esmenta una sola vegada, entre els terratinents forasters, amb més de cent-cinquanta jornals, amb sembrats, vinya, algun regadiu i una casa: el mas.

«Bernat Payleres del terme de Vayl de Lers ha el terme de Tiuiça I tros de terra [...] e altre a motarro», «Miquel Bru de la vayl del Molj ha I tros de terra a Motarro» i «Ramon Iohan de la Çalep ha [...] e I tros de terra a Moçtarro» (*Capb. s. XIV*, p. 43, 47 i 48); «en dit terme de tivisa y partida del Motarro [...] y partida del Motarro [...] afronta [...] y ab la Serra de la Sebina [...] y partida del Motarro [...] es padral afronta [...] y partida del Motarro al pla del Roure lo Coste [...] afronta ab Joseph Sanxo del mas ab fran^{co} estalella, y ab mi» (*Capb. 1756*, f. 120v).

Motarro, cal (V-F) [kaɫ mɔ'taro]

Es parla de *cal* «Paco» *Motarro*, al carrer d'Estanislau Figueres, cantonada amb el carrer de les Escoles, al costat de cal Moret. Va ser masover del mas del Motarro. També es parla de *cal Ramon de Cal Motarro*, al carrer Major, al costat de l'església. Aquesta, fins als anys cinquanta, formava part del patrimoni de cal Salvador, ara prefereixen dir-ne *cal Josep de Ca l'Hereu*. I es parla de *ca la Teresa del Motarro*, al carrer d'Amunt, al costat de cal Pau Rasquerà. També en parlen a Fatxes, on la situen a la vora del corral del Moixarra, en ruïnes.

«Margalef, motarro, Pedro» i «Margalef, motarro, José» (Cad. 1862, núm. 202 i 206); «Lo Pep Motarro a la Solana de mas Valenti» (Documentació, 1844); «Pedro Margalef Bes – Motarro» (*Curiosidades*, p. 16, 1912).

Motarro, el camí del (V-R) [tə ka'mi ðet mɔ'taro]

Antic senderó que passava per l'estret dels Vidriers i seguia amunt fins a la partida del Motarro i més enllà. Moltes parts d'aquest camí de bast, que servia per arribar a unes altres partides del sector, han estat abandonades i ja és molt poc conegut.

Motarro, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðət mu'taru]

Una caseta de tros als Acampadors, a la vora meridional del camí de Lleriola.

Motarro, la font del (F-R) [ʦa 'fɔn dɐʎ mo'taro]

És pròxima al mas, enfront, entre avellaners. L'aigua neix un poc fonda i per arribar-hi s'hi ha de baixar per uns graons. És abandonada. L'aigua arribava en una bassa del costat del camí, per mitjà d'una canonada soterrada.

«Al llarg del terme, trobem un nombre bastant gran de fonts, com [...] la font del Motarro» (*Els recursos*, p. 7).

Motarro, l'hort del (F-R) [ʦɔr dɐʎ mo'taro]

Una terra plana a orient del mas i del camí que hi mena; forma un lleu fondalet.

Motarro, el mas del (F-R) [ʦo 'maz dɐʎ mo'taro]

Un edifici gran, dominant l'esplanada de la hisenda, amb conreus, abandonats en la seva major part, i boscos. El mas deu haver emprat el nom de l'extensa partida. Annex al mas, hi ha un corral, també abandonat. Cad. 1862 la cita una vegada, com a partida, entre els propietaris forasters, amb 63 jornals de sembrats, 2 de vinya, 1 de regadiu i la resta bosc, garriga i erm. També anota la casa, és a dir, el mas.

«Josep Sancho del motarro», «fill llegendari y natural de Mateu estallela [*sic*] pages del motarro» i «foren Padrins Pau Compte menor de dies del mas del Motarro» (*Bapt.* 1667, f. 4v, 2-6-1672; f. 4v, 11-9-1672, i f. 57r, 31-8-1709); «en 17 de Junio de 1786 fue erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de Gavada [...], Motarro» (*Llibreta* 1840, p. 34-35); «Posecion al Motarro [...]. Por una casa á Mas Motarro» (Cad. 1862, núm. 322).

Motarro, la pedrissa del (F-R) [ʦa pe'drisɐʎ mo'taro]

Una manera d'anomenar *la serra del Motarro*.

Motarro, el pla del (F-R) [ʦo 'plɐʎ mo'taro]

Una extensió de terreny, amb lleugeres ondulacions, una mena d'altiplà, que comprèn terres de la partida del Motarro. Fins fa pocs anys la major part eren terres de cultiu, contràriament al que passa ara.

«hereditatem terre Campe [...] in termino dicte ville [Tivissa] in parte vocata al pla del motarro confrontatum ex una parte cum hereditate gabrielis barcelona» (*Capb.* 1542, f. 17r); «Caterina Sancha, viuda, del mas del Salep [...] una heretat dins lo terme de dita vila a la partida nomenada lo Pla del Motarro» (*Capb.* s. xvi, f. 427r).

Motarro, la planella del (C) [ʦa pʎa'neʎɐʎ mo'taro]

Un tros de terra cap a l'extrem nord-oest dels Dedalts que confronta amb la partida de Garrateó.

Motarro, la roca del (Mv) [ʔa 'rɔkɐʔ mo'taro]

És un penyal que s'aixeca per allà al racó de les Porciules, al límit amb la partida de Cassear, o dins d'aquesta, segons qui en parla, al vessant oriental del barranc de Cassear.

«amb tota la supèrbia d'un morral es dreça la roca Motarro» (*Guia*, p. 297).

Motarro, la serra del (F-R) [ʔa 'sɛrɐʔ mo'taro]

Un llom allargassat, amb terreny pedregós i erm, que s'aixeca a ponent de la partida del Motarro, just seguint la ratlla on és la partió dels termes de Vandellòs i de Tivissa. S'hi estan instal·lant dos molins de vent per a la producció d'electricitat. Hi ha preferència a dir-ne *la pedrissa del Motarro*.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...] Serra de Motarro» (Bru, p. 284, 1818); «es té la serreta del Motarro, darrera la qual guaita el Montalt» (*Guia*, p. 224).

Muntaner

V. *Montaner*.

muntanya

V. *Torn*, «*Torrero*».

Muntanya, la (V) [ʔa muntajɲɐ]

Un genèric amb el qual es refereixen als masos i a les terres de Gavadà, Genesies i Fatxes, respecte al terme de Vandellòs, perquè el nom és compartit amb Tivissa, que és a l'altre vessant. Per a més detalls sobre aquests masos, vegeu Castellnou, p. 22 i s.

«Los masos de la muntanya de Tiviça» (*Fog.* 1496, p. 251); «en la Masada de Jaume Jardí en la muntanya del terme de Tivissa» i «los naturales de la presente villa de tivissa, prinzipalmente los de la Montaña, y Parroquia de Valldellos, y si el de la Montaña, y Valldellos no bastara [...]» (MN 1722, 12 novembre 1723 i 12 novembre 1727); «del Mas den Sedó, de la Muntanya terme de la vila de tivisa» (*Capb.* 1756, f. 112v).

muntanyeta

V. *Danya*.

Mur, el (V) [ʔo 'muro]

Rep aquest nom el que sosté la parada on hi ha el camp de futbol, a migdia del carrer de la Font, on limita amb la partideta de l'Estalella. Aquest mur, construït

no fa gaires anys, forma uns artístics arcs de mig punt que donen vistositat a aquest tram de carrer de l'entrada oriental de la vila.

Muralla, la (H) [tə mu'raʎə]

Ho diuen per referir-se a les parets gruixudes que envolten encara, en alguns punts, l'antic recinte hospitalari, algunes llenques de les quals estan ben conservades, especialment la que correspon a les façanes nord i sud-oest. Per aquesta banda hi ha cases que hi tenen una porteta d'entrada. Alguna vegada en parlen de *la muralla de l'Hospital*.

«El desenvolupament urbanístic [...] es va iniciar amb l'ocupació de l'interior del recinte emmurallat de l'hospital del coll de Balaguer. Una vegada va estar saturat [...] a l'exterior de la muralla» (*Recull*, p. 33).

Murta, la (V) [ʎa 'murte]

El nom correspon al d'un arbust freqüent en aquestes latituds, amb propietats terapèutiques. Partida, de terrenys irregulars, alguns de planers i uns altres amb forta inclinació, fins i tot amb cingleres per les parts més altes. És entre el nucli central del terme, és a dir, entre Vandellòs, que li queda al sud-oest, i Remullà, al nord, gairebé equidistant de les dues localitats. Limita, per migdia, amb les Solanes, pel nord arriba a la mola de Ca la Viuda i per orient limita amb el racó de les Carboneres. També en diuen *el racó la Murta*, sense preposició. Hi havia molta vinya. Cad. 1862 la relaciona nou vegades, sempre escrita *la Murtra*. S'hi anotaven ametllers i vinya. Dels nou propietaris, set tenien casa a Vandellòs i dos no en declaraven. En un punt d'aquesta partida, hi ha el camp de tir de la Societat de Caçadors de Vandellòs. Tenim dubtes sobre les informacions dels segles xiv i xviii: podrien correspondre al terme de Tivissa o bé que la partida a la qual es refereix fos una de diferent a la que es coneix ara.

«Item ha lo dit Pere Iardj I tros de terra a la Murta» i «Bernat Scoda d'Omet ha un tros de terra [...] e altre a la Murta» (*Capb.* s. xiv, p. 44 i 47); «Item vna pesa de terra dita la Murtra situada en dit terme [...] afronta ab la Serreta de la Base-ta» (*Capb.* 1756, f. 112v); «Posesion á la Murtra» i «Otra á la Murtra» (Cad. 1862, núm. 77 i pàssim); «Es passa per sobre la clotada de la Murta, somrient de conreus» (*Guia*, p. 228); «Mola de la Viuda o Murta» (*Amill.* 1945, I, f. 128).

Murta, el barranc de la (V) [ʎo βa'raŋ de ʎa 'murte]

Neix al vessant sud-oest de la serra de Santa Marina. Forma tres branques, que s'uneixen poc abans de desguassar al barranc de Remullà.

«Es deixa [...] un camí que remunta al barranc de la Murta i [...] troba la font d'aquest nom» (*Guia*, p. 225).

Murta, el camí de la (V) [ʔo ka'mi ðe ʔa 'murte]

Es bifurca del de Remullà, que cedeix un ramal a la dreta, abans de passar a gual el barranc de Remullà, i mena a la partida de la Murta.

Murta, la clotada de la (V) [ʔa kʎo'taðe ðe ʔa 'murte]

V. *Murta, la*.

Murta, el coll de la (R) [ʔo 'koʎ de ʔa 'murte]

Una depressió a sol ixent de la partida. Constitueix un dels estreps del vessant de ponent de la serra de Santa Marina.

«Coll de la Murta» (*Topog.* 1918); «Coll de la Murta» (*Atles*, 4545 – 318).

Murta, la font de la (V) [ʔa 'fɔn de ʔa 'murte]

A poca distància del camí de Remullà i de la llera del barranc de la Murta, a la partida de la Murta. Com la majoria de les del terme, no és gaire abundosa.

«Es deixa [...] un camí que remunta al barranc de la Murta i, al cap de dos minuts, troba la font d'aquest nom» (*Guia*, p. 225).

Murta, el tossal de la (V) [ʔo to'saʔ de ʔa 'murte]

Una elevació formada de penyals, a la Murta. S'aixeca a la riba oriental del barranc de Remullà, on guaita. És com un decorat natural, a poca distància i al nord-est del nucli urbà.

«Al darrera del tossal de la Murta (398 m.) s'amaguen les cases de Vandellòs. [...]. Es continua davallant, tenint el tossal de la Murta enfront» (*Guia*, p. 228).

Mut, la parada del (Mr) [ʔa pa'raðe ðeʔ 'mut]

A migdia de la carretera de Vandellòs, a la Sénia. Era d'ametllers. Hi passava una carrerada.

«Es té a l'esquerra la clapa d'ametllers del Mut» i «S'és aleshores al cap de la parada d'ametllers del Mut [...]. Es continua per sota la parada del Mut» (*Guia*, p. 252, 276 i 277).

Muts

V. *Julia dels M*.

Nadell

V. **Adell*.

«**Nando**» de Montfriu, el (H) [tu 'nandu ðə 'monɟfriw]

També era conegut per *el «Teatro»*. Ningú no recorda per què li'n deien. Era un home tolerant i acceptava qualsevol nom que li diguessin sense enfadar-se.

«**Nano**»

V. *Vell* «N».

«**Nano**», cal (H) ['kaɫ 'nanu]

Al carrer de la Galera, amb façana en una placeta. Als baixos de la casa hi va haver un forn de pa. També es parla de *cal Salvador del «Nano»*, al carrer Major, al costat de ca la Vicenta. Per la part del darrere és veïna del carrer de l'Estació. El «Nano», en construir-se la carretera de Móra, va posar una diligència per al trasllat de passatgers entre l'estació de l'Hospitalet i Móra la Nova.

«s'establí un servei de diligències entre Móra la Nova i l'Hospitalet. Aquest servei, els prestaven dues empreses, una la d'Antoni Llaó i Pujol (àlies el Nano), de l'Hospitalet» (Bru, p. 289); «Dia 14 id [gener 1885] pagat al Nano per lo seu germa Enriquet de du 10 bocois a la estacio» (Carpeta 1882); «Salvador Llaó Pujol, [...] o *Salvador el Nano*» i «Forn de Cal Nano. És un antic forn de pa» (*Recull*, p. 57 i 120).

«**Nano**», el corral del (H) [tu ku'raɫ dəɫ 'nanu]

Era al carrer de l'Estació. S'hi tancava bestiar de llana.

«**Nano**», la sènia del (H) [tə 'seniə ðəɫ 'nanu]

Una terra a la punta del Riu. Hi havia una sènia per tal de fer aflorar l'aigua d'un pou.

«la majoria de sènies estava a prop del mar [...] i a la Punta del Riu [hi havia] la del Nano» (*Recull*, p. 51).

Nassos (Mv)

«Dia 16 de id [juny] Nasos de Mas Valenti [...] Dia 17 de id [juny] al Nasos de Mas Valenti» (Documentació, 1844); «Barceló (nasos) Pedro» (Cad. 1862, núm. 17); «Jaime Nasos» (Daurar 1882).

Segons Cad. 1862, tenia una casa a Masvalentí, també el 1882, i possiblement va ser qui originà l'actual renom de *Perenassos*, que és tal com s'anomena a Vandellòs.

Navalles (Mr) [na'βaes] / [na'βajes]

El lloc ja és anomenat a la documentació del segle xii. Modernament se'l relaciona com a partida, a l'extrem meridional de la serra de Navalles. Cad. 1862 la inscriu dues vegades, amb sembrats i boscos. Els propietaris tenien casa a Castelló

i Masboquera. A Masriudoms l'hem sentit amb *v* labiodental. Extraiem d'*OnCat.*, V, 446b15 i s., s. *v. Navall, Navalla: II. Del femení Navalla. I*) Torrent, barrancada i font de *Navalles* (-*atlls*, -*aies*), en el massís del Coll de Balaguer [...]. La font de *nabàll lles* (oït 1933, II i p. 5 exc. 213) [...] no són fidedignes les grafies *Navaies* d'Iglésies-Santas. *Guies* (II, 288, 266) i *Navaes* de Joan Amades (B.C.E.C. 1923, 252), però deuen reflectir una pron. real *naballes* amb *ll* simple. [...] Desestimant alguns detalls (més gràfics que fonètics), totes aquestes formes es redueixen a *Navalla* i al seu plural *Navalles*, les vers. amb -*tll*- i amb -*ell*-, degudes a una contaminació del nom del poble immediat *L'Ametlla* per part d'algun escriba o inf. (ajudant-hi *batlle*). [...] ETIM. [...] És natural, doncs, que pertot aparegui aquest nom aplicat a torrents, aiguals muntanyencs i sèquies.

«in loco vocatur per sui nomine Valdelor. Terminatur autem [...] in rivo que decurrit de Navelles; a circio in rivo de Valdelor» (*Cartas*, vol. II, doc. 397, p. 687, any 1191); «Pere Forner de Nauatlle té 1^a heretat [...] el loch apellat Portell de l'Ariola que fo stablida per en Bernat Çabater, batlle en Vayl de Lers» (*Capb.* s. XIV, p. 54, 1278).

Navalles, de (Mr)

«jn territorio de val de los Poncio de Nauayles dicti terminj per en pinyol oriundum del prat dip et cum filius dicti Poncij» i «Guillermus Poncij Nauayles parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/280-2, R:68/280-3 i R:68/284-4).

Navalles, el camí de (Mr) [tə ka'mi ðe na'βaes]

Hi ha diversos camins que menen a Navalles: s'hi pot arribar de Masboquera, de Masriudoms, de Castelló i de Vandellòs. Segons on en parlen indiquen un itinerari o un altre.

«es deixa a l'esquerra, el camí de Navaies [...] que pot dur a Masboquera, Masriudoms o Hospitalet» (*Guia*, p. 278).

Navalles, el coll de (Mr) [tə 'kɔʎ de na'βaes]

Ho diuen, encara, d'un indret de la partida i del mas de Navalles, prop de l'era. Hi passa un camí de ferradura, que salta al vessant que guaita al mar.

«Collet de Navaies (600 m.) a les envistes de la mar. Es deixa [...] el camí que va al corral de Navaies» (*Guia*, p. 264).

Navalles, la font de (Mr) [tə 'fɔn de na'βaes]

Al peu dels cingles de Navalles, adossada sota un penyal, no gaire lluny del mas. És una font coneguda, sobretot pels pastors i caçadors. L'aigua l'han conduïda cap en una bassa. També n'hem sentit dir *la font del Cabrer*.

«Enfront es té el [camí] que mena [...] a la font de Navaies» i «hi ha el camí que planeja vers la font de Navaies» (*Guia*, p. 264 i 288).

Navalles, el mas de, i el corral de Navalles (Mr)

[tɔ 'maz ðe na'βaes] i [tɔ ko'raɫ de na'βaes]

En un replanet al peu de la cinglera de Navalles, a orient del coll de la Basseta. El mas i el corral que tenia a la vora són aterrats per l'abandó que han patit des de fa anys i per la força dels elements de la naturalesa. També se l'anomena *el mas del Cabrer*, que n'és el propietari. Hi havia una era. Identifiquem aquest mas amb el lloc on devia viure el Pere Forner el 1278, de manera que podria confirmar la notícia de Bru.

«Pere Forner de Nauatlle te I heretat a tascha el loch apellat Porteyl de l'Ariola» (*Capb. s. xiv*, p. 54, 1278); «Antoni Macip de Naruyes» (Talla 1423); «Es conjectura que poden revelar poblats primitius les parets que apareixen a Navaes, d'on es recollí una destrat de pedra polida» (Bru, p. 55).

Navalles, puig (Mr)

«Podium Navales» (*Novell s. xii*).

Per la posició on el situa al mapa, l'identifiquem amb l'actual *molló Puntaire*, si bé el nom comprenia la serra de Navalles.

Navalles, el racó de (Mr)

«Aviat s'arriba al capdamunt del minúscul grauet i s'entra al pla de la Roca de l'Eura, del recó de Navaies» (*Guia*, p. 289).

Navalles, la serra de (Mr)

[tɔ 'sɛrɐ ðe na'βaes]

Un indret, en forma de serra retallada capriciosament per formacions encinglerades de característiques singulars. És constituïda per la mola de n'Adell, el serret dels Avencs, la Portella, la portella del Xato, el molló Puntaire i Navalles, aquest a l'extrem meridional de la serra, per on és veïna del coll de la Basseta. Per aquest cap s'interromp bruscament per la profunda depressió que forma l'inici del barranc de Llèria.

Navalles, el torrent de (H-Mr)

«in loco vocatur per sui nomine Valdelor. Terminatur autem [...] in rivo que decurrit de Navelles; a circio in rivo de Valdelor» (*Cartas*, vol. II, doc. 397, p. 687, any 1191).

Dels límits de Vandellòs. Hem optat per una de les equivalències del llatí «*rivus*». L'identifiquem amb el *barranc de Lleriola*.

Navarro (V-H) [na'βaro] / [nəβaru]

El comença a inscriure el cens de 1919, a Castelló, posteriorment passà a Vandellòs i a l'Hospitalet, on el relacionen els censos successius de la primera meitat de segle xx i encara hi és present.

Nebot, la font del (ft) [ʎa 'fɔn deʎ ne'βot]

Al Mas d'en Gil (Tivissa), no gaire llunyana de la partió amb Vandellòs.

Nebot, la tossa del (G)

«a la falda de la tossa del Nebot» i «La Gatella, l'Obaga [...], la Coma del Pi i la tossa del Nebot fan perennal sardana» (*Les ciutats*, p. 90 i 91).

Negra

V. *Cabeça N.*

Negre

V. *Forat N.*

Negre, el forat¹ (V) [ʎo fo'rad 'neɣre]

Un indret singularitzat, a la riba de ponent del barranc de Remullà, per on s'anomena la pedrissa del Macià, no gaire lluny del nucli urbà. En diuen *forat*, però es tracta d'un clivell profund que esberla dos morros de roca, potser ennegrida pel fum.

Negre, el forat² (H) [ʎu fu'rad 'neɣrə]

Una cova ennegrida pel fum, de pastors i llenyataires. Ha donat nom a les terres del seu entorn. És al nord-est del mas del Sabatera.

«Es veu el mas de la Sabatera [...]. S'és aviat al Forat Negre, petita cova a l'esquerra del camí» (*Guia*, p. 250); «Forat Negre [...]. Cova de poca importància» (*Catàleg*, p. 114).

Nela, ca la (H) [ʎa ʎə 'neʎə]

Una botiga d'alimentació, que també va fer d'estanc, al carrer Major. També parlen de *la Pepa la Nela*, al mateix carrer.

«al carrer Major, ca la Nela», «Era un pati que els anys 30 de segle xx la Pepa la Nela va comprar» i «Ca la Nela [...] la va comprar a finals del segle xix la Manuela, coneguda com la Nela del Perelló» (*Recull*, p. 68, 115 i 134).

Nelo

V. *Sénia del N.*

Nelo, cal (H) [ˈkaɫ ˈnɛɫu]

Trobem dues cases d'aquest nom: una al carrer Major, veïna, per la part posterior, del corredor de les Basses del Redín, i l'altra, a la plaça del Pou, que treu obertura, pel darrere, a la muralla del Castell. Va ser ensorrada per un bombardeig i una part l'ocupa la biblioteca (*Recull*, p. 93).

Nelo, això del (H) [əjˈɔ ðəɫ ˈnɛɫu]

Una terra a Caladoques, que confronta amb el Moquet i amb el Joan de la Roseta.

Nelo, el tros del (H) [ɫu tɾɔz ðəɫ ˈnɛɫu]

Hem localitzat dos bocins de terra, a la mateixa partida, al Mallol, amb idèntic nom. Un tros és a migdia de l'esplanació del que serà la via nova, partint amb el Taverna, i l'altre és al nord de la referida esplanació, al costat d'un tros de cal Carabiner.

Nelo el «Pitxorrito», el (H) [ɫu ˈnɛɫuɫ pitʃuˈɾitu]

Va viure al carrer del Mig, a cal Nelo.

«Manuel Baptista Farnós Miralles, dit *el Nelo el Pitxurrito*» (*Recull*, p. 140).

Nen, cal (Mb) [ˈkaɫ ˈnɛn]

Es coneixen dues cases d'aquest nom: una al carrer de Sant Agustí, ja pròxima al Tossalet, abandonada. S'hi havia d'entrar pujant unes escales que sobresortien de la façana i ocupaven una part del carrer. La planta baixa de l'edifici és a un nivell més elevat, ja que els soterranis tenen el sostre que s'aixeca per sobre del nivell del carrer. L'altra casa és a ponent del camí de Castelló (el vell), veïna de cal Macià. El *Nen* que anota Cad. 1862 tenia casa en aquest llogarret.

«Casadó, nen, Pedro» (Cad. 1862, núm. 81); «Després [de Cal 'Soy'] [...] hi ha les cases del Sinent i del Nen» (*Guia*, p. 258).

Nen, el tros de Cal (H) [ɫu tɾɔz ðə ˈkaɫ ˈnɛn]

Una terra a Caladoques, a sol ixent de la carretera de València. Era de cal Nen de Masboquera. Hi ha preferència a designar-lo *això del «Cristalero»*.

«Nicàsio», això del (G) [əjˈɔ ðəɫ niˈkasio]

Un bocí de terra al Catanell, a ponent de la carretera. Per allí al coll de l'Aumet.

«Nicàsio», l'hort del (Mb) [ˈɫɔɾ ðəɫ niˈkasio]

Una manera d'anomenar *l'hort de Cal Peret*. El «Nicàsio» era el gendre.

Nicolau, cal (C) [ˈkaɫ nikoˈɫaw]

Hi ha preferència a designar-la *cal Moret*.

«en lo territori de Castelló, à la partida del Puig de Colet [...] afronta [...] ab Nicolau Abat de Barcelona» (*Capb.* 1756, f. 78v); «Nicolau» (Daurar 1882); «14 Obre. [1884] [...] Micolau 6 dies y 2/4», «Dia de Corpus [1886] al Micolau lo ordi de Damun lo Cami dels Corral[s]» i «Jornals de Poda Dia 16 Dbre. 1887 [...] Micolau [...] Dia 17 [...] Micolau» (Carpeta 1882).

Nicolau, el carrer del (C) [ɫo kaˈreɫ nikoˈɫaw]

Nom popular gairebé desaparegut del record, com han desaparegut les famílies del llogarret. Era a la sortida meridional.

«Se surt de Castelló pel carrer del Nicolau i es deixa [...] el camí que va a la partida de Ruït i el senderó de les coves del Romer» (*Guia*, p. 259).

Nicolau, la caseta del (C) [ɫa kaˈzɛtɐɫ nikoˈɫaw]

És de tros, als Dedalts. És coneguda.

«Als vint-i-cinc minuts de la Creu, es troba [...] la caseta del Nicolau» (*Guia*, p. 262).

Nicolau, el trosset del (C) [ɫo troˈsɛd deɫ nikoˈɫaw]

No gaire lluny, a orient de Castelló, als Albis.

«Se surt de Castelló pel carrer del Nicolau [...] es deixa el caminet que ascendeix al trosset del Nicolau» (*Guia*, p. 259).

«Nieves», ca la (H-Mr) [ˈka ɫə ˈnjeβes] / [ˈka ɫa ˈnjeβes]

Una altra manera d'anomenar *cal Redín*, a la vila marinera; situada al carrer Nou, al costat de cal Pescater, la de Masriudoms.

«Cal Redín [...]. També és coneguda com ca la Nieves» (*Recull*, p. 141).

«Nieves», la padrina (Mr) [ɫa paˈðrine ˈnjeβes] / [ɫa paˈðrine ˈjeβes]

Vivia al carrer de Sant Pau i era coneguda. Quan les dones sortien al carrer a llatar formant grupets, era l'única que cada dia anava a berenar. En una ocasió les altres dones li van preguntar com era que tenia tanta gana. La padrina els va dir: «Mireu, si avui ell [el seu home] arriba content, soparem tots dos; però si arriba de mal humor, jo ja hauré sopat». I és que algunes vegades se'n va haver d'anar a dormir sense sopar.

Niu, la cova del (G) [ɫa ˈkoβəɫ ˈniw]

Al peu de la moleta de Genessies, pel nord-oest. En èpoques de pluges, hi somica l'aigua i es forma un toll a l'interior. Hi solen anar els senglars.

Noguers

V. **Bancal dels N.*

Nomen (V)

[ˈnomen]

Els censos de la primera meitat del segle passat l'inscriuen diverses vegades, en alguns llogarrets del terme. Encara existeix. Alguns, amb *Motarro* de nom de casa.

Nostre

V. **Jaume N.*

Nou

V. **Corral N.*, **Jeroni del Carrer N.* o *Jironi N.*

Nou, el carrer¹ (V)

[ˈto ka're 'now]

Arrenca de la plaça de Baix, del punt per on passava el camí de Tivissa que, en direcció contrària, també se'n deia *del Camp de Tarragona*, i puja en direcció sud. Per on acaben les cases decanta i se'n va a trobar el camí dels Dedalts. D'acord amb la citació de *Llibreta 1840*, es devia començar a edificar cap al final del segle XVIII i començament del segle XIX. Cad. 1862 hi anota disset cases.

«no havia en todo el termino mas que dos almendros, el uno en el corrál de casa la Torre, y el otro cerca de la calle nueva» (*Llibreta 1840*, p. 20-21, 1790); «C^a Auvi. Aora el Heredero esta en la calle nueva [...] y levantar enteramente las calles de arriba, y nueva» (*Llibreta 1840*, p. 32-33); «Francisco Castellnou [...] natural y vehi de Vandellos al carrer nou» (*Fundacions*, núm. 69, 1838).

Nou, el carrer² (H)

«a principi del segle XIX se l'anomenava carrer Nou» (*Recull*, p. 132).

Una forma antiga de designar el *carrer Major*.

Nou, el carrer³ (Mb)

[ˈto ka're 'now]

Va de la carretera de Móra a la Plaça. Hi ha un tram amb unes escales de l'amplada del carrer, detall que li forneix un cert tipisme. Les cases de la banda oriental també són veïnes del carrer de Baix.

nova

V. *Domènec, la casa n. de Cal.*

Nova

V. *Bassa N.*, **Font N.*

Nova, la bassa (R) [ta 'βasɐ 'nɔβɐ]

Un bassot, no gaire gran, de terra, al nord del camí que, des de la carretera del Prat, puja fins al mas de la Molella, a la vora d'aquest mas. Es tracta d'una denominació coneguda per la gent del mas i els veïns pròxims.

Nova, la font (V) [ta 'fɔn 'nɔβɐ]

A la sortida del nucli urbà de Vandellòs, per l'extrem de ponent, a la riba meridional del barranc de Fatxes, al costat del «Matadero», al camí de Masvalentí. És obsoleta.

«l'aigua de la Font Nova que estava al costat de l'escorxador i que Màrius Brusitua al barranc de les Ortigues» (*Curiosidades*, p. 3, 1912); «damunt del riu de Llastres o riera de Fatges. [...] es davalla a l'arenys [...]. Resta, a l'esquerra, la font Nova» (*Guia*, p. 295).

nuclear

V. *central n.*

Nunci, el (V) [to 'nunci]

L'anomenen a l'Hospitalet, però diuen que era de Vandellòs, on feia de nunci, i baixava a fer els pregons. Comenten que els llegia fent una cantarella que cridava l'atenció. No seria gens rar que fos un descendent dels que trobem al segle XIX. Són citats a la documentació de ca la Torre.

«Pascual, núnsi, Juan» (Cad. 1862, núm. 236); «José Pascual, Nunci» (Daurar 1882); «Domenge 4 Nbre. [1884] als jornalers [...] Juan del Nunci 5 dias ¼» i «[1884] 14 de obre. Domenge [...] hospitalet. Joan Nunci 6 dias [...] hospitalet – Joanet Nunci» (Carpeta 1882); «Dia de Nadal ay pagat al Juan del Nunci» (Vària 1887).

obaga

V. *Agustinet*, **Agustinet*, *Antònia*, *Assistent*, *Barceló*, *Barranc Fondo*, *Canaleta*, *Carredalones*, *Catan*, *Escaleró*, *Estalella*, **Estruç*, *Garrateó*, *Guirro*, *Hereu*, *Joanet*, *Masvalentí*, *Molella*, *Pubill*, *Puntaire*, «*Quico el Santo*», *Viuda*.

Obaga

V. *Sénia de l'O*.

Obaga, l' (V) [taw'βayɐ]

Partida a ponent del nucli urbà que confronta amb el Roger, per orient amb la Soca Cremada i, per migjorn i ponent, amb el camí de la Canaleta. Almenys una part era de ca la Torre.

«Otra al Roigé, Corral y Aubaga» (Cad. 1862, núm. 273); «Viña del Roige y Aubaga 57 Jor.» i «Dias de poda añ 1887. [...] de la Aubaga del Roige hasta la Roca 57 jors.» (Carpeta 1882); «Verema de la Aubaga Añ 1887 [...] Aubaga Total 279 cargas» (Vària 1887); «Aubaga o Canaletas» (*Amill.* 1945, II, f. 456).

Obaga, l', i la punta de l'Obaga (G) [tawβayɛ] i [ta 'punte ðe tawβayɛ]

Ocupa una part del sector oriental del barranc Fondo, a sol ixent del nucli de Gavadà. Tot és bosc i garriga. Es refereixen a la *punta de l'Obaga* per a indicar el punt culminant, en forma de tossalet.

«El sol, de seguida que ha tret la testa per la cresta de l'obaga, besa Gavadà» i «Un cercle de penyals abruptes serva rústica sobirania damunt del sot. La Garella, l'Obaga» (*Les ciutats*, p. 90 i 91).

Obaga, el pinar de l' (V) [to pi'na ðe tawβayɛ]

Part de la partida de l'Obaga que devia ser ocupada, ja el 1885, per un pinar. Sembla que l'ocupa totalment.

«des de lo cami de la Canaleta tot hasta al pina de la aubaga» i «Dia id. [Sant Esteve 1885] [...] del cami an amun de la Canaleta hasta al pina de la aubaga» (Carpeta 1882).

Obaga de Cal «Querit», el cingle de l' (Mb)

[to 'singɫe ðe tawβayɛ ðe 'kaɫ ke'rit]

L'obaga s'enfila als penyals que formen el perfil grisós dels cingles que coronen els Dedalts. Una massa boscosa cobreix el vessant del barranc del Llor per on ja és a punt de canviar de nom per convertir-se en la *Barrancada*, per damunt de la cova del «Querit».

«es té la cova de Câl Quirit, [...] Damunt la cova, hi ha el cingle i el bosc de l'Obaga de Câl Quirit» (*Guia*, p. 254).

Obaga de Ladern, el cingle de l' (C)

«Enfront, es tenen els cingles de Garratalló i de l'Obaga de Ladern» (*Guia*, p. 297).

Podria ser una reducció de *Aladern*, arbre, o arbust *Rhamnus alaternus*.

obagues

V. *Castelló, Irla, Masboquera, Masriudoms, Portella, Sabatera, Serrana, Xato*.

Obagues, les (Mr) [tɛz awβayɛs]

Es refereix al sector de les obagues de Masriudoms. Cad. 1862 l'esmenta una vegada, amb sembrats. El declarant tenia casa a Masriudoms.

«Otra á las Aubagas» (Cad. 1862, núm. 93); «Dedals o Aubagues» (*Amill*. 1945, II, f. 883).

Obagues, el camí de les (Mr) [to ka'mi ðe tez aw'βayes]

És la continuació del Coll de les Portes, que mena a les diverses obagues.

Obagues de la Serrana, el bosc de les (C)

[to 'βoz ðe tez aw'βayez ðe ta se'ranɛ]

Un pinar ombrívol que s'estén pels rostos de la Serrana, per davall dels cingles del nord-est dels Dedalts.

«A l'esquerra, es té el bosc [...] de les Obagues de la Serrana» (*Guia*, p. 259).

Obagueta, l' (Mr) [tawβa'ɣetɛ]

Pròxima a la partida de l'Irla, a ponent del barranc. Abans hi havia un al-zinar.

«Otra á la Aubagueta» (Cad. 1862, núm. 106); «es té el bosc d'alzines de l'Obagueta» (*Guia*, p. 262).

Oberta

V. **Tarragona O*.

Oleastrum (H)

«De tot això es desprèn que els orígens de l'Hospitalet de l'Infant, la mansió Oleastrum d'època romana, es remunten a un període que cal situar en el segle vi aC» (*Ibers*, p. 9).

Oleum, el riu (H)

«Un repàs dels textos dels escriptors grecs i llatins permet proposar la identificació del riu Llastres amb el riu *Oleum*, documentat pels navegants grecs abans del 500 aC» (*Ibers*, p. 9).

Oli

V. *Sindicat de l'O*.

Oliva, ca l' (H) ['ka taw'tiβə]

Al carrer de la Mar. També en deien *cal* «*Tanque*».

«de la Casa Oliva al carrer del Mar» i «casa Oliva» (*Recull*, p. 36 i 179).

Olivar (V)

«a saber una pesa de terra situada al territori de Vandellos [...] afronta ab Sebastia olivart [...] ab los Pubills Bés» i «jo Sebastia olivart pages del lloch de Vandellos» (*Capb.* 1759, f. 19r i 19v, 1764).

La terra d'aquest propietari podria ser per on es coneix per *el mas del Sebastià*, als Fontanals.

Olivar, l' (Mr)

[ɫawɫi'va]

Partideta a la partió amb el Forn de la Calç, el Bassal i les Sorts. Cad. 1862 l'anota en tres ocasions, amb dos propietaris de Masboquera i un de Masriudoms. Declaraven sembrats, vinya i olivers.

«Otra al Olivá», «Posesion al Olivá» i «Otra al Olivár» (Cad. 1862, núm. 86 i altres).

Oliveres

V. *Coll de les O*.

Olla, l' (V)

«Nota de lo que he de menesté per la Olla. [...] per la olla y canons – 309 lliures 8 sous» (Documentació, 1835).

Es tractava de construir una olla per a destil·lar vi i convertir-lo en aiguardent. El document no porta cap data, però és entre papers de 1835. Alguns recorden que la família de ca la Torre va guanyar un premi als Estats Units per presentar l'aiguardent de millor qualitat.

Oller

V. **Collet de n'O.*, *Coves de n'O*.

Oller (V)

Solament l'anota el cens de 1912, resident al carrer de Baix i pastisser d'ofici.

Oller, el coll de n' (Mr)

«Coll d'en Ollé, junto a Masriudoms» (Relación de Carreteras y Caminos Vecinales – Obras Públicas. Provincia de Tarragona, 1934, p. 30) [aquesta informació l'he d'agrair a Rafel Isern i Pallegà, que va ser inspector de Carreteres]; «El Collet de Nollé i Sénia» (Amigó, p. 26).

Indret on la carretera forma un lleuger pendent que té el punt més enlairat just en passar per Masriudoms.

Oller, les coves de n' (F) [ʔes 'kɔβez ðe no'ʎe]

Una altra manera d'anomenar *les coves del Guirro*.

Ollera, n' (V)

«Na Ollera» (Talla 1423).

Oncle Paleta, l' (H) [ʔonkʎə pə'ʎetə]

Per ideals polítics es va haver d'exiliar després de la guerra espanyola. La casa és coneguda per *cal Josep Castellví*.

«l'Oncle Paleta, Josep Castellví Vives» i «L'Oncle Paleta era el Josep Castellví» (*Recull*, p. 144 i 178).

Oncle «Patos», l' (H) [ʔonkʎə 'patu]

Un renom, possiblement procedent de Vandellòs o de Remullà.

«el Jaume Vernet Saladié, conegut com l'Oncle Patos» (*Recull*, p. 130).

Onze de Setembre, el carrer de l' (H) [ʔo kə're ðə 'tonzə ðə sə'tembrə]

Nom recent. Va paral·lel al de la Galera. Fins fa poc, hi havia cases aïllades, però ja formen una via pública.

«El carrer de l'Onze de Setembre pertanyia al tros del Ramon Castellví Marqués» (*Recull*, p. 112).

Oró, l', o la punta de l'Oró (F) [ʔo'ro] o [ʎa'ro] o [ʎa 'punte ðe ʔo'ro]
o [ʎa 'punte ðe ʎa'ro]

Puig de 743 m d'altitud que forma parella amb el seu homòleg, el Corb, a no gaire distància, a ponent, a l'altre cap de la portella d'Atzavara, seguint la línia de divisió dels termes de Tivissa i de Vandellòs. Els nostres informadors, especialment els de Fatxes i de Gavada, en parlen, invariablement, amb el nom de l'Aró o la punta de l'Aró. En altres llocs, el designen *punta* i *tossal de l'Oró*.

«Aquesta ratlla arrenca del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passa per [...], Moleta de Genessies, Tossal de l'Horó» (Bru, p. 18, 1818); «A la banda oposada del portell, es dreça l'Oró (743 m. d'altitud)» (*Guia*, p. 311); «El tosal de l'Horó» (*Topog.* 1918).

Ortigades, les (Mr) [ʔez orti'yaðes] / [ʔez ajforti'yaðes]

Partideta que confronta amb el pla de les Sortetes i el coll de Casa.

Ortiguier, l' (Mr)

«Otra al Ortigué» (Cad. 1862, núm. 342).

La cita una sola vegada, amb garrofers. El terratinent, Lluís Vidal, era de fora vila. Aquest nom és al terme de Prasdip (Coll-Amigó).

Ortigues, les (Mr)

«La heretat de la Ortiga» (MN 1692, f. 128v, 4 abril 1695); «En la partida Ortigues», «Partida la Hortiga», «Posesion á las Hortigas» i «Riu de Llastres u Ortigas» (Coll-Amigó, p. 243).

Els tres primers documents corresponen a Prasdip (Coll-Amigó), de manera que aquesta partida devia afectar els dos termes. Cad. 1862 la cita tres vegades amb garrofers, sembrats i vinya. *Amill.* 1945 hi anota avellaners i ens orienta de cap on pot ser. El Riu de Llastres delimita els termes de Prasdip i de Vandellòs, de manera que aquesta partida devia afectar els dos territoris: Prasdip i Masriudoms.

Ortigues, el barranc de les¹ (V)

«se serviren d'una font d'aigua poc potable situada en el barranc de les Ortigues» (Bru, p. 348); «L'aigua de la Font Nova que estava al costat de l'escorxador i que Màrius Bru situa al barranc de les Ortigues» (*Curiosidades*, p. 3, 1912).

Caldria datar la notícia de Bru cap a la segona meitat del s. XIX. Tot i que no fa cap referència a la situació d'aïtal barranc, cal situar-lo prop i a ponent del nucli urbà de Vandellòs. Si fos on el situa *Curiosidades*, es podria tractar del que es coneix per *barranc del Macià*.

Ortigues, el barranc de les² (Mr)

«in parte dicta á Pebrell [...] cum torrente disorrente de Aguiles [...] cum torrente de Ortigues» (*Capb.* 1553, p. 30); «lo barranch de les Hortigues» (Coll-Amigó, p. 243, 11-10-1696); «lo barranch de les Ortigues» (Cadastré 1738); «Confesam que lo terme del present lloch de Prasdip discorre com se segueix: a saber [...] y devalla al Barranch nomenat de les Hortigues» (*Capb.* 1756, f. 144v i 145r); «al barranch de les Ortigues à la partida de la Molasa» (Test. 1813, p. 340); «la partida nomenada de la font de Mas de Riudoms que confronta en tramuntana en lo barranch de les ortigues [2-12-1754]» (*Fundacions*, núm. 94-III, 1838).

És evident que es tracta d'un barranc diferent del que discorria per ponent de Vandellòs. Aquest barranc és documentat, també com a pretèrit, a Prasdip, segons els documents de 1553, 1696, 1758 i 1813 (Coll-Amigó).

«Ortiz» (F)

[ortis]

Aquest cognom el trobem anotat als censos entre 1912 i 1946 al llogarret. Viua a cal Sanxo.

Oviol, la coveta de n' (H)

«fins á Riu de llastres y de alli tirant barranch avall fins devant la Coveta nome-nada den Hoviol» (*Capb.* 1756, f. 145r).

Per aquell sector, es parla de la *cova del Biló*, i no descartem que sigui la mateixa.

Pa, la roca del (H) [tə 'rəkət 'pa]

Una altra manera d'anomenar *la moleta de l'Almud*. El fet que sobresurti una massa rocosa, isolada, al capdamunt d'una serreta, a orient de la tossa de l'Alzina, suggereix un pa aplanat i arrodonit, com tret d'un motlle. Cap al final de la dècada dels setanta, en aquesta roca, es van estavellar dues avionetes, amb un interval de pocs mesos de diferència l'una de l'altra.

«Paca», ca la (H) ['ka tə 'pakə]

Al carrer de l'Estació, cantonada amb el de l'Alt Camp.

«va ser coneguda com ca la Paca, perquè hi vivia la Paca Vila Llaó» (*Recull*, p. 124).

Pacara, cal¹ (V-C) [kaɫ pa'kaɾə]

Renom que se sent per diversos llocs. A la vila, parlen de tres cases conegudes amb aquest nom, dues de les quals van precedides pel prenom: una al carrer d'Amunt, arrambada al Castell, al costat de cal Sabater, també coneguda per *ca l'Ausini*; una altra al carrer de les Eres, cantonada amb el de les Flors, amb el prenom *Jaume*, i una tercera al carrer de la Font, anteposant el nom *Joan*. D'aquesta també n'hem sentit dir *ca la Pepa*; al llogarret la situen a migjorn del carrer que puja a la Plaça, al costat de cal Serrador.

«Pablo Gil, Pacara», «Juan Pacara» i «Pacara» (Daurar 1882); «Juan Margalef Gil – Juan Pacara», «Jaime Margalef Gil – Jaime Pacara» i «José Gil Pellisé – Pacara» (*Curiosidades*, p. 18, 19 i 23, 1912).

Pacara, cal² (H-Mb) [kaɫ pə'kaɾə] / [kaɫ pa'kaɾə]

A la vila marinera s'anomenen així quatre cases, sovint precedides pel nom de fonts: una a la cantonada entre la carretera de València i el carrer de la Mar; una segona, precedida de *Andreu*, que era pel sector del Castell, però van obrir un carrer i va desaparèixer; una tercera al carrer de l'Estació, anteposant el nom *Joan*, no lluny del pati de Cal «Llanero», i la quarta, amb el prenom *Marina*, al mateix carrer de l'Estació. A Masboquera era al carrer de Santa Marina, per allí on hi ha l'Estret, però ja fa anys que la van tirar a terra. Com en els altres llocs, també en parlen amb el prenom *Joan*. Possiblement per distingir-les de les altres del mateix renom.

«Ca la Marina del Pacara. Casa construïda per la Marina Gil Pellisé» i «Cal Pacara [...]». Pertanyia al Josep Gil Pellisé, *dels Pacara* de Vandellòs» (*Recull*, p. 117 i 160).

Pacara, la caseta del¹ (H) [tə kə'zɛtət pə'karə]
És de tros, al Llapassar.

Pacara, la caseta del² (H) [tə kə'zɛtət pə'karə]
Una altra caseta d'igual nom, a sol ixent del barranc de Lleriola, enrunada.
«hi ha la caseta del Pacara i continua veient-se la del Cabrer» (*Guia*, p. 281).

Pacara, el corral del (H) [tu ku'rat dət pə'karə]
A la partida de l'Aigua al Coll. L'aigua per a abeurar la baixaven de la font de l'Aigua al Coll.

Pacara, la cova del (Mr) [tə 'kɔβɛt pa'karɛ]
Al vessant oriental dels Dedalts, al Llor, ja alta.
«allí on conflueixen els [camins] de la Cova del Pacara i el [...] de la Font de l'Irla» (*Guia*, p. 263).

Pacara, el tros del (H) [tu 'trɔz ðət pə'karə]
A Caladoques, partint amb el Moquet i amb el Moran.

«**Paco» de les Fosques, el** (V) [tə 'pako ðe tɛs 'foskɛs]
És el mateix de l'entrada que ve a continuació, però en versió dels llocs de l'interior del municipi. Una ironia a causa que sovint s'apagava l'electricitat.

«**Paco» de la Llum, el** (H) [tu 'paku ðə tə 'lum]
Va ser conegut amb aquest nom, perquè va ser qui va portar l'electricitat a Vandellòs, l'Hospitalet, Masboquera i Masriudoms. El fluid es produïa al barranc de la Dòvia, terme de Pratdip, a la bassa i a la caseta de l'Electra (dialectalisme per 'electricitat').

«La tarda del 16 d'abril de 1930, diada de Dijous Sant, es va inaugurar l'enllumenat elèctric a Vandellòs, Masboquera, Masriudoms i l'Hospitalet. L'electricitat provenia d'una petita central [...] propietat de Francesc Echevarria i Fabregat "lo Paco de la Llum"» (Conejo, p. 69).

Padral
V. *Padral*.

padrina

V. «Nieves».

Païsa (H)

«fill [...] de Domingo païsa [...] habitants en lo hostal del hospital del Coll» (*Bapt.* 1667, f. 37r, 28-3-1701); «mori un aubat fill de Domingo Païsa hostale en lo hostal del Hospital del Infant» (*Òbits* 1688, f. 133r, 27-11-1703); «fill [...] de Domingo Païsa [Païssa –al marge] y de Maria angela viuda hostales en lo hospital del Coll» (*Bapt.* 1667, f. 45r, 10-4-1705).

La forma genuïna deu ser *Païssa*.

Paleta

V. *Oncle P.*

Paleta, cal (H)

[ˈkaɫ pəˈɫetə]

Sovint, amb el prenom *Josep* al davant. Al carrer de la Mar, a sol ixent. N'era d'ofici.

Pallarès (V)

«Payleres ha I tros de terra a Fatxes [...] Pere Payleres ha I camp de terra a [...] e altra a Fatxes» (*Capb.* s. xiv, p. 31 i 32); «Berenguer Payleres, Ramon Payleres [...] tenen I heretat en la vayl de Vayl de Lors» (*Capb.* s. xiv, p. 52, 1197); «Bernardus payares de la molela parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/280-3); «fill [...] de Pau Pallares, y de Francisca Pallares, y Llambrich conjugues del lloch del Perelló» [el batejaven a Vandellòs, on devien residir] (*Bapt.* 1667, f. 52r, 29-6-1708).

Als censos de la primera meitat del segle passat no el comencem a trobar inscrit fins al de 1924, una vegada. Després seguirà, amb poca incidència.

Pallars (V)

«Guillem Pallars» (Talla 1423).

Pallars, el, o el collet de Pallars (Mr) [tə paˈɫas] o [tə koˈɫed de paˈɫas]

És una serreta calcària, que forma una carena; per això també en diuen *collet*, amb doble vessant, tots dos de remarcable inclinació, amb escassa vegetació. Al nord-oest de la mola de n'Adell, de la qual la separen el Coll de les Portes i el de la Paret. Forma un conjunt alterós. Constitueix un dels estreps de la referida mola i del serret dels Avencs. Aquesta serreta va del coll de les Portes a la punta de Pallars, que és el límit a la part nord-est, per damunt de les partides de les Fonts i Verdura. El nom el podria haver originat el cognom del primer quart del s. xv.

«El camí davalla lleugerament, dret al coll de les Portes, el decliu del qual es precisa entre el Pallars i els cingles de Nadell» (*Guia*, p. 271).

Pallars, el camí de (Mb) [tə ka'mi ðe pa'łas]

Una altra manera d'anomenar el *camí del Canyonell*, també dit *de les Fonts*, perquè passa per les dues partides i arriba al del Coll de les Portes, faldejant el Pallars.

«es deixa el camí de Pallars. Al NE., hi ha la punta d'aquest nom» (*Guia*, p. 254).

Pallars, la punta de (Mr) [tə 'punte ðe pa'łas]

És el punt més elevat del Pallars. És visible des de moltes parts del terme i de més lluny i tot. S'eleva a 554 m. A Vandellòs diuen que «quan es posa el núvol a la punta de Pallars, plou». A l'Hospitalet hem sentit alguna vegada que en diuen *la roca de Verdura*.

«Toza de Pallás [...] es van licitar les pastures [...], limitant al N. amb la Tossa de Pallàs» (*Notes*, p. 60, 1862 i 1863); «La punta del Pallars es destaca [...] es planeja sota la punta de Pallars» i «El portell de l'Enderrocada és a l'esquerra i la roca del Pallars a la dreta» (*Guia*, p. 271 i 272).

Pallars, el solà de (Mr) [tə so'la ðe pa'łas]

Ho hem sentit per designar el vessant de Pallars que mira entre sol ixent i migdia.

Pallejà¹ (V-R)

«Pere Forner de Nauatlle te I heretat [...] que fo stablida per [...] e per en Pere Peleya batle per lo castla» (*Capb.* s. xiv, p. 54, 1278); «filla llegítima, y natural de Miquel Pelleja, y de Josepha Margalef, y Pelleja conjuges de les masies de remulla» (*Bapt.* 1667, f. 119r, 12-4-1755).

Pallejà² (H) [pə'ʎəj'ʒa]

L'anoten els censos de la primera meitat del segle passat. Ja es documenta al final del s. xvi.

«a miquel peleja fuster 5 dies ha fet faena» i «per tants ne he pagat a miquel pelleja fuster per quatre dies ha fet faena» (Baluard 1594, R:72/18-2 i 18-3).

Pallejà, cal (H) ['kaɫ pə'ʎəj'ʒa]

Parlen de *ca l'«Arturo» Pallejà*, a la carretera de València, al costat de cal Ramon del Casino, i de *ca la «Rossita» Pallejà*, al mateix carrer. Aquesta també té els noms de *cal «Serrano»* i *ca la Primitiva*.

«La casa era de la Rosita Pallejà Escoda. La va heretar la Magda Serrano Pallejà, que la va vendre a la Primitiva Ferri Carrascosa» (*Recull*, p. 166).

Pallejà, l'hort del (H) [ˈtɔr ðət pələjˈʒa]

Al Garroferal. Una part d'aquest terra és ocupada per l'eixample oriental i hi trobem el carrer del Duc de Cardona.

Pallejà, el pinar del, i la platja del Pinar del Pallejà (ft)

[tu piˈna ðət pələjˈʒa] i

[tə ˈptadʒə ðət piˈna ðət pələjˈʒa]

Un bosc de pins al litoral, a orient de la punta del Riu, al terme de Mont-roig. Arriba a la platja que n'ha pres el nom. Respecte al pinar, a l'Hospitalet, també n'hem sentit dir *del* «Serrano». En temps passats s'hi anava, el Dilluns de Pasqua, a menjar la mona.

Pallejà, les roques de Cal (fm)

«Pallejà, les Roques de Cal [...] És un conjunt de roques que cada una té el seu nom: els Farallons de la Seu, els Farallons de Més Terra i Més a Garbí, la roca del Sorral, cal Pallejà (Farallons). Rep el nom en prendre senyes per ca la Pallejana de l'Hospitalet (C)» (Muntanya, p. 91).

Pallejana, ca la (H)

«Rep el nom en prendre senyes per ca la Pallejana de l'Hospitalet (C)» (Muntanya, p. 91).

pallissa

V. *Assistent*.

Pallisseta, la (Mr) [ta paɫiˈsete]

Fa cantonada entre el carrer Major i el corredor del Barranquí. Hi solien posar farratge per al bestiar. Va ser convertida en un habitatge.

Palmera, el canal de la (Mr) [to kaˈnaɫ de ta paɫˈmeɾe]

A la vora oriental de la cova de l'Andreu, un pas no gaire ample, per on es podia pujar al cim de la mola de n'Adell. *Guia* parla de *portell* o *canal*.

«s'arriba a aquella cova [de l'Andreu] [...]; és a l'obertura del portell o canal de la Palmera» i «la sendera de la cova de l'Andreu i de la canal de la Palmera» (*Guia*, p. 274, 275 i 276).

Palmeral, el (H)

«Dimarts a v dies de dehembre doni de loger i missio an Berenguer Sanç arabaça al palmerall de la punta del riu dullastre» i «Dissabte a ix de dehembre doni a don Berenguer Sanç xx quartons de garriga arabaçar al palmeral i dona-li per quarto vi sous» (*Documents*, p. 59 i 60, 1364).

Palmeral, el racó del (H-Mr)

[tu rə'koʎ pətmə'raʎ] /

[to ra'koʎ paʎme'raʎ]

A Llèria, per on hi ha el naixement de la font de Llèria. Abans de l'incendi forestal de l'abril de 2006, hi havia palmeres del país.

«S'és, aleshores, damunt del Poumeral on el barranc [...] mostra un gran desnivell que salva, en cascada» (*Guia*, p. 265-266); «la surgència de l'aigua al racó del palmeral, més amunt de les canyes del barranc» (*Les fonts*, p. 94).

Panart, el (V)

[to pa'nart]

El nom és a punt d'entrar en l'oblit. Solament dues de les persones consultades n'havien sentit parlar, però només recorden el nom, sense cap més detall. Al final del segle XIX, a la documentació de ca la Torre, és citat. Coromines, DECat., VI, 434a5, s. v. *penya*, diu que és equivalent a «tallant de cuina» i, en part, «cimitarra, alfanx».

«Agustí Pascual, Panart» (Daurar 1882); «Divendres 16 Mach 1884. A la dona del Panart per la contribucio» (Carpeta 1882); «Dia 12 juriol á la dona del Panart [...] Dia 17 id [juriol] Lo panart deu lo valor del guis que li hay venut» (Relacions, 1883); «Panart. [...] Lo Panart ha dut al pastise alguna carga de verema de nostra part y se mos ha de paga» (Vària 1887).

«Panizo», el (H)

[tu pə'nisu]

Anomenaven així un jove pescador que jugava a futbol amb l'Hospitalet als anys cinquanta. El renom sorgí per similitud amb el jugador d'aquest nom, que aleshores es va fer famós amb l'Athletic de Bilbao.

Pansal, cal (V-R)

[kaʎ pa'nsaʎ]

Al carrer d'Amunt. També parlen de *ca la tia Marina Pansal*. Procedien de Remullà, on és anomenada, al Castell, a la vora de cal Joan Joanes. El 1882 és inscrit entre els de Remullà, sense cap indicació de nom. El 1912 *Curiosidades* anota una casa d'aquest nom al carrer de Santa Marina. Antigament també se la coneixia amb el diminutiu.

«Dia 10 de mars a Jayme Casado (a) Pansalet» (Documentació, 1839); «Pansal» (Daurar 1882); «Jaime Casadó Castellnou – Pansal» (*Curiosidades*, p. 23, 1912); «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Pansal» (Bonfill, p. 22).

Pantà, el (ft) [tə pan'tano]

Parlen d'una partideta a la riba oriental del barranc del Riu de Llastres, en terres que corresponen al terme de Mont-roig, on era ignorat quan vam fer l'estudi onomàstic d'aquell terme. Solament el vam sentir dir a l'Hospitalet, per designar unes terres a tocar de l'anomenat *Tossalet*.

Pantoni (V)

«Francisco Margalef Saladié – Pautoni [sic]» (*Curiosidades*, p. 23, 1912).

Residia al carrer de Santa Marina.

Pantoni, la caseta del (H) [tə kə'zətə (ðə)t pan'toni]

Va desaparèixer en construir l'autopista.

Pantoni, el mas de (Mb) [tə 'maz ðe pan'toni]

És a un quilòmetre escàs a ponent de Masboquera, a la vora de la carretera de Móra, allí on arrenca el camí de Castelló.

«Martí Margalef Saladié – Mas Pantoni de 56 anys» (*Curiosidades*, p. 13, 1939);

«Mas de Pantoni» (*Atles*, 4544 – 319).

«Panxon», cal (Mb) ['kaʃ pa'ɲtʃon]

Al carrer Nou, al costat de cal Botet. També es parla de *cal «Cisco Panxon»*, al carrer de Sant Agustí, a la vora del Tossalet, i de *cal Pau «Panxon»*, al camí de Castelló, al costat de cal Daniel Saladié. El 1862 ja hi havia una casa d'aquest nom.

«Deu lo Sec del Panchon» (Documentació, 1835); «Nota del que hay de cobrá en lo any 1837 y 38. [...] Del Panchon de Masboquera» (Documentació, 1837);

«Figueres, panchon, José» (Cad. 1862, núm. 146).

Papau, cal (V) ['kaʃ pa'paw]

A l'entrada del carrer de Sant Andreu. També n'hem sentit dir *cal Jaume del Papau*. Al seu costat hi ha ca la Júlia del Papau. De la família de ca la Viuda.

«Dia 1 de juliol del 74 Al Papau» (Relacions, 1874); «Dilluns 5 Agost [1885] pagat al papau 17 dies de treballa a Cadalojes en la tina» (Carpeta 1882).

Papau, el carrer de Cal (V) [tə ka're ðe 'kaʃ pa'paw]

Una manera popular d'anomenar el *carrer de Sant Andreu*, perquè hi ha cal Papau.

Papau, el desmunt del (Mb) [tu ðəz'mun dət pa'paw] /
[tu ðiz'mun dət pa'paw]

Un terrabuit a la vora de la carretera de Móra, baixant del Coll de Masvell, a la dreta d'un revolt, poc abans de Masboquera. El van buidar per aprofitar la terra per a fer refractari.

Papió (H) [pəpi'o]

Els censos de la primera meitat del s. xx el comencen a inscriure a partir de 1919.

parada

V. Bullit, «Carretilla», Doctor Caparrós, «Enriquitos», Escanyada, Francès, Guerso, Jaume el «Caque», Jaume de la Rosalia, Lluís de l'Amo, Mut, Pere Bou, «Rodilla», Tuietes, Vella, Vives.

Parcívoles

V. *Porciules*.

Paret, el coll de la (Mr) [to 'kɔʎ de ʎa pa'ret]

Pujant pel camí del Coll de les Portes, a cosa d'uns tres-cents metres abans d'arribar-hi, a la part inferior de la canal de l'Enderrocada. El nom s'originà en l'antic senderó que travessava, per aquest punt, un cingle de considerables dimensions, al fons de la rasa, esberlat pel mig a manera d'esclètxa. Forma un grauet, angost i dret, que facilitava el pas de l'antic camí de ferradura que pujava al referit coll de les Portes. El camí actual esquiva el pas dificultós fent una marrada i li passa per sobre. D'ençà que es va fer el pas nou, ha restat abandonat el vell, però el nom es manté viu entre la gent gran.

Parra

V. **Era de Ca la P.*, **Mosso de la P.*

Parra, de la (V)

«Paga Francesch Vernet, dit de la Parra» (*Fundacions*, núm. 99, 27-6-1680); «francesch Vernet de la Parra [...] de Valldellos» (*Bapt.* 1667, f. 65v, 7-3-1716); «Lo Cosme la para deu per averli deixat» (*Documentació*, 1837); «José Vernet, Parra» i «Dia 2 de Juriol am arreglat contes an lo Josep de la Parra» (*Carpeta* 1882).

Parra, el bosc del (Mv) [to 'βɔz ðe ʎa 'pa're]

Pujant pel camí de Masvalentí, a l'esquerra. Entre la Glorieta i la Burguera.

Parra, ca la (V)

[ˈka ʎa ˈpaɾə]

Es coneixen dues cases d'aquest nom: una era al nord del carrer Major, a la baixada del Cementeri, davant per davant de les cases de Cal Salvador. Ja no existeix, va ser aterrada i, al seu solar, s'ha construït una casa moderna; l'altra és al carrer de les Eres, pròxima a la carretera de Tivissa, al costat de ca l'Escoda. També parlen del «*Juanito*» de *Ca la Parra*, al costat oriental del carrer Major, veïna del Josep de la Serafina, cantonada amb el Túnel. La (a) del primer document és una crida que diu: «Era fill de casa la Torre, pero casat en casa que ara se diu de la parra; y apar lo prime Vernet, o tal vegada lo primer home de dita casa» (sembla voler dir que el nom de *la Parra* es devia iniciar amb aquest Antoni Vernet).

«Añ 1633. 11 abril. Antoni Vernét de Vandellós fill de Pere Vernét marit de Antiga [...] 4 miss[es] per Antoni Vernet de la torra (a). Paga Joan Vernet de la torra» (*Fundacions*, núm. 42); «En aquest carrer Major podem identificar ca la Torre, ca la Parra» (*Cens 1817*, p. 50); «havia solamente 13 casas, que son las siguientes. [...] 9. C^a Vernet de la parra» (*Llibreta 1840*, p. 32-33, 1723-1745); «al Mosso de la parra per a donar al seu pare» i «lo Moso de la Para 11 cor[teres] 6 cortans [...] lo Moso de la Parra porta avuy set de Dbre. 12 c[ortere]s 3 cortans» (Vària 1887); «José Vernet Burata – Parra» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Parra, el collet del (H)

«Collet del Parra, on es deixa, a la dreta, el camí del Taix» i «Al NE., el collet del Parra i, darrera, el tossal de Puigbodell. Cal seguir per la dreta vers el collet del Parra» (*Guia*, p. 288 i 325).

Segons *Guia*, cal situar-lo pel sector dels Dedalts.

Parra, l'era de Ca la (V)

[ˈtɛɾɐ ðe ˈka ʎa ˈpaɾə]

A sol ixent de la carretera de Móra. Ja fa anys que va deixar la seva activitat però se'n pot endevinar la situació. Era una de les cinc que hi havia a l'entorn del nucli urbà. Un poc més a migjorn, hi ha la Cooperativa Agrícola.

«de la era de Casa la parra» (Relacions, 1886); «El poble va arribar a tenir cinc eres: una a ca la Parra» (Conejo, p. 85, vinyeta).

Parra, la placeta de Ca la (V)

[ʎa ˈplaˈsete ðe ˈka ʎa ˈpaɾə]

El punt on el carrer Major conflueix amb el carrer d'Amunt. Aquest indret ha sofert modificacions recents. S'ha traslladat uns metres més cap al nord-est, i a un nivell un poc més baix, on hi ha una placeta amb uns quants arbres.

[A la festa de la Candelera, 2 de febrer] «bendicion y distribucion de candelas, y procesion breve hasta la plazuela de casa la Parra» (*Llibreta 1840*, p. 6).

Parra, el rentador de Ca la (V) [tə renta'ðo 'ka ʎa 'paɾɛ]

A la confluència del barranc de Remullà i el de Vandellòs, a la llera d'aquest últim. Hi anaven a rentar les dones de la vila. Aprofitava un clot natural a la roca, on van construir un muret amb batedores per poder rentar més còmodament. També en diuen *la Codina*, una forma més antiga, que fins i tot ha donat nom a un terreny que té al nord.

parralet

V. *Salvador*.

Parralet, el (V) [tə para'ɫet]

Partida tocant al nucli urbà, dividida per la carretera de Móra. Una part és anomenada *el parralet de Cal Salvador*, als darreres de les cases que comprenen part del carrer Major i del de les Eres. Antigament arribava a l'Hort Tancat.

«Otra al Parralet» (Cad. 1862, núm. 124); «Parralet» (*Amill*. 1945, I, f. 332).

Parreu (V)

«Mori Maria pareu y masip en Vandellos, abitant en la vila de cabasses» (*Òbits* 1688, f. 128v, 22-2-1695); «Lo Pareu deu del lloge de la casa y de alimens per sa mare cuan estava malalta» (Documentació, 1844); «Jaime Parreu Boquera – Trumfet» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

N'inscriu un el cens de 1912. Es deia Jaume Parreu Boquera, tenia quaranta-quatre anys, era ferrer i residia al carrer de les Fonts, és a dir, al mateix carrer i al mateix any que l'anota *Curiosidades*, de renom *Trumfet*. Un cognom abundant a Pratdip, des del segle XVII, i algun d'ells era ferrer (Coll-Amigó).

partida

V. «*Siti Marco*».

pas

V. **Davall la Figuerola, Garrofer*.

pas a nivell

V. *Almadrava*.

Pas a Nivell, el, i la «casilla» del Pas a Nivell (H)

[tə 'paz niβeɫ] i [tə kə'ziɫə ðət 'paz niβeɫ]

Punt on s'encreuaven la carretera de Móra amb el ferrocarril de València, al mateix nivell. El referit pas, amb una «casilla», era a poca distància de l'estació. Va ser suprimit el 1986: havia durat, doncs, cent anys justos.

«Es va construir l'any 1886 i va funcionar fins que es va substituir per un pas soterrat» (*Recull*, p. 128).

Pascasi (V)

«G. Paschasij» (Requisició 1342, R:68/277-1); «Guillermus Paschasi (batlle) [de Vandellòs]» (*Arrels*, p. 141).

Pasqual¹ (V-G-Mv) [pa'skwaɫ]

Cognom corrent en anys passats en pràcticament tot el terme. Els censos de la primera meitat del segle xx l'inscriuen sovint, i encara és anotat, sempre ortografiat *Pascual*.

«Guillermus paschalis de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/278-1); «Eymerich de Monsospir e en Guillem Paschual tenen I heretat el loch apellat Uayl de Lors» (*Capb. s. xiv*, p. 53); «he desposado a Pere Juan Pasqual fadri y Antonia espluga todos de la Parroquia de Balldellos» (*Matrim. 1688*, f. 186v, 10-11-1718); «Añ 1775 [...] y Jusep Pascual de Jenisies [...] Añ 1780 -1781. Josep Pascual de Jenicies paga a 25 de febre» (*Fundacions*, núm. 147); «de Jose Pascual» (*Contribució 1865*).

Pasqual² (C-Mb)

«filla llegítima y natural de Pere Joan Pasqual y de Arcangela sa muller dels masos de Castello», «Pere Joan pasqual, fadri de Castello» i «Arcangela pasquala» (de Castelló) (*Bapt. 1667*, f. 1r, 29-9-1667; f. 4v, 15-1-1673, i f. 5r, 27-5-1673); «A los 13 de Agost 1692 mori Pere Joan Pascual de los Masos de Castello» (*Òbits 1688*, f. 126v); «ven perpetuament, a Pere Joan Pasqual menor y als seus del mas den Boquera de Vandellos» (MN 1722, 12 març 1724); «de les altres sis misses se encarrega la Viuda Pascuala [...] Paga Pere Juan Pascual de Castello de la casa que te» (*Fundacions*, núm. 19, 1765).

Pasqual, el tros del (Mr) [to 'troz ðet pa'skwaɫ]

Un bocí de terra al Guixar, a la partió amb un del Jaume Sabatera.

Pasqualet, el (V)

«Dia 1 de mach de 1878 hay pagat lo mes de abril a la chica del Pasqualet que lo seu pare avia marchat a Cadalojes. Dia 7 de juin ay pagat a la dona del Pasqualet lo mes de mach [...] Dia 3 nobre. Deu lo Pasqualet los mesos de sbre. y octubre la casa» (*Relacions*, 1878).

passatge

V. «*Marino*».

Passeig Marítim, el (H)

[tu pəsədʒ mə'ritim]

Construït fa pocs anys, voreja la façana costanera.

«Sospecho que en lo antiguo el rio Oleaster pasaria por el centro de la poblacion [Oleastrum], encajonado entre dos robustas paredes ó malecones de sillería [...]. Este malecon ó clazada [*sic* = *calzada*] de sillería iba siguiendo hasta el mar [...] y para gozar desde este terrado ó terraplen de la vista del mar, un verdadero paseo de marina» (*Ruinas*, p. 25).

Passet, el (Mr)

«Posesion al Pasét» i «Otra al Pasét» (Cad. 1862, núm. 138).

El trobem inscrit dues vegades, totes dues en el mateix assentament. En una hi anota erms i garrigues i a l'altra, sembrats i garrofers. Tenia casa a Masriudoms.

Pastisser, cal (V-H-Mr)

['kaʎ pasti'se] / ['kaʎ pəsti'se]

Renom procedent de l'ofici, anomenat a diversos llocs. A la vila, al carrer de la Font, la part posterior és veïna de l'Estalella. Hi ha un forn de pa. La casa va ser coneguda en temps passats perquè els pagesos que ho necessitaven hi compraven a pagar a la collita. A més de pa, venien altres productes d'alimentació. Abans hi acudien a comprar dels diversos llogarrets. També era coneguda per *cal Mosset*. Es parla també de *ca l'Anton Pastisser*, al carrer de Baix. A l'Hospitalet en parlen amb el prenom *Joanet*. És a la carretera de València i arriba, pels darreres, a la plaça de Catalunya. Al llogarret, al carrer Major, al costat de ca la Trinitat, i fa cantonada amb el carrer Nou. A les dues darreres hi va haver un forn de pa.

«Pastise» (*Contribució* 1865); «Lo Agusti Pastise li vach deisa pera comensa a pasta anys pasats y no mels ha tornat» (Relacions, 1866); «Lo Agusti Pastise resta de cuan va comensa a pastar que li vach deisa los cuartos» (Relacions, 1882); «Disapte 5 de abril al Joanet Pastise del hospitalet pel gasto de menga á cal Roda» (Relacions, 1886); «Terratinents [...]. Lo Panart ha dut al pastise alguna carga de verema de nostra part y se mos ha de paga» (Vària 1887); «La majoria de famílies, tant si eren de Remullà com de Vandellòs, compraven a ca la Pepa i a cal Pastisser. Eren les dues botigues més importants d'aquell moment» (Bonfill, p. 10); «Antonio Santamaria Arrufat – Antón Pastisé» i «Pedro Ferré Mates – Pere Pastisé» (*Curiosidades*, p. 18 i 20, 1912).

Pastisser, la caseta del (H)

[tə kə'zɛtə ðəʎ pəsti'se]

Una caseta de tros, a la vora del camí dels Corralets.

Pastor (G)

«Los masos de la muntanya de Tiviça [...] Steve Pastor» (*Fog*, 1496, p. 251); «Esteve Pastor (del mas de Gavada)» (Bru, p. 200, 1496).

Pastor, cal (Mr) [ˈkaʃ pasˈto]
A sol ixent del carrer de Sant Josep, al costat de cal Pubill.

Pastoret, el cau del (H) [tu ˈkaw ðət pəstuˈrɛt]
És de conills, al tros del Jaume de l'«Isidro», a Caladoques, conegut entre els caçadors.

Paterol, el (H) [tu pətəˈrɔʎ]
Un renom.

Paterrà, el (H) [tu pətəˈra]
Un renom.

«**Patet**», **cal** (V-R) [ˈkaʃ paˈtɛt]
A la vila, s'anomenen tres cases d'aquest renom, totes precedides de prenom: al carrer de Sant Josep, *ca l'Adela del «Patet»*, al costat de ca l'Enrica del Simó, i també se la designa *cal Moixó*; al carrer de les Eres, *ca la «Dolores» de Cal «Patet»*, al costat de cal Ximo, i *cal Jaume «Patet»*, al carrer de l'Església, veïna de cal Bor-seguí. Originaris de Remullà, on hi ha dues cases d'aquest nom: una al carrer Principal, entre cal «Severino» i cal Moixó (és on va néixer el nostre informador Josep Bonfill i Espelta) i es manté en peu la façana. L'altra s'acostuma a anunciar amb expressió del prenom Àngel i és al Castell, a la vora de cal Llangost. Contenen que l'Àngel va morir afusellat, després de la guerra, pel fet de formar part de la Junta de Rabassaires.

«Jaime Bonfill, Patet [...] Pedro Patet» (Daurar 1882); «Salvador Bonfill Castellví – Pere Patet», «Àngel Bonfill Domènech, Patet de Remullà» i «Jaume Bonfill Boquera – Patet» (*Curiosidades*, p. 12, 13 i 22, 1912); «Bonfill Domènech, Àngel (a) *el Paté [sic]*» (Recasens, p. 307, 1939); «L'última família en abandonar Remullar va ser la de Cal Patet [...] Això es produí el dia 31 de Gener de 1962» (Bonfill, p. 21).

pati

V. Abeller, *Ajuntament, Carme del Coix, «Enrique» del Teta, Francès, Guixo, *Hospital, Jaume Futo, Josep Boquera, «Llanero», Maria del Jan, Mercè de la Tenda, Pauet «Santo», «Tio» Maleno, Torre, «Vaquero».*

«Patos»

V. *Jaume el «P.»*, *Oncle «P.»*.

«Patos», cal (R) [ˈkaɫ ˈpatos]

Era la primera casa que es trobava al carrer Principal, entrant per la part meridional. Al costat de ca la Carme. Ja no existeixen ni l'una ni l'altra. Van ser arracades. També parlen de *cal Josep «Patos»*, al Castell, al costat de cal Joanes. Ruïnes, pins i matolls.

«Juan Patos» (*Curiosidades*, p. 25, 1912); «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Patos [...], cal Josep Patos» (Bonfill, p. 22).

«Patos», el pla del (R) [tə ˈpɫaɫ ˈpatos]

Designa un petit sector del *pla del Roure*, propietat d'aquesta família.

«Patros», cal (Mb) [ˈkaɫ ˈpatros]

Hi ha dues cases amb aquest nom: una al carrer de Santa Marina, ja gairebé al contacte amb el carrer Nou, i l'altra, precisament, al carrer Nou, al costat de cal Serrador.

Pau

V. **Agustí del P.*, *«*Dolores*» *del P. de la Viuda*, **Maria del P.*, **Pubilla del P.*, *Sant P.*

Pau, cal (H) [ˈkaɫ ˈpaw]

Al carrer de la Galera. Una altra manera de designar *cal Josep de la Pedrella*.

«També es practicava [...] a cal Pau» i «Cal Pau» (*Recull*, p. 58 i 111).

Pau, el carrer de la (V) [tə ka're ðe ɫa ˈpaw]

Nom de recent creació. Arrenca del carrer d'Estanislau Figueres, en direcció sud. És curtet perquè no s'ha acabat d'urbanitzar. S'hi anomenen dos patis. Les altres cases només hi tenen façanes laterals.

Pau, el coll d'en (H) [tu ˈkɔɫ dəm ˈpaw]

És pel sector de la tossa de l'Alzina, a ponent de la bassa d'en Terçà, a la partió amb el terme de Tivissa. On hi ha la depressió que forma aquest coll, ja és terme de Tivissa, però és possible que el nom no faci referència solament a aquest punt, sinó a la carena o serra.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per la Bassa d'en Terçà, Coll d'en Pau» (Bru, p. 284, 1818); «Coll d'en Pau» (*Topog.* 1918); «la tossa de l'Alzina [...] es va davallant per dalt de la carena. [...] s'és a l'extrem de la serrada del coll d'en Pau» (*Guia*, p. 303).

Pau Cafè, això del, i el mas del Pau Cafè (R)

[aj'fɔ ðeɫ 'paw ka'fe] i [tɔ 'maz ðe 'paw ka'fe]

Un tros de terra, en un i l'altre costat del barranc dels Vidriers, per on canvia de nom i en avall se'n dirà *de Remullà*. Per aquí rep les aigües del barranc del Padral. Aquesta terra és presidida per un mas. Tot el tros conreat és un autèntic verger, amb avellaners de regadiu, per degoteig, distribuïts en parades amb marges de pedra en sec, que constitueixen un exemple d'art rural. El margener no és altre que el mateix propietari de la terra, Joan Domènech i Castellnou, dit *Pau Cafè*. El conjunt de la propietat és respectuós amb el medi ambient. El lloc és una mena d'oasi, un espai de calma, que enjoia la feresteguesa boscosa i solitària de l'entorn.

Pau Cafè, cal (V)

[kaɫ 'paw ka'fe]

Al carrer de Baix. En un costat té cal Domènec i, a l'altre, la part posterior de ca l'Escoda, que hem trobat al carrer d'Amunt.

«Dia 20 id [maig 1885] al Pau del Cafe deixat 20 p[essete]s» (Carpeta 1882); «Dia 20 id [maig] al Pau del Cafe deixat 20 p[essetes]» (Relacions, 1887); «Domenge 11 Dbre. Lo Pau del Cafe» (Vària 1887); «José Mª Doménech Folch – Pau Cafè» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Pau Cafè, la font del

V. *Bordera, la font de la*.

Pau Cafè, el mas del

V. *Pau Cafè, això del*.

Pau de la Punyalada (V)

«Nota del jornal que ya a la sequia del Ort, a saber. [...] Pau de la Puñalada» [sense data, el trobem entre papers del 1839 i 1840] (Documentació, 1839).

Pau de la Viuda

V. *«Dolores» del P. de la V.

Pau Mitger, cal (V)

[kaɫ 'paw mi'dʒe]

Al costat meridional de les cases del carrer d'Amunt, tocant a cal Pau Rasquerà.

«Teules venudes y demes obra. [...] Al Gironi del Pau Mige» (Relacions, 1879); «Gironi del Pau Mige» (Carpeta 1882).

Pau Mitger, el portal del (V)

«Id per 4 caregas de Cals per arebosa y compondre lo mateix portal y lo del Pau mige» (Documentació, 1840).

Vam trobar record que els vells parlaven de dos sectors en què dividien el carrer d'Amunt: *del portalet en amunt* i *del portalet en avall*, i, precisament, aquest punt divisori era a cal Pau Mitger, cosa que certifica l'existència d'un portal en aquest lloc.

Pau «Paxon», l'hort del (Mb) [ˈtɔr ðet ˈpaw papˈtʃon]

Als horts de la Serrana, un dels vuit que reguen amb l'aigua de la font de la Serrana. No és gaire gran.

Pauet, cal (Mr) [ˈkaɫ paˈwet]

Al carrer Major, veïna de cal «Xafante». Recorden que cap als anys seixanta hi va haver una carnisseria.

Pauet, la caseta del (H)

«Es deixa la carretera [...] s'agafa la carrillada [...]. A la dreta, hi ha la caseta del Pauet. [...] se segueix vorejant el marge dels conreus del Pauet, en direcció al S.» (*Guia*, p. 282).

Pauet «Santo», cal (V-C) [ˈkaɫ paˈwet ˈsanto]

Al carrer de Sant Isidre, al costat de cal Pere Bou. El nom procedeix de Castelló. Allí la situen al costat de cal «Santo». Era una de les cases bones del despoblat de Castelló, al sector oriental del llogarret. La Maria del Pauet «Santo» ens explicà que tenien una botigueta i un cafè i que a la festa major hi feien el ball. També diu que tenien dues cisternes, una per al consum domèstic de la família i del cafè i l'altra per a l'abeurada del bestiar.

«Pablo Gil Castellví – Pauet Santo» (*Curiosidades*, p. 26, 1912).

Pauet «Santo», el carrer del (C) [tɔ kaˈre ðet paˈwet ˈsanto]

Nom popular que empraven la gent que vivia al llogarret per designar aquest carrer.

«S'entra a Castelló [...] pel carrer de [...] i del Pauet Santo, que són les primeres cases que es troben» (*Guia*, p. 256).

Pauet «Santo», la caseta del (C) [tɔ kaˈzete ðet paˈwet ˈsanto]

A la Costa, un tros abans de la roca Alta. Hi ha record de la vinya que esmenta *Guia*.

«A l'esquerra, coronant una vinya, hi ha la caseta del Pauet Santo» (*Guia*, p. 257).

Pauet «Santo», el corral de Cal, i el pati de Cal Pauet «Santo» (C)

[tɔ ko'raɫ de 'kaɫ pa'wet 'santo] i [tɔ 'pati ðe 'kaɫ pa'wet 'santo]

Corral i pati els podem veure, enrunats, al nord-est del llogarret, mirant al planet de Missa.

Pauet «Santo», l'era de Cal (C) [tɛrɛ ðe 'kaɫ pa'wet 'santo]

També a l'extrem nord-est, més enllà del corral i del pati de Cal Pauet «Santo», per sobre del planet de Missa. S'hi poden veure els cairons i una part del perímetre arrodonit. A poca distància, més cap a migdia, hi ha l'era del «Santo».

Pauet «Santo», l'hort de Cal (Mb) [tɔr ðe 'kaɫ pa'wet 'santo]

No és gaire gran. Als horts de la Serrana. És un dels vuit que gaudien de l'aigua de la font de la Serrana per a regar.

Pauet «Santo», el tros de Cal (C) [tɔ 'trɔz ðe 'kaɫ pa'wet 'santo]

Una terra, al sector de ponent, convertida en pinar. En aquesta propietat hi ha el sot conegut per *el Bassot*. Antigament aquesta terra era més gran però se'n van segregar algunes parcel·les per construir-hi les primeres cases que trobem al sector sud-oest del lloc.

Paula, ca la (H) [ka tɔ 'pawɫɔ]

Es parla de *ca la Lola de la Paula*, al carrer de Sant Pere, i de *ca la Tereseta la Paula*, al carrer Major, al costat de cal Jaume de la Rosalia.

«Ca la Lola de la Paula. Era un pati que els anys 30 [...] *la Nela* va comprar a la *Lola de la Paula*» (*Recull*, p. 115).

Pauleta, ca la (V) [ka tɔ paw'tɛtɛ]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de ca la Tia Teresa del Civil.

«Cinto Buera Ardit – Pauleta» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Pauporiol

V. **Dedalts P.*

Pauporiol, el collet del (G)

«Fran^{co} Escoda y Gil. Posesion als Dedals pauporiol» (Cad. 1862, núm. 121);
«Se segueix [...] per la banda del fondal de Maimó. Després de tres minuts es

guanya el collet de Pomporiol (...). Als vuit minuts del collet del Pomporiol» (*Guia*, p. 288).

Hem considerat més raonable l'anotació de Cad. 1862 que la de *Guia*, raó per la qual hem posat a l'entrada *Pauporiol*.

Pebre, la cova del (H) [tə 'kɔβət 'peβrə]

És a la costa marítima, enllà del Torn, cap allà on hi ha la central nuclear. És una senya que feien servir els pescadors.

«Pebre, la cova del» (Muntanya, p. 342 i 395).

Peça al Drap, la (R) [tə 'pesat 'drap]

Rebia aquest nom un trosset de terra una mica enclotat, a la riba de migjorn del barranc de Remullà, al pla del «Sapo», o per allà a la vora. Ja s'anomena poc.

Peça al Drap, la cascada de la (R)

«en el serret de la Moleta, s'albira el rastre eixut de la grandiosa cascada de la Peça-al-Drap o dels Castellassos» (*Guia*, p. 224).

Ara se la coneix com *el salt dels Castellassos* o *salt del Joanes*.

pedra

V. *Terme*.

Pedra, l'era de (H) [tə'rə ðə 'peðrə]

Una superfície de roca, llisa i planera. Era a tocar la muralla de l'Hospital de l'Infant Pere. Formava part de les eres del Lluís de la Miquela.

Pedral, el (Mv) [tə peðrat] / [paðrat]

Partida. Confronta amb Atzaet, Lleixares i Genessies. És terreny espadat i deixat. A més de pedregós, és format per una mescla d'argila blanca i de tapàs que s'erosiona amb facilitat. Algun cop en diuen *el pedral de Genessies*, especialment la part que arriba a la partió amb Genessies. Cad. 1862 l'anota una vegada, amb un tros de poc més de dos jornals i el propietari tenia casa a Fatxes i a Vandellòs.

«Pedro Margalef y Vernet [...] Otra al Pedrál» (Cad. 1862, núm. 212).

Pedral, el barranc del¹ (Mv) [tə βa'raŋ deɫ peðrat]

Pren el nom de la partida on s'inicia; més avall es coneix per *de Burrià* i, encara, *de Masvalentí* en passar per aquest llogarret.

Pedral, el barranc del² (R) [tə βa'raŋ deɫ pe'ðraɫ]

Un altre corrent d'aquest nom. El seu naixement és difícil de determinar. Diuen que es forma al Pedral del Motarro, per on hi ha la font del Pedral, però hi ha uns racons o clotades que s'allarguen com a tentacles fins a prop del mas del Motarro, per un costat, i a les pedrisses de l'Amador, per l'altre. La llera s'escorre per la vall que ha format el corrent, en direcció a orient i actua de partió entre el Pedral i la Molella. Voreja els Castellassos pel vessant nord i vessa al barranc de Remullà, després d'haver passat pel salt del Joanes.

Pedral, l'estret del (Mv) [təstred deɫ pe'ðraɫ]

Hi passa, encaixonat, el barranc del Pedral. Per aquest indret voreja el Bosc d'en Guerrer, motiu pel qual també se'l coneix com *l'estret del Bosc d'en Guerrer*. És un pas angost, entre penyals, format per tauletes, esmicolades, sobreposades les unes a les altres, amb inclinació, com si volguessin lliscar vers el barranc.

Pedral, la font del (R) [tə 'fɔn deɫ pe'ðraɫ]

Neix a la llera del barranc que li dona nom, a l'empara del fondal que ha cavat el corrent. Emergeix per sota d'un penyal. En regaven el «Senos» i el Moquet, entre d'altres. No hi ha record que s'hagi eixugat mai.

Pedral, el portell del (Mv) [tə portel deɫ pe'ðraɫ]

Una altra manera d'anomenar *l'estret del Pedral*.

Pedral del Motarro, el (R) [tə pe'ðraɫ deɫ mo'taro]

Forma part del Motarro, entre el mas del Motarro i el de la Molella, en una fondalada.

«La Juliana i El Pedral» (*Amill*. 1945, I, f. 266); «El Pedral» (*Amill*. 1945, II, f. 797).

Pedralet, el (F) [tə peðraɫet]

Una partideta, de terreny inclinat, a Fatxes, al vessant septentrional de la punta del Corb, cap a la part baixa, a la partió amb el terme de Tivissa, per ponent, i amb els Tormissals, per migdia, entre el coll de Fatxes i el camí de Gavadà. Tot és bosc.

Pedraló, el racó d'en (H)

«Rocó [*sic*] Pedroló» (*Topog.* 1918); «i la tossa de l'Alzina. Més tard, a l'esquerra, resta el recó d'en Pedraló» (*Guia*, p. 280).

Aquest nom designava un meandre que forma el barranc de Lleriola, a la riba oriental.

Pedralons, els (V)

[ʎos peðra'tons]

Partida, al sector sud-est del nucli urbà de Vandellòs, sense que hi arribi, perquè la'n separen els Fontanals, amb els quals afronta, com també amb Ruït per orient, amb el Beltran pel sud-est i amb els Dedalts per migjorn, a través dels Graus. Hi ha avellanars, a les parts conreades, i s'hi cullen tòfones, activitat que és reservada, segons uns rètols que avisen d'aquesta limitació. S'anomena nou vegades a Cad. 1862. A la meitat del s. XVIII declaraven vinyes, sembrats i olivers. Els declarants de 1862 tenien casa a Vandellòs, llevat d'un que la tenia a Remullà.

«vn tros de terra garriga [...] a la partida dita los Padralons, afronta a sol yxent en Joan Boquera de remullà [...] á ponent en francesch Vernet» (MN 1730, 28 juliol 1730); «Otra als Pedralóns» i «Posesion als Pedralóns» (Cad. 1862, núm. 50 i altres); «Pedralons», «Pont y Pedralons», «Pedralons o la Pleta» i «Pedralons i La Pleta» (*Amill.* 1945, I, f. 39, 80, 352 i 399).

Pedralons, el camí dels (V)

[ʎo ka'mi ðets peðra'tons]

És el mateix que va a Ruït i a Castelló, passant primer pels Pedralons. Es bifurca del dels Dedalts just en passar pels Fontanals.

Pedralons, la font dels (V)

[ʎa 'fon ðets peðra'tons]

És en aquesta partida, però l'anomenen potser amb més freqüència *la font del «Celestino»*, el propietari de la terra on emergeix l'aigua.

Pedregal, el (V)

«Solana poda 1881. 1er. dia forat Roch y mallola del Pedregal» (Relacions, 1881).

Pedrella, ca la (H)

[ˈka ʎə pəðreɫə]

Es parla de tres cases d'aquest nom, dues de les quals anteposant-hi el prenom. Una al carrer de l'Estació; una altra al carrer Major, al costat de cal «Gordo», aquesta precedida pel prenom *Jaume*, i una tercera al carrer de la Galera, amb el nom de fonts *Josep*. D'aquesta també n'hem sentit dir *cal Pau*.

«Se la coneix també com cal Josep de la Pedrella, renom del Josep Pomés» (*Recull*, p. 111).

pedrera

V. *Acampador*, *Mainer*, *Mistos*, «*Simeon*».

Pedrera, la¹ (V)

[ʎa peðrere]

Anomenen així un indret d'on extreien pedra per a les parets de les cases, no gaire lluny del nucli urbà, a la riba septentrional del barranc de Vandellòs. Del mateix lloc n'hem sentit dir *la pedrissa del Macià*.

Pedrerà, la² (H)

«Novembre. Molts jornals per tallar pedra, i fer pedra a la pedrerà» (*Documents*, p. 33, 1369); «Otra á la Pedrerà» i «Posesion á la Pedrerà» (Cad. 1862, núm. 97 i 98 i pàssim); «Pedrerà» (*Amill*. 1945, I, f. 7); «Porrassa o Pedrerà. [...] Sur. Camino de la Pedrerà» (*Amill*. 1945, II, f. 570).

Cad. 1862 la relaciona tretze vegades com a partida, amb garrofers, sembrats, olivers i vinya, amb dotze propietaris. Dels dotze, set tenien casa a l'Hospitalet, tres a Masriudoms i els altres no en declaren. La reiteració amb propietaris dels dos llocs esmentats ens fa pensar que havia de ser a l'entorn de l'Hospitalet, per algun sector pròxim a la Porrassa.

Pedrerà, la³ (Mb)

[ʎa pe'ðreɾɐ]

Indica una llisera de pedra que emergeix a tocar de les cases de Masboquera, al costat que guaita al precipici que ha obert el barranc del Prat en el punt pròxim on es produeix l'aiguabarreig amb la Barrancada. Des d'aquest lloc es veu la confluència entre els referits barrancs. És un espectacle veure aquestes afluències al toll Gran.

Pedrerà, la punta de la (fm)

«Són les denominades: la Primera Punta o Punta de la Pedrerà» (Muntanya, p. 124).

Formava part de les roques de Tarragona.

pedrissa

V. *Coixet, Macià, Mas d'en Sedó, Motarro, «Pedro»*.

pedrisses

V. *Amador, Fesol*.

«Pedro», la pedrissa del (F)

[ʎa pe'ðrise ðel 'peðro]

Un roquerar que forma un vessant, ja cap al sector de ponent del racó Gran, a orient del Montalt, però dins del terme de Vandellòs. Ha de ser una part de *la pedrissa del Motarro*. Al mateix lloc hi ha un corral, enrunat, on tancaven el bestiar de pastura. També hi havia una era.

Pedrolo (F)

«Saluador Pedrolo ha I camp a Fatxes e I^a sort a la Solana» (*Capb.* s. xiv, p. 30).

El nom sembla haver quedat fossilitzat a l'onomàstica com a *Pedraló*.

Pela amb Deu, el (H) [tu 'peɫəm'dew]

Un renom. Procedia de l'Ametlla de Mar.

Pelegrí (H)

«Item en Pere Pellegri que pareda lo dit pou» i «Pere Pellegri per escurar el pou dins l'spital» (*Documents*, p. 39, 1364).

Pelegrí, cal (Mb-V) ['kaɫ peɫe'ɣri]

Al carrer de Baix. Per la part posterior arriba al carrer Nou. La família resideix a Vandellòs, al carrer de Sant Isidre. No podem descartar que el renom s'hagués originat del cognom de Joana Frai Peregrin, que arribà al llogarret al primer terç del s. XVIII.

«he Bateigat a fran^{co} Juan, Batiste fill lleigitim y natural de Enrique Delcon de nacion elemania y de Juana frai peregrin y delcon conjugues de Elemania villa de soy» (*Bapt.* 1667, f. 87v, 12-1-1732); «Marcó Bes, Manuel, (a) *el Pelegrí*» (Recasens, p. 325).

Pelegrí, la caseta del¹ (H) [tə kə'zɛtə ðət pəɫe'ɣri]

Una caseta de tros al Coll de Balaguer.

Pelegrí, la caseta del² (Mb) [tə ka'zɛtə ðət peɫe'ɣri]

Una caseta de tros al Canyotell, al costat del camí del Canyotell.

Pellisser (G) [peɫi'se]

S'ha llegit poques vegades, en els censos d'entre els anys 1924 i 1946. La casa sempre va ser coneguda per *cal Manel*.

Pena (V-H) ['penɛ] / ['penə]

L'anoten els censos de la primera meitat del s. XX, amb més presència a Vandellòs i l'Hospitalet.

«Pena, mandolsa, Esteban» (Cad. 1862, núm. 331); «Per Jose Pena y perpiña (a) Mala Cara» (Relacions, 1881).

Pena, allò del (H) [ə'ɫə ðət 'penə]

Una terra a la Vinyeta, a orient de la carretera de València, a la partió amb allò de la Serafina i amb el tros del Pere de l'Enric.

Pena, cal (V-H)

[ˈkaɫ ˈpeɲə] / [ˈkaɫ ˈpeɲə]

A la vila es parla de *ca la Maria Pena*, al carrer de Baix, al costat de ca la Pepa el Ros. A l'Hospitalet l'anomenen sovint precedit del prenom *Lluís*. Al carrer Major. Procedent de cognom. Se la designa, amb preferència, *cal Soc*.

«La va heretar sa filla, Matilde Boquera Barceló, casada amb el Joan Pena. A partir d'aquí [v]a ser coneguda com cal Pena» (*Recull*, p. 140).

Penjabudells, el tossal de (C)

[tə to'saɫ de ˈpeɲdzaβuðeɫtʃ]

És un turó, aïllat (689 m d'alçada), a la planícia dels Dedalts, on es remarca per la seva forma cònica i el cim lleugerament arrodonit. És a poca distància dels graus de Vandellòs i gairebé equidistant entre Vandellòs i el collet del Corral de Ca la Torre. *Guia* l'anota *Puigbodell*.

«Enfront del camí hi ha el tossal cònic de Puigbodell [...] El tossal de Puigbodell» (*Guia*, p. 261); «Tossal de Puxa Budells» (*Amill*. 1945, I, f. 81); «Tossal de Penjabudells» (*Atles*, 4542 – 316); «les muntanyes dels Graus de Vandellòs, amb el Tossal de Penjabudells» (*Meteorologia*, p. 22); «El barranc del Povet [...] neix entre la zona del camí dels Taixos [...] i el Tossal de Penjabudells» (*Els recursos*, p. 6).

Pentinat

V. *Serra d'en P*.

Pentinat¹ (V-C)

«Petrus pentinat mansi de casteylo parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/284-3); «Joan Pentinat» (Talla 1423); «Valldelòs terme de Tiviça [...] Anthoni Pentinat, Joan Pentinat» (*Fog*. 1496, p. 251); «Anthony Pentinat» i «cum Joanne pentinat» (*Capb*. 1542, f. 26v i 28r); «Joannes pentinat loci de castello et anno presenti Jurati parrochie vandellos» (*Capb*. 1542, f. 48r); «Castello. Joan Pentinat» (*Fog*. 1553, p. 198); «fill de Miquel Pentinat [...] Hereu a Joan Pentinat fadri de Castello» (*Fundacions*, núm. 22, 6-8-1603); «1613, 23 9bre. Tecla Pentinat de Vandellos mullé de Nofre Pentinat...» i «Añ 1683. Elisabebet [*sic*] Joana Pentinat funda altra missa en son testament» (*Fundacions*, núm. 15 i 48); «Joseph Pentinat [...] del Mas den Serda Parroquia de Vandellos» i «Jaume pentinat [...] de la figuerola» (*Bapt*. 1667, f. 19r, 6-3-1688, i f. 20r, 7-11-1688); «Añ 1705, 5 octubre Joan Valenti Pentinat del mas den Serda [...] Paga Josep Pentinat del mas de en Serda» (*Fundacions*, núm. 53); «et vobis Josepho Pentinat mansi de la figuerola» (MN 1722, 22 octubre 1722).

Pentinat² (H-Mr)

«Item doni de loger e missio an Gº Pentinat», «Item [...] an Ramon pentinat» i «Item costa un noguer den Guillermo Pentinat lo qual havia fet tallar per la

dita carreta» (*Documents*, p. 33 i 49, 1364 i 1369); «filla llegítima y natural de Joan pentinat pages del mas [Masriudoms] [...] padrins [...] y Isabet Joana pentinada de Vandellos» (*Bapt.* 1667, f. 2v, 23-7-1670).

Pentinat, el mas del, i el corral del Pentinat (G)

[tə 'maz ðet penti'nat] i [tə ko'rat ðet penti'nat]

A ponent del barranc de Cassear, entre el solà de la Roca Roja i el racó de les Porciules, amb un corral al costat del mas.

«es deixa a la dreta el camí que ascendeix al mas del Pentinat» i «Damunt del barranc [...] hi ha el mas del Pentinat; [...] es deixa el camí del corral del Pentinat» (*Guia*, p. 298 i 299).

Penyal, la barbada del (fm)

[tə βər'βaðə ðət pəj'nat]

En el tros de mar d'entre Cambrils i l'Hospitalet, és a dir, en el mar de davant del terme de Mont-roig. Sembla que s'identifica amb la que Muntanya cita amb el nom de *la barbada de les Tres Senyes*.

Penyal, el freuet del (H)

«Penyal, el Freuet del [...] És molt a prop de la roca del mateix nom. Fons 16/17 braces» (Muntanya, p. 96).

Penyal, la roca del (H)

«Penyal, la Roca del [...] És a la Barbada de l'Alga. (C). Fons: 32 braces (H). Senyes: El Casalot per les Mates que estan a la banda de garbí del Castellet. (H). La Mamella per Rifà. (H). El Mas del Guerxo per la Caseta del Mas de Soler. (H)» (Muntanya, p. 96 i 198-200).

Penyalba, la (Mr)

«fins al torrent de Riu de llastres, y Barranch amunt fins a la peña alba, y puja a la Serra de Santa Marina» (*Capb.* 1756, f. 9v); «A poniente confina, derrera roca llamada la Peñalba, Coll de Masvell» (Sancho, p. 21, 1821); «Posesion á Peñalva y Aubaga» i «Posesion á la Peñalva» (Cad. 1862, núm. 283 i 285).

Ara és coneguda per *la Pinyaula*.

Pep

V. *Solà del P*.

Pep, cal' (V-C)

[ka' 'pep]

A la vila es parla de dues cases d'aquest nom, totes dues al carrer de Santa Marina, l'una al costat de l'altra. Una de les quals hi ha preferència a designar-la *ca la*

Maria del Pep; al llogarret és al costat de cal Moquet, a prop de la Plaça. Se la sent anomenar precedida del prenom *Pere*. Surt anotada a Cad. 1862 en tres ocasions.

«Castellví, pep, José», «Saladié, pep, José» i «Saladié, pep, Pedro» (Cad. 1862, núm. 94, 249 i 254); «Ramon Marquès Escoda – F. del Pep», «José Saladié Saladié – Pep» i «José Saladié Escoda – Pep» (*Curiosidades*, p. 13, 15 i 23, 1912).

Pep, cal² (H-Mr)

[kaʎ 'pɐp]

A la vila de la costa, ho diuen d'una carnisseria a la carretera Vella i arriba a la plaça de Catalunya. També hem sentit dir *ca la «Dolores» del Pep*. A Masriudoms se n'anomenen dues amb aquest renom, totes dues amb façana al carrer Major i veïnes, per la part posterior, del Barranquí. L'una és al costat de cal Cila i l'altra al costat de cal Bufada.

«Jaume Castellví (Del Pep)» i «Jaume Castellví (del Pepe)» (Sancho, p. 19 i 22, 1820); «Josep “del Pep”» (*Cens 1817*, p. 63).

Pep, la caseta del (H)

[tə kə'zɛtə ðəʎ 'pɐp]

És de tros, a Caladoques, al nord de l'autopista.

Pep, la cisterna del (H)

[tə sis'tɛrnəʎ 'pɐp]

A Caladoques. Hi ha un corral a la vora. Se sent anomenar precedida del prenom *Jaume*. El Jaume Pep era un comprador de fusta de Vandellòs.

Pep, el corral del (Mb)

«sota del que se segueix [el camí de Castelló], hi ha el corral del Pep» (*Guia*, p. 255).

Pep, el mas del (Mb)

[tə 'maz ðəʎ 'pɐp]

A ponent de la Barrancada. Modernament, s'ha construït un habitatge de fusta, davant l'antic mas. Al caminet d'entrada a la propietat hi ha un plafó pintat amb les quatre barres on diu «Mas del Pep». El terreny, espatat per naturalesa, per tal d'aprofitar-lo millor per al cultiu, va ser organitzat en parades, sostingudes per marges de pedra en sec.

«Saladié, pep, Pedro. Posesion á la Barrancada» (Cad. 1862, núm. 254).

Pep, la pujada del (Mb)

[tə pu'ʒaðəʎ 'pɐp]

Un pendent al camí de la Serrana, just havent passat la llera del barranc de la Barrancada, poc més amunt del mas del Pep, a l'altra banda del corrent. Per tal d'evitar els escorrancs, el camí, per aquest sector, té el pis cimentat.

Pep, el «tio» (H) [tu 'tiu 'pɛp]

Era germà del «tio» Bullit. Tractaven amb bestiar.

«els principals tractants del poble: el Tio Bullit, el Tio Pep» (*Recull*, p. 67).

Pep, la tormina del (Mr) [ta toɾmineɫ 'pɛp]

És un nou testimoni de la presència de *torm* al terme, ara amb un derivat femení diminutiu. És un penyal que s'aixeca al nord del corral de Navalles, guaitant a la Vall de l'Irla. Cad. 1862 anota un propietari, que hi declara garrigues i erms. Tenia dues cases, una a Fatxes i una Vandellòs.

«Otra á la Tormina» (Cad. 1862, núm. 212); «La Tormina» (*Amill*. 1945, I, f. 172); «La Tormina» (Amigó, p. 23).

Pep, l'ullal del (Mb) [tu'kaɫ dɛɫ 'pɛp]

A l'obaga de l'Irla. Una deu que brolla amb pressió en circumstàncies de pluges torrencials o fins i tot acostuma a sortir si es tracta d'anys plujosos.

Pep de la Filomena, el (H) [tu 'pɛb dɐ tɐ fiɫu'menə]

El marit de la Filomena la Xola.

«Eren capatassos el Pep *de la Filomena*» (*Recull*, p. 48).

Pep de la Filomena, el tros del (H) [tu 'trɔz ðɐɫ 'pɛb dɐ tɐ fiɫu'menə]

A l'«alcantarilla» Gran, entre el Floro i el Gabriel.

Pep de la Rosalia, el corral del (H) [tu kuɾaɫ dɛɫ 'pɛb dɐ tɐ ruzaɫ'ɫiə]

Al costat oriental de la carretera de Vandellòs, a la partió amb la parada de Cal Francès.

«Corral del Pep de la Rosalia. [...] conegut com *el Pep de la Rosalia*, ramader» (*Recull*, p. 114).

Pepa

V. *Tia P. de l'Estanquer*.

Pepa, ca la (V-Mr) ['ka ɫa 'pɛpɐ]

En parlen en dos llocs: a la vila és al carrer de la Font. També s'hi han referit com a *cal Joan Pacara*. Al llogarret és al carrer Major. És més coneguda per *cal Ferrer*.

«Castellvi, pepa, Andres» (Cad. 1862, núm. 97); «Andreu Pepa» (*Contribució* 1865); «La majoria de famílies, tant si eren de Remullà com de Vandellòs, compraven a ca la Pepa» (Bonfill, p. 10).

Pepa, la baixada de Ca la (V) [ʔa βajʃaðɛ ðe 'ka ʔa 'pepe]

La part del carrer de la Font amb un desnivell en sortir de la plaça de Baix, vers la carretera. Aquest tram també és conegut, popularment, a la inversa, per *coster de Cal Roc*.

«**Pepe**», **cal** (V-Mv) [ˈkaʔ 'pepe]

Pel que fa a la vila, al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca l'Agustinet. Al llogarret, era a ponent, ja cap a la sortida, al costat de cal Gravat. Era la casa dels pares del nostre informador «Gabino» Martínez Simon. Es poden veure algunes restes de les parets enrunades.

«Matínez Sedó, Josep, (a) *el Pepe*» (Recasens, p. 315).

«**Pepe Malo**», **el** (H) [ʔu 'pepe 'maʎo]

Un renom.

«el Josep Lluís Castellví Miralles, dit *Pepe Malo*» i «Josep Castellví Miralles, *Pepe Malo* [...] El Pepe Malo tenia una frase lapidària» (*Recull*, p. 95 i 183).

Pepet Alcald, cal (Mr) [ˈkaʔ pe'pet aʔkajt]

Era a la plaça de la Font, entre cal Bufada i cal «Caco», a la vora nord-est, on quedaven una mica més fondes que el nivell de la plaça. Ja no n'existeix cap de les tres, van ser aterrades i el lloc emprat, provisionalment, per aparcament d'autos.

Pepet de l'Àngela (V)

«Pepet de la Angela» (Carpeta 1882).

Pepet Lluís, cal (Mr) [ˈkaʔ pe'peʎ ʎu'is]

Al carrer de Sant Josep, al costat de ca l'Estevet.

«**Pepita**», **ca la** (Mr) [ˈka ʔa pe'pite]

Al carrer de Sant Josep, a la derivació que se'n va cap a ponent, a trobar l'era de Cal Sirici.

«**Pepito**» **de Ca l'Estació, cal** (V) [ˈkaʔ pe'pito ðe 'ka ʔastasi'o]

Al carrer de les Sorts i se'n va a trobar el de Sant Jaume.

«**Pepito**» **de la Carolina, cal** (V) [ˈkaʔ pe'pito ðe ʔa karo'tine]

També en diuen *ca l'Antònia del «Carlos»*. És més conegut per «*Pepito*» de *Genessies*.

«Pepito» de Genessies, el (V) [tə pe'pito ðe dʒene'sies]

Va viure al mas de Genessies, on feia de pastor. Actualment exerceix de guarda municipal de Vandellòs, però continua amb la dedicació a la ramaderia i és propietari d'un ramat de cabres que tanca al referit mas, amb un pastor que li fa la feina. Li diuen *el «Pepito» de la Carolina*.

«Pepo», això de Cal (Mr) [aɪ'fɔ ðe 'kaɫ 'pepo]

Hem localitzat dos trossos de terra amb aquest nom: un al Guixar, al costat del camí del Coll de les Portes; l'altre a les Bassotes, a la vora del Cau Toixó, a la partió amb això de l'«Antònio» Sabatera. Hi ha garrofers i ametllers i hi havia hagut vinya.

«Pepo», cal (Mr) ['kaɫ 'pepo]

Al carrer Major, a sol ixent, al costat de la Pallisseta.

«Dia 1 de id [juny] al jornale pepo [...] Dia 9 [juny] al pepo jornale» (Documentació, 1844). [Hi surt reiteradament citat.]

«Pepos», la cisterna de Cal (H) [tə sis'tɛrnə ðə 'kaɫ 'pepus]

A Caladoques, al peu, i a orient, del turonet on hi ha l'ermita de Sant Roc, la feien servir per a arreplegar l'aigua de pluja per a abeurar el bestiar que tancaven al corral contigu. Alguna vegada hem sentit *«Pepo»*.

«Com a costum [els ramats] s'identificaven amb el nom del pastor, però generalment pel corral on tancaven el bestiar. [...], corral del Pepo» (*Les fonts*, p. 198).

Perafort

V. *Ramonet de P.*

Perdigó

V. *Racó d'en P.*

Perdigó, el racó d'en (G) [tə ra'kom peɾði'ɣo]

Un formidable solc entre penyals, perpendicular al barranc del Taix, poc més avall d'haver rebut el de Gavada, per allí al solà de la Roca Roja.

«Racó Perdigó» (*Topog.* 1918); «hi ha el recó del Perdigó i el morral de la Cova de l'Escoda» i «es deixa el camí que va a la partida de Vilaplana i al recó d'en Perdigó» (*Guia*, p. 298 i 319).

Perdigot (Mb)

«Jornals de poda la viña año 1881. [...] Forat Roig hasta la particio del estudian Perdigot» [llista solta] (Carpeta 1882).

Perdiu, cala (H) [ˈkaɫə pərˈðiw]

Una platgeta enllà del Cap de l'Home, abans d'arribar a la Llosa Plana.

Perdiu, el camp de la (V) [tə ˈkam de ɫə pərˈðiw]

Un sector, a orient de la vila, on anaven a jugar a pilota quan eren petits. Ja és urbanitzat i hi arriba el carrer de les Flors.

Perdiu, la cova de la (H) [tə ˈkɔβə ðə ɫə pərˈðiw]

Al vessant nord-est de la Basseta, una balma no gaire fonda.

Pere

V. *Sant P.*, *«*Xafante*».

Pere, cal (V) [ˈkaɫ ˈpere]

Una altra manera d'anomenar *cal Xato*.

«Ramiro Doménech Saladié – Pere» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Pere Blandis, el fondo del (C) [tə ˈfondoɫ ˈpere βɫandis]

A Garrateó, una depressió que va d'orient vers ponent.

Pere Blandis, la planella del (H) [tə pɫəˈneɫə ðəɫ ˈperə βɫandis]

Una terra a l'Acampador. L'hem sentit anomenar també en plural.

«Planella del Blandís [*sic*]» (*Amill*. 1945, I, f. 2).

Pere Bou, el forn de Cal (C) [tə ˈforn de ˈkaɫ ˈpere βɔw]

El recorden de quan Castelló era un llogarret habitat. Era de pa; al costat de cal Guirro. La casa que l'acollia es va enrunar, però el forn ha estat reconstruït, com un complement més dels actes que s'organitzen amb motiu del pessebre viuent que cada any celebren a Castelló, per Nadal.

Pere Bou, la parada de Cal (H) [tə pəˈraðə ðə ˈkaɫ ˈperə βɔw]

Una terra a la Vinyeta, al costat de la carretera de València, a la partió amb la parada Vella i amb el tros de Cal Bargalló.

Pere Bou, el tros del (H)

[tu 'trɔz ðət 'perə 'βɔw]

A la Sentiu, a la banda de mar de la carretera Vella, a la partió amb l'Abeller.

Pere Casalot, el cau del (H)

[tu 'kaw ðət 'perə kəzə'tɔt]

A la cova del Marian, a Caladoques. És de conills.

Pere de l'Àngela, cal (R)

[kaɫ 'pere 'ʎandʒetɛ]

Al carrer Principal, entre cal Moixó i ca la Carme. Ja no existeix. Va ser arranada.

«Just quan els nacionals van passar, el Severino i el Pere de l'Àngela van reconduir cap a Tortosa la família Martorell» i «Afegiré els noms de cada casa [...] cal Pere l'Àngela» (Bonfill, p. 21 i 22).

Pere de l'Anna, el fondo del (V)

[to 'fondoɫ 'pere 'ʎanɛ] /

[to 'fondoɫ pe'red de 'ʎanɛ]

Una terra, que forma una rasa, a les Canaletes.

Pere de l'Enric, això del, i el tros del Pere de l'Enric (H)

[əj'fɔɫ 'perə tən'rik] i [tu 'trɔz ðət 'perə tən'rik]

Dues peces de terra del mateix propietari a la Vinyeta, al nord de la carretera de València, que confronten amb el Domingo de l'Estanc i amb el tros del Vell «Nano» i amb allò del Pena i la parada del Lluís de l'Amo.

Pere de Fatxes, ca (F)

«Jo Pere Margalef dit de Faches» [tenia casa a Tivissa] (*Capb.* 1756, f. 126r); «22 Pere de faches» (*Contribució* 1865); «La Bienvenida Margalef Castellnou [...] es va casar amb el Josep Domènech de ca Pere de Fatxes» (Castellnou, p. 132 i 166).

Pere de Gavada (V)

«Pere de Gavada» (*Contribució* 1865).

Pere de la Rosa, cal (V)

[kaɫ 'pere ʎa 'rɔzɛ]

Al carrer de Sant Jaume. Van baixar de Remullà. El que anota *Curiosidades* s'estava al carrer de Sant Josep.

«Pedro Margalef Pallejà – Pere de la Rosa» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Pere el «Rullo», allò del (H)

[ə'ʎɔ ðət 'perət 'ruʎu]

O allò de Cal Xenca. A la Vinyeta, al nord de la carretera de València, fent partió amb el tros de Cal Bargalló.

Pere de la Xanca, cal (V) [ˈkaʎ ˈpere ʎa ˈtʃaŋke]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de ca l'Adelaida. També en parlen de *la casa de la Llet*.

Perelló

V. *Domigo del P.*, *Roseta del P.*

Perelló (H-C)

«ad denunciationem Berengari Pereylo» i «Berengarius pereylo mansi de casteylo parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/281-3 i R:68/284-3); «Mateu Pereylo que tira lo torn» i «Item costa carn que en Bernat Perello adux de Mon Royg» (*Documents*, p. 34 i 54, 1364 i 1370); «e D^o Pereylo han I heretat de la qual fan quart», «Johan d'Anoyla de Casteylo del terme de Vayl de Lors e D^o Pereylo del dit loch», «Nicolau Pereylo e Berenguer Pereylo fills que foren den Iohan Pereylo» i «Bernat Pereylo» (*Capb.* s. XIV, p. 51 i 52); «Ramon Perelló de Casaya» (Talla 1423); «Lespitall del Infant. Guillem Perello» (*Fog.* 1553, p. 198).

L'únic foc de l'Hospitalet que anota fogatge 1553.

Perelló, la sénia del (H) [tə ˈseniə ðət pəɾəˈʎo]

Designen un tros que hi havia a migdia de la carretera Vella, a la Sénia. Hi havia una sénia de catúfols, moguda per un animal. La propietat ha estat urbanitzada i ocupada per blocs de pisos, un dels quals blocs amb un rètol que diu «Edifici Sant Roc». A més d'horta, hi havia olivers i garrofers. Alguna vegada en diuen *la sénia del Domingo del Perelló*.

Perellonenc, el (Mv) [tə pəɾəˈʎoˈnen]

Aquest renom va pel camí de desaparèixer. Gairebé només el recorden amb el nom de *cal Bòria*. Procedien del Perelló, d'on li venia el renom.

Perelloner

V. **Clot d'en P.*

Perenassos, cal (V) [ˈkaʎ ˈpəɾeˈnasos]

Designen dues cases amb aquest nom: una al fons del carrer de Sant Andreu, al costat del pati de Ca la Torre; l'altra al carrer d'Estanislau Figueres, més coneguda per *cal Pruna*.

«Anem a collir pinyols de lladons i fem una batalla amb els de Cal Pere Nassos» (Conejo, p. 107); «Barceló – Perenassos» (Amigó, p. 23).

Peresó, el tossal d'en (Mb)

«Confesam que lo terme del present lloch de Prasdip discorre com se segueix: a saber, al Portell Roig [...], de allí serra avall enves Santa Marina, y de dita Serra Serra, Serra [*sic*] tira, al tossal dit den Perezó des de haont devalla al Morral Roig, y de allí tira, y devalla al Barranch nomenat de les Hortigues tirant Barranch avall fins á Riu de llastres» (*Capb.* 1756, f. 144v i 145r).

S'ha de referir a l'actual *coll Presó*.

Peret

V. **Tuietes del P.*

Peret, cal (V-F)

[ˈkaɫ peˈɾet]

Al carrer Major, al costat de cal Joan Coix. Van baixar de Fatxes, on trobem la casa entrant al llogarret. El 1882 l'inscriu, sense cap altra indicació, entre els col·laboradors de Fatxes.

«Peret» (Daurar 1882).

Peret, la caseta de Cal (F)

[ˈta kaˈzɛtɐ ðe ˈkaɫ peˈɾet]

És de tros, a ponent de la carretera de Móra, no gaire lluny de Fatxes.

Peret, l'era de Cal, i l'hort de Cal Peret (F)

[ˈtɛɾɐ ðe ˈkaɫ peˈɾet] i [ˈɔɾ ðe ˈkaɫ peˈɾet]

A l'entorn immediat de Fatxes hi havia tres eres, una de les quals aquesta. Es refereixen a l'hort per designar un trosset de terra, amb regadiu, als horts de Fatxes.

Peret, l'hort de Cal (Mb)

[ˈɔɾ ðe ˈkaɫ peˈɾet]

Als horts de la Serrana. És un trosset, un dels vuit que reguen amb l'aigua de la font de la Serrana. Es conrea. Hi ha més costum de referir-s'hi com a *l'hort del «Nicàsio»*.

Peret Mitjà, el (V)

«Dia 1 mach a la dona del Seco [aquest mot és confús, potser vol dir «Sego»?] del Peret Miga – 5 p[essete]s» (Relació 1879).

Peretó, solana de (Mv)

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà [...] Solana de Peretó i el riu Ollastre» (Bru, p. 284, 1818).

Caldria situar-la entre Vandellòs i Masboquera. Tenim el convenciment que havia de ser una part de les Solanes, o les solanes de Ca l'Hereu, pel sector que es coneix per *coll Presó*. Ens inclinem per considerar *Peretó* una lectura errònia del mot «*Perezó*».

Perot, cal (Mr) [ˈkaɫ peˈrɔt]

Al carrer Major, al costat de cal Pep. Era un home alt, potser per això l'augmentatiu. També parlen de *la Perota*, la seva muller, que als anys de la postguerra feia l'estraperlo, segons és fama.

Pescadors, les coves dels (H) [təs ˈkɔβəz ðəts pəskəˈðos]

Unes balmes a la vora del mar, a la Timba, on els pescadors amagaven les xarxes i altres estris de pesca.

Pescater, cal (Mr) [ˈkaɫ peskaˈte]

Al carrer Nou, al costat de ca la «Nieves».

Petit

V. *Joan P.*

Petit de la Portella, avenc (H-Mr)

«Avenc Petit de la Portella [...] cal continuar en direcció a la Portella fins arribar a un pla superior [...] del Coll de Balaguer» (Catàleg, p. 120).

Petita, l'«alcantarilla» (H) [tə kəntəˈriʎə pəˈtitə]

És petita respecte de les que anomenen *Alta*, *del Casat* i la *Gran*. Fa de lloc de desguàs d'un corrent per a vèncer l'obstacle que interposa el terraplè del ferrocarril. Al final, que ja forma part de l'eixample, aquesta petita llera és conduïda per uns murets laterals, en previsió que possibles revingudes la puguin fer vessar.

Petita, la xanca (H)

«Petita, la Xanca [...] El Puntasco per la Xanca Petita (C). V. la Xanca de Terra» (Muntanya, p. 140).

Muntanya la reporta com un enfilall de les roques de la Xanca.

V. **Terra, la xanca de*.

Peu de la Gallina, el (V)

«Otra al peu de la Gallina» (Cad. 1862, núm. 290); «Maset o Peu de la Gallina. [...] Sur. Barranco de Fatchez» (*Amill*. 1945, I, f. 68).

A Cad. 1862, s'esmenta una vegada, amb un jornal de sembrats i la resta, prop de 20 jornals, erm i garrigues, i el propietari declarava tenir dues cases a Vandellòs. També la trobem citada el 1945, amb hortalisses. Havia de ser per allà on es parla del *Pont de la Gallina*.

Pi, la coma del (G)

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...], Serra d'Aumet, Coma del Pi, Moleta de Genessies, Tossal de l'Horó» (Bru, p. 284, 1818); «Un cercle de penyals abruptes [...], la Coma del Pi» (*Les ciutats*, p. 90 i 91); «En arribar a les envistes de la coma del Pi [...]. Es veu la torre de Gavadà [...] és dalt del comellar d'enllà de la coma del Pi» (*Guia*, p. 320).

Hem reportat una part de la relació dels noms de lloc per on passava la ratlla imaginària de la partió dels termes, el 1818, per situar aquest nom, en territori de Gavadà, respecte de la moleta del Pi, que trobarem de seguida.

Pi, la cova del (G)

[ʔa 'kɔβet̪ 'pi]

Vers el sector més aponentat del Camp de la Ramona, en un punt enlairat.

Pi, la mola del (H)

[ʔə 'mɔlət̪ 'pi]

Una elevació que assoleix uns 540 m d'altitud i forma un planell al capdamunt, no gaire gran. Entre el racó dels Algars, a ponent, i el racó de Marfull, a orient. No té cap relació amb l'entrada següent. Segons *Documents*, hi va haver un campament militar dels anglesos durant la Guerra del Francès.

«uns cercles de pedres al cim de la Moleta del Pi, la varem visitar [...] i veierem que es tractava d'un campament militar» (*Documents*, p. 18); «es deixa un camí [...] que va a la mola del Pi» (*Guia*, p. 289).

Pi, la moleta del (F-R)

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...], Coma del Pi, Moleta de Genessies, Tossal de l'Horó, Punta de Jovara, Serra de Fatxes, Serra del Coscoll, Moleta del Pi o de la Mafla, Serra del Motarro» (Bru, p. 284, 1818).

Una altra manera de designar *la Mafla*. Si la coma del Pi que hem vist suara és pel sector de Gavadà, aquesta moleta és al nord del terme, en territori del Motarro, també a la ratlla que divideix els termes.

Pi de la Bassa, el (F)

«Jaime Margalef – tabanch. Posesion al Pi de la Basa» (Cad. 1862, núm. 213).

Partida, segons Cad. 1862, que l'anomena una sola vegada. El declarant tenia una altra terra i una casa a Fatxes, on el nom *Margalef* i el renom *Tabanc* es recorden.

Pi Espès (H-Mr)

«S'ha tornat al llit del barranc [de Lleriola]. L'indret s'anomena Pi Espès» (*Guia*, p. 281).

Pianot, ca la (H)

«Casino Vell o cal Falcó. [...] Després es va conèixer com ca la Valenciana o ca la Pianot» (*Recull*, p. 106).

Picafocs, el mas de (ft)

[ʎo 'maz ðe 'pika'fòks]

L'hem sentit anomenar poques vegades. És terme de Tivissa, gairebé a la partió amb el de Vandellòs pel sector dels Abellars.

«Mas de Picafocs» (*Atles*, 4539 – 314); «es creua el barranc de l'Abellar per un corriol que escurça la colzada del barranc. Es deixa a la dreta el Mas de Picafocs» (*Senders*, p. 48).

«Pierna» (H)

«Domingo Pierna sabate [...] de la Ciutat de Tharragona [...] ostales del ospital del Sr. infant del col de balague» (*Bapt.* 1667, f. 84v, 22-6-1729); «mori Domingo Pierna de offici sabate y ostale del ospitalet» (*Òbits* 1688, f. 153r, 1730).

Pilar de l'Isidre, això de la (F)

[aj'ʎo ðe ʎa pi'ʎar ðe ʎa'ziðro]

Un bosc, al vessant nord del tossal de l'Oró. Un dels nostres acompanyants comenta que la meitat del tossal de l'Aró és de la Pilar de l'«Isidro».

Pilar de Mas d'en Sanxo, ca la (V)

[ʎa ʎa pi'ʎar ðe 'maz ðen 'saptʃo]

Al carrer de les Flors, veïna de cal Llangost.

Piló, el (Mr)

«La vista damunt del serret dels Avençs i el Puntaire o Piló, amb el gran bosc de les Obagues» i «Collet del Piló, el qual aboca la sendera al recó de l'Argelagar. [...] El Piló o Puntaire (727 metres d'altitud)» (*Guia*, p. 262 i 290).

Pilota

V. *Joc de la P.*

pinar

V. *Obaga, Pallejà, Punta del Riu, «Sapo», «Serrano».*

Pinar, el (Mr)

[tɔ pi'na]

Partideta no llunyana de Masriudoms, a la partió amb el Bassal i amb la Pinyaula. Cad. 1862 el cita dues vegades i tots dos propietaris declaraven tenir casa a Masriudoms.

«Posesion al Piná» i «Otra al Piná» (Cad. 1862, núm. 99 i 258).

pins

V. «Simeon».

Pintor, cal (Mr)

['kaɫ pin'to]

A la Carretera, al costat oriental, a continuació de ca la Sabatera. És un magatzem.

Pinxo, el barranc del (G)

[tɔ βa'raŋ deɫ 'pintʃo]

Una altra manera d'anomenar el *barranc del Casat*.

Pinxo, cal (V-Mb)

['kaɫ 'pintʃo]

A la vila, l'anomenen al carrer d'Amunt, al costat de ca la Maria Poqueta. També n'hem sentit dir *ca la Llet*. Es parla de *cal Josep de Cal Pinxo*, al carrer d'Estanislau Figueres, per on fa racó, al costat de cal Joan de la Roses, i de *ca la Ció Pinxo*, també al carrer d'Estanislau Figueres, veïna de ca l'Antònia del «Carlos». El Josep té un pati al carrer de la Pau. Respecte al llogarret, és la darrera casa que trobem al carrer de Santa Marina, ja a la sortida de Masboquera, per l'antic camí que anava a Vandellòs.

Pinxo, el collet de Cal (C)

[tɔ ko'ɫed deɫ 'pintʃo]

Una lleugera depressió, al sud-oest, i a poca distància del mas del Pinxo.

Pinxo, davall de Cal (Mb)

[de'βaɫ de 'kaɫ 'pintʃo]

Ho diuen d'un indret que actua de mirador, a sol ixent de Masboquera, a la vora de la casa que li dona nom. En aquest indret acuden les persones del llogarret a veure les sortides torrencials del barranc del Prat i de la Barrancada. És un espectacle contemplar el xoc dels dos corrents quan bramen de debò. Des d'aquest punt hi ha una bona perspectiva sobre el toll Gran, que és el punt on es produeix l'aiguabarreig dels referits corrents.

Pinxo, el mas del (C) [ʔo 'maz ðet 'pintʃo]

En un vessant a ponent dels Dedalts, en una vall, al nord-oest de la Cabeça Negra, no gaire lluny del corral de Ca la Torre. Com gairebé tots els masos, tenia un corral al costat. També una bassa. En queden les runes.

«Es deixa, després, [...] un camí que [...] ascendeix al corral del Pinxo» (*Guia*, p. 281); «és drenada pel barranc dels Taixos, el qual neix entre el corral del Pinxo i el Coll de la Basseta» (*Els recursos*, p. 6).

Pinyaula, la (Mb) [ʔa piɲawʎe]

Forma actual de designar *la Penyalba*. A poca distància de la riba meridional del barranc del Riu de Llastres, en territori de Masboquera, al límit amb Masriudoms, en terres de cal Macià. És un tall de roca, vertical, en forma de semicercle, d'una alçada de gairebé quaranta metres, encarada a sol ixent, de manera que, per la seva posició, sols és il·luminada pel primer sol del matí, i només els mesos de primavera i estiu, perquè a la tardor i l'hivern no veu pas el sol. Al peu d'aquesta penya, hi ha dues balmetes innominades. Va donar nom a les terres del seu entorn. Alguns vegada n'hem sentit dir *la roca Pinyaula*. Hi ha record de nius d'àligues.

«La serrada propera és la de la Roca de la Pinyeula» (*Guia*, p. 271); «Pinyaula» (*Atles*, 4544 – 321); «la Pinyaula» (Amigó, p. 21 i 23).

Pinyol (H-G) [piɲot]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del s. xx a l'Hospitalet i a Gavadà, sempre ortografiat «*Piñol*».

Pinyol, en, i na Maria Pinyola (V)

«de na pinyola dicti loci quoddam trocium terre [...] per dictam pinyola», «in territorio de val de los Poncio de Nauayles dicti terminj per en pinyol oriundum del prat dip e cum filius dicti Poncij» i «de quodam trocio terre de na Maria pinyola dicti loci [de Vandellòs]» (Requisició 1342, R:68/279-1, R:68/280-2 i 3, i R:68/282-1).

Pipí, la font del (V) [ʔa 'fɔn deʔ pi'pi]

Ara se l'anomena poc. No és gaire lluny del corral del Coixet, en una clotadeta dels Dedalts.

«Es planeja. [...] es veu la caseta de Foix, vora la qual brolla la font del Pipí» (*Guia*, p. 261).

Pistol, cal (Mr) [ˈkaʎ piʂtɔʎ]

Al carrer Major, cantonada amb un escorredor d'aigües pluvials del referit carrer.

Pistol, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðət pistot]

Al racó de la Basseta. La caseta és de tros i té a la vora un corral.

Pistol, el tros del (Mr) [tə 'trɔz ðət pistot]

Una terra a les Fonts.

Pistolet, cal (V) ['kaɫ pistoɫɛt]

Té la façana principal al carrer d'Amunt, cantonada amb el de Baix, on hi ha la façana oriental, veïna de les escaletes del Carrer d'Amunt, i per la part posterior baixa al Racó, al carrer de Baix, per on s'entrava antigament, segons confirma *Curiosidades*. Aquesta casa tenia un passadís interior que anava a sortir per allí a la sort de Ca l'Agustinet. També es parla, al mateix carrer d'Amunt, de *cal Josep de Cal Pistolet*, al costat de cal Pau Mitger.

«José Vernet, Pistolet» (Daurar 1882); «Dia 11 de Juní [1885] a la Marina del Pistolet li ay deixat un billet de Bang» (Carpeta 1882); «Juan Bta. Vernet Jordi – Pistolet» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Pistoleta, la (V)

«Dia 4 obre. [1884] a la Pistoleta mich canti oli val 8 pesetes» i «Dia 15 juní [1885] a pres la Pistoleta mich canti oli» (Relacions, 1884-1885).

«**Pitxitxa**» (G)

«Saladié, pichicha, José» (Cad. 1862, núm. 246).

Declarava una casa de baixa categoria (potser un corralet) a Gavada.

Pitxol, cal (V) ['kaɫ pitʃɔɫ]

Era una casa del carrer d'Estanislau Figueres, però no recorden quina. Parlen de *ca la Carme Pitxol* en aquest mateix carrer, al costat de cal Forcadell. *Curiosidades*, el 1912, l'anomena a la llista de cases del carrer de les Eres.

«Lo Pichol a la Solana de mas Valenti y aubaga» (Documentació, 1844); «Dia 24 fabre. al gendre del Pichol a conte del caba» (Relacions, 1881); «Dia 28 id [maig 1885] al Pichol Arne un sag de sofre» (Carpeta 1882); «Terratinents [...] Pichol» (Vària 1887); «José Pascual Carreté – Pichol» (*Curiosidades*, p. 24, 1912).

«**Pitxorrita**», **ca la** (H) ['ka tə pitʃu'ritə]

A la plaça del Pou. En aquesta casa hi ha la biblioteca.

«la Mercè Ferré Vidal, de *Ca la Pitxorrita*» (*Recull*, p. 140).

«Pitxorrito»

V. *Nelo el «P.»*.

pla

V. *Bassa, Bassa Casals, Batalla, Carbonera, *Figuerà, Forn, Forn Teuler, Guillelmi, Hort, Missa, Mola, Motarro, «Patos», Rabadà, Riba, Roca de l'Heura, Roig, Roure, Sàlvia, Saiüquer, «Torrero», Vaque.*

Pla

V. *Cingle del P.*

Pla (V) [ˈpɫa]

L'anoten els censos entre 1912 i 1946 en diversos llocs del terme.

«Dia 2 de mars a Fran^{co} Plá talle [...] Dia 25 de mars a Fran^{co} Plá talle» (Documentació, 1839).

Pla, el¹ (V) [tə ˈpɫa]

Ara no el consideren partida, sinó lloc singularitzat. Per allí a la part baixa de la Glorieta, entre el «Matadero» i el barranc del Macià. A Cad. 1862 surt anotat una vegada, amb sembrats, i el propietari declarava una casa a Masboquera. A *Amill.* 1945 la trobem associada a les Figueretes, amb vinya, avellaners, hortalisses, olivers i avellaners.

«Otra al Plá» (Cad. 1862, núm. 283); «El Plá» i «Las figueretes o Plá. Norte. Barranco Figuerola. [...] Oeste. Barranco del Maciá» (*Amill.* 1945, I, f. 55 i 211).

Pla, el² (Mr) [tə ˈpɫa]

Un indret singularitzat, entre les Cometes, els Pous i la carretera, a migdia del nucli urbà. Una part d'aquest indret ha estat recuperada i hi ha un espai enjardinat, que aprofita el lloc on hi havia hagut el forn i la guixera del Mainer.

Pla, el cingle del, o el cingle Pla (V) [tə ˈsɪŋtɐɫ ˈpɫa] o [tə ˈsɪŋtɐ ˈpɫa]

Una part dels cingles dels Dedalts, al nord-oest d'aquest altiplà. Hi arriba una punta de la partida dels Fontanals, a prop de la portella del Mianet. A sobre hi ha una torre de l'electricitat. Hi ha tendència a referir-s'hi amb el terme *del Pla*, la qual cosa es podria interpretar de dues maneres: que es tracti d'un antropònim, és a dir, propietat *del Pla*; o com una característica de formació física o de situació: un replanet sota el cingle o dalt de tot, és a dir, tocant als Dedalts. No podem obviar que *Pla* és un cognom.

Pla Albercoquer, el (H) [tu 'pɫa βərku'ke]

Partida que afronta amb Caladoques, amb l'Aigua al Coll i el Coll de Balaguer, per on hi havia el Portatge, i amb el Vaque. Per ponent, alguns la fan arribar a Llèria. Durant la guerra de 1936-1939, s'hi construïren polvorins cavats a la roca (*Inventari*, p. 109). El terreny d'aquesta partida ha vist unes grans transformacions, començant per la carretera de València (més tard l'autopista), la via del tren, i s'hi ha construït un complex elèctric des d'on fan la distribució de la central nuclear. Una part va ser arrabassada per rabassers que no tenien terres. S'hi col·lien garrofes, olives, ametlles i verema.

«Pla del Aubercoque» i «Vaqué o pla Albercoqué» (*Amill*, 1945, f. 13 i 169);
«Pla d'Aubercoquer» i «Pla Aubercoquer» (*Amigó*, p. 23 i 25).

Pla Albercoquer, l'avenc del (H) [tə'βeŋ dət 'pɫa βərku'ke]

Al Pla Albercoquer, una cova que hi ha entre la costa marítima i la carretera de València. També se'l designa *l'avenc de Caladoques*.

Pla de la Bassa, la font del (C)

«La font del pla de l'Hort la gent també la coneix com la font del pla de la Bassa» (*Les fonts*, p. 128).

Una altra manera de designar *la font del Pla de l'Hort*, segons *Les fonts*.

Pla de la Font, el (V)

«sobre una heretat anomenada *lo pla de la font*» (subratllat l'original) (*Fundacions*, núm. 24, 23-12-1629); «Nota dels jornals de sega y dels [*sic*] garv[es] que farem en lo añ 1845. [...] Pla de la fon[t]» (Documentació, 1845).

Creiem que aquesta partida o indret d'anomenada havia de ser al sector oriental del nucli urbà, per allà al Forn Teuler, Ruït o al seu entorn.

Pla de l'Hort, la font del (C) [ɫa 'fɔn dət 'pɫa ðe ɫɔrt]

Una fonteta que fertilitzava el pla d'igual nom, al sud-est de Castelló, també coneguda per *del Pla de la Bassa*.

Pla de Mas d'en Gil, el (ft) [ɫo 'pɫa 'maz ðeŋ 'dʒiɫ]

Sector de terra que ha pres el nom de la partida de Mas d'en Gil, del terme de Tivissa. Per aquesta part planera, confronta amb el terme de Vandellòs, a ponent de l'antic camí del Coll Roig. La partida s'enfila a la punta de l'Atzavara.

Pla de Masvell, el (ft) [to 'pta ðe 'mazβeɫ]

Sector planer, contigu al Pla de Mas d'en Gil, que correspon a la partida interior dita *el Masvell*. És conegut a Fatxes.

Pla de la Sàlvia, la punta del (G) [ta 'punteɫ 'maz ðe ta 'saɫβie]

Cap a ponent del pla de la Sàlvia, un cingle que s'enlaira un tros per sobre de la planeta.

«A l'E.-SE., hi ha el penyal del Pla de la Sàuvia» (*Guia*, p. 300).

plaça

V. *Ajuntament, Baix, Carrabiners, Catalunya, Constitució, Dalt, Doctors Gil Vernet, Església, Estalella, Font, Marina, Pou, República, Sant Jaume, Santa Isabel*.

Plaça, la¹ (C) [ta 'ptase]

Un eixamplament del carrer per on s'entra a Castelló, o se'n surt, a ponent del llogarret, just al veïnat de ca la Miquela, cal Xato, ca les Xiquetes i cal Pep Savall.

Plaça, la² (Mb) [ta 'ptase]

És un replanet on conflueixen els carrers Nou, de Sant Agustí i de Santa Marina. S'ha batejat *plaça de Santa Isabel*, però les persones de Masboquera sempre l'han conegut per *la Plaça*.

Plaça, la³ (Mv) [ta 'ptase]

Racó, com un solar de no gaires metres quadrats, a ponent del camí que travessa el llogarret. Hi acostumaven a fer ball a la festa major.

placeta

V. *Parra*.

plana

V. *Almadrava, Caladoques, Coll de Balaguer, Gil, Hereu, Hort de Baix, *Hospital, Hospitalet, Moc, *Sant Jordi, «Santo», Vent*.

Plana

V. *Llosa P., Roca P.*

Plana (H)

«Item en Berenguer Plana missatge de casa amb el mul de l'spítal a Tortosa per portar les ferramentes per la cenja» (*Documents*, p. 42, 1364).

Plana, la¹ (V)

[ʔa 'ɫanɛ]

Partida a orient del nucli urbà. Per ponent parteix amb el Freginal i el Forn Teuler, amb el Firell per orient, amb Ruït per migjorn, a través de la carretera, i amb el barranc de Vandellòs al nord. Cad. 1862 la relaciona deu vegades i els propietaris hi declaren sembrats, vinya, ametllers, garrofers i olivers. Dels deu declarants, sis tenien casa a Masriudoms, tres a Vandellòs i un a l'Hospitalet. Les citacions documentals que segueixen, doncs, no significa que corresponguin totes a aquesta partida pròxima a Vandellòs, algunes podrien pertànyer a la de l'Hospitalet, especialment les que són de propietaris de Masriudoms.

«Relacion de las garbas [...] La Plana» i «Nota dels jornals de sega y dels garv[es] que farem en lo añ 1845. [...] Feixa de la Plana» (Documentació, 1844 i 1845); «Otra á la Plana» i «Posesion á la Plana» (Cad. 1862, núm. 48, 103 i pàssim); «Dia id. [6 juny 1886] lo blat de la plana vora del Gil al Marles per noranta r[al]s» (Carpeta 1882).

Plana, la² (H)

[ʔə 'ɫanə]

Una altra partida d'aquest nom al nord-oest de la vila marinera, a la partió amb les Tàpies. Cad. 1862 la inscriu en plural. *Amill.* 1945, vinya, olivers, garrofers, ametllers i avellaners. Aquest document n'evidencia la situació prop de l'Hospitalet.

«Otra á las Planas» (Cad. 1862, núm. 117 i 227); «La Plana. Norte. Camino viejo Vandellós» i «Mameu o Plana. Canterilla Gran» (*Amill.* 1945, I, f. 31, 63 i 218); «Una pieza de tierra en la partida Plana o Tapias, conocida por Caseta» (*Amill.* 1945, II, full mecanografiat annex al f. 818).

Plana de l'Estació, la (H)

[ʔə 'ɫanə ðə ʔəstəsi'o]

Parlen de la *Plana de l'Estació* per designar terres del costat oriental, que formaven part del Codonyer, properes a l'edifici de l'estació del tren.

Plana de la Font, la (V)

«Bernat pereylo ha I tros de terra el loch apelat la Plana de la Font» (*Capb.* s. XIV, p. 52).

Plana de la Vinya, la (Mr)

[ʔa 'ɫanɛ ðe ʔa 'βijnɛ]

Partida, entre el camí de Reus, la Bassota i el Riu de Llastres. De vinya ja no n'hi ha, però el nom roman viu.

planella

V. Freixes, Hereu, Macià, Mas d'en Sedó, Motarro, Pere Blandis, Pruna, Taronja.

planelles

V. *Fesol, Pubilleta*.

Planelles, les (G) [ʔes pʎa'neʎes]

Limita amb el terme de Tivissa, pel llom de la serra d'Aumet i hi ha qui creu que hi entra. Per orient limita amb el Catanell i pel nord i nord-oest amb el Raig. S'hi pot arribar pel camí de Mas de l'Aumet.

«Planelles» (*Topog.* 1918); «Catanell y Planelles» (*Amill.* 1945, II, f. 838).

Planes del Rei, les (ft) [ʔes 'pʎanez ðeʎ 'rej]

Urbanització del terme de Pratdip, al límit amb el de Vandellòs, pel sector de Masriudoms.

planeta

V. *Hereu*.

Planot, el (C) [ʔo pʎa'not]

Forma un llom suau, no gaire enlairat, travessat pel camí de Castelló que hi puja des de Masboquera, partint amb la Costa pel nord, amb la Vinyeta, per migdia i amb lo Calà, per ponent. Hi ha record que hi passava una carrerada. Hi ha una torre de conducció d'electricitat al bell mig.

Planot, el, o el planot de Ca l'Agustinet (R)

[ʔo pʎa'not] o [ʔo pʎa'not de 'ka ʎayusti'net]

Una terra, corresponent al patrimoni de ca l'Agustinet. S'hi conserven avellaners i olivers. És a migjorn del barranc de Remullà i a poca distància del llogarret. El camí dels Masets el separa de la Sénia.

«Al mes de juliol de l'any 1938, al Planot de ca l'Agostinet, s'hi va instal·lar un esquadró de cavalleria republicana» (Bonfill, p. 19).

Plater, el mas del (ft) [ʔo 'maz ðeʎ pʎa'te]

Una masada gran, a la vora de la carretera Vella, però ja endins del terme de l'Ametlla de Mar. És conegut per la importància de la hisenda i perquè hi ha record que s'hi aturaven les diligències.

platja

V. *Almadrava, Antines, Arenal, Barceloneta, Barques, Caladoques, «Chavarria», Guixo, Lliscants, Pallejà, Punta del Riu, Salamanca, Sentiu, Torn*.

platges

V. **Coll de Balaguer*.

Pleta, la (V)

[ˈta ˈpɫetɐ]

Partideta, entre els Pedralons i els Fontanals. Sembla que s'ha de tractar d'un sector interior dels Pedralons. Cad. 1862 el cita una vegada amb sembrats. El propietari tenia casa a Fatxes. *Amill*. 1945 la cita associada amb els Pedralons, amb vinya i avellaners.

«Otra á la Pleta» (Cad. 1862, núm. 216); «Pedralons o la Pleta» i «Pedralons i La Pleta» (*Amill*. 1945, I, f. 351 i 399).

Pleta, el corral de la (V)

[ˈto koˈraɫ de ˈta ˈpɫetɐ]

Devien fer el corral a la partida de la Pleta quan ja no sabien quin era el significat de la paraula *Pleta*.

«Als deu minuts dels Fontanals es passa arran del corral de la pleta» (*Guia*, p. 286).

Plomat, això del (H)

[əjˈɔɫ pɫoˈmat]

Una terra, amb una caseta, a la partida de l'«alcantarilla» Gran, al costat del camí dels Corralets.

«Als vint-i-cinc minuts d'Hospitalet es deixa [...] la caseta del Plomat» (*Guia*, p. 249).

Plomat, cal (C)

[ˈkaɫ pɫoˈmat]

Al centre del llogarret, al sud-est del forn de Cal Pere Bou. Ja sols hi resta un solar i, si hem de jutjar per les seves mides, havia de ser de les cases grans de Castelló. Va donar nom al carrer. A la paret mitgera del sud, que feia partió amb cal «Santo», hi ha unes bastides, construïdes amb troncs de pi, que són per demostrar com treballaven els paletes antigament, instal·lades amb motiu del pessebre vivent que organitzen cada any per Nadal. Els dos declarants de Cad. 1862 tenien casa a Castelló.

«Jusep Saladie (a) Plomat, natural de Castello marit de Jusepa Alcalt vehins añ 1838 de Castello» (*Fundacions*, núm. 100-VII); «Saladié, plomat, José» i «Saladié, plomat, Pedro» (Cad. 1862, núm. 251 i 252); «Dia 22 juriol. Al Plomat un sag de garofas» (Relacions, 1881); «Evaristo Saladié Rius – Plomat» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Plomat, el carrer del (o de Cal) (C)

[ˈto kaˈreɫ pɫoˈmat] o [ˈto kaˈre ðe ˈkaɫ pɫoˈmat]

La gent gran que procedeix del llogarret recorda que anomenaven així el que hi ha entrant per sol ixent, perquè hi havia cal Plomat.

«Se surt de Castelló pel carrer de Càl Plomat» i «S'entra a Castelló pel carrer de Càl Plomat» (*Guia*, p. 256 i 259).

Plomat, la punta del (G) [ʎa 'punteʎ pʎo'mat]

A l'altiplà dels Dedalts, cap al sector més proper als Taixos, en un punt intermedi entre les dues partides. Es remarca una mica per sobre del seu entorn immediat.

«Punta del Plomat» (*Topog.* 1918); «Punta Plomat» (*Amill.* 1945, I, f. 39).

Plomat, el tros del (Mb) [ʎo 'troz ðeʎ pʎo'mat]

Una terra a la Barrancada, a la riba de ponent del barranc de la Barrancada, per on el camí de la Serrana fa un revolt tancat tot deixant el llit del corrent per a enfilar-se cap a la Serrana.

Pobla del Coll de Balaguer, la (H)

«damus et concedimus [a beren]gario alamagno, bernardo Grinyono, Petro de Castro, [espai arnat], berengario Voltes, marchoni barral, michaeli Alamagno, Joanni Alam[agno], petri alamagno et benedicto de balveis et vestris perpetuo ad estandum popullandum collum de balaguer videlicet a torrente de Caladoques vsque ad torrente de la batayla et a rupis de les aliomes vsque in mare in qua [popula]tione damus et concedimus vobis deuesam bestiarum minuti et grossi vsque a torrente de Justell usque ad Caladoques et a rupis de les aliomes vsque in mare [...] nos predicti homines summum populati ad bones consuetudines hominum de tiuça. Actum est hoc. Idus februarum anno domini 1272. Signum berengarii dentença, Signum bernardi de fenollario, Signum berengarii Alamaný, Signum bernardi grinyoni, Signum petri de Castro, Signum dominici de torroella, Signum berengarii voltes, Signum marchoni barral, Signum michaelij Alemaný, Signum Joanni Alamaný, Signum petri Alamaný, Signum benedicti de balveis» (Trasllat 1275, R:70/440-1 i 3, idus feb^o 1275); «super plana collis balagari et super populatione» (Sentència 1303, R:70/490-2); «Berengarius de entença pater noster hedificauit populationem siue popblam in Collo de balaguerio qui est infra terminum et de terminum dicte Castri de teuiça» (Rendes 1309, R:67/106-1, 2 i 3); «berengaris alamaný dicti loci [Coll de Balaguer]» i «Berengarius alamaný juratus Collis balagerij termini de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/293-1 i R:68/297-1).

La documentació certifica que, al darrer quart del segle XIII, es va fundar aquest lloc a l'entorn del Coll de Balaguer.

Poble, el pou del (Mb) [ʎo 'pow ðeʎ 'pobbʎe]

El van foradar per tenir aigua per al poble. Era a sol ixent del pont, per on la carretera de Vandellòs salva el corrent de la Barrancada. El van fer al comença-

ment de la dècada dels anys vint del segle passat i era a prop del pou de Ca l'Hereu. Elevaven l'aigua per mitjà d'una sènia manual. Hi havia una petita canonada que conduïa l'aigua al Rentador.

Pobres, el cafè dels (H) [tu kə'fɛ ðəts 'pɔβrəs]

Una ironia que utilitzaven alguns veïns, referint-se al *cafè del «Centro»*, per establir diferències socials amb el casino. Ja hi ha poca gent que se'n recordi.

Pobres, la cova dels (F) [ta 'kɔβɛ ðəts 'pɔβrəs]

Al costat de la carretera de Tivissa, a la sortida de l'estret de Fatxes. Era l'indret on es refugiaven els gitanos i vagabunds que s'aturaven a demanar caritat al llogarret.

Polvorer, el (V)

«havia solamente 13 casas, que son las siguientes [...]. 8. C^a Pentinat. Aora Escoda (a) Polvoré» (*Llibreta 1840*, p. 32-33, 1723-1745); «y ara añ 1834 paga el hijo de este Jaume Escoda Barcelo [...] vulgo dit lo Polvoré» (*Fundacions*, núm. 68).

Pomés

V. *Maria P.*

Pomés (H) [pu'mes]

Inscrit als censos de la primera meitat del segle passat, sols a l'Hospitalet.

Pomés, cal (H) ['kaɫ pu'mes]

Al carrer Major. La casa també és coneguda per *cal Jaume de la Pedrella*.

«cap a l'any 1910 hi van construir la casa del Jaume Pomés Pascual» (*Recull*, p. 133).

Ponç (V)

«jn territorio de val de los Poncio de Nauayles dicti terminj per en pinyol oriundum del prat dip et cum filius dicti Poncij» i «Guillermus Poncij Nauayles parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/280-2 i 3, i R:68/284-4).

Ponsoda, cal (H) ['kaɫ pun'sɔðə]

A la Via Augusta, al costat de cal «Mariquildo» de la Tomasa. És interessant la notícia que reporta Tejero a *Recull*.

«Va ser la primera edificació d'aquesta banda de carrer [la Via Augusta, números senars]. A principi del segle XIX pertanyia a la família Ponsoda de Barcelona. Hi tenien una casa de postes, on es feia el canvi dels cavalls [...] Va ser venuda al Ramon Miralles Castellví, de renom *Bullit*, que era l'encarregat de les postes. Des d'aleshores va ser coneguda com cal Bullit» (*Recull*, p. 156).

Pònsola, la (Mr) [ʔa 'põnsuʎe]

Cad. 1862 la inscriu com a partida, però ara és considerat un indret singularitzat, al vessant de ponent del barranc de l'Irla.

«Otra á la Pónsula» (Cad. 1862, núm. 249); «L'indret s'anomena la Ponsola» (*Guia*, p. 263); «Dedals o Pónsula» (*Amill*. 1945, I, f. 62).

Pònsola, el barranc de la (Mr) [ʔo βa'raŋ de ʔa 'põnsuʎe]

Una altra manera d'anomenar el *de l'Irla*, en un tram que voreja la Pònsola. A la llera del barranc hi havia alguns clots que retenien aigua en segons quines èpoques, cosa que anava bé per a sulfatar i per a abeurar el bestiar.

«Als deu minuts de la font de l'Irla es deixa el barranc a la dreta. El nom d'aquest ha variat; se'n diu de la Ponsola» (*Guia*, p. 263) «Sur. Barranco Pónsula» (*Amill*. 1945, I, f. 62).

pont

V. *Barrancada, Bassa Nova, Batalla, Castelló, Catanell, Dos Ulls, Ferro, Font Nova, Gallina, Garrut, Horts, Juliana, Mala-set, Riu de Llastres, Ruït*.

Pont, el (Mb) [ʔo 'põn]

La forma més corrent d'anomenar el *de la Barrancada*.

Pont, el barranc del

«Item altra pesa de terra situada en dit territori [...] a la partida de la font de la Rella afronta ab lo Barranch del pont ab lo Camí de Cambrils» (*Capb*. 1756, f. 58v).

El camí de Cambrils podria ser el camí Vell, o del Camp, però no sabem si era pel sector de Vandellòs, Masboquera o Masriudoms.

Pont de Castelló, el (C) [ʔo 'põn de kaste'ʎo]

Terres que limiten amb el pont per on la carretera de Móra salva el barranc de Ruït, a poca distància de Vandellòs, al límit amb el Forn Teuler i amb Ruït. Ja no hi ha costum de designar-les amb aquest nom, que hem sentit d'un sol dels nostres consultats. Sembla que també se les coneixia per *el Pont dels Horts*.

«Nota dels jornals de sega [...] Lo pon de Castello» (Documentació, 1845); «Otra al Pon de Castelló» (Cad. 1862, núm. 124); «Id [dia de Corpus 1884] Ay donat al mateis lo blat del forn teule y lo del pon de Castello» i «Forn teule Pon de Castello [1886]» (Carpeta 1882).

Pont de la Gallina, el (V) [tə 'pɔn de t̪a ɣa'liɲɛ]

Designen amb aquest nom, com a partida, les terres de l'entorn d'aquest via-ducte. Pugen vora els Masets, pel nord-est, i amb la confluència dels barrancs de Fatxes i de Masvalentí, per migdia.

«Masets y Pont de la Gallina» (*Amill.* 1945, I, f. 379).

Pont de la Gallina, el pou del (V) [tə 'pɔw ðet̪ 'pɔn de t̪a ɣa'liɲɛ]

És a la vora del pont que li ha prestat el nom. Aquest pou de captació d'aigua per a la vila és modern, però ja és abandonat. En resta la caseta com a testimoni d'aquell esforç municipal per al proveïment d'aigua.

«l'únic problema que es dona després de les pluges torrencials, és que el pou del Pont de la Gallina, extreu aigua tèrbola» (*Els recursos*, p. 21).

Pont dels Horts, el (C) [tə 'pɔn ðet̪z 'ɔrs]

Partideta interior a la de Ruït. El nom, poc conegut, es refereix a les terres a l'entorn del pont de Ruït. A Cad. 1862, surt una vegada, amb un tros de terra de sembrats, regadiu, vinya i ametllers. El declarant tenia cases a Vandellòs i a Masboquera. S'ha de tractar d'una altra manera de designar la partideta que el mateix document anomena *el Pont de Castelló*.

«Otra al Pont dels horts» (Cad. 1862, núm. 13); «Pont dels Horts» (*Amill.* 1945, I, f. 66).

«Pontasquero», el (H)

«Dia 5 de julià al pontasquero» i «del Puntasquero per dos cargas de vi [...] Dia 26 de id [juny] del pontasquero» (Documentació, 1844).

Devia ser foraster i li aplicaven el nom de la seva dedicació professional, equivalent a ponter.

Pontet, el (Mb) [tə pɔn'tet]

És a la sortida de Masboquera, poc abans de deixar les darreres cases. Per sobre passa l'antic camí de Castelló, que arrenca de la carretera de Vandellòs i s'enfila al llogarret, i per davall, el solc del barrancó de la Vinya.

Porciules

V. *Racó de les P.*

Porciules, les (C)

[ɫes po'sibbɫes]

Hem optat per la forma que aporten alguns documents, sobretot *Guia*, que també ho va sentir d'aquesta manera; hem pres aquest determini encara que discrepi de la fonètica actual, filla de la conveniència que el nom sigui una paraula que s'entengui. Només Coromines, DECat., VI, 704a12 i altres línies, s. v. *Porc*, parla d'una paraula semblant, *Porcígola*, 'Cortal de porcs, especialment a muntanya'. Partida que forma una vall de constrastos. S'inicia al fondo del Felip i baixa cap a ponent. Un tros més avall, passa entre cingles, acolorits de gris fosc per la tosca formada a sobre. Així que s'enfondeix, forma una raconada fins a quedar gairebé tancada. La clotada ha estat dotada d'una gran bellesa. S'hi estan obrint vies d'escalada per als afeccionats a la pràctica d'aquest esport. Cad. 1862 diu que s'hi conreaven sembrats, ametllers i olivers i l'anota de dues maneres distintes, possiblement per un error del secretari. Els dos propietaris del segle XIX tenien casa a Vandellòs. Igualment complicades són les citacions que en fa *Amill*. 1945. Aquest document no hi esmenta conreus, possiblement perquè ja s'havien abandonat.

«Otra al racó de las parsívolas» i «Posesion á las porsívolas» (Cad. 1862, núm. 202 i 206); «la font de Cassear, a l'esquerra, es deixa el camí que va al recó de les Porciules. [...]. A llevant es domina el magnífic recó de les Porciules» (*Guia*, p. 297); «Recó des Porsibles» (*Amill*. 1945, I, f. 324); «Rincon de los Posibles» (*Amill*. 1945, II, f. 505).

Porciules, el barranc de les (C)

[ɫo βa'raŋ de ɫes po'sibbɫes]

És el corrent que des del fondo del Felip, on neix la raconada, baixa vers ponent i acaba formant un barranc que aflueix al de Cassear.

Porciules, el bosc de les (C)

«Item altra pesa de terra situada, en dit territori [de Vandellòs], a la partida del Moral de la Campana [...] afronta [...] ab lo Bosch de les porsívoles» (*Caph*. 1756, f. 95v).

Porciules, la codina de les (C)

[ɫa ko'dine ðe ɫes po'sibbɫes]

Parlen d'un clot on s'entollen les aigües, per on el barranc de les Porciules aflueix al del Taix. Els caçadors comenten que s'hi acostumen a caçar senglars perquè forma un estret i en entrar-hi aquestes bèsties buscant l'aigua, solen ser una presa segura.

Porrassa, la (H) [tə pu'rasə]

Partida a orient de la mola de n'Adell, sense que hi arribi a tocar, que limita amb el Serralet pel nord-est, el Racó Gran pel nord, la Basseta per ponent i Caladoques per migdia. Alguns informadors consideren que el Corral del Cila i els Corralets són partides interiors de la Porrassa. Cad. 1862 consigna la partida deu vegades amb garrofers i sembrats i quatre dels propietaris declaraven tenir casa a l'Hospitalet, dos a Masriudoms i uns altres quatre que no en declaren. A *Amill*. 1945, surt associada amb unes altres partides veïnes; hi havia olivers i garrofers. Als dos documents surt amb el nom de *la Porrassa*, però nosaltres també n'hem sentit dir *el racó de la Porrassa*.

«Posesion á la Porrassa» i «Otra á la Porrassa» (Cad. 1862, núm. 57, 95 i altres); «La Porrassa» (*Topog.* 1918); «Porrassa o Corral del Sila» i «Porrassa o Serralet» (*Amill*. 1945, I, f. 6 i 237); «Cadaloques o Porrassa» i «Porrassa o Pedrera» (*Amill*. 1945, II, f. 569 i 570).

Porrassa, el barranc de la (H) [tu βə'raŋ də tə pu'rasə]

Neix a orient de la mola de n'Adell i va en aquesta mateixa direcció. Després de travessar la partida que li dona nom, passa per sota la carretera, l'autopista i el ferrocarril, i va a desguassar al mar.

Porrassa, la bassa de la (H) [tə 'basə də tə pu'rasə]

Identifica un bassot antic, cavat a l'argila, de molta anomenada perquè hi solia haver aigua tot l'any.

Porrassa, el camí de la (H) [tu kə'mi də tə pu'rasə]

Pràcticament desaparegut, almenys en els seus inicis, deformat com està el sector per les obres que s'hi han fet i s'hi fan. Començava per allí on hi ha la bifurcació de la carretera de Móra i la de València, travessava el camí del Coll, i s'endinsava a la partida havent deixat els corresponents ramals per arribar a les diverses propietats.

«Cami de la Porrassa. [...] Oeste. Camino del Coll» (*Amill*. 1945, I, f. 202); «S'hi entrava pel camí de la Porrassa» (*Recull*, p. 130).

Porrassa, el racó de la (R) [to ra'ko ðe ta po'rasə]

Un fonal, mirant a migjorn, al sector septentrional del terme, al nord de la Molella, a la partida del mas de Castellnou. Confronta amb el racó del Porrell i amb la part més fonda del racó del Martí.

Porrell, el racó del (R) [ʔo ra'koʔ po'reʎ]

Una raconada com una rasa, en amunt de l'estret dels Vidriers, a la partió amb el racó de la Porrassa. El Porrell era de Pratedip i se'l van fer seu pel sistema dels arrabassers: van arrabassar terres comunals i alguns, amb els anys, les van legalitzar i les va adquirir en propietat.

Porrera (H)

«Item en Guillermo Porrera que trau pedres» i «Item en Guillermo Porrera que fornaxa» (*Documents*, p. 39, 1364).

Port, el (H) [ʔu 'poɾt]

Construcció destinada a refugi d'embarcacions, majoritàriament esportives, també de pesca, dels veïns de l'Hospitalet i de Vandellòs i dels estiuejants. Va ser inaugurat l'any 1985. Abans les barques dels pescadors varaven a la platja de les Barques. Segons *Ruïnas*, p. 25, ja hi va haver un moll per a operacions d'embarcament en temps dels romans i era situat a migjorn de la punta del Riu.

Port de Carro, el (Mr) [ʔo 'poɾ ðe 'kaɾo]

Forma part dels Guixassos. És a migdia de la carretera de Móra, a cosa d'un quilòmetre abans d'arribar a Masriudoms, pujant-hi des de l'Hospitalet. El nom s'originà en el fet que hi arribava, antigament, el camí de carro i que a partir d'aquest lloc, pròxim a la carretera, els camins que en derivaven eren exclusivament per a animals de bast. Pel sud-est parteix amb el corral de l'Espelta. Cad. 1862 l'anota en dues ocasions, amb sembrats, ametllers i olivers. Dels dos declarants, un tenia casa a Vandellòs i l'altre a Masriudoms. Hi comença el camí del Coll de les Portes.

«Otra al Port de Cárrro» i «Otra á port de Carro» (Cad. 1862, núm. 126 i 223).

porta

V. **Sant Justí*.

Porta (H)

«Antoni Porta de manobra» (*Documents*, p. 34, 1370).

Portadeix, la (ft) [ʔa 'poɾtaðejʃ]

Hi passa el barranc de Mas d'en Sanxo quan s'endinsa al terme de Tivissa. Per aquest sector, proper al terme de Vandellòs, passa encotillat per l'estret de Portadeix. El doctor Joan Coromines, *OnCat.*, VI, 267a42 i s., dedica atenció a aquesta paraula i conclou, més o menys, «que es tracta de *bâb ad-dâis* 'porta de joncs',

‘portell que mena al joncar’: car sens dubte el portell principal per on es davalla al fons del barranc, en el qual aquesta planta creix a desdir».

Portadeix, l'estret de la (ft) [ʔas'tred de ʔa 'portaðejʃ]

Un pas que haurà solcat el barranc del Mas d'en Sanxo, que per aquí s'escola entre penyals de considerable alçada, un dels quals pot assolir el centenar de metres. Hi ha un toll sempre ple d'aigua.

Portadora, la cova de la, i la font de la Portadora (R)

[ʔa 'kɔβɛ ðe ʔa portaðore] i [ʔa 'fɔn de ʔa portaðore]

Forat, gran, amb la boca d'entrada allargassada en sentit horitzontal. És al peu d'un dels cingles del sud-oest de la mola de Remullà, per sobre de la Canaleta. Hi ha una font a la vora de la cova, també al peu de la cinglera. Parlen de *font* però, com en tants altres casos, es tracta d'uns entollaments d'aigua viva. Segons Josep Bonfill, el nom es podria haver originat per la forma, que recorda, amb prou imaginació, una portadora. Però el doctor Coromines considera inconcebible que *portadora* sigui equivalent a 'semal' en un nom de lloc. Pensa que deu venir de *porteroles* 'portelles, colladetes' (*OnCat.*, VI, 268a28-30).

«Per la seva situació geogràfica Remullà està enfonsat en una petita vall amagada entre les muntanyes de la Mola de Ca la Viuda, amb la famosa cova de la Portadora» (Bonfill, p. 6).

Portadora, el racó de la (R) [ʔo ra'ko ðe ʔa portaðore]

Una formidable raconada, esbatanada a migdia, formada pels cingles de la mola de Ca la Viuda, al capdamunt de la Canaleta, on hi ha la cova de la Portadora.

portal

V. *«Carlos», *Closa de la V., Llèria, *Pau Mitger.

Portal, el (H) [ʔu portat]

Dóna accés a la plaça del Pou i, antigament, al pati del Castell. És l'únic punt per on poder entrar a la referida plaça. També n'hem sentit dir *el Portalet* i *el portalet de la Plaça del Pou*.

Portalet, el (V) [ʔo portaʔet]

S'hi van referir quan ens vam interessar per l'existència del portal del «Carlos» i el del Pau Mitger, trobats en la documentació de ca la Torre. Per aquest sector el carrer d'Amunt era dividit, en teoria, en *en amunt del* i *en avall del Portalet*. Hem sentit, per exemple: «de Cal Pubill en amunt, fins al Portalet». Aquesta expressió

popular ha conservat el record d'un portal històric, ara com a *Portalet*, del qual s'havia perdut la memòria.

V. t. *«Carlos», *el portal del*.

Portatge, el (H)

[tu pun'tasku]

L'hem sentit anomenar poques vegades referint-se a terres de la partida del Coll de Balaguer, pròximes d'allà on hi va haver la «casilla». Hi havia olivers i garrofers.

«El 22 de gener de 1816 va morir “Don Lorenzo Casadeval, administrador del real Portazgo del Coll de Balaguer”» (*Cens 1817*, p. 80); «A prop del castell de Sant Felip hi havia el que es deia el *Portatge* [...]. Els veïns de Vandellòs deixaren de pagar el *dret de portatge* en 1842» (Bru, p. 288); «Pontasco. [...]. Oeste Carretera» (*Amill.* 1945, I, f. 265); «dins la partida del Vaque, tocant al Puntasco del coll de Balaguer» (*Recull*, p. 131).

Portatge, la «casilla» del (H)

[tə kə'ziɫə ðət pun'tasku]

Era al Coll de Balaguer, a ponent de la carretera de València. Hi cobraven peatge als vehicles que hi transitaven. Aquest edifici va ser enrunat l'any 1967. S'hi conserva la cisterna que servia per a la família que hi vivia, per al servei dels carreters i per a abeurar els animals.

«Era conegut l'Eusebio Curto Gasull, que estava a la casilla del Puntasco» (*Recull*, p. 49).

portell

V. *Ariola, Atzavara, *Bassa Blanca, *Cova de les Gralles, Mariana, Pedral, *Roig, *Sibil·lina.

portella

V. Adell, Arturet, *Coma, Jovara, *Llongues, Mianet, Rovires, Xato.

Portella

V. *Davall la P., *Gran de la P., *Petit de la P.

Portella, la¹ (H-Mr)

[tə pur'teɫə] / [tə por'teɫə]

Una depressió remarcable, entre el serret dels Avencs, al sud-oest, i la mola de n'Adell, al nord-est. El punt on hi ha la Portella és a 722 m d'altitud sobre el nivell del mar. A Cad. 1862 no s'hi detecten conreus; *Amill.* 1945 declarava olivers i avellaners, però no és segur que correspongui a aquest indret, perquè trobem altres portelles.

«A poniente confina [...], y sigue collado de las fuentes, collado de las Portas y Portella» (Sancho, p. 21, 1821); «Otra á la Portella» (Cad. 1862, núm. 73); «la

clenxa de l'alta serra marca en el centre la lleu depressió de la Portella. A la dreta d'aquesta hi ha la mola de Nadell i, a l'esquerra, el serret dels Avencs» (*Guia*, p. 249); «La Portella» (*Amill*. 1945, I, f. 191).

Portella, la² (F) [ʔa por'teɫɐ]

Una altra manera de designar *el portell d'Atzavara* o *de Jovara*.

Portella, el camí de la (H-Mb) [ʔu kə'mi ðə ʔə por'teɫə] /
[ʔo kə'mi ðe ʔə por'teɫɐ]

Diversos camins pugen fins en aquest pas natural. Un hi puja des de l'Hospitalet; va ser reformat els anys seixanta, i el van convertir en pista forestal. També pel vessant de ponent, s'hi va des de Castelló i des de Vandellòs per pistes aptes per a vehicles tot terreny, pistes que han substituït els camins que intercomunicaven els diversos llogarrets. Des d'aquest camí es deriven molts altres que seria llarg relacionar. Així mateix s'hi arriba des de Masboquera i des de Masriudoms, alguns senyalats per a pràctiques d'excursionisme, gairebé tots detallats per *Guia*.

Portella, el coll de la (H) [ʔu 'kɔɫ də ʔə por'teɫə]

La part per on el camí de la Portella aprofita la depressió que s'obre entre el serret dels Avencs i la mola de n'Adell a la Portella, pròpiament dita, per anar d'un vessant a l'altre. Hi ha dues torres que sostenen línies d'alta tensió, que pugen de la central nuclear.

Portella, les obagues de la (Mr) [ʔez aw'βayez ðe ʔə por'teɫɐ]

Una altra manera de designar les *de Masriudoms*. Alternen el nom, algunes vegades, perquè són a ponent de la Portella.

«el pas important de bestiar pel coll de les Portes, obagues de la Portella i de l'Irla, a prop de la font del Bosc» (*Les fonts*, p. 82).

Portella, la solana de la (H) [ʔə su'ʔanə ðə ʔə por'teɫə]

Generalitzen per a indicar el vessant sud-est de la Portella, però acostumen a referir-s'hi indicant les diverses partides i raconades que formen el sector.

«A l'hivern els ramats pasturaven a l'Acampador, i la solana de la Portella, barrenc del Forat Negre» (*Les fonts*, p. 82).

Portella del Mianet, la foradada de la (Mv)

[ʔə forə'daðe ðe ʔə por'teɫɐ ðeɫ mia'net]

Immediata a la portella del Mianet, un tros més elevada, hi ha la foradada que corona un puig. Es tracta d'un trau, una finestra formada a la roca calcària, d'una notable singularitat.

Portellada, la (Mr) [ʔa porte'ʎaðɛ]

Ara hi ha preferència a dir-ne *la Portella*, enloc de *la Portellada*. Cad. 1862 l'esmenta tres vegades, amb ametllers, olivers i sembrats. Tots tres tenien casa a Masboquera.

«Otra á la Portellada» i «Posesion á la Portellada» (Cad. 1862, núm. 33, 42 i 286); «Serralades del Coll de Balaguer. De l'Est es dirigeix al S. és paral·lela al mar i la componen [...] la Portellada (744 m.)» (Bru, p. 14).

Portellines, les (G) [ʔes porte'ʎines]

Parlen d'una roca de considerables proporcions que es destaca en el seu entorn de penyals. A la partida de Cassear, a una certa distància a orient de la font de Cassear i del racó de les Porciules.

«A l'esquerra es dreça la roca coneguda com les Portellines» (*Guia*, p. 297).

Portes

V. *Coll de les P.*

Portes, cal (V-Mv) [ʔaʔ 'pɔɾtes]

Al carrer de Sant Jaume. Són dues cases juntes amb el mateix nom. Els Portes van baixar de Masvalentí, on la casa, com totes les altres de l'antic llogarret, és en ruïna.

«Casa de la Portes» (Documentació, 1842); «Fran^{co} Gil, Portes» (Daurar 1882).

Portes, el coll de les (Mr) [ʔo 'kɔʎ de ʔes 'pɔɾtes]

Depressió entre la mola de n'Adell i el Pallars, que comunica, a través del camí del Coll de les Portes, el sector dels Guixassos amb l'obaga de Masriudoms i la vall d'aquell sector. Sancho l'anota com un dels punts que delimitaven el territori de Masriudoms, segons podem veure tot seguit.

«límites y circunferencia de esta Parroquia de MasRiudoms. [...] collado de las Portas y Portella» (Sancho, p. 21, 1821); «El camí davalla [...] dret al coll de les Portes, el decliu del qual es precisa entre el Pallars i els cingles de Nadell» (*Guia*, p. 271).

Pota, cal (V) [ʔaʔ 'pɔɾɛ]

Una altra manera d'anomenar *ca les Roses*.

«Francisco Arbós Castellnou – Calcó-Pota» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

Poteta, el (R) [ʔo pɔ'tɛɾɛ]

A Remullà, tothom en deia *cal Coix*, però a Vandellòs se'l coneixia amb aquest altre renom. De cognom *Margalef*.

«Potret» (V)

«Nota del que hay de cobrá en lo any 1837 y 38. [...] Jose Potret» i «Dia 10 de mars à Jose Escoda (a) Potret» (Documentació, 1837 i 1839); «Escoda, potret, Fran^{co}» (Cad. 1862, núm. 122).

pou

V. *Barranc de l'Abellar, Borrullet, Hereu, *Hospital, Macià, Poble, Pont de la Gallina, *Torrent.*

Pou, el barranc del (H)

«Digous a xvi dies de nohembre [...] G^o Miranet sembra ab los macips de casa en lo baranch del pou» (*Documents*, p. 58, 1364).

Pou, la plaça del (H)

[tə 'ptasə ðət 'pow]

És l'antic pati de l'Hospital, convertit en una plaça cèntrica, petita, però d'una notòria singularitat. Al bell mig hi havia el pou que proveïa d'aigua el veïnat de l'Hospitalet des de temps reculats. La treien accionant una maneta que feia moure una antiga sènia de rosari. Abans s'hi feien festes amb els bous.

«destacarem la pesència en l'interior [de l'Hospital] d'un gran pati central d'uns 197 pams (38,4 × 38,4 més o menys)» i «L'accés a l'actual Plaça del Pou, que abraça parcialment el que en temps antics fou el pati principal de l'hospital» (*Spital*, p. 21 i 29); «Aquesta plaça, on estava ubicat el pati d'armes de l'edifici de l'hospital del coll de Balaguer, [...] va ser el punt on es va iniciar la població del futur nucli urbà de l'Hospitalet de l'Infant» (*Recull*, p. 89).

pouet

V. *Macià, «Sèrio».*

Pous, els (Mr)

[təz as'pows]

Partideta, al sud-est del nucli urbà, a la partió amb la Sènia, les Cometes i el Port de Carro, a través de la carretera. Hi ha alguns trossos amb ametllers i olivers. A Cad. 1862, s'esmenten dos trossos de terra, amb sembrats, garrofers i vinya. Els dos declarants tenien casa a Masboquera.

«Otra als Póus» i «Posesion als Póus» (Cad. 1862, núm. 154 i 155).

Povet, el barranc del (G)

[tə βa'raŋ deɫ po'βet]

Es forma en un vessant dels Dedalts, poc més avall se'l coneix per *del Racó d'en Perdigó* i es converteix en afluent del barranc del Taix. L'hem sentit anomenar poc.

«Barranco del Povet» (*Topog.* 1918); «El barranc del Povet després del seu pas pel peu de la cova de l'Escoda, afluïx al barranc dels Taixos» (*Els recursos*, p. 6).

Povet, la serra del (R)

«Sierra del Povet» (*Topog.* 1918).

Segons *Topog.* 1918, aquesta serra no té cap relació amb el barranc del Povet: és a l'altra punta del terme, a la partió amb Prasdip.

Povet de l'Ase, el (C) [to poβed de 'taze]

Una partideta per allí al fondo del Felip. Cad. 1862 la cita cinc vegades, amb sembrats, boscos i matolls. Dels cinc declarants, quatre tenien casa a Castelló i un, a Masboquera.

«id [viña] del Povet» (Documentació, 1844); «Otra al povet de l'Ase» (Cad. 1862, núm. 149 i altres).

«Poyo» (V)

L'inscriuen, poc, els censos de la primera meitat del segle passat, en diversos llocs.

Pradell

V. **Ximo P.*

Pradell, cal (V) ['kaʎ pa'ðreʎ]

Al carrer de Sant Josep, l'última casa. Ja residia en aquest carrer el 1912. El renom pot denotar procedència.

«Dia 25 de mars al Pradell» (Documentació, 1839); «Andreu Pradell 50 raigoles» (Relacions, 1880); «Andres Pascual, Pradell» (Daurar 1882); «Jaime Pascual Pallejà – Pradell» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Prat, del (V) [ðet 'prat]

Reducció de *Prasdip*. Es parla de *cal «Pepito» del Prat* al grup de cases aïllades, a la sortida de ponent de Vandellòs, vora la carretera de Móra, al costat de cal Butxaques, també coneguda per *ca la Sedolina*; i anomenen *ca la Pepa del Prat*, al carrer de Joan Miró, com una altra manera de designar *cal «Mariquildo» el Futo*.

«Juan Sabaté, del Prat» (Daurar 1882); «Terratinents [...] Juan del Prat» (Vària 1887); «Juan Sabaté Vernet – Juan del Prat» i «Juan Sabaté Bonfill – Juan del Prat» (*Curiosidades*, p. 18 i 23, 1912).

Prat, el barranc del (Mb) [tə βa'raŋ deɫ 'prat]

El tram del barranc de Vandellòs que ressegueix Masboquera pel nord-est, fins al toll Gran. I no és perquè corri pel terme de Pratedip, car per aquí el corrent és tot dins del terme de Vandellòs i al terme de Pratedip no hi tocarà fins un tros més avall. A partir del referit toll en diuen *Barranc Avall*. A Masboquera, quan una persona acostuma a tenir reaccions espontànies, imprevisibles, solen dir que «té més sortides que el barranc del Prat».

Pratedip [tə 'prat] / [praɫ'dip]

Vila veïna, a la partió amb el terme de Vandellòs pel nord, nord-est i est, des del Coll Roig fins a trobar el terme de Mont-roig.

Pratedip, el camí de¹ (Mr) [tə ka'mi ðe praɫ'dip]

Abans era un senderó, ara ja és camí de carro. Sortia del nucli urbà, passava pel cementeri, el Clot dels Horts, travessava el Riu de Llastres i s'endinsava al terme veí.

«Camino de Pratedip» (*Topog.* 1918).

Pratedip, el camí de² (F-R) [tə ka'mi ðe praɫ'dip]

Seguia el mateix itinerari que ara segueix la carretera que va des del coll de Fatxes fins a Pratedip, travessava el Motarro, baixava al Coll Roig i d'allí, pel santuari de Santa Marina, a la vila que li dóna nom. La notícia del segle XVIII fa referència a la partió amb la partida i terra de Mas d'en Gil.

«Item vna pesa de terra dita la feixa situada en lo dit terme de tivisa, a la partida del mas Vell [...] afronta [...] y ab lo camí del Pratedip» (*Capb.* 1756, f. 119r).

Prats

V. Josep P.

Prats (V) ['prats]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle XX. Procedien de Masvalentí, de cal Ventanes.

Pregona, el racó de la (H) [tə rə'ko (ðə) tə prə'yonə]

Un fonal a la muntanya del Danya. L'adjectiu ha estat pres com un substantiu. El nom el devia originar la morfologia del terreny, però la versió popular assegura que és per reflexió de sons, és a dir, que fa l'eco, «com si pregones», diuen.

«Corralets o Racó Pregona» (*Amill.* 1945, I, f. 265).

presa

V. *Baix, Dalt*.

Presó, la¹ (V) [ʎa pre'zo]

A la part posterior de l'església, on forma un racó minúscul. L'antiga presó, però, prenia una part del que és el carrer de l'Església, de manera que era com un apèndix adossat en aquell cantó.

«Depósito Judicial, o sea cárcel pública» (*Curiosidades*, p. 35, 1918).

Presó, la² (H) [ʎə pre'zo]

Una dependència a la muralla meridional de l'Hospital, per on hi havia la torre que es va enrunar al començament del segle xx. Podria haver estat creada expressament com una dependència de l'hospital de l'Infant Pere.

«Comprenia el pati, la petita capella [...] de l'hospital i una presó» (*Recull*, p. 89).

Presó, el coll (Mb) [ʎə 'kɔʎ pre'zo]

Una lleugera depressió a la serra de Santa Marina al nord de Masboquera, per on passa la partió amb el terme de Pratsdip, on hi ha la partida anomenada *el Presó*, que ha donat nom al coll, a la partió amb Vandellòs. *Presó* és una variant de l'adjectiu *pregó, pregon*, equivalent a 'profund, fondo'.

V. t. **Peresó, el tossal d'en*.

Presoners, el camp de (G) [ʎə 'kam de prezo'nes]

El nom va néixer l'any 1938. Una rasa a orient del mas de Genessies, a la vora de sol ixent del camí de Gavada. Hi van tancar un grup de presoners que l'exèrcit republicà va fer a la batalla de Terol. Alguns dels presoners hi van deixar la pell en aquest camp. Devia ser un destacament dels que hi va haver reclosos al Camp de Concentració de l'Hospitalet.

primera

V. *Punta*.

Primitiva, ca la (H) [ʎə 'ka tə primi'tiβə]

Una altra manera, més recent, d'anomenar *ca la* «*Rossita*» *Pallejà*.

«Des d'aleshores es coneix com ca la Primitiva» (*Recull*, p. 166).

Principal, el carrer (R) [ʎə ka're prinsi'paʎ]

Oficialment, no té nom. No deixa de ser lògic. El llogarret de Remullà és tan petit que no feia falta cap nominació administrativa. Això no obstant, entre el

veïnat el distingien respecte de *l'altre Carrer*. Totes les cases d'aquest carrer, llevat de la casa Nova de Cal Domènec, són al sud-oest del camí de Remullà.

«A Remullà, hi havia bàsicament dos carrers, el carrer principal i l'anomenat "l'altre carrer"» (Bonfill, p. 12).

«Prioro», això del (F) [aj'ɔ ðeɫ pri'oro]

Un bocí de terra a la Moixera, al costat de la carretera de Gavadà. Hi ha una caseta. El propietari era de Tivissa.

«Prudèncio», cal (H) ['kaɫ pruðensiɯ]

Al carrer Major, al costat de ca la Pepa del Redín. Per la part posterior és veïna del corredor de les Basses del Redín.

«Prudèncio», la sènia del (H) [tə 'seniə (ðə)ɫ pruðensiɯ]

Un tros de garrofers, a la Sentiu, partint amb el Salvadoret, a la vora de migdia de la carretera Vella, on hi ha una rotonda per a regular el trànsit, de manera que ja forma part de l'eixample. En aquest tros, a més d'una sènia moguda per un animal, hi havia hagut un forn de calç i una plaça de carbonera.

«A la Sentiu hi havia la [sènia] del Prudèncio» (*Recull*, p. 51).

Pruna, cal (V-Mb) ['kaɫ 'pruɲe]

Quant a la vila, al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Josep de Cal Guirret. Va ser construïda en un solar que formava part de la terra del Roger de ca la Torre. Segons Cad. 1862, tenia una casa al carrer Major, on vivia el que cita *Curiosidades*. Al llogarret la ubiquen a la Plaça. Hi va haver una botiga de queviures. Van anar a residir a l'Hospitalet. També l'hem sentit com una altra manera d'anomenar *cal Daniel Saladié*.

«Escoda, pruna, Jaime» (Cad. 1862, núm. 117); «18 Pruna» (*Contribució* 1865); «Lo Pruna per la verema» (Relacions, 1881); «Juan Escoda Boquera – Pruna» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Pruna, el corral del (Mb) [tə ko'raɫ ðeɫ 'pruɲe]

Al carrer de Santa Marina, és a dir, al camí Vell, anant enllà a mà dreta. Hi va haver una granja, però ara és un local sense cap activitat.

Pruna, el covot del (C) [tə koβoð ðeɫ 'pruɲe]

En un extrem de la plana dels Dedalts.

«immediat, el serret del covot del Pruna» (*Guia*, p. 325); «Dedals o Covot del Pruna» (*Amill*. 1945, II, f. 580).

Pruna, la planella del (V) [ʔa pʔa'neʎe deʔ 'prune]

Un tros de terra esblanqueïda, cap a l'aiguavés que mira a Garrateó, al nord-oest dels Dedalts.

Prunera, la (V) [ʔa pru'nerɐ]

Hi ha qui creu que forma part de la Gornata, però també qui opina que constitueix partida per si mateixa, cosa que confirma Cad. 1862, que anota dues propietats, amb sembrats, vinya i ametllers. És reclosa entre la mola de Fatxes, al sud-oest, i la Tossa, a orient, i confronta, per migdia, amb la Figuerola. El terreny és abandonat. Els dos propietaris de 1862 tenien casa a Remullà. *Amill.* 1945 l'esmenta junt amb *la Gornata*, amb ametllers i avellaners, a més d'un edifici, que devia ser el mas.

«Posesion á la Prunera» (Cad. 1862. núm. 240 i 241); «La Prunera» i «La Goznata y la Prunera» (*Amill.* 1945, I, f. 12 i 113).

Prunera, el mas de la (V) [ʔo 'maz ðe ʔa pru'nerɐ]

Domina la partida del mateix nom. L'edifici sembla ben conservat, malgrat l'abandó del seu entorn. Al costat hi ha una font que, com tantes altres del terme, neix en un pouet i regalima aigua.

Pubill

V. *Àurea de Cal P.*, *Jaume P.*

Pubill, cal (V-Mr) [ˈkaʔ puʔβiʎ]

Se'n parla als dos llocs. A la vila s'indiquen dues cases amb aquest renom, les dues al carrer d'Amunt: una ja és a prop de la carretera de Tivissa, de manera que queda aïllada respecte de les altres del mateix costat de carrer; l'altra és a migdia i veïna de cal Pere Coquí. A aquesta, hi ha costum de referir-s'hi precedida del prenom *Jaume*. I preferentment, amb el nom de *ca la Maria Poqueta*. Al llogarret és al carrer de Sant Josep. És un conjunt d'edificis de planta baixa, propietat d'aquesta família, per on l'esmentat carrer, en una de les seves derivacions, allarga una branca que se'n va a trobar l'era del mateix nom. Fa l'efecte d'haver estat una masia a la vora del nucli urbà.

«Es conserva la relació de tots els veïns que van col·laborar en l'edificació de l'Esglesia [...] "*Povill*"» (*Cens 1817*, p. 63, 1820); «Y a cal Povill lo mateix dia... 200 rajoles» (Sancho, p. 25, 1824); «De Jusep Escoda Povill per les terres» (Documentació, 1837); «9 Puvill» (*Contribució 1865*); «Pedro Boquera, Povill» (Daurar 1882); «6 febre 1884 a la dona del Puvill per caba [...] dia 16 de febre per a la contribucio ay deisat a la mateixa dona del Puvill» (Carpeta 1882); «Agustín Boquera Auví – Puvill», «Jaime Boquera Boquera – Pere Puvill» i «Pedro Boquera Barceló – Pere Puvill» (*Curiosidades*, p. 16, 17 i 20, 1912).

Pubill, la canal del (Mr) [ʔa ka'naʔ deʔ pu'βiʎ]

Una altra manera d'anomenar la *del Cabirol*.

Pubill, el casal del (Mr) [ʔo ka'zaʔ deʔ pu'βiʎ]

Al carrer Major, a l'entrada meridional del nucli urbà, per on s'inicia el camí del Comellar. Sovint l'hem sentit anomenar *el Casal*. Ha estat equipat com un centre d'esbarjo, amb instal·lacions esportives i de lleure.

Pubill, l'obaga del (Mr) [ʔaw'βayɛ ðeʔ pu'βiʎ]

A l'extrem septentrional de la mola de n'Adell, la part ombrívola que provoca els cingles, a la part inferior de la canal del Cabirol.

Pubill, el racó del (G)

«S'entra al recó del Pubill. Paisatge desolat, sense conreus» (*Guia*, p. 324).

Per allí als Taixos.

Pubilla (V)

«Castellvi, puvilla, Pedro» (Cad. 1862, p. 82).

Segons aquest cadastre, tenia la casa al carrer Nou de Vandellòs.

Pubilla, ca la (Mr)

«Ca la puvilla de mas Riudoms» (Documentació, 1837); «Ca la Puvilla a la Solana paga [...] Ca la Puvilla al Roige de cada sing una» (Documentació, 1844); «Castellví, puvilla Juan» (Cad. 1862, núm. 92).

D'acord amb el referit cadastre, tenia una casa a Masriudoms, però solament parlen de *cal Pubill*.

Pubilla del Pau, la (Mr)

«La Puvilla del Pau de mas de Riudoms dines deixats en lo añ 37 cuan estava asidal» i «La Puvilla del pau de mas Riudoms debe diners deixats» (Documentació, 1837 i 1844).

Pubilleta, cal (V) ['kaʔ pu'βi'ʎete]

A sol ixent del carrer Nou, veïna de cal Casat.

Pubilleta, el mas de Cal (V) [tə 'maz ðe 'kaʎ puβi'ʎete]

Al vessant solà, a la vallada de ponent del corral de Ca la Torre, partint amb el mas del Pinxo per la carena. Hi havia un corral al costat, en ruïnes, i una era davant del mas.

Pubilleta, les planelles del (Mb) [təs pʎa'neʎez ðet puβi'ʎete]

Una altra manera de designar *la planella del Macià*.

Puça, la cova de la (H) [tə 'kɔβə ðə tə 'pusə]

A Caladoques, però solament l'hem sentit anomenar pels informadors de Masriudoms.

Puço, el (H)

«Lo Jayme Puso del ospital», «Lo Jayme Puso» i «Dia 28 de id [maig] a Jayme Puso» [l'anomena diverses vegades] (Documentació, 1837 i 1844); «Dome-nech, puso, Jaime» (Cad. 1862, núm. 14).

Per masculinització de *Puça*. Sembla que havia tingut una taverna a la primera meitat del segle XIX. Declarava una casa el 1862.

Puço, el racó del (R) [tə ra'ko ðet 'puso]

A la partió amb el racó del Porrell, al nord de l'estret dels Vidriers.

Puell (V)

És anotat en tres censos alternatius: 1912, 1919 i 1934.

puig

V. *Marquès*, **Navalles*.

Puig (H)

«fill [...] de Ramon Puitg, y de Maria Putig [sic] conjuges hostales en lo hospital parroquia de Vandellos» (*Bapt.* 1667, f. 118v, 16-1-1755).

Puig de Colet, el (C)

«terra situada en lo terme de la present vila de tivisa en lo territori de Castelló, à la partida del Puig de Colet» (*Capb.* 1756, f. 78r i 78v).

pujada

V. *Adroguer*, *Basses*, **Cabrit*, *Cementeri*, *Pep*.

pujador

V. *Biga, Jaume de l'«Isidro»*.

punta

V. *Aliu, Assistent, Atzavara, Bassa Nova, Butxaques, Cala Bea, Caladoques, Cala-ronyosa, *Casa Alzina, Castellnou, Castelló, Caus, Corb, Cova de les Gralles, Cova de la Lloba, Covot, Duera, Estació, Estalella, Forat, Forat Roig, Frare, Freixes, Futo, Galàpet, Grossa, Guirro, Jaume de la Maria Antònia, Joan de Mas de Soler, Jovara, Macià, Mandolça, *Mare de Déu de la Roca, Martí, Mola de Ca la Viuda, *Moleta, *Montsant, Obaga, Oró, Pallars, *Pedrera, Pla de la Sàlvia, Plomat, Rafel «Senos», Raig, Riu, *Riu de Llastres, *Sant Jordi, Soy, Tossa, Vaque*.

Punta, la primera (fm)

«Són les denominades: la Primera Punta o Punta de la Pedrera» (Muntanya, p. 124).

Formava part de les roques de Tarragona.

Punta del Riu, l'estany de la (H) [tə'stajɲ də tə 'puntət 'riw]

En parlen per indicar un entollament que es forma darrere les dunes de la platja. Anys enrere s'hi van arribar a pescar llisseres. N'hem sentit dir *l'Estany*.

Punta del Riu, el pinar de la (ft) [tu pi'na ðə tə 'puntət 'riw]

Una vorada de pins vers, arran de costa, a la riba oriental de la desembocadura del riu de Llastres. És terme de Mont-roig, però allí no s'anomena gaire. Hi ha una urbanització per aquell entorn. En anys passats, era un dels llocs on la gent de l'Hospitalet anava a menjar la mona el Dilluns de Pasqua.

«el pinar del Serrano o del Pallejà, [...] també conegut com el pinar de la Punta del Riu» (*Recull*, p. 77).

Punta del Riu, la platja de la (H) [tə 'ptadʒə ðə tə 'puntət 'riw]

Es parla de la platja per indicar els arenals que es formen en el lloc on aflueix el barranc de Riu de Llastres i als seus col·laterals. Com a conseqüència del boom turístic, quan les rierades la prenen, la refan. Especialment la de la banda oriental, també es coneix per *la platja del Pinar del Pallejà*. Solament l'hem sentit dir a l'Hospitalet.

Puntaire

V. *Vinya del P*.

Puntaire, el (Mr) [tə pun'tajrə]

El cim més alt (728 m) de la serra que formen la mola de n'Adell, la Portella, el serral dels Avencs, el Puntaire i Navalles. S'enlaira entre la Portella i Navalles. També hem sentit *el molló Puntaire*, però menys.

«Punta del Puntaire» i «Molló Puntaire» (Amigó, p. 22 i 26).

Puntaire, cal (C-Mb) [ˈkaɫ pun'tajrə]

A Castelló, la situen allí on el carrer que baixa de l'era de Cal Serrador fa un colze i gira cap al sud-est. És al costat del paller del Rafel de la Feliça, que forma part de la mateixa construcció. La casa és identificable perquè al fons hi ha una obertura, en forma d'arc, possiblement resultat de l'enrunament progressiu d'una porta. És fama que va ser de les primeres famílies que van abandonar Castelló per passar a residir a Masboquera, on la ubiquen al carrer de Santa Marina, en el sector que fa una balconada amb vistes sobre el Tossalet, la serra de Santa Marina i el coll Presó. Va ser dels que van col·laborar en la construcció de l'església de Masriudoms. La que anota Cad. 1862 era d'una terratinent forastera.

«Puntaire» (*Cens 1817*, p. 63); «Nota del que hay de cobrá [...] Andreu Puntaire» (Documentació, 1837); «Escoda, puntaire, María» (Cad. 1862, núm. 310).

Puntaire, la cova del (Mr) [tə ˈkɔβɐɫ pun'tajrə]

És en un cingle proper, al nord-oest d'aquesta elevació.

Puntaire, l'obaga del (Mr) [təwβaɣɐɫ pun'tajrə]

Una part de les obagues de Masriudoms propietat de cal Puntaire.

«A l'esquerra es deixa el caminet de l'Obaga del Puntaire» (*Guia*, p. 263).

Puntaire, el tros del (H) [tə ˈtrɔz ðɐɫ pun'tajrə]

Hem localitzat dues peces de terra amb el mateix nom i a la mateixa partida: l'«alcantarilla» Gran. L'una parteix amb la parada del Jaume el «Caque» i l'altra, amb el Tovallóles.

Puntal, el (H) [tə pun'taɫ]

Un penyal que s'eleva en solitari, com una columna, a la vora del barranc de l'Aigua al Coll.

«En el barranc [de l'Aigua-al-coll] hi ha un monolit que s'anomena el Puntal» (*Guia*, p. 293).

Puntal, el collet del (H-Mr)

[tu ku'ɫed dət pun'taɫ] /

[tə ko'ɫed dət pun'taɫ]

A orient de la mola de n'Adell, una lleu depressió que es forma en amunt del Malpàs. Hi passa el senderó que va de Masriudoms als Meners. És a poca distància de la cova de n'Adell. És una reminiscència del «puntal dit den Adell» del segle XVI, malgrat que *Puntal* s'hagi modificat a *Puntalt* en alguns mapes.

«y va y discorre tot areny fins al barranc de Caladoques y de alli passa e va á ferir al barranch de la Figuera junt á mar y de alli va fins al puntal dit den Adell e va á ferir de dit puntal a les Ribes Blanques y de alli discorre y torna al riu de vlastes» (*Capb.* 1553); «Collet de Puntalt» (*Atles*, 4542 – 323).

«Puntasco»V. *Portatge*.**«Puntasco», l'àncora del** (H)

«Puntasco, l'Àncora del [...] Fons: 19 brases. (C). Senyes: [...] El Puntasco per la Caseta de l'Hospitalet. (C)» (Muntanya, p. 103 i 192).

Puntes (C)

«Jusep Boquera, dit Punes [...]; y despues son fill Juan Boquera dit Punes de Castello» (*Fundacions*, núm. 151, 28-8-1775); «Jusép Boq[uer]a dit puntes [de Castelló] confesa un sensal» (*Fundacions*, núm. 154, 1815-1838); «Boquera, puntes, Andres» (Cad. 1862, núm. 47); «Manel Punes [11 desembre 1880] deu un sajet [saquet] de sofre» (Relacions, 1880); «Abril Añ 1886 [...] Manel Punes blat 8 garbes» (Carpeta 1882).

PunyaladaV. **Pau de la P*.**Puput, la cova del** (H)

[tə 'kɔβə ðət pu'put]

A la riba meridional del barranc del Riu de Llastres, al davall del camí de les Barques.

quadraV. *Hospital*.**Quadra, la** (H)

[lə 'kwaðrə]

Tres persones n'han sentit parlar als seus avis i un altres l'han llegit en alguna escriptura, però gairebé mai no en parlen d'una forma espontània. Ara estan més avesats a fer esment de les diverses partides de l'entorn de l'Hospitalet que hi eren

incloses. *La Quadra* ja és documentada durant el segle XVI, i era formada per les terres que van des del barranc del Riu de Llastres fins a Caladoques. Per les referències relatives a la pesca al mar del sector, sembla que s'allargava fins al Cap de Terme, al barranc del Codolar. Cad. 1862 anota set propietaris amb terres a la Quadra, amb garrofers i sembrats. Dels set, tres tenien casa a l'Hospitalet, tres a Vandellòs i un a Remullà. A *Amill*. 1945, hi detectem garrofers.

«tota la “quadra” o pla en què està edificat l'Hospital [...] masies, terres i propietats situades dins els límits de la dita “quadra” i «comprar peix pel preu acostumat dins i fora de la citada “quadra”» (Bru, p. 167 i 168, [1527]); «Item denuo homines dicti loci del prat-dip denunciarunt medio juramento que los ambits del terme nat[ura]l y quadra de la Casa del dit spital del infant en Pera de bona memoria discorren y passen per los llochs y partides segons se segueix. Primo: comença al entrant de mar al sol de riu de vlastres y va y discorre tot areny fins al barranch de Caladoques y de alli passa e va á ferir al barranch de la Figuera junt á mar y de alli va fins al puntal dit den Adell e va á ferir de dit puntal á les ribes blanques y de alli discorre y torne al riu de vlastres y va per dit riu de vlastres á vall fins a mar, y los dits ambits afronten ab lo terme del Prat-dip» (*Capb*. 1553); «confrontat cum quadra hospitalis dicti del Infant [...] piscandi in mare quod confrontat cum dicta quadra videlicet a barrancho del Codolar al riu de vullastre» i «en lo mar que confronta ab la quadra de dit hospital ço es, des del cap del riu de ollastre fins lo barranch del codolar y terra de St. Jordi en lo present principat de Catalunya» (Almadraues 1594, R:72/104-3 i R:72/107-4).

«**Quana**», **ca la** (V) [ˈka ʎa ˈkwane]

K era l'equivalència del so fricatiu velar sord fins que la intensa pressió castellana no ha aconseguit que els catalans aprenguin a produir aquell so foraster. Una casa del carrer Nou. Procedien del mas de la Figuerola. El «Cuano» que anota *Curiosidades* ja residia en aquest mateix carrer. Devia ser un ascendent.

«Angel Pascual Burata – Cuano» (*Curiosidades*, p. 21, 1912).

quarter

V. *Carrabiners, Guàrdia Civil*.

Quatre, avenc del (V)

«Avenc del Quatre. Avenc d'en Timo [...]. A la carena que s'alça al S de la carretera de Vandellòs a Fatxes, a poc més d'un Qm. de la primera població i de cara a l'esmentada carretera. Són dues esquerdes de poc desenvolupament i una profunditat no superior a -3 m.» (*Catàleg*, p. 115).

Els situa correlatius l'un de l'altre. Sembla que es podrien identificar amb les coves de n'Oller.

Queixalós (V)

L'inscriuen els censos des del 1912 fins al 1946.

Quelo, cal (V)

[ˈkaɫ ˈkeɫo]

Al carrer de les Eres, al costat de cal Jaume Capdavall. També parlen de *cal Josep Quelo*, al carrer de l'Església, veïna de ca la Pepa Cristí.

«Querit»

V. *Obaga de Cal «Q.»*.

«Querit», cal (V-C)

[ˈkaɫ keˈrit]

A la vila s'hi solen referir anteposant «*Mundo*», afèresi de «*Raimundo*», al carrer de la Font, veïna de cal Joan Joanes. A Castelló és junt al solar de cal Miquelet. Fa l'efecte que allò que eren dues cases ara forma un sol solar. La trobem per on el carrer fa un angle i gira vers el sud-est. El solar que correspon a cal «Querit» és més gran que el de cal Miquelet. Hi ha uns corrals a la part posterior de la casa, a l'extrem oriental de Castelló, al costat del corral del Pauet «Santo».

«Querit» (Daurar 1882); «José Saladié Escoda – Quirit» (*Curiosidades*, p. 17, 1912); «Se surt de Castelló [...] Resten, a la dreta, l'era del Quirit i a l'esquerra [...] els corrals de Càl Quirit» (*Guia*, p. 256); «El castell [...] devia ser al lloc que ocupaven les cases Querit» (Amigó, p. 22).

«Querit», la caseta de Cal (Mb)

[ɫa kaˈzete ðe ˈkaɫ keˈrit]

A l'aiguavés de ponent de la Barrancada, prop del camí que puja a la Serrana.

«A l'esquerra, hi ha les casetes de Càl Quirit i del Plomat» (*Guia*, p. 254).

«Querit», la cova del (Mb)

[ɫa ˈkɔβet keˈrit]

Una balma gran, amb una paret al davant, enrunada. Va fer de corral. És sota un penyal, a la vora de ponent del barranc del Llor, a les envistes de Masboquera. Un poc més avall, el corrent ja es dirà *de la Barrancada*.

«en el cingle, es té la cova de Càl Quirit, extens abalmament apariat per corral» (*Guia*, p. 254); «Cova de l'Arinjol. Cova de Cal Quirit. [...] Són dues balmes obertes als cingles del Barranc del Llord» (*Catàleg*, p. 118 i 119).

«Querit», l'era del (C)

[ˈɫere (ðe)ɫ keˈrit]

Una altra manera d'anomenar la *de Cal Pauet «Santo»*.

«Resten, a la dreta, l'era del Quirit» i «Resta, a l'esquerra, l'era del Quirit» (*Guia*, p. 256, 258 i 259).

«**Quico Carlos**» (V)

«José Castellví Saladié – Quico Carlos» (*Curiosidades*, p. 23, [1912]).

«**Quico**» **Casat** (V)

«Malena del Quico Casat» (Daurar 1882).

«**Quico Quitèrio**», **el tros de Cal** (Mr) [tə 'trɔz ðe 'kaʃ 'kiko ka'terio]

Una terra al Guixar, a la dreta pujant pel camí del Coll de les Portes. Parteix amb una terra de cal Julià.

«**Quico el Santo**», **l'obaga del** (C) [taw'βayɐ ðeʃ 'kikoʃ 'santo]

Al Beltran, al sector que també es coneix per *Ruït de Dalt*, a l'ombra dels Dalds. També l'hem sentit dir sense l'article, «*Quico Santo*».

«**Quico**» **el Soc, la caseta del** (H) [tə kə'zɛtə ðeʃ 'kikoʃ 'sɔk]

És de tros, a Caladoques.

«**Quicot**», **cal** (Mr) ['kaʃ ki'kɔt]

Se citen dues cases d'igual nom, una al carrer Major, al costat de cal Llarg, que per la part del darrere mira a la carretera de Vandellòs; l'altra al carrer de Sant Jaume, veïna de cal Lluís.

«Josep Castellví Sirisi – Quicot» (*Curiosidades*, p. 13, 1936-1939).

Quimeres, el (H) [tu ki'merəs]

Tenia un cafè i solia estar enquimerat que la clientela no se n'anés sense pagar.

Quimeres, el dipòsit del (H) [tu ði'pozid dəʃ ki'merəs]

Era d'aigua, a utilitat d'una granja. Aquest terreny ja forma part del nucli urbà de l'Hospitalet a causa de l'eixample de ponent. És al Codonyer.

Quimet, el tros del (Mr) [tə 'trɔz ðeʃ ki'met]

Un bocí de terra a la Font.

Quintana (G)

«foren Padrins [...] y Josepha Quintana habitants en Geneixies» (*Bapt.* 1667, f. 116v, 15-6-1753).

S'ha llegit, a Vandellòs, als censos de la primera meitat del segle passat.

«**Quitèrio**», **cal** (Mr) [ˈkaʎ kiˈtɛrio]

A la cantonada amb un punt de desguàs del carrer Major. Per l'altre costat toca a cal Jaume Tonda. Parlen de *cal* «*Quico Quitèrio*», al carrer de Sant Josep, també coneguda per *cal Pastor*. Els tres que cita Cad. 1862 tenien casa a Masriudoms.

«Rovira, caterio, Juan», «Rovira, caterio, José» i «Rovira, caterio, Jaime» (Cad. 1862, núm. 242, 243 i 333); «y Caterio de mas de mas [*sic*] de Riudoms» (Relacions, 1878).

«**Quitèrio**», **la caseta del Joan** (H) [tə kəˈzɛtə ðəʎ dʒuˈaŋ kəˈtɛriu]

V. *Cot*, *la caseta del*.

«**Quitèrio**», **el tros de Cal** (Mr) [tə ˈtrɔz ðe ˈkaʎ kiˈtɛrio]

Una peça de terra, al coll de Casa.

Rabadà, el pla del (H) [tu ˈpʎa (ðə)ʎ rəβəˈða]

A Caladoques. També el designen *el pla del* «*Torrero*», perquè és en terres que eren d'aquesta família de Vandellòs.

«La bateria d'artilleria del pla del Rabadà, muntanya del Torrero [...]. A la zona coneguda com el pla del Rabadà i als primers contraforts del coll de Balaguer» (*Inventari*, p. 102).

Rabosa, el mas de la (Mb)

«Isidro Boquera y Juan Boquera son fill del mas de la rabosa de Vandellós» (*Fundacions*, núm. 35, 7-9-1618); «Guillem Vernet del mas den Espelta. Pere Vernet del Mas Espelta. Paga Jusep Vernet del mas de la Rabosa» [per una nota al final aclareix «Mas den Boquera»] (*Fundacions*, núm. 81, 28-2-1678); «Isidro voquera [...] del mas de la rabosa» (*Bapt.* 1667, f. 20r, 30-10-1688); «el apellido Boquera dio nombre á la masia antes llamada den Franchó y de rabosa» i «Mas de Boquera. Por los años 1688 anteriores é inmediatos decíase Masos de la rabosa, ó raboses, y a veces absolutamente Mas: tambien se nombró Mas den Francesc y Franchó» (*Llibreta* 1840, p. 31-32 i 34).

Queda clar que és una manera antiga de designar *Masboquera*.

racó

V. **Agustí*, *Algars*, *Aliu*, *Àngel*, **Avellaners*, *Barrufetes*, *Barrullet*, *Bosquet*, *Bou*, «*Camado*», *Carboneres*, *Càrcola*, *Carredalones*, *Cireret*, *Coll d'en Fraga*, *Coma dels Horts*, *Cova de l'Aigua*, *Cova del Colom*, *Danya*, **Davall la Portella*, «*Dolores*», *Escaleró*, *Escoda*, *Figuerassa*, *Figueres*, *Foradada*, *Frare*, *Futo*, *Gran*, **Gravetó*, *Guixo*, *Heureta*, *Hort*, *Hospital*, *Juliana*, **Lladre*, *Llor*, *Martí*, **Martorella*, **Melseres*,

**Montsant, Moret, *Navalles, Palmeral, *Pedraló, Perdigó, Porrassa, Porrell, Portadora, Pregona, *Pubill, Puço, Roca del Gall, *Teixell, Teixos, Tigelles, Toni, Vaque.*

Racó

V. *Emèlia del R.*

Racó, el¹ (V) [to ra'ko]

Un reclau del carrer de Baix, on hi ha ca la Gervàsia, ca l'Emèlia del Racó i els darreres de cal Pistolet, per on es comencen a pujar les escaletes del Carrer d'Amunt.

Racó, el² (F)

«Otra á la partida del Racó» (Cad. 1862, núm. 74); «Racó» i «Pla de la Font o Racó» (*Amill.* 1945, I, f. 45 i 118); «Fatges [amb llapis, i cal·ligrafia diferent, hi ha escrit *Racó*, al costat]» (*Amill.* 1945, II, f. 498).

La cita una vegada Cad. 1862, amb sembrats. A *Amill.* 1945, ametllers, vinya i avellaners.

Racó d'en Perdigó, el barranc del (G) [to ba'raŋ deɫ ra'kom perði'yo]

És la continuació del barranc del Povet. És tributari del de Cassear i, més avall, afluïx al barranc del Taix. També en parlen en diminutiu: *barrancó*.

Racó d'en Perdigó, la cova del (G) [ta 'kɔβɛ ðeɫ ra'kom perði'yo]

Al cingle de la riba dreta del barranc de Gavada i a poca alçada respecte de la llera del corrent, ja prop de la confluència amb el del Taix, en avall del racó de les Porciules i pròxima a la cova de l'Escoda. Hi ha pintures rupestres, descobertes l'any 1921.

Racó de l'Albercoquer, el (F)

«Altés, José. Posseïon al Racó del Aubercoquer» (Cad. 1862, núm. 11).

L'anota com a partida. Segons aquell document, s'hi conreava vinya i sembrats. El declarant inscriu dos trossos de terra i una casa a Fatxes.

Racó de l'Escaleró, les moles del (G)

«al fons, les moles del Taix i del Recó de l'Escaleró» (*Guia*, p. 322).

Racó de les Fontanilles, el (R) [to ra'ko ðe ɫes fonta'niɫes]

Una partideta, al límit amb la Figuerola, que li queda a migjorn; els Masets, al sud-est, i el vessant de la Tossa, que la limita pel nord.

Racó de la Mallola, el (H) [tu rə'ko tə mə'ʎətə]

Partida a la partió amb la Bassa de Casals, al vessant de sol ixent de la Portella. De terrenys més o menys rostos.

«hi ha el recó de la Mallola amb els cingles dels morrals de la Mallola o de l'Aigua-al-coll i dels Avencs» i «entre el barranc de l'Aigua-al-coll i el recó de la Mallola» (*Guia*, p. 251 i 292).

Racó de Marfull, el (H) [tu rə'ko ðə mə'rful]

Partida al nord del coll de Balaguer i, per l'altre costat, tocant al racó del Vaque. També s'ha sentit, poc, *Malfull*. Ara hi ha una pedrera en explotació.

«Racó de Marfull» (*Atles*, 4539 – 319 i 320); «Racó Marfull» (Amigó, p. 23).

Racó de les Porciules, la cova del (C) [ta 'kɔβet̪ rə'ko t̪es pɔ'sibb̪t̪es]

Una espectacular balma en el cingle del sector oriental de la raconada.

Racó de les Porciules, la roca del (C) [ta 'rɔk̪et̪ rə'ko t̪es pɔ'sibb̪t̪es]

Designa un penyal, en aquest fondal. Es destaca sobre els cingles del seu entorn calcari.

«a saber una pesa de terra situada, en lo terme de tivisa y partida de Casayá [...], campa y garriga, afronta ab les roques de les porsívoles» (*Capb.* 1756, f. 49v).

Racó de la Teuleria, les coves del (H)

«Coves del Racó de la Teuleria o Coves de l'Hospitalet. [...] Obertes a poca distància del poble de l'Hospitalet de l'Infant, a l'anomenat Racó de la Teuleria, [...] podem avançar que probablement es tractin de balmes» (*Catàleg*, p. 108).

Racó de la Vinya, el (Mb) [to rə'ko ðe ta 'βinə]

Partideta, a tocar de les cases meridionals del llogarret, al costat de la carretera de Vandellòs. Hi ha el mas de Cal Corneta.

«S'entra al llit del barrancó del Recó de la Vinya» (*Guia*, p. 258).

Racona, ca la (Mr) ['ka ta rə'kon̪e]

Al carrer de Sant Pau, al costat de cal Gendre. Diuen que el renom procedeix de Colldejou.

Racona, això del (Mr) [aj'ɔt̪ rə'kon̪e]

Una terra, no gaire gran, al sector meridional del barranc del Salt, a les Bassotes, a la partió amb el Xeco.

raconada

V. *Ventura*.

Raconer, allò del (H)

[ə'ʎə (ðə)ɫ rəku'ne]

Al Mallol, a ponent de la carretera de Vandellòs, a la partió amb el tros del Carrabiner.

Raconet, el barrancó del (Mr)

«Es davalla i es travessa el barrancó del Raconet, de llit conreat. [...]. A la dreta es té el bosc d'alzines de l'Obagueta» (*Guia*, p. 262).

Radín

V. *Redín*.

Rafel

V. **Senyor R*.

Rafel (V)

«Terratinents [...] Refel» (Vària 1887).

Rafel de la Feliça, cal (C)

[ˈkaɫ ra'feɫ de ʎa fe'ɫise]

Entre cal Puntaire i cal Mosso. Antigament se la coneixia per *cal Bord*.

Rafel del Taix, el (V)

[ʎə ra'feɫ deɫ ˈtaɟɟ]

Vivia al mas del General, al Taix.

«hi ha la caseta del Rafael Navarro, dit Rafel del Taix», «abans del seu pare Rafael del Taix» i «Els ramats que hi havia a l'estiu eren del Rafael del Taix» (*Les fonts*, p. 150, 151 i 152).

Rafel «Senos», la caseta del (F)

[ʎa ka'zete ðeɫ ra'feɫ ˈsenos]

En un tros de terra entre 150 i 200 m a orient de Fatxes.

Rafel «Senos», la punta del (R)

[ʎa ˈpunteɫ ra'feɫ ˈsenos]

Un tossalet al Motarro, proper a la partió amb el mas d'en Sanxo.

Rafela

V. **Damià de la R*.

Rafela, cal (V) [ˈkaɫ rəˈfeɫə]

A llevant del carrer de Sant Jaume, al costat de ca l'«Alfonsita».

«Entrada del vi [...] [julio] Lo Rafela» (Documentació, 1844).

Rafela, la caseta del (H) [ɫə kəˈzɛtə ðəɫ rəˈfeɫə]

És de tros, als Acampadors, a la vora de l'Almadrava.

Rafeló, cal (V-H) [ˈkaɫ rafeˈɫo] / [ˈkaɫ rəfəˈɫo]

A la vila interior, té la façana al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el carrer de Sant Andreu i fins al fons d'aquest carrer; a la vila marinera, és al carrer de l'Estació, al costat de cal Salvador de la Xata. El nom és originari de Vandellòs.

«José Bargalló, Rafeló» (Daurar 1882); «José Bargalló Rimbau – Rafeló» i «Andrés Bargalló Gil – Andreu Rafeló» (*Curiosidades*, p. 19 i 22, 1912).

Rafeló, el mas del (G)

«i mena al corral de la Bassa Blanca. Des del collet, es veu la vall dels Taixos [...] amb el mas del Rafeló, no molt llunyà» (*Guia*, p. 288).

Rafeló, el tros del (F) [ɫo ˈtrɔz ðeɫ rafeˈɫo]

Al sector meridional de Fatxes, a prop de la carretera de Móra. Hi ha una caseta.

Raig, el (G) [ɫo ˈratʃ]

Partida al sector oest de Gavadà. Agrupa terres a una banda i l'altra del camí del Mas de l'Aumet, a la partió amb la Sénia i el barranc de Gavadà, pel nord-est i est, i amb el Camp de la Ramona, pel sud i ponent. Cad. 1862 el cita quatre vegades, dues de les quals associant-la amb *la Sénia*, amb vinya, sembrats, ametllers i regadiu. Dels quatre declarants, tres tenien casa a Gavadà i un no en declara cap.

«Posesion al Ratx» i «Posesion al Ratx y Senia» (Cad. 1862, núm. 16 i altres).

Raig, el collet del (F) [ɫo koˈɫed ðeɫ ˈratʃ]

No es tracta de cap punt enlairat ni de cap mena de depressió entre muntanyes: és en zona baixa, al sud-oest de Fatxes. Hi passa el curt camí que va de la carretera de Móra fins al llogarret.

Raig, el fondo del (G) [ɫo ˈfondoɫ ˈratʃ]

Una clotada, encarada a sol ixent, al Raig.

Raig, la punta del (G) [ʔa 'punteʔ 'ratʃ]

Un puig enlairat, a la partida del Raig, a ponent de Gavada, a la partió amb Tivissa.

«Punta del Raig» (*Topog.* 1918).

ral

V. **Coll de Balaguer, el camí r. del.*

Ramon

V. **Rosa* (o *Roseta*) *del R.*

Ramon, el mas del (R) [ʔo 'maz ðeʔ ra'mon]

Al racó del Porrell, ja proper als Vidriers. Sols hi ha les ruïnes que guaiten a l'estret dels Vidriers.

«un camí que porta al mas i al corral del Ramon. [...] es té la serreta del Motarro» (*Guia*, p. 224).

Ramon Boquera, això del (H) [əj'ʃo ðeʔ rə'mom bu'keɾə]

Un tros de terra a la partida de Caladoques, a orient de l'esplanada de la Via Nova.

Ramon de la «Casilla», cal (Mr) [ˈkaʔ ra'mon de ʔa ka'ziʎe]

Té la façana al carrer Major. Va fer de peó de la carretera.

Ramon de Riudoms (V)

«Sit notum cunctis hominibus. Quod ego Arbert de Castro Vetulo et Arnallo des Fenollar [...] concedimus donacionem tibi Raimundo de Rivi Olmo et tuis, unum locum infra termino de kastro Tevize, in loco vocatur per sui nomine Valdelor» (*Cartas*, vol. II, p. 687, 20-12-1191).

Ramon del Casino, cal (H) [ˈkaʔ rə'mon dəʔ kə'sinu]

A l'inici de la carretera de València, a la travessia de l'Hospitalet. Fa anys hi va haver el casino, d'on li ve el nom.

«Cal Ramon del Casino [...] Ramon Curto Roca, de Tortosa, per establir-hi el casino del poble» (*Recull*, p. 151).

Ramon Vives, allò del (H) [ə'ʎo ðeʔ rə'mom 'biβəs]

Una altra manera de designar *allò del Gravat*.

Ramona

V. *Camp de la R.*

Ramona, ca la (Mb)

[ˈka ʎa raˈmonɐ]

Se citen dues cases d'aquest nom: una al carrer de Baix, també dita *cal Miquel*, que per la part del darrere arriba al carrer Nou, i una altra al carrer de Santa Marina, al costat de ca la Fogueta. Aquesta darrera convertida en una casa rural.

Ramonet, la roca de (H)

«Ramonet, la Roca de [...] Fons: 35/36 brases. (H). Senyes: Una casilla de peons caminers per la Iglésia de l'Almadrava. (H). La Torre del Samà per la Caseta de la Sènia. (H). Es prenia una senya per l'Ermita de Sant Ramon, dalt la Mare de Déu de la Roca» (Muntanya, p. 105 i 199-200).

Ramonet de Perafort, cal (H)

[ˈkaʎ rəmuˈnɛd də ˈpeɾəˈfɔrt]

La casa ja no existeix, la van tirar a terra per tal d'eixamplar el carrer de Jaume Castellví. Era al sector nord de l'antic hospital, tocant a la plaça de Catalunya. Va viure alguns anys en aquesta vila del Tarragonès.

Rasco, el (V)

«El mes de març va morir a l'hospital de Reus, Joan Pasqual, “llamado por apodo el Rasco”, consort de Maria Bes, “fueron a pedir limosna y murió allí; son hijos y vecinos de esta parròquia”» (*Cens 1817*, p. 47 i 84, 1823).

Rasquerà, cal (V)

[ˈkaʎ raskeˈra]

Sovint precedit del nom *Pau*. Al carrer d'Amunt, al costat de ca la Teresa del Motarro. El nom denota procedència. Hi ha record d'una altra casa d'aquest mateix nom al carrer de les Sorts.

«y de lo que paga [...] Lo Rasquera a la Solana paga» (Documentació, 1844); «Pablo Doménech Borràs – Pau Rasquerà» i «José Doménech Vernet – Agustí Rasquerà» (*Curiosidades*, p. 16 i 20, 1912).

Rasquerana (R)

«Rasquerana» (Daurar 1882).

Rebull (Mv)

«Antoni Rebull del mas den Serda» (*Fundacions*, núm. 108, 28-2-1678).

S'ha trobat anotat als censos de 1924, 1930 i 1934 a Vandellòs i l'Hospitalet. També tenim entrat *Revull*.

«**Recader**», **cal** (V) [ˈkaʎ rekaðe]

Una casa del carrer de Sant Jaume, al costat de cal Maneta.

recer

V. *Castell, Rúfol*.

recta

V. *Metrogròs*.

Rector, això del (H) [əjˈɔ ðəʎ rəkˈto]

Una extensa propietat, partint amb l'«alcantarilla» Gran, per septentrió. És limitada per la via del tren i per la carretera Vella. Aquesta terra, antigament, pertanyia a l'Hospital, i per consegüent, a la parròquia.

Rector, el garroferal del (H) [tu ɣəɾufəˈraʎ ðəʎ rəkˈto]

O *el Garroferal*. Una parada de garrofers que anava des del camí de la Mar fins gairebé a la punta del Riu. És urbanitzat i constitueix una de les parts de l'eixample. Durant la guerra espanyola de 1936-1939, hi van instal·lar un camp de concentració de presoners que portaven de la zona revoltada.

V. t. *Camp de Concentració*.

Rector, l'hort del (H) [ˈtɔr ðəʎ rəkˈto]

Era on hi ha la plaça de Catalunya. Aquestes terres pertanyien a l'Hospital, per tant, eren administrades pel rector de la parròquia de Sant Pere i encara que hagin desaparegut físicament, el nom ha quedat sedimentat en la toponímia local.

Recules, el cocó de les (H) [tu kuˈko ðə tɔ rəkʊˈɫəs] /
[tu kuˈkon rəkʊˈɫəs]

Al nord de la tossa de l'Alzina, a les moles del Taix, al vessant que mira al nord. Hi neix el barranc de la Cova del Colom, un dels afluents del barranc del Taix. El cocó és al fons d'un pas estret, tan estret que qui hi entra a beure ha de tornar reculant perquè no és possible girar sobre si mateix.

«Es continua amunt per l'escórrer del cocó de Recules. [...] es deixa el camí de les moles de l'Escacelí. [...] Cocó de Recules. És un petit avencó obert en un planell» (*Guia*, p. 301); «Cocó de Recules. [...] Recorregut de 8 m. [...] Obert al marge esquerre del torrent del Taix» (*Catàleg*, p. 126); «A la zona del Taix, rep al barranc de la Cova del Colom, les aigües del qual, en temps favorables, neixen a l'interior del Cocó de recules» (*Els recursos*, p. 6).

Redín, això del (H)

[ə'jɔ̯ ðət̪ rə'din]

Un tros de terra entre l'«alcantarilla» Gran i la Petita, i de la carretera Vella a la via del tren. Ja forma part de l'exemple. Per aquí comença el carrer de Vandellòs.

Redín, les basses del (H)

[təz 'basəz ðət̪ rə'din]

Actuaven de safarejos públics per a les persones que pagaven una quota d'abonament. Eren a sol ixent del nucli urbà, al final del corredor de les Basses, a la riba meridional del barranc del Riu de Llastres.

«les basses de Cal Roda i d'en Redín, a ambdós costats del riu» (Conejo, p. 76).

Redín, cal (V-H-G)

['kaɫ re'din] / ['kaɫ rə'din]

És anomenat als tres llocs. Amb relació a la vila, és una altra manera de designar *cal Jaume Capdamunt*, la del carrer d'Estanislau Figueres de Vandellòs. De cognom *Alcarràs*. A l'Hospitalet, parlen de dues cases d'aquest nom, al carrer Major: *ca la Pepa del Redín*, al costat de cal «Prudèncio», i *cal Josep Redín*, amb cal Nelo per veí. Al llogarret l'anomenen indicant la primera casa del carrer d'Allà. Està ben conservada, i és utilitzada com a segona residència. És fama que els portadors d'aquest renom eren oriünds de Gavada, passats a Vandellòs i després a l'Hospitalet. *Recull*, p. 141, *infra*, aclareix la procedència del renom.

«P. Radin a la Solana paga de cada sing dos» (Documentació, 1844); «Juan Alcaraz Pascual – «Radín»» (*Curiosidades*, p. 13, 1939); «Era del Josep Alcarraz Sabaté [...]. El renom Redín li venia per un avantpassat que va arribar en aquestes contrades allistat de mosso a l'exèrcit del general suís Teodoro Reding, que [...] lluitava contra les tropes napoleòniques» i «La Pepa es va casar amb el Francisco Alcarraz Saladié, de Cal Redín, de Vandellòs» (*Recull*, p. 141 i 142).

Redó, el bancal (V)

[tə ɓaŋ'kaɫ re'ðo]

A Ruït. Una parada més aviat arrodonida, en una terra que va ser de ca la Torre, ara de cal «Santo».

«Lo Bangal Redo» (Documentació, 1845).

Redó, el coll (Mr)

[tə 'kɔɫ re'ðo]

Una turó, emboscat, entre el «Siti Marco» i les Fonts. Per la banda meridional d'aquest coll passa el camí de les Fonts, antiga carrerada, per la qual circumstància també es coneix el lloc com *la Carrerada*. A *Amill*. 1945, avellaners, garrofers, viunya i ametllers.

«Coll Redó», «La Carrerada Collet Redó» [aquesta segona part hi és afegida amb llapis] i «Collet Rodó» (*Amill*. 1945, I, f. 10, 342 i 354).

Redona, la torre (G) [ʔa 'tore re'ðonɛ]

Una altra manera de designar la *torre de Gavada*, sobretot la gent que no és oriünda del llogarret.

«Es al carrer d'Allà que voreja les terres del Cerverí, sota les runes daurades de la Torre rodona i veïna del bosc» (*Les ciutats*, p. 90).

Refugi, el (V-R) [ʔo re'fujzi]

Construïts durant la guerra per protegir-se dels atacs de l'aviació. A la vila, en recorden un que tenia una boca a la plaça de Baix i una altra un tros en avall del carrer d'Estanislau Figueres. Al llogarret van fer com una mina al peu del Castell.

«la construcció del Refugi» (Conejo, p. 82); «Els últims mesos de la guerra, els avions de bombardeig passaven amb molta freqüència pel cel de Remullà, cosa que espantava molt [...]. Per aquest motiu, va convèncer la gent, perquè entre tots es fes un refugi» (Bonfill, p. 21).

Refugis, els (H-Mr) [ʔu rə'fujzis] / [ʔo re'fujzis]

En recorden alguns, com el de la platja de les Barques, que era llarg, i una cova al Riu de Llastres. També a Masriudoms en van construir dos o tres. Hi ha un record especial del que hi havia al carrer Major, al Freginalet, i del del carrer de les Eres, vora la partida de les Sorts. D'aquest, encara se'n veu l'entrada.

«En uns casos eren galeries i en d'altres eren coves naturals [...]. N'hi havia un a la platja de les Barques, un altre al riu Llastres, a l'altura del molí del Guerro [...]. A la urbanització l'Infant encara se'n conserva un de petit» (*Recull*, p. 41).

Regolf (H)

«filla [...] de Joseph Regolf y de Candia sa muller ostaler del ospital del infant en lo Coll de balaguer sufragania de Vandellos» i «Joseph Regolf y Candia sa muller» (*Bapt.* 1667, f. 3r, 14-12-1670, i f. 5r, 27-12-1673).

Rei

V. *Planes del R.*

Rei de la Llangosta, el (H) [ʔu 'rej ðə ʔə ʔəŋ'gostə]

Un pescador de canya. Acostumava a treure llagostes, però, com sol passar amb les persones afeccionades a la pesca, semblava que en pesqués més de les que realment pescava.

«Francisco Llambrich, dit *l'Escorper*, perquè pescava escórporos, i *el Rei de la Llangosta*» (*Recull*, p. 124).

Reial, el camí (V)

«ab lo Cami Real que ve [*sic* = *va*] á tivisa» (*Capb.* 1756, f. 125v); «y partida dels Fontanals y de la Serra den grau, afronta [...] ab lo Cami real» (*Capb.* 1759, f. 19v, 1764).

Reig (H)

«Item doni de loger e missio an Pere Reyg per ço com ayda a batre», «Item na Johana Reyg per collir nous» i «al Prasdip per ço que escurasen les cequies dels molins l'ayda scurar en Pere Reyg» (*Documents*, p. 49, 52 i 54, 1364).

Rell

V. *Coma d'en R.*

Rella

V. **Font de la R.*

«Remèdia», ca la (Mr)

[ˈka ʎa reˈmeðie]

Al carrer Major, al costat de ca la Júlia. De nom *Remei Saladié*. Va fer d'estanc durant anys.

Remei

V. *Tia R.*

Remei, ca la (V)

[ˈka ʎa reˈmej]

Al carrer de Baix, al costat de ca l'Escoda.

Remei, la font de la (Mr)

[ʎa ˈfɔn de ʎa reˈmej]

Una altra manera d'anomenar el *pouet del «Sèrio»*.

«Remendo», cal (H)

[ˈkaʎ rəˈmendu]

O *cal «Tio Remendo»*. Al carrer Major. Comenten que era un bon paleta, però, com que en els seus temps es feien més adobs que obres noves, solia dir: «He anat a fer un remendo a tal casa».

«Remígio», això del (H)

[əjˈʝɔ ðəʎ rəˈmijɔ]

Una terra a Caladoques, en un costat i l'altre de la carretera de València.

«Remígio», cal (F)

[ˈkaʎ reˈmijɔ]

És a l'entrada del llogarret, a mà esquerra, al costat de cal Peret, totes dues propietat de la família del nostre informador Remigi Margalef.

Remullà

V. **Barranc de R.*, **Tossa de R.*

Remullà¹

[remu'la]

Lloc deshabitat, al peu de la mola de Ca la Viuda, al vessant meridional, no gaire lluny d'on passa la partió amb el terme de Pratdip, per la serra de Santa Marina. V. la introducció.

«Et I, de Laberia, tenet unum campum in loco uocicato Remuila de sua dominatura de Arnaldo de Fonolar» [reporta la notícia d'un capbreu de 1204] i «Berenguer Tagel fa per I molj que ha el loch apelat Remujla» (*Capb.* s. xiv, p. 22 i 53); «Andreas sedo mansi dicti de ramulla» (*Capb.* 1542, f. 7r); «fill llegitim y natural de Pere Boquera de remulla» (*Bapt.* 1667, f. 4v, 15-9-1672); «Joan Boquera pages de les Masades de Remulla [...] ha donat a Joan Bes, vna pessa de terra en les dites masades de Remulla», «corresponia Pere Blay [...] de les masades de Remulla [...] y despues corresponia Pere vernet de les masades de Remulla» i «Pere Vernet pages y francisca Boquera, y vernet conjuges de les masades de Remulla» (MN 1730, 8 agost, i 4 i 10 setembre 1730); «foren capbrevats los dits partits per Juan Boquera pages de Remollá» (*Capb.* 1756, f. 65r).

Remullà²

[remu'la]

Amb el llogarret deshabitat, aquest sector és considerat partida, però la gent de Vandellòs ja la tenia en aquesta consideració al s. xix, segons Cad. 1862. En aquest document és anotada vint-i-dues vegades, amb terres de regadiu, però també sembrats, ametllers i vinya. Cal dir que dels vint-i-dos propietaris un declarava tenir casa a Remullà, un a Masriudoms, un a Gavadà, divuit a Vandellòs i un que no en declara.

«Otra á Remullá», «Otra á Remullá i Aigua calenta» i «Otra á remullá Forn teulé» (Cad. 1862, núm. 28 i pàssim); «Remullá y L'Alzina», «Molinot o remullá» i «Remullá y Agua Caliente» (*Amill.* 1945, I, f. 155, 286 i 356).

Remullà, el barranc de (R)

[to βa'raŋ de remu'la]

És la continuació del barranc dels Vidriers, després que ha rebut el barranc del Pedral; passa pel sud-oest del llogarret que li dona nom i es converteix en afluent del de Vandellòs, a pocs metres del cementeri. Hi acostuma a baixar aigua tot l'any procedent d'algunes fonts i, en anys passats, s'hi pescaven peixos de riu.

«vna pessa de terra dita la vinya que afronta a llevant en lo Barranch de remullà» i «vna pessa de terra en les dites masades de Remulla [...] afronta [...] a ponent en lo Barranch de Remulla» (MN 1730, 23 juliol i 8 agost 1734); «El barranco llamado de la "Figuerola" [...] desemboca en el barranco de "Remullà" cerca de la población» [evidentment es refereix al de Vandellòs] (*Curiosidades*, p. 12); «Barranc de Remullà, dit barranc de Vandellòs» (Amigó, p. 24);

«Aquestes avingudes, [...] són de curta durada [...] excepte alguns com ara el de Remullà, que poden portar aigua algunes setmanes seguides, donat que la seva capçalera es troba a la Mola de Llaberia» (*Els recursos*, p. 2 i 3).

Remullà, el camí de (V-R)

[ʔo ka'mi ðe remu'ʎa]

Arrenca de la carretera de Móra, a pocs metres del cementeri, travessa el barranc de Vandellòs, prop d'on rep el de Remullà, passa a gual els dos corrents i continua amunt, planer, vorejant aquest darrer per la riba oriental. Repassa el barranc i el segueix un tram, ara per ponent, i poc després hi tornarà. A partir d'aquí, adquireix un cert pendent ascendent i fa algun revolt, fins que arriba al llogarret que li dona nom. El camí, carreter, travessa Remullà, pel carrer Principal, amb cases a ponent, llevat de la que trobem al capdamunt, i continuarà, planer primer i després amb alguns desnivells, fins a les Marrades, la Coma, els Vidriers, etc.

«ariba mes enla de la creueta que separa lo cami de remula del cami ginerai qui va a vandelos» (Masos 1565, R:68/185-2); «el 9 de juliol [1811] fou enterrat Raimundo Bargalló, fill de Mont-roig: “por haberle muerto violentamente [els francesos] y hallado en medio del camino de Remullà”» (*Cens 1817*, p. 15); «el camí de Remullà com tota la zona de regadiu, sempre estaven molt animats» i «Amb l'alba i l'estola empenia el camí de Remullà» (Bonfill, p. 13 i 17).

Remullà, el carrer de (V)

[ʔo ka're ðe remu'ʎa]

Forma part de l'eixample que ha experimentat Vandellòs per ponent. Traversa en perpendicular el d'Estanislau Figueres. Es pot dir que uneix les partides del Roger i de les Sorts, totes dues urbanitzades. Per obrir aquest carrer, van haver d'ensorrar un marge alt, detall que es detecta, perquè per allà puja amb un notable pendent.

Remullà, la font de (R)

[ʔa 'fɔn de remu'ʎa]

A Vandellòs hi ha costum de designar-la amb aquest nom, però les persones oriündes de Remullà prefereixen referir-s'hi per *de la Canaleta*. També se la coneix per *del Rentador*, perquè és on vessa l'aigua.

«el corral del Llangost i, de seguida [...] hi ha la font i el rentador de Remullar» (*Guia*, p. 224); «Al llarg de tot el terme, trobem un nombre bastant gran de fonts, com [...], la de Remullà» (*Els recursos*, p. 7).

Remullà, els horts de (R)

[ʔoz 'ɔrz ðe remu'ʎa]

Els pagesos de Remullà solen dir *els Horts*. Al primer terç del segle XVIII, trobem *els horts de Remullà*. Cad. 1862 l'anomena en cinc ocasions i parla de *horta*. Els propietaris eren de Remullà. S'hi cultivaven hortalisses, sembrats i olivers.

«vna pessa de terra regadiua en los horts de Remulla [...], y [...] altra pessa, regadiu en los dits horts de Remulla» (MN 1730, 23 juliol 1734); «Otra á la Horta» i «Otra al Horta de Remullá» (Cad. 1862, núm. 28 i altres); «lo del ort de remulla tot al tomas y Abaltit» (Carpeta 1882); «per la part seua de sembra al ort de Remulla y a lo Barang de remulla» (Relacions, 1884).

Remullà, la mola de (R) [ʔa 'moʎe ðe remu'ʎa]

Una altra manera de designar la *de la Viuda*.

«la mola de Remullà (588 m) al límit amb Pratdip» i «Serralada de Santa Marina. Separa els terrenys del municipi [Vandellòs] respecte als de Pratdip, té el seu punt culminant a la Mola de Remullà o de la Viuda» (*Meteorologia*, p. 17 i 21).

Remullà, el rentador de (R) [ʔo renta'ðo ðe remu'ʎa]

Una basseta a la vora del camí dels Vidriers, en un revolt que fa quan li passa pel costat. Hi aboca l'aigua la font de Remullà. Feia de safareig públic i s'hi poden veure les batedores. En homenatge a les dones que abans hi pujaven a rentar la roba, ha estat restaurat. Durant les canícules, quan Vandellòs acostumava a quedar amb poca aigua, fins aquí pujaven a rentar la roba les famílies de Vandellòs i de Masboquera.

«hi ha la font i el rentador de Remullar» (*Guia*, p. 224); «El rentador de Remullar animava molt l'entorn. [...] els primers dies de la setmana s'omplia de dones que hi anaven a rentar» (Bonfill, p. 14 i 15).

rentador

V. *Malalts, Parra, Remullà, Serrana*.

Rentador, el¹ (V) [ʔo renta'ðo]

Es recorda el que hi havia al carrer d'Estanislau Figueres, cantonada amb el de Masvalentí, pel sector de la capella del Guirro, on s'anava a fer bugada fins als anys seixanta, que va ser quan es va construir l'actual, entre el barranc de Fatxes i el camí de Masvalentí, també en desús, però en bon estat de conservació.

«y un buen lavadero de ropa» (*Curiosidades*, p. 35, 1918).

Rentador, el² (Mb) [ʔo renta'ðo]

A Masboquera en recorden dos: un a prop del carrer de Baix, pujant vers el Tossalet, guaitant a la Barrancada; sembla que s'utilitzà pocs anys. L'altre era a la llera de la Barrancada, al costat del pou del Poble. Les dones de Masboquera, en anys d'eixut, també anaven a rentar la roba a la Figuerola i a Remullà. Feien el trasllat de cossis i paneres amb algun animal de càrrega.

Rentador, el³ (Mr) [tə renta'do]

La bassa on anaven a fer la bugada. S'hi arriba per un camí que arrenca de la plaça de la Font i baixa amb pendent.

Rentador, la font del (R) [tə 'fɔn deɪ renta'do]

Una altra manera de designar la *de la Canaleta* o *de Remullà*.

«La font de la Canaleta o Rentador, és més gran i abundosa» (Bonfill, p. 12).

Repau, això del (Mr) [aj'ɔ ðeɪ re'paw]

Un bocí de terra a les Bassotes, al costat de l'Esteve Andreu Xeco i a no gaire distància del tros del mateix propietari que trobem a la Plana de la Vinya.

Repau, cal (Mr) ['kaɪ re'paw]

Com que era gran, l'han dividida en dues. Al carrer de Sant Josep, al costat de cal «Clàudio».

Repau, el tros del (Mr) [tə 'trɔz ðeɪ re'paw]

Una terra a la Plana de la Vinya. No és gaire lluny del de la partida de les Bassotes.

República, la plaça de la (H) [tə 'pɫasə ðə tə rə'pubɫikə]

Denominació que va tenir la *plaça de Catalunya* en temps de la Segona República. A partir de 1939, se'n va dir «*plaza del Caudillo*». L'hem sentit poc, de la gent més gran.

Reus

V. *Camí de R.*

Reus, el camí de (Mr) [tə ka'mi ðe 'rɛws]

Se'n parla, tot i que és per arribar a les propietats. També se l'anomena *camí de Mont-roig*.

Revolt, el (H-Mr)

«El barranc [de Lleriola] fa un retomb que hom anomena el Revolt. El camí el salva al dret» (*Guia*, p. 281).

Revull

V. **Comellar del* (o *d'en*) *R.*

Revull (V)

«Petrus reuyll parrochie de val de los terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/281-1); «Jaume revull de la parroquia de vandellos» (Insults 1494, R:70/408-2); «Joan Revull [...] Masos de la muntanya de Tiviça [...] Bernat Revull, Bonanat Revull, Joan Revull del Mas Nou, Anthoni Revull major, Anthoni Revull menor» (*Fog.* 1496, p. 251); «Masos de la Montanya [...] Antoni Revull [...] Joan Revull de Mescalles, Antoni Revull, Luch Revull [...] Joan Revull del Mas Nou» (*Fog.* 1553, p. 198); «Fou [fundador del Monestir de Sant Hilari, de Cardó] Pere Pau Revull. Nasqué l'any 1583 a la masia de Gavada» (Bru, p. 212).

També l'hem anotat *Rebull*.

Riba (V-H)

«Item doni a Berenguer Riba per raho mavia amarat i piquat li del any passat» (*Documents*, p. 44, 1364); «Berthomeu Riba» (*Fog.* 1496, p. 251).

Riba, el bosc d'en (G)

[to 'βoz ðen 'riβɛ]

Pel sector de Maimó i la serra d'Aumet, a la partió amb el terme de Tivissa.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...] Bosc d'en Riba, Coll de Maimó, Serra d'Aumet» (Bru, p. 284, 1818).

Riba, el mas de (Mr)

«unam uineam iuxta mansum petri de Riba, que est de dominio Arnaldi» (*Capb.* s. XIV, p. 22, 1204); «e tirant lo camí de la carretera a vall pessaren devant lo mas appellat de Riba, e pessat lo dit mas de Riba atrobaren una riereta [...] E devallant fins al mas de Riudoms» (Castellvell, p. 230, 1460).

Segons la referència de Castellvell, aquest mas era entre Vandellòs i Masriudoms. Pensem en dues possibilitats: primera, que fos una manera més antiga d'anomenar *Masboquera*; segona, que es tracti del mas que va donar nom al *coll de Masvell*.

Riba, el pla de (ft)

[to 'pta ðe 'riβɛ]

És un alzinar a l'aguavés septentrional de la punta del Corb. Parlen d'una terra per sota els espadats, amb una certa inclinació, però que representa un replà si es contrasta amb el seu entorn. Hi ha un avenc, però no en saben el nom. Forma part de la partida del Mas d'en Gil, terme de Tivissa, prop de la partió amb el de Vandellòs. No té cap relació de veïnat amb el mas que es documenta el 1460.

Ribell, la cova del (G) [ʔa 'kɔβeʔ ri'βeʔ]

Al peu de la paret nord de la moleta de Genessies, ben a la vora de la cova del Niu.

Ribes, les (Mr)

«Posesion á las Ribas» (Cad. 1862, núm. 95).

Cad. 1862 hi esmenta un propietari, amb casa a Masriudoms, que hi declarava sembrats i garrofers. No descartem la possibilitat que sigui una reminiscència de *les Ribes Blanques*.

Ribes Blanques, les (Mr)

«denuo homines dicti loci del prat dip denunciarunt medio juramento que los ambits del terme nat[ural] y quadra de la [Ca]sa del dit Spital del infant en Pere de bona memoria descorren y passen per los llochs y partides segons se segueix. [...] va fins al puntal dit den adell e va a ferir de dit puntal á les ribes blanques» (*Capb.* 1553).

«Ricardo», cal (V) [ˈkaʔ riˈkaɾðo]

O ca la «*Juanita*» *Balotxo*. La segona casa a l'entrada del carrer d'Estanislau Figueres, si hi entrem per l'extrem de ponent, a tocar de ca l'Estació. El «Ricardo» i la «*Juanita*» són marit i muller i han estat informadors nostres.

riera

V. **Fatxes*.

Riera (V-R) [riˈeɾe]

L'anoten els censos de 1912 a 1946 a Vandellòs i a Remullà. Cognom de cal «Victorino» Sales. Un dels que anoten els censos es deia, precisament, «Victorino», que va quedar com a nom de casa.

Rigaut (H)

«En aquest dia ana en Ramon Rigaut a Tarragona per a dur algunes coses les quals eren necessàries a la cenia que feia fer» i «Item costa [la] salsa que Ramon Rigaut adux de Tarragona a ops del spital I liura entre pebre i gingembre» (*Documents*, p. 41 i 58, 1364).

Ripoll (V-H) [riˈpoʔ]

Cognom que anoten els censos de la primera meitat del segle xx, amb «*Macàrio*» de prenom, la major part de vegades.

«Guillermo Ripoll fornaxa ana a la Pobla den Taudell a buscar payla per l'spital», «Item costaren I parell de çabates a don Ripoll escolla», «Item costaren un parell de çabtes pera na Ripolla», «Item costaren un parell de çabates per a sa filla de na Ripolla» i «Item met en data les quals doni a don Pere Ripoll fill de la dona na Ripolla» (*Documents*, p. 41, 43, 47 i 53, 1364).

Rita

V. **Santa R.*

Riton, cal (F)

[kaɾ ri'ton]

Tenia una casa a Fatxes, però sempre van residir al mas de l'Aliu.

Riton, la caseta del (F)

[ta ka'zɛtɐ ri'ton]

Un altre nom amb què designen el *mas de l'Aliu*, on va viure sempre el Riton.

riu

V. **Oleum*.

Riu, la punta del (H)

[tə 'puntəɾ 'riw]

Petit delta que han format les revingudes del barranc del Riu de Llastres en desembocar al mar. L'atribuïm a l'Hospitalet, però correspon també, en part, al terme de Mont-roig, perquè la ratlla que divideix els dos territoris passa pel mig de la llera. Al s. xvi se'l designava *cap*.

«arrendador de les almadraves y tot genero de pesca que la [...] Duquesa de Cardona te y posehex en lo mar que confronta des del cap del Riu de vlastra fins lo barranch del Codolar y torre de Sant jordi en lo principat de Cathalunya» (Almadraves 1594, R:72/102-1); «El primer camp [de futbol] es va construir a la Punta del Riu, pero els aiguats el deixaven impracticable» (*Recull*, p. 80).

Riu de Llastres, el (Mr)

[to 'riw ðe 'lastres]

Partideta. Afronta per orient amb el barranc que li dona nom i amb el Cau Toixó. Es conrea en part. Cad. 1862 l'anomena tres vegades amb garrofers, vinya i sembrats. Dels tres propietaris que es relacionen, dos tenien casa a Masriudoms i un, a l'Hospitalet.

«Posesion al Riu de Llastres» i «Otra al Riu de Llastres» (Cad. 1862, núm. 85, 96 i 200); «Riu de Llastres u Ortigas» (*Amill*. 1945, I, f. 350).

Riu de Llastres, el barranc del (V-H)

[to βa'raɲ dɐɾ 'riw ðe 'lastres] /

[tu βə'raɲ dɐɾ 'riw ðə 'lastɾəs]

Drena l'àmplia i llarga vall de Vandellòs. Encara que l'apel·latiu faci pensar en

un corrent permanent, és un barranc d'aigua estacional. O millor s'escauria considerar-lo una riera per l'amplària que assoleix en diversos trams, especialment cap al final. Aquest torrent, en el seu llarg recorregut, rep diversos noms: *barranc de Fatxes*, en els seus inicis; *de la Figuerola*, *de Vandellòs*, *del Prat* (en passar per Masboquera) i esdevindrà *barranc del Riu de Llastres*, *Riu de Llastres* o *el Llastres* a partir d'on rep l'aportació del barranc de la Dòvia. En el seu recorregut recull, com a tributaris, un seguit de barrancs que s'escolen pels extensos vessants de la vall que s'esbatana cara a sol ixent. Com a més importants, cal citar, a més del de la Dòvia (de Pratedip), el de Masvalentí, el de Remullà, el de Ruït, el de la Barrancada, el Ronyós i el de les Tàpies. Fineix el seu recorregut en vessar al Mediterrani, per la punta del Riu. En cap dels documents anteriors al segle XVIII no surt aquest topònim en plural. Rosselló, p. 89, comenta que això "desautoritza" la versió actual oficialitzada del topònim». També explica que, en documents d'entre 1280 i 1600, ha trobat fins a «34 transcripcions [...] relacionades amb aquest nom». N'aportem algunes a la documentació.

«in loco vocatur per sui nomine Valdelor. Terminatur autem [...] ab oriente in rivo Ullastre» (*Cartas*, vol. II, p. 687, 20 desembre 1191); «[1325] rodolaster», «1330 rodelaster», «1330 rodolathri [?]» i «[1330] rodelastro» (Rosselló, p. 90); «ipsum collem nostrum de Balaguerio vltra torrentem qui dicitur Riuduyllastre [...] qui planicie est de termino castri nostri de Tiuiça» (*Hospital 1344*, R:70/548-2 i 3); «[1350] riuduyastre», «1390 rodelastre», «1558 rius dullastro» i «[1570] riu dullastro» (Rosselló, p. 90); «que la [...] Duquesa de Cardona te y posehex en lo mar que confronta des del cap del Riu de vllastra fins lo barranch del Codolar» i «piscandi in mare quot confrontat cum dicta quadra [de l'hospital] videliscet a barrancho del Codolar al riu de vullastre» (Almadraues 1594, R:72/102-1 i R:72/104-3); «la vila y terme de tivisa, confronta á llevant, amb lo mar del Coll de Balaguer, [...] fins al torrent del Riu de llastres» (*Capb.* 1756, f. 9v); «límites y circunferencia de esta Parroquia de Mas Riudoms. A Oriente confina con el barranco llamado el Riu de Llastres hasta el mar. [...] y toda costa del mar asia al Hospitalet y encuentro del Rio Llastres» (Sancho, p. 21, 1821).

Riu de Llastres, el pont del (H) [tu 'pɔn dət 'riw ðə 'lastɾəs]

N'hi ha diversos que travessen aquest corrent, però pren aquest nom d'una forma preferent el que fa més anys que existeix, al sector oriental de l'Hospitalet, construït en fer la carretera Vella, per salvar el corrent que li ha donat nom. També n'hem sentit dir *el pont del Llastres* i *el pont Vell*.

«Sortint de l'Hospitalet de l'Infant pel pont del riu Llastres [...] ens trobem amb el mas de l'Aguiló» (*Recull*, p. 187).

Riu de Llastres, la punta del (H)

«Berenguer Sanç arabaça al palmerall de la punta del riu dullastre» (*Documents*, p. 59, 1364); «te y posehex en lo mar que confronta des del cap del Riu de vlas-tra fins lo barranch del Codolar» (Almadraves 1594, R:72/102-1).

És coneguda per *la punta del Riu*.

Riudecols, l'hostal d'en (V)

«hospitio den Riu de cols dicti loci de val de los» i «jn dicto loco de val de los, quoddam hospitium den Riu de cols» (Requisició 1342, R:68/277-2 i R:68/278-1).

Interpretem que *Riudecols* era renom.

Riudoms

V. **Ramon de R*.

Robert (H)

«Dominicus Roberti collis balaguerij terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/296-1).

Robio (C)

«Item costa un porch que compri, a Castello, den Robio per ops i en servei del sptal» (*Documents*, p. 61, 1364).

Roc

V. *Sant R*.

Roc, cal (V)

[ˈkaɫ ˈrɔk]

O *ca la «Cisqueta» del Roc i cal Roquet*. A migdia del carrer de la Font, just arribant a la plaça de Baix.

«Jaime Jardí, Roch» (Daurar 1882); «Agustín Jardí Margalef – Agustí Roch» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Roc, la balma d'en

«La pintura que haviem trobat quedà catalogada [...] i el lloc on és situada, batejat amb el nom de “Balma d'en Roc” en memòria del seu descobridor» i «van ser informats [...] de l'existència d'una nova troballa pictòrica, la Balma d'en Roc, descoberta el 1970 per Roc Margalef Forcadell» (*Pintors*, p. 3 i 12).

Roc, la caseta del (G)

«apareix l'obertura del gran recó de les Rovires, i vora d'ella, damunt del barranc, la caseta del Roc» (*Guia*, p. 322).

Roc, el coster de Cal (V)

[tɔ kos'te ðe 'kaʎ 'rɔk]

O la baixada de Ca la Pepa. La part del carrer de la Font que arriba, amb pendent, a la plaça de Baix.

Roc, el mas del (V)

«Els Fontanals [...]. Es deixa una dreuera [...] vora el bassiol. Resta a l'esquerra, dalt del camí, el mas del Roc» (*Guia*, p. 286).

roca

V. Alta, Bassa de Casals, *Cabra, Cabrons, *Cànteres, Caragolera, Casals, Corbera, *Escornalbou, *Estació, Gall, Garrofer, *Gats, *Més Fora, Migdia, Motarro, Pa, *Penyal, Racó de les Porciules, *Ramonet, Sénia, *Torm, Verdura, Villiplana, *Xerron.

Roca

V. Mare de Déu de la R.

Roca¹ (V-R)

«e Pere rocha tenen I^a heretat en la vayl de Vayl de Lors» (*Capb.* s. xiv, p. 52); «bernardus rocha de val de los terminj de Tiuiça», «de domo Bernardus rocha dicti loci et baiuli eiusdem loci [de Vandellòs]», «Petrus rocha de Remuylla parrochie de val de los terminj de Tiuiça» i «bernardus rocha dicti loci» (Requisició 1342, R:68/277-1, R:68/278-1, R:68/279-1 i R:68/280-2); «Joan roca» (*Fog.* 1553, p. 198).

Roca² (H)

[ˈrɔkə]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat. Els primers anys a Vandellòs i posteriorment també apareix a l'Hospitalet, on feien de pescadors. Se'n diu el nostre informador Jacint Roca Añó, amb renom «Xacano».

«El Josep Roca Aixa [...] amb els seus germans Manuel i Toni (coneguts com els Tonis), que també tenien barca de pesca.» (*Recull*, p. 181).

Roca, la (V)

«la vina vella del camí de la Canaleta hasta la Roca» (*Relacions*, 1881); «Dias de poda añ 1887. [...] de la Aubaga del Roige hasta la Roca 57 jors.» (*Carpeta* 1882).

Vol dir 'cingle'.

Roca, l'era de (H) [ˈtɛrə ðə ˈrəkə]

Una superfície rocosa i llisa que va ser aprofitada per batre cereals i llegums, a tocar de la muralla de l'Hospital. Aquest lloc ha estat convertit en un aparcament d'autos, soterrat, a sobre del qual ha quedat una plaça apta per a qualsevol activitat.

Roca de Divuit, la (H)

«Divuit, la Roca de [...] Fons: 18 brases. Senyes: El Castell per la banda de garbí de la Casilla dels Carrabiners del Coll de Balaguer. (H). La Mamella per la Caseta de l'Agulla. (H)» (Muntanya, p. 45 i 199).

Segons el Cinto, és davant de Cala-ronyosa.

Roca del Gall, el racó de la (H) [tu ˈrəko ðə tɔ ˈrəkət ˈɣaɫ]

A Mala-set. Una fondalada que es forma en un vessant de la roca que li dóna nom.

Roca de l'Heura, el pla de la (Mr) [to ˈpɫa ðe ɫa ˈrəkɛ ðe ˈtewrɛ]

A Navalles, per sobre de la font, un replà al damunt d'aquest gran penyal. Bosc i erms.

«s'arriba al capdamunt del minúscul grauet i s'entra al pla de la Roca de l'Eura, del recó de Navaies» (*Guia*, p. 289).

Roca Plana, la (R) [ɫa ˈrəkɛ ˈpɫanɛ]

Sobresurt un tros de la superfície del terreny, prop del mas de la Molella. La seva superfície, plana, ha creat el nom. La mola de Remullà li queda a orient. Sembla que es tracta d'un nom restringit a l'argot del mas.

Roca Roja, la (Mb) [ɫa ˈrəkɛ ˈrɔjɜ]

Un tall de roca vertical, de tonalitat un poc rosada, que forma el límit sud-est de les Solanes i de la serra de Santa Marina. És un cingle visible, a orient de Masboquera, a la partió amb el terme de Pratdip. Guaita al fons obert pel barranc del Riu de Llastres. Pel seu color i forma, se'l designa també *el morral Roig*.

Roca Roja, el solà de la (G) [to soˈɫa ɫa ˈrəkɛ ˈrɔjɜ]

Als Taixos. Un roquerar, encarat a migdia, decorat amb taques de color rogenç, que van disminuint la coloració pel seu extrem occidental. La gran massa rocosa és resseguida, per la base, pel barranc del Taix. Arriba al racó d'en Perdigó, on forma un tallat.

«Al N., hi ha el solar de la Roca Roja» (*Guia*, p. 301); «Solà de la Roca Roja» (Amigó, p. 21).

Roda, les basses de Cal (ft) [təz 'βasəz ðə 'kaɫ 'rɔðə]

Actuaven de safareig per a qui pagava una quota i eren a la riba oriental del barranc del Riu de Llastres.

«les basses de Cal Roda i d'en Redín, a ambdós costats del riu» (Conejo, p. 76); «s'anava a rentar la roba al riu [Llastres] o a les basses de Cal Roda, que estaven a l'altra banda del barranc (ca la Soqueta)» (*Recull*, p. 142).

Roda, cal (ft) ['kaɫ 'rɔðə]

Una casa que es pot atribuir al nucli urbà de l'Hospitalet, tot i que és a la riba esquerra del barranc del Riu de Llastres. Ja vam sentir el nom quan vam fer el treball de Mont-roig, al qual terme pertany. D'acord amb la notícia de 1886, aleshores devia exercir d'hostal.

«Disapte 5 de abril al Joanet Pastise del hospitalet per gasto de menga á cal Roda» (Relacions, 1886).

Roda, el cup del (H)

«la compra de la verema del hospitalet [...] añ 1883 [...] Domenge 23 Sbre. [...] als de Mas Riudoms y Mas Boquera la verema duta al Cup del Roda del hospitalet» (Carpeta 1882).

«Rodilla», la parada del (H) [tə pə'raðə ðət ru'ðilʎə]

Un tros, amb garrofers i olivers, al carrer de l'Estació, abans la Cometa. «El Rodilla» va venir a viure a l'Hospitalet abans de la guerra, va posar una petita indústria comprant vergues d'avellaner, les cremava i feia com una mena de carbó per a fer mines de llapis.

Rodona, la cova (H-Mr)

«A l'esquerra, a la part alta, hi ha la cova Rodona. [...]. Es continua pel llit del barranc i s'entreu, a l'esquerra, l'obertura de la cova Rodona» (*Guia*, p. 268); «Cova Rodona. Cova de la Figuera. Cova Llarga. [...]. Obertes al Barranc de Lleria» (*Catàleg*, p. 122).

«Rogèlia», ca la (H)

«És tota la casa de la via Augusta cantonada amb el carrer del Mar, coneguda actualment com ca la Rogelia. [...] va heretar la Rogelia Jardí Rojals» (*Recull*, p. 160).

Roger

V. Torre, *el R. de Ca la*.

Roger (H)

«Gastos en fer lo Baulart per a posar la Artelleria [...] Pere Roger per 3 jornals» (Baluard 1594, R:72/15-1 i R:72/15-2).

Roger, el (V) [to roj'ʒe]

Partida escapçada pel nucli urbà, al sector sud-oest, a migdia de l'antic camí de Móra, que li feia de límit per arribar a la capella del Guirro. Per l'altre costat, afronta amb l'Obaga. A Cad. 1862, un propietari, Jaume Vernet i Escoda, hi declara sembrats, vinya i ametllers i tres cases a Vandellòs. Molts anys abans i vint-i-cinc anys més tard, la trobarem en documentació de ca la Torre.

«Relacion de las garbas [...] Al Roige» (Documentació, 1844); «Otra al Roigé, Corral y Aubaga» (Cad. 1862, núm. 273); «19 Dbre. [1886] [...] tota la viña del Roige hasta lo Cami de la Canaleta a par devall del camí», «Jornals total de Poda añ 1887. Viña del Roige y Aubaga 57 Jor.» i «Dias de poda añ 1887. [...] de la Aubaga del Roige hasta la Roca 57 jors» (Carpeta 1882).

Roger, cova (Mr)

«Cova Roger» (Amigó, p. 25).

Roget (H)

«a frances blet y a Hierony Roget per lo port de dos carregas de cabirons» (Baluard 1594, R:72/18-1).

Roig

V. Coll R., Forat R., Joan de Cal R.

Roig (V) [rɔtʃ]

És anotat als censos de la primera meitat del segle xx, en diversos llocs del terme.

Roig, el (H) [tu 'rɔtʃ]

Un renom. Alguns comenten que li venia perquè era rogenic de cara.

«Va durar molts anys que per a alguns de filiació republicana, com el Joan Bargalló Miralles, dit *el Roig*», «la va heretar el Joan Bargalló Miralles, *el Roig*» i «Tereseta, casada amb el Joan Bargalló Miralles, dit *Lo Roig de Cal Bargalló*» (*Recull*, p. 43, 139 i 181).

Roig, cal (Mb-Mr)

[ˈkaɫ ˈrɔtʃ]

A Masboquera, al carrer Nou, al costat de cal «Paxon». A Masriudoms, al carrer Major, al costat de ca la Júlia. La part del darrere mira a la carretera de Móra. Ja els anomena Cad. 1862.

«Saladié, roig, José» i «Saladié, roig, Juan» (Cad. 1862, núm. 256 i 258); «Roig de Masboquera» (Daurar 1882); «estos fesols an costat a 20 cuartos la cuarta al Josep del Rog [...] se han pesat an presencia del Josep del Rog» (Relacions, 1885); «Josep Mª Saladié Coll - Pere Roig» (*Curiosidades*, p. 13, 1939); «Pere Roig» (Amigó, p. 25).

Roig, el coll (R)

[tɔ ˈkɔɫ ˈrɔtʃ]

Pas per on circula la carretera de Pratdip al coll de Fatxes. Ha donat nom a les terres del seu entorn. En aquest punt, la referida carretera cedeix un ramal, pel nord-est, que puja a Llaberia. A partir d'aquesta cruïlla, la carretera continua, entre replans i pendents, fins al coll de Fatxes. Per migdia, li arriba el ramal de camí que es desprèn del dels Vidriers.

«qui va venir en més ocasions per les festes majors, varen ser els de la banda del Pratdip. Quan arribava el dia assenyalat, de bon mati, dos joves amb les mules, anaven a buscar els músics. Passaven caminant pel Coll Roig» (Bonfill, p. 7).

Roig, el fondo del (R)

[tɔ ˈfondoɫ ˈrɔtʃ]

Una raconada allargassada i inclinada, al Motarro, pel fons de la qual passa la partió entre els termes de Tivissa i Vandellòs.

Roig, el forat (Mb)

«id [viña] del Forat Roig» (Documentació, 1844); «totas las vinas de la Solana comensan al forat Roch y acaba al Raco de las Carboneras» (Relacions, 1881); «Dia de Sn Andreu [1884] ay donat a poda tota la viña de la Solana des de lo forat Roch y viña llarga» i «1er. Dia [gener 1888] Viña del Forat Roch» (Carpetà 1882).

L'identifiquem amb la *cova Roja*.

Roig, el morral (Mb)

[tɔ moˈraɫ ˈrɔtʃ]

Una altra manera d'anomenar *la Roca Roja*, perquè forma un morrot, al límit oriental de la serra de Santa Marina; afecta els termes de Vandellòs i de Pratdip.

V. t. *Forat Roig, la punta del*.

«Confesam que lo terme del present lloch de Pratdip discorre com se segueix: a saber, al Portell Roig [...], de alli serra avall [...] tira, al tosal dit den Perezó, des de haont devalla al Morral Roig, y de alli tira, y devalla al Barranch nomenat de

les Hortigues tirant Barranch avall fins á Riu de llastres» (*Capb.* 1756, f. 144v i 145r, 13-3-1758); «Morrall Roig o Solana» (*Amill.* 1945, I, f. 64).

Roig, el pla (H) [tu 'pta 'rotʃ]

Un sector de terreny que presenta claps de gresos vermellosos, entre la Bassa d'en Terça i les Forques. Afecta terres dels termes de Vandellòs i de Tivissa.

Roig, el portell (ft)

«la vila y terme de tivisa confronta [...] y puja a la Serra de Santa Marina, y tota serra amunt, dret al portell Roig» i «lo terme del present lloch de Prasdip discorre com se segueix: a saber, al Portell Roig [...], de allí serra avall enves Santa Marina» (*Capb.* 1756, f. 9r i 9v, 13-3-1757, i f. 144v i 145r, 13-3-1758).

La documentació sembla demostrar que era la manera d'anomenar el *coll Roig*.

Roja

V. *Cova R.*, *Roca R.*

Roja, la cova (Mb) [ta 'kɔβɛ 'rɔjʒɛ]

No és gaire gran; al nord-est de Masboquera, ja prop de la línia de carena, a la solana de Ca l'Hereu, per aquest indret també conegut per *solà de la Roca Roja*. Per haver-hi fet foc, no té el color rogenc que devia tenir en anys passats.

Rojales, les (H) [tə ruj'ʒaɫəs]

Un turonet que s'eleva a 189 m, prop del mar, al nord-est de la muntanya del Torn. Des d'allí es domina una panoràmica, tant si es mira al mar com a la muntanya. Alguna vegada hem sentit anomenar *la punta de les Rojales*.

Rol, camí del (Mv)

«Camí del Rol» (Amigó, p. 22).

Romer, les coves del (C) [tes 'kɔβɛz ðet ro'mɛ]

Entre els Graus de Vandellòs i la part més enlairada del Beltran, per sobre de la cova del Beltran, a la cinglera septentrional dels Dedalts.

«al SO.-O., les coves del Romer, i a l'O., els Graus de Vandellòs», «Se surt de Castelló pel carrer del Nicolau i es deixa [...] i el senderó de les coves del Romer» i «Capdamunt dels Graus de Vandellòs [...] bella vista damunt les coves del Romer» (*Guia*, p. 258, 259 i 287).

Ronyós

V. *Barranquet R.*

Ronyós, el barranquet (H)

[t̪u βəɾəŋ'kɛd ruj'ɲos]

No és gaire llarg, respecte dels que es localitzen pel terme. Es forma als Guixassos, a septentrió de la mola de n'Adell, travessa la carretera de Móra per davall d'un pont, voreja la partida del Llapassar i se'n va a desguassar al barranc del Riu de Llastres. En passar pel Llapassar, ja ran del polígon industrial les Tàpies, forma un solc de considerables dimensions. Ha donat nom a les terres del seu entorn.

«Roque», cal (F)

['kaɫ 'rɔke]

Al costat de cal Motarro.

«Roque», l'hort del (F)

['tɔɾ ðet 'rɔke]

Un trosset de terra als horts de Fatxes.

Roquera, la (R)

[t̪a ro'keɾɛ]

Una llisera de pedra al costat del camí de Remullà, poc abans d'arribar a cal Jaume Capdavall. Recorden que, quan eren jovenets i sabien que pujaven el combragar a algú, amb el rector muntat en un ase, amb un parell d'escolanets, molta gent el baixava a rebre en aquest lloc i per la canalla era un espectacle veure els escolans fent dringar les campanetes assenyalant el pas del Santíssim Sagrament.

Roquera del Corral del Soc, el grauet de la (G)

«S'entra al bosc de l'Hereu [...]. Es puja pel grauet de la Roquera del Corral del Soc» (*Guia*, p. 300).

roques

V. **Aliomes*, **Almadrava*, *Cascall*, **Jussanes*, **Mont-roig*, **Pallejà*, *Tarragona*, «*Trajo*».

roqueta

V. *Serrada*.

Ros (V)

L'anoten poc els censos entre 1912 i 1946.

Ros, cal (V-C)

['kaɫ 'ros]

A la vila, l'anomenen al carrer de Baix. Ara hi ha preferència a dir-ne *ca la Pepa el Ros*. Al llogarret, al carrer de Cal «Santo», al costat de cal Pacara. Veiem, al

mig, un pilar de totxos de pla, a tall de columna, que sostenia els cairats d'un pis. Segons es veu a Cad. 1862, Josep Escoda Gil tenia tres cases, la més bona al carrer de Baix, i el Ros, menor, la tenia al carrer de les Fonts.

«De Jusep Escoda ros» (Documentació, 1837); «Escoda y Gil, ros, José», «Escoda, ros menor, José» i «Escoda, ros, Juan» (Cad. 1862, núm. 125, 129 i 132); «Andres Escoda, Ros; Juan Escoda, Ros» (Daurar 1882) [en aquesta relació se'n citen fins a cinc, del mateix renom, tots *Escoda* de cognom]; «Francisco Escoda Jardí, Vda. - Quico Ros» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Ros, la sénia del¹ (V) [ʔa 'seniɐt 'ros]

O la sénia de la *Pepeta del Ros*. A la Sénia, a la riba septentrional del barranc de Fatxes. Hi havia un mas.

Ros, la sénia del² (F) [ʔa 'seniɐt 'ros]

A Fatxes, a migjorn d'on hi havia la «casilla» de Fatxes.

Rosa

V. **Font de la R., Pere de la R., Salvador de la R.*

Rosa, ca la (V-F) [ˈka ʔa 'ɾɔzɐ]

A la vila, és al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Josep de Cal Pinxo. Hi ha costum de parlar-ne anteposant el prenom *Joan*. Va baixar de Fatxes, però el 1912 ja residia al mateix carrer. Allí se n'anomenen dues d'aquest renom, totes dues en ruïnes. També es parla de *cal Salvador de la Rosa*.

«Juan Margalef Pallejà – Juan de la Rosa» (*Curiosidades*, p. 18 i 33, [1912]).

Rosa de la «Casilla», ca la (Mb) [ˈka ʔa 'ɾɔzɐ ðe ʔa ka'ziʎɐ]

Al carrer de Santa Marina. Va viure a la «casilla» de peons que hi va haver a prop de Vandellòs. Era coneguda pel seu afany d'estalviar fins a la gasiveria.

Rosa de la Taverna, la (V)

«Dia 17 setembre la Rosa de la taverna an 1876 – 10 [pessetes]» (Relacions, 1876).

Rosa (o Roseta) del Ramon, la (H)

«Aiguarden de la Roseta del Ramon [1840]», «La Rosa del Ramon del ospitalet deu 4@ de aiguarden del añ 1840», «La Rosa Ramon del ospital resta del aiguarden y palla de Cadalojes» i «desde lo dia 1º de mach de 1844 [...] Dia 26 [juliol] de la Roseta del Ramon» (Documentació, 1837 i 1844).

Rosalia

V. *Jaume de la R., Pep de la R.*

Rosalia, ca la (V-H)

[ˈka ʎa rozaˈɫiɐ] / [ˈka ʎə ruzaˈɫiə]

Algunes vegades ho completen amb *de la Murta*, si han d'explicar que és un mas a la riba oriental del barranc de Remullà, en un extrem de la partida de la Murta. També la designen *ca l'Agutzil*. A la vila marinera és una altra manera d'anomenar *cal «Gordo»*.

«Dia 23 id [nobre. 1884] rebut [...] del trull de la Rosalia» (Carpeta 1882); «Andrés Jardí Vernet – Rosalia» i «José Jardí Margalef – José Rosalia» (*Curiosidades*, p. 21, 1912); «Ca la Rosalia la Murta» (*Les fonts*, p. 13).

Roses, ca la (R)

[ˈka ʎa ˈrɔzɐs]

Al carrer Principal, al costat de cal Guirro.

«Afegiré els noms de cada casa. [...], ca la Roses» (Bonfill, p. 22).

Roses, ca les (V)

[ˈka ʎe ˈrɔzɐs]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de cal Maneta. El nom és originari de Remullà, però en venir a Vandellòs l'article va passar al plural. També la designen *cal Pota*. I es parla de *cal Salvador les Roses*, al carrer de Baix, i del *Josep de Ca les Roses*.

Roseta

V. *Tia R. la Galla*.

Roseta, ca la (H)

[ˈka ʎə ruˈzɛtə]

L'anomenen sovint precedida del prenom *Joan*. Al carrer Major, al costat de ca la Tereseta de la Paula. També parlen de *ca la Roseta*, a la plaça del Pou, com una manera més antiga de designar *ca la «Virgen»*.

«Cal Joan de la Roseta» (*Recull*, p. 147).

Roseta del Perelló, ca la (H)

[ˈka ʎə ruˈzɛtə ðəɫ pəɾəˈʎo]

Al carrer de la Galera. Era oriünda del Perelló.

Roseta del Perelló, el tros de la (H)

[ʎu ˈtrɔz ðə ʎə ruˈzɛtə ðəɫ pəɾəˈʎo]

A la Vinyeta, a ponent de la carretera de València.

Roso (V)

«Jaime Castellnou, Roso» (Daurar 1882).

«Rossendo», cal (V) [ˈkaɫ roˈsɛndo]

S'indiquen dues cases amb aquest nom, una a la plaça de Dalt, a la cantonada amb el carrer de Baix, que procedien de Fatxes, i l'altra al mateix carrer, al costat de ca la Remei.

«Rossendo», la caseta del (F) [ˈta kaˈzɛtɐ ðɐɫ roˈsɛndo]

A ponent del camí de Gavadà, pròxima a la caseta de l'«António» Masdengil.

«Rossendo», el corral de Cal (V) [ˈto koˈraɫ de ˈkaɫ roˈsɛndo]

Al carrer d'Amunt, a la cantonada amb el carrer de Baix. S'hi tancava bestiar. Ara hi ha una casa.

«Rossendo» la Fatxes, cal (V) [ˈkaɫ roˈsɛndo ˈta ˈfatʃɐs]

Dues cases contigües, al carrer de Baix, a ponent; una és del «Rossendo» i l'altra del Josep la Fatxes, dos germans.

«Rosendo Escoda Gil – Rosendo la Faches» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Rourar, el coll del (G) [ˈto ˈkoɫ ðɐɫ rowˈra]

Al sector nord del mas de Genessies, al costat del camí de Gavadà.

«Coll del Rourar (650 m. d'altitud), entre el recó del Brullet i la vall de Genessies» (*Guia*, p. 317).

Roure, el collet del (G) [ˈto koˈɫɛd ðɐɫ ˈrowrɐ]

Forma part del Forn Teuler, per on la partida assoleix el punt més elevat.

«la massa rocosa de les Tosses, enorme teló blavenc que sobresurt del collet del Roure» (*Les ciutats*, p. 90).

Roure, la moleta del (ft)

«a saber vna pesa de terra situada en lo terme de la present vila de tivisa a la partida de la Mafla [...] afronta ab la moleta del Roure» (*Capb.* 1756, f. 63r).

Podria ser veïna del pla d'aquest mateix nom, que és al terme de Vandellòs, però no l'hem sentida anomenar.

Roure, el pla del (R) [ˈto ˈpɫa (ðɐ)ɫ ˈrowrɐ]

Al nord del Motarro, una planície gran, amb desnivells poc accentuats, amb escassa població vegetal de botges i matolls. Hi anomenen *el pla del «Patos»*.

«Item altra pesa de terra situada [...] y partida del Motarro al pla del roure lo Coste [...] afronta ab Joseph Sanxo del mas, ab fran^{co} estalella» (*Capb.* 1756, f. 120v); «Pla del Roure» (*Amill.* 1945, I, f. 181).

Rovellons, la costa dels (V)

«Guillem Borràs del mas de la Figuerola [...] una heretat scituada a la costa dels Rovellons» (*Capb.* s. XVI, f. 436v).

Rovira¹ (Mr) [roβirɛ]

Els censos de la primera meitat del segle passat l'inscriuen, gairebé exclusivament, a Masriudoms. Alguns amb *Pastor* de nom de casa.

«Jose Rovira», «Josep Rovira» i «Los alets del año corriente de 1826 son Jose Rovira y [...] Dia 6 de Enero de 1827, Pedro Gil y Jose Rovira» (Sancho, p. 17, 19 i 26, 1815 i 1816); «Dia 28 de mars a Fran^{co} Rovira (a) Soldat» (Documentació, 1839).

Rovira² (H)

«Lo qual blat fiu metre en una botiga de na Rovira que avia longuade» (*Documents*, p. 51, 1364).

Rovires, les (G) [ʎɛ roβirɛs]

Partida. Forma un vessant arraconat, d'una notable inclinació, a migjorn de l'estret del Taix, vers ponent. Confronta amb el sector de la cova de Colom i, per ponent, amb el bosc de Cabrons. Terreny amb un tou de bosc que del fondal s'enfila a la punta de les Rovires. També en diuen *racó de les Rovires*.

«a la dreta, apareix l'obertura del gran recó de les Rovires» (*Guia*, p. 322); «El Taix y Recó de Rovires» i «El Taix y Recó de Rovires» (*Amill.* 1945, II, f. 718, 720 i 722).

Rovires, el camí de les (G) [ʎo ka'mi ʎɛ roβirɛs]

S'inicia a la llera del barranc del Taix i s'enfila per la partida que li dóna el nom.

«A la dreta, per alt, hi ha les moles del Taix [...]. Resta, a la dreta, el camí que va a les Rovires» (*Guia*, p. 299).

Rovires, la portella de les (G) [ʎa porteʎɛ ʎɛ roβirɛs]

Així es coneix la part més enlairada de la partida homònima, un cim que puja per sobre dels sis-cents cinquanta metres. També s'ha sentit *la punta de les Rovires*.

«El camí va dret a les moles del Taix, on es veu la portella de la Rovira al dret de la vall» (*Guia*, p. 297); «Per damunt [...] treuen llur caparràs muscat els sobtats redreçaments de la tossa de l'Alzina, de la portella de Rovires» (*Les ciutats*, p. 91).

Rucs, el toll dels (H-Mr)

«L'aigua de la superfície desapareix de la llera del barranc [de Llèria] al *toll dels Rucs*» (*Les fonts*, p. 94).

Rúfol, cal (V)

[kaʎ 'rufot]

Al carrer de Sant Jaume, a l'extrem meridional, a sol ixent. *Curiosidades*, el 1912, la relaciona al carrer de Sant Josep.

«14 Obre. [1884] [...] Rufol 5 dies y $\frac{3}{4}$ » (Carpeta 1882); «Jaime Carreté Margalef – Rufol» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Rúfol, la caseta del (H)

[tə kə'zetət 'rufut]

Una caseta de tros, als Acampadors.

Rúfol, el recer de Cal (V)

[to ra'se ðe 'kaʎ 'rufot]

Al fons del carrer de Sant Jaume, al costat de la casa que li dona nom, tocant als corrals Caiguts. Anys enrere hi acostumaven a venir a prendre el sol.

Ruït (C)

[ru'it]

Potser hauria estat millor deixar-nos guiar per l'ortografia del primer document: *Roït*; no hem trobat cap lingüista que ens hagi pogut aconsellar, ni Aguiló, ni Alcover-Moll ni Coromines. Partida entre els Pedralons, a ponent; el sector del Beltran i els graus de Vandellòs, a migdia, i la Costa i Firell, a orient. Alguns la fan veïna, pel nord-oest, del Forn Teuler. Hi ha horta, avellaners i olivers. Per la seva extensió i per les característiques del terreny, alguna vegada la divideixen en *Ruït de Baix* i *Ruït de Dalt*. Cad. 1862 hi anota trenta propietaris que hi declaren sembrats, ametllers, vinya, olivers i regadiu. Dels trenta, setze tenien casa a Vandellòs, sis a Castelló, quatre a Masboquera i quatre a Masriudoms. També surt esmentada moltes vegades a *Amill*. 1945.

«In termino dicte ville Yn parte vocata a rohit», «ex alia hereditate [dicta] arroyt» i «in parte vocata arroyt confrontatem ex una cum joanne pentinat» (*Capb.* 1542, f. 26v i 28r); «1607. 22 abril. Pere Castells de Castelló [...] un fereginal que afronta ab Jayme Escoda à la partida dita Ruit» (*Fundacions*, núm. 19); «a saber vna pesa de terra situada en lo territori de Vandellos [...] á la partida de Ruhit terra Campa», «a saber vna pesa de terra situada en lo territorio de Castelló partida de Ruhit» i «Item vna pesa de terra en lo terme de la present vila de tivisa, en lo territori de Castelló a la partida de Ruhit» (*Capb.* 1756, f. 50v, 96r i 139r); «una piesa de tierra sita en el territorio de dicho lugar [...], a la partida llamada de rruhit, tierra campa y garriga [...] que confina com Jayme Escoda» (*Capb.* 1759, f. 61v); «Otra á Ruit» i «Posesion á Ruit» (Cad. 1862, núm. 33, 117 i pàssim); «Ruït. Norte. Barranco Ruït [...]». Oeste. Barranco

Ruit» i «Ruit. Norte. Camino Castelló. Sur. Roca del Monte Dedals» (*Amill*. 1945, I, f. 42 i 91 i pàssim).

Ruït, el barranc de (C) [tə βa'raŋ de ru'it]

No és gaire llarg: neix per allí a la font del Beltran, al peu dels graus de Vandellòs i les obagues de Castelló, i baixa en direcció nord, fins a convertir-se en subsidiari del barranc de Vandellòs, després de passar per davall de la carretera de Móra, pel pont de Castelló.

«Item vna pesa de terra situada [...] en lo territori de Castelló a la partida de Ruhit [...] afronta ab terres [...] mediant lo Barranch den rohit» (*Capb.* 1756, f. 139r); «A l'esquerra es té el pont damunt el barranc de Ruït» (*Guia*, p. 257); «Ruit. Norte. Barranco Ruit [...]. Oeste. Barranco Ruit» (*Amill*. 1945, I, f. 42).

Ruït, el camí de (V) [tə ka'mi ðe ru'it]

S'hi arriba des de Vandellòs, després de passar pels Fontanals i els Pedralons (per l'altre cap també hi va des de Castelló), convertit en una pista apta per a vehicles de motor. També pel que arrenca de la carretera de Móra, al pont de Ruït, i s'endinsa a la partida.

«Es deixa [...] sota el camí, la caseta del Gil i després [...] el camí de Ruït» (*Guia*, p. 286).

Ruït, els horts de (C) [təz 'ɔrz ðe ru'it]

A la part baixa de la partida de Ruït, pròxims a la carretera de Vandellòs.

Ruït, el pont de (V) [tə 'pɔn de ru'it]

Dóna pas a la carretera per tal de salvar el barranc de Ruït. Hi ha preferència a designar-lo *el pont de Castelló*, perquè per allí a la vora puja l'antic senderó que s'enfila al llogarret.

«Puente de Ruit» (*Topog.* 1918).

«Rullo» (H)

És anotat als censos entre 1912 i 1946.

«Rullo», allò del (H) [ə'ɫɔ ðəɫ 'ruɫu]

Una terra, abans de conreu, a ponent de la carretera Vella, ja cap a la sortida meridional de l'Hospitalet. A Caladoques. La terra és ocupada per un càmping.

«Rullo», cal (H) [kaɫ 'ruɫu]

Cognom que ha passat a nom de casa. Al carrer de la Galera, al costat de cal Favet.

«Fermin Rullo Bargalló, de Cal Rullo» (*Recull*, p. 101).

«Rullo», l'espennall del (H) [təspə'naɫ dət 'ruɫu]

Cap als anys quaranta, una gran roca es despenjà d'un dels cingles, entre la Portella i la mola de n'Adell, i en rodolar rostos avall per terres de cal «Rullo», s'emportà tot el que va trobar al seu pas i deixà una llarga franja pelada de vegetació. Restà anys com una nafra que recordava l'esdeveniment.

Sabata, cal (V) [kaɫ sa'βatɛ]

A ponent del carrer Nou. Era una sola casa, però va ser reformada i en van fer dues.

«Marina Saladie, Sabata» (Daurar 1882); «1886 Dia de San Andreu ay dat a poda la vina de Firell al Chato y al Pere Sabata [...] 16 Dbre. Ay donat al Chato, y al Sabata la viña de la Solana á ben poda» (Carpeta 1882); «Francisco Domech Boquera – Quico Sabata» i «Josefa Coll Saladié – Josefa Sabata [...] Pedro Coll Saladié – Pere Sabata» (*Curiosidades*, p. 18 i 21, 1912).

Sabata, ca la (V) [ka ɫa sa'βatɛ]

Sovint l'anomenen avantposant el nom de fonts, *Hilària*. Al carrer de Sant Josep, al costat de ca l'Adela del «Patet». Era casada amb un fill de cal Sabata. No és habitada.

Sabata, el cocó del (Mr) [to ku'koɫ sa'βatɛ]

A la mola de n'Adell, cap al sector de la Portella. S'hi pot arribar pel canal de la Palmera. Més que d'un cocó, potser caldria parlar d'un avenc, perquè durant la guerra espanyola s'hi van amagar set o vuit joves de Masriudoms per tal d'evitar d'anar al front.

Sabater

V. «Cisco» *el S*.

Sabater (V-H) [saβa'te] / [səβə'te]

Cognom, documentat des del s. XIII, corrent. És inscrit en els censos des del 1912 fins al 1946.

«Pere Forner de Nauatlle te I^a heretat [...] el loch apellat Porteyl de l'Ariola, que fo stablida per en Bernat Çabater batle en Vayl de Lors» (*Capb.* s. XIV, p. 54, 1278); «Item met en data los quals doni i pagui an Ramon Çabater i a don Pere

Pellegrí per raho de fusta quels fiu serrar» (*Documents*, p. 61, 1364); «filla llegal i natural de Juan gil y de Arcangela Sapater Conjugues» (*Bapt.* 1667, f. 48v, 7-10-1706); «Añ 1718. Guillem Sabater en son testament [...] fundà un aniversari que nos troba en los Racionals» (*Fundacions*, núm. 48).

Sabater, cal (V-Mr) [ˈkaɫ saβaˈte]

Referent a la vila, al carrer d'Amunt, al costat de cal Cantina; al llogarret, és al lloc on hi havia hagut el forn del Guix, al carrer Major, al costat del Casal.

Sabatera

V. «Antònio» S.

Sabatera, ca la (Mr) [ˈka ɫa saβaˈteɾe]

A la Carretera, a la cantonada amb el carrer de Sant Pau. També es parla de *cal Jaume Sabatera*, aquesta al carrer de les Eres, amb façana a la plaça de Catalunya, entre cal Fesol i ca l'Esteve Sirici. Els dos que anota Cad. 1862 tenien casa en aquest llogarret.

«Sirisi, sabatera, José» i «Sirisi, sabatera, Jaime» (Cad. 1862, núm. 259 i 262); «Dia id [4 feber] lo Sabatera de MasRiudoms 50 tovas valen – 6 p[esete]s 3 r[al]s» (Relacions, 1881).

Sabatera, la caseta del (Mr) [ɫa kaˈzete ðeɫ saβaˈteɾe]

Al vessant de ponent del serret dels Avencs, a les obagues de Masriudoms, en aquest indret també anomenades *les obagues del Mas del Sabatera*. Hi ha un corral al costat. Alguna vegada han anomenat la caseta *mas*.

«A la dreta, no molt llunyà, es veu el corral de la Sabatera. Sota el corral en el llit del barranc immediat hi ha la font del Bosc» i «Després, a la dreta, un altre [camí] que va al corral de la Sabatera. [...] Restà, en aquesta banda, el corral de la Sabatera» (*Guia*, p. 253 i 276).

Sabatera, el mas del (H) [ɫo ˈmaz ðeɫ saβaˈteɾe]

Al racó del Forat Negre, al fons de la rasa on es forma el barranc del Forat Negre, al nord del camí de la partida. Hi ha un corral i una cisterna a la vora del mas i una era al davant. El mas no és habitat i al corral no s'hi tanca bestiar.

«Es troba [...] la cisterna del mas de la Sabatera. El mas és a pocs passos» i «Mas de la Sabatera, el qual es deixa a la dreta» (*Guia*, p. 250).

Sabatera, la font del (Mr) [ɫa ˈfɔn ðeɫ saβaˈteɾe]

A les obagues del Sabatera. Una altra manera de designar *la font del Bosc*. En diuen *del Sabatera* perquè és en terres d'aquesta família.

«Es la font del Bosc o de la Sabatera [...] un senderó que davalla als conreus i a la font de la Sabatera» (*Guia*, p. 276).

Sabatera, les obagues del (Mr) [ʔez awʔəʔez ðeʔ saβa'tere]

La part de les obagues de Masriudoms propietat d'aquesta família, per on hi ha la caseta i la font del Sabatera.

«**Sáez**», **cal** (V) [ˈkaʔ ˈsaes]

La forma moderna d'anomenar *cal Cassola*, al carrer d'Estanislau Figueres. Ja fa alguns anys que se la designa amb aquest nom, que és el de l'actual propietària.

«**Sáez**», **el mas del** (G) [ʔo ˈmaz ðeʔ ˈsaes]

Una mica enlairat, a la riba meridional del barranc del Taix. Abandonat. També en diuen, indistintament, *de l'Assistent*.

Safont (H)

«En aquest dia ani a Tarragona per ço que fes ffer dos ciris als quals en Guerau Çafont me dona XXI sous» i «Item costaren timbres que fiu ffer en los II asenyal del dit Guerau Çafont» (*Documents*, p. 59 i 60, 1364).

Sagal, cal (Mr) [ˈkaʔ sa'ʔaʔ]

Al carrer de Sant Pau, a la vora de la plaça de Sant Jaume, tocant a cal Gendre.

Sagalet, cal (Mr) [ˈkaʔ saʔa'ʔet]

També al carrer de Sant Pau, al costat de ca l'Abeller. Possiblement deriven de la mateixa família de la casa anterior.

Sagalet, el tros del (H) [ʔu ˈtroz ðeʔ saʔa'ʔet]

A la Sentiu, al costat del Jaume el «Patos» i del tros del Rector. El propietari era de Masriudoms.

Sagarra

«Et Petro de Sagarra et [...] tenent singulas uineas per Arnaldus iuxta abelar Petro de Monte Suspir» (*Capb.* s. XIV, p. 22, 1204).

sala

V. *Germandat*.

Salada, la (R)

[ʎa sa'ʎaðe]

A la partió amb el Planot, a la riba meridional del barranc de Remullà. També parlen de *l'obaga de la Salada*, allí mateix, referint-se a un vessant una mica més ombrívol. Hi ha una fonteta on surt una aigua un pèl salabrosa i en aquell sector de regadiu sols hi podien sembrar alfals, perquè no hi anava bé cap hortalissa.

Salader, cal (Mb)

['kaʎ sa'ʎaðe]

Hi ha dues cases amb el mateix nom: una al carrer Nou, al sector més planer, coneguda també per *cal Saladié*, i l'altra al carrer de Sant Agustí, aquesta també anomenada *cal Joan Saladié* i *cal Xato*. Recorden que en aquesta hi va haver un cafè conegut per *el Cafè del Xato*. Són originaris de Castelló.

Salader, la caseta del (Mb)

[ʎa ka'zeteʎ sa'ʎaðe]

A la Barrancada, a la vora del camí de la Serrana, davant per davant de la del Plomat. Alguna vegada l'anomenen *del Saladié*.

«Enfront, damunt la Barrancada hi ha la caseta del Salader. Es torna a travessar el barranc, sota la caseta del Salader [...]. Es deixa, a la dreta, un camí que va a la caseta del Salader» (*Guia*, p. 254).

Saladié

V. *Daniel S.*

Saladié (V-C)

[sa'ʎaði'e]

En els censos de la primera meitat del segle passat hi és anotat per tots els nuclis del terme i encara hi és corrent. Segons la documentació, ja existia al començament del segle XVIII. No es coneix cap casa, a Vandellòs, que el dugui com a nom, però sí que tenia aquesta consideració aleshores, segons Socada. Quant a Castelló, se la considerava una de les cases importants. La veu tradicional dels antics veïns comenta que van venir de França als volts del segle XVII i s'establiren en aquest llogarret. L'origen francès és possible, però segons la documentació aportada, a Castelló i a Vandellòs hi van arribar procedents de Tivissa. El renom de la casa, a Castelló, era *Serrador*.

«he desposat [...] Agusti Saladie fadri Serrado natural de Tivissa y habitant en la p[resen]t parroquia, fill de Pere Saladie Serrado [...] ab Madalena Vernet donsella» i «prengue missa [...] Pau Saladie fadri de la vila de tiuissa avui habitant en les Masades de Castello fill [...] de Pere Saladie y de Magdalena Margalef conjuges avui habitant en les Masades de Castello» (*Matrim.* 1688, f. 181r, 6-2-1712, i f. 183r, 30-8-1716); «C^a Saladié (a) Carredál» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «Se veu tambe per quina rahó Jusep Saladie (a) Plomát, natural de Castelló marit de Jusepa Alcalt vehins añ 1838 de Castelló» (*Fundacions*, núm. 100-VII).

Saladié, això del (H) [əj'ʃə ðət sələði'e]

Un tros de terra a l'«alcantarilla» Gran, a la partió amb el tros del Gabriel.

Saladié, cal (Mb) ['kaɫ sələði'e]

Anteposant el prenom *Joan*, al carrer de Sant Agustí. Van baixar de Castelló, on el cognom havia passat a nom de casa. Ara és més coneguda per *cal Salader*.

Saladié, el corral del (Mr) [to ko'raɫ deɫ sələði'e]

A la Barrancada, per l'entorn de la font dels Lledoners, pròxim a la cova del Querit. Ja fa anys que no s'hi tanca bestiar.

Saladié, el tros del (H) [tu 'troz ðət sələði'e]

A la Sentiu, a la partió amb Pere Bou. Ja forma part del nucli urbà. El propietari era de Masboquera.

Salador, el (H)

«Jornals que se han fet en fer lo salador», «dit dia per lo cost de 33 taules per a fer les portes de dit salador» i «per lo cost de 300 Teules compri en Monroig [...] per cobrir lo Caragol y acabar de cobrir lo salador» (Baluard 1594, R:72/18-1, 72/18-2 i 72/19-2); «he pagat per [...] carros han tirat les tonjines a la chanca y al salador» (Baluard 1594, R:72/22-3, 1595).

Salamanca, cal (H) ['kaɫ sələ'maŋkə]

Va ser un xalet, al final del carrer de la Mar. Durant la guerra espanyola, hi va caure una bomba d'aviació i el va destruir. Posteriorment, va ser comprat per Francisco Chavarría Fabregat i s'hi va fer una casa. Cap als anys seixanta, quan començà el moviment turístic a la costa, hi van construir un hotel. La notícia de 1876 s'ha de referir al fundador de la casa, el militar el qual esmenta *Recull*, que per aquells anys ja el documenta en aquestes terres.

«Lo mateix id. [Ajuntament] 13 [roves] mes de palla lo dia 19 gine de 76 Salamanca» (Relacions, 1876); «L'Hospital també cobrava el delme de les tonyines que es pecaven a l'almadrava, situada llavors davant de l'actual casa de Salamanca» (Bru, p. 168); «Aquesta casa construïda l'últim quart del segle XIX, era del [...] Manuel Salamanca Negrete» (*Recull*, p. 174-175).

Salamanca, la platja del (H) [lə 'platʒə ðət sələ'maŋkə]

Una altra manera d'anomenar la *platja del «Chavarría»*.

Salamanquí, el (H) [tu sələ'məŋ'ki]

No en parlen gaire. Va ser un soci del Chavarría i va portar l'electricitat a l'Hospitalet i en altres llocs del terme.

«Aquesta casa [cal Salamanca] [...] era del tinent general Manuel Salamanca Negrete [...] Posteriorment va passar a Petra González Ribera casada amb un senyor de Tarragona dit José Llorc Saumell, conegut com el Salamanquí» (*Recull*, p. 174).

Salamanquí, allò del (H)

[ə'ʎo ðəɫ sətəmənɟ'ki]

En parlen per indicar un tros de terra que ocupava una part del carrer de la Mar, tros que arribava a la platja. Ja fa anys que aquesta terra és ocupada per un hotel.

Salep, la (R)

«Berenguer Pereyló [...] Item eyl matex I tros de terra [...] a la Çalep e altre a Moztar» i «Ramon Iohan de la Çalep, ha I mas ab ses possessions a la Çalep [...] e I troç de terra a la Çalef» (*Capb.* s. XIV, p. 48); «Gabriel barcelona mansi de la Salep» (*Capb.* 1542, f. 21v); «a saber vna part de masia [...] situada en lo terme de dita vila [Tivissa] territori de Capsanes a la partida de la Salet» (*Capb.* 1756, f. 113v); «Posesion al Asalep» (Cad. 1862, núm. 312).

La documentació del segle XVIII, més detallada, situa aquest lloc entre el Mortarro, Mas de Castellnou i Mas de l'Estalella. A Cad. 1862, el declarant es deia *Estalella*, és a dir, del mas de l'Estalella, però els 16 jornals que declara pertanyien al terme de Vandellòs, de manera que, almenys en part, correspon al territori del nostre estudi. *OnCat.*, VII, 16a5, s. v. *Salep* o *Salef*: «Arabisme que sembla equivalent a 'Guineu'».

Saleres, les (C)

[ʎe sa'ɾeres]

Un lloc singularitzat on donaven sal al bestiar, pròxim al llogarret. Hi ha les lloses on la posaven. Cad. 1862 i *Amill.* 1945 l'anoten per partida.

«Otra á les Saleras» (Cad. 1862, núm. 18); «Se segueix pel camí carreter. L'indret és anomenat Les Saleres» (*Guia*, p. 258); «Saleres o Castelló» (*Amill.* 1945, I, f. 393).

Sales (C-V)

«Juan Sales, Pep Sales [...] José Sales» (Daurar 1882); «Hermenegildo Riera Boquera – Sales» (*Curiosidades*, p. 18, 1912).

És inscrit dues vegades als censos de 1912, 1919 i 1924. En tots els casos, amb residència a Castelló. Segons *Curiosidades*, el 1912 en residia un al carrer de les Fonts.

Sales, cal (R) [kaɫ 'sates]

Designat preferentment anteposant el prenom «*Victorino*». Al carrer Principal, cap a les darreres cases, entre cal Jaume Capdamunt i cal Macari. Ja no en queda ni rastre. Va passar a residir a Vandellòs.

«Va resultar que el Victorino Sales, va convidar un amic de Fatxes», «Per fer vi hi havia a Remullà nou trulls: El de Cal Victorino Sales» i «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Victorino Sales» (Bonfill, p. 7, 8 i 22).

Sales, el corral del (R) [to ko'raɫ deɫ 'sates]

És arran del camí dels Vidriers, una trentena de metres més amunt del Rentador. En bon estat de conservació, tot i que fa anys que és inactiu. Aquest edifici, que inicialment va ser concebut com a corral, i en va fer, al cap d'alguns anys va deixar de recollir cabres i xais per desenvolupar una activitat ben diferent: una indústria familiar dedicada a l'apicultura. També se'l coneix, abans més que ara, per *el corral del Llangost*.

salt

V. *Baix del Taix*, «*Carlos*», *Castellassos*, *Dalt*, *Escoda*, *Irla*, *Joanes*, *Sanxo*, *Taix*.

Salt, el barranc del¹ (G) [to βa'raŋ deɫ 'saɫ]

L'anomenen poc i quan ho fan és per indicar un sector del barranc del Taix, en el tram on hi ha el salt del «*Carlos*».

«a l'esquerra, es veu l'obertura del barranc del Salt» i «Es trenca en direcció NE. vers el barranc del Salt. Es travessa el barranc del Salt i es deixa» (*Guia*, p. 300 i 323).

Salt, el barranc del² (Mr) [to βa'raŋ deɫ 'saɫ]

Un altre corrent d'igual nom, curtet, que drena les aigües de la Plana de la Vinya i de les Bassotes i les vessa al barranc del Riu de Llastres. És la continuació del que, en els seus inicis, se'l coneix per *el barrancó de la Sénia*. El nom s'origina en un salt, una bancada de roca que fa de barrera i forma una cascada, que, en èpoques d'aigües torrencials, esberla la llera. És a la part final del corrent.

Salt de Baix del Taix, el barranc del (G) [to βa'raŋ deɫ 'saɫ de βajɜ ðeɫ 'taɟɫ]

Una altra manera d'anomenar el *barranc del Taix*, per aquest sector proper al salt de l'Escoda o el salt de Baix del Taix. A partir d'aquí es comença a designar *barranc de l'Abellar*.

Salt de Dalt, el bosc del (G) [tə 'βɔz ðet 'saɫ de 'ðat]

Un pinar que ocupa l'aiguavés sud-oest del barranc del Taix, per damunt del salt que li dóna nom. En aquest bosc és on hi ha el pujador de la Biga.

«Es passa per damunt del bosc del Salt de Dalt» (*Guia*, p. 324).

Saludes (Mb)

Una sola vegada el cita el cens de 1919. De prenom *Zacarias* i es dedicava al comerç.

Salvador (H)

«Item aquest dia sen ana don Pere Salvador ab don Boquera a Tivissa a dur vy de Banyols de les rendes» i «En aquest dia [...] vench D. Pere Salvador per estar en l'spital» (*Documents*, p. 39 i 45, 1364).

Salvador, cal (V) ['kaɫ saɫβa'ðo]

S'indiquen diverses cases d'aquest nom en dos carrers: unes al costat oriental del carrer Major, on el patrimoni urbà d'aquesta família ocupava la part final del carrer, a partir de l'església fins al capdavall de la baixada del Cementeri. Algunes de les referides cases d'aquest carrer es van anar segregant del patrimoni familiar i són conegudes amb uns altres noms. Unes altres tres, contigües l'una de l'altra, es localitzen a ponent del carrer de Baix i també han canviat de nom. Era, doncs, una casa benestant.

«L'any 1779 figuraven com a testimonis en un casament [...] i Josep Escoda “*Salvadó*”, propietaris de Vandellòs» (*Cens 1817*, p. 83); «Primerament al Vell del Salvado» (*Relacions*, 1881); «añ 1883 [...] Dia 11 de Sbre. al Salvado per a du al Jaume nostre» i «Dia 17 de Sbre. al Salvado per a du al Jaume Nostre» (*Carpeta* 1882); «Salvador Escoda Marco – Salvadó» i «Jaime Escoda Vernet – Jaime Salvadó» (*Curiosidades*, p. 15 i 17, 1912).

Salvador, la bassa de Cal (V) [tə 'βase ðe 'kaɫ saɫβa'ðo]

És de molta anomenada. Recollia part de les aigües del barranc de Remullà a través d'una resclosa. A la solana de Cal Salvador.

«La Presa de baix, regava tots els horts de la vora del camí, fins a la bassa de Cal Salvador» (*Bonfill*, p. 12).

Salvador, el cantó de Cal (V) [tə kan'to ðe 'kaɫ saɫβa'ðo]

Una part del parralet de Cal Salvador, a l'extrem nord, tocant a la baixada del Cementeri. És un terraplè natural, i l'indret era a propòsit perquè les dones hi anessin a llençar la brossa. Per aquest motiu, el lloc és recordat.

Salvador, el corral de Cal (V) [tɔ ko'raɫ de 'kaɫ saɫβa'ðo]

Ja no existeix. Era al carrer d'Amunt, una mica reulat de la línia de cases. L'antic solar l'ocupa una casa.

Salvador, el parralet de Cal (V) [tɔ para'tɛd de 'kaɫ saɫβa'ðo]

Al Parralet, als darreres de les cases del carrer Major que formaven part del patrimoni d'aquesta família. En aquesta propietat es construeix el nou casal d'avis.

Salvador, la solana de Cal (V) [tɔ so'tane ðe 'kaɫ saɫβa'ðo]

Una propietat gran que forma part de la llarga extensió de terreny que es coneix per *les Solanes*, a la qual també pertanyen *la solana de Ca l'Hereu* i *la de Ca la Torre*.

«Solana de Cal Salvador» (*Atles*, 4544 – 317 i 318).

Salvador de la Rosa, la caseta del (F) [tɔ ka'zɛtɛ ðɛɫ saɫβa'ðo ðe tɔ 'rɔzɛ]

A poca distància, al nord, del llogarret.

Salvador de la Rosa, l'hort del (F) [tɔr ðɛɫ saɫβa'ðo ðe tɔ 'rɔzɛ]

Un tros de terra als horts de Fatxes.

Salvador de la Xata, allò del (H) [ə'ɫɔ ðɛɫ sɛɫβə'ðo ðə tɔ 'tʃatə]

Un tros de terra al Tros del Confessor, al costat del tros del Puntaire i del «Valverde».

Salvador de la Xata, cal (C-H) [kaɫ saɫβa'ðo ðe tɔ 'tʃatɛ] /
[kaɫ sɛɫβə'ðo ðə tɔ 'tʃatə]

Entre cal Moret i ca la Miquela. No cal dir, en ruïnes. El nom també es coneix a la vila marinera, al carrer de l'Estació.

Salvador de la Xata, la caseta del (G) [tɔ ka'zɛtɛɫ saɫβa'ðo ðe tɔ 'tʃatɛ]

A Cassear, no gaire lluny de la font de Cassear.

Salvadora, ca la (Mr) [ka tɔ saɫβa'ðorɛ]

A orient de les cases del carrer Major, al costat de cal Llarg.

Salvadoret, el (V)

«Dia 30 agost 1887 = ha pres lo damia de la Refela 100 cairons de cup que lo Salvadoret los hi ha contat y me los ha de paga al preu que los paga ara lo teule» (Relacions, 1887).

Salvadoret, allò del (H)

[ə'ʎo ðət səɫβəðu'ret]

Una terra a la Sentiu, abans ocupada per garrofers i olivers, al costat de la carretera Vella, que afronta amb la sènia del Bullit, per un costat, i amb la del «Prudència», per l'altre. Aquest sector ha estat urbanitzat, s'hi ha construït una rotonda per a regular el trànsit i s'hi han aixecat blocs de pisos.

SàlviaV. *Pla de la S*.**Sàlvia, el pla de la (G)**

[tə 'pɫa ðe ɫa 'sawβiɛ]

Amb aquest nom indiquen un replà, entre la punta de la Frare i la de l'Assistent, pel sector de les moles del Taix.

«la caseta de l'Era i el collet del Pla de la Sàuvia» (*Guia*, p. 323).

Samuel, el mas del (F)

[tə 'maz ðet samu'eɫ]

Una altra manera d'anomenar *el mas de la «Dolores»*.

Sanç

«Berenguer Sanç ana a la Pobla den Taudell a buscar payla per l'spital», «Item venemi un altre vinya [...] de dit Mas de Riudoms que no era stada podada den Ramon Sanç» i «Dimarts a v dies de dehembre doni de loger i missio an Berenguer Sanç» (*Documents*, p. 41, 55 i 59, 1364); «Remun Sanç ha I troç de terra el loch apellat [Fon]tanals» (*Capb.* s. xiv, p. 52); «Andreu Sanç» i «Ramon Sanç» (Talla 1423).

«Sancho»V. *Sanxo*.**Sanisa (V)**

«e desposat [...] a Juan Sanisa fadri, frances de nasio ab lletra de libertat, ab gracia figuras filla de Juan figuras de valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 172r, 16-8-1693); «Baptzau Dionisium, marianum, filium Joanis Senisa et Gratie figuras coniugum» (*Bapt.* 1667, f. 31v, 21-4-1697).

Al text de les inscripcions s'hi anota de tres maneres diferents: «Sanisa», «Joanis Senisa» i «Dionisi Sanesa Figueras». Hem optat per *Sanisa*.

«Sanjurjo»

V. *«General S».

Sans, cal (H) [kaɫ 'sans]

A la plaça de Catalunya. Era oriünd del Mas de Barberans (Montsià) i va fer de guarda del Vedat, de Mont-roig.

V. t. **Sanç*.

Sant Agustí, el carrer de (Mb) [to ka're ðe 'san aɣus'ti]

Va des de la Plaça fins al Tossalet, amb algun pendent i fent algunes giragonses.

Sant Andreu, el carrer de (V) [to ka're ðe 'san andrew]

S'inicia al carrer d'Estanislau Figueres i va en direcció sud. És curt i forma un cul-de-sac en quedar tallat pel sector meridional per la geomorfologia del terreny. La banda de ponent és ocupada per cal Rafeló.

Sant Andreu, l'església de (V) [tɪg'gɛziɛ]

Al carrer Major, al costat de la Casa de la Vila. És dedicada a sant Andreu i, d'acord amb la informació d'*Ibers*, era del segle XIII, és a dir, de data més reculada que la que indiquen Bru i *Llibreta 1840*.

«El castell de Tivissa, esmentat el 1174, la torre de Gavadà (Vandellòs), el castell i l'església de Sant Andreu de Vandellòs i la torre de Masriudoms. A falta d'estudis detallats, aquests edificis es daten genèricament com ja existents a finals del s. XIII» (*Ibers*, p. 27, nota 71); «En unos Capítulos del anyo 1478 se halla Parroquia de Sant Andreu de Valldelos» (*Llibreta 1840*, p. 36); «Sant Andreu, de Vandellòs. L'antiga [església], que, emplaçada al lloc de l'actual, ja existia l'any 1350, ignorem si era romànica o gòtica. La moderna, començada el 1773, és de forma claustral, amb tres naus i creuer [...] i té cúpula, sense finestrals al creuer, un campanar d'uns 25 m. d'altura» (Bru, p. 132).

Sant Felip, l'ermita de (H)

«Per les restes de ceràmica trobades al lloc [castell del Coll de Balaguer], i data-des al segle XIV, pren consistència la teoria que aquestes restes podrien correspondre a l'edifici, però no es descarta que, per l'estructura dels seus murs [...], es pugui tractar d'un edifici d'origen musulmà o potser es tracti de l'ermita de Sant Felip, tal com ens transmet Fernando Boquera, segons informació rebuda d'Antoni Novell» (*Inventari*, p. 43).

Sembla que s'ha de tractar d'un error que confon l'antic fort amb una ermita que no hi ha record que hagi existit.

Sant Felip, els farallons de (H)

«Felip, Sant - Felip, els Farallons de Sant [...] Són farallons, a prop de l'Hospitalet. Fons: 27 a 29 brases. (C). Distància: una milla i mitja o 2 milles. (C). Se-

nyes: [...]. Hi ha una senya que dóna nom al talassònim. No la recorden» (Muntanya, p. 53).

Sant Felip, el fort de (H)

«Fuerte del Coll de Balaguer. Es un fuerte nuevamente construido [...], capaz de unos 15 cavallos y unos 200 infantes de guarnicion, guarda el camino y el mar, esta dentro del termino de Tivisa» (*Estadísticas*, p. 670, 1719); «hijo legitimo de Dn. Antonio Rodriguez y de Doña Ursula Conjuges, Gobernador por su Magestad del fuerte de S^{nt}. Phelipe del Coll de Ballaguer» (*Bapt. 1667*, f. 73r, 28-2-1721); «y també te, vn Castell, en lo Coll de Balaguer, en lo qual vuy sa Magestat, [...], ha manat formar vna fortaleza, que se diu Sant felip» (*Capb. 1756*, f. 11r, 7 març 1725); «A prop del castell de Sant Felip hi havia el que es deia el Portatge» i «El general francès Souchet [1811] [...] previngué el seu subordinat general Habert que procurés conquerir el fort de Sant Felip [...] L'esmentat castell, construït per Felip V el segle XVIII» (Bru, p. 288 i 294).

Diversos historiadors han datat aquesta construcció l'any 1725. Iglésies, a la transcripció del cens de 1719, ja parlava de «nuevamente construido» i, segons el llibre de *Bapt. 1667*, el 1721, es batejava un fill del que actuava de governador del referit fort. Tejero assegura que el castell del Coll de Balaguer i el fort de Sant Felip són dues construccions diferents, a poca distància l'una de l'altra, però separades en el temps (*Inventari*, p. 44). Aquesta informació de Tejero és confirmada per la que aportem nosaltres del capbreu de 1756, confeccionat el 1725.

Sant Isidre, el carrer de (V) [tə ka're 'san i'ziðro]

És planer i va del carrer de les Eres al de la Font, deixant entremig el de Santa Marina.

Sant Jaume, el carrer de¹ (V) [tə ka're 'sap 'dʒawme]

Va de nord a sud, com la majoria dels que són perpendiculars al carrer d'Estanislau Figueres. Es pot dir que resta tancat pels dos extrems: el meridional, on troba un ribàs, i el septentrional, que forma un cul-de-sac que no el deixa arribar al carrer de Baix.

Sant Jaume, el carrer de² (Mr) [tə ka're 'sap 'dʒawme]

S'inicia a la plaça de Sant Jaume i baixa, en un recorregut irregular pel que fa a l'alineació, i amb una certa inclinació, a trobar el carrer Major, on arriba a través de tres esglaons de considerable alçada. Són aspectes que li confereixen personalitat, des del punt de vista d'urbanització rural.

Sant Jaume, l'església de (Mr) [tʃi'gʎeziɛ]

Encarada al sud-est, té la façana principal al carrer de Sant Jaume i la lateral, al carrer Major. Dedicada al patró del llogarret, és de reduïdes dimensions, però suficients per a les necessitats espirituals. Escassa decoració interior i exterior. Va ser construïda el primer quart del segle XIX a compte del veïnat, que s'imposà un vintè sobre les collites. A l'angle posterior dret hi ha la Torre, una de les més antigues del terme general, que actua de campanar.

«la torre de Gavada (Vandellòs), el castell i l'església de Sant Andreu de Vandellòs i la torre de Masriudoms. A falta d'estudis detallats, aquests edificis es daten genèricament com ja existents a finals del s. XIII» (*Ibers*, p. 27, nota 71); «procés de creació de l'Església de Sant Jaume i la casa abadia de Masriudoms [...] fins a la seva construcció que s'inicia el 4 de febrer de 1816», «Dia 21 de Junio de 1820 se celebró la primera Misa en esta Iglesia», «6 de Enero de 1827 [...] entregaran a Jose Burata Castellví y a Jaume Bargallo colectores del presente año, [...] los invertiran en obras para la Iglesia y casa Abadía» (Sancho, p. 9, 18 i 26); «És d'una nau rectangular (11 metres per 5 m). El campanar d'uns 12 metres, és l'antiga torre de defensa del segle XIII o XIV» (Bru, p. 134).

Sant Jaume, la plaça de (Mr) [ʃa 'plase 'səɲ 'dʒawme]

És quadrada, petita, com requereix el llogarret. N'arrenquen els carrers de Sant Pau i de Sant Jaume.

Sant Jordi, el castell de (ft) [tʃo kas'teʎ de 'səɲ 'dʒoɾði]

L'hem sentit citar algunes vegades per referir-se al de *Sant Jordi d'Alfama*, a la costa marítima, al terme de l'Ametlla.

«arrendador de les almadraves y tot genero de pesca que la [...] Duquesa de Cardona te y posehex en lo mar que confronta des del cap del Riu de vlastra fins lo barranch del Codolar y torre de Sant jordi» (Almadraves 1594, R:72/102-1).

Sant Jordi, la plana de (ft)

«el desert d'Alfama (plana de Sant Jordi), [...] al peu del Coll de Balaguer» (Bru, p. 101, 1201); «o, pescar se puga en lo mar que confronta ab la quadra de dit hospital ço es, des del cap del riu de ollastre fins lo barranch del codolar y terra de St. Jordi en lo present principat de Catalunya» (Almadraves 1594, R:72/107-3 i 4); «El lligallo, [...] sortia de l'Ametlla de Mar i passava per la plana de Sant Jordi cap a l'Almadrava» (*Recull*, p. 67).

Sant Jordi, la punta de (fm)

«Són les denominades: [...] la Punta de Sant Jordi» (Muntanya, p. 124).

Formava part de les roques de Tarragona.

Sant Josep, el carrer de¹ (V) [tə ka're 'səp 'dʒu'zɛp]

És el primer que es troba entrant al carrer d'Estanislau Figueres des de la plaça dels Doctors Gil Vernet, a mà esquerra. A pocs metres de l'entrada, es ramifica en dos, que s'afuen paral·lels l'un amb l'altre, en direcció a migdia.

Sant Josep, el carrer de² (Mr) [tə ka're 'səp 'dʒu'zɛp]

Al nord-oest del nucli urbà. S'inicia a la plaça de la Font, en direcció nord i es ramifica: cedeix un ramal, a la dreta, que se'n va a l'era de Cal Pubill, on deixa un vial, a l'esquerra, que baixa amb notable inclinació. Bona part d'aquest darrer sector s'ha obert no fa gaire com a eixample. Però el carrer té un altre trencall que se'n va cap a ponent i arriba a l'era de Cal Sirici.

Sant Justí, la porta de (H)

«El 1847 compra una finca a l'Hospitalet de l'Infant anomenada partida de la Quadra de l'Hospital, de dos hectàrees. («Con salida a la puerta de San Justino, linda al este con las tierras del hospital, al sur con el mar»»)» (*Recull*, p. 98).

Cita el trasllat d'una escriptura de compra de Josep Maria de l'Amo. Devia ser una altra manera d'anomenar *el Portal*.

Sant Martí de Porres, l'ermita de (G) [tə'mite ðe 'sam marti ðe 'pores]

No l'anomenen gairebé mai. Solament al carrer d'Allà, solen comentar: «Dins d'aquesta casa hi ha una ermiteta». És un solar adjunt a cal Ferrernou. Més que d'una ermita, fa l'efecte d'una capella. Per a una informació més detallada, v. Castellnou, p. 105.

«Als anys setanta s'hi va construir una ermita dedicada a Sant Martí de Porres» (Conejo, p. 117).

Sant Pau, el carrer de (Mr) [tə ka're 'sam 'paw]

En el seu inici, és com una prolongació de la plaça de la Font. Va en direcció a migdia fins a arribar a l'avinguda de Santa Anna. Per orient, voreja la plaça de Sant Jaume.

Sant Pere, el carrer de (H) [tu kə're 'sam 'perə]

Va de la plaça de Catalunya a la Via Augusta.

Sant Pere, l'església de (H) [tɪg'gɛziə]

La primera que es coneix era la capella que hi havia al recinte de l'Hospital, en entrar a la plaça del Pou, a mà dreta. Se la designa *la Capella*. La van ampliar el 1927. Fa anys que va ser venuda, contra la voluntat dels parroquians, i al seu lloc

es va instal·lar un cine i posteriorment un supermercat. L'actual ocupa terres del Garroferal i va ser consagrada el dia de Sant Pere de l'any 1965.

«hospitale ad seruicium pauperum Ihesuscripti in quo pater alias domos necessarias et descentes eidem hospitali construui et hedificari disponimus et statuimus vnam capellam idoneiam in qua vnum altare sub Inuocationem beatorum Petri et Pauli apostolorum domini» (*Hospital 1344*, R:70/548-3); «Sant Pere, de l'Hospitalet de l'Infant. Segons sembla, és la capella de l'antiquíssim hospital construït el segle XIV. [...] (nota de peu de pàgina): Pròximament l'any 1924 [...] es construï una església nova junt a l'antiga capella de l'hospital la qual avui no és ben acabada. L'antiga capella és avui presbiteri de l'església nova» (Bru, p. 134); «L'antiga capella de sant Pere [...], passà a dependre de la de Masriudoms el 1820. El 1851 li fou reconeguda la categoria de parròquia» (Anguera, p. 306).

Sant Pere, el fossar de (H)

«A 6 de maig 1690 mori en lo torn del Coll de Balaguer de desgracia francesch Casador fadri pescador natural del pratdip [...] esta soterrat en lo fosar de St Pere del Hospital del coll» (*Òbits 1688*, f. 126r).

V. t. **Hospital*, el fossar de l'.

Sant Roc, el carrer de (H) [tu kə're 'san 'rək]

Ocupa terres de la partida de l'Estació, paral·lel a la via del tren. Hi havia ca la Figa i la guixera del Mainer.

[Els bombardejos] «Van destruir pràcticament totes les cases de la via Augusta [...] i la guixera al carrer de Sant Roc» (*Recull*, p. 41).

Sant Roc, l'ermita de (H) [tər'mitə]

Normalment sols en diuen *l'ermita*, però, quan han de concretar, hi afegeixen l'específic. És una construcció sobre un turó entre el racó del Forat Negre i el de les Tigelles, encarada a sol ixent. Se'n posà la primera pedra el dia de Sant Roc de 1993 i va ser consagrada el 16 d'octubre de 1996. S'hi accedeix pel camí del Forat Negre, des d'on es desvia un ramal, fet de nou, que puja a l'ermita.

Santa Anna, l'avinguda de (Mr)

V. *Carretera*, la.

Santa Isabel, la plaça de (Mb) [ta 'ptase]

Nom imposat no fa gaires anys, però solament en diuen i n'han dit sempre *la Plaça*. És petitona i comunica amb tres carrers: el Nou, el de Sant Agustí i el de Santa Marina.

Santa Marina, el camí de¹ (V) [tə ka'mi ðe 'sante ma'rine]

S'inicia a la vora de la carretera de Móra, a orient del nucli urbà, passa el barranc de Vandellòs, travessa la solana de Cal Salvador i esgaiant la partida de la Murta i el racó de les Carboneres s'enfila a la serra de Santa Marina i d'allí cap a l'ermita de Santa Marina.

Santa Marina, el camí de² (Mb) [tə ka'mi ðe 'sante ma'rine]

Un altre camí d'aquest nom. Surt de Masboquera i creua el barranc del Prat, remunta per la Serra i la solana de Ca l'Hereu fins a trobar el carener. Salta al vessant nord-est pel coll Presó i baixa a l'ermita de Prasdip.

Santa Marina, el camí de³ (R) [tə ka'mi ðe 'sante ma'rine]

Un altre: aquest surt de Remullà, entre ca la Viuda i ca l'Agustinet, passa per la coveta Fumada, puja a la serra de Santa Marina i pel vessant oriental baixa al santuari que li dona nom.

«Seguint per entre les cases del llogarret [...], comença el camí que va a l'ermita de Santa Marina» (*Guia*, p. 225).

Santa Marina, el carrer de (V) [tə ka're ðe 'sante ma'rine]

Arrenca del de Sant Isidre i baixa paral·lel al de les Eres, a trobar la carretera de Móra; travessa, en el seu recorregut, el carrer de les Flors i el de Castelló. També va formar part del referit carrer de les Flors. A l'altra banda de la carretera, s'inicia el camí de Santa Marina.

Santa Marina, la serra de (V-R) [tə 'seɾe ðe 'sante ma'rine]

Rep aquest nom la llarga serra que separa Vandellòs de Prasdip, una part amb cingleres. En certa manera, és la prolongació de la mola de Ca la Viuda. Pel seu carener passa la ratlla divisòria dels termes.

«i entra en la mar fins al torrent del Riu de Llastre, i barranc amunt fins a la Penyalada, i puja a la Serra de Santa Marina, i tota serra dret al Portell Roig» (Bru, p. 236, 1660); «y de alli baixa al Barranch del Codolá, y entra en lo mar fins al torrent de Riu de llastres, y Barranch amunt a la Serra de Santa Marina, y tota serra amunt, dret al portell Roig» (*Capb.* 1756, f. 9v); «Confesam que lo terme del present lloch de Prasdip discorre com se segueix: a saber, al Portell Roig [...], de alli serra avall enves Santa Marina, y de dita Serra Serra, Serra tira al total dit den Perezó» (*Capb.* 1756, f. 144v i 145r).

Santa Rita (R)

«Otra á Santa Rita», «Otra á Sta. Rita» i «Posesion á Sta. Rita» (Cad. 1862, núm. 28, 106 i 136).

El document consigna tres propietaris, que declaren sembrats i garrofers, dos dels quals tenien casa a Remullà i l'altre no en declara. Sembla, doncs, que podria ser pel territori de Remullà.

Santa Rita, l'àncora de (H)

«Rita, l'Àncora de Santa [...] És a l'Hospitalet i es prenen senyes per l'ermita de Santa Rita. (C). Fons: 14 bracs. (C). Senyes: Escornalbou per la Caseta de l'Agulla» (Muntanya, p. 109).

Santamaria (V)

L'inscriuen els censos del segle passat, a partir de 1919, i era pastisser.

Santbeat (R)

«Remullà [...] Cognom [...] Santbeat [...] Renom [...] Cantine[r]» (Amigó, p. 25).

El situa a Remullà, amb renom *Cantiner*.

Santcliment (V)

L'anota el cens de 1912, residia al carrer de Sant Josep i era pastisser d'ofici. Escrit *Sancliment*.

«Santo»

V. *Coster de Cal* «S.», *Genoveva del* «S.», *Pauet* «S.», «*Quico el Santo*».

«Santo», cal¹ (V)

[ˈkaɫ ˈsanto]

Al carrer de la Font. També parlen de *cal Pau* «Santo» al carrer d'Estanislau Figueres, cantonada amb el carrer de Joan Miró, per un costat, i per l'altre amb el carrer de la Pau; de *ca l'Antònia* «Santo» a la plaça dels Doctors Gil Vernet, cantonada amb el carrer Nou; de *cal Josep* «Santo» al carrer de Baix, al costat de cal Carredaló. I dues més, precedides de «*Quico*», una al carrer de l'Església, al costat de cal Pau Borrassó, i una altra al de Sant Isidre. Són famílies que van baixar de Castelló a residir a la vila.

«Dia 12 id [maig] al Santo» (Documentació, 1844); «Gil y Saladie, santo, José» (Cad. 1862, núm. 167); «Jaime Gil, Santo [...] Jaime Santo [...] Franco Santo» (Daurar 1882); «Josep Gil Margalef - Santo», «José Gil Saladié – Pepito Santo», «José Gil Gil – de Quico Santo», «Pablo Gil Boquera – Pau Santo» i «Josefa Saladié Escoda – Josefa Santo» (*Curiosidades*, p. 13, 18 i 19, 1936-1939 i 1912).

«**Santo**», **cal**² (C) [ˈkaɫ ˈsanto]

És veïna d'on hi havia hagut cal Plomat. Fa cantonada amb el carrer de Cal Plomat, segons *Guia*. Era una pairalia, una de les cases riques del llogarret. També es parla de *cal Joan* «*Santo*», al costat de la casa pairal, i de *cal Pau* «*Santo*», per allí on s'inicia el camí dels Horts de Castelló.

«Pablo Gil Castellví – Pauet Santo [...] José Gil Barceló – Santo [...] Francisco Gil Boquera – Quico Santo» (*Curiosidades*, p. 26, 1912); «Dues cases pairals eren cal Santo (amb Gil per cognom), i cal Serrador, amb Saladié per cognom» (Amigó, p. 22).

«**Santo**», **el carrer de Cal** (C) [tə ka're ðe ˈkaɫ ˈsanto]

Una forma que els veïns tenien per a referir-se al tram de carrer, curtet, que comença a la casa que li presta el nom i puja a la Plaça.

«**Santo**», **l'era del** (C) [ˈtɛrɐ ðeɫ ˈsanto]

Es conserven els caironats que cobrien la superfície, esmicolats. És a sol ixent de Castelló, al costat del corral de Cal «Santo» i lleugerament separada de l'era del Pauet «Santo». A tocar de l'era, per migjorn, comença el camí dels Horts de Castelló.

«**Santo**», **el mas del** (H) [tu ˈmaz ðəɫ ˈsantu]

Al Llapassar, a la vora del camí de la partida, a la riba meridional del barranc del Riu de Llastres i a orient de l'autopista. S'hi va refugiar la família de cal «Santo» durant la guerra espanyola i, junt amb la família, mossèn «Francisco», de l'Hospitalet, on feia de rector abans de la revolta. Hi ha un corral al costat del mas; ja fa anys que no s'hi tanca bestiar.

«**Santo**», **el molí del** (V) [tə mo'ʎi ðeɫ ˈsanto]

És d'oli, al carrer de les Flors, cantonada amb el de les Eres. En temps de collita, funciona. L'edifici és tan gran que arriba fins al carrer de Santa Marina. Segons un rètol de la façana, el molí va ser fundat el 1928.

«**Santo**», **la plana del** (H) [tə ˈpɫanəɫ ˈsantu]

Una terra al Llapassar, al costat del camí de la partida. En va prendre una queixalada la construcció de l'autopista. Hi ha el mas del «Santo».

«**Santo**» **Casat** (V)

«Santo Casat» (*Contribució* 1865).

Devia ser de cal «Santo», anotat familiarment *cal Casat*.

«Santvicente» (H)

L'anoten els censos de 1924, 1930 i 1934.

Sanxo

V. *Mas d'en S., Pilar de Mas d'en S.*

Sanxo (V-H-G)

[ˈsantʃo] / [ˈsantʃu]

L'anoten els censos de la primera meitat del segle xx per tot el territori, especialment Vandellòs, l'Hospitalet i Gavadà, i encara és corrent. Sempre hi és ortografiat «*Sancho*».

«Josep Sancho del Motarro» [actuà de padrí] (*Bapt.* 1667, f. 4v, 2-6-1672);

«Pertanyien a l'Agustí Sancho Auví, de Gavadà» i «antigament un Sancho va rebre un tret de sal a l'ull» (*Recull*, p. 126 i 154).

Sanxo, cal (F)

[ˈkaɫ ˈsantʃo]

Procedent de cognom. A Fatxes, al costat de ca l'Atzaetà. Enrunada.

Sanxo, la font d'en (ft)

[ˈta ˈfɔn den ˈsantʃo]

És on hi ha el vèrtex de partió de Tivissa amb Vandellòs pel nord del terme, però ja queda dintre del territori veí. És una font d'aigua bona, en quantitat i en qualitat, i pertany a la propietat del mas d'en Sanxo.

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...] Portell de la Sibirina, Font del Mas d'en Sanxo» (Bru, p. 284); «La font rep el nom del mas d'en Sanxo, com també el barranc i el salt d'aigua» (*Les fonts*, p. 54 i 55).

Sanxo, el mas d'en (F-R)

[ˈto ˈmaz ðen ˈsantʃo]

L'edifici i la propietat han donat nom a les terres del seu entorn, com a partida, a la partió del Motarro. La documentació de 1756 n'indica el veïnatge amb el mas de l'Estalella i el de Castellnou. D'acord amb la notícia del rector Socada, el 1786 ja va passar a ser dependent de la parròquia de Vandellòs. També se'n parla de *el mas d'en Santiago Borrassó*.

«e desposat [...] a Miquel Sancho fadri de la torre de font obella abitant de present en lo mas dit de sancho terme y parrochia de capsanes ab chatarina gil donsella filla de Juan gil de Valldellos» (*Matrim.* 1688, f. 171v, 4-7-1692); «yo fran^{co} Estalella pages de la masia dita de Estalella [...] a saber vna part de masia [...] situada en lo terme de dita vila [Tivissa] territori de Capsanes a la partida de la Salet, afronta ab terres [...] de Joseph Sanxo» (*Capb.* 1756, f. 113v); «en 17 de Junio de 1786 fue erigida [l'església de Vandellòs] en Vicaria perpetua [...]. Entonces añadieron á esta parroquia las masias de [...] Mas den Sancho» (*Llibreta* 1840, p. 34-35).

Sanxo, el salt d'en (ft)

[tə 'saɫ den 'saptʃo]

El forma un penyal, al llit del barranc del Mas del Sanxo. Les revingudes del corrent han anat erosionant la terra i han deixat la roca viva.

«La font rep el nom del mas d'en Sanxo, com també el barranc i el salt d'aigua [...]. El mas era a baix del salt, en un collet que ja pertany a Tivissa» (*Les fonts*, p. 54).

«Sapo», el pinar del (R)

[tə pi'naɫ 'sapo]

Han prescindit de *gripau* a favor del castellà. Un bosc de pins, a la riba de migjorn del barranc de Remullà. L'arbreda s'enfila pels pendissos que fan d'estreps de la Tossa per la seva ala oriental. És gran i baixa a la vora de la sènia de la Viuda. Pel nord, arriba a tocar a la Coma. Anomenen un *pla del «Sapo»* per designar un fondalet, al peu del pinar, en contraposició a la inclinació del bosc. Per aquí, en aquest fondal, hi ha un indret que anomenen *la Peça al Drap*. Segons Cad. 1862, hi havia sembrats, regadiu i garriga, que deu ser el bosc actual. La propietat era de ca l'Agustinet, amb casa a Remullà. «Squo» del primer document va ser un error d'escrivà; potser al començament del segle XVII el mot castellà encara no era ben comprès —o ben vist— entre els escrivans locals, si no fos que l'hagués copiat malament d'un escrit anterior.

«Pere Castells de castello parroquia de vandellos terme de Teuissa fa de pensio de sensal al dit spital [...] per la heretat del pla del saquo» (Censals 1604, R:77/95-1); «Otra al pla del Sápo» (Cad. 1862, núm. 189).

Saragata, el (Mr)

[tə sara'ɣate]

La casa és coneguda per *cal Pepo*. Segons Cad. 1862, el Saragata tenia una casa al carrer de Baix de Vandellòs.

«Gil, saragata, Fran^{co}.» (Cad. 1862, núm. 162).

Saramandilla (Mv)

«Barceló, saramandilla, José» (Cad. 1862, núm. 18).

Declarava una casa a Masdevalentí.

Sardà (V-C)

«honorable Joannes çerda Jurat y Juan gil prom de la vall de vall de lloz en presentia de miçer pere çagarra en drets doctor», «honorable Joannes çarda Juratus et allis de vall de lloz» i «honorable Juannes Serda Jurato dicte vallis de vall de los» (Procés 1551, R:70/397-1, R:70/399-2 i R:70/400-4); «Castello [...] Joan Serda» (*Fog. 1553*, p. 198).

Sardà, el mas d'en (Mv)

«Obligacions del mas den Serdà, ara dit mas den Valenti [...]. Paga Josep Pentinat del mas den Serdà per les animes y obligacions dels antipasats del mas de en Serda. Consta ab acte rebut per Nicolas Sirugeda añ 1702 y abans consta també en lo acte de la masia del mas de en Serda [...] añ 1643, a 20 de agost» (*Fundacions*, núm. 97); «Angela pentinada donsellà del mas den Serda» i «Joseph Pentinat [...] del mas den Serda Parroquia de Vandellos» (*Bapt.* 1667, f. 5r, 17-10-1673, i f. 19r, 6-3-1688).

El nom més antic que coneixem de *Masvalentí*.

Sardi, cal (Mr) [ˈkaɫ ˈsarði]

Eren dues cases contigües, però en formen una de sola, al carrer Major, al costat de cal «Xafante». Recorden que la vella de la casa feia de llevadora.

Saüquer, el pla del (Mb) [ˈto ˈpɫa (ðe)ɫ sauˈke]

Al Coll de Masvell, a migjorn de la carretera. És un planet, singularitzat per l'existència del que anomenen *el saüquer del Manuel*. L'arbre ja fa anys que no hi és, però el nom roman a la memòria.

Saurat (R-V)

El trobem anotat, a partir de 1919, en els censos de la primera meitat del segle passat, primer a Remullà, després a Vandellòs.

Sauret (H)

«per lo proçes y salari de sententia en lo plet dels machos de sauret», «per anar a Tiuiça a fer çertes diligencies en lo plet ques porta en la Vila sobre los machos de Sauret» i «per tantes ne ha gastat Sauret en un Carro per anar per dites taules» (Baluard 1594, R:72/20-2, i R:72/22-1).

Savall (V) [saˈβaɫ]

Els censos de la primera meitat del segle passat l'anoten a Vandellòs, excepte el de 1930, que per error els anomena *Sacall*.

Savall, cal (V-C) [ˈkaɫ saˈβaɫ]

A la vila, el cognom ha esdevingut nom de casa. Al carrer de les Flors, al costat de cal Tabanc. Amb tendència a designar-la precedida del prenom *Salvador*. Al llogarret en resta el solar, amb un pati amb dues portes, que donen a l'era de Cal Serrador. La façana oriental afronta amb la Plaça. Hi ha costum de designar-la anteposant *Pep*. És propietat del Salvador de la Xata, per la qual cosa també se

l'anomena amb aquest nom. A l'entrada meridional de Castelló, forma una boca de carrer amb cal Moret, que és a l'altre costat.

«Francisco Savall Arbós – Savall» i «Jaime Savall Arbós – Savall» (*Curiosidades*, p. 23 i 24, 1912).

Savina, la serra de la (F-R)

«Item altra pessa de terra en dit terme, y partida del Motarro [...] afronta amb mi demunt [dit] de totes parts, y ab la Serra de la Sebina» (*Capb.* 1756, f. 120v).

Savinar, el (R) [tə saβi'na]

Un terreny del mas de la Molella, als Castellassos, al vessant que mira cap al Pedral, al nord-est del pla de la Carbonera. Podria correspondre a la *serra de la Savina*.

Sebastià, cal (V) ['kaʎ seβasti'a]

Gairebé sempre en parlen precedit del prenom compost *Josep Maria*. Al carrer de Sant Isidre, al costat de ca l'Hereu.

«20 Sebastia» (*Contribució* 1865); «Jaime Barcelo, Sebastia» (Daurar 1882); «Sebastià Barceló Gil – Sebastià», «Manuel Barceló Olivar – Manuel Sebestià» i «Jaime Barceló Olivar – Jaime Sebastià» (*Curiosidades*, p. 12, 19 i 23, 1912).

Sebastià, la caseta del (V) [tə ka'zeteʎ seβasti'a]

A la Soca Cremada.

«tenint enfront el cingle del Fontanals. [...] Hi ha a l'esquerra la caseta del Sebastià. Vandellòs queda a la dreta, al fons» (*Guia*, p. 285).

Sebastià, el mas del (V) [tə 'maz ðeʎ seβasti'a]

Gairebé forma part del nucli urbà de Vandellòs. És a l'inici del carrer dels Dedalts. No s'hi viu. Hi havia una era, que conserva els cairons, i una figuera molt anomenada allí a la vora.

«Se surt de Vandellòs pel carrer del Mosset [...] s'agafa per la dreta un ample camí dit dels Dedalts i de seguida es deixen el mas i l'era del Sebastià» (*Guia*, p. 285).

Sebastiana, això de la (V) [aʎ'ɔ tə seβasti'ane]

Un bocí de terra a la partida de la Glorieta. Sovint en parlen precedit de *Teresa*.

Sebastiana, ca la (V) [ˈka ʦa seβastiˈane]

O *cal Josep Joanes*. És al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el carrer de les Sorts, al costat de ca l'Agustinet. També parlen de *ca la Teresa de la Sebastiana*, al carrer de Sant Josep, al costat de ca la «Juanita» de Cal Iaio.

Sec, cal (Mb) [ˈkaʃ ˈsek]

Al final del carrer de Santa Marina, per on surt un ramal que se'n va a trobar la carretera de Móra, al costat de ca l'Hereu. Aquí, el carrer forma un pati. Els dos que anota Cad. 1862 declaren tenir casa en aquest llogarret.

«L'any següent [1780] en un altre matrimoni fan constar com a testimonis Pau Boquera “Sec” [...] de “la masia de Boquera”» (*Cens 1817*, p. 83); «Die 12 de agto. deixat al Sec per acaba de paga» (Documentació, 1835); «Lo Pau Seg a la Solana paga» (Documentació, 1844); «Boquera, sech, José» i «Castellvi, sech, José» (Cad. 1862, núm. 44 i 84); «Dia 13 Dbre. ay donat a poda a preu fet al Andreu Guirro y Josep del Seg de Mas Boguera totas las vinas» (Relacions, 1881).

Secalló, cal (Mr) [ˈkaʃ sekaˈʎo]

De les persones més grans, l'hem sentit alguna vegada, però hi ha preferència a designar-la *ca la Cabrera*.

«Castellví, secalló, Jaime» (Cad. 1862, núm. 85).

Secallona, la (V)

«Dia 1 de id. [desembre] de la Secallona per varias» (Documentació, 1844).

Secretari (V)

«José Escoda Llaberia – Secretario» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Tenia la seva residència al carrer Major. A la relació, figura com a renom.

Sedeny, el (H) [tu səðejn]

Partida, al sud del Llapassar i de la carretera de Vandellòs. Confronta amb el racó del Bosquet, la Socarrada i els Guixassos. Es parla del *racó del Sedeny* per designar una vall de l'interior. Potser la paraula era aplicada en el sentit que li dona DECat., VII, 867b11, de ‘assedegat’.

Sedeny, el camí del (H) [tu kəˈmi ðət səðejn]

Arrenca de la carretera de Móra i mena a la partida, la depassa, i se'n va fins a l'Aigua al Coll. Enllà del Sedeny, és converteix en un senderó.

Sedó

V. *Mas d'en S.*

Sedó (V-R)

«Andreas sedo mansi dicti de ramulla» (*Capb.* 1542, f. 7r); «Masos de Vandellòs [...] Bertomeu Sedo [...] Masos de Montanya [...] Guillem Sado» (*Fog.* 1553, p. 198).

L'anota cinc vegades, a Vandellòs, el cens de 1946

Sedó, la fonteta d'en (R)

«dit Joan Boquera per la dita barata ha donat [...] vna pessa de terra en les dites masades de Remulla dita la fonteta den Cedo [...] afronta [...] a ponent en lo Barranch de Remulla» (MN 1730, 8 agost 1734).

Sedó, el mas d'en (ft)

[ʔo 'maz ðen se'do]

Terra i casa al terme de Tivissa, a la partió amb el de Vandellòs, pel territori de Gavada, anant vers el mas de l'Aumet. Hi és anomenat.

«fran^{co} Cedo del mas den Cedo» (*Bapt.* 1667, f. 110r, 31-12-1747); «yo fran^{co} Sedó pages del mas den Sedó, de la Muntanya terme de la vila de tivisa [...]. Item vna part de Masia al camí que va Aumet [...]. Item vna pesa de terra situada en dita Masia del Mas den Sedó» (*Capb.* 1756, f. 112v); «yo Jaume Sedó pages, y fadri de la masia den Sedó terme de la vila de tivisa» (*Capb.* 1759, f. 2v).

Sedó, la masia de (R)

«Paga Geroni Jordi de Remullá, per haber comprat la masia de Cedó de Remullà. (Acte en poder de Josep Nebot Not. de Tivissa á 28 fabre 1678)» (*Fundacions*, núm. 80).

Sedolina, ca la (V)

[ʔka ʔa se'do'tine]

Al costat de cal Butxaques, a l'agrupament de cases apartades del nucli de Vandellòs, a la drete de la carretera, sortint en direcció a Fatxes.

Segerola, la

«La Segerola» (*Amill.* 1945, I, f. 12).

Segurament que caldria escriure *Seguerola*, derivat de *Seguer*. L'escrivà de 1945 confonia la velar oclusiva sonora de *Seguerola* amb la palatal fricativa de *gerro*, per exemple; una mostra d'incompetència cultural. Hi consten edificis i ametllers.

Senén

V. Agustí del S.

Senén, cal (Mb)

[ˈkaʎ sɪˈnen]

Al carrer de Sant Agustí. Hi ha un corral, que no serveix de fa anys, a la Plaça. On hi havia la porta del corral, hi ha una font pública. Segons *Guia*, als anys vint del segle passat, un Senén residia al camí de Castelló.

«Juan Boquera Saladié – Senen» (*Curiosidades*, p. 25, 1912); «el camí vell de Castelló [...] hi ha les cases del Sinent i del Nen» (*Guia*, p. 258).

Senén, la mina de Cal (Mb)

[ʔa ˈminɛ ðe ˈkaʎ sɪˈnen]

Hi va haver una mina al Coll de Masvell, però no recorden quin material se n'extreia. Fa anys que és abandonada.

sénia

V. Boter, Bullit, Enric, Esteve, *Hospital, Miralles, «Nano», Nelo, Perelló, «Pru-dèncio», Ros.

Sénia, la¹ (V)

[ʔa ˈseniɛ]

Partida, a tocar del nucli urbà de Vandellòs, a ponent. La parteix la carretera de Móra. Per migdia, limita amb la Glorieta, havent travessat el barranc de Fatxes, per on rep les aigües del barranc del Macià, i pel nord-oest amb la Vinyeta. Hi és anomenada *la sénia de Ca la Pepa del Ros*.

Sénia, la² (H)

[ʔə ˈseniə]

A la partió amb la Sentiu i per un altre extrem tocava al Codonyer i la Come-ta. A *Amill*. 1945 la feien arribar fins a la vora del mar, la carretera de València i la de Vandellòs i al camí de la Vinyeta. La partida forma part de l'eixample del nucli urbà.

«La Cenía» (*Topog.* 1918); «La Cenía. Norte. Ferrocarril», «Cenía. Norte. Carretera Hospitalet-Mora» i «Cenía. Norte. Carretera Valencia. Sur. Mar o Playa» (*Amill*. 1945, I, f. 33, 59 i 236); «La Cenía. [...] Este. Carretera de Vandellós», «Cenía o Cuadra», «Cenía. [...] Sur. Camino Viñeta. Este. Carretera Valencia» i «Cenía o Parada Corral» (*Amill*. 1945, II, f. 558, 566, 567 i 568).

Sénia, la³ (G)

[ʔa ˈseniɛ]

Partida, al sud-sud-est del llogarret, no gaire lluny del nucli que havia estat habitat. Parteix amb el barranc de Gavada i amb el Raig. Hi ha record d'una sénia. A Gavada en diuen únicament *la Sénia*, però als altres llocs l'hem sentit citar amb el nom del llogarret per complement per tal de distingir-la de les diverses que es

troben pel terme. Cad. 1862 l'anota tres vegades, dues d'associades amb el Raig, i una que especifica que era la de Gavadà. Altres dos propietaris tenien la casa a Gavadà i, en associar-la amb el Raig, no calien més detalls. S'hi declaraven sembrats, vinya, poc o molt de regadiu i bosc.

«Posesion al Ratx y Senia», «otra á la Senia de Gavadà» i «Posesion al Ratx i Senia» (Cad. 1862, núm. 71, 203 i 218).

Sénia, la⁴ (Mr) [ʔa 'seniɛ]

Partideta, a orient del nucli urbà, just per on s'entra al llogarret pujant de l'Hospitalet, per l'indret que era conegut per *coll de n'Oller*. Parteix amb la carretera, per migjorn; amb els Pous, pel sud-est, i amb el Comellar i la Serra, pel nord-est. Recorden un pou i un abeurador. Cad. 1862 la cita una vegada, amb sembrats, vinya i ametllers. El declarant tenia dues cases a Masriudoms.

«Otra al collet de nolle i senia» (Cad. 1862, núm. 138); «El Collet de Nollé i Sénia» (Amigó, p. 26).

Sénia, la⁵ (R) [ʔa 'seniɛ]

Partideta, a la partió amb els Masets, a la part sud-est del camí dels Masets i fins al planot de Ca l'Agustinet. Hi ha alguns avellaners. No hi ha record que mai hi hagi hagut cap sénia. També en diuen *la sénia de Ca la Viuda*.

«el primer [forn d'obra] estava a la Sénia de Ca la Viuda» (Bonfill, p. 10).

Sénia, el barrancó de la (Mr) [ʔo βaraŋko ðe ʔa 'seniɛ]

S'inicia al nord del lloc conegut per *el Pla* i pren la direcció de sol ixent, passa per les Bassotes i la Plana de la Vinya, on ja se'l designa *barranc del Salt*, nom amb el qual es converteix en subsidiari del barranc del Riu de Llastres. Cad. 1862 hi anomena un tros de terra.

«Otra al Barrancó de la Senia» (Cad. 1862, núm. 96).

Sénia, el camí de la (Mr)

V. *Comellar, el camí del*.

Sénia, el collet de la (G) [ʔo ko'ʎed de ʔa 'seniɛ]

La part més alta de la partida de la Sénia, per on parteix les aigües amb el vessant de Villiplana.

Sénia, la roca de la (G) [ʔa 'rɔke ðe ʔa 'seniɛ]

Una penya arrodonida, «que sembla la lluna», diuen, a la partida de la Sénia, a la vora del barranc de Gavadà.

«Gavadà, gafarró esgarriat, [...], balconeja sobre el petit eixamplament de la vall, closa per la regolfada del torrent, en topar la Roca de la Cènia» (*Les ciutats*, p. 90).

Sénia de l'Obaga, la (G) [ʔa 'senie ðe ʔawβayɛ]

A la riba oriental del barranc de Gavadà. El propietari d'aquesta terra és el nostre informador Pere Domènec, dit *Pere de l'Anna*. No se la considera partida. Cad. 1862 l'anota una vegada, amb regadiu, sembrats i erm.

«Otra á la senia de la Aubaga» (Cad. 1862, núm. 124).

Sénia del Nelo, la, o la Sentiu del Nelo (H)

[ʔə 'seniə ðəʔ 'nɛʎu] o [ʔə sən'tiw ðəʔ 'nɛʎu]

Un tros de terra al costat de la carretera Vella. També n'hem sentit dir la Sentiu, cosa que ens fa pensar que deu ser al límit de les dues partides: la Sénia i la Sentiu. No gaire lluny d'aquesta terra hi ha la cova del Gat.

Senisa o Sanesa

V. **Sanisa*.

«Senos», cal (F) [kaʔ 'senos]

Sovint precedida del prenom *Rafel*. Una altra manera de designar *cal Tomàs*. Deshabitada com les altres.

Sentiu, la (H) [ʔə sən'tiw]

Partida a migdia del nucli urbà, que ja forma part de l'eixample. Entre la carretera Vella i el mar, confronta amb la Sénia. Cad. 1862 hi anota dotze propietaris que declaraven sembrats i garrofers. Sis dels quals tenien casa a l'Hospitalet, quatre a Vandellòs i tres a Masriudoms.

«Pere Reuuyll ha I tros de terra a l'Alqueble e altre a la Sentix» (*Capb. s. XIV*, p. 38); «Otra al Asentiu» i «Posesion al Asentiu» (Cad. 1862, núm. 26, 79 i pàssim).

Sentiu, la platja de la (H) [ʔə 'pʎadʒə ðə ʔə sən'tiw]

La banda que toca al mar, a la partida de la Sentiu. Entre l'Hospitalet i l'Arenal.

«Als 17 de Abril [1701], saco el mar el [*sic* = *en*] la plaia de la an sentiu del hospital un hombre a negat, y digueren que era el Patro Miquel dexeus dit lo Rasquera natural de tortosa, se anterrat en lo fosar del Hospital» (*Òbits 1688*, f. 131v).

Senyor Rafel (V)

«Rafael Bordera Cavallé – Sr. Rafel» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

«Señorito»

V. *Gitano* «S.».

séquia

V. *Aigua Calenta*, **Hort*.

Serafi, cal (V)

[ˈkaɫ seraˈfi]

De façana estreta, però s'eixampla per la part del darrere, a migdia del carrer d'Amunt, al costat de ca la «Juanita» del Llebre.

Serafina

V. «Federico» de la S., *Josep de la S.*, «Júlio» de la S.

Serafina, allò de la (H)

[əˈɫɔ ðə ɫə sərəˈfinə]

A la Vinyeta, a sol ixent de la carretera de València, a la partió amb allò del Pena.

Serafina, ca la (H)

[ˈka ɫə sərəˈfinə]

Al carrer Major, al costat de cal Bargalló. Per la part posterior arriba al corredor de les Basses.

«Casa de principi de segle [xx], coneguda com cal Serafi, que pertanyia a la Serafina Escoda Pomés» (*Recull*, p. 138).

Serdà

V. **Sardà*.

Sereno, cal (V)

[ˈkaɫ seˈɾeno]

Al carrer de les Flors, a la vora de cal «Camilo». Vernet ja la situa en aquest carrer el 1912, i aleshores formava part del de Santa Marina. És fama que van fer aquest servei de vigilància nocturna. Hem sentit parlar també del *Jaume del Sereno*, que era d'aquesta família.

«Jaime Castellnou, Sereno» i «3er dia Sereno 1 [jornal] 1887» (Carpeta 1882); «Jaime Castellnou Escoda – Sereno» (*Curiosidades*, p. 23, 1912).

Sereno, la caseta del (Mv)

«A la mateixa banda, es veu la caseta del Sereno. Després es passa pel corral del Cantando» (*Guia*, p. 319).

Sereno Vell, el (V)

«Dia de la neu a la dona del Sereno Vell mich corta de oli» (Relacions, 1884);

«Dia id [16 maig 1885] a la dona del Sereno Vell» (Carpeta 1882).

«Sèrio», cal, o cal Pere el «Sèrio» (H) [kaɫ 'sɛriu] o [kaɫ 'perət 'sɛriu]

Al carrer Major. L'hem sentida amb notable preferència amb el prenom *Pere*.

«el Peret de Cal Sèrio», «cal Peret del Serio» i «el Joan Vernet Boquera, *de Cal Sèrio*» (Recull, p. 49, 101 i 140).

«Sèrio», el pouet del (Mr) [to po'wəd deɫ 'sɛrio]

És en una raseta de les Fonts, al tros dit *les fonts de Ca la Laura*, a orient de la punta de Pallars. L'aigua baixava fins al pou (devia ser com una bassa) per una canonada, però provenia d'una mineta que hi havia un poc més amunt. També se l'anomena *la font de la Remei*.

serra

V. *Aumet, Bossar, Coscoll, Fatxes, Llaberia, *Mafla, Mar, Mola, *Moles, Montalt, Motarro, Navalles, *Povet, Santa Marina, *Savina, *Vidal*.

Serra (V-H) ['sɛrɛ] / ['sɛrə]

N'inscriuen un els censos entre el 1912 i 1919, resident a Vandellòs, però el 1924 ja l'anota com a resident a l'Hospitalet, on més tard en van aparèixer més i encara existeix.

Serra, la¹ (Mb) [ta 'sɛrɛ]

Partida en forma de llom, entre dos fondals, al nord-est de Masboquera. Forma part de la gran extensió anomenada *les Solanes*. Aquesta partida deu pujar al coll Presó. Terreny abandonat. Els tres propietaris de Cad. 1862 que posseïen terres en aquesta partida, tots tres de Masboquera, declaraven sembrats, ametllers i vinya.

«Otra á la Serra» i «Posesion á la Serra» (Cad. 1862, núm. 39, 44 i 146).

Serra, la² (Mr) [ta 'sɛrɛ]

Un turonet, allargassat, a orient de Masriudoms. A l'extrem més pròxim al llogarret hi havia la Guixera. Parteix amb el Comellar. És poblada per un pinar, llevat d'una franja que el divideix en dues parts, que va ser talada per passar-hi un gasoducte.

Serra, cal (V) [kaɫ 'sɛrɛ]

Al carrer d'Estanislau Figueres. Hi ha preferència a dir-ne *ca l'Estació*.

Serra, els cingles del (Mv) [ʔo 'singtɛz ðɛʔ 'sɛɾɛ]

Penyals calcaris, al capdamunt de les solanes de Masvalentí, a la carena. L'aiguavés del nord mira vers Adzaet.

Serra d'en Coscoll, la (F) [ʔa 'sɛɾɛŋ kas'koʎ]

L'anomenen poc com a partida, però sí com a lloc singularitzat. D'acord amb *Capb. 1756*, arriba a la partió amb la Molella. L'anomenen com si es tractés d'un antropònim. És al nord de Fatxes i pren la direcció de ponent vers llevant, amb verdor de garriga baixa. Cal remarcar que per aquest sector s'anomenen terres de l'Aliu que es documenta a Cad. 1862.

V. t. *Aliu, el mas de l'*.

«Item dos peses de terra a la Serra del Coscoll dita la Molella [...] afronta amb la Serra del Coscoll ab Mariano Castellnou, antes fran^{co} Molluna y ab erminis de la vila» (*Capb. 1756*, f. 120v i 121r); «Jaume Castellnou (aliu) [...] Posesion á la Serra den Coscóll» (Cad. 1862, núm. 69); «Serra de Coscoll» i «Serra del Coscoll. Norte. Término Tivisa» (*Amill. 1945*, II, f. 508 i 881); «Sierra d'en Cascoll» (*Topog. 1918*).

Serra d'en Pentinat, la (G) [ʔa 'sɛɾɛ (ðe)m penti'nat]

Partida que forma una serra i limita amb terres del mas del Guerxo pel sud-oest, amb els Taixos pel sud-est i Villiplana pel vessant oriental. Hi ha una penya que tornava l'eco i quan eren per aquelles terres treballant, si es produïa alguna tronada, semblava que s'havia d'ensorrar la serra. A Cad. 1862, s'hi detecten dos propietaris que hi declaren sembrats i tenien casa a Vandellòs i Gavadà. *Amill. 1945* la cita amb ametllers i olivers.

«Otra á la serra den Pentinát» (Cad. 1862, núm. 50 i 172); «Serra Pentinat» i «Serra d'en Pentinat» (*Amill. 1945*, I, f. 189 i 290).

Serra de l'Arboçar, la (Mr) [ʔa 'sɛrambo'sa]

Partida amb vessant que remunta fins en una carena, a migjorn de la carretera de Vandellòs, a la partió amb Verdura, els Estrets, el Coll de Masvell i la Font. L'etimologia popular diu que el nom té l'origen en una operació que realitzaven els apicultors, que, quan volien traslladar les arnes en un altre lloc, ho feien de nit i les posaven en una bossa, les «embossaven», per això «la serrambossar». L'Arboçar, de Cad. 1862, era de Josep Sirisi, de renom *Fesol*, i tenia casa a Masriudoms, on existeix aquest nom i el renom.

«Otra a la Serra del Arbosa» (Cad. 1862, núm. 260).

Serra del (o d'en) Grau, la (V)

«in parte dicta la serra del grau» (*Capb.* 1542, f. 47); «a la partida de la Serra del Grau [...] li specten dites coses com á fill y hereu de Juan Grau» (*Capb.* 1756, f. 67v); «y partida dels Fontanals y de la Serra den Grau, afronta [...] ab lo Camí real» (*Capb.* 1759, f. 19r i 19v, [1764]).

Serrada, la (V)

[ʎa se'raðe]

Partida al sud de Vandellòs i de Masvalentí, entre les Basses i la Canaleta. El terreny hi és inclinat, però era ben aprofitat per la vinya, olivers, ametllers, etc. Una part ha estat abandonada. Cad. 1862 consigna vuit propietaris, amb terres de sembrats, vinya, ametllers i olivers. Dels vuit, set tenien casa a Vandellòs i un, a Castelló.

«a la pujada de les basses dita la cerrada o la cova de Cati.» (*Fundacions*, núm. 94-II, 1766); «Posesion á la Serrada» (Cad. 1862, núm. 26 i altres); «La Serrada ara es dreça, a la dreta. [...] es deixa [...] un camí que davalla a Mas Valentí» (*Guia*, p. 296); «Serrada o Basses» i «La Glorieta o Serrada» (*Amill.* 1945, I, f. 89 i 415).

Serrada, el camí de la (V)

[ʎo ka'mi ðe ʎa se'raðe]

S'inicia a la riba meridional del barranc de Fatxes, per on comencen a dir-ne *de Vandellòs*, puja per la Glorieta i s'enfila a la partida, la depassa, travessa per les Basses i se'n va a Cassear i enllà.

Serrada, la roqueta (F)

[ʎa ro'keɾe se'raðe]

Un penyal de tall vertical per la cara més descarnada. Sobresurt d'un lloc que forma el terreny espatat, al vessant nord de la Portella, a la Font del Tormo, amb la superfície plana a la part superior.

Serradet, el (Mb)

«La Portella, ofereix un doble pas i el ramal de la dreta passa pel Serradet. S'ha de seguir pel de l'esquerra vers el grauet del Mas» (*Guia*, p. 251).

Serrador (Mr)

«Saladié, serradó, Pablo» i «Saladié serradó, Pedro» (Cad. 1862, núm. 253 i 257).

A Cad. 1862, Pau no anota cap casa, Pere en declara una a Masriudoms. De-vien estar relacionats, familiarment, amb els de Castelló i Masboquera.

Serrador, cal¹ (V)

[ˈkaɫ seraˈðo]

Sovint precedit del prenom *Josep*. Al carrer d'Amunt. Es prefereix designar-la *ca la Carme Futo*.

Serrador, cal² (C-Mb)

[ˈkaɫ seraˈðo]

Una de les cases importants de Castelló. La casa pairal de la família és al carrer que puja a la Plaça. Al davant, a l'altre costat de carrer, hi ha la façana lateral de cal «Santo». La façana de cal Serrador és sencera, però a l'interior no hi ha res. També l'hem sentit precedida de «*Quico*». De cognom *Saladié*. Es van dedicar a la tala de boscos i establiren una serradora. Eren especialistes en l'escairament de bigues. Van arribar a tenir una hisenda que anava des de Castelló fins a la partida del Canyotell. A Masboquera, és al carrer Nou, a la part planera, al costat de ca l'Arbolí. Sobre la procedència, v. *Saladié*.

«filla de Agusti Saladie Serrado [...] foren padrins Pere Saladie Serrado» (*Bapt.* 1667, f. 62v, 16-11-1713); «Pedro Pablo [Saladié] [...] La casa de esta familia se llama del Serrado» (*Fundacions*, núm. 139, 1774); «se canta una misa con la limosna de dos pesetas, que suele pagar [...] por Castello la casa del Serrado» (*Llibreta* 1840, p. 4); «4 José Saladie Serrado [...] 16 – Andreu Serrado» (*Contribució* 1865); «Dues cases pairals eren cal Santo (amb Gil per cognom, i cal Serrador, amb Saladié per cognom» (Amigó, p. 22).

Serrador, el corral del (C)

[t̪o koˈraɫ deɫ seraˈðo]

Parlen del corral per identificar una casa en ruïnes, al davant de cal Querit, a l'altra banda de carrer. En aquest mateix edifici hi havia un trull. Al costat del corral hi ha el que va ser un paller, també abandonat.

Serrador, l'era de Cal (C)

[ˈt̪eɾe ðe ˈkaɫ seraˈðo]

Es conserva una part dels cairons i d'un marge perimetral, al sud-oest. A la sortida de ponent de Castelló, a migdia de cal Pep Savall. S'hi fan alguns dels actes que s'organitzen cada any pels volts de Nadal, amb motiu de les representacions del pessebre vivent. És per aquest motiu que hi veiem amuntegaments de palla, que volen ser testimoni de l'antiga dedicació.

Serrador, el freginal del (C)

[t̪o frejɜˈinaɫ deɫ seraˈðo]

Un tros al Freginal, que ha conservat el nom de l'antic propietari de Castelló. Un dels consultats recita els versos d'una corrandia que es refereixen a aquesta terra: «Freginals del Serrador / que quedaràs ben avivat / de caragols i regines / que la Tea n'ha marxat».

Serrador, el tros del (Mb) [tə 'trɔz ðet sera'do]

S'hi acostuma a anteposar el compost *Josep de l'Agustí*. Una terra a la Serrada, ja al límit amb la Barrancada. Per aquest tros passa el camí del Besaculs. De la família dels Serrador. Residia a Masriudoms.

serradora

V. *Estanquer*.

Serralet, el¹ (Mr) [tə sera'tet]

Un turó que fa d'estrep al serret dels Avencs, entre les obagues de Masriudoms i la Barrancada. Hi passa un pas de bestiar. Hi ha una escletxa oberta entre roques, que obliga a fer un salt per traspasar-la. Tot i les dificultats, no solament hi passaven els pastors amb els ramats i els pagesos, també les dones per anar a buscar palmes per a llatar i en tornaven carregades amb feixos d'aquesta palmera autòctona.

Serralet, el² (H) [tu səɾə'tet]

Partida veïna de la Porrassa. Confronta amb les Tàpies, la Socarrada i el racó Gran. Ha estat escapçada per l'autopista i al seu extrem de sol ixent hi ha el cementeri. Forma un turonet arrodonit i hi ha una nafra a orient com a conseqüència d'una pedrera d'extracció d'àrids. Hi havia garrofers i olivers. Cad. 1862 hi inscriu onze propietaris. Sis eren de Masriudoms, dos de l'Hospitalet i els altres tenien casa en altres llogarrets.

«Posesion al Serralet» i «Otra al Serralet» (Cad. 1862, núm. 50, 86 i pàssim); «Serralet» i «Porrassa o Serralet» (*Amill*. 1945, I, f. 153 i 237).

Serralet, el collet del (H) [tu ku'ʎed dət səɾə'tet]

No és la part més alta de la partida del Serralet, sinó un indret en pendent per on circulava l'antic camí del Coll. Hi ha el peatge de l'autopista.

«Collet del Serralet» (Amigó, p. 25).

Serralet, la cova del (Mr)

«El barranc s'anomena del Llord. [...]. Al NE., hi ha la cova del Serralet» (*Guia*, p. 277).

Serrana

V. *Obagues de la S*.

Serrana, la (C)

[ʎa se'raɲe]

Partida adjudicable al territori de Castelló, que resta a ponent de la partida i és visible, al capdamunt d'un collet. Per migdia parteix amb les obagues de Castelló, sobre les quals s'aixequen els cingles que formen els contraforts dels Dedalts; per ponent li fan de límit els Freginals, l'Irla (de Castelló) i, més al nord, la Vinyeta. A orient té la Barrancada. El terreny hi és frescal i al seu interior hi ha la font i els horts de la Serrana. La major part són terres abandonades. Cad. 1862 declara catorze propietaris, amb sembrats, ametllers, vinya, regadiu i olivers, onze dels quals tenien casa a Castelló, un a Masboquera, un a Vandellòs i un que no en declara.

«tenen I heretat a tascha entre II loch, la I apelat barranch d'en Steue e l'altre la Serrana» (*Capb.* s. XIV, p. 52); «Item vna pesa de terra situada [...] en lo territori de Castelló a la partida de la Serrana» (*Capb.* 1756, f. 139v); «Otra á la Serrana» i «Posesion á la Serrana» (Cad. 1862, núm. 29, 118 i pàssim); «Serrana [...] La Serrana» (*Amill.* 1945, I, f. 144); «Serrana – Horts de l'Irla» (*Amill.* 1945, II, f. 704).

Serrana, la bassa de la (C)

[ʎa βasɐ ðe ʎa se'raɲe]

És petita, rectangular i arrecerada al peu d'un marge de pedra. Afaïçonada amb una batedora a la banda oposada al marge, va servir de rentador, on baixaven les dones de Castelló a fer bugada. Si la del Beltran queda lluny del llogarret, aquesta encara ho és més; si aquella és ombrívola, aquesta també ho és, perquè és al peu del bosc de les obagues de la Serrana, que li escatimen el sol.

Serrana, el camí de la (C-Mb)

[ʎo ka'mi ðe ʎa se'raɲe]

S'hi pot arribar per dos camins: un hi baixa des de Castelló, que és el que segueixen el pagesos i les dones per anar a rentar la roba, i l'altre hi puja des de Masboquera. Els dos són de carro i han variat poc o molt el recorregut que segueixen els de ferradura. També en diuen *el camí dels Horts*.

«Freginals de Castelló. Camino de la Serrana» (*Amill.* 1945, I, f. 95).

Serrana, el cingle de la (C)

[ʎo 'singɫe ʎa se'raɲe]

Faixa de penyals que ceneixen els Dedalts, pel nord-est, com una diadema de tonalitat cendrosa, que embelleix la partida del seu nom.

«Els grans cingles de la Serrana, dels Graus i de la Punta [de Castelló]» i «Al S., immediat, hi ha el cingle de la Serrana» (*Guia*, p. 256 i 258).

Serrana, la font de la (C)

[ʎa 'fɔn de ʎa se'raɲe]

Neix al peu d'un marge, entre l'hort de Cal Mosso i el de Cal Soy, una mica més fonda que el pla del terreny, de manera que per a arribar al brollador cal bai-

xar un parell d'esglaons, en una cavitat estreta que a penes deixa lloc per a encabir-hi el cos d'una persona. L'aigua que hi brolla és de les més bones del terme. La recull la bassa de la Serrana. Hi ha uns horts que reguen d'acord amb un sistema proporcional establert pels propietaris, que són: el Mosso, el Soy, el Pauet «Santo», el Vernet, el Macià, el Pau «Panxon», el «Nicàssio» i el Moquet.

«Als tretze minuts de la Barrancada s'és a la font de la Serrana, al peu del bosc i el cingle dels Obacs de la Serrana. Sota la font hi ha la bassa i bones parades d'horta» (*Guia*, p. 256).

Serrana, els horts de la (C) [toz 'orɜ ðe ʎa se'ranɛ]

S'hi refereixen per indicar uns trossets de terra de regadiu dels propietaris que hem vist a l'entrada anterior, que fertilitzen amb l'aigua de la referida font.

Serrana, les obagues de la (Mb) [ʎez aw'βayɛz ðe ʎa se'ranɛ]

La part frescal de la partida, a l'empara de l'ombra projectada per la cinglera dels Dedalts. La major part és bosc, però a la part baixa hi ha alguns conreus.

Serrana, el rentador de la (C) [to renta'do ðe ʎa se'ranɛ]

V. *Serrana, la bassa de la*.

«Serrano», això del (Mb) [aj'ʃɔ (ðe)ʎ se'ranɔ]

Era una propietat gran, a la Barrancada, a un i l'altre costat del barranc de la Barrancada i als dos costats de la carretera de Móra. Arribava a tocar el nucli urbà de Masboquera. Pertanyia a un tal «Serrano» de Tivissa, que la va anar segregant en trossos més petits fins a desprendre's de la totalitat. El propietari de Cad. 1862 era un terratinent foraster que hi declarava una trentena de jornals.

«Rafael Serrano. Posesion á Masboquera» (Cad. 1862, núm. 336).

«Serrano», cal (H) [ʎaʎ se'ranu]

El nom més antic de la casa que s'anomena *cal Pallejà*.

«Vell Serrano» (*Contribució* 1865); «al Manuel Serrano del hospital per la contribució» (*Relacions*, 1879).

«Serrano», el pinar del (ft) [to pi'naʎ se'ranɔ]

Hi ha preferència a designar-lo *el pinar de Pallejà* i també *de la punta del Riu*. És terme de Mont-roig.

Serres, les (C-Mb)

«Otra á las Serras» i «Otra á las Serras Dedals» (Cad. 1862, núm. 33, 154 i altres).

Partideta de terra. Hi havia quatre propietaris, que declaraven sembrats. Dels quatre, tres tenien casa a Masboquera i un, a Vandellòs. L'assentament núm. 154 afegeix «Dedals» al costat, amb cal·ligrafia diferent, cosa que fa suposar que podia ser en aquest altiplà.

Serres, els cingles de les (C-Mb)

«caminet provinent de la punta [de Castelló] [...]. Els cingles de les Serres, per damunt dels quals es passa, s'entreveuen a la dreta, sota el camí. A la mateixa banda es té el corral del Coixet» (*Guia*, p. 261).

serret

V. *Avençs*, **Moles*.

serreta

V. **Basseta*.

Serreta, la (H)

[tə sə'retə]

Una partideta que afecta els termes de Tivissa i Vandellòs, entre el coll d'en Pau, a ponent, i la bassa d'en Terça, a orient. Alguns creuen que també toca amb Lleriola, on arribaria per septentrió. És poc coneguda.

«Serreta» (*Topog.* 1918).

Servera, la (G)

[tə ser'βeɾə]

Un terreny de la Gatella, on hi va haver un server gros. Una part de l'antic sender de Gavada a Vandellòs passa per aquest sector, abans d'arribar a Villiplana.

Setembre

V. *Onze de S.*

«Severino», cal (R)

['kaɫ seβe'riɲo]

Entre ca l'Agustí Descarrega i cal «Patet», al carrer Principal. Hi va haver una taverna. El «Severino» no tenia propietats; el vertader nom era *ca la Josepeta*.

«Joan Guinart Nin – Seberino» i «Severino» (Remullà) (*Curiosidades*, p. 13 i 25, 1936-1939 i 1912); «Per fer el vi hi havia a Remullà nou trulls: [...], el del Severino»; «calia destacar tres cases com les més populars de Remullà [...] i cal Severino [...]». A cal Severino, feien també de taverna i va ser l'últim alcalde del llogarret de Remullà» (Bonfill, p. 8 i 16).

«Severino», el forn del (R) [tə 'forn deɫ seβe'riɲo]

Era teuler. Als Masets, en una terra que es coneixia per *maset del «Severino»*.

«i el segon [forn de teules i rajoles] al Maset del Severino» (Bonfill, p. 10).

Sibil·lina, el portell de la (F-R)

«Aquesta ratlla arrencà del punt on el barranc de Codolar desguassa al mar i passà per [...], Serra del Motarro, Portell de la Sibirina, Font del Mas d'en Sanxo» (Bru, p. 284).

Hem optat per *Sibil·lina*, nom d'una santa del s. XIV.

Sicart (H)

«Item doni de loger e missio a don Bernat Ciquart fuster per cimentar un cup» (*Documents*, p. 45, 1364).

Sila

V. *Cila*.

Silveri (G) [serβeri]

Era originari de Tivissa i tenia terres que corresponen al territori de Gavadà en la major part, on trobem viu el nom. *Cerveri* és una variant fonètica popular de *Silveri*. Aportem la informació antiga, útil per a explicar la variant d'aquest renom.

«jo fran^{co} Jordi Silveri pages de la present vila de tivisa [...] terra situada, en lo terme de la present vila de tivisa, y partida de lleyxares [...] y esta, inclosa, en les terres de la masia de Genesias» i «partida de Casayá [...] afronta ab [...] fran^{co} Jordi, Silveri» (*Capb.* 1756, f. 27r i 49v); «partida dita de Jovara [...] afronta [...] ab fran^{co} Jordi Silveri» (*Capb.* 1759, f. 27r, 1766); «Al cens només hi consta el renom de l'amo del mas de Genesies “Cerveri” de la família Jardí de Tivissa» (*Cens 1817*, p. 83).

Silveri, el bosc del (G) [tə 'βoz deɫ serβeri]

Un pinar al Pedral, entre terres d'Atzaet i de Genessies. Forma part del patrimoni de la família Jardí, de Tivissa.

«barranc del Bosc d'en Goner [...]. A la dreita hi ha el bosc del Cerveri» (*Guia*, p. 331).

Silveri, la cova del (G) [tə 'kəβeɫ serβeri]

Es refereixen a una balma, al Camp de la Ramona, en una roca calcària a la part enlairada de la coma.

Silveri, l'ullal del (G) [tɪ'kaɫ deɫ ser'βeri]

Surt al peu de l'obaga del Barranc Fondo. Un brollador d'aigua que ix de la terra, segons la quantitat de pluja que cau per l'entorn. Hi ha el convenciment que abans sortia més sovint que ara però, tot i que feia una cinquantena d'anys que romanía inactiu, el maig de 2008 va tornar a brollar.

«Simeon», l'antina del (H) [tən'tinə ðət səmi'on]

A orient de l'Hospitalet. Forma part de les Antines, però com que aquesta és davant dels pins del «Simeon», no gaire endins del mar, se li dona nom propi.

«Simeon», cal (H) ['kaɫ səmi'on]

Al carrer de l'Estació. Ocupa el solar on hi havia el pati d'aquest mateix nom.

«El Simeon Boquera Matas, pagès, la va comprar a són germà Josep abans de la guerra» (*Recull*, p. 118).

«Simeon», la pedrera del (H) [tə pə'drərəɫ səmi'on]

O de l'*Acampador*. Va estar en explotació en anys passats. És a la vora de ponent de la carretera Vella, al coll de Balaguer.

«Simeon», els pins del (H) [tɪs 'pinz ðət səmi'on]

A la vora de la platja, a migjorn de la punta del Riu. Els va plantar el Simeón, per protegir els olivers de la salabror que ve del mar. Ja fa anys, entre l'indret on hi ha els pins i l'antiga platja, hi havia dues parades de vinya però se les va emportar un cop de mar.

«Simeon», el tros del (H) [tɪ 'trɔz ðət səmi'on]

A la Porrassa. Era un tros amb uns marges alts i ben fets. Va desaparèixer en construir l'autopista. Hi ha record que també se'l coneixia per *això del «Cisco» de la Ferreteria*.

Simó (Mr)

«fa pere Bornons de sensal per los bens del mas de riudoms que eren de berto-meu Simo del dit mas» (Censals 1604, R:77/95-2).

Simó, cal (V) ['kaɫ si'mo]

Detectem tres cases que duen aquest renom, procedent de prenom: una al carrer Nou, pujant a mà esquerra; una altra a la cantonada del carrer d'Estanislau Figueres amb el de Sant Josep, sovint precedida del nom de fonts, *Carme*, i una

tercera, també al carrer de Sant Josep, al costat de cal Miquel d'Aumet, avantposant-hi el nom de fonts, *Enrica*.

«Simeón Bordera Chorlo – Simó» (*Curiosidades*, p. 22, 1912).

Sindicat de l'Oli, el (V) [ʔo sindi'kad de 'ʔoʔi]

Allí on comença el camí de Santa Marina, a l'angle que forma amb la carretera de Tivissa. El van fundar una cinquantena de pagesos (els mateixos que van construir la sala de la Germandat) però fa anys que no actua. Ha passat a ser propietat municipal i hi ha un museu d'eines del camp.

Sinen

V. *Senén*.

Singlat

V. *Cinglat*.

Sirici (Mr) [si'risi]

Els censos de la primera meitat del s. xx l'anoten a Masriudoms, on ja es documenta al segle xvii i hi és present. També es documenta a l'estudi històric de la construcció de l'església de Masriudoms. La documentació aporta les formes següents: *Cilisi*, *Cirici*, *Selici*, *Sirici* i *Sirisi*.

«Añ 1629. 8 Juñ. Isabet Sirici de Mas Riudoms, mulle de Sirici Bornon. Deixe per la mia anima y de mon marit Sirici Bornon [...] Hereu, son fill Toni Sirici Bornon [...] paga per un aniversari per Tecla Sirici Bornon» (*Fundacions*, núm. 40); «mori Jaume Cilisi del mas de Riudoms [...] esta soterrat en lo fosar de la Parroquia de Valldellos» (*Òbits* 1688, f. 127r, 19-3-1694); «Juan Silisi [...] del mas de Riudoms» i «Juan Silisi y Maria Bargallo coniuges de los masos de Riudoms» (*Bapt.* 1667, f. 33v, 4-3-1699, i f. 47v, 15-4-1706); «Joan Cilici major, y Joan Cilici menor pare y fill [...] del mas de Riudoms» (MN 1730, 19-8-1732); «Juan Selici [...] de les Masies de Riudoms» (*Capb.* 1756, f. 125v); «Juan Sirisi [...] Jaume Sirisi» i «Vui, dia 24 de Abril de 1824 se han amprat a cal Sirisi per la Abadia... 300 rajoles» (Sancho, p. 16 i 25); «El cognom Sirici, en el cens sempre consta com a Cirici» (*Cens* 1817, p. 83).

Sirici, allò de Cal (Mr) [a'ʎo ðe 'kaʎ si'risi]

Un bocí de terra, al Guixar, a la partió amb l'això de Cal Gregori. És una propietat gran. Com tantes altres terres, abandonada.

Sirici, el botjar del (Mr) [ʔo ʔo'dʒaʎ si'risi]

Un tros, amb matolls i garrigues, a les obagues de Masriudoms, davall de les pedrisses del Fesol.

Sirici, cal (V-Mr)

[ˈkaɫ siˈɾisi]

S'indiquen dues cases d'aquest mateix nom, una al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal Taverneta; l'altra al carrer Major, al costat de cal Josep de ca l'Hereu. Aquesta va formar part del patrimoni urbà de cal Salvador. Al llogarret, és una altra manera d'anomenar *ca l'Estevet*, al carrer de les Eres.

Sirici, la cova del (Mb)

[ˈta ˈkɔβɛ ðeɫ siˈɾisi]

A la vora de la del «Querit», al costat septentrional.

Sirici, l'era de Cal (Mr)

[ˈtɛɾɛ ðe ˈkaɫ siˈɾisi]

Al nord-oest del nucli urbà, a les Sorts, a tocar del carrer de les Eres per on conflueix amb el de Sant Josep. Per aquí també hi ha la pallissa de la mateixa casa. De l'era se'n pot veure el perímetre i els cairons.

«Siscano», la costereta del (G)

«torrent [de Gavada]. En ésser-hi, hom es troba al capdamunt de la Costereta del Siscano [...]. Es davalla novament al barranc, per la Costereta del Siscano» (*Guia*, p. 322).

Sitet, cal (R-V)

[ˈkaɫ siˈtɛt]

Forma diminutiva de *Sit*, nom d'un moixó. Al llogarret la situen al Castell, al costat de cal Moles. En ruïnes. Devia ser gran perquè un any, per la festa major, s'hi va fer ball. Hi havia un forn de pa, on s'acudia a coure el que s'havia pastat a casa. A la documentació es demostra que també es va anomenar a la vila. Segons Cad. 1862, tenia una casa al carrer Major de Vandellòs i el 1912 Vernet l'anota al de les Sorts, però sols l'anomenen a Remullà. El del s. XIX devia ser boter.

«havia solamente 13 casas, que son las siguientes [...] C. Autre, despues Escoda; ahora Bes (a) Citét, juntamente con la casa de la Villa, que es una misma» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «Lo Sitet resta de la somera» (Documentació, 1837); «Bés (sitet) Jose» (Cad. 1862, núm. 52); «Dia 22 Juín al Sitet per arregla los bocois del Marti que son 54 [...] Dia 15 agost al Sitet per aregla las portadoras nostras y del Salvado» (Relacions, 1882); «Jaime Bes, Sitet» (Daurar 1882); «Salvador Bes Vernet – Salvadó sitet» (*Curiosidades*, p. 20, 1912); «es cercava algun lloc adequat per a fer-hi el ball. [...] es va arribar a fer en molts diversos llocs: a ca l'Agustinet, a cal Sitet» i «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Sitet» (Bonfill, p. 7 i 22).

Siteta (Mv)

«Juan Siteta» (Daurar 1882).

«Siti Marco», la partida del (Mr) [ʔa partiðe ðet 'siti 'marko]

Per allí al Coll de Casa i les Fonts. Comenten que el nom de «Siti» li ve perquè és un lloc on hi havia arnes, i devia ser d'algú que es deia «Marco». Una de les definicions de «siti» que dona el DCVB, és «Lloc on estan col·locades les arnes d'abelles (Calaceit, Lluçena)». Cal recordar que la família de ca l'«Aceitero» (*Calaceitero?*) són procedents d'aquesta població del Matarranya.

Sobrestant, cal (H) ['kaʃ 'soβris'tan] / ['kaʃ suβris'tan]

A la carretera de València, arriba a la plaça de Catalunya. Es deia *Domingo* i era conegut per *el Dominguet*. Era el capatàs de les obres de la via del tren fins a Tortosa.

«Pertanyia a cal Boter i va adoptar el nom de l'ofici del seu amo, sobrestant de la via» (*Recull*, p. 170).

Soc

V. «Quico» el S., *Roquera del Corral del S.

Soc, cal (V-H-Mb) ['kaʃ 'sək]

Concernent a Vandellòs, al carrer de Sant Agustí. Trobem aquest renom documentat al darrer quart del segle XIX. També es parla de *cal Pere el Soc*, al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de cal «Sáez». D'aquesta, hi ha preferència a dir-ne *cal Joanet de Cal «Balotxo»*. Segons *Curiosidades*, en aquesta casa hi va haver una posada, cosa possible considerant que a pocs metres hi ha l'Estació, on s'aturaven els cotxes de cavalls. Una branca d'aquesta família es va traslladar a l'Hospitalet, al carrer Major. Dues cases d'aquest renom també consten a Masboquera, una al carrer de Santa Marina, ja prop del carrer Nou, sovint precedida del prenom *Pau*, i l'altra al de Sant Agustí, gairebé a tocar del Tossalet, aquesta anteposant-hi «Quico». També s'hi refereixen per *ca la Marieta* o *cal «Quico» de la Marieta*.

«Vandellos 19 Gine 1879. En este dia amb pasat contes an lo Sog [...]. A mes abonare al Sog per sis dias que ha estat a Reus [...]. Mes ay abonat al Sog lo llogue de sing botas» (Carpeta 1882); «Pedro Prats Castellnou – Pere Soch» i «Dos posadas, la de José Auvi (Coixet) i la de Pedro Prats (Pere'l Soch)» (*Curiosidades*, p. 15 i 39, 1912 i 1918).

Soc, el corral del (G) [ʔo ko'raʃ de 'kaʃ 'sək]

Als Taixos. És enrunat.

«De seguida es retroba la drezereta de bestiar i resta, a la banda dreta, el corral del Soc» (*Guia*, p. 300).

Soca, la (V)

«Dia 18 [juliol] a la Maria Soca [...] Dia 22 id [juliol] de la Maria Soca [...] Dia 28 [juliol] de la Soca [...] Dia 1 [agost] a la Soca» i «Dia 1 de id [maig] a la Soca per varias menudencias [...] Dia 5 de id [maig] a la Soca per arengades y menu-dencias» (Documentació, 1844); «Angel Barceló Olivar – Angel Soca» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

L'Àngel Soca de 1912 residia al carrer de Baix.

Soca Cremada, la (V)

[ʎa 'sɔkɐ kre'maðɐ]

A migdia del nucli urbà, partint amb els Fontanals i els Corral. No l'anomena Cad. 1862, de manera que fa l'efecte que el nom és modern.

«Fontanals y Soca Quemada» (*Amill.* 1945, I, f. 70); «Soca Cremada» (*Amill.* 1945, II, f. 510).

Socarrada, la (H)

[ʎə sukə'raðə]

Partida, al sud-oest de la carretera de Móra, al peu de la mola de n'Adell, a la partió amb el Sedeny i amb el Serralet. S'hi collien garrofes i olives. També en diuen *el racó de la Socarrada* i alguna vegada en plural.

«Racó de la Serarrada = *Sucarrada*» [esmenat amb llapis] i «Raco Socarrada» (*Amill.* 1945, II, f. 672 i 715).

Socarrada, la «casilla» de la (H)

[ʎə kə'ziʎə ðə ʎə sukə'raðə]

És una altra manera de designar la *del Xipill*. *Guia* la devia catalanitzar.

«Es travessa, en creu, el camí que va del coll de Balaguer a la caseta de la Socarrada» (*Guia*, p. 249).

Sofio, el (H)

[ˈkaʎ su'fiu]

Masculinització de *Sofia*. No tenia casa, vivia en un pis, a la plaça de Catalunya. En diuen sovint el «*tío Sofio*».

«En realitat el Sofio era el renom del Josep Margalef Piñol [...] casat amb la Sofia Boquera Gil, de Vandellòs» (*Recull*, p. 105).

Soi

V. *Soy*.

Soiet, cal (Mb)

[ˈkaʎ so'jet]

Una altra manera de designar *cal Xolvi*.

solà

V. Anna, *Cova Roja, Futo, Heureta, Joanes, «Marino», Pallars, Roca Roja.*

Solà, la cova del (H)

[tə 'kəβət su'ta]

És a mig aire de la moleta del Solà, encarada a sol ixent, entre el racó de les Tigelles i el de l'Aigua al Coll. És de notable grandària i hi tancaven bestiar. Alguna vegada l'anomenen *del Solà del Pep*, que era el propietari de la terra. Al peu de la referida cova, hi ha el Tormo. *Guia* l'anota com si *Solà* fos un antropònim, però es tracta d'un terme oposat a *obac*.

«Aleshores es deixa [...] el camí de la codina de Castellnou i de la cova d'en Solar» i «De seguida es veu [...] la paret de la cova d'en Solar [...] i la tàpia de la cova d'en Solar» (*Guia*, p. 280 i 281); «Es la *Cova del Solà del Pep*, situada a mig aire de la Moleta del Solà, de cara al mar» (Bru, p. 42).

Solà, la moleta del (H)

[tə mu'tetə (ðə)t su'ta]

Un tossalet que s'aixeca entre els racons de les Tigelles, al nord-est, i de l'Aigua al Coll, al costat meridional. Forma un altiplà per sobre de la cova del seu nom.

«al SO., hi ha la mola de la Cova d'en Solar i al N., la de Nadell» (*Guia*, p. 250); «la Moleta del Solà, de cara al mar, entre els barrancs de l'Aigua al coll i el de les Tigeles, damunt la Plana de Cadaloques» (Bru, p. 42).

Solà del Pep, la cova del (H)

[tə 'kəβə ðət su'ta ðət 'pɛp]

V. *Solà, la cova del.*

solana

V. *Hereu, *Peretó, Portella, Salvador, Torre.*

solanes

V. *Barranc Fondo, Ferrernou, Masvalentí, Mosset.*

Solanes, les (V-Mb)

[tə so'tanes]

Partida de terra. Comprèn el vessant oriental del barranc de Vandellòs, en una extensió que va des del barranc de Remullà fins a Masboquera, a la Roca Roja. Afronta amb la Murta, el racó de les Carboneres i, en alguns punts, puja a trobar la partió amb el terme de Pratdip per la serra de Santa Marina. A l'interior d'aquesta partida, són anomenades la *solana de Cal Salvador*, la *de Ca l'Hereu* i la *de Ca la Torre*. Cad. 1862 hi anota tretze propietaris, que declaren vinya, sembrats, ametllers i regadiu. Quatre dels declarants tenien casa a Vandellòs, tres a Masboquera,

tres a Masvalentí i tres que no en declaren. Podria ser que els que tenien casa a Masvalentí i alguns de Vandellòs es referissin a les solanes de Masvalentí.

«I camp a Fatxes e I^a sort a la Solana» (*Capb.* s. xiv, p. 30); «Otra a la Solana» i «Posesion a la Solana» (Cad. 1862, núm. 13, 112 i pàssim); «totas las vinas de la Solana comensan al forat Roch y acaba al Raco de las Carboneras» (Relacions, 1881); «ay donat a poda tota la viña de la Solana des de lo forat Roch y viña llarga» i «Dia de San Esteva [1885] ay donat á poda todas las viñas de la Solana menos lo Raco de las Carboneras» (Carpeta 1882); «Morral Roig o Solana» i «Solana o Mas boquera» (*Amill.* 1945, I, f. 64 i 69).

Solanet, el (Mb) [tə soɫə'net]

Partida, a la riba oriental del barranc de la Barrancada, que fea partió amb l'Eixartigada. Segons *Amill.* 1945, també en deien *la Carrerada*.

«Carrerada o Solanet» (*Amill.* 1945, II, f. 716).

solans

V. *Freixes*.

Soldat (Mr)

«Dia 28 de mars a Fran^{co} Rovira (a) Soldat» (Documentació, 1839).

Soler

V. *Mas de S.*

Soler (C)

«a la partida de Ruhit [...] afronta ab terres [...] y de Pere Solé mediant lo Barranch den rohit» (*Capb.* 1756, f. 139r).

Soler, el mas del¹ (G) [tə 'maz ðeɫ so'le]

Terra i edifici, a la riba septentrional de barranc del Taix, a poca distància de l'estret del Taix. El mas sembla en bon estat, vist des de lluny, però la terra és plena de matolls i bosc. També se'l designa *el mas del General*.

Soler, el mas del² (H) [tə 'maz ðeɫ su'le]

Una altra propietat del mateix nom. Se la considera gran, a ponent de la carretera de València, per allí on hi va haver la «casilla» del Portatge. El van enderrocar, i també el corral del costat, no fa gaires anys, en construir un complex de distribució del corrent elèctric procedent de les centrals nuclears. S'hi va viure fins abans de la guerra del 1936.

Solera, la (F) [ʔa soʔere]

Un bocí de terra, a migdia i no gaire lluny del llogarret, al costat de la caseta del Soqueta.

Solsides, les (F) [ʔe soʔsiðes]

Un terreny al vessant oriental de l'Oró. A la partió amb la Font del Tormo. Hi ha unes clivelles en el terreny. És creença que es van produir per un terratrèmol. La possibilitat d'un sisme no és descartable. Bru, p. 350 i s., parla d'un terratrèmol important el mes d'octubre de 1845. Com a partida, l'anota *Amill.* 1945; res no en diu el Cad. 1862 i això podria confirmar la teoria d'un moviment tel·lúric.

«Solscides» (*Amill.* 1945, I, f. 438); «Solscides» i «Solcides y la Mochera [*sic* = *Moixera*]» (*Amill.* 1945, II, f. 520 i 862); «les Solsides» (Amigó, p. 21 i 24).

Solsides, la font de les (F) [ʔa ʔon de ʔe soʔsiðes]

A les Solsides. Parlen d'una surgència dèbil, en forma de toll, com altres de les anomenades fonts del territori, amb poca aigua que somica i va a parar en uns dipòsits. La situen un bocí més baixa que la font del Tormo.

Solsona (Mr)

Sols l'inscriuen una vegada els censos de 1924 i 1930.

Soqueta, ca la¹ (V) [ʔa ʔa soʔkete]

Hi ha dues cases d'aquest nom: una al carrer Major, al costat de ca la Torre; l'altra és al grup de cases aïllades de la sortida de la vila per occident, a la dreta de la carretera de Móra, al costat de ca la Sedolina. D'aquesta segona hem notat més tirada al masculí: *cal Soqueta*. També parlen de *cal Ramon Soqueta*, al carrer de Sant Josep, veïna de cal Jaume Macari, més coneguda per *ca l'Agustí el Correu*, i de *ca la Teresa del Soqueta*, al carrer de la Font, al costat de cal Joan de Ca la Móra.

«Jaime Vernet Guirro, Vda. - Soqueta» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

Soqueta, ca la² (ft) [ʔa ʔa soʔkete]

A l'Hospitalet se la recorda amb molta simpatia. Era una persona caritativa, que acollia captaires i gent necessitada a casa seva. Tenia geni i caràcter i la neguitejaven les injustícies socials. Tenia la casa a la part de l'Hospitalet administrada per l'Ajuntament de Mont-roig. També se la coneix per *cal Roda*. Procedia de Vandellòs.

«a la banda de Mont-roig, el que es coneix com ca la Soqueta (o cal Roda)», «a l'altra banda del barranc (ca la Soqueta)» i «La *Tia Soqueta*, anomenada Teresa Vernet Barceló, era de Vandellòs i sempre deia: “Sóc Soqueta, revoltosa i de mal arrencar”» (*Recull*, p. 33, 142 i 189).

Soqueta, la caseta del (F) [ʔa ka'zɛtɛʔ so'ketɛ]

És de tros. Al coll de Fatxes, just havent passat l'estret de Fatxes, a prop de la carretera de Móra, a migjorn del llogarret.

Sord, cal (V-H) [ˈkaʔ 'sort]

S'anomena als dos nuclis principals. A la vila interior és al carrer de Sant Jaume, que també se la recorda per *cal Coquí*. El renom *Sord* té tendència a oblidar-se perquè hi ha un rètol a la façana que diu «Cal Balears». Segons Vernet, el 1912 residia al carrer de les Sorts, cosa que no significa que siguin famílies diferents. A la vila costanera, la ubiquen a la carretera de València, al costat del quarter de la Guàrdia Civil. També es parla de *cal Miquel del Sord*, al carrer de l'Estació.

«Paga Juan Figueras dit lo sordet» (*Fundacions*, núm. 103, 16-11-1671); «filla [...] de Joan figeres dit lo Cordet [*sic per Sordet*] pages» (*Bapt.* 1667, f. 3v, 8-2-1672); «Mori Juan figueras dit lo Sort de Valldellos» (*Òbits* 1688, f. 126v, 26-4-1692); «Josefa Margalef Barceló – Sort» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Sord, el molí del (H) [ʔu mu'ʔi ðəʔ 'sort]

Al carrer de l'Estació. Va tancar cap als anys vuitanta.

Sord, el tros de Cal (H) [ʔu 'trɔz ðə 'kaʔ 'sort]

Una altra manera d'anomenar el *del Domingo de l'Estanc*.

Sord del Cotanya, el (V)

«Sort Cotaiña» (Carpeta 1882); «16 Dbre. Van a poda a Cadalojes lo sort del Cotaiña, y lo seu chig» (Vària 1887).

sort

V. *Agustinet*, **Burata*.

Sort

V. *Cap de la S*.

Sort, la (Mr) [ʔa 'sort]

Partida a ponent del nucli urbà. Confronta amb la carretera de Vandellòs, arriba al límit amb l'Estret i el Coll de Masvell per occident i, pel nord-est, amb el Favaret. Hi ha molt de terreny abandonat. A Cad. 1862 la trobem inscrita set vegades, amb sembrats, ametllers i molt poc regadiu. S'hi anoten fins a sis propietaris de Masriudoms. Hi és escrita en singular i en plural.

«obligació de vna pesa de terra dita la Sort [...] que afronta a sol ixent [...] en les cases del mas de Riudoms» (MN 1730, 19 agost 1732); «Otra á las Sorts» i «Otra á la Sort» (Cad. 1862, núm. 48, 50, 97 i pàssim).

Sort de les Cases, la (V)

«Jaime Vernet y Escoda [...] Otra á la sort de las Casas» (Cad. 1862, núm. 273).

Solament la cita una vegada. El declarant era de ca la Torre i la terra havia de ser a les Sorts, és a dir, tocant a les cases de Vandellòs.

Sortetes, les (Mr)

[te 'sortetes]

Hi ha preferència a dir-ne *el pla de les Sortetes* per designar una part de la Sort. A migdia de la carretera baixant de Vandellòs, per on hi ha els Bancalons, el davall del Forn, a no gaire distància de l'era de Cal Gendre.

«Otra al Baix del Forn Sortetas» i «Otra á las Sortetas» (Cad. 1862, núm. 138).

Sorts, les (V)

[te 'sɔrs]

Partideta, ja ocupada per les cases del nucli urbà, al nord del carrer d'Estanislau Figueres i arriba a la part posterior del carrer d'Amunt, on s'ha obert el carrer de Pau Casals i la plaça de Catalunya. El carrer d'Estanislau Figueres la separa del Roger i per ponent limita amb la Capella, pel sector que n'acostumen a dir *la capella del Guirro*. El declarant de Cad. 1862 era Josep Vernet i Jardí (de ca la Torre) i tenia diverses cases a Vandellòs.

«Otra á la Sort» (Cad. 1862, núm. 277).

Sorts, el carrer de les (V)

[to ka're (ðe) te 'sɔrs]

Travessa en perpendicular el carrer d'Estanislau Figueres i el de l'Onze de Setembre i se'n va a trobar el de Pau Casals. Pel migdia és inacabat, limitat per la formació geològica del terreny. Ocupa part de les terres de les Sorts.

«Calle Sorts» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Soy, cal (Mb)

['kaɫ 'soj]

Soy és una ciutat a la província de Namur, Bèlgica, a mitja distància entre la capital, Namur, i la frontera amb Alemanya. En devia procedir la Joana Frai Peregrin, o potser els dos cònjuges. S'indiquen dues cases d'aquest nom. Una té la façana principal a la carretera de Móra, cantonada amb el camí de Castelló (el vell, que hi puja des de Masboquera). És la casa del nostre informador Josep Ramon Saladié i Vernet. La família deu fer uns cent vint-i-cinc anys que ocupa aquest mateix lloc. L'altra, sovint precedida pel prenom *Joan*, al carrer Nou, al sector que

puja a la plaça de Santa Isabel. Aquesta també és coneguda per *cal Soiet*. Un pati al mateix carrer Nou, al costat del de cal «Caco».

«he Bateigat a fran^{co} Juan, Batiste fill lleigitim y natural de Enrique Delcon de nacion elemania y de Juana frai peregrin y delcon conjugues de Elemania villa de soy» (*Bapt.* 1667, f. 87v, 12-1-1732); «En la partida de defunció de Pere Boquera Castellnou del 6 de gener de 1817 hi consta com a «Soy»» (*Cens 1817*, p. 83); «Dia 25 id [febrer] a Joan Boquera Soy» (Documentació, 1839); «Boquera, soy, Juan» (Cad. 1862, núm. 30); «Juan Saladié Boquera – Soy» (*Curiosidades*, p. 25, 1912); «s'agafa, arran de les parets de Cál Soi, el camí vell de Castelló» (*Guia*, p. 258).

Soy, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðət 'soj]

Al racó del Tormo. En bon estat de conservació. A pocs metres del Tormo.

Soy, l'hort de Cal (Mb) [ˈtɔr ðe 'kaɫ 'soj]

Als horts de la Serrana, un dels vuit que reguen amb l'aigua de la font de la Serrana. Es conrea.

Soy, la punta del (C) [tə 'puntɐɫ 'soj]

Un morro de roca que sobresurt dels cingles de la banda oriental dels Dedalts, guaitant per sobre del llogarret de Castelló.

«Submarino», el (H)

«Submarino, el [...] Davant de la costa de Vandellòs. Era alemany, enfonsat a la guerra del 1914. Fons: 45/50 braces (A), 52/53 braces (C). Distància: 6 milles (A), 9 milles (C)» (Muntanya, p. 122).

Sucre

V. «*Dolores*» de S.

Sugranyes, cal (H) ['kaɫ su'ɣrajɲəs]

Al carrer de l'Estació, al costat del pati de la Mercè de la Tenda. Era de Reus.

Tabac, la cova del¹ (Mb) [tə 'kɔβɐɫ taβako]

A la riba oriental del barranc del Prat, a la part baixa de les Solanes. Recorden les persones més grans que d'infants, en el temps de la guerra, s'hi refugiaven dels bombardejos de l'aviació de l'exèrcit revoltat. Segons *OnCat.*, VII, p. 201, «*tabac*» és un arabisme equivalent a 'paneret', 'covenet', i d'ací, de *covenet*, es podia haver «passat a 'cova, balma'». No té res a veure amb el producte que serveix per a fumar.

Tabac, la cova del² (Mv) [ta 'kɔβɐt̪ taβako]

Al bosc d'en Guerrer, al costat nord del barranc del Pedral. És poc visible des del camí de Gavadà. Comenten que anys enrere hi havia famílies que tenien algunes plantacions de tabac per al consum propi i que podria ser que l'assequessin en aquesta cova. No descarten que hagués pogut ser un amagatall de contrabandistes o traficants. Vegeu, però, l'explicació d'*OnCat.*, a l'entrada anterior.

Tabanc

V. *Enriquet de Cal T.*, això de l'.

Tabanc, el (F) [tɔ taβaŋ]

Una propietat que, des de la carretera del Prat, baixa fins a prop de Fatxes. Parteix amb el mas de l'Aliu. És abandonada. Se la considera partida de terra i es parla de *la solana del Tabanc*. Cad. 1862 la cita una vegada, amb sembrats, i el propietari, Josep Margalef, tenia casa a Fatxes.

«Otra al Tabanch» (Cad. 1862, núm. 216); «El Tabanc» (Amigó, p. 26).

Tabanc, cal (V-H-F) ['kaɫ taβaŋ] / ['kaɫ təβaŋ]

El renom és als tres llocs: a Vandellòs, al carrer de les Flors, al costat de cal Savall. Es comenta que la família va baixar de Fatxes. Segons *Curiosidades*, ja residia en aquest carrer, quan en deien *de Santa Marina*. A l'Hospitalet hi havia dues cases d'aquest nom, una al carrer de l'Estació i una altra, no tan coneguda, a la plaça del Pou. I al llogarret, entre cal Rafel «Senos» i cal Joan de la Rosa. El declarant de Cad. 1862 tenia terra i casa a Fatxes.

«Margalef, tabanch, Jaime» (Cad. 1862, núm. 213); «Fran^{co} Tabanc» (Daurar 1882); «Juan Doménech Castellnou – Tabanch» (*Curiosidades*, p. 23, 1912); «L'entrada principal de la capella era a la plaça del Pou [...]. Aquí hi havia un habitatge anomenat cal Tabanc» (*Recull*, p. 90).

Tabanc, l'hort del (F) [tɔr ðɐt̪ taβaŋ]

Als horts de Fatxes.

Tabanca (V)

«Teresa, Tabanca» (Daurar 1882).

Tabaquet, cal¹ (V) ['kaɫ taβa'ket]

Al carrer d'Amunt, al costat de cal Pere Borrullet. El nom deu procedir de Remullà.

Tabaquet, cal² (R) [ˈkaɫ taβaˈket]

Una de les cases que hi havia al Castell, en ruïnes i envoltada de vegetació.

«Tabaquet» (Daurar 1882); «Pedro Llorens – Tabaquet» (*Curiosidades*, p. 25, 1912); «Afegiré els noms de cada casa. [...], cal Tabaquet» (Bonfill, p. 22).

Tabola, cal (G) [ˈkaɫ taˈβoɫɛ]

No recorden on tenia la casa, però sí que era de la família Barceló. Els dos que anota Cad. 1862 declaraven tenir casa en aquest llogarret; la del Joan, però, es podia tractar d'un corralet.

«Barcelo, tabola, Pedro» i «Barceló, tabola, Juan» (Cad. 1862, núm. 15 i 16); «Fran^{co} Tabola» (Daurar 1882).

Tabola, la font del (G) [ˈta ˈfɔn deɫ taˈβoɫɛ]

Al Taix, per allí on arriba el barranc de la Cova del Colom. Més que una font, com en tants altres casos, és d'un clot amb una minsa afluença d'aigua.

«En el fons del barrancó [de la Cova del Colom], hi ha la font del Tabola» (*Guia*, p. 300).

Taboll (V)

«Dia 27 de id [febrer] a Pedro Boquera taboll» i «Lo Taboll deu dines deisats 16 p[eseta]s» (Documentació, 1839 i 1844); «José Boquera, Taboll» (Daurar 1882); «Domenge 11 Nbre. [1884] per jornals [...] Taboll 6 dias» i «Domenge 18 Nbre [...] Taboll 5 dies» (Carpeta 1882); «Dia del aigua al Tomas de la tabolla a conte» [és assentada entre el 24 i el 26 de febrer de 1881], «Dia 17 de mars a la Maria Tabolla» i «Dia 28 octubre que se me abia olvidado asentar [...] Taboll 6 id [dias]» (Relacions, 1881 i 1885).

Desconeixem què vol dir «*dia de l'aigua*» del document de 1881. Al llarg d'aquesta documentació de ca la Torre, hem llegit alguna vegada *dia de la neu* o *dies de la neu*. De l'aigua és l'única vegada.

Tagell (R-V-H)

«Berenguer Tagel fa per I molj que ha el loch apelat Remuylla I kafizs de blat mig ordj mig forment» (*Capb.* s. xiv, p. 53 [inscrit entre 1269 i 1281]); «Vayl de Lors. Bernat Tagel [...] han I^a heretat» (*Capb.* s. xiv, p. 51, 1314); «Raimundus Tagell Collis Balaguerij terminj de Tiuiça» (Requisició 1342, R:68/295-1); «Item a na Tegella per collir nous» (*Documents*, p. 52, 1364).

Taix

V. *Baix del T.*, **Moles del T.*, *Rafel del T.*, *Salt de Baix del T.*

Taix, el (G) [to 'tajf] / [tos 'tajfos]

Partida, d'una gran extensió, a una i l'altra banda del barranc del Taix. Parteix amb els Abellars i l'Escaleró, oest i sud-oest; les Moles i Lleriola, sud i sud-est; els Dedalts i Garrateó, est i nord-est, i el Racó d'en Perdigó. Terreny de grans contrastos geomorfològics, amb extraordinaris fondals i alterosos cims envoltats de cingleres de formes capricioses, tot d'una gran bellesa. Les poques terres que hi eren cultivades són gairebé totes abandonades. Cad. 1862 l'anomena vint vegades, sempre en singular. Com a cultius cita sembrats i ametllers, però la majoria denuncien boscos, garrigues i matolls. Els declarants manifestaven tenir casa: set a Vandellòs, quatre a Gavadà, dos a Masboquera, tres a Remullà, dos eren forasters i dos que no en declaraven. També *Amill*. 1945 el cita diverses vegades, amb conreus d'ametllers i avellaners però la major part garrigues i matolls. L'anomenen amb la mateixa freqüència en singular i en plural.

«Otra al Taix» i «Posesion al Taix» (Cad. 1862, núm. 13, 135 i pàssim); «Des del collet, es veu la vall dels Taixos» i «La vista damunt dels Taixos i les Comes s'ageganta» (*Guia*, p. 288 i 300).

Taix, el barranc del (G) [to βa'raŋ deɫ 'tajf] / [to βa'raŋ deɫs 'tajfos]

La branca principal s'inicia al vessant sud-oest dels Dedalts. A la caseta de l'Arboç, on rep el barranc de la Cova del Colom, forma un meandre, un angle de 90 °, i gira en direcció nord-oest per anar a trobar el de Cassear, per allí a la caseta de l'Escoda. La conjunció dels dos torrents passa a denominar-se *barranc de l'Abellar*, amb el qual nom entrarà al terme de Tivissa per anar a desembocar a la costa de l'Ametlla de Mar.

«Barranco del Tais» (*Topog.* 1918); «S'és damunt de la confluència del barranc de Cassear i el del Taix. El barranc resultant es diu de l'Avellar» (*Guia*, p. 298-299); «aquesta zona és drenada pel barranc dels Taixos, el qual neix entre el corral del Pinxo i el Coll de la Basseta, a uns 600 m d'alçada, 1 Km més avall, al Salt del Carles, rep aigua d'una font» (*Els recursos*, p. 6).

Taix, el camí del (G-H) [to ka'mi deɫ 'tajf] / [to ka'mi deɫs 'tajfos]

Un dels camins que menen en aquesta partida s'inicia poc més enllà de Gavadà, un ramal que cedeix el camí del Mas de l'Aumet, passa arran de la font del «Bueno», travessa la llera del barranc de Gavadà i remunta per l'altre vessant per passar pel collet del Fraga, pel costat de la cova de l'Alzina, i a trobar la partida de la qual pren el nom. Un altre li baixa de la part dels Dedalts.

«Camino del Tais» (*Topog.* 1918); «Collet del Parra, on es deixa, a la dreta, el camí del Taix» (*Guia*, p. 288); «Caseyá. Oeste. Camino Taix» (*Amill*. 1945, II,

f. 602); «aflueix al barranc dels Taixos i neix entre la zona del camí dels Taixos» (*Els recursos*, p. 6).

Taix, l'estret del (G) [ʔastɾɛd deʔ 'tajʃ]

Un punt on el barranc del Taix forma un coll d'ampolla que encotilla el corrent. És una mica més avall d'on rep l'afluència del barranc de la Cova del Colom, un poc enllà de la caseta de l'Arboç, per on hi ha el mas del Soler. L'estrenyen dos morros de roca, un a cada riba. Quan es produeixen pluges importants, les aigües hi corren amb una gran força i formen galls d'aigua espectaculars. En aquest estret hi ha l'ullal de l'Assistent.

«Estret del Tais» (*Topog.* 1918); «Font del Taix. [...] S'entra de seguida a l'Estret del Taix» (*Guia*, p. 299).

Taix, la font del (G) [ʔa 'fɔn deʔ 'tajʃ]

Un pouet arrodonit, a la llera del barranc del Taix, al fons del qual neix l'aigua, en èpoques abundant. Ara és aprofitada per a abeurar el bestiar. En diuen alguna vegada *el pou del Borrullet*.

«en un fondal, hi ha la font del Taix [...] Hom relaciona les dues deus dient que quan la del Taix sobreix, l'aigua és fonda al pou de Lleriola i, quan sobreix a Lleriola, és fonda al Taix» (*Guia*, p. 279); «Al llarg de tot el terme, trobem un nombre bastant gran de fonts, com [...] la font del Taix» (*Els recursos*, p. 7).

Taix, el mas del (G)

«Bartholomeus ceruera mansi del taix parrochie de val de los terminj de Tiui-ça» (Requisició 1342, R:68/281-1).

Podria ser l'origen del que s'anomena el *mas d'en Soler*.

Taix, les moles del (G) [ʔɛz 'moʎɛz deʔ 'tajʃ]

Identifica una serra, que va d'orient a ponent, entre la Cabeça Negra i la tossa de l'Alzina. S'hi aixequen cims, amb espadats i penyals que coronen planells i calmes, territori erm i de pasturatge. Als Taixos, evidentment. Cad. 1862 es refereix a terres comunals, sense conreus.

«Otra llamada Molas del Taix» (Cad. 1862, núm. 302); «Serralades del Coll de Balaguer. De l'Est es dirigeix al S. és paral·lela al mar i la componen les muntanyes [...], el Puntaire (720 m.), el Taix (690 m.) i Tossa l'Alzina (690 m.)» (Bru, p. 14); «El camí va dret a les moles del Taix» i «en el massís de les moles del Taix» (*Guia*, p. 297 i 298).

Taix, el salt del (G) [tə 'saɪ deɪ 'taɪʃ]

Al barranc del Taix. Una altra manera de designar *el salt del* «Carlos».

Talaies, les (V)

«S'entra a la vall del barranc de Burrià o de Mas Valentí. Enfront es tenen les muntanyes de les Talaies de la Portella de les Basses i el collet de Cassear» i «En eixir de Mas Valentí, el camí esdevé de carro i [...] Les Talaies sempre són enfront, a la dreta, amb llur cinglera alterosa» (*Guia*, p. 331 i 332).

Talamanca (H)

«Dimercres a VII de juny batem aquest jorn aydans en Francesc Talamanqua ab II muls a tornar jornals» i «Item doni de loger e missio al mul de Talamanqua ab un macip» (*Documents*, p. 46 i 49, 1364).

Taller (V)

«Nota del blat que vendre a paga en lo 1839 [...] Dia 2 de mars a Fran^{co} Pla talle [...] Dia 25 de mars a Fran^{co} Pla (a) talle» (Documentació, 1839).

Tancat

V. *Hort T.*

«Tanque», cal (H) [kaɪ 'taŋke]

Una manera menys corrent d'anomenar *ca l'Oliva*.

tàpies

V. **Vinya*.

Tàpies, les (H) [təs 'tapiəs] / [təz əs'tapiəs]

L'hem sentit citar amb anteposició de la partícula *es-*, un fenomen freqüent. És en un costat i l'altre de la carretera de Móra. És una partida planera; afronta, pel nord, amb el Llapassar i per orient amb el barranc del Riu de Llastres. Hi ha un polígon industrial, que ha emprat el mateix nom. Es coneixia amb aquest nom de l'Estació en amunt. Però cal tenir en compte que en aquest sector també se la designava *la Plana*, que devia ser una partideta interior. De totes maneres, si tenim en consideració les anotacions del s. xvi aportades per Antoni Novell a *Documents* (v. *Vinya, la*; *Vinya, el clos de la*; *Closa de la Vinya, el portal de la*, i *Vinya, les tàpies de la*), podria ser cert que aquesta partida arribés a les parets de l'Hospitalet. Cad. 1862 hi anota vuit propietats, amb sembrats i garrofers; cinc dels declarants tenien casa a Masriudoms, dos a Vandellòs i un a Masboquera. També la relaciona *Amill*. 1945, amb olivers i garrofers.

«Posesion á las Tapias» (Cad. 1862, núm. 51 i pàssim); «Las Tapias» i «Llapasá o Tapias» (*Amill.* 1945, I, f. 29 i 68); «Una pieza de tierra en la partida Plana o Tapias, conocida por Caseta» (*Amill.* 1945, II, f. 818).

Tàpies, el barranc de les (H) [tu βə'raŋ də təs 'tapiəs] /
[tu βə'raŋ də tɐz ə'stapiəs]

L'anomenen poc. Travessa el polígon les Tàpies per a anar a vessar a la riba meridional del barranc del Riu de Llastres. Anava paral·lel al barranquet Ronyós, que corre un tros més amunt.

«Bo de las Tapias» (*Topog.* 1918); «Las Tapias. [...] Sur. Barrancó de las Tapias» i «Llapasá. [...] Oeste. Barranco Tapias» (*Amill.* 1945, I, f. 119 i 362).

Taronja, cal (Mb) ['kaʎ ta'rɔŋdʒɐ]
Una altra manera d'anomenar *cal Macià*.

«Jaime Vernet Guirro – Taronja» (*Curiosidades*, p. 25, 1912).

Taronja, la planella del (Mb) [ta pʎa'neʎɐ ðɐʎ ta'rɔŋdʒɐ]
Una altra manera d'anomenar *la planella del Macià*.

Tarragona
V. **Camp de T*.

Tarragona, el camí de (V)

«vna pesa de terra situada en lo territori de Vandellos [...] a la partida de la estepera [...] afronta ab Joseph Vernet [...] y ab lo Camí que va a Tarragona» (*Capb.* 1756, f. 58r).

Una altra manera de designar el *camí del Camp*, *camí General*, *camí Reial*, etc.

Tarragona, les roques de (H)

«Tarragona, les Roques de [...] Grup de roques, amb moltes puntes, que tenen cada una el seu propi nom. El conjunt ateny una llargada de quasi un quilòmetre, i va del litoral que pertany al terme de Mont-roig fins a l'Hospitalet. Són les denominades: la Punta de Montsant, la Primera Punta o Punta de la Pedrera, la Punta de Sant Jordi, la Punta de la Mare de Déu de la Roca. Distància: quasi 6 milles» (Muntanya, p. 123 i 124).

Tarragona Oberta (H)

«Ho diuen els pescadors de l'Hospitalet quan: “Tarragona pinta fora el Cap de Salou”. És un fons marí» (Muntanya, p. 124).

Tartacó, el mas de (ft)

«Guillem Scoda, del mas de Tartacó, ha I troç de terra a la Coma de Fatxes»
(*Capb.* s. XIV, p. 36).

Tascó, la cova d'en (Mb) [ʔa 'kɔβɛ ðen 'tas'ko]

És de molta anomenada, en un extrem de la Barrancada. *Gascó*, que sembla el nom originari, devia haver perdut significat per a la gent. Amb el canvi de la lletra inicial s'obtenia una paraula amb significat.

V. t. *Gascó, la cova del.*

Taverna

V. «*Celestino*» T., **Jaume de la T.*, **Rosa de la T.*

Taverna, això de Cal (V) [a'jʃɔ ðe 'kaʔ ta'βɛɾnɛ]

Un tros de terra, abandonat, al vessant est del Castell, arran del carrer Major, a la part coneguda per *la baixada del Cementeri*.

Taverna, cal (V) ['kaʔ ta'βɛɾnɛ]

Al carrer de Baix, al costat de cal Carredaló. En aquest carrer ja hi declarava tenir una casa, segons Cad. 1862, i Vernet també la hi situa el 1912. La casa va ser venuda a uns estrangers i hi ha un rètol que diu «Casa Madison».

«De Jusep Escoda de la taverna» (Documentació, 1837); «Escoda, taverna, Franco.» (Cad. 1862, núm. 123); «Dia 27 [març 1879] al Josep de la taverna dixats 20 p[eseta]s» i «en presència del Josep de la taverna» (Relacions, 1879 i 1882); «Lo taverna a vingut 4 dias [agost 1885] a baixa fem dels dedals» i «Dia de Nadal [1884] [...] per lo Josep de la taverna hasta avuy» (Carpeta 1882); «José Escoda Olivar – Taverna» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Taverna, la caseta del (G) [ʔa ka'zɛtɐʔ ta'βɛɾnɛ]

A sol ixent del barranc dels Abellars, ja cap al límit del terme.

«es deixa, a l'esquerra, la caseta del Taverna» (*Guia*, p. 322).

Taverna, el corral de Cal (V) [ʔo ko'raʔ de 'kaʔ ta'βɛɾnɛ]

Als corrals Caiguts, a migjorn del nucli urbà.

«des de la font de les Basses fins al dipòsit que es va construir sota el corral de Cal Taverna» (*Curiosidades*, p. 4, 1912).

Taverneta, cal (V) ['kaʔ ta'βɛɾnɛtɐ]

Trobem tres cases d'aquest nom: una al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca la «Dolores» del Bar (aquesta, hi ha preferència a designar-la *cal Moixarra*);

una altra al mateix carrer, a la cantonada amb el de Sant Andreu, aquesta precedida de «*Pepito*», i una tercera al carrer de les Sorts, a ponent.

«José Escoda Bordera – Taberneta» (*Curiosidades*, p. 18, 1912); «Una fonda [...] dirigida por José Escoda Bordera (Taberneta)» (*Curiosidades*, p. 39, 1918).

Tea, la (C) [ta 'tɛɛ]

Era la pubilla de cal Serrador, de Castelló. Deu ser afèresi de «*Dorotea*» o de «*Timotea*».

V. t. *Serrador, el freginal del*.

«Teatro», el (H) [tu te'atru]

Un renom. També se'l coneixia per *el* «*Nando*» de Monfriú.

Teixa, la cova de la (G)

«es té una gran vista damunt del recó de la Cova del Colom. Al SE., hi ha la cova de la Teixa» (Guia, p. 300).

Teixell, el racó de

«Rocó [sic] de Teixell» (*Amill*. 1945, I, f. 282); «Rocó [sic] de Teixelll [sic]» (*Amill*. 1945, II, f. 526).

L'hem llegit dues vegades a *Amill*. 1945, amb conreus d'olivers i de garrofers.

Teixells (Mr)

«Teixells» (Amigó, p. 25).

Teixidor, el (V)

«Jusep Fort teixidor de lli [...]. Paga son fill Jusep Fort dit lo Teixidor. Consta en son testament (Perdut en 1838) pres per lo Rt. Nicolas Sirugeda a 15 octubre de 1695» (*Fundacions*, núm. 98); «Mori Juan Fort Pages de Valldellos, dit lo Teixidor» (*Òbits 1688*, f. 136v, 8-10-1707).

Teixos, el racó dels (ft) [to ra'ko ðɛts 'tejfos]

Al Mas d'en Sanxo, on hi ha un fondal. De teixos no n'hi queden gaires. Hi va haver un bosc d'aquesta espècie, amb exemplars que presentaven soques grosses i assolien una altura considerable. Van desaparèixer a causa d'un incendi.

Telèfons

V. *Maria dels T*.

«Telo», cal (V) [ˈkaɫ ˈtɛɫo]

Al carrer de l'Església. Sovint precedit del prenom *Josep*. A *Curiosidades*, «Maria – Telo», és anotada al carrer de les Eres. Aquest carrer va paral·lel al de l'Església, i la casa devia tenir els davants en un i els darreres a l'altre.

«Maria – Telo» (*Curiosidades*, p. 24, 1912).

Tenda

V. *Mercè de la T*.

«Teodoro», cal (V) [ˈkaɫ teoˈðoro]

Al carrer d'Amunt, al costat de cal Pinxo, tot i que ja només hi ha les finestres, perquè, com algunes altres cases d'aquest carrer, se li ha modificat l'estructura i s'hi entra pel carrer de Pau Casals.

Terça

V. *Bassa d'en T*.

Terça, la bassa d'en (H) [tə ˈbasə ðən tər'sa]

Es tracta d'un bassot, antic, buidat a l'argila blanca, cosa que el fa impermeable. S'hi recullen les aigües pluvials que servien per a abeurar els animals. El clot existeix, però és poc utilitzat. El trobem a la partida de la Bassa d'en Terça, a la part d'amunt, i a pocs metres, de la carretera Vella, a la riba de ponent del barranc de les Forques. La partió amb el terme de Tivissa passa a la vora. Prop d'aquesta bassa hi ha les ruïnes de la caseta dels Civils. Santiago Guirro explicà que va portar problemes entre els ajuntaments de Tivissa i Vandellòs per qüestions d'abeuratge d'animals, però no seria estrany que els problemes s'originessin per les pastures, que Bru, p. 137, comenta que no es podien arrendar. És tradició que el nom s'originà en el fet que l'aigua era aprofitada per tres propietaris de l'entorn, que hi abeuraven animals i en regaven alguns arbres, però nosaltres no descartem la possibilitat que Terça pugui ser un antropònim.

«darrera la caseta [dels Civils], hi ha la bassa d'en Terça, d'aigua poc recomanable» (*Guia*, p. 282).

Terme

V. *Cap de T*.

Terme (V-H) [ˈterme] / [ˈtermə]

Cognom, corrent. L'inscriuen en primer lloc els censos a partir de 1919 fins al 1946. Se'n diu el nostre informador Joan Terme i Boquera, de cal Floro, de Masboquera, resident a l'Hospitalet.

Terme, el forn del (H)

«per tantes sen an pagat [...] per lo tirar de la cals del forn del terme al Hospital» (Baluard 1594, R:72/17-4).

Terme, la pedra del (F) [ʎa 'peðrɐʎ 'terme]

A la punta de l'Aliu. És un torm que fa de fita termenal entre el terme de Vandellòs i el de Tivissa.

terra

V. **Hospital*.

Terra

V. **Més T.* i **Més a Garbí*.

Terra, la bassa de (H)

«Terra, la Bassa de [...] Junt amb la Bassa de Fora pertanyen al conjunt anomenat les Basses. Fons: 28 canes. (C). Senyes: El Flare Gros per la Figuera o al cantó de garbí de l'Almadrava» (Muntanya, p. 125).

Terra, la xanca de (H)

«Xanca de Terra, la [...] Fons: 36/37 braces. (H). Senyes: Escornalbou per la Caseta del Vallès. (H). Montsant pel Flare Gros. (H)» (Muntanya, p. 141 i 199-200).

També l'anomenen *la xanca Petita*.

Terrers, els (H)

«José Castellví, catalí [...] Otra als Terrers» (Cad. 1862, núm. 93); «Terrés o Cordolá [*sic*]» i «Tarrés» (*Amill*. 1945, I, f. 19 i 207); «Terrés. [...] Sur. Playa» (*Amill*. 1945, II, f. 776).

Josep Castellví, *Catalí*, de 1862, declarava tres cases a Masriudoms i sembrats als Terrers. *Amill*. 1945 la fa arribar a la vora del mar, per allà als Codolars.

Terrers, l'aigüeta dels (G) [ʎaj'ɣwetɐʎs te'ɾes]

A la llera del barranc del Taix, poc abans d'entrar al meandre que forma l'estret del Taix, vora la caseta de l'Arboç. És un clot a l'argila blanca on neix aigua soma, apta per a sulfatar o altres dedicacions agrícoles.

Teta

V. *Carme del T.*, «*Enrique*» del T., **Jaume la T.*

Teta, cal (V) [ˈkaɫ ˈtɛtɐ]

Es coneixen dues cases amb aquest nom: una al carrer de Sant Josep i una altra al de les Sorts, els mateixos carrers on les anota *Curiosidades*. La del carrer de les Sorts també es coneix per *ca l'Abundi*. També masculinitzat, *Teto*, sempre usat per renom.

«Paga Josep Gil Alias Teto» (*Fundacions*, núm. 18, 1823); «Dia 12 de id [juny] al jornale Jayme la Teta» (Documentació, 1842); «Gil, teta, Maria» i «Gil, teto, José» (Cad. 1862, núm. 159 i 171); «José Jardí, Teta» (Daurar 1882); «Jaime Escoda Gil – Teta [...] Jaime Gil Margalef – Teta» i «Juan Gil Jardí – Teta» (*Curiosidades*, p. 20 i 22, 1912).

Teuler

V. *Forn T*.

Teuler, el (V)

«y tots los demes gastos [...] an sigut per conte del Benet teule», «Lo teule me ha de torna que li ay deix[at] per a – 180 tovas» i «Dia 30 agost 1887 [...] me los ha de paga al preu que los paga ara lo teule» (Relacions, 1878, 1880 i 1887).

Teuleria

V. **Racó de la T*.

Teules

V. **Forn de les T*.

Tia Maria, la (R) [ˈta ˈtʲe maˈɾiɐ]

El nostre informador la recorda amb molta simpatia i així ho comenta en el seu recull del llogarret de Remullà. Quan la van portar a enterrar a Vandellòs, la van baixar a braços de voluntaris, de tanta estima que li tenien.

«A cal Domènech hi havia una persona molt estimada de tothom i que cal fer-ne esment: es tracta de la tia Maria. Ella representava tota la bondat que es pot ser en aquest món»; «quan es va morir la tia Maria de Cal Domènech [...]. En l'ambient humil de la població, la tia Maria hi va destacar sempre per la seva personalitat i la seva bondat reconeguda per tothom» (Bonfill, p. 16 i 18).

Tia Maria Martí, ca la (V) [ˈka ˈta ˈtʲe maˈɾiɐ maˈɾti]

Al carrer d'Estanislau Figueres, al costat de ca la Carme del «Marcelino».

Tia Pepa de l'Estanquer, la (H) [ˈtə ˈtʲa ˈpɛpə ˈtəstəŋˈke]

Regentava l'estanc.

«el Domingo Bargalló, germà de la tia Pepa de l'Estanquer» (*Recull*, p. 49).

Tia Remei, ca la (V) [ˈka ʎa ˈtie reˈmei]

Al carrer d'Estanislau Figueres, a la cantonada amb el carrer de Sant Jaume. N'hem sentit dir també *ca l'Estevet de Ca la Tia Remei*.

Tia Roseta la Galla, la (H) [tə ˈtiə ruˈzɛtə tə ˈɣalə]

Una dona coneguda al seu temps, perquè exercia de llevadora.

«Tres de les primeres dones que tenim notícia que realitzessin aquesta feina [llevadora] són [...], la tia Roseta *la Galla*» (*Recull*, p. 61).

Tia Teresa del Civil, ca la (V) [ˈka ʎa ˈtie teˈrezeɫ siβit]

Al carrer de Sant Jaume, a ponent, al costat de ca la Pauleta. Era de cal Descarrega, casada amb un guàrdia civil.

Tia Tortosina, la (H) [tə ˈtiə turtuˈzinə]

Provenia de Tortosa i va ser coneguda amb aquest nom a l'Hospitalet històric.

«Hi van viure llogats [a cal Macari] la Tia Tortosina» (*Recull*, p. 99).

Tigelles, el barranc de les (H) [tu βəˈraŋ də təs tiˈzeɫəs]

S'inicia a ponent de l'ermita de Sant Roc i corre cap a orient, entre els barrancs de l'Aigua al Coll i el del Forat Negre, fins a convertir-se en afluent del de Caladoques.

«entre els barrancs de l'Aigua-al-coll i el de les Tigelles, damunt la Plana de Cadaloques» (Bru, p. 42).

Tigelles, el collet de les (H) [tu kuˈɫɛd də təs tiˈzeɫəs]

Al capdamunt del racó de les Tigelles, al vessant solà de la serra, mirant a la plana de la gran partida de Caladoques.

«Collet de les Tigelles. Es deixen enrera els grans cingles de la mola del Grèvol» (*Guia*, p. 293).

Tigelles, el racó de les (H) [tu rəˈko də təs tiˈzeɫəs]

Un sector que té per veïns el racó de l'Aigua al Coll i el del Forat Negre i, per la part de dalt, la bassa de Casals. No hi ha record que hagués estat conreat. Hi ha una roca que ha de ser un penyal despenjat d'alguns dels cingles veïns més elevats.

«A l'O., es dibuixen els recons de les Tigelles i de l'Aigua-al-coll» i «Es davalla una mica i, després, es planeja vers la roca del Recó de les Tigelles [...]. S'és al recó de les Tigelles» (*Guia*, p. 250 i 293).

Timba, la (H) [tə 'timbə]

Per allí a la platja de les Antines. Hi ha uns forats que aprofitaven per magatzem els pescadors.

«a les coves que formava la timba de la platja de les Antines [...] carregava les capsas a la timba» i «el Juanito *el Mariano* de la Guixera carregava les caixes de peix a la timba» (*Recull*, p. 65 i 181).

Timo, l'avenc d'en (V)

«Avenc del Quatre. Avenc d'en Timo [...]. A la carena que s'alça al S de la carretera de Vandellòs a Fatxes, a poc més d'un Qm. de la primera població i de cara a l'esmentada carretera. Són dues esquerdes de poc desenvolupament i una profunditat no superior a -3 m.» (*Catàleg*, p. 115).

Podria ser que s'hagués de llegir *Timó*.

Tinet, cal (V) ['kaɫ ti'net]

Diminutiu afectuós de «*Celestino*» (*Celestinet*, *Tinet*). En diuen d'un dels germans de cal Taverna. Té la casa al carrer d'Estanislau Figueres, cantonada amb el de Masvalentí.

«tio»

V. *Pep*.

«Tio» Maleno, el, i el pati del «Tio» Maleno (H)

[tu 'tiu mə'tenu] i [tu 'pati ðəɫ 'tiu mə'tenu]

Va ser una persona coneguda, de la família Miralles. El pati era a la carretera de València i l'anomenen, tot i que ja és urbanitzat. A l'exemple.

«propietat del Jaume Miralles Castellví, *lo Tio Maleno*» i «va quedar simplement com un pati. El va comprar el Jaume Miralles Castellví, conegut amb el renom del Tio Maleno» (*Recull*, p. 144 i 158).

«Tio Merequildo», el (H)

«Tinc notícies d'algunes cases que es dedicaven a aquesta feina [...] el Tio Merequildo» (*Recull*, p. 53).

Tir (V)

«Dia 29 de mars al Tir [...] Dia 4 de id [maig] al Tir» (Documentació, 1839).

«Tiroliro», la font del (ft) [ʔa 'fɔn deʔ tiroʔtiro]

Al vessant de migdia de la punta del Corb, no gaire lluny de la cova Gran, al terme de Tivissa. És coneguda pels caçadors.

Tísics, la casa dels (Mr) [ʔa 'kazeʔs 'tiziks]

Al carrer Major, tocant a ca la Salvadora. Ja fa temps que no hi és. El solar ha estat convertit en una placeta. No hi ha record que en aquesta casa hi hagués hagut ningú afectat pel bacil de Koch.

Tivissa, el camí (vell) de (V)

«Añ 1821. 27 mars. [...] la heredad que poseo camino de Tivisa» (*Fundacions*, núm. 70); «el otro cerca de la calle nueva encima del camino de Tivisa» (*Llibreta 1840*, p. 20-21, 1790); «otro día camino de Tivisa hasta la capella del Gil» (*Llibreta 1840*, p. 30); «Figuerola. Norte. Camino viejo Tivisa» (*Amill. 1945*, I, f. 261); «Faches. [...] Oeste. Camino Viejo Tivisa» (*Amill. 1945*, II, f. 773).

És la part del *camí General, Reial, Vell*, etc. que comprenia el trajecte entre Vandellòs i Tivissa, inclòs el sector que puja de Masriudoms i Masboquera. Travessava el nucli de Vandellòs. És el mateix recorregut dels actuals carrers de la Font i d'Estanislau Figueres. En sentit contrari, l'hem trobat documentat com a *camí del Camp* i *del Camp de Tarragona*.

Tivissa, el carrer de (H) [ʔu kə're ðə ti'βisə]

És nou, obert a l'exemple realitzat al sud de l'antic nucli urbà, per terres de la Sénia. Arrenca de la Via Augusta, travessa el carrer de Vandellòs, fa una corba girant vers orient fins a trobar el carrer d'Alamanda.

Tivissa, la carretera de (H) [ʔa kare'terə ðe ti'βisə] /
[ʔə kərə'terə ðə ti'βisə]

Una altra manera de designar la *de Móra*. Ho diuen pertot.

«Al fons del sot [de la Barrancada], es veu el llogarret de Masboquera, vora la línia de la carretera de Tivissa» (*Guia*, p. 252).

Toixó

V. *Cau T*.

toll

V. *Cantina, Gran, *Rucs*.

Tomàs, cal (F) [kaɫ toˈmas]

Al costat de cal Moixarra. En diuen *cal Rafel* «*Senos*». Va passar a residir a Vandellòs.

Tomasa

V. «*Mariquildo*» de la T.

Tomasa, de la (H) [də tə tuˈmazə]

Parlen del *Manuel de la Tomasa*, que residia a la Via Augusta. També del *Josep* (o «*Pepe*») de la *Tomasa*. Aquest, però, segons ens explicà el seu fill, es deia *Jaume*.

«les cases que es dedicaven a aquesta feina eren: [...], cal Manuel de la Tomasa» i «el Pepe de la Tomasa» (*Recull*, p. 53 i 112).

tomb

V. *Cós*.

Tonda, cal (Mr) [kaɫ ˈtonde]

És cognom. Al carrer Major, al costat de cal «Quitèrio». S'hi acostumen a referir anteposant el prenom *Jaume*.

Toni

V. «*Cion*» del T.

Toni, cal (V) [kaɫ ˈtɔni]

Hi ha dues cases d'aquest nom: la més antiga en un angle a l'inici del carrer d'Amunt, vora la confluència amb el carrer Major i de la placeta de Ca la Parra. Aquest ramal de carrer fa pujada i sols té cases a ponent. L'altra casa on es traslladà la família de cal Toni és al carrer de Castelló, veïna de les terres del bancal de Ca la Torre. També parlen del *Pau Toni* perquè es va casar amb una filla de cal Toni. De nom *Pau Roig*.

«Dia 12 de id [juny] al jornale Toni» (Documentació, 1842); «de lo que paga [...] Lo Toni a firell» (Documentació, 1844); «José Torné Falcó – Toni» i «Antonio Sales Vives – Toni» (*Curiosidades*, p. 22 i 26, 1912).

Toni, el racó de Cal (V) [to raˈko ðe ˈkaɫ ˈtɔni]

Com un apèndix del carrer d'Amunt, al nord-est, a la confluència amb el carrer Major. Forma un pendent curtet i solament té una casa al costat esquerre i a la dreta hi ha una barana. En el lloc de la barana, hi havia una de les cases de ca la Parra, però la van aterrar i van rebaixar el terreny fins a deixar-lo a nivell del carrer Major, amb la qual cosa es va formar un considerable terrabuit.

«Tònio»

«Juncosa, tonio, José» (Cad. 1862, núm. 319).

Era un terratinent foraster.

Tonis, els (H)

[ˈtɔs ˈtɔnis]

Parlen de dos germans pescadors, coneguts, de la família dels «Xacano».

«les famílies que va[n] disposar de més barques van ser [...], i els Tonis, que eren germans» i «El Josep Roca Aixà va vindre amb els seus germans Manuel i Toni (coneguts com *els Tonis*)» (*Recull*, p. 65 i 181).

«Toríbio», cal (Mr)

[ˈkaɫ toˈriβio]

Al carrer Nou, a ponent, l'última que es troba en aquesta banda de carrer, al costat de ca la «Cisqueta».

Torites, mas les (F)

«Mas les Torites?» (Amigó, p. 24).

Torm, el (H)

«Torm, el [...] Cordillera de roques de diferents fonsos. Fons: de 30 a 36 brases. (C). [...] De terra tot, cal agafar Cala Ronyosa» (Muntanya, p. 128 i 129).

Torm, el faralló del (H)

«Torm, el Faralló del [...] Fons: 22 brases. (C). Distància: 2 milles. Senyes: [...] La Torre Mestra pel Torm. (C). Transcrivim Torm en lloc de Torn, ja que penssem que la configuració de l'indret s'adequa a la primera de les dues opcions» (Muntanya, p. 129).

A la fonètica, però, Muntanya hi fa constar *tórn*.

Torm, la roca del (H)

«Torm, la Roca del [...] Fons: 29 brases (A). És al Torm» (Muntanya, p. 129).

tormina

V. *Pep*.

Tormines, les (Mb)

[ˈtɔs toˈminɐs]

Un indret que es caracteritza per les nombroses roques que emergeixen per sobre el nivell del sòl, a la riba esquerra del barranc del Riu de Llastres, a l'altra riba del qual hi ha la Pinyaula.

Tormines, l'avenc de les (Mb) [taβɛŋ de tɛs tor'mines]

Parlen d'una cavitat gran i coneguda. S'hi entra per un petit forat però de seguida s'eixampla, i deixa una sala.

«Avenc de les Tormines [...]. Profunditat -13 m. [...] Obert a pocs metres de la riera de les Llastres al seu vessant esquerre, al punt on aquest descriu un marcat revolt a poca distància al NE de Masboquera» (*Catàleg*, p. 114).

Tormines, la font de les (Mb) [ta 'fɔn de tɛs tor'mines]

Tocant a la llera del barranc del Riu de Llastres, al costat esquerre. Comenten que sempre hi brollava una aigüeta que regava una petita zona d'horta. Ja fa alguns anys que es va quedar pràcticament seca, amb alguns tolls que somiquen. També es designava *la fonteta Vella*.

«La fonteta de les Turmines» (*Les fonts*, p. 106).

Tormissals, els (F) [tɔs tormi'sals]

Un indret singularitzat a l'aiguavessant de septentrió del portell d'Atzavara, entre la roqueta Serrada i el Pedralet, amb notable inclinació. A ponent del camí de Gavadà. Boscós.

Tormo

V. *Font del T*.

Tormo, el (H) [tu 'tormu]

Un bloc de pedra, després de la moleta del Solà. S'aturà al pla que formen en trobar-se els racons de les Tigelles i de l'Aigua al Coll, ja a Caladoques, al peu de la cova del Solà. S'hi forma un racó i en parlen com d'una altra manera d'anomenar el *de la Cova del Solà*.

Tormo, la font del (F) [ta 'fɔn deɫ 'tormo]

Somica sota una gran roca despenjada del cingle, és a dir, un tormo. A la partida de la Font del Tormo, al nord-est de la punta del Corb, no gaire lluny de la font de les Solsides, que queda un pèl mes baixa. Com gairebé totes, es tracta d'un toll més visitat pels senglars que per les persones.

Tormo Batejat, el (R)

«[...] partida del Motarro [...], es padral afronta ab Pere Castellnou, ab lo tormo batejat, y ab Joseph Sancho del mas» (*Capb.* 1756, f. 120v).

Sembla un renom. Hi ha record d'una dita que se sentia abans: «En tal és tan curt, que sembla lo tormo batejat». Això sembla confirmar que es tracta d'un antropònim.

tormos

V. Benet, *Llançà*.

Torn, el (H)

[tu 'torn]

És un penyal singular, en forma de castell, de pocs metres d'alçada, que emergeix de la costa marítima, al sud de l'Hospitalet. Al capdamunt hi ha la torre del Torn. Forma una minúscula península. Si alguna vegada parlen de *l'illot del Torn*, és per reminiscència de quan el Torn era envoltat d'aigua. Aquest nom s'hauria d'ortografiar *Torm* (tal com surt a *Documents*), perquè en té les característiques, però sempre pronuncien *lo Torn*. També n'hem sentit dir *la roca del Torn*. El golf de Sant Jordi acostuma a ser perillós per a la navegació, cosa que confirma el llibre d'*Òbits 1688* de la parròquia de Vandellòs, on trobem notícia, pel sector del Torn, de diversos ofegaments per naufragi de vaixells.

«Item costa pex de barquas que avia al torm» i «Item costa pex aquest dia dels pescadors del torm» (*Documents*, p. 58, 1364); «A 6 de Maig 1690 mori en lo Torn del Coll de Balaguer de desgràcia francesch Casador fadri pescador, natural de pratdip [...] esta soterrat en lo fossar de St Pere del Hospital del Coll» i «Als 19 de gene 1695 se anegaren en lo torn del Coll de Balaguer, lo Patro francisco = venet bo = Antonio choret = Jaques Jaquêx los 4 de la vila de Racó – y Mateot, de la vila de Camullo, tots Pescadors Ginobesos de la senyoria de Genoba y no han aparegut los cadaveres» (*Òbits 1688*, f. 126r i f. 128v); «Mori francisco alberto en lo torn, pescador de la vila de vorigoti en lo estat de mila bisbat de sahona» (*Òbits 1688*, f. 131v, 5-10-1700).

Torn, l'«alcantarilla» del (H)

[tə kəntə'riɫə ðəɫ 'torn]

O *del Bargalló*. Un dels pontets que permeten el pas d'algun barranc que travessa per davall de la via del tren, prop del Torn.

«a més de l'Alcantarilla Gran, l'Alcantarilla Petita i la del Torn» (*Inventari*, p. 73).

Torn, el camí del (ft)

[tu kə'mi ðəɫ 'torn]

Era un senderó que vorejava la costa. Ja venia del terme de Mont-roig, de Miramar, però pel territori de l'Hospitalet ja no en queda ni rastre.

«en la partida dita la Plana, que confronta de solixent ab lo camí del torn» i «en la partida dita lo Mas den Bladé, que confronta [...] ab lo Camí del torn» (*Mont-roig*, p. 478, 1764 i 1765).

Torn, la «casilla» del (H) [tə kə'ziʎəɫ 'torn]

Un petit edifici al costat de la via del tren. Sols l'hem sentit anomenar pels pescadors, tot i que manifesten que no es veia gaire bé des del mar.

Torn, la muntanya del (H) [tə mun'tajɲə (ðə)ɫ 'torn]

Un serralet pròxim a la costa que s'eleva a 153 m, a ponent de la torre i de la platja del Torn. També en diuen *el Torn*.

Torn, la platja del (H) [tə 'pɫadʒə (ðə)ɫ 'torn]

L'arenal que hi ha per aquest sector; la platja és contigua a la dels Lliscants.

«El 12 de maig de 1572, vespra de l'Ascenció, una trentena de moros que estaven acampats a la platja del Torn (peu del Coll de Balaguer) tingueren una forta lluita» (Bru, p. 184).

Torn, la torre del (H) [tə 'torə (ðə)ɫ 'torn]

Torre que coronava el Torn, construïda al s. xvi. En resten unes ruïnes. Era un testimoni material del seu passat històric dedicat a la defensa de la costa.

«En el territori tivissà hi havia les torres de Tivissa, del Torn, de Masriudoms» i «El 1561 els ducs de Cardona volien que els tivissans construïssin una torre i tinguessin guarda al lloc anomenat 'la Guardieta' o Serra del Torn» (Bru, p. 111 i 184); «La torre dels Espanyals [...] el 13 de juny de 1813 la volaren els anglesos, com també volaren la del Torn i les altres del costat del mar» i «restes de la torre del Torn volada pels anglesos» (*Mont-roig*, p. 478).

Torn, la trinxera del (H) [tə trɪn'tʃerəɫ 'torn]

Un vall obert, a ponent del penyal del Torn, per passar-hi el ferrocarril.

«a la trinxera del Torn tot es feia a cop de maceta» (*Recull*, p. 47).

Torner (V-H) [tor'ne] / [tur'ne]

Surt inscrit als censos de 1912, 1919 i 1934, primer a Vandellòs i després a l'Hospitalet.

«Gabriel Torner [...] per una heretat a la Molella [...] altra heretat a la Molella» (*Capb.* s. xvi, f. 445v).

torre

V. Gavada, Genessies, *Hospitalet, Redona, Torn, *Vandellòs.

Torre

V. Corral de Ca la T.

Torre, la (Mr)

[ʔa 'tore]

Els veïns del lloc en diuen *la Torre*, o *el Campanar*, perquè té aquesta missió. A les altres localitats del terme ho solen completar i en diuen *la torre de Masriudoms* per distingir-la de les altres de l'entorn. Construïda amb pedra i calç, és quadrada i sobresurt per damunt de l'església. És una de les més antigues del terme, segons acredita la documentació.

«En el territori tivissà hi havia les torres de Tivissa [...] de Masriudoms. [...] La de Masriudoms també és dels primers cercles de la Reconquesta. Consta en els mapes més antics. Serveix de campanar de l'església parroquial del llogarret» (Bru, p. 111); «El castell de Tivissa, esmentat el 1174, la torre de Gavadà (Vandellòs), el castell i l'església de Sant Andreu de Vandellòs i la torre de Masriudoms. A falta d'estudis detallats, aquests edificis es daten genèricament com ja existents a finals del s. XIII» (*Ibers*, p. 27, nota 71); «se le daría por barata el patio de delante la Torre» i «el día 1º de (il·legible) del mismo año fue bendecida la primera campana [...] y puesto [*sic*] por el albañil en la Torre y campanario de esta iglesia» (Sancho, p. 20 i 23, 1821 i 1825).

Torre, bassa la (Mb)

«bassa la Torre» (Amigó, p. 21).

Torre, el bancal de Ca la (V)

[ʔo ɓaŋ'kaʔ de 'ka ʔa 'tore]

Ho diuen d'un tros de terra del Freginal, ara preferentment *el freginal de Ca la Torre*. El bancal és a l'entrada del nucli urbà pel carrer de la Font, a mà dreta, i arribava al carrer de Santa Marina, per l'extrem septentrional, i al de les Flors per ponent. Totes les cases del carrer de Fatxes i de Castelló eren en terra d'aquest bancal. Sembla que la resta serà urbanitzada aviat.

Torre, ca la (V)

['ka ʔa 'tore]

Pairalia de la vila, una de les cases importants, si ens cal jutjar per les nombroses anotacions de possessions familiars que trobem pel terme. Hi va haver una olla de fondre. Fins no fa gaire, la casa era de la família Gil Vernet i hi van néixer els doctors d'aquest nom. Ocupava una part del carrer de la Font i el costat oriental de la plaça de Baix, retolada *dels Doctors Gil Vernet*. Una part d'aquest casalici va ser segregada per vendes a altres propietaris. La part principal, però, ha passat, no fa gaire, a propietat de l'Ajuntament, per compra de l'immoble. Per la part posterior arriba al carrer de les Eres. També és coneguda per *cal «Torrero»*.

«Añ 1633. 11 abril. Antoni Vernét de Vandellós fill de Pere Vernét marit de Antiga [...] 4 miss[es] per Antoni Vernet de la torra [...] Paga Joan Vernet de la torra» (*Fundacions*, núm. 42); «filla llegítima y natural de joan Vernet de la torre», «Juan vernet y de Jusepha vurata coniuages de la torre de valldellos» i

«filla de Joseph vernet de la torra y de Jusepha vernet y Callau» (*Bapt.* 1667, f. 2r, 5-9-1668; f. 48r, 18-4-1706, i f. 93v, 14-10-1734); «havia solamente 13 casas, que son las siguientes. [...]. 12. C^a Bes. Aora es da [*sic* = *la*] casa la Torre» (*Llibreta* 1840, p. 32-33, 1723-1745); «yo Joseph Vernet dit de la torre pages de Vandellos» (*Capb.* 1756, f. 95v).

Torre, el corral de Ca la¹ (V)

«en aquel tiempo no havia en todo el termino mas que dos almendros, el uno en el corral de casa la Torre» (*Llibreta* 1840, p. 20-21, 1790).

Annex a la casa, forma part del nucli urbà.

Torre, el corral de Ca la² (V) [to ko'raɫ de 'ka ɫa 'toɾe]

Als Dedalts, en una cruïlla de camins. De l'antic edifici queden algunes ruïnes, fragments de parets aterrades pels anys d'abandó. S'hi endevinen diverses dependències, la qual cosa fa pensar en la possibilitat que hi hagués hagut un mas. La notícia de 1879 es refereix a obres que devien fer en aquest corral.

«Lo forn [de Calç] ha fet 300 quintars. Al damia del Casat ni ay deisat 18 qs. y mels ha de torna als dedals pel corral» (Relacions, 1879).

Torre, l'era de Ca la (V) [t̪ere ðe 'ka ɫa 'toɾe]

Ja no existeix. La recorden a la carretera de Móra, per allà a la Cooperativa Agrícola.

Torre, el fondo de Ca la (C) [to 'fondo ðe 'ka ɫa 'toɾe]

Una coma, a sol ixent dels Dedalts, a la partió amb el racó del Bou.

Torre, el mas de Ca la (H) [tu 'maz ðə 'ka ɫə 'toɾə]

Una altra manera de designar *el mas del «Torrero»*.

Torre, el pati de Ca la (V) [to 'pati ðe 'ka ɫa 'toɾe]

Hi ha tres indrets coneguts amb aquest nom, un ja edificat, al carrer de Sant Andreu, al costat de cal Perenassos, que actualment rep el nom de *cal Lluís de Cal «Marcelino»*; un altre al carrer de les Flors, en terres que formaven part del bancal de Ca la Torre, i un tercer al carrer de Sant Isidre, no edificat.

Torre, el Roger de Ca la (V) [to roj'ʒe ðe 'ka ɫa 'toɾe]

Al Roger. Una terra anomenada, de ca la Torre. Una part, si no tota, ha estat urbanitzada. Forma part del carrer d'Estanislau Figueres, a migjorn. La propietat, doncs, es va anar segregant en diversos solars i hi ha cases. Als anys quaranta del segle passat, ja hi van construir les Escoles i més tard el carrer de les Escoles.

Torre, la solana de Ca la (Mb) [ʔa soʔanɛ ðe 'ka ʔa 'tore]

A les Solanes, veí, per ponent, del tros de Cal Salvador. Forma part de la llarga franja que constitueix el vessant meridional de la serra de Santa Marina. Cad. 1862 declara, en aquest tros, solament vinya.

«Vernet y Escoda, Jaime [...] Posesion á la Solana» (Cad. 1862, núm. 273); «Solana [verema recollida] 92 cargas» (Vària 1887).

torrent

V. **Mas de Llos*, **Navalles*.

Torrent, el pou del (H)

«Digous a xvi dies de nohembre [...]. Item en Berenguer Sanç que cava en la costa damunt lo pou del torrent» (*Documents*, p. 58, 1364).

Havia de ser en algun dels barrancs pròxims a l'Hospitalet.

«Torrero», cal (V) [ˈkaʔ to'rero]

Una altra manera d'anomenar *ca la Torre*.

«Va començar la línia regular amb dos autobusos de l'empresa Josep Gil Vernet («Torrero»), entre Tivissa i Reus» (Conejo, p. 63); «Jaime Vernet Escoda – Torrero» (*Curiosidades*, p. 15, 1912).

«Torrero», els lliscants del (H) [ʔuz ʔis'kanz ðəʔ tu'reru]

És equivalent a *la platja dels Lliscants*. El renom identifica el propietari de la terra.

«Torrero», el mas del (H) [ʔu 'maz ðəʔ tu'reru]

Una masia gran, a Caladoques. S'hi collien garrofes i olives; ara un terreny perdut. Hi tanquen un ramat d'ovelles. També se'l designa *del Gil Vernet*, que n'era el propietari, i *de Ca la Torre*, el nom de la casa, a Vandellòs.

«Torrero», la muntanya del (H) [ʔə mu'tajɲə (ðə)ʔ tu'reru]

Un turó, entre Caladoques i el Pla Albercoquer.

«per les muntanyes del Torrero i Cadaloques» (*Recull*, p. 67); «la bateria de costa de la muntanya del Torrero» (*Inventari*, p. 90).

«Torrero», el pla del (H) [ʔu 'pʎa ðəʔ tu'reru]

La part més planera de la muntanya del «Torrero». Tot ha estat transformat. També se l'anomena *el pla del Rabadà*.

TortosinaV. *Tia T.***tossa**V. *Alzina*, *«*Cabossa*», *Maimó*, **Nebot*, *Viuda*.**Tossa, la (R)**

[ʎa 'tɔsɐ]

Una elevació, a l'oest de Remullà. Constitueix un dossier natural que dona personalitat a l'entorn del llogarret. En alguns mapes, figura com a *la tossa del Mas de l'Alzina* o *de la Viuda*, que sembla que han adquirit una certa preferència. Sempre en diuen *la Tossa*. També *Guia* l'anota així. Dona nom a les terres del seu entorn.

«Otra á la Tosa» (Cad. 1862, núm. 186); «Es davalla en giragonses. Enfront es té la Tossa» (*Guia*, p. 224); «Una pieza de tierra en la partida Remullá conocida por Tosa, viña, avellanos olivos y bajo matorral» (*Amill.* 1945, I, f. 266, full mecanografiat, annex al referit foli, de data 28-2-1950); «Per la seva situació geogràfica Remullà està enfonsat en una petita vall amagada entre les muntanyes de la Mola de Ca la Viuda [...], els Castellassos i la Tossa» (Bonfill, p. 6).

Tossa, la punta de la (R)

[ʎa 'punte ðe ʎa 'tɔsɐ]

Designa el punt culminant de la Tossa, a 538 m d'altitud, i hi sobresurt un morret de roca, com si li hagués sortit un queixal.

Tossa de l'Alzina, l'avenc de la (H) [ʎəβeŋ də ʎə 'tɔsə ðə ʎə'zina]Una altra manera d'anomenar el *de Vandellòs*.

«Avenc de Vandellós o Avenc de les Moles del Taix o Avenc de la Tossa de l'Alzina. [...]. Des de la Moleta Mut [*sic, de l'Almut*] cal pujar en direcció a la Tossa de l'Alzina tot vorejant el cingle fins trobar el lloc d'entrada de l'avenc» (*Catàleg*, p. 123-126).

Tossa de Remullà, la (R)

«Posesion á la tosa de Remullá» (Cad. 1862, núm. 141).

Partida, segons Cad. 1862. La cita una vegada i hi consigna sembrats, vinya, ametllers i regadiu, tot a la mateixa propietat. El declarant tenia casa al carrer Nou de Vandellòs. Es refereix a la partida *la Tossa*.

tossalV. *Murta*, *Penjabudells*, **Peresó*.

Tossal, el collet del (C) [tə ko'ʎɛd dɐt to'saɫ]

Un turó al planell dels Dedalts, a mig camí entre el corral del Coixet i el de Ca la Torre.

«Es fa cap al petit collet del Tossal. [...] es deixa un caminet que va a la partida del Maimó» (*Guia*, p. 261).

Tossalet, el¹ (C) [tə tosa'ʎɛt]

Una formació rocosa, encastellada al nord del llogarret. Resta una mica dissimulat per la vegetació de pins i matolls. És a tocar del paller de Cal Rafel de la Feliça i de Cal Puntaire. Les dones hi anaven a llatar per fer senalles i altres objectes de palma. El penyal corona la petita població.

Tossalet, el² (Mb) [tə tosa'ʎɛt]

Un turó, al nord-est del nucli de població. Queda arredossat al seu vessant. Al capdamunt hi ha l'era de Cal Macià i el dipòsit, abandonat, que proveïa d'aigua el llogarret. Aquesta eminència guaita damunt del solc profund del barranc del Prat.

Tossalet, el³ (ft) [tə tosa'ʎɛt]

Un turonet, a la riba esquerra del riu de Llastres, per on el barranc fa un meandre, prop de l'Hospitalet, però pertany al terme de Mont-roig, a la partideta dita *el Pantà*. Tot i que corresponen al terme veí, allí no vam sentir mai que s'hi referís ningú. *Tossalet* i *Pantà* els eren desconeguts.

«o per les [recerques] que un dels sotasignats [...] va portar a terme l'any 1985 al sector conegut com "el Tossalet"» (*Ruïnes*, p. 12).

Tossetes, les (G)

«les Tossetes, la Coma del Pi i la tossa del Nebot fan perennal sardana» (*Les ciutats*, p. 90 i 91); «Tosetes» (*Topog.* 1918).

Les ciutats les situa pel territori de Gavada.

Tost

V. *Corral del T.*

Tost, cal (H) ['kaɫ 'tɔst]

Al carrer de l'Estació. L'anomenen *ca la Mercè*.

«La casa era de Cal Tost» (*Recull*, p. 122).

Tovalloles, allò del (H) [ə'ʎə ðət tuβə'ʎəʎəs]

Un tros a l'«alcantarilla» Gran. La línia del ferrocarril el va partir en dues meitats. El Tovalloles era de Masboquera i es dedicava a la venda de roba. El nom el deien a l'Hospitalet.

«Trajo», les roques del (H) [tə 'rəkəz ðət 'traʒu]

El «Xacano» la coneix i en va parlar, amb el genèric en singular.

«Trajo, les Roques del [...] Fons: 37 brases. (H). Senyes: La Cabra per l'Almadrava. La Casilla de la Gorda per la Casilla dels Carrabiners del Coll de Balaguer. (H). La Casilla de Marsal pel canto de llevant del Cementeri. (H). Es prenia una senya pel Trajo de l'Hospitalet, que era una platja rasa. (A)» (Muntanya, p. 130 i 198-199).

Tres Senyes, la barbada de les (fm)

«Senyes, la Barbada de les Tres [...] Bocí de barbada, entre Cambrils i l'Hospitalet. (C). Fons: 13 brases. (C)» (Muntanya, p. 119).

Es pot identificar amb *la barbada del Penyal*.

Trinitat, ca la (Mr) [ka ʎa trini'tat]

Al carrer Major, al costat de cal Pastisser.

Trinquet, el (H) [tu triŋ'ket]

Ho diuen, malgrat haver desaparegut la part de muralla de l'antic hospital apariada per practicar aquest joc de la pilota. Alguns dels nostres informadors recorden haver-hi jugat quan eren joves.

trinxera

V. *Torn*.

Tronc (V)

«e desposat [...] A Pere Tronch fadri Cirurgia frances amb Anna maria folch donsenlla de la vila de monbrió cam de tarragona ab lletra de libertat despachada de tortosa» (*Matrim.* 1688, f. 172r, 2-7-1693).

tros

V. Abeller, *Agulla, Agustí del Xalet, Àngel Abeller, Anton Pastisser, «Arturo» del Gervasi, Bargalló, Baster, Batistet, Bayerri, «Caque», Carmeta la Viuda, Carrabiner, Carrasquet, Casat, «Cisco» de la Marina, «Cisqueta», Claudina, Cosmet, Domingo de l'Estanc, Dominguet, «Florència» el Maco, Francès, Gabriel, Gargori, Jau-

me de l'Andreu, Jaume de la Galla, Jaume de la Rosalia, Jaume el «Patos», Joan de la Roseta, Joan del Pep, Llançana, Lluís de la Miquela, Macià, Maria Pomés, Maria Vives, Marian, «Mauro», Mig, Miquel, Moquet, Mosca o Mosqueta, Nelo, Nen, Pacara, Pasqual, Pauet «Santo», Pep de la Filomena, Pere Bou, Pere de l'Enric, Pistol, Plomat, Puntaire, «Quico Quitèrio», Quimet, «Quitèrio», Rafeló, Repau, Roseta del Perelló, Sagalet, Saladié, Serrador, «Simeon», Sord, Tuietes.

Tros del Confessor, el (H) [tu 'trɔz ðəʎ kumfə'so]

A ponent de la línia del ferrocarril. Sovint trobem vacil·lació entre aquesta partida i l'«alcantarilla» Gran. Les terres han de ser les mateixes, però aquesta darrera denominació s'ha imposat en perjudici de la més antiga. Forma part de Caladoques, ja prop de la partió amb el Mameu i amb el Mallol. Avellaners, garrofers i olivers.

trosset

V. Nicolau.

Trosset, el (Mb) [to tro'set]

Partideta, a ponent del nucli urbà, a tocar els darreres de les cases de la Plaça i de Cal Macià, a la vora del camí de Santa Marina. Sempre en diminutiu. Dels dos declarants de Cad. 1862, un tenia casa a Masriudoms i l'altre a Masboquera.

«José Castellví, pep [...] Otra al Trós» i «Pablo Vernet, foguet [...] Otra al trosset» (Cad. 1862, núm. 94 i 283).

Trumfa, ca la (V) ['ka ʎa 'trumfɐ]

Al carrer de la Font, cantonada amb la plaça de Baix. Hi va haver un bar.

«Jaime Parreu Boquera – Trumfet [...] Juan Ferrés Caldach – Trunfa» (*Curiosidades*, p. 18, 1912); «També hi havia un bar [...] el servei es traslladà a cal Trumfa» (Bonfill, p. 7).

Trumfa, els garrateons de Ca la (V) [toz ɣarate'onz ðe 'ka ʎa 'trumfɐ]

Una terra en forma de clotada, a Garrateó. També en diuen *el fondo de Ca la Trumfa*.

Trumfa, el mas de Ca la (V) [to 'maz ðe 'ka ʎa 'trumfɐ]

A Garrateó, als garrateons de Ca la Trumfa, amb un corral al costat. Enrunat.

Tuietes, ca la (V) ['ka ʎa tu'jetes]

Hipocorístic de *Gertrudis*. L'anomenen a dos llocs diferents: al fons del carrer de Joan Miró, per ponent, on forma un cul-de-sac, i al carrer de Sant Josep, on fa un xamfrà que el divideix en dues branques.

Tuietes, el carrer de Ca la (V) [tə ka're ðe 'ka ɫa tu'jetəs]

Una manera d'anomenar el *de Joan Miró*, perquè hi ha una casa de la Tuietes. També en diuen *el carrer del Cine*.

Tuietes, la parada de la (H) [tə pə'raðə ðə ɫə tu'jetəs]

A la Vinyeta, a ponent de la carretera de València, veïna del tros del «Cisco» el Guerxo. També és coneguda per *la parada del Doctor Caparrós*.

Tuietes, el tros de Ca la (V) [tə 'trɔz ðe 'ka ɫa tu'jetəs]

Una terra que barra el pas a la prolongació del carrer de Sant Andreu.

Tuietes del Peret, la (G)

«Dia 21 abril a la tuietes [*sic*] del Peret de gavada» (Relacions, 1884).

túnel

V. *Fatxes*.

Túnel, el (V) [tə 'tunel]

Un passatge, a tocar de la Casa de la Vila, que uneix el carrer Major amb el de les Eres, amb un pendent pel desnivell que hi ha entre els dos carrers. La part de casa que es va destruir per formar aquest pas cobert havia estatjat una escola. És força conegut, perquè les persones que viuen al carrer Major, per anar al de les Eres, abans havien de fer una marrada que aquest túnel els estalvia.

Turmines

V. *Tormines*.

ullal

V. *Assistent, Pep, Silveri*.

Ulls

V. *Dos U*.

urbanització

V. *Infant*.

Utreva

V. **Autre*.

Vaca, el desmunt de la (H) [tu ðəz'mun də tə 'βakə] /
[tu ðiz'mun də tə 'βakə]

Identifica un dels valls oberts en construir la via del ferrocarril, al sector del Torn. Quan vam fer l'enquesta per al nostre treball de Mont-roig, ens van dir que el nom li venia perquè un tren hi va matar una vaca.

València, la carretera de (H) [tə karə'terə ðə βə'tɛnsiə]

Coneguda també per *la carretera Vella*, especialment en els trams que han quedat fora de servei, tot i que ben conservats i utilitzats com a camí per anar als trossos del sud-oest del terme. També ho diuen del tram que travessa el nucli urbà, retolat *Via Augusta*.

«Els pregons [...], es feien al carrer del Mig o Major, la carretera de València» (*Recull*, p. 66).

Valenciana, ca la (H) ['ka tə βə'tɛnsi'anə]

És la casa on hi va haver el casino Vell.

«El Casino Vell o cal Falcó. [...] Després es va conèixer com ca la Valenciana o ca la Pianot» (*Recull*, p. 106).

Valentí (V-R)

«fonch bateijat [...] Pere Joan Valenti fill [...] de Joan Valenti y de Isabet sa muller [...] tots de la vila de Tivissa» (*Bapt.* 1667, f. 1r, 27-10-1667); «Lo Jayme Valenti li ay deisat pera sembra y mel ha de torna a la cullita» i «Lo Juan Valenti de Remulla deu del llaura dos dias» (Documentació, 1844); «Margalef, valentí, Juan», «Margalef, valentí, José» i «Margalef, valentí, Jaime» (Cad. 1862, núm. 208, 209 i 210); «José Castellnou Amigó – Valentí» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

El cognom va passar a renom. A Cad. 1862 un declarava tenir casa al carrer d'Amunt de Vandellòs i els altres dos a Remullà. El 1912 *Curiosidades* el documenta al carrer de Baix.

Valentí, cal (H) ['kaɫ βə'tɛnti]

La mateixa casa que anomenen *cal Jaume de la Pedrella*, al carrer de l'Estació.

«La casa la va construir el Valentí Castellví, guarda del Vedat del marquès de Mariano» (*Recull*, p. 119).

Valentina, cal (Mr) ['kaɫ βə'tɛntine]

Al carrer Nou, al costat de ca l'Emília.

Valentinet (V)

«José Castellnou alias Valentinet» i «a Josep Castellnou de Vandellos, dit Valentinet, marit de Vicenta Madico» (*Fundacions*, núm. 94-I i II, 1823 i 1833); «De Jusep Castellnou Valentinet» (Documentació, 1837); «Dia 28 de id [juny] al Juan del valentinet [...] Dia 30 juñ al Juan Valentinet» (Documentació, 1844); «Castellnou, valentinet, Jaime» (Cad. 1862, núm. 64).

vall

V. *Masvalentí*.

Vall, el (H)

«Digous a xvii dies de nohembre en Pere Cervera cava en lo vall» (*Documents*, p. 58, 1364).

Vall, la (V)

[ʎa 'βaʎ]

Així és coneguda la gran conca oberta des del coll de Fatxes fins poc més avall de Masriudoms, per on corren els barrancs de Masvalentí, de Fatxes, de Vandellòs i del Riu de Llastres, diversos en la nominació, però que formen una unitat hidrològica. En avall de Masriudoms s'obre l'extensa plana de l'Hospitalet o del Coll de Balaguer.

«tenen I heretat en la vayl de Vayl de Lors a tascha, la qual fo stablida per n'Arbet de Casteylvij e per n'Arnau dez Fonoylar» (*Capb.* s. xrv, p. 52, 1197); «honorable Joannes çerda Jurat y Juan gil prom de la vall de vall de lloz [...] digueren que la vall de vall de lloz es vniversitat de tiuisa y en tots los mals de aquella fan part los de vall de lloz y que los de tiuisa de la bolsa comuna a ells y als de la vall de vall de lloz paguen y costumen pagar los guardes de la muntanya» i «que los de la vall de vall de lloz no son obligats fer ni ajudar a les muralles de tiuisa ni entendre en llur deffensió sino en son propi castell» (Procés 1551, R:70/397-1 i R:70/400-2).

Vall, de la (V)

[de ʎa 'βaʎ]

Motiu amb el qual es coneixen els habitants de Masriudoms, Masboquera, Vandellòs i Fatxes, segons els habitants dels pobles veïns (v. *Mont-roig*, p. 487).

«Valldelòs terme de Tiviça [...] Bernat Guerau de la Vall» (*Fog.* 1496, p. 251).

Vall, el camí de la (V)

«El carrer principal [de Vandellòs] és aprofitat pel ramal de carretera que entra a la vila. L'antic camí de la Vall [...] feia el mateix curs» (*Guia*, p. 229).

Valldellòs

«fan ora na Uall de lors VIII sol.» (*Capb.* s. xiv, p. 35); «Bernat Valldelòs» (*Fog.* 1496, p. 249); «Pere Valldelos, Pere Vall de los, Jaume Vendellos [...] Gabriel Vandellos» (*Fog.* 1553, p. 196-198).

Llinatge. Surten anotats a les relacions corresponents a Tivissa i, el darrer, a Llaberia.

Valliplana

V. *Villiplana*.

«**Valverde**», cal (H) [ˈkaɫ βaɫβeɾðe]

És cognom. L'anomenen sovint *ca la Maria* «*Valverde*». A la plaça del Pou, al costat de cal Macari. Per la part posterior arriba a la Muralla. El cognom «*Valverde*» es llegeix per primer cop al cens de 1946.

«La casa va passar a la Maria Castellví Vives [...], que es va casar amb el Maximiliano Valverde [...] la casa es coneix com cal Valverde» (*Recull*, p. 100).

Vandellòs

V. *Dedalts de V*.

Vandellòs [bandeˈɫɔs]

La ressenya sobre la vila i el terme de Vandellòs, l'hem concentrada a la introducció, de manera que aquí ens limitarem a les dades documentals. «ETIM. *Vall de llors* ‘vall de llorers’, que, assimilat primer en *Valldellò(r)s*, passà després a *Vandellòs*, per dissim.», segons *OnCat.*, VII, 444b21.

«Sit notum cunctis hominibus. Quod ego Arbert de Castro Vetulo et Arnallo dez Fenollar meo castlano, per nos et omnes nostros, donamus [...] tibi Raimundo de Rivi Olmo et tuis, unum locum infra termino de kastro Tevize, in loco vocatur per sui nomine Valdelor. Terminatur autem [...] ab oriente in rivo Ullastre: a meridie in flumine [...] in rivo que decurit de Navelles; a circio in rivo de Valdelor [...] infrontacionibus includitur et continetur, sic donamus per [nos et successores] nostros vobis et successoribus vestris [...] donacioni et amelioramentis. In tali modo que [...] [Raimundo de] Rivi Olmo mittetis in illa predicta honore xii populos [que sint habitatores et] statores illo predicto loco de Valdelor» (*Cartas*, vol. II, doc. 397, p. 687, 20 desembre 1191); «heretat en la vayl Vayl de Lors» (*Capb.* s. xiv, p. 52, 1197); «De tasquis rusticorum de Ualdelors de viiii partibus, duas» (*Capb.* s. xiv, p. 21, 7-1-1204); «Segons un decret de l'Infant Pere, el 1350 la població [...] ja tenia parròquia. El seu “vicari” la regentava per delegació, ja que [...] el rector de Tivissa, ho era al mateix temps de Vandellòs» (*Bru*, p. 158); «Menjades aquest dia en l'spital ab lo rector

de Valdelos quy fo amb un fadri» (*Documents*, p. 43, 11-5-1364); «e arribats en lo torrent de Mas de Lloç fa fer un pont [...] e de continent trobam un loch appellat Vall de Lor» i «lo camí de la carretera ve ferrir el mas de Figuerola, e en après en lo loch apellat Vall de Loç» (Castellvell, p. 230 i 231, 1460); «honorable Joannes çerda Jurat y Juan gil prom de la vall de vall de lloz» (Procés 1551, R:70/397-1); «Les noves vicaries, fundades el 1786, foren [...] i Vandellòs. En aquesta darrera aldea, ja de molt antic existia parròquia, però era regentada per un vicari dependent del rector de Tivissa» (Bru, p. 266).

Vandellòs, l'avenc de (V) [taβeŋ de βande'λos]

Per l'entorn de la moleta de l'Almud i la tossa de l'Alzina. La proximitat a la tossa fa que també se'l designi amb aquest nom. És una cavitat fonda.

«Els avencs dignes d'ésser visitats són: [...] el de Vandellòs, a la Moleta l'Almut i el de Cadaloques, a l'Hospitalet de l'Infant» (Bru, p. 14); «Avenc de Vandellós o Avenc de les Moles del Taix o Avenc de la Tossa de l'Alzina. [...] Des de la Moleta Mut [*sic, de l'Almut*] cal pujar en direcció a la Tossa de l'Alzina tot vorejant el cingle fins trobar el lloc d'entrada de l'avenc» (*Catàleg*, p. 123-126).

Vandellòs, el barranc de (V) [to βa'raŋ de βande'λos]

És la prolongació del barranc de Fatxes. Pren el nom de *Vandellòs* en passar per la vila cap i casal del terme. Forma un ampli meandre per vorejar la població des de ponent fins a llevant. Per aquest sector rep, per l'esquerra, el barranc de Remullà. Segueix vers orient i, ja passat Masriudoms, rep, també per l'esquerra, una altra important afluentia: la del barranc de la Dòvia, que baixa del terme de Prasdip. El de Vandellòs, des del seu naixement fins a la desembocadura, a la punta del Riu, acostuma a ser designat *barranc del Riu de Llastres*, *Riu de Llastres* o *el Llastres*.

«in loco vocatur per sui nomine Valdelor. Terminatur autem [...] in rivo que decurrit de Navelles; a circio in rivo de Valdelor» (*Cartas*, vol. II, doc. 397, p. 687, any 1191); «on també dos torrents s'ajunen, a saber, aquell mateix torrent del riu Ollastre i el torrent de la Vall del Llorer (Vandellòs) [...] i se n'entren al mar» (Bru, p. 102, 1203 [Dels límits entre els bisbats de Tarragona i Tortosa]); «El 1343, Pere d'Aragó, fill del comte-rei Jaume II, en els capítols de fundació [de l'Hospital] donà el següent: 1r, tota la 'plana del Coll de Balaguer' compresa entre el 'barranc de Vandellòs i el mar i des del citat coll fins a l'anomenat riu Ollastre'» (Bru, p. 166); «illis terris tam cultis (quam?) heremjs que in dicta planicia sunt [...] a Torrentem de Vall de los exclusive qui torrentem est» (*Hospital 1344*, R:70/548-4); «e arribats en lo torrent de Mas de Lloç fa fer un pont [...] e de continent trobam un loch appellat Vall de Lor» (Castellvell, p. 230, 1460).

Vandellòs, el carrer de (H) [tu kə're ðə βəndə'ʎos]

Arrenca de la Via Augusta, en direcció a orient, travessa el de Tivissa i se'n va a trobar la carretera de Vandellòs vorejant la plaça de Berenguer d'Entença, seguint l'itinerari de l'antiga carrerada que vorejava l'Hospitalet.

Vandellòs, la carretera de (H-Mr-Mb) [tə kərə'terə ðə βəndə'ʎos] /
[ta kare'tere ðe βande'ʎos]

Una altra manera de designar la *de Móra*.

«el camí carreter que va del mas de Pantoni i la carretera de Vandellòs, al llogarret de Castelló» (*Guia*, p. 258).

Vandellòs, la «casilla» de (V) [tə kə'ziə ðe βəndə'ʎos]

És la que a Vandellòs anomenen *la «Casilla»*, segons hem sentit dir a l'Hospitalet.

Vandellòs, el castell de (V) [to kas'teʎ de βande'ʎos]

Un tossal al nord-est del nucli urbà. Perquè s'hi han trobat algunes restes, se suposa que hi va haver el castell. Ara no diria ningú que hi hagués hagut una fortalesa, tot i que sembla el lloc més adequat per haver-hi estat.

«la torre de Gavada [...], el castell i l'església de Sant Andreu de Vandellòs i la torre de Masriudoms. A falta d'estudis detallats, aquests edificis es daten genèricament com ja existents a finals del s. XIII» (*Ibers*, p. 27, nota); «Fortaleses. [...] La de Vandellòs estava feta ja el 1350, segons consta en un decret de l'Infant Pere» i «El 1350, l'infant Pere d'Aragó, en deslliurar els veïns de Vandellòs de l'obligació d'ajudar a fortificar Tivissa, els manà treballar les obres del castell de llur poble i els assenyalà com a llocs de recollida el citat castell [de Vandellòs] o l'Hospital del Coll de Balaguer» (Bru, p. 109, 110 i 174); «El setembre de 1999, al cim del castell de Vandellòs, es van trobar unes restes arqueològiques» (Conejo, p. 19).

Vandellòs, la costa de (C) [ta 'koste ðe βande'ʎos]

En diuen indistintament *la costa de Vandellòs*, *la costa de Castelló* o *la Costa*.

«Als quinze minuts de Castelló s'és al capdamunt de la pujada anomenada, pels de Vandellòs, Costa de Castelló i, pels de Castelló, costa de Vandellòs» (*Guia*, p. 257).

Vandellòs, l'era de (V)

«que ell trobantse en la era de vandellos viu que en pere cabrer jugaua ab en gujlem boquera a naips e que sobre lo joch vingueren a malas noues» i «en la

era ell tro ensemps ab altres jugauen en la era de vandellos a neips» (Insults 1494, R:70/408-1 i R:70/409-1).

Les que ara es recorden, les coneixien amb el nom del respectiu propietari.

Vandellòs, la fonteta de (V) [ʔa fon'tetɛ ðe βande'ʎos]

Un diminutiu emprat alguna vegada per referir-se a la font Vella.

«La fonteta de Vandellòs. [...]. Abans la mateixa sorgència era anomenada la font Vella» (*Les fonts*, p. 161).

Vandellòs, els graus de (V) [ʔoz 'ɣrawz ðe βande'ʎos]

Es conserva una part de l'antic senderó que, des de Vandellòs, s'enfila pels rostos fent ziga-zagues, vencent els cingles calcaris fins als Dedalts. Hi ha preferència a pujar-hi per la pista que permet el trànsit de vehicles tot terreny. Anomenen *el primer grau de Vandellòs* i *el segon grau de Vandellòs*. També en diuen *els Graus*.

«al SO., la punta de Castelló [...], i a l'O., els Graus de Vandellòs» i «el corral del Coixet, damunt dels Graus de Vandellòs» (*Guia*, p. 258 i 261).

Vandellòs, la torre de (V)

«Torres. En el territori tivissà hi havia les torres de Tivissa, del Torn, de Masriudoms, de Vandellòs [...]. La [torre]de Vandellòs és d'una antiguitat semblant a les ja anomenades [segles XIV o XV]. En l'actualitat és casa habitació» (Bru, p. 111).

Es refereix a la torre que donà nom a la casa coneguda per *ca la Torre*. Aquesta torre, com els portals del «Carlos» i del Pau Mitger, són un testimoni que antigament la vila era closa per muralles.

Vaque, el, o el racó del Vaque (H) [ʔu 'βakə] / [ʔu 'βaki] o [ʔu rə'kot 'βakə] / [ʔu rə'kot 'βaki]

Les dues persones de més edat, s'hi han referit de les dues formes: *baqui* i *baque*, més sovint la primera. Les de menys de vuitanta anys, invariablement *baque*. Fonèticament és paraula paroxítona. És partida. Afronta amb el racó de Marfull, pel nord; amb Llèria, pel sud, i el Pla Albercoquer, pel sud-est. Cad. 1862 anota el nom vuit vegades, amb garrofers i sembrats. Dels propietaris inscrits, sis tenien casa a Masboquera, un a Vandellòs i un era foraster. L'anota *Vaque* en cinc ocasions, un *Vàque*, un *Váque* i un *Vague*. *Amill*. 1945 la dóna com a paraula aguda, sens dubte per barroeria del funcionari. El doctor Joan Coromines, a *OnCat.*, II, 338b2 i s., s. v. BAQUER, -era, -ero, dedica el llarg comentari que copiem: «en el

Rept. figura l'*Alcheria Bachi*, p. 105, *Baqui*, p. 31 [...]. És un NP aràbic, que ens consta usat a Espanya: un Baqî ben Maḥlat [...] venia de l'adjectiu *baqî*, 'perdurable, que resta, etern' (arrel *bqy*). En àrab, darrere l'emfàtica *q*, la *i* sona é. Els noms valencians en part poden tenir també aquest ètimon (amb *-r* catalanitzant) [...], però els noms valencians vindran més aviat de l'adjectiu *baqîr* 'fes, badat, obert de dalt a baix'.

«Otra al Vaque», «Posesion al Vaque», «Otra al Vague», «Posesion al Vàque» i «Otra al Vágue» (Cad. 1862, núm. 22, 38 i pàssim); «Racó del Vaqué» i «Racó del Vaqué» (*Amill.* 1945, I, f. 15 i 241); «Muntanyes del racó de Vaque/ són altres i punxegudes./ La Rulleta n'està a dalt/ i el Manuel li fa postures» i «Estava dins la partida del Vaque, tocant al Puntasco del coll de Balaguer, i partia amb el mas del Solé» (*Recull*, p. 76 i 131).

Vaque, la cova del (H) [tə 'kɔβət 'βakə] / [tə 'kɔβət 'βaki]

Una mena de balma, al racó que li presta el nom.

«Cova Vaqué» (*Amill.* 1945, I, f. 37); «Cova del Vaqué» (*Amill.* 1945, II, f. 514).

Vaque, la font del (H) [tə 'fɔn dət 'βakə] / [tə 'fɔn dət 'βaki]

Raja, poc o molt. Com gairebé en totes les fonts del terme, pel seu entorn, es feia una mica d'horta.

Vaque, el pla del (H) [tu 'pɫat 'βakə] / [tu 'pɫat 'βaki]

A la part planera del racó del Vaque.

«Plá del Vaqué» (*Amill.* 1945, I, f. 255).

Vaque, la punta del (H) [tə 'puntət 'βakə] / [tə 'puntət 'βaki]

Un cimalet que s'aixeca en un vessant de la partida. Observem que *Guia* l'inscriu com a *Vaca*.

«hi ha una bella vista damunt el cingle de la mola del Grèvol i les puntes de l'Aigua-al-coll i del Vaca» (*Guia*, p. 293).

Vaquer (H)

És primer cognom als censos de 1930, 1934 i 1946, un pescador resident a l'Almadrava. Sempre ortografiat *Vaqué*. No té cap relació amb el nom de la partida de les entrades precedents, ni amb la que segueix.

«**Vaquero**»

V. *Amàlia* «V.».

«**Vaquero**», **allò del** (H) [ə'ʎot̪ βə'keru]

A l'«alcantarilla» Gran, parteix amb el «Valverde» i amb el tros del Francès.

«**Vaquero**», **cal** (H) [ˈkaɫ βə'keru]

A la plaça de Catalunya, cantonada amb la carretera de València. Solament l'hem trobat al cens de l'any 1946, escrit «*Baquero*»: *Maria Baquero Adami* [sic]. Segons *Recull*, és cognom d'origen gallec. Ara la casa és més coneguda per *cal Batistet*.

«La casa era de la Maria Adam Vives [...] casada amb el Ricardo Baquero Suárez (Celanova –Ourense)» i «Cal Batistet o cal Baquero. [...] era l'habitatge del Baptista Castellví Baquero, per això [també] és coneguda amb el renom de Cal Batistet» (*Recull*, p. 104 i 159-160).

«**Vaquero**», **la caseta del** (H) [tə kə'zetət̪ βə'keru]

A la Vinyeta. És de tros.

«**Vaquero**», **el pati de Cal** (H) [tu 'pati ðə 'kaɫ βə'keru]

A migjorn de la carretera de València, a la vora del carrer de la Mar.

«Pati de Cal Baquero. Era l'últim pati de la via Augusta, contigu a ca la Miquela» (*Recull*, p. 161).

Veies (C)

«fill [...] de Josep gil y de Maria Veies coniuages de los masos de Castelló» (*Bapt.* 1667, f. 46v, 30-1-1706).

vell

V. **Bargalló*; **Tivissa*, *el camí* (v.) *de*.

Vell

V. *«*Adolfo*» V., **Casat* V., **Iaio* V., *Mas* V., *Menut*, **Sereno* V.

Vell, **el casino** (H) [tu kə'sinu βeɫ]

Era en una de les cantonades del recinte de l'Hospital. Va ser el primer que hi va haver a l'Hospitalet, d'on li ve l'afegitó definitori. El van enderrocar a la meitat de la dècada dels noranta del segle passat per tal de deixar pas al carrer de Jaume Castellví. També n'han dit alguna vegada *cal «Bienvenido»*. Segons *Recull*, p. 106, se'l va conèixer per *cal Falcó*, *ca la Valenciana* i *ca la Pianot*.

Vell, el cementeri¹ (V) [tə sement'eri 'βeɫ]

Era al costat de l'església, però gairebé no en parlen mai. Bru diu que hi va ser fins al 1877, quan es construí l'actual, i que al solar que deixà s'edificà la Casa de la Vila.

«El vell estava tocant a l'església i ocupava el mateix solar de la Casa Consistorial» (Bru, p. 356); «Agugerearon la Yglesia por la parte del Cementerio por donde entraron» (*Cens 1817*, p. 15).

Vell, el cementeri² (H) [tə səmən'teri 'βeɫ]

L'antic, del qual gairebé no queda record, ocupava una part de la plaça de Catalunya. Al costat, hi havia un pati que era de l'Abadia. D'acord amb la documentació, va ser creat en fundar l'Hospital.

«vnam capellam idoneiam inqua [...] suo cimiterio idoneo et sufficienti at sepulturas pauperum et aliorum etiam qua ibidem sepeltri elegerint faciendas» (*Hospital 1344*, R:70/548-3); «El cura [de l'Hospitalet] me habia ofrecido enseñarme alguno de los restos descubiertos al construir el cementerio del pueblo hace cuatro años» (*Ruinas*, p. 23, 1865).

Vell de l'Hospitalet, el camí (H) [tə kə'mi 'βeɫ də tʊspitə'tet]

En parlen poc i amb vacil·lacions, per indicar el ramal que es desprenia del que anava de Mont-roig a Vandellòs, Tivissa i Móra. Passava pel Llapassar i les Tàpies i baixava a l'Hospitalet. Hi ha preferència a dir-ne *del Casalot*. A conseqüència de les transformacions del territori, és en procés de desaparèixer.

«Llapasá. [...]. Oeste. Camino Viejo a Hospitalet» (*Amill*. 1945, I, f. 81).

Vell de Vandellòs, el camí [tə ka'mi 'βeɫ de βande'ɫɔs]

Comunicava l'Hospitalet, Masriudoms, Masboquera, Vandellòs i Fatxes, i saltava cap a Tivissa i Móra. Es limiten, sovint, a dir-ne *el camí Vell*. Només en resten els trams paral·lels a la carretera, que es poden seguir. És el mateix documentat com a *camí del Camp* o *del Camp de Tarragona* o *Reial*, al s. XVIII. *Guia* el reporta com a *camí de la Vall*.

«E així tira tot solà, que no torna en lo camí vell fins a la devallada de la serra de Fatxes» (Castellvell, p. 230, 1460); «lo blat de entre lo camí Vell y la carretera» (Carpeta 1882); «La Plana. Norte. Camino viejo Vandellós», «Masboquera. Norte. Camino viejo Vandellós» i «Llapasá. [...] Sur. Camino viejo Vandellós. [...]». Oeste. Camino viejo Vandellós» (*Amill*. 1945, I, f. 63, 64 i 67).

Vell Metralladora, el (V) [tə 'βeɫ ametraɫa'dore] /
[tə 'βeɫ metraɫa'dore]

Un renom de Vandellòs. Era de cal Futo i parlava ràpid.

Vell «Nano», això del (H) [əjʃɔ ðət 'beɫ 'nanu]

Un tros de terra a la Vinyeta, al nord de la carretera de València. Confronta amb això del Pere de l'Enric, per un costat i, per l'altre, amb el tros del Francès.

Vella

V. *Vinya V*.

Vella, la carretera (H) [tə kərə'terə 'beɫə]

L'anomenen per referir-se a l'antiga *carretera de València*. En fer el desviament va passar a formar part del nucli urbà i fou batejada com a *Via Augusta*. S'ha convertit en la principal via urbana. La part de carretera que seguia enllà de l'Hospitalet també va passar a ser propietat del municipi i s'ha conservat, en la part que afecta el seu terme. S'aprofita com a camí veïnal per accedir a trossos de terra.

«Vaqué o pla Albercoqué. [...] Sur Carr[e]t[er]a Vieja Valencia» (*Amill*. 1945, I, f. 169).

Vella, la font (V) [tə 'fɔm 'beɫɛ]

Un brollador que raja per un canalot que surt d'un mur, a més d'un metre d'alçada, en una placeta, on hi ha l'Hort Tancat de Ca la Torre. Hi acudia a buscar aigua la gent de Vandellòs.

«Vandellòs, [...] tenia problemes en l'abastiment d'aigua potable, ja que només es podia usar l'aigua de la Font Vella, situada a l'Hort Tancat de Ca la Torre» (*Curiosidades*, p. 3, 1912).

Vella, la fonteta (Mb)

«La Fonteta de les Turmines [...] És coneguda pels pagesos de la zona amb el nom de la Fonteta. Altres veïns de Masboquera li diuen la Fonteta Vella» (*Les fonts*, p. 106).

Vella, la parada (H) [tə pə'raðə 'beɫə]

A la Vinyeta.

Vella Xata, la (V)

«Dia 4 juliol [1885] a la Vella Chata mich canti oli» (*Relacions*, 1884-1885).

«Venàncio»

V. *Maria del «V.»*.

«Venàncio», el (H) [tu βə'nansiu]

Va fer de campaner, de pregoner i d'enterramorts, per la qual cosa es convertí en un personatge popular.

«El Josep Castellnou Pallisé, *Venàncio*, va ser pregoner i enterrador» (*Recull*, p. 66).

«Venido», cal (V) ['kaɫ βe'niðo]

Al carrer de Baix, al costat de cal «Rossendo» la Fatxes. *Curiosidades* ja la situa en aquest carrer. Es deia «*Bienvenido*». Encara són *Albiol* de cognom. També es parla de *ca la Pilar de Cal «Venido»*, l'última casa del carrer Nou, pujant a mà dreta.

«Relacio dels jornals [...] añ 1883 [...] Al Venido 7 dias a 9» (Carpeta 1882); «*Bienvenido Albiol Borràs – Benido*» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Vent

V. *Collet del V*.

Vent, el forat del (C) [to fo'rad deɫ 'βen]

S'originà quan es va fer la pista que supleix el senderó dels graus de Castelló.

Vent, la plana del (H) [tə 'pɫanə ðəɫ 'βen]

A la part baixa, planera, del Collet del Vent. És un nom nou.

Ventanes, el bosc del (C) [to 'βoz ðeɫ βen'tanes]

Als Dedalts, abans d'arribar al coll de la Basseta, si s'hi va des de Vandellòs.

«Sota el camí, hi ha el bosc del Ventanes. [...] Després, el bosc del Ventanes» (*Guia*, p. 288).

Ventanes, cal (V-Mv) ['kaɫ βen'tanes]

Al carrer de les Sorts, a ponent, al costat de ca l'Andreu Futo, pel que fa a la vila. Al llogarret, era a sol ixent del camí de Burrià, pujant de Vandellòs. Solament hi ha les ruïnes. Dels dos que anota Cad. 1862, un tenia casa a Masvalentí, l'altre no en declarava.

«Lo Juan Ventanes de dos dies de llaura los bous» (Documentació, 1837); «Castellnou (ventanes), José i «Castellnou (ventanes) Fran^{co}.» (Cad. 1862, núm. 73 i 74); «21 Ventanes» (*Contribució* 1865); «Estanislao Prats Castellnou – Lao Ventanes [...] José Prats Castellnou – José Ventanes» (*Curiosidades*, p. 20, 1912).

Ventanes, la caseta del (H) [tə kə'zɛtət βən'tanəs]

O del *Lauro*. Als Acampadors, a sol ixent del barranc de la Batalla.

Ventanes, la fonteta del (Mv) [tə fon'tetət βən'tanəs]

Raja poquet i l'aigua va en una bassa avariada com a piscina. Rega l'hort del mateix nom. És al sud-oest del camí de Gavadà, a la partió entre Masvalentí i Burrià. Era un lloc d'abeurada i és coneguda també per l'*abeurada de Burrià*.

Ventanes, el mas del (G) [tə 'maz ðet βən'tanəs]

A Cassear, a l'esquerra del barranc de Cassear. En diuen *mas*, però és una caseta.

«vora un bonic gendarme de roca, hi ha el mas del Ventanes» (*Guia*, p. 297).

Ventura

V. «Antònio» V.

Ventura (V-R) [ben'turɛ]

Cognom. El trobem en primer lloc en els censos des de 1924 fins a 1946 i és actual. El 1882, l'anota entre els col·laboradors de Remullà, però sense citar cap més nom.

«Ventura» (Daurar 1882).

Ventura, cal (V) [kəɫ βen'turɛ]

A la cantonada entre el carrer d'Estanislau Figueres, on té l'entrada, i el de Joan Miró. En aquesta casa, hi va haver *el cine de Cal Ventura*.

Ventura, la raconada del (F) [tə rakə'naðɛ (ðe)t βen'turɛ]

Un fondalet, que pren la direcció de ponent a llevant, a migdia del coll de Fatxes. Diuen que és de cal Ventura de Vandellòs.

Verdal

V. **Figuera* V.

Verdes

V. *Codines* V.

Verdura (Mr) [ber'durɛ]

Partida a migdia del llogarret. Confronta amb les Fonts, el Canyotell, el Coll de Masvell, els Estrets i la serra de l'Arboçar. Cad. 1862 l'anota sis vegades i els

propietaris hi declaren sembrats, vinya i ametllers. Tres tenien casa a Masboquera, dos a Masriudoms i un a Castelló. Amb labiodental, sols se sent dels informadors de Masriudoms, que són els que la tenen al seu territori més pròxim.

«Posesion á Verdura» i «Otra á Verdura» (Cad. 1862, núm. 36 i altres); «La Verdura» (*Amill.* 1945, I, f. 20).

Verdura, el camí de (Mr) [tə ka'mi ðe βer'dure]

Hi ha diversos itineraris que menen cap en aquesta partida. De Masboquera acostumen a referir-se a un que hi mena des de la Barrancada (també conegut per *del Canyonell*, perquè troba primer aquesta partida). Des de Masriudoms s'hi arriba per un que hi va des del Coll de Masvell i per un ramal que arrenca del camí del Coll de les Portes, més elevat, que, després de travessar la partida de les Fonts, nom amb el qual també és conegut, es troba amb el que ve del Canyonell.

Verdura, els fondos de (Mr) [təs fondoz ðe βer'dure]

Una raconada que arriba fins al pla del Saüquer. No l'anomenen gaire.

«Fondos de la Verdura» (*Topog.* 1918).

Verdura, la font de (Mr) [tə 'fɔn de βer'dure]

A la partida de Verdura. Raja com un galet d'aigua, que és recollida en una bassa. Abans era tradicional de pujar-hi a menjar la mona el Dilluns de Pasqua.

Verdura, la roca de (Mr) [tə 'rɔkə ðə βər'dura]

L'anomenen a l'Hospitalet, per referir-se a la punta de Pallars.

Verger, el (R)

«vn hort dit lo verger que afronta en la casa de dit Boquera y en la Carrerada» (MN 1730, 23 juliol 1734).

Vernet

V. *Doctors Gil V.*

Vernet (V-Mr-R) [ber'net]

Llinatge antic i prolífic a la vila i altres llogarrets. Constitueix una de les pairalies més importants del territori. Una branca d'aquesta família ha donat noms il·lustres a la ciència, com són els doctors Gil Vernet, uròlegs de fama mundial. Els censos de la primera meitat del segle passat l'enregistren per tot el territori i encara és corrent.

«Valldelòs terme de Tiviça [...] Anthoni Vernet» (*Fog. 1496*, p. 251); «Los homens del lloch de Vandellos [...] Anthonius Vernet [...] omnes visini et habitatores loci et parrochie de vandellos termini ville de tiuisa» (*Capb. 1542*, f. 48r i 48v); «Añ 1633. 11 abril. Antoni Vernét de Vandellós fill de Pere Vernét marit de Antiga [...] Antoni Vernet de la Torre» (*Fundacions*, núm. 42); «filla llegítima y natural de Joan Vernet de la Torre» (*Bapt. 1667*, f. 2r, 5-9-1668); «22 gener 1690 mori Juan vernet mayor de la torre» (*Òbits 1688*, f. 126r); «mori Marina Vernet de los masos de remulla» (*Òbits 1688*, f. 131r, 25-1-1700); «Pere Vernet [...] de Remulla Parroquia de Vandellos» (MN 1730, 23 juliol 1734); «jo Joseph Vernet dit de la torre pages de Vandellós» (*Capb. 1756*, f. 95v); «los testigos [...] José Vernet son hombres de bien [...] de los mas reputados de este lugar» (Sancho, p. 39, 1818); «Maragildo Vernet Saladié – Vernet» (*Curiosidades*, p. 12, 1936-1939).

Vernet, cal (Mb) [ˈkaɫ βeɾˈnet]

Al carrer Nou al costat de cal Salader.

«Jaume Vernet y de thomassa vernet y saladie conjugues de las Masias den Fran^{co} o Boquera» (*Bapt. 1667*, f. 88v, 13-3-1732).

Vernet, la caseta del (Mb) [ˈta kaˈzɛtɐɫ βeɾˈnet]

A la Vinya. Solament n'hi ha les runes.

«es deixa un senderó de conreus i després la caseta del Vernet» (*Guia*, p. 258).

Vernet, l'hort de Cal (Mb) [ˈtɔɾ ðe ˈkaɫ βeɾˈnet]

És un trosset, als horts de la Serrana, un dels vuit que regaven amb l'aigua de la font de la Serrana. Abandonat.

Via Augusta, la (H) [ˈtə ˈβiəwˈɣustəɫ]

És la via urbana més important de l'Hospitalet. Ressegueix el nucli urbà i va paral·lela a la línia de mar des del riu de Llastres fins a la sortida sud-oest. El nom recorda l'antiga via romana que transitava per aquest sector. El mateix trajecte va seguir *la carretera de València*, nom que és usat amb preferència. Actualment parlen de *la carretera Vella*.

«Via Augusta o Màxima.- Aquesta carretera sortia de Roma [...]. Després de Tarragona seguia per *Oleastrum* (Miramar o l'Hospitalet)» (Bru, p. 81).

Vicent, el mas del (R) [ˈto ˈmaz ðeɫ βiˈsen]

És una altra manera de designar el *de la Cristina*, també dit *del Miquel Borrassó*, al Mas d'en Sanxo, on ja l'anota el Cad. 1862.

«Ferrer, Visent, Tomás [...] Posesion al Mas den Sancho» (Cad. 1862, núm. 315); «Les masies properes a la font [d'en Sanxo] són, a part de la d'en Borrassó [...] i la d'en Vicent, la ja anomenada d'en Sanxo» (*Les fonts*, p. 56).

Vicenta, ca la (V-H-Mr)

[ˈka ʎa βiˈsente] / [ˈka ʎə βiˈsente]

S'anomena als tres llocs. A Vandellòs, al carrer de la Font, al costat de ca la Teresa del Soqueta. En aquest mateix carrer residia el 1912. L'hem sentit anomenar alguna vegada *ca l'Àngela de la Vicenta*. A la vila marinera és al carrer Major, al costat de cal Salvador del «Nano». Per la part posterior és veïna d'una placeta del carrer de l'Estació. També se la coneixia per *ca la Vicenta dels Cacaus* o *ca la Vicenta del Vi*. I al llogarret té la façana al carrer de les Eres, al costat de ca l'Alcaid.

«Francisco Escoda Saladié – Vicenta» (*Curiosidades*, p. 18, 1912); «Ca la Vicenta dels Cacaus o del Vi. Era coneguda amb aquest nom la taverna de la Vicenta Sirisi Bargalló, perquè [...] a banda de poder consumir un got de vi, també podies comprar cacaus» (*Recull*, p. 136).

Vicenta, la cova de la¹ (G)

[ʎa ˈkɔβɛ ðe ʎa βiˈsente]

Hi ha vacil·lació a l'hora d'indicar la partida: a l'Escaleró, o als Abellars, ja a tocar a la partió amb el terme de Tivissa, en una riba del barranc dels Abellars. És gran i avariada per corral de bestiar. Hi van fer una codineta per abeurar els ramats.

Vicenta, la cova de la² (Mv)

[ʎa ˈkɔβɛ ðe ʎa βiˈsente]

Una manera més antiga d'anomenar la *cova del Badejo*.

Víctor, el (H)

[ʎu ˈβiktor]

Era sobrestant del ferrocarril i vivia a l'Hospitalet.

Víctor, això del (H)

[əˈʃɔ (ðə)ʎ ˈβiktor]

Una terra al Mallol. Parteix amb el Dominguet i amb l'Alcarràs.

«Victòria, la calle de la» (H)

«Carrer de l'Onze de Setembre [...]. Després de la guerra [...] es va conèixer com carrer de la Victoria» (*Recull*, p. 112).

Vidal¹ (V-Mr)

«Masos de la Montanya [...] Joan Vidall» (*Fog. 1553*, p. 198); «filla de Miquel Vidal de llaberia, avui en lo Mas de Riudoms» (*Bapt. 1667*, f. 66r, 20-3-1716); «Luis Vidal» (*Sancho*, p. 27, 1831).

Vidal² (H)

És anotat als censos de 1912 a 1946 a la vila marinera.

«Item compri un furo de don Vidal nebot den Luch» (*Documents*, p. 51, 1364); «Formava part de Cal Boter i la va comprar el Domingo Vidal» (*Recull*, p. 169).

Vidal, allò del (H) [ə'ʎo (ðə)ɫ βi'daɫ]

Una terra a Caladoques, partint amb el Moquet pel sud-est.

Vidal, cal (H) [ˈkaɫ βi'daɫ]

Hi ha dues cases d'aquest nom, una al carrer Major, al costat de ca l'Agustí del Senén, que, per la part del darrere, és veïna del corredor de les Basses, i l'altra a la carretera de València, al costat de cal «Mariquildo» de la Tomasa. La part del darrere arriba a la plaça de Catalunya. Aquesta sol anar precedida del prenom *Domingo*.

Vidal, la serra d'en (ft)

«Item altra pesa de terra situada en dit terme [de Tivissa] y Masos de la Estalella dita la Serra den vidal [...] afronta ab terra franca de mi» (*Capb.* 1756, f. 113v).

Vidella (V)

«Masos de la Montanya [...] Joan Vidella» (*Fog.* 1553, p. 198).

Pensem en una lectura deficient de *Vidiella*, que trobem cinquanta anys abans al mateix lloc.

Vidiella (V)

«Los masos de la muntanya de Tiviça [...] Berthomeu Vidiella de la Dansa» (*Fog.* 1496, p. 251).

No estem segurs que correspongui a Vandellòs.

Vidilla (V)

«1614. 22 juliol. Joana Vidilla [...]. Llegue per la mia anima y de mon marit Pere Vidilla y meus una misa baixa [...] en la iglesia de Vandellós» (*Fundacions*, núm. 16).

Vidre, el forn de (ft) [ˈto ˈforn de ˈβiðre]

Una casa a l'entrada de l'Hospitalet per la carretera Vella, en terres del terme de Mont-roig, ben a la vora del barranc del Riu de Llastres. D'acord amb la documentació, antigament era a la plaça del Pou.

«Laborde el descriu [l'hospital, el 1806] com una vella construcció que té la forma dels antics castells gòtics [...], però, ha canviat de destinació, una part serveix d'hostal, una altra part l'ocupa una fàbrica de vidre» (Anguera, 305-306); «Vidre, el forn del – No gaire lluny del poble de l'Hospitalet de l'Infant» (Muntanya, p. 494); «En aquesta casa s'hi va traslladar la família de l'Alfonso de la Piedad [...], per ubicar-hi un forn de vidre» (*Recull*, p. 190).

Vidriers, els (R) [tɔz βiðri'ies]

Partida al nord de Remullà, a la partió amb la Coma, els Castellassos i la Mollella, per migjorn; per orient, amb les Marrades; per ponent, el Motarro, i amb el Coll Roig, al nord. No la cita Cad. 1862.

«el barranco denominado “de Remullà”, el qual comienza en la partida “dels Vidriés”» (*Curiosidades*, p. 32, 1918); «Els Vidriés», «Los Vidries» i «Los Vidries – La Coma» (*Amill*. 1945, I, f. 78, 175 i 417); «Collroig o Vidries» (*Amill*. 1945, II, f. 845).

Vidriers, el barranc dels (R) [tɔ βa'raŋ detz βiðri'ies]

Un dels que forma l'inici del barranc de Remullà. S'escola des de prop del Coll Roig, passant per l'estret dels Vidriers, després del qual pren el nom de *Remullà*.

«Remullà. [...] Oeste. Barranco dels Vidries» i «Remullà. Sur. Barranco Vidries» (*Amill*. 1945, I, f. 273 i 364); «Estret dels Vidriers» (*Atles*, 4546 – 317).

Vidriers, el camí dels (R) [tɔ ka'mi ðetz βiðri'ies]

És la continuació del camí de Remullà. Passat aquest llogarret, va planer, i voreja el costat oriental del barranc de Remullà, al peu de la mola de Ca la Viuda. És de carro. Més endavant, ja pròxim a la partida que li dona nom, deixa un ramal a la dreta, que se'n va al Coll Roig. El dels Vidriers, a partir d'aquí, durant un tram, passa per la llera del barranc. Quan és a l'estret, va encaixonat i es converteix en un senderó. Segueix amunt amb forta inclinació, passa pel Motarro i salta a l'altre vessant. Anys enrere, que s'hi solia passar amb animals de bast, en temps de pluges, com que l'aigua baixava per l'estret dels Vidriers, havien d'anar a donar el tomb pel Coll Roig.

Vidriers, l'estret dels (R) [tɔs'tred detz βiðri'ies]

Un lloc angost i profund, amb flancs de penyals de formes capricioses, amb considerables esquerdes, com si s'haguessin d'esmicolar. Hi passen el barranc i el camí dels Vidriers.

Vila

V. *Casa de la V.*, **Comuns de la V.*, **Erminis de la V.*

Vila (V-H-Mr)

«e desposat [...] a Miquel vilas fadri natural de llaberia» (*Matrim.* 1688, f. 173v, 8-7-1698); «he batejat [...] a Rosalea Mariangela Toresa, filla de Miquel vilás, y de Mariangela forner conjuges del mas de Riudoms» (*Bapt.* 1667, f. 57r, 31-8-1709); «tomaron Registro del estanque del tabaco del Coll de Balaguer [...]»

Miquel vila estanquero» (MN 1722, 8 febrer 1726); «desposi [...] a Juan vila fadri paiges del Mas den riudoms, fill de Miguel vila y de Mariangela vila y forne conjuges del mas den riudoms» (*Matrim.* 1688, f. 192v, 4-8-1729); «doni sepultura [...] a Pau vila fill de Juan vila [...] de les masies del mas de Riudoms» (*Bapt.* 1667, f. 165r, 1-10-1751).

N'inscriuen pocs els censos des de 1919 fins a 1946. Anotat especialment a la documentació de Masriudoms. Hem desestimat *Vilas* i *Vilás* dels primers documents.

Villiplana (G) [bi'li'ptane]

Partida a orient del llogarret, al vessant de sol ixent de l'obaga del Barceló i del collet de la Sénia. Parteix amb Cassear, que li queda a orient, i per migdia baixa al racó d'en Perdigó, i forma una extensa vall. Mai no diuen *Vilaplana*. Cad. 1862 registra dos propietaris que hi declaren terres, grans, amb ametllers, sembrats, vinya, erm i garrigues. Tots dos amb casa a Vandellòs.

«Posesion á Valliplana» i «Posesion á Villiplana» (Cad. 1862, núm. 56 i 280); «Villaplana» (*Topog.* 1918); «Villiplana» (*Amill.* 1945, I, f. 79).

Villiplana, el barranc de (G) [to βa'raŋ de βi'li'ptane]

Neix a la raconada que forma la partida, a l'extrem septentrional, i baixa en direcció sud. Drena la vall, fins a convertir-se en afluent del de Cassear, un tros abans de la cova de l'Escoda.

«Barranco de Villaplana» (*Topog.* 1918).

Villiplana, la font de (G) [ta 'fɔn de βi'li'ptane] /
[to 'pɔw ðe βi'li'ptane]

També en diuen *pou* perquè, tal com passa en altres, és un pouet amb un naixement d'aigua més aviat pobre.

«Font de Villaplana» (*Topog.* 1918).

Villiplana, la roca de (G) [ta 'rɔke ðe βi'li'ptane]

Un morrot que es remarca de l'entorn, a l'aiguavés de ponent de la vall, en un punt no gaire enlairat.

«Enfront, es té la roca de Vilaplana [...]. S'es de seguida al nivell del llit del fon-dal, sota la roca de Vilaplana» (*Guia*, p. 296).

vinya

V. **Foguet*, **Gallard*.

Vinya

V. **Cap de la V.*, **Closa de la V.*, **Freginal del Cap de la V.*, *Plana de la V.*, *Racó de la V.*

Vinya, la¹ (H)

«Dimecres a viii dies de nohembre [...] per eyxobrir la vinya» i «Item en Pere Cervera que morgona en la vinya ab los macips de la casa» (*Documents*, p. 58, 1364).

Vinya, la² (G)

[ʔa 'βiɲɛ]

Una pessa de terra, a tocar de les cases del carrer d'Allà, al nord-oest del nucli, al costat de la carretera. Sempre s'hi havia vist vinya.

Vinya, la³ (R)

«ha donat al dit Boquera vna pessa de terra dita la vinya que afronta a llevant en lo Barranch de remullà» (MN 1730, 23 juliol 1734).

Vinya, el barrancó de la (Mb)

[ʔo βaraɲ'ko ðe ʔa 'βiɲɛ]

Petit corrent que es forma al Racó de la Vinya i baixa a afluir a la Barrancada, per la seva riba de ponent. Passa per davall d'un pontet que dóna pas al camí de Castelló, l'antic, a tocar de les cases de Masboquera.

«hi ha les cases del Sinent i del Nen. Se segueix [...]. S'entra al llit del barrancó del Recó de la Vinya» (*Guia*, p. 258).

Vinya, el clos de la (H)

«Dimerces [*sic*] a ix dies de juny [...] segua avena en lo clos de la vinya ab los macips de casa» i «Divenres a xi dies dagost doni de loger e misio tapiaren prop lo portall de la cloyça de la vinya en Ramon Pentinat i G^o Ripoll» (*Documents*, p. 46 i 51, 1364).

Vinya, el collet de la (G)

[ʔo ko'ʎed de ʔa 'βiɲɛ]

Anomenen un pendent que fa la carretera venint de la serra d'Aumet, ençà del Camp de la Ramona, i fins a la Vinya, on s'acaba la forta rampa.

Vinya, les tàpies de la (H)

«Divenres a xxv dies dagost doni de loger e misio an G Miranet feren bardixa en les tapies de la vinya» (*Documents*, p. 52, 1364).

El document sembla acreditar l'origen de *les Tàpies*. Tot eren terres de l'hospital de l'Infant Pere.

Vinya del Puntaire, la (C) [ta 'βiɲɐt̪ pũntajɾɐ]

Partideta que parteix amb la Vinya, per orient, i amb la Costa, pel nord. Es considera que forma part de la Vinya, però ja és anotada com a partida el 1862 i el 1945. El propietari del segle XIX tenia casa a Masboquera.

«Otra á la viña del Puntaire» (Cad. 1862, núm. 255); «Viña del Puntairé [sic]» (*Amill.* 1945, I, f. 168).

Vinya Llarga, la (V-Mb)

«Dia de Sn Andreu [1884] ay donat a poda tota la viña de la Solana des de lo forat Roch y viña llarga, al Seg del Mas y al Andreu Guirro» (Carpeta 1882).

A Masboquera hi ha record d'una vinya gran a les Solanes, prop del llogarret.

Vinya Vella, la (Mr) [ta 'βiɲɐ 'βɛɭɐ]

No en parlen gaire. És una partideta que confronta amb els Guixassos i el Port de Carro. El declarant de Cad. 1862 tenia casa a Masriudoms i hi anota erms i garriga.

«Pedro Saladié, serradó [...] Otra á la Viña vella» (Cad. 1862, núm. 257).

Vinyes, les (Mr)

«Otra á las Viñas» (Cad. 1862, núm. 50, 88, 138 i 259).

Es deu referir a la *Plana de la Vinya*. Cad. 1862 cita quatre propietaris que hi declaraven sembrats, vinya, garrofes, ametllers i olivers. Tots tenien casa a Masriudoms.

Vinyeta, la¹ (V) [ta βiɲɐtɐ]

Partida a ponent de Vandellòs, no gaire lluny del nucli urbà. Parteix amb la Sénia i el barranc de Fatxes, pel sud, i, pel nord, salta a dalt de la carretera de Móra fins al coster del Gil.

«Nota dels jornals de sega y dels garv[es] que farem en lo añ 1845. [...] La vine-ta» (Documentació, 1845).

Vinyeta, la² (H) [tə βiɲɐtə]

Partida. Afronta amb la Porrassa, l'«alcantarilla» Gran i la plana del Moc. Va ser escapçada per l'autopista. Igualment se la coneix per *el Mallol*. S'hi cullen olives, garrofes i avellanets. També l'han designada *el Corral del Cila*.

«Viñeta o Corral del Sila» (*Amill.* 1945, I, f. 6).

Vinyeta, la³ (Mb) [ʔa βi'ɲete]

Partideta, a la partió amb l'Irla (de Castelló) i, per l'altre costat, confronta amb el Planot. De vinya ja fa anys que no n'hi ha, però el nom és viu. Es parla d'un tros conegut per la *vinyeta del «Pepito» del Pere Blandis*.

Vinyeta, la⁴ (R) [ʔa βi'ɲete]

Un sector del mas de la Molella, o pròxim a la terra del mas.

Vinyeta, el camí de la (H) [ʔu kə'mi ðə ʔə βi'ɲetə]

S'iniciava a la Sènia i menava a la partida. S'acabava al Corral del Cila. Ha estat transformat per les modernes vies de comunicació que s'hi han fet. En recordança d'aquest camí, s'ha retolat *camí de la Vinyeta* un carrer de l'eixample.

«Alcantarilla Grande. [...] Este. Camino Viñeta» i «Cenia. [...] Sur. Camino Viñeta» (Amill. 1945, II, f. 517 i 567).

Viola

V. **Domingo de la V.*

Viola, això de Cal (Mr) [aj'ɔ ðe kaʔ βi'ɔʔe]

Un bocí de terra entre el Camí de Reus i la Plana de la Vinya, que limita amb un tros de ca l'Abeller. *Viola* és del Prat, on hi ha ca la Viola.

Viola, allò del (H) [a'ʎə ðet βi'ɔʔe]

Un tros de terra a les Tàpies, a llevant de la carretera de Vandellòs, que parteix amb allò del Jaume de l'Arremangat. És inclòs a la urbanització l'Infant.

«Virgen», la (V) [ʔa 'βirxen]

Viu a cal Joan Joanes del carrer d'Amunt. No té cap relació amb la de l'Hospitalet. El nom li volia imposar el seu padrí de fonts, però el rector s'hi va negar argumentant que no era nom de persona. Tot i això, el nom li va quedar enganxat i així se l'ha coneguda sempre. Ara, 2008, té noranta-dos anys!

«Virgen», ca la (H) [ʔa ʔə 'βirxen]

A la plaça del Pou. Arriba, per la part posterior, a la muralla de l'Hospital.

«la Virginia Castellví Castellví, *Tia Virgen*. [...] Va heretar la casa, coneguda també com ca la Tia Virgen» (Recull, p. 96).

Viuda

V. *Carmeta la V.*, *«Dolores» del Pau de la V., *Jaume de la V.*, *Mola de Ca la V.*, **Pau de la V.*

Viuda, l'alzina de Ca la (R) [ʔaʔzine ðe 'ka ʔa 'βiwðe]

Un bell exemplar, que deu tenir més d'un segle, si hem de jutjar per la seva grandària. És davant del mas de la Viuda. El tronc té un perímetre d'uns 4,5 m i l'alçada és d'uns 15 m.

Viuda, ca la (R) ['ka ʔa 'βiwðe]

Una pairalia del llogarret. La casa, deshabitada, es conserva en bon estat, almenys exteriorment. És la més gran del llogarret, i pertany a l'altre Carrer. Davant de la façana principal, que mira al sud, hi ha el Castell. La façana lateral és veïna de l'inici del camí de l'ermita de Santa Marina. A la part posterior de la casa, hi ha el corral i l'era; el forn de coure pa a l'interior i una premsa on tractaven la brisa. A l'altre costat de carrer, hi ha una altra de les cases importants de Remullà: ca l'Agustinet. Pel mig d'aquest carrer truncat, passa la partió de les terres de les dues famílies. Trobem, a Remullà mateix, una altra *ca la Viuda*, al carrer Principal, entre ca l'Isidre i cal «Benito» Moixó.

«Dia 23 de id [juny] al Andreu de la Viuda» (Documentació, 1844); «Dia 5 gine 1876 al Josep de la Viuda» i «Dia 15 fbre. de 77 al mateix Jose de id. [la Viuda] pel gasto de Eleccions» (Relacions, 1877); «Josep de la Viuda» (Daurar 1882); «encara hi ha dues cases en bon estat: ca la Viuda i cal Domènech», «De premes n'hi havia dos [...] i la de Ca la Viuda», «D'eres n'hi havia tres: [...], la de Ca la Viuda» i «De les famílies [...] del poble, tres eren considerades riques: ca la Viuda» (Bonfill, p. 5, 8 i 11); «Josep Castellví (La viuda) [...] Juan Castellví (viudo)» (Sancho, p. 19, 1820); «José Boquera Barceló – Viuda» (*Curiosidades*, p. 25, 1912); «Catalino [...] Tancaven les cabres al corral de ca la Viuda» (*Les fonts*, p. 47).

Viuda, la cova de la (H) [ʔə 'kəβə ðə ʔə 'βiwðə]

Una cavitat a la costa marítima, a la platja de l'Arenal.

Viuda, les coves de Ca la (R) [ʔes 'kəβez ðe 'ka ʔa 'βiwðe]

A l'entrada de Remullà, pujant de Vandellòs, just havent deixat el Castell i començant el carrer Principal, baixa un curt camí que mena als Horts. A la dreta fa una mica de ribàs i hi ha uns recers on prenien el sol les dones.

«N'hi havia dos de recers a Remullà [...] i l'altre a les coves de Ca la Viuda» (Bonfill, p. 18).

Viuda, la font de Ca la (R) [ʔa 'fɔn de 'ka ʔa 'βiwðe]

Una altra manera de designar la *font de Dalt*.

Viuda, el forn de Ca la (R) [ʔo 'forn de 'ka ʔa 'βiwðe]

Una altra manera d'anomenar el *forn Teuler*.

«Durant uns anys, doncs, van existir dos forns per a coure teules i rajoles, a Remullà. [...] El primer estava a la Sénia de Ca la Viuda i el segon al Maset del Severino» (Bonfill, p. 10).

Viuda, el mas de la (R) [ʔo 'maz ðe 'ka ʔa 'βiwðɛ]

Als Masets. Encarat al sud-est. No és habitat de forma permanent, tot i que sembla mantenir-se en bon estat de conservació. Davant del mas hi ha l'alzina de Ca la Viuda. Hi ha preferència a designar-lo *el mas de l'Alzina*.

Viuda, la mola de Ca la (R) [ʔa 'moʎe ðe 'ka ʔa 'βiwðɛ]

Una elevació coneguda, a l'est i al nord-est de Remullà. Constitueix una unitat geomorfològica amb la serra de Santa Marina, que continua vers orient, a una alçada una mica inferior. És formada per imponents cingleres, amb talls verticals d'una gran bellesa paisatgística, que guaiten sobre Remullà. Per l'altiplà, passa la línia imaginària de partió amb el terme amb Pratdip. És igualment coneguda per *la mola de Remullà*.

«es té la serreta del Motarro [...]; a l'esquerra la llarga mola de la Viuda o de Remullar (589 m.) mostra la seva cinglera com a trontollada» (*Guia*, p. 224); «Remullà està enfonsat en una petita vall amagada entre les muntanyes de la Mola de Ca la Viuda, amb la famosa cova de la Portadora, els Castellassos i la Tossa» (Bonfill, p. 6).

Viuda, l'obaga de Ca la (R) [ʔaw'βayɛ ðe 'ka ʔa 'βiwðɛ]

Terreny inclinat, sota els cingles de la mola de Ca la Viuda. Hi ha pinars de remarcable ufana.

Viuda, la tossa de la (R) [ʔa 'toʂɛ ðe ʔa 'βiwðɛ]

Una altra manera, menys corrent, de designar *la Tossa*. Una gran part del terreny és propietat de ca la Viuda.

Vives (H) ['βiβəs]

L'inscriuen els censos de la primera meitat del segle passat, i encara existeix.

«desposi [...] a Juan Vives vianiu viudo [...] de la vila de Areyñs demunt Bisbat de Gerona [...] ab la honesta Gentrudis Juncosa donsella [...] de Pratdip habitants en l'ospitalet del coll de Balaguer» (*Matrim.* 1688, f. 196r, 3-11-1745).

Vives, cal (H) ['kaʔ 'βiβəs]

Es parla de *cal Manuel* i de *cal Ramon Vives*, dos germans a la plaça del Pou. També de la *Josepeta Vives* i de la *Maria Vives*, aquesta també dita *dels Telèfons*.

«La família de pescadors més antiga que tenim és la del Ramon Vives» i «el Manuel Vives Burata (nascut a Barcelona el 1831) [...]. La casa la va heretar son fill Ramon Vives Vidal» (*Recull*, p. 65, 90 i 91).

Vives, la parada de la (H) [tə pə'raðə ðə tə 'βiβəs]

Sovint anteposant el prenom *Josepeta*. Un tros a Caladoques, vora la carretera de València. També se la coneixia per *del Jaume de la Rosalia*.

Voltes (H)

«donamus et concedimos [...], berengario Voltes [...], et vestris perpetuo [...] collum de balaguer indelicet a torrente de Caladoques vsque ad torrente de la batayla et a rupis de les aliomes usque in mare [...]. Signum berengarij dentença, Signum bernardi de fenollario, [...], Signum berengarij voltes» (Trasllat 1275, R:70/440-1, 2 i 3, idus feb^o 1275).

vora

V. **Madico*.

«Xacano», cal (H) ['kaɫ tʃə'kano]

A la plaça de la Marina, forma part del carrer de la Mar. S'hi solen referir també amb el nom de *cal* «*Pepe del Xacano*». És isolada, construïda abans de la guerra. També parlen de *ca la Tereseta del «Xacano»*, al carrer Major, com una altra manera d'anomenar *cal Bargalló*.

«L'administració [del Camp de Concentració, era] a cal "Xacano", «germà del Pepet del Xacano» i «Cal Tio Pepe del Xacano» (*Recull*, p. 40, 161 i 180).

«Xafante», cal (Mr) ['kaɫ tʃa'fante]

Al carrer Major, al costat de cal Pauet. Les anotacions documentals que segueixen corresponen a persones de Masriudoms o que hi tenien casa.

«Juan "Chafante"» (*Cens 1817*, p. 63); «Pere Castellví (chafante)» (Sancho, p. 19 i 22, 1820); «Castellví, chafante, Juan» (Cad. 1862, núm. 88).

«Xafante», el Pere (H)

«Lo Pere Chafante del ospital» (Documentació, 1837).

Xalapa, cal (Mr) ['kaɫ tʃa'ɫape]

Tres cases porten aquest nom: una al carrer de Sant Josep, ja cap al final del ramal que s'estira fins a la vora de l'era de Cal Sirici; una altra a l'avinguda de Santa Anna, cantonada amb la carretera de Vandellòs, i una tercera al carrer Ma-

jor, davant per davant de cal Pep i de cal Perot. D'aquesta, però, solament hi ha el solar. Tant el DCVB com el DIEC (tots dos s. *v.* *Jalapa*) coincideixen a dir que és el nom d'una arrel d'efectes purgants.

«En aquesta casa hi va viure el Josep Saladié Escoda, dit *el Xalapa*, de Masriudoms» (*Recull*, p. 99).

Xalapa, la caseta del (H) [tə kə'zɛtə ðəʎ tʃa'ʎapə]

És de tros, a Caladoques, en un extrem de la partida. S'hi pot arribar pel camí del Forat Negre.

xalet

V. «*Cipriano Gimeno*», *Marcel·la*.

Xalet

V. *Agustí del X*.

Xamenot (H)

«per un jornal ha servit chamellot lo vell en un Rucardo a tirar Arena», «per deu jornals ha servit Hr. Chamellot en ajudar a fer la paret del baluart» i «per tant ne pagat a chamenot per vns bastons me porta per a cobrir la Teulada del caragol» (Baluard 1594, R:72/19-1).

Hipocorístic de *Xamena*, un cognom conegut. *Chamellot* pot ser un error de l'escrivà.

xanca

V. **Fora*, *Grossa*, **Petita*, **Terra*.

Xanca

V. *Pere de la X*.

Xanca, la (H)

«pagat per [...] carros han tirat les tonjnes a la chanca y al salador» (Baluard 1594, R:72/22-3).

Xanca, les coves de la (H)

«per ser mort repentina en les Coves de la Xanca» [va ser enterrat al fossar de l'Hospitalet] (*Òbits 1688*, f. 161r, 26-1-1745).

A la costa marítima de l'Hospitalet.

Xanca Amunt, la (H)

«Xanca Amunt [...] Rep aquest nom la Correguda de la Xanca» (Muntanya, p. 141).

Xanques, les (H)

«Xanques, les [...] Quan s'anomenen conjuntament els dos talassònims anteriorment citats es pluralitza el nom. Ambdós són roques. Per calar de nit cal seguir: La Punta de la Mola per la Xanca Grossa. (C)» (Muntanya, p. 141).

xaragall

V. **Miquel*.

Xarles (V)

«José, Charles» i «Teresa Arbos, Charels» (Daurar 1882).

A la segona anotació hi ha error d'escrivà. Procedeix del francès «*Charles*».

Xata

V. *Salvador de la X.*, **Vella X.*

Xatet, cal (Mb)

[ˈkaɫ tʃaˈtət]

Al carrer Nou, a prop de la Plaça.

Xatet, la caseta del (Mb)

[ʔa kaˈzɛtɐ ðeɫ tʃaˈtət]

Al Canyotell, és de tros i ben conservada.

Xato

V. «*Federico*» *el X.*, *Jaume X.*

Xato, el cafè de Cal (Mb)

[ʔo kaˈfɛ ðe ˈkaɫ ˈtʃato]

Va ser al carrer de Sant Agustí, a cal Salader. Recorden que després del cafè hi va haver una carnisseria. Ara no hi ha res.

«Al llogarret hi havia cafè i carnisseria (cal Xato)» (Conejo, p. 118).

Xato, cal (V-C)

[ˈkaɫ ˈtʃato]

Hi ha costum de designar-la *ca la Teresa del Xato*. Al carrer de Sant Josep, veïna de ca la «Juanita» de Cal Iaio. *Curiosidades* la situa al carrer de les Fonts, que aleshores era el més llarg de la vila. Van baixar de Castelló, on és en ruïnes. Entre ca la Miquela i ca les Xiquetes. També en solen dir *cal Jaume Xato* i *ca la Xata*. Una

filla de la casa va anar a viure a l'Hospitalet, on es va casar. Era persona alegre i divertida i sabia cantar bé. Tenia un especial record de la seva procedència i el glossava en una breu corrandà que deia: «Sóc nascuda a Castelló / i estic criada al Puntasco; / sóc casada a cal Miralles / i filla del Jaume Xato».

«al hospitalet. [10 setembre]. Al Chato 5 dias» (Relacions, 1881); «Dia 18 Mach [1885] a la dona del Chato» i «1886 Dia de San Andreu ay dat a poda la vina de Firell al Chato y al Pere Sabata [...] 16 Dbre. Ay donat al Chato, y al Sabata la viña de la Solana á ben poda» (Carpeta 1882); «José Saladié Escoda – Chato» (*Curiosidades*, p. 19, 1912).

Xato, el corral del (Mb)

[t̪o ko'raɫ de 'kaɫ 'tʃato]

Al carrer de Baix.

Xato, el mas del (H)

[t̪u 'maz ðəɫ 'tʃatu]

A la partió amb l'antiga «casilla» del Portatge. Mas i tros van desaparèixer per una extracció de terra per al farciment del lloc on van construir la central nuclear. Hi va quedar una clotada i s'hi construí una depuradora i estació de bombeig de l'aigua del minitransvasament de l'Ebre. S'hi veu una columna cilíndrica, al capdamunt de la qual hi ha un dipòsit d'elevació de l'aigua.

«Mas del Xato. [...] era propietat de l'Hereu del Casalot, que el va vendre al Jaume Saladié Escoda, *de Cal Xato* de Castelló, per 12 cents duros» (*Recull*, p. 131).

Xato, les obagues del (Mr)

[t̪ez aw'βayez ðeɫ 'tʃato]

Al vessant de ponent de la portella del Xato. Forma part de les de Masriudoms.

Xato, la portella del (Mr)

[t̪a por'teɫe ðeɫ 'tʃato]

Una depressió entre el serret dels Avencs i el Puntaire. Hi passa una línia elèctrica. És anomenada.

«Portella del Xato» (*Atles*, 4541 – 319).

Xeco, això de Cal (Mr)

[aɫ'fɔ ðe 'kaɫ 'tʃeko]

Un trosset de terra, amb ametllers, a les Bassotes, a la partió amb un dels trosos de Cal Repau. A vegades amb anteposició del compost *Esteve Andreu*.

Xeco, cal (Mr)

['kaɫ 'tʃeko]

S'anomenen sis cases o patis d'aquest mateix nom: una a la plaça de la Font, baixant pel camí del Rentador, de manera que resta un poc apartada de la plaça; dues al carrer de Sant Josep, totes dues a ponent, una de les quals és com un pati;

una altra al carrer de les Eres, a sol ixent (en aquesta casa hi ha uns soterranis considerables que anomenen *lo celler de Cal Xeco*), i dues que van precedides pel prenom *Andreu*, una al carrer Major, prop de la plaça de la Font, i l'altra al de Sant Pau, al costat de cal Casat.

«Josep Castellví (checo)»; «Francisco Castellví (Checo)» (Sancho, p. 17, 19, 20 i 21, 1815 i 1821); «Francesc Castellví “Checo” [...] Josep “Checo”» (*Cens 1817*, p. 63).

Xeco, la caseta del (Mr) [tə kə'zɛtəl 'tʃɛku]

A les Fonts, al costat septentrional del camí de les Fonts, a prop de la partió amb Verdura. A la paret meridional de la caseta, es pot distingir, pintat, un rellotge de sol. Tot és abandonat.

Xeco, el corral del, i la cova del Xeco (H)

[lu ku'rat dəl 'tʃɛku] i [tə 'kɔβəl 'tʃɛku]

Als Corralets, a la mateixa terra del mas del Xeco. Corral i cova són un a cada costat d'un barranquet. Hi tancaven cabres. Segons els caçadors, dins de la cova hi ha *el cau del Xeco*.

«En el seu llit, hi ha el corral i la cova del Xeco» (*Guia*, p. 249).

Xeco, el mas del (H) [lu 'maz dəl 'tʃɛku]

Als Corralets, a la vora nord-est del camí de la partida. Ara hi ha preferència a designar-lo *caseta*.

«Pel Chig del mas den Checo» (Relacions, 1881); «A la dreta resta el mas del Xeco. Es davalla de seguida al barrancó provinent del recó de la Basseta» (*Guia*, p. 249).

Xeco, el molí del (Mr) [tə mo'ti dɛl 'tʃɛko]

Era de moldre olives, al carrer de les Eres. Les moles hi són, però ja fa anys que deixà de funcionar.

Xenca, allò de Cal (H) [ə'kɔ dɛ 'kaɫ 'tʃɛŋkə]

Una altra manera de designar *allò del Pere el «Rullo»*, a la Vinyeta.

Xenca, cal (H) ['kaɫ 'tʃɛŋkə]

Al carrer Major i se'n va a la carretera de València.

«L'any 1876 la casa pertanyia [...]. L'any 1905 la va comprar [...] Llorenç Junco, *Xenca*, que era el moliner de Pratdip» (*Recull*, p. 144).

Xerron, la roca del (H)

«Xerron, la Roca del [...] Rep el nom del primer pescador que hi enrocà. Té forma llarga i estreta. (H). Fons: 26 brases. (H)» (Muntanya, p. 142 i 199-200).

El Xerron era de Cambrils.

Xic, el (V)

«Dia 6 Juín lo Chig a caba soges [soques] y marges al Forn teule 1 dia» (Carpetta 1882).

Ximet, cal (V)

[ˈkaɫ tʃiˈmet]

Al carrer de Baix. Un personatge popular que feia de campaner i d'enterraments.

«Joaquín Barceló Olivar – Ximet» (*Curiosidades*, p. 17, 1912).

Ximeta (V)

«Teresa Escoda, Chimeta» (Daurar 1882).

Ximo, cal (V)

[ˈkaɫ ˈtʃimo]

Deformació popular de *Joaquim*. Al carrer de les Eres, al costat de ca la «Dolores» de Cal «Patet». Hi ha preferència a designar-la *ca la Xima*.

«José Escoda, Chimo [...] Franco Escoda, Chimo» (Daurar 1882); «José Savall Pascual – Chimo» (*Curiosidades*, p. 24, 1912).

Ximo Arbolí, cal (Mr)

[ˈkaɫ ˈtʃimo aɾβoˈli]

Al carrer Major, al costat de cal Sardi.

Ximo Pradell, el (V)

«Dit dia de Corpus [1884] ay donat a sega tot lo blat dels Corals al Chimo Pradell [...] Dia de Sn Juan ay donat a sega lo blat del Roige al Chimo pradell» (Carpetta 1882).

Ximo de la Xona, el (V)

«Terratinents [...] Chimo de la Chona» (Vària 1887).

Xipill, cal (ft)

[ˈkaɫ tʃiˈpiɫ]

Forma part del nucli de l'Hospitalet, però correspon al sector sota administració de Mont-roig. Quan vam fer l'estudi d'aquell terme, ens sortí *Xipilla*, al s. XVIII (v. Mont-roig, p. 505).

Xipill, la «casilla» del (H) [ʔa ka'ziʎe ðeʎ tʃi'piʎ]

De peons caminers, a migjorn de la carretera de Móra, cap a les Socarrades, per la qual cosa també se la coneix per *la «casilla» de la Socarrada*. Hi és en estat d'abandó.

Xiquetes, ca les (C) [ʔa ʔes tʃi'ketes]

En ruïnes, entre cal Xato i cal Mosso. El nom de la casa s'originà en quedar orfes tres nenes en plena infantesa.

Xola, ca la (H) [ʔa ʔa tʃoʎe]

A la plaça de Catalunya, al costat de cal Pere de l'Enric. També es parlava de *ca la Maria la Xola* i de *ca la Filomena la Xola*.

«El nom de la *Vella Xola* era Teresa Micola Molluna, de Tivissa [...] casa dita *ca la Filomena la Xola*» i «Cal Manuel Marquès o *ca la Maria la Xola*» (*Recull*, p. 159 i 164).

Xollador, això del (G) [aʎʔ ðeʎ tʃoʎa'ðo]

Una terra al Catanell, a ponent del camí que puja al coll d'Aumet.

Xollador, cal (V) [ʔaʎ tʃoʎa'ðo]

Al carrer de Sant Jaume, al costat de cal «Recader». Ho era d'ofici.

Xollat

«Castellvi, chollat, José» (Cad. 1862, núm. 304).

L'anota entre els terratinents forasters i declarava una propietat al Guixar.

«Xolo», cal (H) [ʔaʎ tʃoʎo]

A la carretera de València, al costat del corral del Jaume de la Rosalia.

«va correspondre al Ramon Escoda Micola, casa dita *cal Xolo*» (*Recull*, p. 159).

Xolvi, això de Cal (Mb) [aʎʔ ðe ʔaʎ tʃoʎβi]

Una terra, a l'Eixartigada, a la partió amb el Canyotell.

Xolvi, cal (Mb) [ʔaʎ tʃoʎβi]

Parlen de dues cases d'aquest nom: una al carrer de Santa Marina, al costat de cal Pau Soc, també anomenada *cal Soiet*, i l'altra, a la Plaça; ara la consideren un magatzem. A Cad. 1862 tots dos declaren tenir casa a Masboquera. El Xolvi era

un home corpulent i fort i va morir d'accident en intentar pujar, arrossegant-la diversos homes, una mola per a un molí d'oli.

«Lo Seg y Cholvi de una carga de carbo» (Documentació, 1844); «Boquera, cholvi, Juan» i «Boquera, cholvi, José» (Cad. 1862, núm. 38 i 42); «Xolvi [...] Pablo Cholvi» (Daurar 1882).

Xon, cal (ft) [ˈkaɫ ˈtʃon]

A l'Hospitalet, al districte que correspon a l'administració de Mont-roig.

«Encarnación Castellví Saladié, *Chon*» (*Recull*, p. 124).

Xon, el clot del (ft) [tɔ ˈkɫɔd deɫ ˈtʃon]

Al terme de Mont-roig, travessat per la carretera de València. Se l'anomena poc; abans, que hi solien fer alguna escapada els caçadors de l'Hospitalet, era més conegut (v. *Mont-roig*, p. 506).

Xona

V. **Ximo de la X*.

Xuclaro (R)

«Vernet, xuclaro, Juan» (Cad. 1862, núm. 282).

Declarava tenir cases i terres a Remullà; no n'ha quedat record.

Apèndixs

Els termes dels apèndixs van ordenats alfabèticament.

Els noms caiguts en desús van precedits d'un asterisc (*).

No s'indica la localitat on pertanyen. Algun cop, el mateix nom correspon a dos territoris diferents.

I. PARTIDES DE TERRA

Abellar, Acampador, Aigua al Coll, *Aigüeta, Albis, Almadrava, Arenal, *Ariola, Atzaet², Avencots, *Baixest de la Llosa, Bancalets, Bancalons, *Barranc de Remullà, *Barranc del Carredal, Barrancada, Barranquet, Barranquet Ronyós, Barranquí, Bassa Blanca, Bassa d'en Terça, Bassa de Casals, *Bassa del Canyar, Bassa Nova, Bassal, Basses¹, Basseta, Bassot², Bassota, Bernada, Bosc d'en Guerrer, Bosc de Cabrons, Bosquet, Botjaret¹, Burguera, *Burguera del Forn de la Calç, Burrià, Cabeça Negra, Caladoques, *Camí de les Basses, Camí de Reus, Camp de la Ramona, Canaleta, Canyonell, Cap de la Sort, Capella², *Capmoltó, *Carrasquetes, Carrerada³, Cassear, Castellassos, *Castelló², Catanell, Cau Toixó, Cincoes, Cirers d'en Bru, *Clot d'en Perelloner, Clots dels Horts, Codina², Codonyer, Coll de Balaguer², Coll de Casa, Coll de Masvell, Coll de les Oliveres, Coll de les Portes, Coll Roig, *Collet de les Forques, *Collet de n'Oller, Collet del Vent, Coma², Coma d'en Rell, *Coma de Gavada, Coma dels Ferrers, Comellar, *Comellar d'en Gil, *Comellar de la Font, *Comellar del (o d'en) Revull, *Comellar dels Almarics, Comes, Cometa, Cometes, *Comuns de la Vila, Corral de l'Espelta, Corral de Montaner, Corral del Cila, Corral del Tost, *Corral Nou, Corralets, Corrals, Costa², Costa de Masboquera, *Costa del Madico, *Costa del Mas, Cosster, Cova de l'Alzina, Cova de l'Escoda, Cova del Gat, Darrerres, Davall del Forn, Dedalts, *Dedalts Pauporiol, Eixartigada, *Eixartigador, *Erassa, *Erminis de la

Vila, Esglaons, *Espadella, Estació², Estalella, Estany, *Estepera, Estret², Fatxes², Favaret, Feixes, Figueretes, Figuerola, Firell, Font, *Font de Callau, *Font de l'Escoda, *Font de les Figueres, *Font de l'Irla, *Font de la Rella, *Font de la Rosa, *Font del Bernat, Font del Bosc, Font del «Bueno», *Font del Burrià, *Font del Moro, Font del Tormo, *Font Nova, Fontanals, Fonteta¹, *Fontetes, Fonts, Forat Negre, Forn de la Calç, *Forn de les Teules, Forn Teuler, Forques, *Fossar, Freginal¹, Freginalet, Freginals, Garrateó, Gatella, Gavada², Genessies, Gentilla, Glorietta¹, Gornata, Grèvol, Guixar, *Hortets de Masriudoms, Horts, *Hospitalet, Irla, Jovara, Llapassar, Lleixares, Llèria, Lleriola, Llor, Mafla, Maimó, Mala-set, Mameu, *Mar, Marrades, Martorelles, *Mas d'en Gil, Mas d'en Sanxo, Mas de Castelnou, Mas de l'Esquerrer, Mas de l'Estalella, Mas Vell, *Masboquera², Masets, *Masmoret, *Masriudoms², *Masvalentí², Meners, Moixera, Molassa, Molella, Molinot, Morral de la Campana, Motarro, Murta, Navalles, Obaga, Obagues, Obagueta, Olivar, Ortigades, *Ortiguier, *Ortigues, Pantà, Parralet, *Passet, Pedral, Pedralet, Pedralons, *Pedrera², *Penyalba, *Peu de la Gallina, *Pi de la Bassa, Pinar, Pla¹, Pla Albercoquer, Plana, *Plana de la Font, Plana de la Vinya, Planelles, Pleta, Pònsola, Pont de Castelló, Pont de la Gallina, Pont dels Horts, Porciules, Porrassa, Port de Carro, Portella¹, Portellada, Pous, Povet de l'Ase, Prunera, *Puig de Colet, Quadra, *Racó², *Racó de l'Albercoquer, Racó de les Fontanilles, Racó de la Mallola, Racó de Marfull, Racó de la Vinya, Raig, Remullà², *Ribes, Riu de Llastres, Roger, Rovires, Ruït, *Salep, Saleres, *Santa Rita, Sedeny, Sénia, Sénia de l'Obaga, Sentiu, Serra¹, Serra d'en Coscoll, Serra d'en Pentinat, Serra de l'Arboçar, *Serra del (o d'en) Grau, Serrada, Serralet², Serrana, *Serres, Serreta, «Siti Marco», Soca Cremada, Socarrada, Solanes, Solanet, Solsides, Sort, *Sort de les Cases, Sortetes, Sorts, Tabanc, Taix, Tàpies, *Terrers, Tossa, *Tossa de Remullà, Tros del Confessor, Trosset, Vaque, Verdura, Vidriers, Villiplana, Vinya del Puntaire, Vinya Vella, *Vinyes, Vinyeta.

II. LLOCS D'ANOMENADA

Abadia; Abeurada; Aiguadolç; *Aiguamoll; Ajuntament; Alguer, la caleta de l'; *Aliomes, les roques de les; Alta, l'«alcantarilla»; Alta, la roca; «Apeadero»; *Argelagar; *Arrabassada; *Baluard; Barca; Barrancavall; Bassa; Bassot¹; *Boveral; Calaronyosa; Camp de Concentració; Cap de l'Home; Cap de Terme; Carrerada; Carretera; Casa de la Vila; «Casilla»; Casino; Castell; cementeri; central nuclear; Cinglat; Clos; Codina¹; Codolar; *Coll de Balaguer¹; *Comuns de la Vila; Corredor; Cós, el tomb del; Covasses; Covetes; Creu; *Creueta; Dipòsit; Ereta; Escaltes; Escoda, la cova de l'; Escoles; Espenyadors; Estació¹; Estufidor; *Fàbrega; Finestreta; Fontanilles; Fonteta²; Foradada; *Fort; *Francada, l'aigua de la; Germandat; Gran, el dipòsit; Gran, el racó; Gran, el toll; *Guardieta; Guixera;

Hort Tancat; *Hospital; Hostal; Jaume de l'«Isidro», la mola del; Jeroni; Joc de la Pilota; Jonquet; *Justell; Llança, els tormos del; Llorenç; *Llosa; Llosa Plana; Malpàs; *Masmoret; «Matadero»; Metrogròs; Mig, el desmunt del; Moleta; Mur; Murralla; Negre, el forat; *Oleastrum; Oró; Pallars; Pallisseta; *Palmeral; Pas a Nivell; Passeig Marítim; Peça al Drap; Pedrera¹; Penjabudells, el tossal de; Petita, l'«alcantarilla»; *Pla de la Font; Plaça; Planot; *Pobla del Coll de Balaguer; Portal; Portalet; Portatge; Portellines; Presó; Punta del Riu, l'estany de la; Puntaire; Puntal; Racó¹; Redona, la torre; Refugi; Refugis; Rentador; *Revolt; *Ribes Blanques; Riu, la punta del; Roca Plana; Roca Roja; Roig, el morral; Rojales; Roquera; Salada; *Salador; Saleres; Serra²; Serrada, la roqueta; *Serradet; Serralet¹; Servera; Sindicat de l'Oli; Solera; *Talaies; Terme, la pedra del; Timba; Tormines; Tormissals; Tormo; Torn; Torre; Tossalet; *Tossetes; Trinquet; Túnel; Vall; Vell, el casino; Vell, el cementeri; Vella, la carretera; Vella, la font; *Verger; *Vinya Llarga.

III. COGNOMS

«Abante», *Aberol, *Adell, *Agra, Aguiló, *«de Aguirre», Albí, Albiol, Alcaid, Alcarràs, *Alemany, *Alerany, Altès, *Alzina, de l'Amo, *Anguera, *d'Anoila, *Aragonès, Arboç, *Arbolí, *Ardança, *Arquer, *Autre, *Badia, *Baltasar, *de Balveis, Barceló, *Bardí, Bargalló, *Barral, *Bartomeu, *Batlle, Bayerri, *Bel, *Bella, *Beltran, *Benages, *Benavent, *Benet, Bes, *Blader, *Blet, *Bo, *Bodro, *Boldó, Bonfill, Boquera, Bordera, *Bornon, Borràs, *Borrull, *Botaller, *Bragil, *Brull, *Brunet, *Bruno, Buera, *Burata, Burata, *Cabrer, *Cabrera, *Caçador, *Calduc, Callau, *Carreter, *Castelar, *Castell, Castellnou, *Castells, *de Castellvell, Castellví, *Castlà, *de Castro, *Cavaller, *Celoni, *Cervera, «Chavarría», *Cirera, Coll, *«Collado», *Collbató, *Colom, *Compte, *Cras, *Cros, «Curto», *Delcon, Descarrega, Domènec, Escoda, *Escoter, Escrit, *Escrivà, Espelta, *Espinós, *Espluga, Esquirol, *Estalella, Falcó, Farnós, Farratges, Ferrer, *Ferrerres, Figueres, *de Fonollar, *Forner, Fornós, *Fort, *Fortuny, *Foyer, *Francès, *Gallard, *Gàlvez, *Garcés, Garcia, *Gendre, Gil, *Giner, *Giron, *Grau, *Grinyó, *Gualvir, *Guardia, *Guasc, *Guiemet, *Guinard, Guirro, *Ifarni, *Isarn, Isern, *Jaques, Jardí, Labòria, *Llaberia, Llambric, *Lleó, *Llop, Llorca, *Llorenç, *Lluc, *Llurba, *Loguero, *López, *Maçabrac, *Macip, *Madico, *Maia, Mainer, Marco, Margalef, *«Marino», Marlès, Marquès, *Marsal, *Martí, «Martínez», *Martino, *Martorell, *Martorella, *Mascars, *Mauri, *Mestre, *Micola, Miralles, *Miranet, *«Molluna», *Monet, *Montaner, *Monter, *de Montsospir, *Moragues, Navarro, Nomen, *Olivar, *Oller, «Ortiz», *Paia, *Pallarès, *Pallars, *Pallejà, Pallejà, Papió, *Parreu, *Pascasi, Pasqual, *Pasqual, *Pastor, *Pedrolo, *Pelegrí, Pellisser, Pena, *Pentinat, *Perelló, *«Pierna», Pinyol, Pla, *Plana, Pomés, *Ponç, *Porrera, *Porta, *«Poyo», Prats, *Puell, *Puig, *Queixalós, *Quintana,

del Ramon, *Rebull, *Regolf, *Reig, *Revull, *Riba, Riera, *Rigaut, Ripoll, *Riu-
doms, *Robert, *Robio, *Roca, Roca, *Roger, *Roget, Roig, *Ros, Rovira, *Rovi-
ra, *«Rullo», Sabater, *Safont, *Sagarra, Saladié, *Sales, *Saludes, *Salvador,
*Sanç, *Sanisa, *Santamaria, *Santbeat, *Santcliment, *«Santvicente», Sanxo,
*Sardà, *Saurat, *Sauret, Savall, *Sedó, Serra, *Sicart, *Simó, Sirici, *Soler, Solso-
na, *Tagell, *Talamanca, Terme, *Tir, Torner, *Tronc, *Valentí, *Valldeïllòs,
*Veies, Ventura, Vernet, *Vidal, *Vidella, *Vidiella, *Vidilla, *Vila, Vives, *Vol-
tes, *Xamenot.

IV. NOMS DE CASA

Abaltit, Abeller, Abellera, Abundi, «Aceitero», Adelaida, «Adolfo», Adroguer,
Agnès, Aguiló, Agustí, Agustí el Correu, Agustí del Benet, Agustí del Senén, Agus-
tí Descarrega, Agustina, Agustinet, Agutzil, Alcaid, «Alejandre», «Alejandro»,
«Alfonsita», «Alfonso», Amàlia «Vaquero», «Amores», Andalècia, Àngel Abeller,
Àngel Masdengil, Anna, Anton, Antònia, Antònia del «Carlos», «Antònio» Ven-
tura, «Anxones», Arbocet, Arbolí, «Assensio», Assistant, Atzaet, Atzaetà, «Augus-
to», «Augusto» de Ca l'Agustinet, Aumet, Ausini, Bainot, Bainota, Baixeres, «Ba-
leares», «Balotxo», Baptista de les Marines, Barceló, Bargalló, Baster, Batista,
Batistet, «Benido», «Benito», Berruga, «Bienvenida», «Bienvenido», Biosca, Blan-
dis, Boix, Boquera, Bord, Bordera, Bòria, Borni, Borràs, Borrassó, Borrullet, Bor-
seguí, Boter, Botet, Botifarrera, Bou, Buera, Bufada, Bullit, Butxaques, Cabrer,
Cabrera, Cabrit, «Cacauero», «Caco», Caladoques, Calcó, Calina, «Camado»,
«Camilo», Càndia, «Cantando», Cantina, Capblanc, «Caque», «Carlos», Carme,
Carme del Teta, Carrabiner, Carredaló, «Carretilla», Casalot, Casat, Cassola, Cas-
telló, Castellví, Catalí, «Catalina», «Celestino» Taverna, «Chavarria», Cila, «Cin-
to», «Cisco» de l'Àngela, «Cisco el Balotxo», «Cisco» de Ca l'Atzaetà, «Cisco» de
la Marina, «Cisqueta», Claudina, «Clàudio», Coco, Coix, Coixet, «Consuelo»,
Coquí, Corneta, Correu, Cosmet, Cot, Cota, Cotanya, Cristí, Cullero, Daniel Sa-
ladié, Danya, David, Descarrega, «Dolores» del Bar, «Dolores» del Gabriel, «Do-
lores», Domènec, Dominguet, «Eixarranco», Emèlia del Racó, Emèlia Moles,
Emília, «Encarnacion», «Endalècia», Engràcia, Enric, Enriqueta Miralles de
l'Amo, «Enriquitos», «Ernesto», Escoda, Escodeta, Espardenyer, Esperança, Es-
quirol, Estació, Estanquer, Esteve, Estevet, Estivet, Estudiant, Eusèbia, «Eusèbio»,
Falcó, Fanala, Favet, «Federico» de la Serafina, «Federico» el Xato, Felícia, Felip,
Felipa, Fènia, «Fernando», Ferrer, Ferrernou, Fesol, Figa, Flora, «Florència»,
«Florian», Floro, Foguet, Forcadell, Francès, Frare, Freixes, Fuet, Fuster, Futo,
Gabriel, Galla, Gargori, Garrut, Gendre, Generosa, «German», Gervasi, Gervàsia,
Gil, Gordet, «Gordo», Gorrió, Gran, Gravadet, Gravat, Gregori, Griva, Guarro,
Guerxo, Guirret, Guirro, Guixo, Hereu, Iaio, Irene, Isidre, Jan, Jaume Capda-

munt, Jaume Capdavall, Jaume Correu, Jaume de l'Andreu Xeco, Jaume de l'Emèlia, Jaume de la Galla, Jaume de les Garrofes, Jaume de l'«Isidro», Jaume de la Maria Antònia, Jaume de la Rosalia, Jaume de la Viuda, Jaume del Dugues, Jaume el «Patos», Joan de Ca la Móra, Joan Gran, Joanes, Josep Bufada, Josep de la Serafina, Josep la Fatxes, Josep Prats, Josepet, Josepeta, «Juan», «Juana», Júlia, Julià, Julià dels Muts, Juliana, Laura, «Laureano», Libèria, Lídia, Llança, Llançana, «Llanero», Llangost, Llarg, Llebre, Llebrer, Llet, Llorenç, *«Lluciano», Lluís, Lluís de l'Amo, Llurba, Macari, Macià, Maco, Madró, Maleno, Mana, Manel, Manel de l'Esteve, Maneta, Manuel, «Marcelino», Maria de l'Agustí, Maria del «Venàncio», Maria dels Telèfons, Maria Poqueta, Marian, Mariana, Marieta, «Marino», «Marquildo» de la Tomasa, Marlès, Marquès, Martina, Mas de Soler, «Mauro», Menut, Mercè, Mercè de la Tenda, Merlet, *Mia, Mianet, «Miano», Miquel, Miquel de l'Estanc, Miquela, Miralles, Mistos, Moixarra, Moixó, Molella, Moles, Moliner, «Molluna», Moquet, Moran, Morelles, Moret, Mosqueta, Mosset, Mosso, Motarro, «Nano», Nela, Nelo, Nen, Nicolau, «Nieves», Oliva, «Paca», Pacara, Paleta, Pallejà, *Pallejana, Pansal, «Panxon», Papau, Parra, Pastisser, Pastor, «Patet», «Patos», «Patros», Pau, Pau Cafè, Pau Mitger, Pauet, Pauet «Santo», Paula, Pauleta, Pedrella, Pelegrí, Pena, Pep, Pepa, «Pepe», Pepet Alcald, Pepet Lluís, «Pepita», «Pepito» de Ca l'Estació, «Pepito» de la Carolina, «Pepo», Pere, Pere de l'Àngela, *Pere de Fatxes, Pere de la Rosa, Pere de la Xanca, Perenassos, Peret, Perot, Pescater, *Pianot, Pilar de Mas d'en Sanxo, Pintor, Pinxo, Pistol, Pistolet, Pitxol, «Pitxorrita», Plomat, Pomés, Ponsoda, Portes, Pota, Pradell, Primitiva, «Prudència», Pruna, Pubill, *Pubilla, Pubilleta, Puntaire, «Quana», Quelo, «Querit», «Quicot», «Quitèrio», Racona, Rafel de la Felça, Rafela, Rafeló, Ramon de la «Casilla», Ramon del Casino, Ramona, Ramonet de Perafort, Rasquerà, «Recader», Redín, «Remèdia», Remei, «Remendo», «Remígio», Repau, «Ricardo», Riton, Roc, Roda, *«Rogèlia», Roig, «Roque», Ros, Rosa, Rosa de la «Casilla», Rosalia, Roses, Roseta, Roseta del Perelló, «Rossendo», «Rossendo» la Fatxes, Rúfol, «Rullo», Sabata, Sabater, Sabatera, «Sáez», Sagal, Sagalet, Salader, Salamanca, Sales, Salvador, Salvador de la Xata, Salvadora, Sans, «Santo», Sanxo, Sardi, Savall, Sebastià, Sebastiana, Sec, Secalló, Sedolina, Senén, «Senos», Serafí, Serafina, Sereno, «Sèrio», Serra, Serrador, «Serrano», «Severino», «Simeon», Simó, Sirici, Sitet, Sobrestant, Soc, Soiet, Soqueta, Sord, Soy, Sugranyes, Tabanc, Tabaquet, Tabola, «Tanque», Taronja, Taverna, Taverneta, «Telo», «Teodoro», Teta, Tia Maria Martí, Tia Remei, Tia Teresa del Civil, Tinet, Tomàs, Tonda, Toni, «Toríbio», Torre, «Torrero», Tost, Trinitat, Trumfa, Tuietes, Valenciana, Valentí, Valentina, «Valverde», «Vaquero», «Venido», Ventanes, Ventura, Vernet, Vicenta, Vidal, «Virgen», Viuda, «Xacano», «Xafante», Xalapa, Xatet, Xato, Xeco, Xenca, Ximet, Ximo, Ximo Arbolí, Xipill, Xiquetes, Xola, Xollador, «Xolo», Xolvi, Xon.

V. RENOMS (EXCLOSOS ELS QUE FORMEN PART D'UN NOM DE CASA)

*Abaltida, *«Adolfo» Vell, *Agustí del Pau, *Alaguera, *Aliu, *Andreu Fatxes, «Arturo» del Gervasi, *Atzaet, Atzaetà, Àurea de Cal Pubill, Àurea Mosqueta, *Barber, *Batiste, *«Benito», *Berruguet, «Berto», *Borni, *Borrasca, *Borrulla, *Botera, *Botí, *Brullet, *«Bueno», *Cabo, Cagaduros, *Calbet, «Calcinero», *Caliu, «Cantamanyanes», *Capçanes, Capgròs, Cara Amarga, *«Carlos», Carmeta del Forn, Carmeta la Viuda, *Carredal, *Carreter, *Carreteres, «Cartagena», *Casat Vell, *Casolí, *del Castell, Castellana, *Castelló, *de la «Catalina», «Catalino», Catongo, *Catxutxa, «Churruca», *«Ciego», «Cinero», Cinta de l'Hereuet, *«Cinto» Borrull, «Cion» del Toni, *«Cisco» l'Antònia, «Cisco» el Sabater, «Cisquet», «Cisqueta», Coco Esteve, Cocoero, *Coll, *Colldejou, Coronel, *Cosme, *Costellona, *Cotanyeta, Curro, *de Dalt, *Damià Casat, *Damià de la Rafela, *de la Dansa, Dimoni, «Dionísio», Doctor Caparrós, *«Dolores» del Pau de la Viuda, «Dolorettes» de Sucre, *Domingo de la Viola, *Elvira, «Emilio» de la Castellana, Escapat del Llamp, Escorper, Esparrall, *Esquerrer, Estel, *Esteve Anxones, *Esteve Freixes, *de Fatxes, *Felip del «Bueno», *de la Ferrera, *Ferreret, *Fideu, *Figo, Figuerol, *de la Figuerola, «Filero», Fogots, *Forner, *Ganga, Gatot, *de Genessies, Genoveva del «Santo», Gilitou, Gitano «Señorito», *Goda, *Gordeta, *Gracieta, *Guarda, Guenyo, *Guirra, *Guitarra, Guixera, *de l'Hort, *Hospitaler, *de l'Hostal, *Iaio Jove, *Iaio Vell, *Janoi, Jaume de la Bassa, Jaume de Ponts, *Jaume de la Taverna, Jaume del Cafè, *Jaume del Manel, *Jaume Nostre, *Jaume la Teta, Jepo, *Jeroni, *Jeroni del Carrer Nou, *Joan de l'Agustí, Joan de l'Estanc, Joan Petit, *Josafat, Llèpola, *de la Maca, *Madiquet, Malacara, *Mandolça, *Mano, *Maria Antònia, *Maria del Pau, *del Mas Cremat, *Mestra, *«Migano», Milduros, Milhòmens, *Mingona, *Mitger, Mitjacaixa, *Mojal, *Molelles, *Moreno, *de la Mossa, «Nando» de Montfriu, *Nassos, Nelo el «Pitxorrito», padrina «Nieves», Nunci, *Ollera, Oncle Paleta, Oncle «Patos», «Paco» de les Fosques, «Paco» de la Llum, Panar, «Panizo», *Pantoni, *de la Parra, *Pasqualet, Paterol, Paterrà, *Pau de la Punyalada, *Pau de la Viuda, Pela amb Deu, Pep de la Filomena, «Pepe Malo», *Pepet de l'Àngela, «Pepito» de Genessies, *Perdigot, *Pere de Gavada, Perellonenc, *Peret Mitjà, *Pistoleta, *Pitxitxa, *Polvorer, *«Pontasquero», Poteta, *Potret, del Prat, *Pubilla, *Pubilla del Pau, *Puçó, *Puntes, *Quico Casat, Quimeres, *Rafel, Rafel del Taix, *Rasco, *Rasquerana, Rei de la Llangosta, Roig, *Rosa de la Taverna, *Rosa del Ramon, *Roso, Salamanquí, *Salvadoret, *«Santo» Casat, Saragata, *Saramandilla, *Secallona, *Secretari, *«Senyor Rafel», *Serenó Vell, *Serrador, Silveri, *Siteta, *Soca, Sofio, *Soldat, *Tabanca, *Taboll, *Taller, Tea, «Teatro», *Teixidor, *Teuler, Tia Maria, Tia Pepa de l'Estanquer, Tia Roseta la Galla, Tia Tortosina, «Tio» Maleno, *Tir, de la Tomasa, *«Tònio», Tonis, *Tormo Batejat, *Tuietes del Peret, *Valentinet,

Vell Metralladora, *Vella Xata, «Venàncio», Víctor, «Virgen», *Xafante, *Xarles, *Xic, *Ximeta, *Ximo de la Xona, *Ximo Pradell, *Xollat, *Xuclaro.

**VI. RELACIÓ DELS NOMS DE LLOC QUE CORRESPONEN ALS TERMES VEÏNS, RECOLLITS
AMB L'ACRÒNIM (FT), DE FORA TERME**

Aguiló, el mas de l'; *Agustí, la fou de l'; *Agustí, el racó de l'; Aiguadolç, l'; Aixobercoc, l'; Alfama, el desert d'; Anxera, el barranc de l'; Anyeres, el barranc de les; Arengada, les mines de l'; Aumet, el mas de l'; Caderneroles, l'estret de; Cala, la; Calafat; «Campanilla», la; Cotxat, el; Cucuc, el mas del; Dòvia, el barranc de la; Duera, la font de la; Duera, la punta de la; Estalella, el mas de l'; Estalella, l'obaga de l'; Estalella, la punta de l'; Estanquer, la serradora de l'; *Esteve, el castellet de l'; *Feixa, la²; *Frauques, el mas de; Gardel, la moleta de; Gran, la cova²; Guillemí, el pla del; Jaume de l'«Isidro», el pujador del; Jovara; *Jussanes, les roques; Llabe-ria, la serra de; Llorell; Llúdriga, la cova de la; Mafla, la; Mafla, la moleta de la; Marian, la cova del²; Marquès, el puig del; Mas d'en Gat, la font del; *Mas d'en Gil, el; Mas d'en Sanxo, el barranc del; Mas de l'Estalella, el; Mas de l'Estalella, el coll del; Mas Vell, el; *Mas Vell, la feixa del; Masdecapcir, la mola de; Mel, la cova de la²; *Meliques, el bancal de les; Montalt, la serra del; Nebot, la font del; Pallejà, el pinar del, i la platja del Pinar del Pallejà; Pantà, el; Picafocs, el mas del; Pla de Mas d'en Gil, el; Pla de Masvell, el; Planes del Rei, les; Plater, el mas del; Portadeix, la; Portadeix, l'estret de la; Punta del Riu, el pinar de la; Riba, el pla de; Roda, cal; Roda, les basses de Cal; *Roig, el portell; *Roure, la moleta del; Sant Jordi, el cas-tell de; *Sant Jordi, la plana de; Sanxo, la font d'en; Sanxo, el salt d'en; Sedó, el mas d'en; «Serrano», el pinar del; Soqueta, ca la²; *Tartacó, el mas de; Teixos, el racó dels; «Tiroliro», la font del; Torn, el camí del; Tossalet, el³; *Vidal, la serra d'en; Vidre, el forn de; Xipill, cal; Xon, cal; Xon, el clot del.

VII. POBLACIONS VEÏNES

L'Ametlla de Mar, Mont-roig del Camp, Pratdip, Tivissa.

TREBALLS DE L'OFICINA D'ONOMÀSTICA

Títols publicats

- 1 Ramon AMIGÓ, *Siurana de Prades* (1995)
- 2 Cosme AGUILÓ, *La toponímia de la costa de Lluçmajor* (1996)
- 3 Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Poboleda* (1998)
- 4 Josep RECASENS, *Blancafort, a partir dels noms passats i presents* (2000)
- 5 Jaume SABATÉ, *Onomàstica del poble i terme de la Vilella Alta* (2000)
- 6 Ramon AMIGÓ i Ramon PERE, *L'Albi i els seus noms* (2001)
- 7 Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Colldejou* (2003)
- 8 Dolors CABRÉ i Josep VECIANA, *Onomàstica del terme municipal dels Garidells* (2003)
- 9 Ramon PERE, *Recull de noms de lloc i de persona de Vilanova de Prades* (2004)
- 10 Montserrat CAILÀ i Jean-Paul ESCUDERO, *Història dels noms de Reiners. Les arrels d'un poble del Vallespir* (2005)
- 11 Eugeni PEREA, *Onomàstica de Riudoms* (2006)
- 12 Ramon PERE, *Els noms del Vilosell i el seu terme municipal* (2006)
- 13 Albert TURULL, *La toponímia de les comarques de ponent. Un assaig d'interpretació tipològica* (2007)
- 14 Miquel S. JASSANS, *Onomàstica de Duesaigües i el seu terme* (2008)
- 15 Ramon AMIGÓ, *Onomàstica del terme municipal de Constantí* (2008)
- 16 Josep MORAN, *Característiques del nom propi: Estudi d'interpretació lingüística* (2009)
- 17 Fèlix BRUGUERA, *Recull de noms d'Osor* (2010)
- 18 Josep M. COLL i Ramon AMIGÓ, *Onomàstica del terme municipal de Pratdip* (2010)
- 19 Moisès SELFA, *Onomàstica de la Bisbal d'Empordà* (2010)
- 20 Joan PEYTAVÍ, *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna: L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)* (2010)
- 21 Ramon AMIGÓ, *Onomàstica del terme municipal de Porrera* (2011)
- 22 Ramon PERE, *Onomàstica de la Pobla de Cérvoles* (2013)
- 23 Ferran JOVÉ, *Onomàstica del terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant* (2013)

Centanys
Secció Filològica
2013 Normes ortogràfiques

Obra Social "la Caixa"

